

کابُل کالنی

۱۳۱۹

1940-41

دپښتو ټولنې دخپرونې عمومي لمبر (۳۷)

د کابل کالنۍ

۱۳۱۹

دصحافت له څانګې څخه

دمحمدقدير «تره کي» په اهتمام

خپره شوه

عمومي مطبعه

د کابل نهمه سالنامه

نیك مرغه یو چه هره ورځ وینو په خوازه هواد «پښتونخوا» کښې دودانیو او اصلاحاتو و خواته یو غټ پل اخیسته کیږي، او د دولت اجرائیه تولی دزلمی ملت غوښتونکي تولواك اعلیحضرت محمد ظاهر شاه تر لارښوونې او هم ایتولاندې او د ج،ع،ج،ا، انښان والاحضرت افخم محمد هاشم خان صدر اعظم په لویه او غښتلي سپېڅلې اراده دخپلو وظیفو په مختلفو برخو او په هغه ورځنی احتیاجاتو کښې چه دستې ئې مملکت تقاضا کوي، په ډېر جدیت او بیړه په کاربخت دی، او موږ هر کال دوطن د ترقیاتو یوه ځلانده پاڼه په مجموعي حیث د کابل په سالنامه کښې دښاغلو هموطنانو ومطالعي ته وړاندې کوو.

د کابل سالنامه سربېره پر نور وعلمي، طباعتي ښېګڼو، یو بل لوی مزیت چه هیڅ د انکار وړنه دی هم لري، دا مزیت ددولت د کالنی اجراآتو او چارو خرګندول دی. موږډېر سرلوړي یو، چه په یو داسې عصر کښې دسالنامې په لیك او خپرولو بخت یو، چه ددولت دلوی ماشین هره پرزه په خورا موفقیت سره په خپله وظیفه اخته ده، چه هره یوه دعصري اړیو په یوه څانګه کښې لوي لوي خدمتونه کوي.

د پښتو ټولنې کارکوونکي دمملکتي دوائرو د۱۳۱۹ اجراآت او پرمخ تللې چارې دتقدیر او حرمت په سترګو ګوري، او هم ددولت وپیاوړې او فعالې ټولې ته ددوی پر دې موفقیتو دتبریك عرض کوي، او له لوی او مرسته کوونکي ښښتنه څخه هیله لري چه نور او زده کلونه هم دا افغانستان دزلمي ټولواك او دوالاحضرت افخم صدر اعظم صاحب په لارښوونه وداسې ډېرو موفقیتو ته ورسوي.

خوش بختیم که می بینیم هر روزه یك قدم بزرگی بسوی اصلاحات وعمرانات در مملکت عزیز افغانستان گذاشته شده هیئت اجرائیهٔ دولت درتحت هدایات ورهنمائی های اعلیحضرت معظم همایونی محمد ظاهرشاه پادشاه جوان وملت خواه افغانستان وارادهٔ بزرگ وقوی ج، ع، ج، ا، انشان والاحضرت افخم محمد هاشم خان صدر اعظم در قسمت های مختلفهٔ موظفهٔ خود شان طوریکه لازم است وحوائج آنی وفوری مملکت تقاضا میکند باجدیت وخلوص تمام کارمیکنند وهرسال به حیث مجموع یك صفحهٔ درخشان ترقیات وطن را ذریعهٔ سالنامهٔ کابل بمطالعهٔ هموطنان عزیز عرضه میداریم.

سالنامهٔ کابل گذشته از سائر محاسن علمی، طباعتی خود یك مزیت بزرگ وغیر قابل انکاری دارد که آن مزیت ارائهٔ اجراآت وکارهای یکسالهٔ دولت است وافتخار داریم که در عصری به تحریر ونشر سالنامه می پردازیم که هر پرزهٔ از ماشین بزرگ دولت بکمال موفقیت به وظیفهٔ خود مشغول بوده هرکدام دریك شعبهٔ از احتیاجات مبرمهٔ عصری مصدر کارهای بزرگی میشود.

کارکنان پښتو ټولنه اجراآت وکارروائی های سنه ۱۳۱۹ دوائر مملکتی را به نظر تقدیر وحرمت دیده به هیئت فعال وبصیر دولت ازین موفقیت های ایشان عرض تبریك واز خدای توانا ومددگار درخواست می نماید تاسالهای دراز افغانستان عزیز را در اثر رهنمائی های پادشاه جوان و والاحضرت افخم صدر اعظم صاحب بهمین گونه موفقیت ها نائل گرداند.

(پښتو ټولنه)

پادشاه افغانستان

شهریار جوان وپادشاه معظم افغانستان اعلیحضرت محمدظاهر شاه خلدالله ملکه واطال الله عمره ودولته کهذات همایونش درین سنه قدم بمرحلهٔ بیستوششمین حیات شریف خود میگذارند، ذات همایونی متولد در۲۲میزان سال ۱۲۹۳هجری شمسی درکابل وپس از سن مقتضی تعلیم شامل مکاتب مقدماتی ومتوسط وبالاخره تحصیلات خودرا ذات همایونی درمکاتب عالی کابل باختتام رسانیده موقعیکه والدماجد فقیدشان اعلیحضرت محمدنادرشاه کبیر عازم سفارت افغانستان درپاریس گردیدند ذات همایونی نیز بمعیت آن شهریارفقید بغرض تحصیلات مهمه تشریف فرمای فرانسه گردیده زبان فرانسه وعلوم عالیه را در رشته های مختلف بمکاتب عالی وخاندان های بادانش ومعظم آن مملکت تحصیل، وتربیهٔ خصوصی را نسبت بمسائل داخلی وطن و اخلاق ملی وادراك مطالب لازمه راجع بوطن وخصایص را از والد بزرگوار خود حاصل فرمودند.

پس از واقعهٔ شورش بزرگ افغانستان (که نجات آن بدست حق پرست والد شهید ذات همایونی صورت گرفت) اعلیحضرت ممدوح که تعلیمات خود شانرا دران مملکت بسرحد کمال رسانیده ومستعد خدمت وطن شده بودند در ۲۰ میزان سال ۱۳۰۹ شمسی تشریف فرمای کابل گردیده محض عشق بعالم عسکری افغانستان وتعقیب سنت سنیهٔ پدر بزرگوار خود درشعبهٔ عسکری شامل تعلیمگاه عالی نظامی کابل شده وبمدت قلیلی درین فن شریف کامیابی حاصل کردند ودرسنه ۱۳۱۰ شمسی باصبیهٔ معظمهٔ والاحضرت سردار احمدشاه خان وزیر دربار پسر عم معظم اعلیحضرت شهید ازدواج فرموده ودراخیر همین سنه چندی بوکالت وزارت جلیلهٔ حربیه وبعداً بوکالت وزارت معارف مؤظف بوده قابلیت ذاتی واستعداد فطری ذات همایونی در حسن اداره وصحت ایفای خدمات این دو وزارت خانه بخوبی ودرستی معلوم گردیده در سال ۱۳۱۲ یعنی پس از شهادت شهریار شهید بتاریخ ۱۶عقرب باتفاق ودرخواست وکلاوبزرگان ملت وعموم افراد عسکری وکشوری اریکه پیرای سلطنت سنیهٔ افغانستان شده سال حاضر هشتمین سال از جلوس میمنت مانوس این شهریار جوان محسوب میشود.

فرزندان اعلیحضرت همایونی :

۱ ـ شهزاده بیگم بلقیس	تاریخ ولادت ۲۸ حمل سنه ۱۳۱۱ ش
۲ ـ والاحضرت شهزاده محمداکبر خان	« « ۱۹ اسد « ۱۳۱۲ «
۳ ـ والاحضرت شهزاده احمدشاه خان	« « ۲۱ سنبله « ۱۳۱۳ «
٤ ـ شهزاده بیگم مریم	« « ۱۰عقرب « ۱۳۱۵ «

تشکیلات

دوائر مملکتی

صدارت عظمی :

صدر اعظم	:	ج ، ع ، ج ، ا ، ا ، نشان والا حضرت اشرف سردار محمدهاشم خان
معاون	:	ع ، ج والا حضرت افخم سردار محمد نعیم خان
معاون دوم	:	ع ، ج عبدالرحیم خان
مشاور	:	ع ، ص سیدمحمد خان
«	:	« « یارمحمد خان
رئیس ضبط احوالات	:	« « محمدشاه خان
مدیر اول تحریرات	:	ع خلیل‌الله خان
« دوم «	:	« محمدفاروق خان
« اوراق	:	« محمدابراهیم خان
« عرایض	:	« میرعبدالله خان
« اجرائیه	:	« عبدالکریم خان
« املاک	:	« عبدالستار خان

ج، ع، ج، ا، ا، نشان والا حضرت افخم سردار محمد هاشم خان صدر اعظم افغانستان
که ترقیات اخیرهٔ مملکت در تمام رشته ها مرهون خدمات خسته گی ناپذیر ایشان است.

S. A. R. « A. A. » Sardar Mohammad Hâchêm Khan
premier ministre

اعلیحضرت معظم همایونی محمدظاهر شاه پادشاه معارف پرور ووطن‌خواه افغانستان
که برای پیشرفت امور مملکت وترقیات مادی ومعنوی افغانستان
عشق وعلاقهٔ سرشاری دارند.

S. M. Mohammad Zaher Chah roi d'Afghanistan

ع ، ج ، والاحضرت سردار محمد نعیم خان وزیر معارف ومعاون اول صدارت عظمی

S. Ex. Sardar Mohammad Naïm Khan ministre de l'instruction publique

وزارت حربیه :

وزیر : ع، ج، ا، ا، نشان والاحضرت غازی سردارشاه محمودخان

معاون : ع، ع، ش، محمدانور خان نائب سالار

مفتش اردو : ع، ش سردار عالی اسدالله خان فرقه‌مشر

ریاستها :

ریاست ارکان حربیهٔ عمومیه :

رئیس : ع، ش محمدعمر خان فرقه مشر

معاون : ح، مصطفی خان غند مشر

مدیر عمومی حرکات : « ، سراج‌الدینخان « «

مدیر عمومی تعلیم و تربیه : « ، غلام سرور خان « «

ریاست اردو :

رئیس : ع، ش سردار عالی احمد علیخان فرقه مشر

ریاست لوازمات عمومیه :

رئیس : ع، ع، ش شیراحمد خان نائب سالار

ریاست حربیه :

کفیل رئیس : ع، ش عبدالقیوم خان فرقه مشر

ریاست محاکمات :

رئیس : ح، سید علیخان غند مشر

معاون : ش محمد مهدی خان کند کمشر

ریاست اصلاح و ترقی :

رئیس : ع، ش محمد عمر خان فرقه مشر

اعضا : ح محمد عمر خان غند مشر

« : « محمد یعقوب خان غند مشر

« : « محمد اکبر خان « «

اعضاء : ح محمدتو گل خان غند مشر
» : » محمدایاز خان » »
» : ش امیر محمد خان کندکمشر

ریاست دیوان حرب دائمی :

رئیس : ع ، ش عبدالقیوم خان فرقه مشر
معاون : ح گل میر خان غند مشر
اعضاء : » حبیب‌الله خان » »
» : » احمدشاه خان » »
» : » سیدحسین خان » »
» : » سیدا صغر شاه خان » »
» : » غلام بهاؤالدینخان » »
» : ش سید احمد خان کند کمشر
» : » سلیمانخان » »
» : » محمد عمر خان » »

ریاست فابریکات حربی :

رئیس : ع ، ع ،ش ، سیدعبدالله خان شاجی
معاون : ح ، میر صاحب خان غند مشر
مدیر اجرائیه : ش ، محمد کاظم خان
مدیر کنترول : ش ، میر ابوطراب خان
کفیل مدیر مکتب میخانیکی : غ ، باز محمد خان تولیمشر

ریاست قبائل :

رئیس : ع ، ش محمد شاه خان فرقه مشر
معاون : ح ، شیرباز خا ن غندمشر

ریاست المپیک:

رئیس : ع ، ص محمدیوسف خان
معاون : ش ، محمدیعقوب خان کند کمشر

مدیریت عمومی استخبارات :

مدیر عمومی	:	ح ، محمد انور خان غندمشر
معاون	:	ش ، رستم علیخان کندکمشر

مدیریت عمومی تعمیرات :

کفیل	:	ح ، غلام سعیدخان غندمشر سریاوروالاحضرت غازی
معاون	:	ش ، محمد ایاز خان کندکمشر
نقشه کش	:	ش ، محمد عوض خان کندکمشر

مدیریت مستقل سنجش تعمیرات :

مدیر	:	ح ، شاه عبدالحمید خان غندمشر

مدیریت تحریرات وقلم مخصوص

مدیر	:	ش ، محمد قاسم خان کندکمشر

مدیریت عمومی اوراق :

مدیر	:	ع ، عبدالشکور خان

دائرهٔ منتظمیت وزارت حربیه :

منتظم	:	ش ، عبدالعظیم خان کندکمشر

قوای هوائی :

قوماندان	:	ع ، ش محمد احسان خان فرقه مشر
رئیس ارکان حرب	:	ح ، محمد هاشم خان غندمشر
مدیر فابریکهٔ ترمیم ومکتب	:	ح ، غلام دستگیر خان غندمشر

ع ، ج ، علی محمد خان وزیر امور خارجه
S. Ex. Ali Mohammad Khan ministre des affaires étrangeres.

وزارت خارجه

وزیر : ع ، ج علی محمد خان
معین اول : ع ، ج حبیب الله خان
معین : ع ، ص عبدالحمید خان
مدیر عمومی سیاسی : ع ، نجیب الله خان
مدیر شعبهٔ اول : ص ، عبدالرؤف خان
» » ۲ : ص ، محمد یونس خان
» » ۳ : ص ، جمعه گل خان
» » ٤ : ص ، عبدالرحمن خان

ریاست تشریفات ومعاهدات :

رئیس : ع ، ص غلام محمد خان

مدیریت عمومی امور بین المللی :

مدیر عمومی : ع ، میر محمد صدیق خان

مدیریت شفر وقلم مخصوص :

مدیر : ص ، محمد سلیمان خان

مدیریت مامورین واجرائیه وتنظیمات :

مدیر : ص ، عبدالقادر خان

مدیریت عمومی ویزه وقونسلگری :

مدیر عمومی : ع ، عبدالرؤف خان
مدیر شعبهٔ اول : ص ، محمد قسیم خان

مدیریت عمومی اوراق :

مدیر عمومی : ع ، عبدالغفار خان

مدیریت محاسبه وکنترول :

مدیر محاسبه و کنترول : ص ، عبدالاحد خان

ع، ج، ا، ا، نشان والاحضرت سردار شاه محمود خان غازی سپه سالار ووزیر حربیه
S. A. R. «A. A.» Sardar Chah Mahmoud Khan ministre de la guerre

ع، ج، ا، ا، نشان والاحضرت سردار شاه ولی خان «فاتح کابل» وزیر مختار
و نمایندهٔ فوق العادهٔ اعلیحضرت همایونی درفرانسه

S. A. R. «A. A.» Sardar Chah Vali Khan envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiairede Sa Majesté on France

سفرا و نمایندگان افغانی در خارج

سفیر کبیر اعلیحضرت درانقره :	ع ، ج سردار فیض محمد خان
سفیر کبیر « « درطهران :	ع ، ج محمد نوروز خان
سفیر کبیر « « درماسکو :	ع ، ج سلطان احمد خان
وزیرمختار « « درپاریس :	ع ، ج ، ا ، ا نشان والاحضرت سردار شاه‌ولی خان که سمت وزارت مختاری برن وبروکسل را نیزدارند .
مستشار :	ع ، ص اسلام بیگ خان
وزیرمختار اعلیحضرت درلندن :	ع ، ج سردار احمد علیخان
وزیرمختار « « در روما :	ع ، ج عبدالصمد خان
وزیرمختار « « دربرلین :	ع ، ج الله نواز خان
وزیرمختار اعلیحضرت درتوکیو :	ع ، ج ذوالفقار خان
وزیرمختار « « در مصر :	ع ، ج محمد صادق خان مجددی که سمت وزارت مختاری حجاز را نیزدارند .
جنرال قونسل اعلیحضرت دردهلی :	ع ، ص محمدشفیع خان
« « افغانی درمشهد :	ع ، ص عبدالوهابخان
« « دربمبئی :	ع ، محمدشعیب خان
اتشه اقتصادی :	میرحسن شوکت
قونسل افغانی در کراچی :	ع ، محمداکبر خان
مامور ویزه افغانی درپشاور :	ص ، محمدقیوم خان
« « « درچمن :	« ، میرغلام فاروق خان

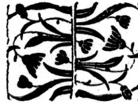

وزارت داخله

ع، ج، س، ا، غلام فاروق خان وکیل وزارت
داخله ورئیس تنظیمیه قطغن وبدخشان
S. Ex. Gholam Farouq Khan
Ministre par intérime du
ministre de l'indérieur.

وکیل وزارت	:	ع، ج، س، ا، غلام فاروق خان
رئیس اداری	:	ع، ص عبدالرشید خان
مدیر عمومی پولیس	:	« ، عبدالحکیم خان
رئیس تفتیش	:	« ، ص محمد نعیم خان
مدیر عمومی احصائیه	:	....
مدیر تشکیلات	:	....
مدیر اخذ اطلاعات	:	....
مدیر ویزه وپاسپورت	:	....
مدیر امنیت	:	ص، اختر محمد خان
مدیر مامورین	:	« ، محمد حسن خان
مدیر کنترول	:	« ، محمد سعید خان
مدیر اوراق	:	« ، عبدالودود خان
سر کاتب شعبه خصوصی	:	« ، میرزا سید محمد خان

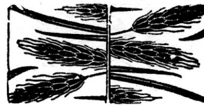

وزارت عدلیه

ع ، ج فضل احمد خان مجددی وزیر عدلیه
S. Ex. Fazl-Ahmad Khan ministre de la Justice.

وزیر	:	ع ، ج فضل احمد خان مجددی
معین	:	ع ، ص امین الله خان
رئیس تمیز	:	ج ، ف مولوی عبدالرب خان
منشی جمعیت العلما	:	« ، قاضی عبدالکریم خان
مدیر مامورین	:	ص، مرزا محمدمیر خان
مدیر تحریرات	:	« ، مرزا عبدالسلام خان
مدیر کنترول	:	« ، مرزا محمد ناصر خان
مدیر تحریرات تمیز	:	« ، مرزا محمد شریف خان

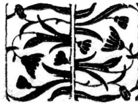

وزارت مالیه

وزیر	:	ع ، ج میرزا محمد خان
معین	:	ع ، ص محمد اسلم خان
مدیر عمومی کنترول	:	....
مدیر عمومی اجرائیه	:	ع، محمد انور خان
« « تفتیش	:	ع، محمد حسن خان
مدیر خزائن وذخائر	:	ص، میرزا عبدالغفور خان
مدیر محاسبه تجارتی		
دوائر رسمی	:	« ، میرزا قطب الدین خان
مدیر مامورین	:	« ، میرزا عبدالمجید خان
مدیر املاک	:	« ، میرزا نصرالله خان
سر کاتب خصوصی	:	« ، میرزا سید محمد خان

ع ، ج ، میرزا محمد خان وزیر مالیه
S. Ex. Mirza Mohammad Khan
ministre de finances.

تشکیل شعبات مرکز و مربوطات مرکزی وزارت معارف

مقام وزارت :

وزیر	:	ع ، ج سردار محمد نعیم خان
معین	:	ع ، ص عبدالجبارخان
»	:	» » عبدالاحد خان
»	:	» » سید عبدالله خان
مشاور	:	» » » ی اسمعیل حکمت بی
»	:	» » هاشم شایق افندی
مدیر قلم مخصوص	:	ص ، امیرالدینخان

ریاسات ودوائر مرکزی وزارت :

رئیس تعلیم وتربیه	:	ع ، ص برهان الدین خان کشککی
» تدریسات	:	» » عزیز الرحمن خان
» تفتیش	:	» » سید محمد فاروق خان
» سپورت وحفظ الصحه	:	» » فاروق شاه خان
» توسیع معارف	:	» » جمال الدین خان
مدیر مامورین واجرائیه	:	ص محمد مرید خان
» کنترول	:	» غلام سخی خان
» تنظیمات	:	» عبدالعلیخان (معاون)
» موزه وحفریات	:	» احمد علیخان
» اوراق	:	» عبدالله خان

شعبات مربوطهٔ مرکزی وزارت

الف : ریاست فاکولتهٔ طبی :

رئیس فاکولتهٔ طبی	:	ع ، ص رفقی کامل بی
مدیر اداری	:	ص ، محمد آصف خان

ب : ریاست فاکولتهٔ حقوق :

رئیس فاکولتهٔ حقوق	:	ع ، ص بای محمد علی فواد
مدیر نشریات	:	ص ، میر محمد ابراهم خان عالمشاهی

ج : ریاست فاکولتهٔ الهیات :

رئیس	:	ع ، ص عبدالرسول خان

د : ریاست مکتبین استقلال و نجات :

رئیس	:	ع ، ص عبدالرحیم خان
معاون مکتب استقلال	:	ص، عبدالرسول خان
« « نجات	:	« ، محمد اکرم خان
مدیر مکتب حبیبیه	:	ص ، غلام حیدر خان
« « غازی	:	« ، غلام محمدخان
« « دارالمعلمین نوی کابل	:	« ، محمد امین خان

مدیریت مکتب یغمان :

مدیر تعلیمی	:	عزتمند رمزی انجول
« اداری	:	ص ، عبدالرسول خان

مدیریت مکتب صنائع :

مدیر عمومی	:	ع ، عبدالغفور خان
« فنی	:	ص ، نورالله خان

مدیریت مکتب میخانیکی :

کفیل مدیر اداری	:	ص ، عزیز محمد خان

مدیریت مکتب حکام :

کفیل مدیر اداری	:	ص ، غلام جانخان

مدیریت مکتب مساحت :

مدیر	:	« ، خواجه گابدینخان

مدیریت مکتب اصول تحریر :

مدیر	:	ص ، عبدالقیوم خان

مدیریت مکتب تجارتی:

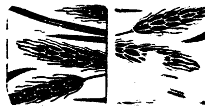
مدیر	:	ص ، غلام جانخان

مدیریت مکتب قابله گی:

مدیره	:	مادام فریسه
معاون	:	ص، عبدالباقی خان

مدیریت مکاتب ابتدائی منطقه بلدیه :

مدیر	:	ص ، قربان علی خان
منتظم مکتب طبی	:	« محمد آصف خان

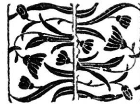

وزارت اقتصاد ملی

ع، ج لمر عالی نشان عبدالمجید خان وزیر اقتصاد ملی
S. Ex, Abdul-Madjid Khan ministre de l'économic Nationale

وزیر	:	ع ، ج عبدالمجید خان
معین اول	:	ع ، ص محمدا کرم خان
معین دوم	:	« « غلام غوث خان
معین سوم	:	« « عبدالله خان
مدیر عمومی گمرکات	:	ع ، غلام حیدر خان
مدیر گریزی	:	ص، حبیب الله خان
مدیر عمومی اداری	:	ع ، عبدالشکور خان
مدیر مامورین	:	ص ، محمدهاشم خان
مدیر ترجمانی	:	ص، محمدعلی خان
مدیر اوراق	:	ص، عبدالودودخان
مدیر عمومی توسعهٔ تجارتی	:	ع، سیداحمدعلی شاه خان
مدیر شرکتها و کریدت	:	ص ، محمد صدیق خان
مدیر عمومی اطاق تجارت	:	ع، میر ضیاءالدین خان
« « صنایع	:	ع ، محمدنعیم خان
مدیر قوانین	:	ص ، عبدالغفور خان
مدیر شعبهٔ دستی	:	غلام محی الدینخان
مدیر عمومی انطباعات	:	ع ، محمدزمان خان « تره کی »
مدیر مجله اقتصاد	:	ص ، غلام دستگیر خان
مدیر عمومی ناقلین	:	ع ، پاینده محمد خان
مدیر کنترول	:	ص ، عنایت الله خان

وزارت فوائد عامه :

وزیر : ع ، ج رحیم الله خان
معین : ع ، ص عبدالحمید خان
« : ع ، ص عبدالرحیم خان
« : ع ، ص نصرالله خان

مدیریت های عمومی :

مدیر عمومی بند وانهار : ع ، محمد کبیر خان
« « معابر : « ، محمدا کرم خان
« « حفظ مراقبت
« سر کها : « ، سعدالدینخا ن
« « تعمیرات : « ، عبدالرحیم خان
« « تهیه مصالح : « ، شاه محمودخان
« « کنترول « ، عبدالکریم خان

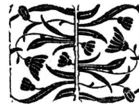

ع ، ج رحیم الله خان وزیر فوائد عامه
و کفیل وزارت معادن

S. Ex. Rahimullah Khan ministre
travaux publics et Ministre
par interim des mines

ج مدیریت های اداری :

مدیر مامورین : ص ، بدر الدینخان
« ، مترلوژی : ص ، نور الحق خان
« ، تصفیه ماضیه : ص ، محمدموسی خان
« ، پیمایشی : . . . . .
مامور حمل نقل : ص ، محمد ایوب خان
مامور اوراق : ص ، عبد الواحد خان

ع، ج غلام یحیی خان وزیر صحیه
S. Ex. Gholam Yahya Khan
ministre de l'Hygéne publique

وزارت صحیه

وزیر	:	ع ، ج غلام یحی خان
معین «	:	. . . . .
مدیر عمومی حفظ الصحه	:	ع ، جلال الدینخان
مدیر نشریات واحصائیه	:	ص ، عبدالغفورخان
مدیر حفظ الصحه وتشکیلات	:	« ، عبدالغنی خان
مدیر مامورین واجرائیه	:	« ، میرزا محمدخان
مدیر کنترول	:	« ، میر عزیز الله خان
مامور انتهائی اوراق	:	« ، صالح محمدخان
معاون فنی شعبهٔ تفتیش	:	« ، محمدابراهیم خان
« شعبهٔ بین المللی ومجادله	:	« ،میرعبدالرحیم خان
دکتور مؤسسهٔ دندان سازی زنانه	:	« ، فضل احمد خان
مؤظف معاینه خانهٔ مرکزی	:	« ، امیر محمد خان
معاون فنی مؤسسهٔ اکسریز وتداوی برقی	:	ص عزیز الله خان
سرطبیب شفاخانهٔ مستورات	:	« عبدالقیوم خان
مدیرهٔ « «	:	« ، محترمه زینب بیگم
رئیس دیپوی عمومی	:	« ، عزتمند صلاح الدین بیگ
سرطبیب شفاخانهٔ محبس دهمزنگ	:	« عبدالرحیم خان
سرطبیب « مؤسسات صحیهٔ علی آباد	:	« عزتمند دکتور فوادبیگ
مدیر کنترول «	:	« میرزا محمدطاهرخان
مامور اجرائیه علی آباد «	:	« احمد علی خان
مامورهٔ سناتوریم مستورات	:	« محترمه امیر بیگم
متخصص اسنیتوی بافزلوژی وحفظ الصحه	:	عزتمند دکتور زهدی بیگ
دکتور « « « «		ص ، عبدالمجید خان

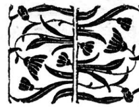
وزارت پست و تلگراف و تیلفون

وزیر	:	ع،ج عبدالحسین خان
معین	:	ع،ص محمد حسین خان
رئیس تفتیش	:	« ، ص غلام حیدرخان
مدیر عمومی تلگراف	:	« . علی گل خان
مدیر عمومی پست و تیلفون	:	« ، محمد سعید خان
مدیر اجرائیه ومامورین	:	ص ، عبدالخالق خان
مدیر ارتباط خارجه	:	« ، عبدالقیوم خان
مدیر محاسبه	:	« ، لعل محمد خان
کفیل مدیر اوراق	:	« ، گل محمد خان
مدیر عمومی فنی رادیو	:	ع ، عطاالله خان
منتظم تلگراف خانه یکه توت	:	ص، محمد حسین خان
منتظم تلگراف مهتاب قلعه	:	ص ، غلام سرورخان

ع ، ج عبدالحسین خان وزیر پست
و تلگراف و تیلفون

S. Ex. Abdul-Hossain Khan
ministre des P. T, T.

وزارت معادن

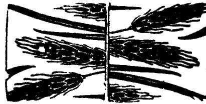
کفیل وزارت معادن	:	ع ، ج رحیم الله خان
معین	:	ع،ص عبدالله خان
سر کاتب قلم مخصوص	:	ص ، میرزا زبردست خان

مدیریت عمومی :

مدیر عمومی فنی	:	ع ، سید عبدالاحد خان
مدیر کشافی	:	ص ، غلام علی خان

شعبهٔ ژسولوژی :

متخصص طبقات الارضی	:	مستر وارت
مدیر خرید و فروش	:	ص ، محمد صدیق خان
مدیر تفتیش	:	« ، احسان خان
مامور، مامورین واجرائیه	:	« ، مرزا عبدالفتاح خان
کفیل مدیر کنترول	:	« ، مرزا سید قبول شاه خان

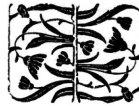
ریاست مستقلهٔ زراعت

رئیس	:	ج ، میر محمد یوسف خان
معین	:	. . . . . .
مدیر عمومی زراعت	:	ع ، محمد زمان خان
مدیر تفتیش	:	« ، نادرعلی خان
مدیر دفع آفات زراعتی	:	ص ، محمد کریم خان
مدیر تدوین قوانین	:	« ، فقیر محمد خان
مدیر کنترول	:	« ، عبدالروف خان
مدیر اوراق	:	« ، میر محمد هاشم خان

ج ، میر محمد یوسف خان رئیس مستقل زراعت

S. Ex. Mimr M. Yossuf Khan chef de département de l'agriculture

ریاست مستقل مطبوعات

رئیس : ج ، صلاح الدین خان
معاون : ع ، ص عبدالحی خان «حبیبی»
مشاور : « ، قاری عبدالله خان
« : « ، سرورخان گویا اعتمادی
« : « ، محمدامین خان خوگیانی

مدیریت عمومی نشریات:

مدیرعمومی : ع ، سید قاسم خان رشتیا
مدیرشعبهٔ اول : ص ، احمدالله خان کریمی
مدیر شعبهٔ دوم : « ، محمدقاسم خان
مدیر رادیو . . . .

مدیریت عمومی آژانس:

کفیل مدیرآژانس : ع ، عبدالرحمن خان پژواک
مامور اوراق : ص ، گل سعیدخان

ج ، صلاح الدین خان رئیس مستقل مطبوعات
S. Ex. Salahoddin Khan Chef du département de la presse

مدیریت عمومی پښتو ټولنه:

مدیرعمومی : ع ، ص عبدالحی خان «حبیبی»
معاون : « ، محمد اعظم خان ایازی
مدیر شعبه لغات : ص ، گل پاچاخان الفت
مدیر صحافت : « ، محمدقدیر خان تره کی
مدیر تالیف : « ، قیام الدینخا خادم
مدیر تاریخ : ع ، احمدعلیخان کهزاد
مدیر کنترول : ص ، میرحسام الدینخان
مدیر شعبهٔ اجرائیه ومامورین : ص ، عبداللطیف خان

مدیریت عمومی مطبعه:

مدیر عمومی : ع ، عبدالغفور خان برشنا
« اجرائیه ، ص ، محمددینخان
متخصص ومدیر طباعتی : « عبدالنبی خان
مدیر تخنیکی : « عبدالودود خان

تشکیلات ولایات وحکومات اعلی

ولایت کابل

وکیل والی	:	و ، ج محمداسماعیل خان
قوماندان قوای مرکز	:	ع ، ش سردار عالی محمدداؤد خان
مستوفی	:	ع ، ص سیدحبیب خان
قاضی محکمه مرافعه	:	ف ، ملا صالح محمد خان
قوماندان کوتوالی	:	ع ، ش طره باز خان
رئیس گمرک	:	ع ، ص غلام محمد خان
مدیر تحریرات	:	ص ، عبدالباقی خان
« احصائیه	:	« ، محمد معصوم خان
« معارف	:	« ، غلام حیدر خان وکیل
مدیر عمومی تعمیرات	:	ع ، عبدالغیاث خان
« « بندوانهار ومعابر	:	« احمد شاه خان
مدیر سرك تنك غارو حصهٔ اول	:	ص ، شیراحمد خان
« « « حصه دوم	:	« محمدامین خان
مدیر درهٔ شکاری	:	« محمدجان خان
« بند خروار	:	« سید قاسم خان
« « سراج غزنی	:	« فقیر محمد خان
« « قرغه	:	« محمدجان خان
مدیر تهیه مصالح	:	« فضل حق خان
« تفتیش	:	« علی محمد خان

ولایت قندهار

نائب الحکومه وقوماندان عسکری	:	ع ، ش سردار عالی علیشاه خان
مستوفی	:	ع ، ص عبدالاحد خان
قاضی محکمه مرافعه	:	ف ، ملااختر محمد خان
مدیر خارجه	:	ص ، محمد رفیق خان

قوماندان کوتوالی	:	ح ، محمداکبر خان
رئیس گمرك	:	ع ، ص عبدالعزیز خان
مدیر تحریرات	:	ص ، محمداسماعیل خان
« فوائد عامه	:	« میر عبدالقادر خان
« احصائیه	:	« امین الله خان
« معارف	:	« غلام جیلانی خان
مامور اژانس	:	« فرح خان مجددی
کفیل مدیر صحیه	:	« محمدرسول خان
مدیر مخابرات	:	« گل احمد خان
« زراعت	:	« عبدالغفور خان

ولایت هرات :

نائب الحکومه	:	و ، ج محمدقاسم خان (وکیل)
قوماندان عسکری	:	ع ، ش محمدقاسم خان فرقه مشر
مستوفی	:	ع ، ص سیدمحمد خان
قاضی محکمه مرافعه	:	ف ، ملااحمد علی خان
مدیر خارجه	:	ص سلطان عزیز خان
قوماندان کوتوالی	:	ح خدابخش خان
رئیس گمرك	:	ع ، ص محمداعظم خان
مدیر تحریرات	:	ص ، عبدالقدیر خان
« فوائد عامه	:	« ، محمدعمر خان
« معارف	:	« ، عبدالسلام خان
« احصائیه	:	« ، عبدالودود خان
« صحیه	:	« ، عبدالرحمن خان محمودی
« مخابرات	:	« ، محمدعلم خان
« زراعت	:	« ، محمدزمان خان
مامور اژانس	:	« ، میر غلام محمد خان

ولایت مزارشریف

نائب الحکومه	:	و ، ج گل احمد خان
قوماندان عسکری	:	ع ، ش الله داد خان فرقه مشر

مستوفی	:	ع ، ص عزیز الله خان
قاضی محکمه مرافعه	:	ف ، ملاعبدالرحمن خان
کفیل قوماندانی کوتوالی	:	ح ، عبدالجلیل خان
رئیس گمرك	:	ع ، ص تاج الدین خان
مدیر تحریرات	:	ص ، عبدالسمع خان
« فوائد عامه	:	« ، داد محمد خان
« احصائیه	:	« ، سید جعفر خان
« معارف	:	« ، محراب الدینخان
« صحیه	:	« ، عبدالرحیم خان
« مخابرات	:	« ، نقیب الله خان
کفیل مدیر زراعت	:	« ، محمد علی خان
معاون مدیریت خزانه	:	« ، سید احمد شاه خان
رئیس فیصلهٔ منازعات	:	ع ، ص عبدالاحد خان
« اطاق تجارت	:	« ، « عبدالقیوم خان
مامور استخبارات	:	ص ، عبدالرشید خان
« کنترول مستوفیت	:	« ، میرزا سرفراز خان
« اجرائیه	:	« ، میرزا عبدالکریم خان
« تفتیش	:	« ، عبدالجبار خان
رئیس روضه شریف	:	« ، نور محمد خان
مامور آژانس	:	« ، عبداللطیف خان

ولایت قطغن و بدخشان

رئیس تنظیمیه	:	ع ، ج ، س غلام فاروق خان
قوماندان عسکری	:	ع ، ش محمدجعفر خان
مستوفی	:	ع ، ص نورمحمد خان
قاضی محکمه مرافعه	:	ف ، ملا عبدالجلیل خان
کفیل قوماندانی کوتوالی	:	ش ، عبدالشکور خان
مدیر گمرك خان آباد	:	ص ، نظر محمد خان
وکیل مدیر تحریرات	:	« ، غلام محمد خان

مدیر فوائدعامه	:	ص ، امیر محمد خان
« احصائیه	:	« ، محمد حفیظ خان
« معارف	:	« ، محمد طاهر خان
« فارم زراعتی قندوز	:	« ، غلام صدیق خان
کفیل مدیر صحیه	:	« ، سلطان احمد خان
مدیر مخابرات	:	« ، غلام غوث خان
« زراعت	:	« ، غلام بهاؤالدینخان
مامور آژانس	:	« ، غلام حضرت خان
دکتور موظف بغلان	:	« ، نوروز علی خان

حکومت اعلای مشرقی

حاکم اعلی	:	ع ، ع ، ص محمد حکیم خان
کفیل قوماندان عسکری	:	ح ، محمد علم خان غند مشر
سرشته دار	:	ع ، ص محمد حسین خان
قاضی محکمه مرافعه	:	ف ، ملا عبدالله خان
مدیر خارجه	:	ص ، محمد اختر خان
قوماندان کوتوالی	:	ح ، محمد جانخان
مدیر گمرك	:	ص ، محمود خان
« تحریرات	:	« ، عبدالرزاق خان
« فوائدعامه	:	« ، غلام حیدر خان
« احصائیه	:	. . . . .
« معارف	:	« ، عبدالمحمد خان (کفیل)
« صحیه	:	« ، عبدالرحمن خان
« مخابرات	:	« ، غلام نبی خان
« زراعت	:	« ، مسجدی خان
مامور آژانس	:	« ، حبعلی شاه خان

حکومت اعلای جنوبی

حاکم اعلی وقوماندان عسکری	:	ع،ش ، محمدافضل خان
سرشته دار	:	ع،ص ، عبدالمجیدخان

قاضی محکمه مرافعه	:	ف ، ملاسید کاظم خان
مدیر خارجه	:	ص ، سلطان علیخان
قوماندان کوتوالی	:	ح ، مددخان
مدیر گمرك	:	ص ، عبدالمجیدخان
مامور تحریرات	:	« ، عبدالهادی خان
مدیر فوائد عامه	:	« ، مددخان
مامور آژانس	:	« ، محمد عمر خان
مامور معارف	:	« ، عبدالصمدخان (کفیل)
مدیر صحیه	:	« ، آصف‌خان
مامور مخابرات	:	« ، نادر احمدخان
مامور زراعت	:	« ، محمد یوسف خان

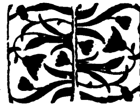
حکومت اعلای میمنه

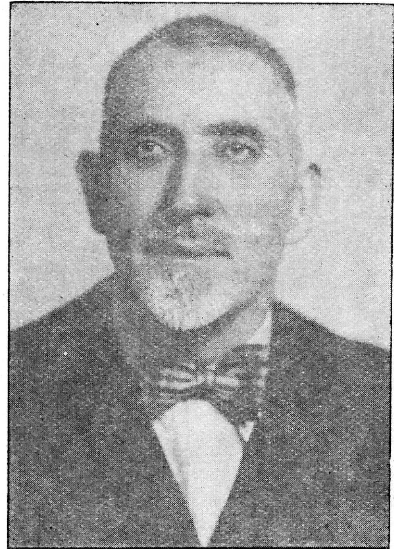
حاکم اعلی	:	ع ، ع ، ص عبدالرحیم خان (وکیل)
قوماندان عسکری	:	ع،ش الله‌دادخان
سرشته‌دار	:	. . .
قاضی محکمه مرافعه	:	ف ، ملامحمد یوسف خان
قوماندان کوتوالی	:	ش ، سیدامیرخان
مدیر گمرگ	:	ص ، اقاجان‌خان
مدیر تحریرات	:	. . .
مدیر فوائدعامه	:	ص ، فضل‌حق‌خان
مامور احصائیه	:	« ، عبدالعزیزخان
مامور آژانس	:	« ، ابوالخیرخان
مامور معارف	:	« ، غلام محمدخان
کفیل مدیر صحیه	:	« ، محمدجعفرخان
مامور مخابرات	:	« ، میرعبدالسمع خان
مامور زراعت	:	« ، آقا رحیم‌خان

حکومت اعلای فراه

حاکم اعلی	:	ع ، ع ، ص عبدالصمد خان
کفیل قوماندان عسکری	:	ح ، محمدعلیخان غندمشر

سرشته دار	:	ع، ص عزیز احمدخان
قاضی محکمه مرافعه	:	ف ، ملاعبدالرزاق خان
قوماندان کوتوالی	:	ش ، عبدالقیوم خان
مامور گمرك	:	ص ، رحمت الله خان
مامور تحریرات	:	ص ، غلام رسول خان
مدیر فوائد عامه	:	ص . شیر محمد خان
مامور احصائیه	:	« ، ضیاء الدینخان
مامور آژانس	:	« ، عنایت الله خان
مامور معارف	:	« ، عبدالعزیز خان
کفیل مدیر صحیه	:	« ، نصرالله خان
مامور مخابرات	:	« ، غلام دستگیر خان

ع ، ج عبدالاحد خان رئیس شورای ملی
S.Ex. Abdul Ahad Khan président du Conseil National.

تشکیلات دوائر ملی

ریاست عالی شورای ملی

هیئت رئیسهٔ ریاست شورای ملی:

رئیس	:	ع ، ج عبدالاحدخان
معین اول	:	ع ، ص محمد الیاس خان
معین دوم	:	« ، « سلطان محمدخان
منشی	:	ع ، میرزاعبدالطیف خان
مامور کنترول	:	ص، میرزا محمد حسین خان

وکلاء

وکیل مرکز کابل	:	ع ، سید جلال الدینخان
« شش کروهی	:	« ، عبدالاحد خان
« پغمان	:	« ، محمد علیخان
« لوگر	:	« ، حاجی محمدابراهیم خان
« وردك	:	« ، محمد سرور خان
وکیل میدان		ع ، خانشیرینخان
« سروبی	:	« ، میر احمد خان
« چهاریکار	:	« ، محمد کبیر خان
« جبل السراج	:	« ، میرزا ملك شاه خان
« کوهدامن	:	« ، میرحیدر خان
« ریزه کوهستان	:	« ، عبدالاحد خان
« تگاب	:	« ، محمد فیروز خان
« نجراب	:	« ، غلام نقشبند خان
« سیغان وکهمرد	:	« ، محمد یوسف خان
« پنشیر	:	« ، محمد ابراهیم خان
« بامیان	:	« ، محمد حسین خان
« سرخ وپارسا	:	« ، حبیب الله خان
« غوربند	:	« ، خوشدل خان

وکیل مقر	:	ع ، حاجی عبدالقیوم خان
« غزنی	:	« ، میرزا عبدالوهابخان
« ده شین کتواز	:	« ، حاجی حیدرخان
« کوچی کتواز	:	« ، احمد جانخان
« دایزنگی	:	« ، علی احمد خان
« بهسود	:	« ، محمد نبی خان
« یکاولنگ	:	« ، سید اکبر شاه خان
« جاغوری	:	« ، غلام علیخان

ولایت قندهار :

وکیل مرکز قندهار	:	« ، عبدالرحمن خان
« پنجوا	:	« ، نور احمد خان
« کدنی	:	« ، امیر محمد خان
« تیرین	:	« ، عبدالعزیز خان
« کشك نخود	:	« ، محمد اسحق خان
« ارغستان	:	« ، عبدالرحمن خان
« دهله	:	« ، محمد یعقوبخان
« دهراؤد	:	« ، محمد جمعه خان
« گرشك پشترود	:	« ، محمد موسی خان
« زمین داور	:	« ، عبدالحمید خان
« گرمسیر	:	« ، محمد اکبر خان
« گیزاب	:	« ، حاجی فیض الحق خان
« ارزگان	:	« ، محمد کبیر خان
« ترنك وجلدك	:	« ، محمد حسن خان
« قلات	:	« ، نظر محمد خان
« کوچی قندهار	:	« ، اسمعیل حبیب خان

ولایت هرات :

وکیل بلوکات	:	« ، محمد عثمانخان
« شیندند	:	« ، محمد علیم خان

وکیل غوریان	:	ع ، عبدالشکور خان
« کشك وگلران	:	« ، محمد یعقوب خان
« قلعه نو	:	« ، حاجی معین الدینخان
« اوبه	:	« ، نظر محمد خان
« تولك وتگابستان	:	« ، عبدالرحیم خان
« شهرك	:	« ، آقاجان خان
« چخچران	:	« ، بهادر بیگ خان
« بالامرغاب	:	« ، عبدالقادر خان

ولایت مزار شریف :

وکیل مرکز مزارشریف	:	« ، حاجی عبدالله خان
« کشنده	:	« ، نازك میر خان
« سنگ چارك	:	« ، محمد لطیف خان
« تاشقرغان	:	« ، محمد اسمعیل خان
« آیبك	:	« ، میرزا کلانخان
« سرپل	:	« ، قاری محمد عظیم خان
« آقچه	:	« ، رحمن بردی خان
« دولت آباد	:	« ، نورالله خان
« دره صوف	:	« ، ملاسنگی خان
« شبرغان	:	« ، سید غلام حیدر خان
« بلخ	:	« ، برهان الدیخان

ولایت قطغن و بدخشان :

وکیل شهرخان آباد	:	« ، عبدالله خان
« قندوز	:	« ، عبدالستار خان
« نهرین	:	« ، گل علم خان
« تالقان	:	« ، سید مراد خان
« حضرت امام صاحب	:	« ، محمد افضل خان
« چال واشکمش	:	« ، میرفضل احمد خان
« غوری	:	« ، محمد عمر خان

وکیل بدخشان	:	ع ، محمد صفدر خان
« رستاق	:	« ، نجم الدین خان
« ینگی قلعه	:	« ، محمد نبی خان
« جرم	:	« ، مولوی میرزا شاخان
« درواز	:	« ، سیدملا ایشان خان
« ورخان وزیباك	:	« ، سید شمس الدین خان
« کشم ودرایم	:	« ، ملا سعد الله خان

حکومت اعلای مشرقی :

وکیل مرکز جلال آباد	:	« ، عبدالعظیم خان
« سرخ رود	:	« ، سید محمد صدیق خان
« لغمان	:	« ، غلام نبی خان
« نورستان ولغمان	:	« مشك عالم خان
« شنوار	:	« ، محمدظفر خان
« مهمندره	:	« ، محمدعالم خان
« رودات	:	« ، میاء جانخان
« کامه	:	« ، میاء عبدالغفور خان
« اسمار	:	« ، میر علم خان
« دره پیچ	،	« ، محمدحسین خان
« کنرخاص وکوزکنر	:	« ، محمدنیاز خان
« بر کنردره سین	:	« ، محمدافضل خان
« حصارك غلجائی	:	« ، ریدیگل خان
« کوچی ننگهاری	:	« ، طوطی شاه خان

حکومت اعلای جنوبی :

وکیل زرمت	:	« ، غلام محمد خان
« متون خوست	:	« ، امیر محمد خان
« تنی خوست	:	« ، گلرنگ شاه خان
« ارگون	:	« ، فقیر محمد خان
« جدران	:	« ، گلملك خان

وکیل منگل	:	ع ، لعل محمد خان
« جاجی	:	« ، حسین خان
« چمکنی	:	« ، علیجانخان

حکومت اعلای میمنه :

وکیل مرکز میمنه	:	« ، میرزا نورمحمد خان
« تگاب شیرین	:	« ، سید ابوالخیر خان
« اندخوی	:	« ، چهاریارقل خان
« درزاب وگرزیوان	:	« ، میر محمد اسلم خان
« قیصار	:	« ، میرزا محمد امین خان

حکومت اعلای فراه :

وکیل چخانسور	:	« ، غلام رسول خان
« بکواه وخاشرود	:	« ، خیرمحمد خان

مجلس اعیان :

رئیس : ع ، ج ، میر عطا محمد خان
معاون اول : ع ، ص ، حاجی محمد اکبر خان
معاون دوم : « « عبدالرحیم خان
رئیس تمیز : « « حافظ عبدالغفار خان
اعضا : « ، سردار گل محمد خان
» : « ، حاجی خیر محمد خان
» : « « عطا محمد خان
» : « ، عبدالحکیم خان
» : « ، معاذالله خان
» : « ، شرف الدینخان
» : « ، جان محمد خان
» : « ، سید یاقوت شاه خان
» : « ، ایشان امان الدینخان
» : « ، ملک رحمدل خان
» : « ، حاجی میرزا عبدالرحیم خان

ع ، ج عطا محمد خان رئیس اعیان
S. Ex. Mir Ata Mohammad Khan
président du Sénat.

اعضا : ع ، حاجی خان آقا خان
» : « آخند زاده محمد رسول خان
» : « عبدالغفور خان
» : « حاجی عبدالحکیم خان
» : « « میرزا محمود خان
» : « عبداللطیف خان
» : « امین الله خان
» : « عبدالستار خان
» : « میر محمد علیخان
» : « سید احمد شاه خان
» : « علی احمد خان
» : « محمد حسن خان مهمند

اعضا	:	ع ، میرزا خداداد خان
»	.	« ، نظر محمد خان
»	:	« ، محمدحسن خان وردك
»	:	« ، ملا محمد پذیر خان
»	:	« ، نورالدینخان
»	:	« ، حاجی محمد شریف خان
»	:	« ، غلام رسول خان
»	:	« ، محمدا کبر خان
»	:	« ، سید احمد خان
»	:	« ، بشیراحمد خان
»	.	« ، خواجه محمد خان
»	:	« ، محمد یعقوب خان
»	:	« ، محمد حسین خان
»	:	« ، خواجه محمد خان
»	:	« ، محمداسحق خان
»	:	« ، حاجی شاه بیگ خان

تشکیلات دوائر حضور شاهانه

وزارت دربار

ع، ج والاحضرت سردار احمد شاه خان
وزیر دربار
S. A. Ahmad ChaA Khan ministre de la cour

وزیر	:	ع، ج، والاحضرت سردار احمد شاه خان
معین	:	ع، ص، محمد حیدر خان
سر کاتب مخصوص	:	ص، میر علی احمد خان
مدیر عمومی کنترول	:	ع، عبدالوهاب خان
« تشریفات	:	ص، عبدالرشید خان
« تنظیمات	:	« ، عبدالرحیم خان
« نقلیه	:	« ، میر اکبر خان
« دوا خانه حضور	:	« ، عبدالنبی خان
ناظر کار خانه	:	« ، حاجی نظر محمد خان
فراش باشی	:	« ، عبدالرشید خان
مدیر خزانه	:	« ، عبدالباقی خان
خانه سامان باشی	:	ص، صالح محمد خان
عرض بیگی حضور همایونی	:	« ، محمد اسمعیل خان
موتران باشی	:	« ، خواجه محمد خان

مصاحبین حضور شاهانه :

ع، ص محمد اکبر خان

« « ، سلطان احمد خان

« « ، حاجی محمد نواب خان

« « ، محمد سرور خان

« « ، صالح محمد خان

وکیل سرمنشی ع ، ج میر محمد حیدر خان
S.Ex. Mohammad HaÏdar Khan
secrétaire privé par intérime

دارالتحریر شاهی

وکیل سرمنشی	:	ع، ج میر محمد حیدر خان
مشاور	:	« سراج الدین خان
مدیر شعبه قلم مخصوص	:	ع ، نور محمد خان
« « اول		« ، حافظ نور محمد خان
« « دوم	:	ع ، عبدالقدوس خان
« « اوراق	:	« ، غلام قادر خان
معلم کورس پښتوی		
ملوکانه	:	ع، مولوی صالح محمد خان
عضو دارالتحریر شاهی	:	ص ، سید مبشر خان طرازی

سریاوری حربی حضور شاهانه :

سریاور	:	ع ، ش عبدالغفور خان فرقه مشر
معاون	:	« ، « محمد لطیف خان «
یاور حربی	:	« ، « فیض محمد خان «
«	:	ح ، محمد حسین خان غند مشر
«	:	غ ، در محمد خان تولیمشر

تشکیلات دوائر متفرقه

ریاست مبایعات :

رئیس	:	ع ، ص عبدالرسول خان
معین	:	. . . .
مدیر اجرائیه خارجه	:	ص ، محمدعثما نخان
مدیر محاسبه‌وکنترول	:	ص ، محمدسرور خان
کفیل مدیریت اقتصاد	،	« ، جلال‌الدین خان
کفیل مامور اوراق	:	« ، جلال الدین خان
خزانه دار	:	« ، بازمحمد خان
تحویلدار ذخیره	:	« ، عبدالغفار خان

مطبوعات :

مدیر روزنامهٔ اصلاح	:	ع ، عبدالرحمن خان پژواك
« « انیس	:	ع ، عبدالرشید خان لطیفی .

مجلهٔ آئینهٔ عرفان ازطرف ریاست تعلیم وتربیهٔ وزارت معارف نشر می شود .

مجلهٔ اردوی افغان « مدیریت‌عمومی « « حربیه «

مدیر مجلهٔ اقتصاد	:	ع ، غلام دستگیر خان
مدیر مجله صحیه	:	. . . .
مدیر طلوع افغان	:	ع ، محمدیوسف خان ایازی
مدیر اتفاق اسلام	:	« ، محمدکریم خان صدیقی
مدیراتحاد خان آباد	:	« ، محمدارسلان‌خان سلیمی
« « مشرقی	:	ع، شمس الدین خان قلعتکی
مدیر جریدهٔ بیدار مزار	:	ع ، عبدالصمد خان

مجلهٔ پښتون ږغ ازطرف مدیریت رادیو نشر می شود

مدیر مجلهٔ کابل	:	ع ، محمد قدیرخان تره‌کی

اجراآت دوائر مملکتی

برای هر افغان وطن دوست وخواهان ترقیات وپیشرفت مملکت بهتر وخوش آیند تر ازین چیزی نیست که دیده میشود هرسال وطن عزیزما درزیر اوامر وهدایات ذات مبارك شاهانه ورهنمائی های والاحضرت افخم صدراعظم صاحب یك قدم فراخ وبزرگی بسوی تعالی گذاشته وپیوسته بسوی مقاصد وآمالیکه دولت درنظر دارد پیش میرود .

سالنامهٔ کابل افتخار دارد که سال یك مرتبه یك ترقی وتطور محسوسی را درتمام شعب مملکتی به علاقه مندان ارائه مینماید سالنامهٔ کابل مطابق سنوات گذشته امسال هم خوشبختانه از ناحیهٔ اصلاحات وپیشرفت هائی که در امور مملکت رو داده معناً ومادةً دارای مضامین ومطالب سودمندیست وهر صفحهٔ ازان میتواند مقدمهٔ یك آیندهٔ درخشانی باشد .

سال ۱۳۱۹ ازحیث اجراآت واصلاحات درتمام شعب مملکتی ازسنوات مهم وتاریخی است ومیتوان ادعا کرد که درین سال اصلاحات بس اساسی وقابل قدری درمملکت رونماشده که هر کدام آن مقدمه وپیش آهنگ آینده های روشنی مثلاً مادر ۱۳۱۹ موفق بافتتاح فابریکهٔ قند بغلان شدیم،مادرین سال رادیوی کابل را که ازسالها منتظر آن بودیم بکار انداختیم، مادرین سال درعسکریت ، معارف ، زبان پښتو ، مطبوعات ، مسائل زراعتی ، اقتصادی ، مالی ، عمرانات بند وانهار موفق به برداشتن قدمهای سریعی شده تاثیرات آنرا واضحاً احساس کردیم ، پس امسال مانند سالهای گذشته بلکه بهتر ازانها کار کردیم وتوانستیم شمهٔ ازآمال بزرگ شاهانه واولیای دولت را به پیش ببریم .

اینك درذیل بالنوبه اجراآت هر کدامی ازوزارتها ودوائر مملکتی را بطور خلاصه نوشته از خدای بی‌نیاز نیاز میکنیم که افغانستان را در زیر سایه هما پایهٔ اعلیحضرت معظم همایونی ووالاحضرت اشرف صدر اعظم صاحب وسائر دودمان نجیب شاهی به ترقیات شایان ومطلوبی واصل نماید .

امور حربیه

یکی از شعبیکه درحیات بین المللی دولت وتامین امن وآسایش داخلی مملکت تاثیر بارزی دارد امور حربی است زیرا درهرمورد مخصوصاً درین مواقعیکه وظیفهٔ حفظ استقلال وتامین موجودیت ملی درتمام دنیا ازوظائف بس سنگین ملل است عسکریت وامور حربی دارای مقام خاصی گردیده

است خوشبختانه درمملکت‌ما بنابرعلاقهٔ زیادی که‌ارباب امورمملکت‌دراصلاحات شعب مملکتی‌وحفظ وصیانت خاك وطن وشرف‌ملی دارندتوجه زیادی به‌عالم عسکری نموده شده ذات مبارك‌شاهانه یکی ازآمال مهمهٔ‌شان‌ترقیات اردوی افغانستان‌راقرارداده‌اند وچون ازحسن طالع‌مردبزرگواری مثل ع ، ج ، ا ، ا نشان والا حضرت غازی سردار شاه محمود خان سپه سالار ووزیر حربیه در راس اردوی‌افغان قرار دارندلذا ازیك‌طرف‌میتوانند آرزوهای بزرگ شاهانه‌را که به‌ترقی وتعالی اردوی مملکت می‌پرورانند عملی نمایند وازطرف دیگر بنا برشخصیت برجستهٔ خود شان عساکر افغانستان ازهرحیث سال بسال وارد مراحل عالی‌تر گردیده وبحال‌اردوئی درآمده‌است که میتوان به‌تمام مفهومش اورا حافظ وحارس تمام شئون مملکت خواند .

ماهرسال درسالنامهٔ کابل یك صفحهٔ ازترقیات‌اردوی شاهانه‌را ازنظرمطالعین گرام‌تیرمیکنیم واینك امسال هم ورق دیگری ازپیشرفت های عالم‌عسکریت خودرا درذیل نگاشته از خدای متعال کامیابی اردوی افغان‌را بتمام آمال وآرزوهایش نیاز میکنیم .

ریاست ارکانحربیه عمومیه :

این ریاست که اولین موسسهٔ‌وزارت حربیه‌است به‌امور ، سوق واداره وتعلیم وتربیه وغیره خصائص مهمهٔ عسکری مصروف میباشد . درهذاسنه مانند سالهای گذشته به اجراآت وظائف امورمهمهٔ محولهٔ خویش موفق گردیده است که قسمت قابل نشرآن ذیلاً توضیح میشود.

درتقسیمات عمومیه وضع الجیش اردو غور وتدقیقات لازمه بعمل آورده وبرای اصلاح وبهبود اردو پروژه های لازمه مدنظر گرفته است ؛

مطابق همه ساله اعطای هدایات لازمه راجع به تغیروتبدیل قطعات پوستهای حدود وتعمیر یك سلسله عمرانات تهانه های عسکری درمحال معینهٔ حدود مملکت .

ازنقطهٔ نظر عسکری ترتیب لوائح حرکات حربیه در امورات عمومیهٔ اردو .

بعضی اصلاحات لازمه درتشکیل مربوطات وزارت حربیه .

غورودقت‌درپروغرامهای مرتبهٔ تعلیمی قطعات واعطای آن برای تعلیم وتربیهٔ قطعات .

مراقبت ازتطبیق پروگرامهای تعلیمیهٔ قطعات عسکری وکورسهای مربوطه .

محصلین تعلیمگاهای خورد ضابطان صنوف مختلفه قطعات ، دورهٔ تعلیمیهٔ خودرا موفقانه اکمال وبدورهٔ جدید تعلیمگاهای مزبور آغاز شده است .

تجدید نظر درامور تعلیمیه مکتب سپورت وبحسب ایجاب تکمیل معلمین وطلاب آن .

مواصلت یك عده از محصلین اکادمی عسکری که در خارج مشغون تحصیل بودند وبه اخذ شهادتنامه درجهٔ اعلی واردوطن گردیده پس از انکه مورد تقدیر وتحسین وزارت حربیه واقع شدند وظائف مهمه را در اردو اشغال نمودند .

کذا یك عده ضابطان وطلابیکه جهت اکمال تحصیل وتعلیم میخانیکی وغیره طوپها ، ماشیندار دافع هوا به برلین وچکوسلواکیا اعزام شده بودند موفقانه بعد از فراغ تحصیل وارد مرکز گردیده به قطعات وفابریکات حربی به خدمات محوله منسوب گردیدند .

مجدداً تاسیس کورس ضابطان پیاده درمرکز به تحت ادارهٔ مدیریت کورس عالی وادخال یك تعداد ضابطان پیاده قطعات بغرض تجدید معلومات مسلکی شان .

تجدید نظر درتشکیل وپروگرام تعلیمی کورس تخنیکی ووسعت درتعداد طلاب نسبت به سال گذشته

دورهٔ سوم کورس لوازم بعداز امتحان شش ماهه جهت ستاژ به قطعات فرستاده شدند تا بعد ازانقضای ایام معینهٔ ستاژ دوباره به تحصیلات خویش بپردازند .

فراغت یك عده ضابطان ازدورهٔ دوم کورس نقلیه بعداز اعطای شهادتنامه ومنسوب گردیدن شان به قطعات .

چون رشتهٔ نقلیات در اردو یك صنف خیلی مهم تلقی شده بنأ علیه به اساس امر حضور ع ، ج ، ا ، ا نشان والاحضرت غازی وزیر صاحب حربیه کورس نقلیه بحال یك مکتب تبدیل وبرای سال جاری بایك تشکیلات وسیع تر دوام خواهد کرد .

فراغت چندفانفارهای مکمل ازتحصیل دوره اول کورس موزیك که بعداز اعطای شهادتنامه جهت ایفای وظائف به قطعات اطراف اعزام گردیدند .

هکذا یك تعداد ضابطان فانفارهای قطعات که بنام معلم موزیك داخل کورس موزیك شده بودند آنها نیز موفقانه تحصیلات لازمهٔ موزیك رااخذوبعدازاعطای شهادتنامه به قطعات مربوطهٔ شان اعزام گردیدند .

مساعی ووظیفه شناسی ح، ذکریا خان مدیر کورس مورد تقدیر ذات همایونی گردیده مومی الیه از حضور اعلیحضرت نائل به اخذ نشان خدمت وفرمان ملوکانه گردیدند .

مجلهٔ اردوی افغان امسال نیز مانند سنه های گذشته با مضامین تازه و مفید در تحت عنوانهای جداگانه انتشار یافته ضابطان هر مسلك عسکری رااز مطالعه آن مستفید گردانیده است .

توزیع بعضی اثار مفید برای قطعات اردو .

اخذ وترسیم بعضی خریطه های لازمه ازطرف مدیریت خریطه .

ریاست اردو :

انجام امور نصب وترفیع؛ تبدیل وبرطرفی منسوبین عسکری بقرار اصول موضوعه عسکری

انجام معاملات متعلق بهدعوی حقوقی ومسائل حسابی وجلب واحضار منسوبین عسکری .

ترتیب وتنظیم دفاتر سوانح وسجل عمومیه منسوبین عسکری .

انجام امور حاضری مامورین ومنصبداران عسکری و صاحبمنصبان احتیا طی .

انجام امور معاملات اخذنفوس وانقسام آن درقطعات وتر خیص افراد بعداز اختتام دورهٔ تعلیم واعطای تذکره بایشان .

ترتیب جداول افراد احتیاطی درداخل دوره های معینه .

بحسن صورت وارسی درامور جلب واحضار غیرحاضران قطعات .

دراکمال واحضار وسایط نقلیهٔ حیوانی وتخنیکی. وسایط تعمیرخانه‌ها تادرجهٔ لازمه‌اکمال ضابطان نقلیه ونفری صنعت کاران ودرتنظیم وتنسیق تعلیم وتربیه شوفران نسبت به سال‌گذشته پیشرفت شایانی بعمل آمده .

تأسیس یك تعمیرخانه عمومی برای تکمیل وترمیم عموم موترها .

« چهار « « « « « « موترهای تولی‌ها .

« وآبادی یك‌قشله جدید برای افراد عسکری نقلیه .

ساختن اصطبل برای حیوانات کندك جداندار .

ترمیم وتکمیل تعمیر اطاقهای سابقه .

تاسیس وساختن یکباغچه ومیدان سپورت .

تهیه نمودن سامان واسباب کاریگران تعمیر خانه های ترمیم موتر .

تنظیم وتدویر امور صحیهٔ اردو .

ریاست لوازمات :

مانند سال گذشته البسه وتجهیزات عمومیه اوردوراتهیهٔ وکامل کرده است .

مطابق همه‌ساله تدارك مایحتاج خوراکهٔ انسانی‌وحیوانی درمواضع آن واکمال مواد لازمه عموم شفاخانه‌ها .

تنظیم بودجهٔ مصارفاتی وزارت حربیه نظربه تزئیدیکه در معاشات هذ اسنه از حضور اعلیحضرت همایونی نظر به‌سال گذشته که پنجاه فیصد درمعاش بلوکمشران وتولیمشران وسی وسه‌فیصد درمعاش کندکمشران و ۲۵ فیصد درمعاش غندمشران وارکان و منسوبین عسکر به‌عمل آمده بود .

هکذا توزیع تخصیص معاشات امتیازی ضابطان فارغ التحصیل مکاتب حربیه وتعلیمگاه ها وغیره موسسه های عسکری بقرار فرمان اعلیحضرت همایونی برعلاوه‌تزئید فوق الذکرکه‌بعمل آمده نظر به شهادتنامه های ضابطان قطعات مربوطه .

ریاست حربیه :

توحید وتکمیل اسلحه ناریه وجارحه‌عموم اردوباجبخانه حربی ومانورهٔ آن‌ازنوع سیستم‌جدید

ترمیم وتکمیل اسلحه جات بازگشتی قطعات درفابریکه و تحویل آن بمگزین .
دادن اوامر راجع بهترمیم سلاح قطعات ذریعهٔ فابریکهٔ حربی ودیگر مربوطات آن .
تحصیل اسلحه ویك مقدار جبخانه مفقودی زمان انقلاب ازاهالی .
خریداری یك مقدار کافی تیل تطهیریهٔ اسلحه .
تطهیر وتحویل اسلحه اضافه نسبتبه قطعات مرکز واطراف .
اکمال بعضی ازانواع جبخانه - بمطیاره ؛ جبخانه تعلیمیتفنگ دستی . بمهای حقیقی مرمی توپهاو مواد ناریه بهذریعهٔ فابریکهٔ حربی .
نقل دادن یك تعداد بومبهای طیاره که اززمان مدید درقطغن بود .
تطهیر وترتیب جبخانه های باز گشتی قطعات وغیره .
تکمیل کمبودنواقص الاتوادوات استحکامی .
تکمیل کمبود نواقص الات سراجی ، آهنگری ، نجاری ، بسته کاری قطعات اردو :
احضار دوز بینهای مودل عسکری (عادی) .
یومیه معاینه اسلحه جات نقلیه وخفیفهٔ ناریه وجارحه قطعات مرکز واطراف وانداخت آن بعد از ترمیم فابریکات حربی .
معاینه وانداخت توپهای سابقهٔ روسی ، دافع طیاره بعداز اصلاح فابریکه حربی .
معاینه سامان وپرزه جات متفرقهٔ حربی بعداز ترمیم ؛
معاینه آلات وادوات استحکامیه وسامان سراجی ، آهنگری ، نجاری وغیره ذریعه قرار دادیها احضار شده .

اجرائیهٔ امور هوائی :

طوریکه درسالهای گذشته پیشرفت های شایانیدرامور هوائی پیوسته امسال نیزیك نوع انکشاف وتکامل مادی ومعنوی روی کار آمده است که قرار آتی خلاصه میشود :
۱- پیشرفت تعلیم وتربیه هوائی بصورت اساسی .
۲- آغازتعلیم نظری وعملی طلاب پیلوتیبهمرکزقوای هوائی .
۳ - » » » » » میخانیکی » » .
٤- بهموفقیت انجام گردیدن دورهٔ اول تعلیم طلاب پیلوتی وتوزیع شهادتنامه های ایشان .
٥- ورود یكعدد محصلین میخانیکی از خارج ومسئول گردانیدن شان بهوظایف محوله .
٦- توزیع مکافات به معلمین مکتب هوائی نسبت بهمساعی و جدیت که در اجرای وظایف خودشان داده بودند .
۷- افزودی در معاش یكقسمت ازهوا بازان قدمدار .

۸- نصب وبکار انداختن چندین دستگاهای جدید در قوماندانی طیاره .
۹- تکمیل تعمیرات هنگر های طیارهٔ میدان شیرپور وبسر رسیدن تعمیر تلگر افخانهٔ آن .
۱۰- مجدداً نصب تانکهای پطرول در مواقع لازمهٔ آن .

ریاست محاکمات ودیوان حرب :

این دوموسسهٔ حقوقی عسکری به تشریك مساعی همدیگر درمعاملات حقوقی اردوو ارسی خوبی کرده وهم تطبیق قوانین رادرعسکر مراقبت ونظارت نموده ودر عین زمان سرعت ممکنه در فیصله تحقیقات مجرمین عسکری به اساس قانون موضوعه بعمل آمده ونتائج آن رادر معرض اجرا گذاشتند .

علاوه بر اجرا آتیکه فوقاً تذکار گردید امور ریاست اصلاح وترقی ؛ مدیریت عمومی استخبارات . مدیریت سنجش وتعمیرات ، مدیریت اوراق ، مدیریت تحریرات ، ریاست قبائل ودایرهٔ منتظمیت وغیره که ذکر آن بطوالت می انجامد هریك آن بحسب وظایف محولهٔ خویش کارهای بس مفیدی رادرین سال انجام داده اند . که از هرحیث قابل تقدیر وموجب امیدواری دراستقبال درخشان اردوی شاهانه میباشد .

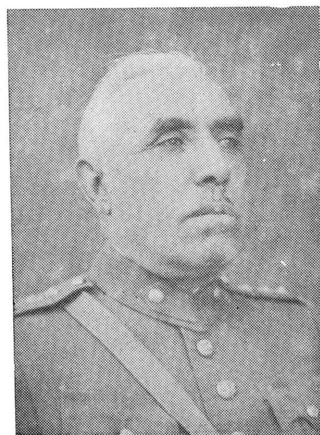
مقرری های مهمه در وزارت حربیه :

به یاوری حضور مبارك شاهانه	:	ع ، ش ، فیض محمد خان فرقه مشر فرقهٔ شمالی
به معاونی قوماندانی مکتب حربیه	:	« ، « عبدالله خان فرقه مشر قوماندان فرقهٔ (۲) قول اردوی مرکز
به احتیاطی وزارت حربیه	:	« ، « عبدالروف خان فرقه مشر فرقهٔ (۲) جنوبی
به قوای مرکزی	:	ح ، محمد گل خان غندمشر وکیل قوماندانی فرقهٔ فراه
«	:	« ، محمد عمر خان غندمشر احتیاطی فرقهٔ (۲)
به غندمشری وقوماندانی کتواز	:	« ، عبدالغفور خان غندمشر غند اول فرقهٔ غزنی
بمدیریت تدقیق ومعاینه ریاست حربی	:	« ، سردار محمد علیخان غندمشر اعضاء ریاست اصلاح وترقی
در جملهٔ منصبداران احتیاطی وزارت حربیه	:	« ، خداداد خان غندمشر کمیسار اندخوی
به کمیساری سیاه گرد	:	« ، غلام سرور خان غند مشر کمیسار قره تپه
به جملهٔ احتیاطی وزارت حربیه	:	« ، باز محمد خان غند مشر سرحددار دکه
به غند مشری فرقهٔ قندهار	:	« ، عبدالغفورخان غند مشر احتیاطی وزارت حربیه
به قوای مرکزی	:	« ، محمد یعقوب خان غندمشر یاور حربی حضور شاهانه

ع ، ش ، والاحضرت سردار محمد داؤد خان قوماندان قوای مرکزی

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت حربیه

ع، ع، ش محمد انور خان نائب سالار
معاون وزارت حرب

ع، ش، عبدالقیوم خان فرقه مشر
رئیس دیوان حرب

ح، گل میر خان غند مشر
معاون وریاست دیوان حرب

ح، محمد حسین خان غند مشر
اعضاء مدیریت تدقیق ومعاینه

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت حربیه

ح ، محمد غوث خان مدیر اسلحه
وزارت حرب

ح ، محمد علیخان غند مشر مدیر
تدقیق و معاینه ریاست حربیه

ح ، عبدالواحد خان غند مشر
اعضاء فنی مدیریت تدقیق ومعاینه

ح ، اضغرشاه خان غند مشر
اعضاء دیوانحرب

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت حربیه

ح : احمد شاه خان غند مشر اول
اعضای دیوان حرب دائمی وزارت
حربیه

ح : عبدالرحمن خان غند مشر
رئیس ارکان حربیه

ح ، غلام بهاوالدین خان غند مشر
اعضاء دیوان حرب دائمی

ش ، سید احمد خان کند کمشر
اعضاء دیوان حرب دائمی

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت حربیه

ش ، عبدالعظیم خان کند کمشر
منتظم

ش ، محمد عمر خان کند کمشر
عضو ریاست دیوان حرب دائمی

ش ، محمد سلیمانخان کند کمشر
اعضاء دائمی دیوان حرب

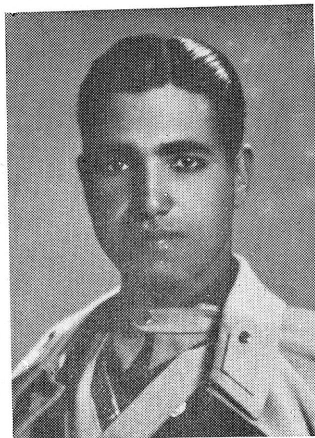

ش ، خواجه عبدالقیوم خان
مدیر عمومی کنترول

غ ، باز محمد خان تولیمشر کفیل
مدیریت مکتب میخانیکی

غ، عبدالغفارخان ار کانحرب وکیل مدیریت شعبات مسلکی مدیریت عمومی تعلیم وتربیهٔ ریاست ارکان حرب عمومیه که در سنه ۱۳۰۶ برای تحصیل عسکری عازم ترکیه شده شش

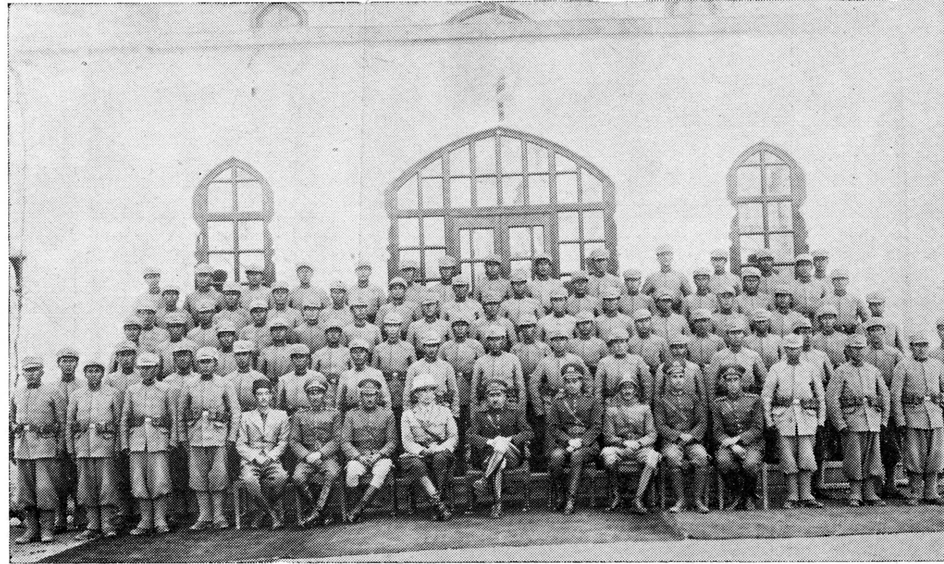

سال دورهٔ تحصیل متوسطه‌واعدادی عسکری رابه پایان رسانیده متعاقبا شامل مکتب حربیه شده دوسال تعلیمات مکتب حربیه را خوانده بعداز استحصال شهادتنامهٔ مکتب حربیه داخل مکتب (سواری) شده بعدازانجام تحصیلات مکتب مسلك نامزد مکتب ارکان حرب شده پس ازادای امتحان موفق به شامل شدن مکتب ارکانحربی گردیده ودرظرف سه سال تعلیمات اکادمی حرب را به پایان رسانیده بعد از دیدن ستاژ در ریاست ارکانحربیهٔ عمومیهٔ ترکیه اینك موفقانه باشهادتنامهٔ اعلی وارد وطن شدند.

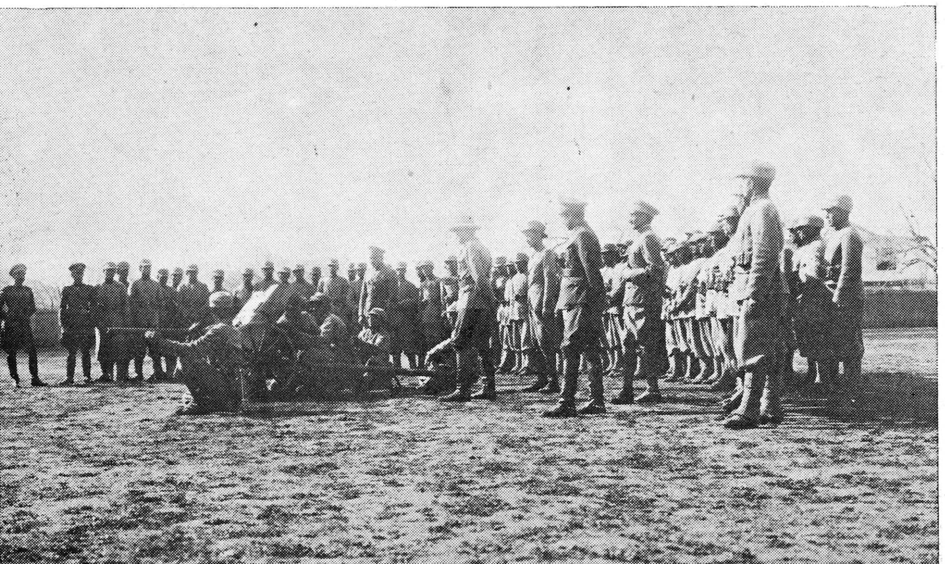
غ ، محمد سعید خان ارکانحرب معاون متخصص پیادهٔ مفتشیت اردوکه در سنه ۱۳۰۶ برای تحصیل عسکری عازم ترکیه شده شش سال دورهٔ تحصیل متوسطه و اعدادی عسکری را به پایان رسانیده متعاقبا شامل

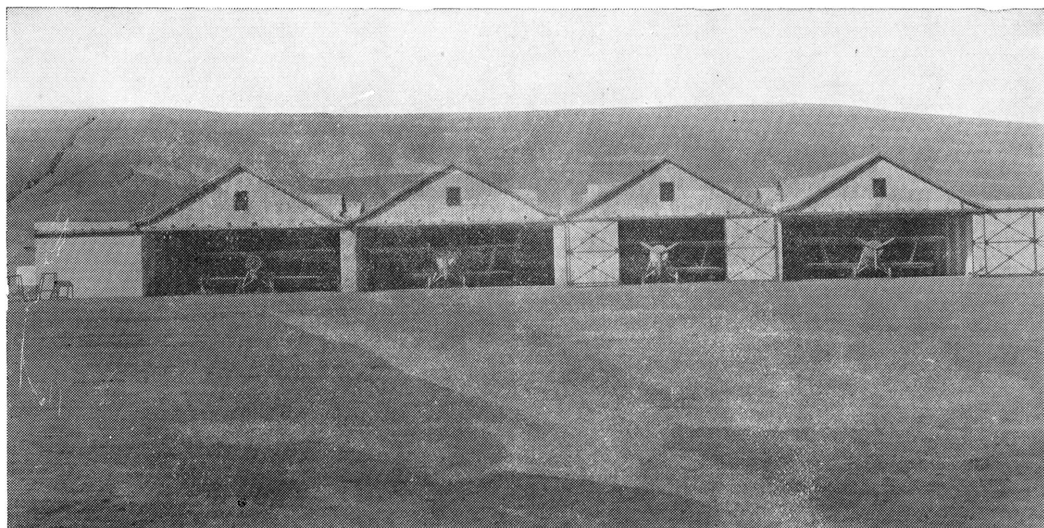
مکتب حربیه شده دو سال تعلیمات مکتب حربیه‌را خوانده بعد از استحصال شهادتنامهٔ مکتب حربیه داخل مکتب (پیاده) شده بعد از انجام تحصیلات مکتب مسلك نامزد مکتب ارکان حرب شده پس از ادای امتحان موفق به شامل شدن مکتب ارکانحربی گردیده ودرظرف سه سال تعلیمات اکادمی حرب را به پایان رسانیده بعد از دیدن ستاژ در ریاست ارکانحربیهٔ عمومیهٔ ترکیه اینك موفقانه با شهادتنامهٔ اعلی وارد وطن شدند.

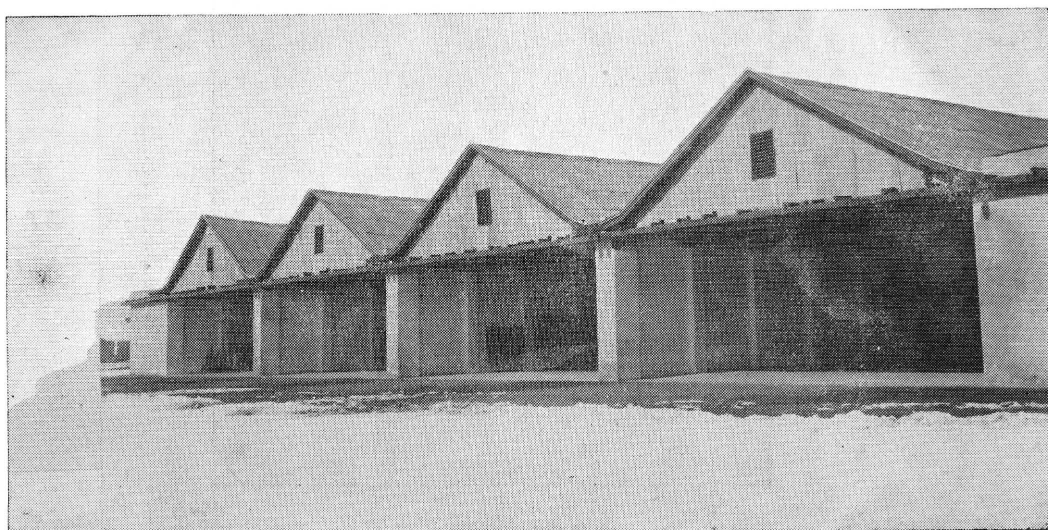
ع ، ش ، سر دار عالی اسدالله خان مفتش اردو بامداو مین ضابطان کورس پیاده
که در سنه ۱۳۱۹ مجدداً تاسیس وآغاز شده است

مداومین ضابطان کورس پیاده در حین تعلیمات باهیئت معلمین

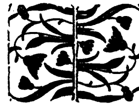

گدار های طیاره که در هذالسنه ۱۳۱۹ تعمیر وبکار انداخته شده

تعمیر آ نگارهٔ طیارهٔ شیرپور

به جملهٔ منصبداران احتیاطی	: ح ، محمدحسین خان غندمشر فرقهٔ اول قول اردوی جنوبی
به قوای مرکزی	: « ، سیدصالح خان غندمشر یاور حربی حضور شاهانه
«	: « ، عبدالغنی خان غندمشر یاور حربی حضور شاهانه
به اعضای ریاست اصلاح وترقی وزارت حربیه	: « ، محمدایازخان غندمشر مربوط قوماندانی قول اردوی جنوبی
بمدیریت اسلحهٔ ریاست حربی	: « ، محمدغوث خان غندمشر رئیس ارکان حربیهٔ قول اردوی جنوبی
بریاست ارکانحربیهٔ فرقهٔ مشرقی	: « ، شیراحمد خان غندمشر رئیس ارکانحربیهٔ فرقهٔ قطغن وبدخشان
بریاست ارکان حربیهٔ قول اردوی جنوبی	: « ، عبدالروف خان غندمشر رئیس ارکانحربیهٔ فرقهٔ مشرقی
به غندمشری پیادهٔ فرقهٔ فراه	: « ، سیدغریب خان غندمشر غند (۳) فرقهٔ قندهار
به هیئت خریداری حیوانات نقلیه مدیریت نقلیه	: « ، دولت محمدخان غندمشر فرقهٔ مشرقی
برتبهٔ موجوده به حیث وکیل قوماندانی فرقهٔ دوم قول اردوی جنوبی	: « ، گل محمدخان غندمشر قوماندان لوای اول فرقهٔ دوم
به فرقهٔ عسکری قندهار	: « ، محمداسلم خان غندمشر احتیاطی
به قول اردوی جنوبی	: « ، ذکریاخان غندمشر
به حیث اعضاء دائمی در دیوان حرب وزارت حربیه	: « ، حبیب الله خان غندمشر مدیر اخذ عسکر
بحیث کفیل مدیریت عمومی نقلیهٔ وزارت حربیه	: ش ، عبدالباقی خان کندکمشر عضو ریاست مجلس اصلاح وترقی

امور خارجه :

مدیریت عمومی سیاسی :

امسال مدیریت عمومی سیاسی در زمرهٔ امورات موظفهٔ دیگر خود یك موافقهٔ تجارتی بین افغانستان وشوروی باموافقت وزارت اقتصاد عقد نموده ونیز کنفرانس دیگری را راجع به مبارزه باملخ باحکومت شوروی در کابل منعقد نموده است .

چون اولی متعلق باجراآت وزارت اقتصاد ودومی از وظیفهٔ ریاست زراعت بود البته متن مفصل‌تر آن را درقسمت اجراآت وزارت اقتصاد وریاست زراعت مطالعه خواهند فرمود .

ریاست تشریفات :

ریاست تشریفات هم در حدود وظائف خود درین سنه مصدر اجراآت وکارروائی های خوبی شده است که وقتاً فوقتاً موضوعات قابل نشر آن را به روز نامه های مرکز انتشار داده اند .

چون موضوعات تشریفاتی وسائر مسائل متعلق بآن مربوط باین ریاست است لذا ریاست مذکور درین نوع موارد آنطوریکه شایستهٔ آداب دیپلوماسی است مصدر خدمت شده است .

شعبهٔ حقوق (امور بین‌المللی) :

طوریکه از شعبهٔ حقوق اطلاع گرفته ایم : چون درین سال تشبثات حقوقی عبارت از نظریات واستشاره ها بوده وتاکنون اصولنامه هائی درین زمینه ها از مقامات ذی صلاحیت گذارش نیافته است تامفصلاً ذکرمیشد وروبهمرفته اجراآت امسالهٔ شعبهٔ حقوق درسه رشته تقسیم میشود .

۱ : ـ استشاره ها وارائهٔ نظریات حقوقی .

۲ : ـ تشبث به ترتیب لوائح اصولی که پیش نهاد شده است .

۳ : ـ تنظیم کتب خانهٔ وزارت .

مقرری ها :

ص ، عبدالرحمن‌خان سابق مدیر خارجهٔ قندهار بمدیریت شعبهٔ ٤ سیاسی

ص ، محمدقسیم‌خان سابق‌سر کاتب‌وزارت‌مختاری افغانی درتوکیه مدیرشعبهٔ اول قونسلگری

ع ، ص عبدالوهابخان سابق قونسل بمبائی جنرالقونسل مشهد
ع ، ص محمدشعیب خان « « کراچی قونسل بمبائی .
ص ، محمدطاهرخان سرکاتب قونسلگری بمبائی.
ع ، محمد اکبرخان قونسل کراچی .
ص ، محمدقیوم خان ماموروېزهٔ افغانی درپشاور .
ص ، محمد رفیق خان مدیر خارجهٔ قندهار مقررشدند .

سفرای کبار ووزرای مختار دول متحابــه در دربار کابل :

ع ، ج ، آقای ممدوح شوکت اساندال نمایندهٔ فوق العاده وسفیر کبیردولت جمهوریه ترکیه

ع ، ج ، آقای کونستنتین میخائیلوف الکساندرویچ نمایندهٔ فوق العاده وسفیر کبیر دولت اتحادیه جماهیر اشتراکیهٔ شوروی

ع ، ج ، آقای حسین سمیعی سفیر کبیر دولت شاهنشاهی ایران

ع ، ج ، آقای لیتونان کلونل سرفریزر تتلر نمایندهٔ فوق العاده و وزیر مختار دولت برطانیه

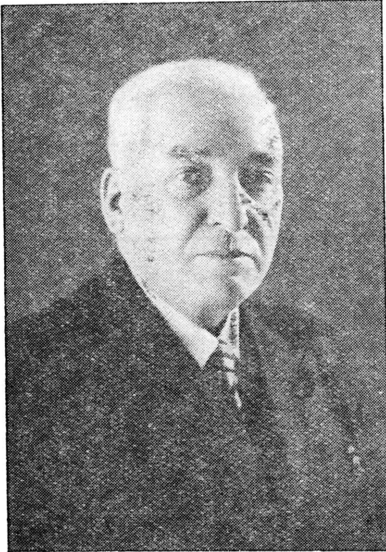
ع ، ج ، آقای کوم دوت پتیرو کوارونی نمایندهٔ فوق العاده ووزیرمختاردولت ایطالیا
« « آقای هنس پلگر نمایندهٔ فوق العاده ووزیر مختار دولت آلمان
« « آقای محمدسلیمان الحوت بك وزیرمختارونمایندهٔ فوق العادهٔدولت شاهی مصر
عالیقدر آقای چیناروایوازاکی شارژ دافر دولت جاپان

ع ، ج ، آقای امین العمری نمایندهٔ فوق العاده ووزیر مختار دولت شاهی عراق معرفی واگریمان جلالتمآب مذکور صا در شده و تاحال مشارالیه وارد کابل نشده . عالیقدر آقای سید ابراهیم الخضیری بحیث شارژ دافر امورات سفارت را اجراء میکند .

ع ، ج ، آقای شاتینو نمایندهٔ فوق العاده ووزیرمختار دولت فرانسه در کابل که از طرف حکومت فرانسه معرفی و قبولی آن از طرف حکومت افغانستان داده شده و تاحال جلالتمآب مذکور وارد کابل نشده آقای کوه فارد بحیث شارژدافرامورات سفارت را اجرامیکند .

ع ، ج ، آقای لونس دریفوذ وزیرمختارجماهیر متحدهٔ امریکا درکابل و طهران ومرکز طهران وتاهنوز اعتماد نامهٔ خود را بحضور اعلیحضرت همایونی تقدیم نکرده .

سوانح مختصر جناب ع ، ج . آقای حسین سمیعی (ادیب السلطنه) سفیر کبیر ایران در دربار اعلیحضرت پادشاه افغانستان

ع ، ج آقای حسین سمیعی (ادیب السلطنه) سفیر کبیر ایران

آغاز خدمت دولت شاهنشاهی در وزارت امور خارجه در سال ۱۳۱٤ هجری قمری - پانزده سال در خدمت وزارت امور خارجه و رسیدن بمقام ریاست اداره داران وزارت خانه .

مدیریت کل وزارت کشور (داخله) در مدت ٥ سال .

نمایندگی مجلس شورای ملی .

معاونت وزارت کشور (داخله) در سنه ۱۲۹۹ هجری شمسی و بعد از چند ماه معاونت ریاست وزیران .

وزیر فوائد عامه در سال ۱۳۰۱ .

حکومت طهران در سال ۱۳۰۱ .

معاونت ریاست وزیران ۱۳۰۲ .

وزیر دادگستری (عدلیه) ۱۳۰۳ .

حکومت طهران ۱۳۰٤ .

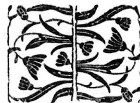
از ۱۳۰٦ تا چهارسال وزیر کشور (داخله) .

از ۱۳۱۰ تا سه سال والی آذربایجان .

بعد از آن مدت پنج سال رئیس دربار شاهنشاهی .

آستاندار آستان چهارم (رضائیه) دراواسط سال ۱۳۱۸ شمسی .

و بتاریخ روزشنبه ۳ عقرب ۱۳۱۹ بحیث سفیر کبیردولت شاهنشاهی ایران در دربارشاهی افغانستان وارد کابل شد و بتاریخ روز سه شنبه ١٤ عقرب ۱۳۱۹ ساعت ۱۱ بقصر دلکشا بحضور اعلیحضرت همایونی بار یافته واعتماد نامهٔ خود را تقدیم نمودند .

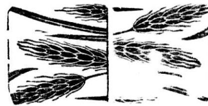

سوانح مختصر ع ، ج ، آقای محمد سلیمان الحوت بك
وزیر مختار مصر !

ع ، ج ، آقای محمد سلیمان الحوت بك
وزیر مختار مصر

ع ، ج ، آقای محمد سلیمان الحوت بك وزیر مختار دولت شاهی مصر در کابل ، بتاریخ ماه اکتوبر ۱۸۹۱ تولد یافته و در سنه ۱۹۱۳ از فاکولتهٔ حقوق (در مصر) فارغ التحصیل شده است و بسنه ۱۹۲۲ در ملازمت حکومت مصر شامل وبماموریتهای مختلف در داخل مملکت و ممالك خارجه مقرر شده اند تا آنکه در سنه ۱۹۳۷ در پراك و در ۱۹۳۹ در بوداپست شارژ دافر مقرر گردیدند و بتاریخ ۵ میزان ۱۳۱۹ بحیث وزیر مختار و نمایندهٔ فوق العادهٔ حکومت شاهی مصر بدربار کابل وارد شدند ، بروز شنبه ۲۷ میزان ۱۳۱۹ ساعت ۲ بحضور اعلیحضرت همایونی درقصر دلکشا مشرف واعتماد نامهٔ خود را تقدیم نمود .

امور داخلی

واضح است که نخستین شرط ترقی وپیشرفت یك مملکت امنیت است در مملکتی که امنیت وجود دارد ومؤسسات ود وائر دولتی هرکدام در حدود وظیفهٔ خود اجرای فعالیت مینما یند وهمیشه ملتفت اند تااشخاص ازحقوق خود به‌تمام متمتع وبوجائب خویش عمل نما یند طبیعی‌است که‌دران مملکت ظلم ، تجاوز قوی برضعیف ، تلفی حق وتجاوز بر ناموس وآبروی مردم به‌عمل نیامده افراد به‌کمال اطمینان واعتمادبه کارهای موظفه ومحولهٔ خود ها می پردا زند و مملکت پیوسته پیش میرود .

این‌وظیفهٔ عمده دردنیا غالباً بـدوش وزارت های داخله سپرده می‌شود خوش بختانه‌وزارت داخلهٔ ماهم مثل وزارت های داخله جدی وفعال این وظیفهٔ خود را طوری که حکومت متبوعه خواسته انجام‌داده ودرین سنوات اخیره درسایهٔ امنیت ورفاه عامه عامل بزرگ پیشرفت شعب دیگر مملکت شده است این است که برحسب معتادشمهٔ ازخدمات این وزارت‌را که درسنهٔ ۱۳۱۹ درتحکیم بنیان امن وآسایش مملکت انجام داده است مینو یسیم :

تغیرات وتبدلا تیکه درین سال‌بوزارت داخله ومربوطات آن‌ازنقطهٔ‌نظر اداری وایجابات محیط وغیره بعمل‌آمده میتوان بسه قسمت ارائه‌نمود :

اول :ـ تعدیلات درتشکیلات اداری وملکی .

دوم :ـ مقرری ها :

اول : تعدیلات در تشکیلات اداری وملکی

(الف) :ـ تشکیلات اداری دوائر وزارت داخله :ـ دوائر مرکزی ازنقطهٔ نظر اهمیت امور مربوطه واقتضاء وقت به اساس صوابدیددوائر مربوطه ومنظوری مقامات رفیعه تعدیل ودارای تشکیلات ذیل شده است :ـ

۱:ـ ریاست ژاندارمه وپولیس .
۲:ـ « اداری
۳:ـ « تفتیش عمومیه
٤:ـ سرکتابت خصوصی

ریاست ژاندارمه وپولیس مرکب ازدوائر ذیل است :

الف:ـ مدیریت تشکیلات وتعلیم وتربیه .
ب:ـ « امنیت
ج :ـ « ویزاء وپاسپورت

د :ـ مدیریت اخذ اطلاعات

ﻫ :ـ « لوازم

و :ـ « تعلیمگاه پولیس

(۲) ریاست اداری مرکب ازدوائر ذیل است :

الف: ـ مدیریت عمومی احصائیه

ب :ـ « ماموریں

ج :ـ « کنترول

د :ـ ماموریت اوراق { ماموریت اوراق بعداً ازنقطهٔ نظروسعت دوائر وافزونی کار تبدیل بمدیریت ونیزدر تعداد کاتبان بقدرلزوم افزوده شد .

(۳) ریاست تفتیش که‌دو شعبهٔ‌ذیل برآن ارتباط دارد :ـ

الف :ـ شعبهٔ تفتیش / که‌دارای ٤عضو وسر کاتب و کاتب میباشد

ب :ـ « نتیجه \ دارای سر کاتب و کاتب بقدر لازمه میباشد

(٤) سر کتابت خصوصی :ـ که‌راساً بزیر امروزیر اجرای کار مینماید .

(ب) تعدیلات وتبدلات ملکیه :ـ که‌حسب پیشنهاد دوائر مربوطه ومنظوری مقامات عالیه در تقسیمات ملکیه بعض تبدلات واقع گردید قرارآتی است :ـ

۱ :ـ علاقه داری وازه‌خواه که سابق برین مربوط حکومتی کتواز بودازنقطهٔ نظر اداره بحکومت درجه ۳ تبدیل شد .

۲:ـ ویرومی که سابقاً مربوط علاقه داری وازه خواه بود بنام علاقه داری (ممی) تشکیل ومربوط حکومتی وازه خوا گردید .

۳:ـ علاقه داری لعل‌وسر جنگل‌مربوط حکومتی کلان‌دایزنگی‌بحکومتی درجه۳ تعدیل شد .

٤:ـ « شارستان « « « « « « « « «

۵ :ـ حکومتی‌درجه ۳ چهاردهی‌وپغمان‌نظر بکثرت‌نفوس آن بحکومتی‌درجه۲ تبدیل‌داده شد.

٦ :ـ قریهٔ سرچشمه ازنقطهٔ نظر تسهیلات به اهالی ازحکومتی میدان منفك و بحکومتی بهسود مربوط شد .

۷ :ـ قریهٔ خربین چون ازحکومت قره‌باغ غزنی دور وبحکومتی (شرن) نزدیك بوداز آنجا منفك وبه این مربوط شد .

۸ :ـ قریه‌جات ملك‌دین خیل ، صالح خیل ازبست حکومتی مقر وقریهٔ پتنی ازبست حکومتی کتواز ازنقطهٔ‌نظر بهتر اداره شدن منفك وبحکومت وازه خواه مربوط شدند .

۹ :ـ قریهٔ نوآباد ده‌مزنگ (ازحد فابریکات حربی الی مینار عبدالوکیل‌خان شهید) چون‌به

شهر کابل نزدیک بود ازحکومتی چهاردهی منفك وبشهر مربوط شد .

۱۰ :- قریهٔ قورماچ ونواحی آن که ازمربوطات حکومتی مرغاب بود مبدل بیك علاقه داری وبحکومتی مذکور مربوط شد .

۱۱ :- مرکز حکومتی کلان غورات ازنقطهٔ نظر مرکزیت به شهرك تغیر وحکومتی شهرك بغور منتقل شد .

۱۲ :- علاقه داری گلران مربوط حکومتی کشك که یك منطقهٔ وسیع بوده ونفوس زیاد دارد بحکومتی درجه ۳ منظورشد .

۱۳ :- علاقه داری فارس مانند علاقه داری گلران بحکومتی درجه ۳ منظورشد .

۱٤ :- حکومتی درجه اول کشك بواسطهٔ که علاقه داری گلران ازان منفك شد بحکومتی درجه ۲ تبدیل داده شد .

۱۵ :- چون حکومت ایبك ، تاشقرغان ، درهٔ صوف ازمرکز دارالحکومگی دور بود بملاحظهٔ برتری وخوبی اداره بحکومتی کلان ایبك تشکیل وحکومات درهٔ صوف وتاشقرغان بآن مربوط شد .

۱٦ :- جزیرهٔ درقد که ازمربوطات ینگی قلعه بود وتشکیل یك علاقه داری را ایجاب مینمود بنام علاقه داری درقد تشکیل ومنظور شد .

۱۷ : بغرض بهبود اداره حکومتی درجه اول رستاق از حکومتی کلان بدخشان منفك وبحکومتی کلان تشکیل ومنظورشد .

۱۸ : حکومات ینگی قلعه وچاه آب ازحکومتی کلان بدخشان مجزا وبحکومتی کلان رستاق مربوط شد.

۱۹ : حکومتی درجه ۳ بغلان بحکومتی درجه اول تبدیل داده شد .

۲۰ : برای اینکه اهالی منطقهٔ ریگ شوراباك بصورت بهتری اداره شده وتسهیلات به اوشان عائدشده باشد یك علاقه داری جدید تشکیل مسمی بریگ شوراباك منظورو بحکومتی شوراباك مربوط شد.

۲۱ : علاقه داری لجه منگل که ازحکومتی منگل نسبتاً بعید وبمرکز حکومتی اعلی قریب بود حسب پیش نهاد حکومتی اعلی جنوبی ومنظوری مقامات صلاحیت دار از حکومتی منگل منفك وبمرکز حکومتی اعلی مربوط شد .

۲۲ : حکومتی درجه ۳ اندراب بدرجه ۲ مبدل شد .

۲۳ : درمرکز خان آباد یك حکومتی درجه ۲ تشکیل ومنظور شد .

۲٤ : درغوری » » » » »

۲۵ : دردهنهٔ غوری یك علاقه داری تشکیل ومنظورشد .

۲٦ : اسم قریهٔ کافردره مربوط علاقه داری خوشی به پښتون وټ تبدیل شد .

۲۷ : « « افشار نانکچی مربوط حکومتی چهاردهی به سپین کلی مبدل شد .

۲۸ : علاقه داری شافلان به پښتون زرغون تبدیل شد .

(دوم) مقرری ها

۱: ع،ج،س،! غلام فاروق خان وکیل وزارت داخله عوض ع،ج،ا،ا محمد گلخا ن بریاست تنظیمهٔ ولایت قطغن وبدخشان .

۲: ع،ص محمدنعیم‌خان سابق مستوفی ولایت قندهار بریاست تفتیش وزارت.

۳: ع،ص اختر محمدخان ولدحاجی محمدصدیق‌خان فارغ التحصیل ترکیه بمدیریت‌امنیت‌وزارت

٤ :ـ قاضی محمد شیرین‌خان سابق قاضی حکومت پنجوائی ولایت قندهار به عضویت تفتیش وزارت بدرجهٔ مدیر انتهائی .

۵ :ـ عطامحمد خان به عضویت تفتیش وزارت بدرجهٔ مدیر ابتدائی .

٦ :ـ عبدالسمع خان سابق سرکاتب کوتوالی ولایت مزار شریف به عضویت ریاست تفتیش وزارت بدرجهٔ مدیر ابتدائی .

۷ :ـ شاه‌محمد خان‌سرکاتب خصوصی‌وزارت ترفیعاً به عضویت تفتیش بدرجهٔ مدیر ابتدائی .

۸ :ـ محمد حسن خان مامور اوراق وزارت ترفیعاً بمدیریت اوراق و از آنجا تبدیلاً بمدیریت مامورین وزارت .

۹ :ـ ع ، ع سید آقا خان معاون ولایت کابل بحکومتی کلان لهوگرد عوض محمد صدیق خان (که مریضی مشارالیه بطول انجامید) .

۱۰ :ـ ش ، غلام دستگیر خان قوماندان کوتوالی حکومتی کلان شمالی ترفیعاً بکفالت سرماموریت‌پولیس کابل .

۱۱ :ـ ش ، نیازگل‌خان فارغ التحصیل تعلیمگاه پولیس بقوماندانی کوتوالی غزنی .

۱۲ :ـ ع ، ع پاینده محمد خان حاکم کلان‌گرشك بحکومتی کلان ارزگان تبدیل وعوض مذکور ع ، ع سید غلام رسول خان مقرر شد .

۱۳ :ـ ع ، ع سعادت خان بحکومتی کلان باد غیسات .

۱٤ :ـ ع ، ع محمد اختر خان بحکومتی کلان ایبك .

۱۵ :ـ ص، غریب‌الله خان‌سرکاتب شعبهٔ مامورین وزارت داخله ترفیعاً بمدیریت تحریرات ولایت قطغن و بدخشان .

۱٦ : ص، محمد حفیظ خان سرکاتب شعبهٔ اجرائیهٔ مدیریت مامورین وزارت بمدیریت‌احصائیه ولایت قطغن وبدخشان .

۱۷ : سید محمدحسن‌خان حاکم رودات ترفیعاً بکفالت حکومتی کلان شنوار .

۱۸ : ش، سید امیرخان قوماندان غزنی ترفیعاً بقوماندانی کوتوالی میمنه مقرر شدند .

ریاست تفتیش :

ریاست تفتیش عمومیهٔ وزارت داخله جدیداً تشکیل ودر تحت ادارهٔ یکنفر رئیس اداره وبرحسب مقررات لایحهٔ جداگانه که تعین وظایف ومقررات تفتیش امور وصورت جریانات آن دران تصریح شده اجرای وظیفه می‌نماید، ریاست تفتیش عمومیه منشعب است بردو شعبه .

شعبهٔ عمومیه وشعبهٔ نتیجهٔ قطعیه :

شعبه تفتیش عمومیه درین سال تا سیس وچهار نفر اعضاء وبعد از اکمال اعضای ادارهٔ خود آغاز بکار نمود گرچه این ریاست جدیدا تشکیل ودربین سال اقدام به اجراآت نموده معهذا در بعضی قسمت ها مثل تفتیش اجراآت ودائر نمودن محاکمات مامورین شعبهٔ داخله، تفتیش ووارسی به امور احصائیه استکشاف مجلا های جعلی ومحکوم نمودن مجرمین به جزا، اقدامات دراحضار افراد عسکری، وغیره امور راجعه تفتیشیه اقدامات ونتائج خوبی بدست آورده است.

ریاست پولیس و ژاندارمه :

لایحهٔ معلومات صورت اجراآت واصلاحات وانتظامات نظم ونسق اداری که در سال ۱۳۱۹ نسبت به انتظام اساسی تشکیلات قواء پولیس وژاندارمه مملکت وتنظیم امورات متعلقهٔ قیام امنیت عمومیه مملکت وقسمت های کنترول احصائیه انواع واقعات جرائم در مملکت واصول تحقیق وتعقیب ودستگیری مجرمین وتکمیل تحقیقات دربارهٔ آنها واصول فیصلهٔ باز خواست آن وقسمت های امورات متعلق انواع پاسپورت های دولتی وتنظیم پروژه های قانونی آن وتأسیسات ازنظم ونسق تعلیماتی تعلیمگاه پولیس وتطبیقات ازدسپلین عسکری متعلقه قواء عمومی پولیس وژاندارمه وتنظیم وتکمیل اسلحه والبسه وجباء خانه وتجهیزات سائرهٔ آنها و انتظامات امورات تهانه جات ملکیه وسائر امورات متعلقه قواء پولیس وژاندارم مملکت بعمل آمده است « صورت اصل تشکیل اساسی ومعلومات اجراءآة اداری آن بقرار ذیل است » .

قسمت اول : صورت تشکیل آن :

بمرکز وزارت داخله که قبلبرین یك مدیریت عمومی پولیس موجود بود وچون مرجع ادارهٔ مذکور اساساً مرجع ومحور اداری جمیع امورات قواء پولیس وژاندارم مملکت است لهذا از نقطه نظر ایجابات لزوم اداری واهمیت موضوع قیام امنیت عمومیه تحت احکام نمبر ۳۵۱٤ تاریخی ۲۰ حوت ۱۳۱۸ مقام عالی صدارة عظمی درین سال یك ریاست « بنام ریاست پولیس ژاندرم » منظور گردیده ودوائر مربوطهٔ آن نیز به صورت وسیعتری تشکیل شده است صورت تشکیلات اداری وتعین و تفریق وظائف شعبات آن به قرار ذیل است :

ریاست پولیس ژاندارمه :

ریاست پولیس ژاندرم آمرجمیع ادارات مربوطه اعم ازینکه بمرکز وزارت ویاقو ماندانی های پولیس وژاندارمهٔ ولایات وحکومات اعلی وحکومات کلان وحکومات ثلاثه ومفرزه های علاقه داری های مملکت وژاندرمه های سرحدات باشد همچنان بامور تدویریه وانتظامیه ونظم ونسق واصلاح پروژه های اداری وتعلیماتی وتشکیلاتی وپروگرام های خدمات داخلی وادارهٔ امور مسائل امنیت عمومیه وویزا وپاسپورتی واخذ اطلاعات شعبهٔ داخله وتوسعه معلومات عمومیه وخصوصیات سائره وامورات سائره محاکمات وجزائی وجنائی وحقوق وادارهٔ ذاتیات وشخصیات عمومیه وتجویز وتهیه سائر افراد وعمله وفعله مربوطهٔ آن وضابطان وخورد ضابطان آمران وصاحب منصبان عمومیه قطعات وتهیه وتکمیل اسلحه والبسه وتجهیزات سائره ولوازمات عمومیه میباشد برعلاوه درمحفل انجمن وزارت که درامور مربوطات وزارت منعقد میباید بحیث عضو مجلس اثبات وجود نموده اشتراک مساعی مینماید .

مدیریت تشکیلات وتعلیم و تربیهٔ عمومیه متشکل ازپنج شعبهٔ مسلکی بنام شعبه تالیف و ترجمه و شعبهٔ تشکیلات عمومیه شعبهٔ تعلیم و تربیهٔ عمومیه شعبهٔ محاکمات عمومیه شعبهٔ انظباط و ذاتیات شخصیهٔ عمومیه است که شعبات مذکور دارای پنج دفتر منظم میباشد .

مامورین این شعبات ازدرجهٔ مدیرو مامور و سرکاتب و کاتبان و ترجمان ازنظم و نسق امورات قانون ونظام و پروژهٔ تعلیمات ونشریات وانتظام تشکیلات عمومیه وتعلیم وتربیهٔ عمومیه وتعلیمگاه پولیس واصول معلومات عمومیه وامور ضبط وربط قطعات عمومیه وامورات عزل ونصب وسائر مجازات و مکافات واصول تقاعد ومستمری واصول استخدام صنف آمران ضابطان خورد ضابطان وسلاح اندازان حسب اصول ومقررات مسلکی طوری دارای وظیفه اندکه مدیرازامور تدویریه ونظارت و باخبری جمیع امورات تدویریهٔ آن سرکاتبان وکاتبان هرکدام در حدود وظائف خود ها ازامورتحریریه واصول اداری دفترداری مسئول ومکلف میباشند .

۱:- راجع به تعلیم وتربیهٔ عمومیه :

۲:- « « تشکیلات عمومیه قطعات پولیس وژاندارمه وهیئت های متعلقهٔ آن .

۳:- « « محاکمات عمومیه و سائر افراد وضابطان و آمران .

٤:- « « ضبط وربط عمومیه از درجهٔ مفرزه های دلگیها ، بلوک ها، تولی ها، کندک ها غند های متشکله .

۵- « « پروژه قانون نظام ونظامداری و حدود صلاحیت و اختیارات رتبه داران وضبط ربط داخلی قطعات .

٦:- راجع به اصول عزل و نصب و تنظیم دفترسوانح و مجازات ومکافات و محاکمات وتبدلات سائره .

۷:- راجع به اصول تقاعد ومستمری .

۸:- « « « تدارك و ترفیعات و دوره های خدمات و کیل ضابطی ودوره های ضابطی و آمری و طی نمودن دوره های ابتدائی وانتهائی معینه .

۹:- راجع به اصول رخصتی ، مریضی ، حاضری واصول استعفا .

۱۰:- « « « تطبیقیه دسپلین نظامیهٔ عمومیه تماماً امورات متعلقه صنف قوای پولیس ژاندارمه مملکت عیناً مطابق نظامات ونظام نامه ها و قوانین عسکری تطبیق و بموقع اجرا گذاشته میشود حتی تعین مجازات سوء رفتار افراد ومامورین آن عموماً مطابق نظامنامه های جزای عسکری تطبیق میگردد تنها دیوان حرب ها ابتدائی قطعات پولیس وژاندارمه درحال حاضر مجالس مشوره ولایات وحکومات اعلی ومسائل مرافعه وتمیز طلبی شان به محفل انجمن وزارت داخله حل و فصل میگردد یعنی دیوان حرب های مخصوصهٔ قطعات پولیس وژاندارمه و امور محاکماتی شان فعلاً حسب ماذونیت مجالس مشورهٔ ولایات وحکومات اعلی متعلق و در صورت مرافعه طلبی به محفل انجمن وزارت وارسی میشود ومقامات مذکور نیز تطبیق مجازات شان را حسب مقررات مندرجهٔ نظامنامه جزای عسکری تعین وتطبیق مینمایند .

مادهٔ سوم :- مدیریت لوازم دارای یك نفر مدیر بدرجهٔ کندکمشر و بدو شعبه که عبارت ازتنظیم دفترواجرای امورات متعلقه نسبت بهمعاشات ومصارفات عمومیه وشعبهٔ دوم آن بهتنظیم دفتر اسلحه ، البسه وتجهیزات سائرهٔ عمومیه وتکمیل لوازمات عمومیه وظیفهدار میباشند مامورین این شعبه مطابق اصولنامهٔ موضوعهمدیریتهای لوازمات عسکری ایفاء وظیفه نموده درحدود مقررات آن مسئول ومکلف میباشند امادرتشکیل امسال مدیریت لوازم گرفته نشده است .

مادهٔ چهارم :- مدیریت ادارهٔ امنیت عمومیه بچهار شعبه بنام شعبه کنترول احصائیه انواع واقعات جرائم وشعبهٔ تعقیبات واصول فیصله بازخواست جرائم وشعبهٔ محبوسین وتوقیفین وشعبهٔ حقوقی منقسم میگردد .

۱ :- شعبهٔ کنترولاحصائیه انواع واقعات جرائم درتنظیم واجرای راپورهای مجرد واقعات وراپورهای فیصلهٔ بازخواست وراپورهای احصائیه واقعات سالتمام کلمملکت بهتفریق ولایات وحکومات اعلی وحکومات کلان وثلاثه وعلاقهداری های مملکت ونوع واقعه ومعلومات صورت حوادث بمراتب اربعه وشعبه دستگیری مجرمین وتعقیبات واقعات جرائم وتکمیل تحقیقات دربارهٔ آنها وفیصلهٔ بازخواست اصولی راجع بهتعین مجازات مجرمین وشعبه ۳ توقیفین ومحبوسین و تنظیم سجل وسوانح آنهاوصنفی ساختن محبوسین وتفریق اناثیه وذکوروپیشه وکسب وکار آنها وعملیات صنعت، حرفت سائره و مسائل جیره وتکفین وتجهیز سائرهٔ امورات محبوسین موظف میباشند وشعبهٔ چهار کهمراد ازشعبهٔ حقوق است اداره وکنترول تمام مسائلحقوقیه مملکت وتنظیم راپور

های حقوق مملکت را ازولایات وحکومات اعلی وکلان وحکومات ثلاثه وعلاقه داری های مملکت را اداره وتنظیم میدهند همچنان مسائل جمیع اموریکه بمسائل حقوقیه ربط داشته باشد ویاازطرف ولایات وحکومات اعلی دران امورات مراجعت شده شعبهٔ موظفه به اجرای آن مسئول ومکلف است :

« تبصره » :

مدیر ومامورین این‌شعبات ازحسن تدویر امور اداره وتعقیب بازخواست لازمه و نظارت باخبری ازکنترول ادارهٔ امنیت عمومیه وسرکاتب وکاتبان هرکدام درحدود وظیفهٔ خودها ازحسن اجرا وبموقع اجرا رسیدن امور تحریریه واصول دفترداری مسئول‌شمرده میشوند .

مادهٔ پنجم :- مدیریت ویزا وپاسپورت بدوشعبه منقسم میشود یکی بنام شعبهٔ ویزا دیگری بنام شعبهٔ پاسپورت .

۱ :- شعبهٔ ویزا بدودفتر بنام شعبهٔ تنظیم دفتر امور ویزا وحق‌الویزا واجرای امور ویزا وشعبهٔ دوم آن بنام تعقیب ازورقه‌های صادره اذن اقامهٔ اتباع خارجه تقسیم میگردد هردوشعبات مربوطهٔ آن ازحسن‌تنظیم واجرای اموروزا وحق‌الویزا وتطبیقات‌تمام مواد اصولنامهٔ موضوعهٔ ویزا مکلف‌میباشند ووقتاً فوقتاً لستهٔ همان‌حصهٔ اتباع خارجه‌را که‌به‌اساس حصول‌ویزا در مملکت اقامه میکنند ترتیب وتعقیب مینمایند .

همچنان شعبهٔ‌پاسپورت بسه‌دفتر تقسیم میشود :

۱ :- تنظیم دفتر تمام عوائد پاسپورتی مملکت از سرحدات وقوماندانی ها تنظیم راپور های صادره وواردهٔ اتباع داخله وخارجه وضبط نمودن پاسپورت های اتباع داخله که میعاد اعتبار آن بسررسیده باشد بترتیبیکه تفریق ولایات وحکومات اعلی‌وکلان وثلاثه وعلاقه داری ومحل مسکونه ومربوطهٔ آن‌بهر دوصورت درفهرست منظم قید شده‌باشد تابهمه موقع از ملاحظهٔ این‌دفتر استفادهٔ کلی حکومت راجع بمسافرت اتباع مملکتی ومحلهای‌مسافرتی شان بهردوصورت معلومات حاصل شده ازنقطهٔ نظراداری مورد بسا استفاده های اداری واقع شده‌بتواند ؛

۲ :- دفتر تنظیم راپورهای وارده وصادرهٔ اتباع خارجه وداخله به‌طوریکه اصول نشان داده است یعنی ازصادرهٔ اتباع خارجه وارده وصادرهٔ اتباع داخله رادرهرسه‌ماه از سرحدات مملکت براپور های مسلسل گرفته وواردهٔ اتباع خارجه را دربست اولین راپور حاصل نموده به مقامات عزیمت شان قبل از ورود شان اطلاع دهی لازمه نموده بوزارت امور خارجه نیز معلومات احصائیهٔ آنهارا اخباراً اطلاع میدهند .

۳ :- نظم دفتر جمیع مسائل واموراتیکه به قوائد واصولات پاسپورتی رابطه داشته باشد واجرای مسائل ارتباط داخلی وخارجی واقدامات به‌مقررات اصولی دائرهٔ آنهاوجمیع اموراتیکه

متعلق شعبهٔ داخلی بوده وبدون پاسپورت دولتی به ممالك خارجه سفر مینمایندویا عودت مینمایند ویاتمام اتباع خارجه که‌بدون اصول ویزه وداشتن پاسپورت قانونی داخل خاك مملکت میگردند ویا خارج مملکت میشوند وجمیع مسائل ومجازاتیکه راجع بحل وفصل امور پاسپورتی و خلاف ورزی مورد بحث میگردد متعلق باین‌دفتر است .

شعبهٔ متذکره ویزاو پاسپورتی درحصهٔ اجرائیه‌امورات متعلقه عیناً مراقبت‌وموظف‌ازتطبیقات مواد مندرجه اصولنامه های‌ویزا وپروژهٔ اصولی پاسپورت میباشندکه‌به‌محورصحیح آن به‌صورت قانونی اجراشده باشدوراجع بمسائل اداری‌واصول دفترداری به‌صورت عمومی مدیران‌از امورتدویریه وباخبری ونظارت‌ازحسن‌اجراءآة امورات به‌محورلایقش‌وسرکاتب وکاتبان‌ازحصهٔ امورتحریریه وجمیع مسائل متعلقه دفترداری مکلف ومسئول میباشند.

مادهٔ ششم : مدیریت اخذ اطلاعات مرکب از سه شعبه‌وشعبات آن‌به دفاتر جداگانه منقسم میگردد شعبات مذکور مطابق یك تعلیمات نامهٔ جداگانه ایفاءوظائف مینمایند .

الف : مدیرت تشکیلات و تعلیم و تربیهٔ عمومیه:

این شعبه از جمیع کتاب های قوانین‌پولیس که توسط نماینده های وزارت امور خارجه تهیه وخریداری شده بذرایع مختلف استفاده های شایانی گرفته است و چنانچه نسبت به ترتیب لایحه های تحقیقات ابتدائی وصورت استنطاق قضایای جزائی وجنائی ولایحهٔ تسهیل و تخفیف مجازات و مکافات محبوسین و تعلیمات نامه ادارهٔ داخلی تعلیمگاه‌پولیس که درین سال بریاست پولیس وژاندارمه‌ترتیب وازمقام عالی صدارت عظمی منظور گردیده است تا جائیکه به قوانین اساسی مملکت مطابقت می‌نمود استفادهٔ خوبی گرفته شده‌است بدیهی است که بروی این اساس نافع درآتی نیز به‌بسا استفاده‌های مزیدی موفق ونائل خواهدشد.

۲ :ــ راجع به‌تنظیم ونظم ونسق تشکیلات عمومیه قواء ضابط مملکت :

درین سال راجع به‌انتظام تشکیلات عمومیه قواوضابط مملکت وغندهای پولیس وغندهای ژاندارمه‌مرکزی وقطعات ومفرزه های پولیس وژاندارمه‌ولایات‌وحکومات اعلا وکلان‌ومفرزه های مقرر علاقه داری هاوحکومات ثلاثه مملکت وتهانه جات ملکیه پهره های مقرر مواقع لازمه بصورت عمومی تاجائیکه بودجهٔ اقتصادی مملکت اجازه میداد اصلاحات مفید و منظمی بعمل آمده است چنانچه درغندهای مرکزی وکندك ها ومفرزه‌های حکومات ثلاثه وعلاقه داری ها‌به‌تناسب موقع ومحل درتشکیلات آن غور گردیده از نقطه نظر خوبتر و منظمتر اداره شدن تقسیمات درستی درتشکیلات آن بعمل آمده برعلاوه درجمیع مفرزه‌های حکومات ثلاثه یك یك نفرضابط برتبهٔ بلوکمشر ویك یکنفر کاتب مفرزه جهت ضبط وربط‌امور انظباطیه وامور اداریه

واصول حاضری وغیرحاضری وغیره امورات اسلحه والبسه متعلقه مفرزه ها بمذکور ازابتدای سال ۱۳۱۹ منظوری حاصل شده است برعلاوهٔ آن برعدهٔ افراد مفرزه های علاقه داریها وحکومات ثلاثه بهاندازهٔ زیادی بعمل آمده اصلاحات درستی شده است .

تعلیم و تربیه عمومیه :

نسبت به تعلیم وتربیه عمومیه قواء ضابط مملکت از حیث ایجابات ومقتضیات عصری وعسکری بهردو صورت درین سل اساسات مفید تری بناء گذاشته شده است چنانچه ازیکطرف مقتضیات مسلکی وتعلیمی ودسپلین وقواعدداخلی عسکری را ازوزارت حربیه معلومات گرفته وبه قطعات ولایات وحکومات اعلی دستورات صادرکرده است وتوسط ضابطان تعلیم یافته وفارغ التحصیلان دوره اول ودورهٔ دوم ودورهٔ سوم تعلیمگاه پولیس که درتمام مملکت داخل بست شده انداساس تعلیمی وانضباط قایم گردیده است ولی از طرف دیگر برای بدست آوردن ازضابطان تعلیم دیده مزیدی که بتواند تمام احتیاجات ضابطان داخل بست قواءضابطه مملکت راپوره کند دربودجه تعلیمگاه پولیس برعلاوه بست مقرره همه ساله آن به تعداد زیادی منظوری جدیدی حاصل وتخصیصیه آن صادر گردیده است چنانچه تمام تعدادی معلمین داخل منظوری تعلیمگاه را ازتمام ولایات وحکومات اعلی بدست آورده وفعلاً مصروف تعلیم وتربیه اساسی در تعلیمگاه پولیس میباشند که پس ازطی شدن دورهٔ مقررهٔ تعلیمی واخذ امتحان وحصول شهادتنامه حسب پروگرام داخلی تعلیمگاه پولیس ولایات وحکومات اعلی داخل بست میشوند فعلاً عده فارغ التحصیلان دورهٔ ۳ تعلیمگاه پولیس که احراز موفقیت نموده ودورهٔ ۳ تعلیمگاه راطی کرده ونائل رتبه شده اند وبولایات وحکومات اعلی مصروف خدمت میباشند بسیار زیاداند .

اصول محاکمات :

به صورت عمومی درین باره از وزارت جلیلهٔ حربیه معلومات حاصل نموده جهت تطبیق وتعمیم آن در تمام قوماندانی های پولیس ژاندارمه ولایات وحکومات اعلی امر تطبیق و تعمیل صادر شده است تنها الی زمان تشکیل دیوان حرب های موقتی و دائمی درفرقه و غند های پولیس ژاندارمه مرجع فیصله های ابتدائی قواء ضابطه مملکت مجالس مشوره حکومات کلان و مرجع مرافعهٔ آنها مجالس مشورهٔ ولایات و حکومات اعلی و مرجع تمیز خواهی آنها مجلس انجمن مامورین وزارت داخله استکه بروی این ترتیب اساسی عیناً برطبق نظامنامهٔ جزای عسکری وامورات متعلق فیصلهٔ بازخواست وحل وفصل مسائل متعلقه نسبتی افراد ورتبه داران تاجائیکه درحدود صلاحیت قانونی مقامات موصوف آن متعلق است به محور صحیح وقانونی اداره میگردد ؛

عزل ونصب :

درین سال تمام معاملات این حصه قواء ضابطه مملکت ازوزارت حربیه پروژه های اساسی آنرا بدست آورده حسب مواد لایحهٔ مصوبهٔ مجلس عسکری وزارت حربیه بهمنظوری حضورشاهانه رسیده به صورت اساسی برطبق قواعد مرعیه وزارت حربیه تحت اجرا گرفته شده است ؛

وهم چنان تنظیم دفتر سجلات رتبه داران وصاحب منصبان قواء ضابط مملکت را به قید ورقه های جداگانه به طبع رسانیده پس از تصدیق آمران متعلقه عیناً ترتیب و تنظیم میگردد ومراتب طی‌شدن دوره های و کیل ضابطی وضابطی و آمرین مطابق پروژه های است که‌ترتیب یافته .

ونیز درین سال ازتمام قوماندان های پولیس وژاندارمه‌ولایات وحکومات اعلی‌لایحه‌های صورت اصل‌بست وموجود وکمبود عمومیه معلومات صحیح گرفته ویك سواد آن به شعبهٔ ریاست حربی وزارت حربیه راجع شده تادرجملهٔ‌معلومات عمومیه طوریکه مقرر است بحضور شاهانه تقدیم نمایند وهم نسبت به تکمیل قلمات کمبود آن جدا اقدامات بعمل آمده است

راجع به‌اصول تقاعد ومستمری صاحب منصبان پولیس ژاندارمه نیز اصولنامهٔ تقاعد ترتیب یافته چنانچه بریاست عالی شورای ملی بغرض طی شدن مراتب قانونی تحت بحث است بدیهی است‌که پس ازطی شدن مراتب قانونی عملی میگردد .

ب : مدیریت ادارهٔ امنیت عمومیه :

شعبهٔ اول کنترول احصائیه انواع واقعات جرائم به اجراآت ذیل پرداخته است :

الف نسبت به حسن انتظام راپور های انواع واقعات جرائم .

۱ :ـ « راپورهای مجرد واقعات به صورت ماهواره .

۲ :ـ « براپور های فیصله جات وتحقیق و باز خواست به صورت سه ماهه .

۳ :ـ « « « کنترول احصائیه انواع واقعات جرائم به صورت سال تمام .

٤ :ـ « « « جمع کل‌سالتمام محیط ولایات وحکومات اعلی‌که درآخر هرسال به صورت مجموع ترتیب شود .

ب :ـ نسبت به تنظیم اموراداری راپورت های مذکور به خود مدیریت دفتر مخصوصی بوجود آورده شده است .

۱ :ـ به نسبت راپورهای متأخره که بوقت معینه نرسیده است اقدام شده .

۲ :ـ « بدستگیری مجرمین بمقام مربوطهٔ آن هدایات قانونی صادرشده است .

۳ :ـ « به تکمیل تحقیقات اوامر و هدایات لازمه صادر شده است .

٤:ـ نسبت به فیصله و بازخواست اصولی‌تعقیبات اصولی به مقامات مربوطه به‌عمل آمده است.

ج: « « ترتیب لایحه مجمع کل احصائیه واقعات انواع جرائم بامقایسه و کنترول تعدادی واقعات سال گذشتهٔ تمام ولایات وحکومات اعلی وصورت هدایات لازمه درآن باره که از سال ۱۳۱۸ درین سال ترتیب وتنظیم گردیده است وراجع به انسداد و جلوگیری ازتکرارانواع واقعات جرائم‌درتمام ولایات وحکومات اعلی‌هدایات لازمه صادرگردیده است.

د: از آنجا که نسبت به تکمیل تحقیقات انواع واقعات جرائم که ربطی به امنیت عمومیهٔ مملکت دارد تاحال کدام پروژه موجود نبود پروژه باتعلیمات نامهٔ اساسی آن که قبلاً ترتیب ودرین سال‌فی مابین وزارت عدلیه، وزارت‌داخله و اراکین جمعیت‌العلما وریاست‌تمیز وزارت عدلیه اصلاح و پس ازتصویب تحت احکام نمبر ۲٤۰٤ / ۱۲ قوس مقام عالی صدارت عظمی منظور و یك یك نسخه برای تمام مامورین وظیفه دار به تمامی ولایات و حکومات اعلی فرستاده شده.

شعبهٔ دوم شعبهٔ محبوسین وحقوق:

۱:ـ نسبت به تهیهٔ البسهٔ بهاری وزمستانی محبوسین‌درین سال اقدامات لازمه بعمل‌آمده‌است

۲:ـ نسبت‌بمسائل جیره وخوراکهٔ محبوسین لاجایداددرین سال نیز یك‌انتظام درستی به‌عمل‌آمده‌است

۳:ـ نسبت به تعلیمات وتهذیب اخلاق واصلاح حال محبوسین درمحبس خانه‌ها تبلیغات باموردینی ومذهبی شان اقدام مناسبی بعمل آمده است

٤:ـ آموختن صنعت وحرفت ذریعه معلمین مخصوص وتاسیس کارگاه های امور صناعتی به محبس ها درین سال نیز به صورت عمومی ترتیبات درستی اتخاذ شده است که‌به اینوسیله محبوسین داخلهٔ محبس‌ها صاحب صنعت وحرفت شده‌آیندهٔ شان خوب وصاحب‌یك رشته صنعت وحرفت باشند واز رهگذر دیگر این کارگا های امورصناعتی محبس ها برعلاوه‌تاءسیس کار گاها برای اصلاح حال محبوسین مفید بوده وهم‌ملت ازصنائع آن مستفیدمیشود چنانچه برعلاوهٔ مربوطات ولایت کابل ومرکز درهذا سنه ازتوجهات حکومت خیر خواه ما یك مشت پول مکفی جهت تاسیس کارگاهای امور صناعتی برای محبس ولایت مزار شریف وحکومت اعلی مشرقی منظوری آن اعطاء شده وکار آن شروع‌گردیده است

٥:ـ برای تسهیل وتخفیف مجازات ومکافات محبوسین داخلهٔ محبس ها لایحه مدنظر بود که محبوسین درحال حبس نظر به‌حسن نیت شان مورد مکافات ونظر بعدم حسن نیت شان که درحال حبس مرتکب کدام جرم میشوند مورد مجازات قرار گیرند از دیریست که یك لایحه تسهیل وتخفیف مجازات ومکافات محبوسین داخله‌محبس ها زیرنظر بود درهذاسنه لایحه مذکور ترتیب وبعد ازتصویب انجمن‌وزارت ومنظوری احکام $\frac{1446}{1366}$ تاریخی ۲۰ اسد۱۳۱۹ مقام عالی

صدارت عظمی به تمام محبس خانه های ولایات وحکومات اعلی توزیع گردید ،

٦ :ـ راجع بحسن ادارهٔ امور راجعه مسائل حقوقی ومرعائدات آن درتزئید واردات دولت ووصول راپورهای احصائیهٔ عائدات آن ترتیبات درستی اتخاذ شده است ؛

٧ :ـ نسبت به راپورهای سه ماهه‌ده یکه حقوقی که ازولایات وحکومات اعلی میرسد به تنظیم امور اداری آن راپورت ؛ مذکور به‌خود مدیریت دوسیه مخصوصی کشاده شده است .

شعبهٔ سوم حصهٔ محبس عمومی مرکز کابل :

١ :ـ امور صنعتی سطرنجی بافی، گلیم بافی، تسر و کرمچ، سرج بافی ، قالین بافی، بوت دوزی سراجی، نجاری ، سنگتراشی ، حلبی سازی ، آهنگری ، تابلونویسی ، ساختن نل وخشت سمنتی رنگریزی، خیمه‌دوزی ، خیاطی، جوراب بافی ، که‌جدیداً تاسیس وماشین‌های آن وارد محبس گردیده است .

امورات فوق الذکر عبارت ازکارهای است که‌محبوسین‌روزانه قرار اصول موضوعه محبس به‌آن مصروف بوده علاوه برفوائدمادیه که‌از آن بدست‌می‌آید مصروفیت فعلی وکاریگری آتیهٔ محبوسین‌نیز ازفوائد آن‌بشمار میرود این‌هردو امرازنقطهٔ اصلاح اخلاق اهمیت‌خاصی دارد .

٢ :ـ فعالیت های داخلی محبس :

این مصروفیت محبوسین که اهمیت آن کمتر از امور مذکورهٔ اول نمیباشد عبارت است از فعالیت هائیکه محبوسین برای رفع حوائج روزانهٔ‌خود مینمایند مثلا شعبهٔ نانوائی که خود محبوسین نان روزانهٔ محبس وتوقیف خانه وغیره‌را درآن پخته کرده مؤسسهٔ محبس وتوقیف‌خانه وغیره را محتاج نانوائی خارج نمیگذارند ؛ ثانیاً شعبهٔ تعمیرات چون برای رفاه محبوسین وتوسیع وترمیم جاهای رهایش‌محبوسین وقتاً فوقتاً عمل‌معماری لازم می‌افتد ادارهٔ محبس اصولی‌را روی کار آورد که محبوسین را تحت ادارهٔ چند نفر معماران خارجی به این کار گماریده که اکنون تماماً احتیاجات داخلی محبس‌را خود رفع مینمایند چنانچه در اثر فعالیت ایشان عمارات جدیدی تاهذا سنه درمحبس عمومی بناء و باحصص نوی به عمارات سابقه افزوده شده است و هنوز هم امور تعمیری جریان دارد علاوه برکار های موجوده مدیریت محبس به‌فکر پیش برد امور صنعتی بوده وهم درتجسس است که‌وسائل‌جدیدی بدست آورده حتی‌الامکان صنائع‌را ترقی بدهد چنانچه فعلاً برای ترقی وتوسعه شعبهٔ نل وخشت سازی یک‌تعداد ماشین‌ها ازخارج خواسته شده است که‌عنقریب وارد وازآن کار گرفته خواهد شد .

درضمن اجراآت فوق شش نسخه اصولنامه‌هم به امر وکیل وزارت داخله دردائرهٔ مدیریت

امنیت عمومیه اززبان ترکی به‌فارسی ترجمه شده است اصولنامه هایمذکور بقرار ذیل است .

۱ :ـ شرایط داخل شدن بسلك پولیس / محمداسحق خان معلم پولیس ترجمه کرده است ۳

۲ :ـ اصولنامه وظیفه و صلاحیت پولیس / » » » » »

۳ : ـ قانون اصولنامه ژاندرمه / » » » » »

۴ : ـ لایحهٔ شکار اختر محمدخان مدیر امنیت عمومیه ترجمه کرده ۵ »

۵ :ـ قانون ادارهٔ ولایات (بر اساس توسیع ماذونیت و تفریق وظائف) » » » » ۲

ج : ـ مدیریت پاسپورت

۱ : ـ راجع به‌امورات متعلق ویزا وپاسپورت وتطبیقات ازپروژه های اصولی قانون نامه های انواع پاسپورت های دولتی واصولنامهٔ ویزا اتباع خارجه درین سال به‌قانون نامهٔ جدید پاسپورت اقدام بعمل آمده چنانچه پس از طی‌مراتب قانونی درتمام‌سرحدات ومحلات ومقامات ذیصلاحیت اصولنامهٔ آن‌تقسیم یافته واجرای امورات‌مربوطهٔ آن‌در تمام‌مملکت بروی اصولنامه مطبوعهٔ آن‌مرتباً تحت اجراست ؛

۲ : ـ راجع به‌تنظیم دفتر عوائد پاسپورتی نیزدرین سال ترتیبات درستی‌اتخاذشده است .

۳ : ـ راجع به‌تنظیم راپور های صادره‌وواردهٔ اتباع داخله نیز درین‌سال ترتیبات لازمه گرفته شده است ؛

۴ : ـ راجع به تنظیم راپور های صادره وواردهٔ اتباع خارجه‌نیز بمرکز ترتیبات درستی اتخاذ گردیده چنانچه راپور های وارده وصادره که‌ازنقاط سرحدات‌مملکت میرسد منظماً تحت غور گرفته شده واداره میگردد ؛

۵ : ـ راجع‌به امور طباعتی انواع پاسپورت های دولتی‌وتعین درجات واصول طبع انواع آن اقدامات مطبوعی بعمل آمده است

۶ : ـ راجع به تهیه انواع پاسپورت های دولتی والصاق عکس ها وغیره امورات آن اقدامات لازمه بعمل آمده است

۷ : ـ راجع به‌حسن انتظام ازصدور ورقه های اذن اقامه ومراقبت های قانونی آن درین سال نیز اقدامات سریعی بعمل آمده‌است

۸ : ـ راجع‌به تنظیم دفتر پاسپورت های مضبوط ومتروك که‌مدت اعتبار آن بسر رسیده وبرای‌مزید معلومات مرکزی وحفظ آن بترتیب ولایات وحکومات اعلی‌درین سال نیز ترتیبات خوبی گرفته شده است

۹ : ـ راجع به امور اداری وتنظیم دفتر داری وامور اجرائی شعبهٔ پاسپورت مرکزی

وشعبات پاسپورت تمام قوماندانهای کوتوالی ولایات وحکومات اعلی بهرسه صورت طور تعمیم انتظام لازمه بعمل آمده است .

د :ــ مدیریت اخذ اطلاعات ریاست پولیس وژاندارمه :

باوجودیکه در شروع تشکیل خود این مؤسسهٔ جدیدالتشکیل ایفاءوظائف مینماید وهم چنان اعضای آن کامل نگردیده استولی باوجود آناجرای امورات مؤظفه اینشعبه به صورت نافع وتابسیار اندازه طور قناعتبخش بمفاد اداری تمامشده است چنانچه کارات واجراآتش طرف تصدیق آمران مافوق واقع وهمچنان درتنویر افکار وتوسعهٔ معلومات اداری و ضابطان وخورد ضابطان قواء پولیس وژاندارمهٔ مملکت ازیکطرف ودرکشفیات حقائق انواع واقعات جرائم از دیگر طرف نتائج مثبت بدست آورده بمقام صلاحیت دار قانونی آن جهت حل و فصل راجع نموده است .

امور عدلیه

محترم ترین چیز درنظر انسان حق است وشاید مادر سطح گیتی از ین جهت زیست داشته وخود را موظف باجرای وظائف متنوعه و راجعه بخود میدانیم که برای خود حقی قائل شده ومتکی بهدولتیم کهدولت این حقرا برایما حمایه ومحافظه میکند .

شعبهٔ کهدرتشکیلات دولتی تامین حق وعدالت نموده است متجاوزینرا از تجاوز باز میدارد وزارت عدلیه است ما هم همین چشمرا ازوزارت عدلیهٔ خود داریم وخوشبختانه این امیدما بیجانیست ووزارت عدلیه دراحقاق حقوق مستحقین وقطع وسائل تجاوز متجاوزین تاکنون بخوبی کار کرده وبرایتأمینامن وآسایشدرمملکت باسائرشعب دیگردولت هم کاری شایان تقدیری نموده است چه :

وزارت عدلیه درسال ۱۳۱۹ مثل سایرسنواتماضی دراصدارهدایات لازمه ، تدقیق وغور درامور وارده ومراقبت ونگرانی اجراآت شعب مربوطه وغیره امور موظفهٔخودمصروف بوده وتحتنظریات شریعت پرورانهٔ حکومت متبوعه دراحقاق حقوق عامه واجراء امورحسب مقررات شرعی واصولی اقدامات لازمه کرده است ومی توان گفت که اجراآت وزارت عدلیه و شعب مربوطه اش در سال ۱۳۱۹ حسب دل خواه بوده و از هر جهت اطمینان بخش بنظر می آید در سال ۱۳۱۹ حسب لزوم دو محکمهٔ جدیدیکی در قاوس و یکی در گلران هرات تشکیل گردیدهاست .

امور مالیه

واضح است که بزرگترین عامل پیش رفت تمام شعب مملکت حسن تدویر امور مالی دولت میباشد ازین جهت مقام وزارت های مالیه در ضمن تشکیلات دولتی بس مهم و بزرگ است زیراهمین وزارت است که عوائد دولت راتحصیل ومصارف آن را اجرامینماید و باید سعی نماید تادر بین عوائد ومصارف توازنی قائم بوده مشی مالی دولت را به پایهٔ که داخل قدرت و توان مالیه دهان وحوائج مملکت باشد قراردهد .

خوش بختانه وزارت مالیهٔ مملکت ماهم در تمام اعمال و اجراآت این اصول مسلمه را مراعات کرده درتحصیل عوائد واجرای مصارف وتعمیل قانون بودجه منتهای جدیت و بصیرت را ارائه نموده درظرف سنهٔ مالی ۱۳۱۹ هم مثل سنوات قبل درصرف بودجهٔ دولت وتحصیل عوائد مملکتی موفقیت خوبی کسب و علاوتاً به اجراآت ذیل هم دست زده است .

شعبهٔ مدرك :

شعبهٔ مدرك وزارت مالیه درهذا سنه موفق باجراآت ذیل شده است .

۱:- قرضهٔ وزارت مالیه را که برای وزارت خانه هاودوائر مستقل علاوه بر بودجهٔ عادی حکومتی شان از د افغانستان بانك اخذ و به دوائر اعتبارداده شده ۳ پول - ۵۱۸۹۰۸۱۱- افغانی

۲:- مفادی که ازین قرضه تاحال پرداخته شده ۵۲ « - ۸٤۳٦۸۹- »

۳:- مالیات مدرك جدید که از قرار راپورهای دوائر صلاحیت دار رسیده ۶۹ پول - ۱۲۳۷۰۸۸۱ - افغانی

٤:- تحصیلاتی که از پول مالیه جدید به عمل آمده ودرحساب نمبر ۳ وزارت مالیه ببانك جمع و شامل کرده شده است ۸۷ پول - ۱۰۸۳۹۵٦٥ -افغانی

٥:- مبالغیکه ازپول ماده ٤ فوق بربودجه های دوائر تادیه شده به عنوان قرضه و مصارفات ۹۱ پول - ٦٦۰۱٥۹٤ - افغانی

شعبهٔ تفتیش :

امسال مدیریت عمومی تفتیش به تفتیش عادی ۱۳۱۷ ریاست بلدیهٔ کابل وتفتیش حسابیه ۱۳۱٦ الی ۱۳۱۸ ریاست فابریکات حربی وتفتیش حسابیه ۱۳۱۷ مکتب میخانیکی وتفتیش حسابیه ۱۳۱۷ حمل و نقل وتفتیش حسابیه ۱۳۱۷ الی ۱۳۱۸ کنترول وزارت جلیلهٔ معارف وتحقیق موضوع تفتیش مکتب صنایع ودر زمینه دادو طلب صدارت عظمی و توازن کارات دوائریکه ازمحدودیت تشکیل وکمی نفر شکایت داشتند اقدامات وتدقیقات نموده ونیز دراطراف

نتائج تفتیش که درولایات وحکومات اعلی گردیده وبوزارت مالیه فرستاده اند غورودقت نموده است

شعبهٔ محاسبه تجارتی :

فابریکات دولتی که طور تجارتی جریان داشت امسال بعضی ازان‌ها به‌قرار عرض وپیشنهاد وزارت جلیلهٔ اقتصاد واحکام حضور مقام صدارت عظمی بفروش رسیده وبه اجاره داده شده وبالمقابل بعضی شعبات جدیدبصورت تجارتی‌تحت اجراء گرفته شده که‌عبارت ازشعب ذیل است :

الف :ـ فابریکات فروش شده واجاره داده شده :ـ

۱:ـ بتاریخ ۱۳ جوزا ۱۳۱۹ فابریکهٔ گوگرد سازی واقع دار الفنون ملکیت دولت را باماشین های نصب شده وغیر نصب شده وزمینیکه برای کارخانه محدود شده بمبلغ پانزده لك افغانی فیصد پنجاه سهم شهزاده عبدالعزیز خان وفیصد بیست وپنج سهم محمد موسی خان رئیس شرکت پښتون وفیصد بیست وپنج سهم حاجی غلام حیدرخان بقسط جاری چهار سال خریداری نموده اند قیمت مواد خام علیحده .

۲:ـ فابریکهٔ چرم گری وبوت دوزی ملکیت حکومت را با تمام ماشین ها و سامان ماشین واطاقهای ماشین‌خانه که‌ماشین‌ها نصب است بااینکه‌برای کارخانهٔ مذکور محدود میباشد و احاطهٔ که ازکارخانهٔ چرم گری محسوب میگردد در بدل مبلغ دولك ونودو یکهزار وشصت یك افغانی وده پول بقسط جاری ٦ ساله فیصد پنجاه سهم حاجی غلام حیدرخان و فیصد بیست وپنج سهم عبدالعزیز خان وفیصد بیست وپنج سهم محمد موسی خان خریداری کرده .

۳:ـ فابریکهٔ نختابی جبل‌السراج را بمبلغ ۲۸پول ۱۸٤۹۵۲۳ـافغانی شرکت نساجی بقسط جاری٦ ساله خریداری نموده وقلعهٔ‌فعلی جبل‌السراج که‌محل سکونت متخصصین کارخانه میباشند تاموقعیکه برای متخصصین مذکور شرکت عمارت‌تعمیر کندبرای سکونت آنها گذاشته میشود .

٤ :ـ فابریکهٔ نجاری وحجاری وتعمیر جدید فابریکه واقع خواجه ملا که مراد از فابریکهٔ نجاری وحکاکی می باشند وفابریکهٔ نجاری دارالفنون و ماشین ها وتعمیر فابریکهٔ جدید خواجه‌ملا ملکیت حکومت عمارت‌وتعمیرات ملحقه واراضی باماشین های متعلقه فابریکه خواجه ملابه بیع قطعی بالای شرکت اسهامی که قیمت ماشین های حکاکی و نجاری وماشین های فابریکه نجاری دارالفنون راباسامان پرزه‌جات آن‌هادولك افغانی وماشین وتعمیر جدید فابریکهٔ خواجه ملا را بااساس قیمت تمام‌شد بصورت مکمل وتدویر فابریکه بقسط پانزده سال‌باعتبار خود شرکت که‌درسه سال‌اول‌بعداز تسلیمی فابریکه هاتادیه واقساط باقی‌را دردوازده سال آینده باقساط سالیانه تحویل‌خزانه نمایند وهم وزارت اقتصاد ملی کارهای ناتمام فابریکهٔ جدیدخواجه ملارا تحت نگرانی شرکت‌مکمل نموده توجه میکنند که‌تااخیر سال ۱۳۲۰ فابریکه

تکمیل وبشر کت سپرده شود وشر کت حق‌دارد که‌به تکمیل کار های ابتدائی خود شروع نموده وبا کمال کارها بپردازد .

٥ :ـ فابریکهٔ صابون سازی ملکیت‌حکومت راباستثنای عمارت فابریکه‌باتمام ماشین وسامان ماشین فابریکه که‌تعلق‌بحکومت‌دارد بمبلغ ٦٢٨٨٨/٢٩ـ افغانی حاجی‌غلام‌حیدر خا ن بقسط جاری چهارسال خریداری نموده است .

٦ :ـ فابریکهٔ پشمینه‌بافی‌مرکز ملکیت‌حکومت‌را فی‌صدچهل‌سهم عبدالطیف‌خان وفی صدسی‌سهم امیرالدین خان‌رئیس‌شرکت‌نساجی وفی‌صدسی‌سهم محمدشریف خان‌پنج‌ساله فی‌سال مبلغ پانزده هزارافغانی اجاره گرفته‌واجارهٔ مذکوررا باقساط‌دوگانه ٦ماهه‌در٦ماهه‌سالیانه‌بدوقسط میرسانند سامان وپرزه‌جات فابریکه که‌درمیعاد پنج‌سال‌بفابریکه‌ضرورت می‌شود اجاره‌داران ازپول خود خریداری کرده ودر اخیر ختم قرار داد همان سامان بدون قیمت بحکومت پرداخته می شود اجاره داران حق‌اخذ قیمت‌سامان وپرزه‌جات راندارند وهم حفاظت فابریکه ذریعهٔ پهره داران حکومت به‌عمل آمده پول‌معاش نفری پهره دارها ازطرف اجاره دارها پرداخته می‌شود .

شعبات جدیده که بصورت تجارتی تحت اجرا گرفته شده :

١ :ـ دپوی عمومی دواخانه .

٢ :ـ مدیریت عمومی املاك .

٣ :ـ مدیریت صنایع وزارت معارف .

تزئید عوائد دولتی :

تزئید عایدات مالیه‌وجمعی ومحصول مواشی واصنافی وآسیائی‌وگمرکی سنه ١٣١٩ تمام‌ولایات وحکومات اعلی به‌نسبت سال ١٣١٨ بقرارذیل است .

١ :ـ مالیهٔ جمعی ازقرار فی صد	$\frac{٥}{٨}$ ٥١ پول
٢ :ـ محصول مواشی « «	$\frac{٧}{٩}$ ٣ پول ٢ افغانی
٣ :ـ محصول‌اصنافی واسیائی ازقرار فی صد	٦٩ پول ٢ افغانی
٤ :ـ محصول گمرکی‌ازقرارفی صد	$\frac{١}{٢}$ ٣٠ پول ٢٠ افغانی

مقرری‌ها :

ص، عبدالرب خان بمدیریت اوراق

« ، شفیع‌خان وص، سیدمحمد فقیرخان وص، محمدعلی‌خان‌اعضای تفتیش وزارت‌مالیه مقررشدند.

امور معارف

اهمیت ووقعت آن احصائیه وسالنامها ورویداد هائیکه امروز دردنیای مدنی نسبت به ترقی و پیشرفت هر یکی ازشئون مدنی بعمل می آید ، ازحد زیاد است ، زیرا که بالعموم از مطالعهٔ آن مدارج تعالی وسیرمدنی هر یکی ازملل ودول عالم ، تعیین وتخمین می گردد . ولی در بین تمام احصائیات وسالنامها در تمام نقاط دنیا ، احصائیه های «معارف» دارای موقعیت وعظمت مخصوصی است . ودر هر کجا ودرهرطبقه مندرجات فعالیت های سنوی ، عرفانی ، بنظر غور و تعمق ملاحظه می شود .

البته ناظرین علت این تفحص وتعمق عمومی جهان مدنی رانسبت باطلاعات عرفانی می دانند که محض باین مطلب است که شالودهٔ اساسی ترقی ، واساس حقیقی تعالی هر ملت همین نشاط و فعالیت مؤسسات عرفانی آنست ! ونیکبختی و بدبختی نژاد آتی هرمملکت به قوت و قدرت ، و پستی ورخوت علم ومعرفت همان مملکت مربوط و منوط است !

یعنی شوق وذوق وعلاقمندی هرملتی که نسبت باکتساب علم وهنر کمتر باشد ، آن مملکت حتماً قرین رنج ومذلت ، ومحکوم بانواع نکبت و فلاکت می گردد ! همچنین پیشرفت شئون عرفانی یك مملکت بهترین دلیل پیشرفت ترقی معنوی وتعالی روحی آن ملت است !

ازآنجا که در عصر حاضر از مواهب الهی ومکارم شهریاری ومراحم حکومت متبوعهٔ افغانی مابه علم وعرفان وتعلیم وتربیهٔ ابنای (افغانستان) توجه واهتمام زیادی مبذول است !

ورجال فعال حکومت متبوعه مامی خواهند که بنیان تمام فعالیت های حیاتی سکنهٔ این خطهٔ افغانی را بر علم ودانش مستحکم سازند ! وهریك شعبهٔ از شعب زندگانی را بذریعهٔ فضل و معرفت قوت و قدرت بخشند ، لذا از بدو تشکیل سلطنت سنیه «نادری» اقدامات اساسی و اجراآت صمیمی در راه نظم ونسق معارف ، و بسط و توسعهٔ اخلاق و تربیه ، وتعمیم تعلیم و سجایای حسنه وخصائل خجسته بعمل آمده و موفقیات نمایان و پیشرفتهای درخشانی در تمام شقوق وشئون تعلیمی وتربیوی مخصوص اهل علم و عرفان گردیده است ! .

برای اینکه ازین الطاف واکرام حکومت متبوعهٔ ما درصفحات تاریخ یادگاری از سنه ۱۳۱۹ هم مثل سنوات دیگر تذکارگردد ! ووسائل خوشنودی ومسرت ناظرین ما از جنبهٔ مطالعه ومقایسه هم فراهم گردد ! مامیخواهیم که حسب عادت سالهای گذشته در سطور آتیه خلاصهٔ ازسیرتدریجی پیشرفت شئون عرفانی را درطول سال جاری بمطالعین گرامی خویش اهدا کنیم .

هرچندیکه مایقین داریم که این فراز های مختصر ، و جملات موجزی که در ضمن تذکر ازاجراآت (وزارت معارف) آتیاً قید وضبط می گردد ، ابداً مفسر آن فعالیت ، و مظهر

آن کار روائیهای با اهمیت شده نمی تواند، که از طرف (وزارت معارف) برای تعلیم و تربیهٔ این جامعه، وتحسین و تزئین صورت وسیرت ومعرفت وثقافت طلبه گرفته شده است، زیرا که شرح و بسطش اسفار بسیاری بکار دارد. ولی ما مسروریم که خوشبختانه این نقیصه از یك ملاحظهٔ سکنهٔ این خطه بر سیر ترقی عرفانی این سرزمین افغانی مرتفع میگردد! وهر کس در هر جامی تواند که فعالیت ونشاط معرفت این مملکت را بچشم سر ببیند! وازآن وسائل تعلیمی و وسائط تربیوی که فعلاً در دست تمام طلبه ودر میان تمام مؤسسات عرفانیهٔ (افغانستان) مشاهده می شود! وآثار بسیار و شواهد بیشمار نهضت معرفت ما در پیشگاه صغارو کباروطن ظاهرومبرهن است! وتمام افراد، عائلات، خانواد ها، فامیلها، طبقات مملکت (بدون قید دوری ونزدیکی آنها از کرسی سلطنت) توسط اولاد - احفاد - اخوان ونور چشمان شان ازحسن پیشرفت علم ومعرفت وطن عزیز شان بکلی مستدرك ومستحضر اند! وعلی العموم میدانند که دورهٔ معارف پیوستهٔ حالیه، بهترین ممدو ناشر علم وعرفان، و اعلی ترین فرصت استفاده واستفاضهٔ ابنای (افغانستان) است! زیرا که عشق و علاقهٔ حکومت معارف خواه اعلیحضرت (محمد ظاهرشاه) بامعارف (افغانستان) بلندتر ازاندازهٔ است که تصور مینمائیم.

یکی ازجملهٔ دلائل ظاهراین عشق وعلاقهٔ ذات شهریاری باموزتعلیمی وتربیوی این خطهٔ تاریخی، همانا تقرر وانتساب ع، ج، والا حضرت (سردار محمد نعیم خان) معاون صدارت عظمی است بوزارت جلیلهٔ معارف که ذات والای شان یکی از جوانان برجستهٔ صاحب ذوق وقریحه ودارای جذبات عالی، واحساسات افغانی می باشند!.

آری یگانه مقصود عالی ذات شهریاری ازین انتصاب باصواب، همانا ترقی صوری و معنوی معارف افغانی است به بهترین صورت عصری برطبق سجایای اسلامی وثقافت افغانی، تاتوسط فکر برومند، وقلم بلند، وجذبات ارجمند، واحساسات نیرومند این جوان سعادتمند تمام آن آمال وآرزوهای بی مثال این پادشاه ستوده خصال مارا که نسبت به حسن حال و خوبی مآل معارف (افغانستان) دارند، ازقوه بفعل بیاورند!.

چنانچه از روزیکه زمام مهام امور (وزارت معارف) بکف باکفایت این فرزند ذی درایت این مملکت ذیسعادت، کسب افتخار وسیادت کرده است، طوریکه دانشمندان جهان و وطنداران عزیز برأی العین مشاهده می فرمایند (وزارت معارف) بتأسی از نظریات عالیهٔ ذات شاهانه درهرشعبه از شعب منسوبهٔ خویش از هر حیث و هرجهت ترقی وتعالی شایانی را حائز گردیده است! ودر بسی از موارد ازهرنقطهٔ نظر اسباب مسرت وطمانیت اهل مملکت، ووسائل فرحت راعی ورعیت، ووسائط سعادت ملت را فراهم آورده است!. چون آن اجراآت اساسی، واقدامات عالی والاحضرت (سردار محمد نعیم خان) و دیگر

همکاران درایت بنیان شان (درشق علم وعرفان) که از سنه (۱۳۱۵) الی الان در (وزارت معارف) فرموده اند ، برعلاوهٔ اینکه درانظار واذهان دانشمندان (افغانستان) ظاهر و نمایان است : اجمال آنهم وقتاً فوقتاً در مطبوعات وطنی وسالنامهای « کابل » وجرائد خارجه برای مطالعه ومراجعهٔ ناظر ین درایت تمکین موجود است ! لذا ما خود را از تکرار وتذکار آن مستغنی پنداشته میخواهیم که درسطورآتی فقط بتذکر مجمل همان اجراآت برجسته و اقدامات خجستهٔ (وزارت معارف) بپرداز یم که همهٔ آن حسب امر وارادهٔ سنیهٔ ذات شاهانه و در اثر افکار اساسی ونظریات عالی این وزیردرایت تخمیر وطندوست ملتخواه تنهادرسنهٔ (۱۳۱۹ش) از قوه بفعل آمده است وبالواسطه اسباب فعالیت وافتخار معین های مؤقر ، رؤسای نامور، اراکین دانشور وعموم منسوبین اهل عرفان (افغانستان) را فراهم آورده اند ! و عموم شان را ازاین عملیات خالق ومخلوق پسندانهٔ خویش درنظر معارف پرور اعلیحضرت نامور ما معزز ومفخر گردانیده اند ! واسباب سعادت ونیکنامی دینی ودنیوی شانرا فراهم آورده افتخار تاریخی شانرا تامین کرده اند :

ریاست تعلیم و تربیه :

از جملهٔ کار های اساسی ، ووظائف اصلی (ریاست تعلیم وتربیه) تهیه و فراهم آوری تمام وسائل تعلیمی ووسائط تربیوی ، وتسهیل تطبیق آن در سر تاسر وطن عزیز بوده است ، بائست این ریاست تمام حوائج تربیوی فعلی وضروریات تعلیمی عصری آتی این خطهٔ افغانی را زیر سنجش اساسی ومداقهٔ اصلی خویش بیاورد ! وذرائع انطباق وازقوه بفعل آوردن آنرا درتمام مکاتب ابتدائیه ـ متوسط ـ عالیه مسلکیه ـ دار المعلمینها و دیگر مؤسسات عرفانیه بطریقهٔ درست واساسی تسهیل وتعمیل کند ! ودر طرح تشکیلات علمی ووضع اساس تعلیمات عرفانی صرف مساعی ورزد ! و در ترتیب اصولات تعلیمی وتربیوی ، وتدوین پروگرامها ودستورالعملهای عرفانی وتنظیم لوائح وتثبیت دساتیر دائماً مصروف باشد ! ودراصلاح وتعدیل نصاب تعلیم ، وتقسیم اوقات اساسی مکاتب همواره بذل مجاهدت کند ! ودربسط وتوسعهٔ حقیقی امور عرفانی بکمال سرگرمی صرف مساعی ورزد ! ودر تجسس وتطبیق بهترین وعصری ترین وسائل تعلیم وتربیه بهرصورت ممکنهٔ که باشد ، داخل مجهودات گردد ! وبرای اسعاف مأمول خویش موافق ترین وآسان ترین واساسی ترین طرق واصول را تحری و جستجوی کند ! ولمحهٔ از تفحص وتتبع این موضوعات خود داری نه ورزد ! وتمام این تحریات ، تفحصات تتبعات خود را به نیکوترین صورتی مورد تطبیق و استفاده قرار دهد !

نظر بمطالب فوق (ریاست تعلیم وتربیه)بمساعدت مشاورعلمی وزارت معارف و همکاری دیگر اعضای دانشور این ریاست وهمراهی دیگر فضلای مؤقر مملکت بانجام امورآتی مستقیماً

وبالواسطه واز جنبهٔ معائنه ومداقه ومن‌حیث‌الوظیفه کسب موفقیت ورزیده است :

اول - تدوین وتصویب :

۱ : - تدوین وتصویب اصولی (دستورالعمل امتحان) مکاتب تالی واعطای امر تطبیقش .

۲ : - تدوین وتصویب اصولی پروگرام مکمل (مکتب تجارتی) بامفردات سه‌ساله و تقسیم اوقات سالانهٔ آن وامر تطبیقش .

۳ : - تدوین و تصویب اصولی پروگرام مکمل (مکتب مساحت) به مفردات سه ساله وتقسیم اوقات سالانهٔ آن وامر تطبیقش .

٤ : - تدوین وتصویب اصولی پروگرام مکمل (مکتب حکام) بامفردات چار ساله وتقسیم اوقات سالانهٔ آن وامرتطبیقش .

۵ : - تدوین وتصویب اصولی پروگرام مکمل (مکتب مستورات) بامفردات قابلگی ، خانگی ،معلملتی وتقسیم اوقات سالانهٔ آن وامر تطبیقش .

٦ : - تدوین وتصویب اصولی مفردات پروگرام معلومات مدنیه واخلاق صنوف رشدیه .

۷ : - تدوین وتصویب اصولی مفردات پروگرام تاریخ صنوف ابتدائیه .

۸ : - « « « « جغرافیای « « :

۹ : - « وترتیب لائحهٔ عکس گیری وفلم برداری وتقدیمش جهت تصویب اصولی .

۱۰ : - « وتصویب اصولی لائحهٔ حق‌التالیف، حق‌الترجمه، حق‌التصحیح، حق‌التبییض آثار علمی وادبی .

۱۱ : - « « « « جزای فقدان آثار کتابخانهٔ وزارت معارف :

۱۲ : - « « تعین کتب وساعات تدریسی کتب پښتوی صنوف اعدادی .

۱۳ : - « « لائحهٔ تقسیم اوقات اساسی جدید « « .

۱٤ : - « « « « اسباب موجبهٔ تحویل صنوف ابتدائیه چهار صنفی .

به ابتدائی شش صنفی ورؤیت وتدقیق وتعمق آن در کمیسونهای متعددهٔ علمی و تصدیق آن درمجلس بزرگ علمی وتصویب آن ازاعلیحضرت همایونی توسط مقام منیع صدارت عظمی

۱۵ : - تدوین وترتیب پروگرام جدید صنوف ابتدائی شش صنفی .

۱٦ : - « « تشکیلات جدید ریاست تعلیم وتربیه وریاست تدریسات معارف .

۱۷ :- تدوین وترتیب وظائف مربوطهٔ ریاست تعلیم وتربیه وریاست تدریسات معارف .

۱۸ :- تدوین وترتیب جداول ارتباط دروس سه صنف دورهٔ اولیهٔ ابتدائیهٔ شش صنفه .

۱۹ :- تدوین لائحهٔ مکلفیت اطفال (افغانستان) بموجب مادهٔ (۲۰) اساسی به تعلیمات ابتدائیه وتقدیم آن بدارالشورای ملی (افغانستان) .

۲۰ :- تدوین وترتیب اصولی پروگرام تاریخ صنوف رشدیه .

۲۱:- تدوین وترتیب لائحهٔ درجه بندی وتقسیم انعامات بیست وسه مجلد آثار جدیدهٔ عرفانی دانشمندان افغانی درنمایشگاه علمی جشن استقلال ۱۳۱۹ .

۲۲:- تدوین وترتیب پروگرام جغرافیهٔ صنوف رشدیه .

۲۳:- تدوین لائحهٔ تعیین مکافات پښتو خوانهائیکه عمرشان متجاوز از پنجاه سال باشد .

۲٤:- تدوین وترتیب اصولی مواد لازمه جهت تالیف جغرافیای اساسی (افغانستان) وترسیل آن برای تطبیق وترتیب بولایات وحکومات .

۲۵:- تدوین وترتیب پروگرام تاریخ صنوف اعدادیه :

۲٦:- تعدیل وتصحیح پروگرام مکتب اصول تحریر ومحاسبات

۲۷:- تدوین وتصویب اصولی تعلیماتنامهٔ تدریسات ابتدائیهٔ مکاتب افغانستان . (این تعلیماتنامهٔ ابتدائیه که بعد از تکمیل وتصحیح وتصدیق اساسی طبع ونشر هم گردیده است بمنزلهٔ اولین اثر پروگرام شش صنفی میباشد که اخیراً از طرف حکومت متبوعهٔ ما لطف وایثار گردیده است) .

۲۸:- تدوین وتصویب اصولی تعلیماتنامهٔ تدریسات تالی رشدی و اعدادی مکاتب افغانستان .

دوم - تصویب وتصدیق :

۱:- تصویب وتصدیق اصولی تعلیماتنامهٔ تدریسی واداری فاکولتهٔ حقوق وعلوم سیاسی .

۲:- تصحیح وتکمیل وتصدیق تعلیماتنامهٔ دارالمعلمین اساسی پغمان .

۳:- تصدیق اصولی تعدیل لائحهٔ امتحانات فاکولتهٔ حقوق وعلوم سیاسی .

٤:- تصویب وتصدیق اصولی جزودوم جلد سوم (پښتوکلی) .

۵:- تصدیق ترجمهٔ کتاب مدنیت اسلامی دراندلس .

٦:- تصویب لائحهٔ استفاده ازکتابخانهٔ فاکولتهٔ حقوق وعلوم سیاسی .

۷:- تصحیح وتصویب مادهٔ چهارم وششم تعلیماتنامهٔ کورسهای السنهٔ خارجه .

۸:- تصدیق اصولی سه موادضمیمهٔ اولی تعلیماتنامهٔ تدریس وادارهٔ فاکولتهٔ حقوق وعلوم سیاسی .

۹:- تصدیق اصولی چارمادهٔ ضمیمهٔ ثانیهٔ تعلیماتنامهٔ تدریس وادارهٔ فاکولتهٔ حقوق وعلوم سیاسی .

۱۰:- تصدیق اصولی چند مواد معدلهٔ پروگرام فاکولتهٔ حقوق و علوم سیاسی .

۱۱:- تصدیق اصولی چندموادضمیمهٔ ثالثهٔ تعلیماتنامهٔ تدریس وادارهٔ فاکولتهٔ حقوق وعلوم سیاسی .

سوم ــ تصنیف :

۱:- اول پښتو (مصور) ریاست تعلیم وتربیه .

۲: اول حساب (مصور) ص، محمدنبی خان عضوریاست تعلیم وتربیه .

۳:- دځلو رم ابتدایی تاریخ (مصور) ص، عبدالغفور خان «احمدی» معاون عضو ریاست تعلیم وتربیه .

٤:- دپنځم ابتدایی تاریخ (مصور) ص، عثمانخان «صدقی»

٥:- دپښتو فولکلور ص، میااورادالدین خان عضو پښتو ټولنه .

چهارم تالیف :

۱:- اخلاق مدنی صنف ششم تالیف .

۲:- سائنس عمومی تالیف .

۳:- دینیات صنف دهم تالیف ف، ملاعبدالکریم خان .

٤:- تشریح صنف قابلات .

٥:- تاریخ صنف ششم تالیف ص، مولوی یعقوب حسن خان .

٦:- دینیات صنف یازدهم تالیف ف، ملاعبدالکریم خان .

۷:- مصاحبۀ ملی راجع بمحاسن عرفانی تالیف سلیمانعلی جاغوری .

۸:- تطبیقات کیمیاوی (ازفاکولته طبی) .

۹:- کیمیای عضوی تالیف جناب پروفیسر بای صائب (ازفاکولته طبی) .

۱۰:- کیمیای حیاتی « » » » » »

۱۱:- مبحث عضلات تالیف جناب داکتر بای رفقی کامل رئیس فاکولتۀ طبی .

۱۲:- مبحث مفاصل « » » » »

۱۳:- مبادی امراض خارجه « » » » »

۱٤:- مبحث اوعیه « » » » »

۱٥:- تشریح عظام « » » » »

۱٦:- امراض جلدیه « » پروفیسور بای عمر بیگ »

۱۷:- انساج « » » بای توفیق «

۱۸:- مختصر تشریح وتسلیخ تالیف ص، دکتور محمداسمعیل خان «علم .»

۱۹:- مختصر تشریح وفیزولوژی تالیف ص، دکتور محمد اسمعیل خان «علم» .

۲۰:- اسکندر واریانا تالیف ص، عثمانخان «صدقی» .

۲۱:- مدنیت ویدی تالیف ص، احمدعلی خان «کهزاد» .

۲۲:- امثال وحکم تالیف ص، محمدقدیر خان «تره کی» .

۲۳:- مقیاسات عمومی تالیف ص، محمدنادر خان .

۲٤:- مبین البلدان تالیف ص، ملاغلام رسول خان «هروی» .

۲۵:ـ دینیات تالیف ف، حافظ غلام نبی خان
۲۶:ـ ریحان الخطباء تالیف ف ملا عبدالوهابخان .
۲۷:ـ پته لوژی تالیف پروفیسر بای توفیق (ازفاکولتهٔ طبی) .
۲۸:ـ آئینهٔ اسلام (در دومجلد ضخیم) تالیف عالیجاه عبدالقیوم خان .
۲۹:ـ نادر وظاهر اللغات » » » »
۳۰:ـ دپښتو لنډی تالیف ص، محمد گل خان «نوری» .
۳۱:ـ باغ دلکش یا نهضت پښتو تالیف ص، عبدالخالق خان «اخلاص» .
۳۲:ـ ادبی وړانګه تالیف ص، عبدالرؤف خان «بینوا» .
۳۳:ـ پښتون ته دیداری غږ تالیف ص، محمد شیر گل خان .
(نوت :ـ بعضی ازین آثار برای طبع زیر نظر گرفته شده اند، وبعض از آن حفظ و برخی از آن طبع، وبرخی از آن بعد ازتقدیر واپس بصاحبان شان اعاده گردیده اند) .
۳٤ : ـ جلد اول حقوق اداره تالیف جناب بای داغینر (فاکولته حقوق وعلوم سیاسی)
۳۵ : ـ جلد اول اقتصاد سیاسی تالیف جناب عبدالحی خان عزیز («)
۳٦ : ـ جلد اول فقه تالیف جناب مولوی نصرالله خان («)
۳۷ : ـ معلومات عصری تالیف جناب بای حلمی اربوغ («)
۳۸ : ـ جرمیات جلداول ودوم تالیف جناب بای دکتور شاکرطورال («)
۳۹ : ـ دیپلوماسی جدید تالیف بارول سی ریلاس («)
٤۰ : ـ میکرولوژی تالیف زهدی بیگ (فاکولته طبی) («)

(نوت : ـ بعضی ازین آثار را فاکولته حقوق وعلوم سیاسی در سال جاری ۱۳۱۹ و بعض از آن رادرسنوات ماضیه تدوین وتالیف واشاعه داده است .)

پنجم ترجمه :

۱ : ـ دپښتو دپنځم صنف قرائت
۲ : ـ دپنځم صنف دینیات
۳ : ـ دپنځم صنف تاریخ
٤ : ـ دپنځم صنف حساب
۵ : ـ دپنځم صنف هندسه
٦ : ـ دپنځم صنف طبیعی معلومات
۷ : ـ دپنځم صنف دانشا اصول

۸ :- رسالهٔ بازی اطفال
(۹) :- مبادی سائنس
۱۰ :- اتهلیتك (سپورت) .
۱۱ :- مدنیت اسلامی دراندلس ترجمه ښاغلی «جلالی»
۱۲ :- مکارم‌الاخلاق ترجمهٔ ښاغلی قیام الدین خان «خادم»
۱۳ :- دټولنی علم ترجمه ښاغلی گل‌پاچاخان «الفت»
۱٤ :- کافیهٔ فارسی ترجمهٔ جناب «بیتاب» صاحب
۱۵ :- کافرستان ترجمهٔ ص، جیلانی خان .
۱٦ - محمودی ادب ترجمهٔ ص، محمدعثمانخان «پښتون»
۱۷ :- تلخیص رومان مانتی کریستو ښاغلی‌عبدالهادی خان «خوزمن»

(نوت :- بعضی ازین آثارطبع وبعض برای طبع زیرنظر گرفته شده اندوبرخی حفظ وبرخی‌از آن بعداز تقدیربصاحبان شان واپس‌تهدیه شده اند .)

۱۸ :- اجتماعیات ترجمهٔ جناب نجم‌الدین خان صادق (ازفاکولتهٔ حقوق وعلوم سیاسی)
۱۹ :- استاتستیک ترجمهٔ جلال آیبار («)
۲۰ :- اقتصاد اجتماعی از دروس مدرسهٔ علوم سیاسی پاریس («)
۲۱ :- قونسلها ترجمه از پل فوشیل («)
۲۲ :- نمائندگان سیاسی ترجمه ازپل فوشیل («)
۲۳ :- کتب سجل نفوس ترجمه‌از لوسوار («)
۲٤ :- اداره واستاتستیك ترجمهٔ گیشار («)
۲۵ :- تاریخ فلسفه ترجمه ازمیل‌فاکه («)
۲٦ :- حقوق اساسی بلژیك ترجمه ازهانری وانول («)
۲۷ :- حقوق مدافعهٔ ملی ترجمه از رفعت تا شکین (از فاکولتهٔ حقوق وعلوم سیاسی)
۲۸ :- نقلیات وتعرفهٔ ترجمه ازاحسان علی («)
۲۹ :- علم مالی ترجمه از گاستون ژز («)
۳۰ :- فلسفهٔ سیاست ترجمه از صدری ارتم («)
۳۱ :- مختصرتاریخ سیاسی ترجمه ازغلام صفدر («)
۳۲ :- روحیات ترجمه ازعلی جارم ومصطفی امین مصری («)
۳۳ :- تجارب مسکوکات ترجمه اربونی («)

(نوت :- بعض ازین آثاررا فاکولتهٔ حقوق وعلوم سیاسی درسال جاری ۱۳۱۹ واکثرش در سال های سابق ترجمه وتدوین‌نموده است .)

ششم ـ خریداری آثار علمی :

۱ : ـ خریداری حق‌التالیف سپیڅلی پښتو .

۲ : ـ خریداری حق‌التالیف پښتو ښوونکی .

۳ : ـ فراهم آوری وتعیین قیمت دیوان قلمی « رحمن بابا » که‌دارای (۶۰۶) صفحهٔ مطلای خط کشی‌شده وهفتصدوسی قطعه میناتور های متنوعه است ودرسنهٔ ۱۲۲۵ ق بقلم ولی محمدخان خطاط تحریر (وبه سردار عطامحمد خان) حکمران (کشمیر) اهدا شده است . (برای موزیم)

۴ : ـ فراهم آوری وتعیین قیمت (یوسف زلیخا) ی منظوم که دارای (۴۲۰) صفحه وسی وچار میناتور است وبقلم (ولی محمدخان) درسنهٔ ۱۲۲۰ق تحریر وبحضور امین الله خان ولدسردار فیض الله خان مهمند حکمران (کشمیر) تهدیه شده (برای موزیم)

۵ : ـ تعیین قیمت یك‌ورق تاریخی که‌مشرف به‌الصاق یك‌قرآن کریم‌قلمی بود (برای موزیم)

۶ : ـ تعیین قیمت (حیات القلوب فی‌زیارة‌المحبوب) قلمی که‌دارای (۳۷۵) صفحهٔ‌قلمی است ودرسنهٔ (۱۲۳۵) بقلم (اسد خان) افغان تحریر شده است .

۷ : ـ تعیین قیمت (منطق‌الطیر) که‌دارای (۳۵۳) صفحه‌وبقلم عبدالرحمن‌خان‌درسنهٔ ××۱۲ ق تحریر شده .

۸ : ـ تعیین قیمت (جام‌جم) که‌درسنهٔ ×××× در(۲۵۸) بقلم تحریر شده

هفتم ـ تصحیح :

۱ : ـ اول دینیات

۲ : ـ دوهم دینیات

۳ : ـ دریم دینیات

۴ : ـ څلرم دینیات

۵ : ـ پنځم دینیات

۶ : ـ دینیات پنجم

۷ : ـ دانشاء اصول

۸ : ـ تعلیماتنامهٔ تدریسات ابتدائیه

۹ : ـ آئینه عرفان از (۵) تا (۱۲)

۱۰ : ـ دپنځم صنف پښتو قرائت

۱۱ : ـ دڅلرم صنف پښتو قرائت

۱۲ : ـ ددریم صنف پښتو قرائت

منظرهٔ چهار آسیا از طرف لهوگرد

(۲۵)

۱۳ : ـ قرائت صنف ششم
۱۴ : ـ دپنخم صنف تاریخ
۱۵ : ـ تاریخ صنف ششم
۱۶ : ـ دپنخم صنف حساب
۱۷ : ـ حساب صنف ششم
۱۸ : ـ دپنخم صنف هندسه
۱۹ : ـ دپنخم صنف طبیعی معلومات
۲۰ : ـ معلومات طبیعی صنف (٦)

هشتم فراهمی تسهیلات

در تهیهٔ کتب عصری و آثار علمی برای مؤسسات عرفانی وسائر دوائر مملکتی وابنای ملی :

۱ : ـ تهیه واعطای (۲٤۹) مجلد جدید ترین آثار عصری برای دارالمعلمین اساسی یغمان.

۲ : ـ تخصیص یك قسمت تخمیناً ۵۰۰ مجلد مهم کتب حقوقی ازتحویلخانهٔ عمومی (وزارت معارف) به فاکولتهٔ حقوق وعلوم سیاسی . وفاکولته طبی .

۳ : ـ تعیین بعض کتب تعلیمی موجودهٔ تحویلخانهٔ عمومی (وزارت معارف) بصورت معاون دروس صنوف رشدیه واعدادیه .

٤ : ـ تخصیص یك قسمت عمدهٔ کتب تحویلخانهٔ عمومی (وزارت معارف) بدارالعلومهای عربی مرکز وولایات وحکومات .

۵ : ـ تهیه وفراهم آوری مواد وآثار عرفانی برای نندارتون علمی ۲۲ جشن استقلال .

٦ : ـ ترسیل نقل فهرست تمام آثار عرفانی کتابخانهٔ (ریاست تعلیم وتربیه) بریاست مطبوعات .

نهم متفرقات

۱ : ـ اقدام بموجودی اساسی تحویلخانهای عرفانی مربوطهٔ مرکز (وزارت معارف)

۲ : ـ تفریق یك قسمت عمدهٔ کتب تحویلخانهٔ عمومی (وزارت معارف) باینصورت که قسمتی ازآن بمکاتب تخصیص، وبرخی ازآن بکتابخانها اهداء وحصهٔ ازآن برای فروش تعیین ، و امر اصولی احتراق حصهٔ بیکارهٔ آن داده شد .

۳ : ـ تنظیم واصلاحات مقتضیه درمضامین، مندرجات ومنشورات «آئینهٔ عرفان» .

٤ :ـ اخذ ترتیبات مال اندیشانه ومقتصدانه درصرفیات سامان تعلیمی مکاتب ومؤسسات عرفانی .

۵ : ـ انعقاد (۳۳) مجالس علمی جهت تدقیق وتعمق بر پروگرامها و لوائح وتصاویب ازعلماء وفضلا ومعلمین داخلی وخارجی وارا کین(وزارت معارف)

۷ : ـ اهدای یك مجلد ضخیم ترجمهٔ تحریرات بودائی به پښتوټولنه .

۸ : ـ تخصیص یك قسمت مهم کتب تاریخی برای استفادهٔ مدیریت تاریخ پښتو ټولنه .

۹ : ـ فراهم آوری تسهیلات درتوربد(دها)قلم آثارعلمی ممالك خارجه کهمشتملبر (صدها) کتب وآثار عصری است .

۱۰ : ـ اعطای اجوبه ومراجعات مهمهٔ اصولیهٔ علمیه و(۱۵) فقرات ارجاعیه .

۱۱ : ـ تبییض (۲۰۵۲) صفحات مقننه کتب و آثار مختلفهٔ تدریسیه .

۱۲ : ـ کاپی نویسی (۱۰۲۵) صفحات طباعتی کتب تدریسی .

۱۳ : ـ تائپ نمودن (۳۲۲) صفحات لوائح ـ تعلیماتنامه ـ رسائل که از بعضی پنج پنج کاپی وبعضاً سه‌سه کاپی نیز بوده است .

۱٤: ـ اعطای امر تجدید طبع عادی هشتاد و یك مجلد کتب تدریسی فارسی و افغانی ومعادن درسی بمطبعه عمومی درحالیکه هرواحد این آثار حتی الامکان‌تصحیح وتعدیل ونظر ثانی هم‌گر دیده اند چون اسمای این کتابهارا باتعداد طبع وتعداد صفحات و تعداد مجلدات و غیره ممیزات آن ناظرین محترم درسالنامهای ماضیه ملاحظه فرموده اند لذا امسال از تکرار تذکار آن عمداً ازخوف تطویل وحاصل تحصیل انصراف بعمل می آید .

۱۵ : ـ تنظیم اصول اداری ودفتر داری بطرز عصری .

ریاست تدریسات

تطبیق شئون تدریسی وفعالیت‌های تعلیمی حسب پروگرامهای موضوعه و اصولات مقرره ونگرانی عرفانی عموم مکاتب (افغانستان) ازجنبهٔ معلمین ـ کتاب ـ بناء ودیگر وسائل ولوازم تعلیمی وهیئت اداری وتدریسی ودیگر خصوصیات تعلیمی وتربیوی، ورفع‌هرگونه نواقص ازحیث صوری ومعنوی وعلمی وعملی، ازجملهٔ وظائف ریاست تدریسات (وزارت معارف) است اینك این‌ریاست باقتضای این وظائف محوله‌اش(که باجمالش فوقاً اشاره رفت) درسال‌جاری ۱۳۱۹ درتمام شئون تعلیمی عموم مکاتب مرکز سلطنت وولایات وحکومات وارسی‌های مقتضیه رابعمل آورده است! وتمام مجاری امور تعلیمی وتطبیقی آنها را به‌بهترین صورتی تحت مداقه و مطالعهٔ خویش گذاشته وبه‌تطبیقات تمام‌شقوق آن برطبق پروگرامهای مرتبه ولوائح موضوعه پرداخته ونسبت بازالهٔ نقائص وروی کار آوردن اصلاحات لازمهٔ امورتدریسیه دستورالعملها و هدایات مفیده را اصدار نموده است . وبرای ترقی وپیشرفت امور عرفانی ومزید تحسین طرز تعلیم

واصول تدریس وحسن تنظیم وتنسیق مکاتب وخوبی تدویر مسائل اداری در سال جاری چندین متحد المال صادر کرده است . ودرراه پیشرفت نهضت زبان ملی خویش (پښتو) مصدر اجراآت خجسته واقدامات مؤسره گردیده برعلاوهٔ توکید وتحسین دروس سه صنف اول ابتدائیه بزبان پښتو، دربن سال تمام مضامین صنف چهارم ابتدائیهٔ (افغانستان) حسب امروارادهٔ سنیهٔ شهریار معارف شعارمان نیز بزبان پښتو تعلیم وتدریس گردیده ودررای پیشبرد وعملی گردانیدن این منظور چندین اقدام ودستور ازطرف (ریاست تدریسات) بعمل آمده است .

بالجمله اجراآتی راکه وظیفةً (ریاست تدریسات) دربن سال اجرا وانجام داده است درتحت عنوان آتی اجمال عمدهٔ مطالب آن بملاحظهٔ ناظرین رسانیده می‌شود . وازتذکر تفصیل وتذکر سائر امور، ازخوف تطویل اغماض بعمل می آید .

اول ـ تاسیس مکاتب :

الف :ـ تاسیس یك باب مکتب ثانوی درمحال (ده‌خواجهٔ) ولایت (قندهار) .

ب :ـ تاسیس مکاتب متوسطهٔ آتیه در مرکز (کابل) : ـ

۱ : ـ در منطقهٔ (بلدیه) کابل : ـ مکتب متوسط نمبر(٦) نمبر(۷) نمبر (۸) نمبر (۹) نمبر(۱۰) نمبر(۱۵) تاسیس وافتتاح شده است .

۲ : ـ درمحلات مربوطهٔ ولایت کابل : ـ (٤) مکتب متوسط در(چهل‌ستون، چهار اسیاب شیوکی ـ بگرامی) تاسیس وافتتاح شده است .

ج : ـ تاسیس مکاتب متوسط دراطراف : ـ

۱ : ـ تاسیس وافتتاح یك باب مکتب متوسط در (گرشك)مربوط ولایت (قندهار) .

۲ : ـ تاسیس و افتتاح یك باب مکتب متوسط درمحال (شیوهٔ) کوز کنر به‌اسم (جمالی) جهت تذکر ازنام گرامی سیدجمال‌الدین افغانی حسب مصوبهٔ مجلس یادبود سنهٔ ۱۳۱۸ سید منعقدهٔ کلوپ « ستور » که‌درآن تصریح شده بوده که‌درمسقط‌الرأس سیدجمال‌الدین افغان که(اسدآباد) کنر است وحالا دراثر تغیر مجرای دریای (کنر) مخروب وبقرب آن (شیوه) معمور است ، یك مکتب متوسط بنام « جمالی » تاسیس گردد . ومسجدی که‌درکابل سید درآن تعلیم می خواند به مسجد « جمال » ویك جاده را بلدیهٔ کابل بنام جادهٔ « جمالیه » موسوم کنند .

د :ـ تاسیس مکاتب مسلکی :

امسال درمرکز دوباب مکتب مسلکی یکی بنام (مکتب مساحت) ودیگرش بنام (مکتب حکام) نیز تاسیس گردیده‌اند .

هـ: ـ تاسیس مکاتب ابتدائیه :

(۱) :ـ درمرکز ولایت (کابل) دوباب

(۲) :- درولایت (قندهار) سه باب

نوت : - منظوری تاسیس این هرپنج مکتب برای سنهٔ (۱۳۱۹) اخیراً اعطا شده است که (ریاست تدریسات) حالیه درصدد تاسیس آن است واغلباً همهٔ آن تااخیر سال تعلیمی فعلی افتتاح خواهند شد.

(۳) :- تاسیس شش باب مکاتب ابتدائی درمربوطات ولایت کابل :

اول :- (جغتوی) وردك . دوم :- (تنگی) وردك

سوم :- (تکیهٔ) وردك . چهارم:-(گلدرهٔ)شمالی

پنجم :- قعلهٔ قاضی ششم : مکتب «ورث» دایزنگی

(٤) تاسیس شش باب مکاتب ابتدائیه درسمت مشرقی :

اول :- درهٔ نور . دوم :- درهٔ مزار :

سوم :- قریهٔ اشپوله . چهارم :- غنی خیل شنوار .

پنجم :- حصارك مزینه . ششم :- (عنقریب درهر جائیکه لازم باشدتاسیس‌شدنی است)

۵ :- تاسیس یك باب مکتب ابتدائیه درمقام (لکن) خوست سمت جنوبی .

دوم - معائناة وتطبیقاة تدریسی

(۱) : چون حسب اصولات موضوعهٔ (وزارت معارف) عموم مکاتب مرکز وحکومات مامورند که ماهوار راپورهای تعلیمی شانرا به (ریاست تدریسات) ارسال‌دارند ، وهمیشه این اطلاعات تدریسی بصورت متوالی از مکاتب تمام نقاط مملکت مواصلت می کنند ، لذا تمام این اوراق مرسوله بکمال تفکر وتعمق تحت مطالعه‌ومداقهٔ اصولی گرفته میشوند ونسبت بارتفاع نقائص تدریسی آن دساتیر مقتضیه اصدار می‌شوند .

تعداد مجموعی اوراق واصلهٔ این اطلاعنامهای ماهوارهٔ مکاتب مرکز و اطراف بحدود ده هزار وچهارصدو شصت اوراق بالغ گردیده که اجوبهٔ هروا حدی از آن علی الاکثر بصورت نظریات تنقدیه وهدایت نامه های اصلاحیه ومکاتیب و صولیه وبعضاً بصورت متحدالمآل متعاقباً مخابره گردیده است :

(۲) :- چون تمام مکاتب مرکزوولایات وحکومات ازطرف ریاست تفتیش معائنه وملاحظه می گردد ، وازجانب ریاست تفتیش همواره حصص تدریسی وتطبیقیه ودیگر شئون تعلیمیهٔ آن به (ریاست تدریسات) اطلاع داده می‌شود بنابرآن این ریاست باساس آن نسبت بازالهٔ نقائص تدریسی وتطبیق اصولات تعلیمی وتربیوی هدایات واوامر مقتضی را اصدار می کنند .

سوم - مراقبت و نگرانی امتحانات و توزیع شهادتنامها

(۱) :- (ریاست تدریسات) درسال جاری هم مانند سنوات ماضی راجع بگرفتن امتحانات به تمام مکاتب (افغانستان) هدایات لازمه و دساتیر مقتضیه را اصدار نموده است . و نتائج امتحانات که بوزارت کسب مواصلت ورزیده است تماماً تحت مراقبت - دقت ونظارت گرفته شده نقائص آن بیرون نویس ودرطی مکاتیب باهدایات لازمه بمکاتب مرجوعه اعاده گردیده اند .

۲:- به نگرانی امتحانات مکاتب مرکز بیشتر صرف مساعی شده وبا لخاصه ذوات فاضل وفنی ازدیگر وزارات وادارات جهت ممیزی امتحانات مدعوگردیده اند.

(۳) :- جهت ممیزی بعض مکاتب حربی که از وزارت معارف خواهش کرده بودند نیز (ریاست تدریسات) ممیزین فاضلی راتعیین ومعرفی نموده است :

(٤) :- نمونه های جداول امتحان که ازطرف (ریاست تدریسات) تدوین وترتیب گردیده برای هریکی ازمکاتب مرکز وولایات وحکومات توزیع وترسیل ، وبهر واحدی از آنها امرو هدایت داده شده تابرطبق آن دراخذ امتحان اجراآت کنند ونتائجش رابهمان عنوانی که به آنها خاطرنشان گردیده بوزارت تقدیم دارند ! .

(٥) باعطای شهادتنامهای عموم فارغ التحصیلان صنوف ابتدائیه وصنوف رشدیه وصنوف اعدادیه اقدام وشهادتنامهای مفرزهٔ آنها برطبق اصولات موضوعه باوشان اعطاوتهدیه شده است .

(٦) راجع به توزیع شهادتنامهای طلاب فارغ التحصیل (فاکولته طبی) ومکتب (طبی) ودوا سازی ترتیبات لازمه اتخاذوموضوع بحضوروالاحضرت ج،ع ، ج لمراعلی نشان سردار محمدهاشم خان صدراعظم عرض گردید چنانچه شهادتنامهای موصوف دریك حفلهٔ عالیه ازحضور والا حضرت ممدوح درعین تعاطی نطق های عالی بطلاب فاکولته اعطا و کرامت گردید که ناظرین تفصیلات این حفله رادر جرائد وطنی قبلاً ملاحظه فرموده اند .

چهارم - مراقبت کورسهای پښتو

(۱) تامناصفهٔ سال جاری (۱۳۱۹) که کورسهاي پښتوی مرکز ماموړین ملکی به « پښتو ټولنه » ارتباط نیافته بود (ریاست تدریسات) درمراقبت اساسی ونگرانی اصولی تمام کورسهای پښتوی وزارات وادارات بذل مجاهدت ورزیده ، وهفته وارمفتشین و مبصرین خود را جهت وارسی مجاری تدریسی کورسهای افغانی ماموړین ملکی ونظامی صرف مجهودات ومساعی ورزیده است ودرتکمیل کمبود معلمین و کتب تعلمی ودیگر وسائط تدریسی آن ها مصدر اجراآت واقدامات گردیده است . ونسبت بر جلب خبرت وفعالیت وابراز ذوق ونشاط وقوت متعلمین کورسهای بعض وزارات ، ریاسات،ادارات، وصایای مقتضیه وهدایات ضروریه اصدار

نموده است ! وبهر صورت ممکنه کوشیده تااین لسان ملی درضمیر وافکارنو آموزان آن به بهترین صورتی جاگزین گردد . علاوه برین نمونه های راپورهای تدریسی وجداول حاضری ، اوراق تعرفهٔ تحصیل لسان پښتو راتدوین وترتیب داده بوزارات وریاسات وادارات ترسیل داشته تاهر واحدی ازآنهاحسب مطلوب (ریاست تدریسات) ماهواره راپورهای تدریسیهٔ کورسهای پښتوی شانرا به (وزارت معارف) اطلاع دهند .

(۲) :- بهمین اجمالی که فوقاً اشاره رفته درنگرانی ومراقبت تمام کورسهای پښتو در تمام ولایات وحکومات (افغانستان) نیز اقدامات مطلوبه بعمل آمده است !

(۳) :- اتخاذ امتحانات سمستردوم تمام کورسهای پښتو واعطای انعامات لازمه با فراد کامیاب آن واجراآت لازمه نمودن در بارهٔ آنانیکه در دروس شان کسب موفقیت ننموده اند ، طبق تعلیماتنامهٔ کورسهای پښتو .

(نوت :- این امتحان نه تنهادرمرکز بلکه دردیگرولایات وحکومات نیز ازتمام نو آموزان پښتو گرفته شده است . باستثنای چند اداراتی که پسانتر بهآموختن پښتو اقدام کرده اند که امتحان آنها آتیا گرفته خواهد شد)

(٤) :- اعطای انعامات مقرره بهآن معلمین کرام کورسهای پښتو که در انجام و ظائف محولهٔ شان دراعطای دروس کورسهای مفوضهٔ شان صرف صداقت و بذل مقدرت کرده بودند بروفق تعلیماتنامهٔ کورسهای پښتو .

پنجم :- انجام امور متنوعهٔ عرفانی

۱ :- نسبت به تکمیل کمبود معلمین وتهیه شهادتنامها و لوازم تدریسیه و تتمیم نقائص سامان مکاتب وانطباع کتب ودیگر لوازم ضروریه بادارات مربوطه اطلاعات لازمه و قتاً فوقتاً اعطا گردیده است وراجع به اجرای آن تاکیدات متوالی وتعقیبات اصولی بعمل آمده است .

۲:- ازمعلمین داوطلب ودیگرشائقین امورتعلیمی اصولاً امتحان گرفته وحسب لیاقت و اهلیت مرئیه در آنهاراجع به تقرر وانتصاب شان اقدامات مقتضیه کرده شده است !

۳:- تمام آن پروگرامها ولوائح وتعلیماتنامها ودیگر اساسات تربیوی که متمادیاً از ریاست (تعلیم وتربیه) جهت اجراء و تطبیق به (ریاست تدریسات) تو صل می ورزد به تمام مکاتب مربوطه علی العجاله نقل وتوزیع وراجع به تطبیق واجرایش هدایات ضروریه با آن ضمیمه گردیده وهمواره نسبت بحسن اجراء وتطبیق آن اقدامات اصولی ایفا می شود .

٤ : - نسبت به تهیهٔ محل نشیمن آن مکاتبی که دارای محلات درست اساسی در مرکز نیستند - عمارات درست کرائی پیدا گردیده است - هکذا راجع بفراهم آوری جایهای متقضی

برای بعض مکاتب درولایات وحکومات که الی‌الان دارای جایهای آبرومندی نمی باشند، منظوری وتخصیصهٔ مطلوبه کرائی گرفته شده و بادارهٔ مربوطهٔ آن ارسال واخبارگر دیده است.

۵:- در مورد ترسیل راپور های ماهوار تعلیمی و اعطای رخصتی های سنوی و صورت تطبیق آن وقتاً فوقتاً هدایات مفصلی به اکثری از مکاتب ارسال گردیده است.

۶:- در مورد صرفه جوئی لوازم تحصیل حسب نظریهٔ (ریاست تعلیم وتربیه) بصورت متحدالمال بعموم مکاتب مرکز واطراف هدایات فرستاده شده است.

۷:- ترتیب جداول احصائیهٔ طلبه - گراف معلمین ومتعلمین مکاتب وکتب وشهادتنامه های فارغ التحصیلان و بودجه از سنهٔ ۱۳۰۸ تاسنهٔ ۱۳۱۹ ش.

۸:- برای تشویق و تقویهٔ صنعت نفیسهٔ رسامی‌ترتیب یك مسابقهٔ رسامی که در آن تمام رسامان فارغ التحصیل مکتب صنائع نفیسه اشتراك ورزند ودر اثر آن هر واحدی ازآن ها ذوق نفیس شانرا در معرض نمائش گذارند ونمائشگاه عرفانی را تشکیل بدهند، متحد المالی صادر گردیده است.

۹:- اجرا وتدویر کنفرانسهای هفتگی راجع به تلقین و توضیح اصولات تعلیمات ابتدائی بمناسبت شش صنفی شدن تعلیمات ابتدائیه واجرای اصول صنفی تا درنتیجهٔ استماع نطق های تعلیمی وخطابه های تربیوی معلمین ابتدائی در انجام وظائف محولهٔ شان جدی تر و بیدار تر و هوشیار تر گردند و بافکار توانگر تر و اذهان منور تری دراجراء و تطبیق آن پروگرام شش صنفی بذل مساعی کنند.

۱۰:- عرض حسن خدمت وجدیت ذواتیکه در راه علم وعرفان مصدر خدمات درخشانی شده اند، بحضور والا حضرت سردار محمد نعیم خان وزیر معارف که در اثر این تحریر، وزیر درایت تخمیر موصوف این موضوع را اصولاً بحضور معارف نشور اعلیحضرت معظم همایونی معروض داشتند ودر نتیجه بهمان ذوات نشانهای درجهٔ اول ودرجهٔ دوم ودرجهٔ سوم بهمان شرحی که در روزنامها ومطبوعات وطنی مندرج است ازحضور عرفان ظهور شهریاری تلطیف واحسان گردید.

۱۱:- تعین اندازهٔ معاش آن فارغ‌التحصیلان افغانی که ازمکاتب عالی ممالك خارجه وارد وطن گردیده اند نظر به‌تخصص ودیپلوم وشهادتنامهای شان ومعرفی اصولی آنها بدوائرمربوطه.

۱۲:- تعین‌درجهٔ لیاقت - علمیت و کفایت واندازهٔ معاش تمام‌آن ترجمانهائیکه ازوزارات، ریاسات، ادارات بغرض اتخاذ امتحان بوزارت معارف ارجاع شده بود وترسیل اطلاع رسمی آن بادارهٔ مربوطهٔ شان.

۱۳:- اتخاذ ترتیبات لازمه جهت تشکیل یك‌نمائشگاه عرفانی که از محصول فکر و دماغ

طلبه ودیگر منسوبین شئون تعلیمی وتربیوی جمع آوری خواهد گردید .

۱۴ : ـ تعین بست ونظارت تمام سامان ولوازم تحصیل عموم مکاتب افغانستان .

ریاست تفتیش :

این ریاست در تکثیر واداهٔ محسنات وفضائل وازالهٔ رذائل و تعمیم اخلاق حسنه ، ومطرودیت عادات نکوهیده ، ومراقبت از امور تعلیمی ، ونگرانی ازشئون تربیوی ، ونظارت کولتورملی ، وحفظ ثقافت افغانی ، وحسن اجراء و تطبیق اوامر صادرهٔ وزارت در تمام مکاتب مملکت ، وبرانگیختاندن احساس فعالیت ، وتنشیط جذبات عرفانی و تربیوی متعلمین ، معلمین ومامورین معارف ، واستطلاع از هرنوع حرکت وهرقسم وضعیت متصدیان امور علم ومعرفت ، ودیدن انتظام ومعاملات حسابی وامور اداری ، وملاحظهٔ انضباط مؤسسات علمیه ، وتولید ذوق ونشاط در اذهان طلبه ، وحفظ توازن تعداد طلبه و اتخاذ احصائیبات شهریه ، ورویت تعلیمات مقرره ، وتوشیق سویهٔ تعلیمی متعلمین ، وتثبیت حسن رویهٔ معلمین ، واستعلام برصرفیات باموردکتب تعلیمی ، وسامان تدریسی ، وحفظ دیگر صفات علمی ، وشئون عرفانی » میکوشد .

نظر باین امور متذکره (ریاست تفتیش) درین سال ۱۳۱۹ مصدر اجراآتی گردیده که اجمالش ذیلاً مرقوم است :

اول ـ تفتیش مکاتب افغانستان :

اسم مقام	تعداد مکتب	تعداد تفتیش
مرکز : ـ	۳۱	۲
ولایت کابل : ـ	٦٦	۲
« قندهار : ـ	٥۷	۱
« هرات : ـ	۳۹	۱
« مزار : ـ	۳٤	۲
« قطغن وبدخشان : ـ	۳۱	۲
حکومت اعلای مشرقی : ـ	۳۲	۲
« « فراه : ـ	۸	۱
« « میمنه : ـ	۱۳	۲

درطی تمام این تفتیشها ومعائنات از طرف مفتشین اعزامیه (ریاست تفتیش) مسائل مهمهٔ تعلیمی ، تربیوی ، اداری ، اخلاقی وغیره تحت نظارت وتدقیق گرفته‌شده است که عمدهٔ مطالب آن را در مواد آتی‌الذکر می‌توان خلاصتاً مطالعه کرد .

۱ : ـ مداقه برفعالیتهای معلمین عموم مکاتب نسبت به حیات تربیوی واندازهٔ توجه مامورین عرفانیه بانجام وظائف مفوضهٔ شان .

۲ : ـ ملاحظهٔ جدیت سرمعلمین ومعلمین وما مورین در موارد تهیه وتدارك و تأمین کتب تعلیمی وسامان ولوازم تحصیلی وامثال آن .

۳ : ـ مطالعهٔ طرز جریان وصورت تطبیقات امور تدریسیه با پروگرامهای موضوعه واساسات مقرره وچگونگی اصول تعلیم واشباه آن :

۴ :ـ معاینهٔ احوال وحرکات اوضاع معلمین ومامورین وعلاقمندی شان درحیات تربیوی وتعلیمی طلبهٔ مکاتب .

۵ :ـ مشاهدهٔ انتظام وصورت ادارهٔ مکاتب درموضوع معاملات وامور و قیود حسابیه وامور وشئون اداریه .

۶ :ـ دیدن امور مربوطهٔ حفظالصحه ورعایت آن دربین طلبه وتطبیق آن در درسخانها ودیگر نظام صحی .

۷ :ـ تعمق درامورانضباطیه نسبت به طلبه درداخل وخارج مکتب ووارسی به شکایات ومراجعات منسوبین عرفانیه ومحافظت سامان تعلیمی ولوازم تحصیلیه واثاثیهٔ مکاتب .

۸ :ـ تدقیق برصور تطبیقیه تعلیماتنامها واوامر صادره و هدایات معطیهٔ (وزارت معارف) دراذارات مکاتب .

دوم ـ معاینهٔ موازنهٔ عدهٔ طلبه

(ریاست تفتیش) درحفظ موازنهٔ طلبهٔ مکاتب ابتدایه ـ متوسطه ـ ثانیه ـ مسلکی ـ دارالمعلمین همواره بذل مجاهده ورزیده ودائماً کوشیده تااین توازن قرار آتی همیشه کسب توافق وتعادل ورزد :

تعداد طلبه درمکاتب ابتدائیه :ـ (۲۰۰۰۰۰) شاگرد .
تعداد طلبه درمکاتب متوسطه :ـ (۰۲۲۰۲) شاگرد .
تعداد طلبه درمکاتب ثانیه :ـ (۱۵۵) شاگرد .
تعداد طلبه درمکاتب مسلکی ودارالمعلمین :ـ (۸۴۰) شاگرد .

سوم ـ دفتر هویت طلبه

(ریاست تفتیش) برای معرفی وتوضیع هویت هریکی از طلاب شاملهٔ مکاتب ثانوی حبیبیه استقلال ـ نجات ـ غازی ومکاتب مسلکی مثل دارالمعلمینها ـ اصول تحریر و محاسبات ـ حکام مساحت ـ میخانیکی ـ طبی ـ دواسازی وغیره دوسیه‌های منظم ومرتبی‌را تدوین وترتیب نموده ودرآن اسم ـ ولدیت ـ موطن ـ مسکن ـ فوتو ودیگر صفات ممیزهٔ تعلیمی و تربیوی طلاب از

قبیل لیاقت - اهلیت - کفایت وعشق وعلاقهٔ آنها بامور تدریسی ، وحفظ شئون عرفانی ، و علاقمندی شان به امور وانظام مکتبی ثبت وقید کرده ، بانسق ونظم خوش آیندی آنهارا مرتب داشته ، ولدی الاقتضاء از آن به شئون عرفانی معلومات اساسی وقیمتی را تقدیم وتهدیه میدارد .

چهارم - اعطای هدایات اصولی بمتصدیان امور عرفانی

(ریاست تفتیش) این امررا برخود حتمی ولازمی قرار داده است تا در نتیجهٔ دیدن بعض نقائض وفروگذاشت دریکی ازمکاتب یادربعض منسوبین عرفانی ، بعض نکات لازمه و هدایات مقتضیه را ، محض جهت حفظ ما تقدم ، واصلاح حال ومآل مربوطین (وزارت معارف) وملحوظ استوار داشتن، سویه ، تعلیمی ، وثقافت‌ملی ، وحسن‌رویهٔ اخلاقی معلمین ومامورین معارف بصورت مراسله ومکاتبه بخود آنها و دیگر نقاط لازمه اخبار واشعار کند ، بنا برین تمام امور وشئو ن تعلیمی - تربیوی - اداری - اخلاقی - صحی و سائر امور متعلمین - معلمین - مامو رین و همهٔ منسوبین (وزارت معارف) ازیکطرف بواسطهٔ تدقیق وتعمق مفتشین صادق وامین این ریاست وازطرف دیگر بواسطهٔ راهنمائی وتبلیغ ومکاتبات مرسولهٔ (ریاست تفتیش) ازهرحیث و هرجهت خیلی‌ها قابل مسرت وامیدواری است وازبکار انداختن این وسائل ووسائط تمام لغزشها مدفوع ، وهمه نواقص مرفوع ، وازهیچکس شکایتی مسموع نیست و جمله کار های عرفانی خو شبختانه درست ومطبوع بنظر می آید .

پنجم : - تو کیدروابط ورفع حوائج طلاب افغانی درممالك خارجی

همچنین (ریاست تفتیش) درتو کید ارتباطش باطلاب افغانی در مکاتب مهم خارجی و رفع حوائج ضروری وتعمق برمسائل حیاتی آنها می کوشد وهمواره با کتله‌های بزرگ طلبهٔ افغانستان مقیمین ترکیه - فرانسه - انگلستان - المان - امریکه - جاپان درتماس بوده، وازمسائل زیست وضروریات مقتضیهٔ این متعلمین خودرامستدرك ومستحضر ساخته ، ومصدراجراآت مطلوبی درین موارد گردیده است . وهم ازتعیین شعبات ودیگر امور تعلیمی وتخصیصی آنها بعدازاستشاره واستهداء ازادارات مربوطه ومقامات رفیعهٔ نتائج همان تجاویز وفیصله هاوقتاًفوقتاً بممالك متذکرهٔ فوق وطلاب افغانی مخابره وتعاطی شده است . هکذاتمام آن اجوبه ومراجعاتی کهاز آن ممالك واستیضاحاتی که نسبت به تخصص ومسالك طلاب موصوف توصل ورزیده اندتمام آن بمقامات ذی رابطه اطلاع واعلام ومخابره گردیده اند . برعلاوه دائماً ازراپورهای تعلیمی آنهااستطلاع وازچگونگی تحصیل وغیره امور مرجوعهٔ شان کسب اطلاع بعمل آمده است .

ششم - اهتمام در تعمیم اعمال حسنه

درمورد ودرستی و صفائی امورحساب وجلو گیری از اجرا آت ناصواب نظارت و مراقبت اساسی ، در تمام مکاتب ومؤسسات وادارات عرفانی ، از طرف منسوبین (ریاست تفتیش) وقتاً فوقتاً بعمل آمده است ، ودرموارد جمیع فقرات ناقصه مرئیهٔ امورادارای مالی حسب تصاویب حسابی وتصاویب اصول اجرا آت قانونی واقدامات اصولی بعمل آمده است . برعلاوهٔ آن درتحقیقات آن اسناد جعلی وتحریرات اختلاسی ودیگر امورتحقیق وتفتیش طلبی که از دوائر حسابی واداری باین ریاست تقدیم شده اندهم اقدامات مقتضی کرده شده است که اینك مجمل آن ذیلاً بملاحظهٔ ناظرین مرقوم میگردد :

۱ : - فقراتی که توسط مفتشین در مرکز واطراف تدقیق وتحقیق شده اند (۲۵) فقره

۲ : - وقائع مربوطهٔ متعلمین مرکز واطراف (٤۰) واقعه

۳ : - حوادث منسوبه به معلمین مرکز واطراف (۲۵) حادثه

٤ : - قضایای مربوطه بمامورین مرکز واطراف (۱۵) قضیه

اموراجعه بمسائل جزائیه وانضباطیه تماماً بعداز اتمام مراتب ابتدائی درانجمن معارف وزارت ملاحظه ومطالعه وقرار های لازمه داده شده اصولاً بعدازتصویب آمرین بزرگ درمعرض اجراء وانفاذ قرار داده شده اند .

هفتم - مداقه براحصائیه ماهوارهٔ طلبه

راپور حاضری وغیر حاضری ودخول طلبهٔ جدیدالشمول تمام مکاتب مرکز وعموم مکاتب اطراف (ولایات - حکومات اعلای افغانستان) درپایان هرماه ازطرف (ریاست تفتیش) تحت ملاحظه وتدقیق گرفته می شود ، ودرنتیجهٔ احصائیهٔ جداگانه هرماه تدوین وترتیب علیحده درین ریاست قیدوضبط می گردد . ودرجلب طلاب غیرحاضر اقدامات اصولی بعمل آورده می شود .

ریاست توسیع معارف

این ریاست اصولی را که درترتیب بودجهٔ معارف تعقیب، وفصول وموادی را که تدوین می کنند نسبت بسنوات ماضیه اساسی تر وخصوصی تر است . ودراجرا آت وکار روائیهای مربوطه بسط وتوسعهٔ اصولی امورعرفانی مصدر افکار ونظریات خوبی گردیده است ودر هرمور دیکه راجع بحسن حال ومآل امورعرفانی ازآن استیضاحات واستشارات مقتضیه بعمل می اید اطلاعات مفیده ومعلومات اساسیه را بمرا جعین اهدا میدارد. ودر حدود معین ومرتبی را دربارهٔ اساتذه وتلامذه ودرجات معینهٔ آنها ومکاتب ابتدائیه ومتوسط وثانیه معین داشته ونسبت بمعاشات مامورین وتعداد داخلهٔ مکاتب وضروریات آنها پلان و لوائح را مرتب میدارد وضمناً باداره وتربیهٔ یك موسسهٔ

مفیدهٔ هام المنفعهٔ دار المعلمین نوی کابل هم بذل مساعی ومقدرت میورزد .

علی‌ای حال اجمال اقدامات سال جاری ریاست توسیع معارف رامیتوان در جملات آتی خاطر نشان کرد :

۱ :- ترتیب نمودن بودجه نظر بموازنهٔ اقتصادیات وضروریات علمی .

۲ :- ترتیب وتنظیم بودجهٔ معاشات ومصارفات تمام موسسات ودوائر ومکاتب عالی وثانوی ومتوسط وابتدائیه ودار المعلمین ها ودارالعلومها ودار الحفاظهای ولایات وحکومات افغانستان درجداول چهاپی بصورت جداگانه .

۳ :- خلاصهٔ بودجهٔ هرولایت وحکومت اعلی .

٤ :- خلاصهٔ عمومی بودجه .

٥ :- ترتیب وتنظیم بودجه مدرك جدید .

٦ :- تدوین بعضی لوائح عرفانی وترتیب پیشنهادها راجع بترقی معارف .

۷ :- اصلاحات درفراهم آوری تسهیلات و سائل حیاتی طلاب دارالاقامه دنوی کابل دار المعلمین ومامورین وعمله وفعلهٔ آن .

۸ :- انجام وظائف یومی اداری ازقبیل مکاتیب استعلامیه‌ها وجداول لازمه .

۹ :- تهیهٔ یکدسته معلمین خارجی وبکار انداختن آنها در تطبیق پروگرام دنوی کابل دار المعلمین بصورت مطلوب اساسی بمعاونت معلمین داخلی .

ریاست سپورة وحفظ الصحه .

طوریکه ناظرین درضمن نمائش های ورزشی مکاتب وهمه‌تقاریب مسرت ملاحظه میفرمایند ودر جرائد یومیه وموقوته میخوانند وازنشر الصوت (رادیو کابل) همواره می شنوند امور سپورتی طلبه (افغانستان) چه درمرکز وچه درولایات وحکومات دراثر بذل مساعی (وزارت معارف) ومجهودات این ریاست خیلی کسب فعالیت ورزیده ویك‌رنگ ورونق مرغوب ، وسر وصورت مطلوبی را حائز گردیده است .

هکذا مساعی قابل تقدیر این ریاست درحمایهٔ تندرسی وحفظ صحت طلبهٔ این مملکت نیز بسیار مؤثر وذی اهمیت است ! چه‌این ریاست مطابق اصولات موضوعهٔ مملکت تمام طلبهٔ عموم مکاتب افغانستان را زیر معائنه ومداقهٔ صحی منظمی گرفته ومعالجه ومداوات هرنوع امراض واسقام آنهارا بکمال درستی وانتظام برخود الزام نموده است .

برعلاوهٔ معائنات صحی و معالجات طبی طلبه مکتب ، در استعلاج وتداوی عموم مامورین ومعلمین ومتصدیان امور عرفانی نیز به بهترین صورتی وارسی وهمیشه ازآنها هم خبرگیری نموده است ! .

همچنین درمعائنات صحی ابنیه وعمارات وباغچه ها وتفریحگاهای مکاتب و دیگر لوازم ولواحق مربوطهٔ امور تعلیمی وطلاب عرفانی نیز حسب ایجابات صحی و اصولات موضوعهٔ امروزی صرف مقدرت وافی وبذل مجهودات کافی ورزیده است !

در اعطای افکار ونظریات اساسی وصحی دراجرای امور سپورتی و انجام حرکات ورزشی وادمان بدنی هم اوامر و هدایات ودساتیر خوبی وقتاً فوقتاً بمکاتب و مدارس اعطا ودرین مورد اقدامات مطلوبی عملی گردیده است .

برعلاوهٔ تعلیم وتربیه ونظارت صحیح معلمین سابقهٔ سپورتی درین سال یك عده معلمین لائق وتعلیمیافتهٔ سپورتی را بعداز اعطای شهادتنامه و هدایات مقتضیه نیز بمکاتب لازمه منصوب ومقرر داشته است .

درتهیهٔ میدانهای اساسی سپورتی وفراهم آوری سامان وادوات لازمهٔ ورزشی هم باندازهٔ مکفی اقدامات لازمی بعمل آمده است .

درتعمیم وتقویهٔ انواع ورزشها ومسابقات سپورتی نیز صرف مساعی گردیده و در هریکی ازمکاتب به تناسب مقتضیه فت‌بال، والی بال ،هندبال ، باسکت بال ، جست زدن طویل ، خیززدن مرتفع ، جمناستك ، بوکسنگ ، انداختن دستك آب بازی ، دویدن ، ودیگر انواع ورزش اجراء وانجام یافته است . وطلبهٔ موفق وکامیاب هرمکتب بانواع تحسین وتکریم ونوازش به تفصیلی (که مطبوعات وطنی شهادت میدهد) موفق و سرفراز گردیده اند که ازآنجمله ما بتذکر اسمای مکاتبی که کپ سپورت امساله را ربوده‌اند ذیلاً اکتفا میکنیم .

۱ : ـ مکتب نجات حائز نمره اول طلاب	شاملین‌تیم‌های مختلف‌آن	۶۲	نفر فی نفریکدانه	کپ
۲ : ـ فاکولته طبی «	۲ « « « «	۲۳	« «	«
۳ : ـ مکتب استقلال «	۳ « « « «	۵۳	« «	«
٤ : ـ « حبیبیه	٤ « « « «	۱۱	« «	«

درتهیه وفراهمی ادویه وسامان ولوازم صحیه نیزاین ریاست بیشتر صرف قدرت و فعالیت کرده است ویك‌مقدار مکفی ادویهٔ مطلوبه را جهت تداوی روزمرهٔ طلبه مکاتب و مربوطین مؤسسات عرفانیه در دسترس استفادهٔ مراجعین معارف گذاشته است !

بمعاینهٔ اطاقهای تدریسی ومطبخ وطعام ودیگر مربوطات وملحقات مکاتب لیلیه پرداخته ودر خبرگیری طلاب مریض هم مطابق اصولات صحیه اقدامات اساسیه فرموده و بالجمله از هرحیث وهرجهت امور مربوطهٔ سپورت وحفظ‌الصحه را تسویه و تأمین نموده است !

ریاست فاکولتهٔ طبی

اهمیت وخدمت فاکولته طبی (که از مؤسسات برجسته و قابل افتخار عصر منور حاضره

واز باقیات الصالحات شاه استقلال ونجات بخشای افغانستان الغازی اعلیحضرت محمد نادر شاه شهید است) باندازهٔ ظاهر وعیان می باشد که محتاج دادن شرح وبیانی نیست .

این موسسه هم مانند دیگر موسسات عرفانی در سال ۱۳۱۹ مصدر خدماتی شده است که اجمال آن ذیلاً بمطالعه ناظرین کرام اعلام میگردد :

۱ :ـ فاکولتهٔ طبی درین سال سومین دسته فارغ التحصیلان فاکولتهٔ طب را که عبارت از (۹ نفر) دوکتور های لایق بوده برای خدمات صحی بجامعه تقدیم نموده و بتعداد دوکتوران افغانی یک مقدار دیگر افزود !

علاوتاً از مربوطات فاکولته درین سال سومین دسته دواسازان نیز ازموسسه دوا سازی فارغ التحصیل شده وبه نقاط مختلفه مصروف خدمت شدند . همچنان از مکتب طبی که طلاب در آنجا بعد از طی کردن صنف ۹ و ۸ مکاتب یک کورس ۳ ساله طبابت را تحصیل میکنند به تعداد (١٤) نفر فارغ التحصیل شده وبه معاونی دوکتوران مشغول خدمت شدند .

(۲) :ـ بهاول میزان سال جاری که سال تعلیمی فاکولته شروع می شود به تعداد (۹) نفر از فارغ التحصیلان بکلوریای مکاتب مختلفه پای تخت را در صنف اول فاکولته و (۲۲) نفر طلاب صنوف ۸و۹-مکاتب رشدی را بهشعبات دواسازی ومکتب طبی پذیرفته تحت تعلیم گرفته است .

(۳) :ـ در دوران امسال ریاست فاکولته موفق شده است که به تعداد ده جلد کتاب دیگر از دروس فاکولته را که پروفیسرهای فاکولته تدریس کرده اند بهلسان وطنی تهیه وترتیب نموده ویک تعداد نقشه ها ورسم های طبی بمطبعه بسپارد که کتب مذکور مسلسلا از طبع فارغ ومورد استفاده قرار گرفته است .

٤ :ـ ازناحیهٔ تدریسات نیز بهمقتضیات انکشافات جدید طبابت فاکولتهٔ طب در دوران سال نائل اصلاحات وتزئیدات قابل‌قدری گردیده مضامین جدیدی درپروگرام درسی ایزادنموده است .

٥ :ـ دردوران سال جاری یک‌عده طلاب فاکولته‌طبی که‌دروس نظری تشریح‌را تکمیل کرده بودند جهة مزید تطبیقات بهنداعزام شدند تاازایام تعطیل استفاده کرده درقسمت عملیات بتجارب خود بیفزایند .

٦ :ـ نظر به‌تزئیدات درشعبات درسی وعدهٔ‌طلبه واصلاح‌وبهتری اصول اباته واعاشهٔ محصلین ریاست فاکولته بگرفتن اعتبارات مالی مزیدی از وزارت جلیلهٔ معارف نائل‌شده است .

مدیریت قلم مخصوص

این مدیریت ذاتاً برای اخذ تمام آن عرائض ومکاتبات و مراجعاتی است که از وزارات ـ ریاسات ـ ادارات ـ مؤسسات ـ مرکز کابل ـ ولایات ـ حکومات ـ داخل و خارج راساً

وخصوصاً بحضور ع ، ج والاحضرت سردار محمدنعیم خان وزیر معارف (معاون صدارت عظمی) معروض وتقدیم میگردد وهمچنان سر بسته خدمت شان توسط همین مدیریت تهدیه میشود و زیر صاحب معارف بعض ازین مراسلات را شخصاً بقلم شان مجاب وسربسته توسط همین مدیریت قلم مخصوص بمرجع آن اعاده میفرمایند.

وجواب بعضی را به مدیر قلم مخصوص هدایت میدهند که تحریر و بامضای والاحضرت شان رسانیده بعداً ارسال دارد واکثری از آنرا بعد ازمطالعه بریاست وادارات مربوطهٔ آن توسط همین مدیریت ارجاع میفرمایند تاآنها اصولاً بامضای والاحضرت ممدوح بجواب آن بپردازند!

(نوت:- این مدیریت درسنهٔ ۱۳۱۹ تشکیل شده چه قبلبرین آنرا یك نفر سرکاتب اداره میکرد)

مدیریت تنظیمات

این مدیریت (وزارت معارف) هم درپیشرفت وعملی شدن پلانهای عرفانی مملکت سهم بزرگی را حائز است. زیرا که تمام لوازم وضروریات عمدهٔ تمام مکاتب مرکزی وولایات وحکومات (افغانستان) برطبق پلان مرتبه ونقشهٔ پیشبینی شدهٔ این دائره تهیه وتدارك میشود.

درطول سال جاری (۱۳۱۹) دائرهٔ تنظیمات (وزارت معارف) باوجود مصاعب ومشکلاتی که درراه تورید لوازم تدریسی ازممالك خارجه متصور بود، وظائف محولهٔ خودرا بکمال درستی انجام وانصرام داده وهیچیك نقیصه وسکتهٔ در هیچیکی ازامور مربوطهٔ آن ازجنبهٔ عدم وصول سامان ولوازم وارد نگردیده وخوشبختانه دراثر فعالیت این مدیریت تمام سامان وضروریات تعلیمی آماده ومهیا گردیده است که دراثر آن امور تعلیمی وتربیوی عموم مکاتب (افغانستان) به بهترین صورتی ایفاء وانجام گردیده است.

این امر ازحسن عاقبت اندیشی وخوبی پیشبینی مدیریت تنظیمات است که تمام حوائج وضروریات تعلیمی مکاتب درقسمت اموال داخلی وخارجی بوقت مقرره وزمان معینهٔ آن آماده وتهیه گردیده چنانچه بصورت عمومی میتوان گفت که (مدیریت تنظیمات) درانجام امور محوله وانصرام وظائف مفوضهٔ خویش ازهرحیث وهرجهت درین سال جاری (۱۳۱۹) کامیاب وفایز المرام است.

برعلاوه ازجنبهٔ تنظیم امور دفترداری و ترتیب اداری هم اجراآت مدیریت تنظیمات (وزارت معارف) قابل مسرت واطمینان است.

مدیریت موزیم

این مدیریت که درواقع موزهٔ آن خزینهٔ آثار تاریخی و گنجینهٔ مفاخر قدیمی و شاهد صنعت و حرفت افغانیان و مظهر نفائس وبدایع افغانستان است برعلاوهٔ موجودات ومحاسن و مزایای دوشینهٔ خویش درسال حاضره نیز بسی ازآثارعتیقه ونوادر تاریخیه را چه ازاطراف واکناف این

سرزمین وچه اززیر زمین بصرف مجاهده وبذل سرمایه جمع آوری نموده وبرتعداد اند وخته های تاریخی موزه افزوده است ودرتفریق وطبقه بندی وضبط وربط ونظم ونسق این مخزن تاریخی هم اقدامات اساسی وافکار عالی را عملی نموده است ودراجرا و تعمیل تمام آن اوامر ویادشتهائیکه ازطرف (وزارت معارف) نسبت بجمع آوری آثارقیمتداریکه مظهر جلال وجمال و مسند دانشوری وهنر مندی این سر زمین تاریخی میباشد اصدار یافته است ، نیز به بهترین صورتی کوشیده است .

اجراآتی را که مدیریت موزه وحفریات درین سال جاری ۱۳۱۹ مصدر گردیده میتوان قرار آتی خاطر نشان کرد :

اول حفریات

دربهار سال ۱۳۱۹ هیئت حفریات فرانسه تحت اداره وهدایات موسیو پروفیسر (ها کن) مدیر هیئت حفریات فرانسه وهمرائی خانم شان (مدام ها کن) وموسیو (کرل) رسام و مهندس هیئت وهمکاری بناغلی محمدعزیزخان عضو هیئت حفریات افغانی وبناغلی محمدنبی خان عکاس هیئت درمحوطهٔ شهر جدید شاهی (بگرام) درپهلوی اطاقهائیکه سابق برین حفریات شده بود کاوش وتحقیق را شروع نموده ودر دوماهی که حفریات دوام داشت اسباب وظروف تیکری مخصوص عصر کوشانی ، مسکوکات سلاطین کوشانی ویکعده آثار فلزی ، مسی وطلائی وغیره کشف شده اند . این آثار بعد از کشف قرار معمول بموزهٔ کابل منتقل وعلی الفور زیر مرمت کاری علمی واصولی گرفته شده وباطاق مخصوصش مرتباً نهاده شده اند .

دوم مرمت کاری آثار عتیقه

چون موزهٔ کابل ازسالی که تاسیس شده تاحال وضعیت یک تحویلخانه را داشت وتمام آثاریکه ازناحیهٔ حفریات یاازطریق خریداری درآن جمع آوری شده بود همهٔ آن بدون مرمت کاری واتخاذ یک ترتیب وطبقه بندی درصندوقها ودیگر جایها افتاده بودند وحسب مطلوب استفادهٔ علمی ازآن ممکن نبود حتی خوف خرابی واتلاف بعضی ازآن هم میرفت لذا مدیریت موزه حسب امر وتصویب وزارت جلیلهٔ معارف موسیو (هملن) متخصص مرمت کاری آثار موزه را از فرانسه استخدام نمود ومشارالیه بااختصاص علمی که درین زمینه دارد آثار چندین سالهٔ مارا (چه اسلامی وچه پیش ازاسلام را) باذوق واستعداد مخصوصی مرمت کاری نمود . این کارازعملیات مهمهٔ سال ۱۳۱۹ موزهٔ کابل است که اگر بقیمت مادی سنجیده شود تاملیونها افغانی از خساره خلاص شده واگر ازروی معنویات نگاه شود بهترین آثار افتخارات تاریخی ما (که درتمام جهان منحصر به موزهٔ کابل است) ازخرابی نجات داده شده است . باالجمله مرمت کاری اشیائی

که درین سال جاری بعمل آمده قرار آتی است :

الف :- مرمت کاری آثار عاجی بگرام که‌دردنیا منحصر به‌موزهٔ کابل است .

ب :- مرمت کاری گیلاسهای منقوش یونانی ودیگر ظروف شیشئین بگرام که اکثرش منحصر بموزهٔ کابل است .

پ :- مرمت کاری ظروف تیکری بگرام ، تپهٔ مرنجان - ساکا وشهر غلغله .

ت :- مرمت کاری وروشن کردن ظروف فلزی غزنی .

ټ : - روشن کاری اسلحه باب موزهٔ کابل .

سوم - ترتیبات داخلی موزه

همان طوریکه درین چندسال آثارمختلف موزهٔ کابل مرمت کاری نشده بود طبیعی ترتیبات آن درجاهای مخصوص خودش هم درموزه صورت نگرفته بود زیرا ترتیبات بعدازمرمت کاری عملی شده میتواند . وچون ترتیب وطبقه‌بندی آثار یك موزه نظربه محل‌پیدایش ، مواد ، ارتباط تاریخی صنعتی وبسا چیز های دیگر از کار های اساسی است درین باره‌هم توجه لازمه شده است اگرچه گفته‌میتوانیم همه‌قسمتهای موزه انتظام‌طلب بوده وهمه‌چیز تحت‌ترتیب آمده‌بازهم خصوصاً فعالیت مدیریت موزه وحفریات درزمینهٔ ذیل بیشتربوده است .

الف :- اطاق شترك : در ۱۳۱۶و۱۳۱۷موسیو (موینه) درمعابد(شترك) و(قول‌نادر) که‌به۵ـ۶ کیلو متری شرق (بگرام) در پای کوه (پهلوان) واقع است حفریات نموده وآثار زیاد سنگی کشف کرده است این آثار رویهم رفته دریك اطاق جمع‌وبه ترتیب مخصوص چیده شده است ویك‌اطاق بنام(شترك) در موزهٔ کابل تازه بمیان آمد .

ب :- اطاق فندقستان : در۱۳۱۷ موسیو (کرل) در (فندقستان) غوربند در معبد قدیمی حفریات نموده وازانجایك عده‌مجسمه های گلی منقوش وتصاویر رنگه دیواری یافته که‌به‌قرن ۵ـ۶ مسیحی نسبت می‌شود وآخرین آثاربودائی افغانستان بشمار میرود . این آثار در الماریهای نوتحت انتظام آمده ویك‌اطاق جدید بنام « فندقستان » دراطاقهای موزه علاوه شده‌است .

پ :- اطاق بگرام : (بگرام)دراثر سه‌سال‌حفریات متواتر چند دسته اشیای عاجی، شیشه ئی استخوانی ، فلزی داده که‌اغلب آن درسائر موزه های دنیانیست . ترتیب این چیزها چند مرتبه دست خورده وآخربعد از بدست آوردن الماریهای جدید به بهترین رویه صورت گرفته است

ت :- اطاقهای هده : در اطاقهای (هده) آثاربه‌ترتیب‌نو گذاشته شده است .

ټ :- در دهلیزبالا : آثار چوبی ونمونهٔ نجاریهای قرن ۱۸ـ۱۹ مخلوط با آثار کشمیری در اطاقی افتاده بود . بامشورهٔ متخصص موزه این‌اشیارا درديوار های دهلیز فوقانی به ترتیب نوی نصب نمودیم هکذا یکعده تصاویر قلمی وعکسهای تاریخی هم‌درینجا نصب شده‌است تا دیوار

هابرهنه نماند ،همین قسم پارچه‌های دوخت وخامك‌دوزی ونمونه‌های لباس‌های قومی دردیوار های این دهلیز آویزان شده است .

ث : ـ ترتیب اسلحه ـ درتحویلخانهٔ موزه یکعده‌تفنگ های قدیمی ، تیرو کمان وسپر ودیگر چیزها وجودداشت این چیز هارا از تحویلخانه کشیده بصورت بسیار زیبا در کنارهٔ دهلیز بالا ودرپته های زینه‌نصب نمودیم .

ج : ـ اطاق غزنی : درینجا بعلاوه اینکه سامان پاك ومرمت کاری شده‌ترتیب نوی هم درنظر گرفته شده وعملی شده‌است .

چ : ـ مسکوکات : مسکوکات موزه که قبل برین درمیان‌خریطه هابود تحت مطالعه ودقت آمده وتااندازهٔ که‌سکه در موزه کابل موجود است همه‌از روی تاریخ طبقه بندی شده وبرای گذاشتن آنها تخته های مخطط مخصوص ساخته شده ، وعجالتاً مسکوکات مرتباً درکفشکن منزل دوم درالماری هاچیده‌شده‌است .

ح : ـ ظروف تیکری : ظروف تیکری نقاط مختلف افغانستان به‌سبك زیباوعلمی وبامراعات طبقه بندی در الماری های بزرگ والماری های دو طرفه در مدخل عمارت موزه گذاشته شده است .

خ : ـ دردهلیز پایان : بعضی پرده های بزرگ و بعضی عکسها وغیره نصب شده است .

خ : ـ اطاق یادگار سلاطین : عکسها متفرق وبعضی چیزهای دیگررا که‌یادگارپادشاهان افغانستان بود درینجا جمع آوری شده است .

خ : ـ تحویلخانهٔ آثار هده : آثار (هده) به‌تعداد هزار ها پارچه درروی زمین افتاده بود این‌آثار دریك اطاق‌در میان الماریها جمع ومرتب شده است .

د : ـ برای تمام اطاقهای موزه لوحه های چوبی ساخته شده که بالای هردروازه نصب است‌ودر هرکدام‌نام ونمره اطاق‌به‌فارسی وفرانسه تحریر است .

چهارم ـ معائنه وعلم آوری نقاط

الف : ـ در اثر راپورتی که بوزارت جلیلیه معارف‌رسیده بود مدیر موزه کابل باجناب پروفیسر (هاکن) مدیر هیئت حفریات فرانسه در گل بهار محل‌یك‌معبد قدیمی را معاینه نموده ونتیجه را بوزارت معارف سپردند .

ب : ـ مدیر موزهٔ کابل بامدیر هیئت حفریات فرانسه موسیو (هاکن) بگرام و بند امیر را معاینه کرده لوائح بامیان‌را به‌اطاقهای معینهٔ آن‌نصب کردند .

پ : ـ شاغلی محمدعزیز خان عضو حفریات دراثر راپورتی که‌بوزارت جلیلیه معارف رسیده بوددر نزدیکی قره‌رفته وراپورت مفصل خود را بوزارت تقدیم کرده .

پنجم - خریداری آثار تازه برای موزیم

مدیریت موزهٔ کابل امسال درقسمت خریداری کتب قلمی ، مسکوکات البسهٔ قومی ، و دیگر سامان باستانی جدیت بیشتری مبذول داشته وسامان ذیل‌را خریداری نموده است :

الف کتب قلمی :

۱ : ـ قرآن شریف : کاغذقوقندی نباتی مجدول ومطلا ، ده سطره درمیان سطور ترجمهٔ تحت‌الفظ برنگ سرخ نوشته شده است‌در حاشیهٔ آن‌تفسیر حسینی شریف بخط نستعلیق نوشته شده . این قرآن شریف رویهمرفته ۵۹۱ ورق دارد . شانزده صفحهٔ اول آن سر لوحه دارد وطلا کاری شده . درآخرهم‌چند صفحهٔ آن نقاشی ومطلا است‌این قرآن‌شریف به‌قیمت ۲۰۰۰ افغانی در ماه‌سرطان ۱۳۱۹ هدیه‌شده ودراطاق متبرکات محفوظ نگاه شده است .

۲ : ـ کتاب عجائب‌البلدان : دارای ۷۹ صفحه اوراق آنراچیزی موریانه خورده و چیزی پاره‌شده و کمبود است ، بکاغذ سفید پنبه‌ئی تحریر شده .

۳ : ـ دیوان رحمن‌بابا (پښتو) این کتاب نفیس که اولین اثرپښتو در موزهٔ کابل میبا شد کتاب خیلی‌نفیس و کمیابی است که‌دارای هفتصدوسی (۷۳۰) قطعه تصاویر قلمی‌نیز میباشد . این دیوان ۶۰۶ صفحه خط کشی‌ومطلادارد وبتاریخ ۱۲۲۵هجری قمری درعهد سردارعطامحمد خان حکمران کشمیربقلم ولی‌محمد خان درصوبهٔ کشمیر تحریر شده شیرازهٔ آن‌ازهم‌جدا میبا شد حسب تصویب ریاست تعلیم‌وتربیه به‌قیمت دونیم هزار افغانی بتاریخ ۱۶ سنبله ۱۳۱۹ خریداری شده ودر کتابخانهٔ آثارقلمی موزه کابل ضبط است .

٤ : ـ یوسف زلیخاپښتو : دارای ٤۲۰ صفحه وچهل‌قطعه تصویر قلمی میباشد این اثر بتاریخ ۱۲۲۰هجری قمری درعصر امین‌الله خان ولدفیض‌الله‌خان مهمندحکمران کشمیر بخط ملاولی‌محمد خان تحریرشده . خط آن‌خوب ومیناتورآن‌پست است ، بتاریخ ۱۶ سنبله ۱۳۱۹ بقیمت معینهٔ ریاست تعلیم وتربیه‌به (۹۰۰) افغانی خریداری شده‌در کتابخانهٔ آثارقلمی‌موزهٔ کابل حفظ است .

۵ : ـ ملل‌ونحل شهرستانی: دارای ۱۹٤ ورق . مضمون عربی، کاغذ خانبالغ خط نسخ .

٦ : ـ ریاض الا رواح : دارای ۲۱۹ صفحه. کاغذ کشمیری تالیف شیخ محمد رضا خان این کتاب درباب مزارات غزنی نوشته شده وبعلاوه اینکه لوائح مزارات دران ترجمه شده کتیبه های منارهای غزنی ولوحه‌های اطراف مرقد سلطان محمود کبیرغزنوی بانوشته های کوفی آن بدست خود مولف رسم وتحریر شده است .

۷ : ـ خزائن السکوك فی‌مسکوکات الملوك : این کتاب راشیخ محمدرضاخان در اطراف مسکوکات طلا ونقره کولکسیون شخصی ، سردار نصرالله‌خان مرحوم تحریر نموده و باصول

مخصوصی ازاوراق طلائی ونقره‌ئی اشکال مسکوکات رارسم کرده‌است .

۸ : ـ اشکال العالم صیحانی : دارای ۸۱ صفحه. خطش متوسط کاغذش خانبالغ دارای ۱۹ قطعه نقشه جغرافیائی. مترجمش ازعربی عبدالاصغر بن‌عبدالسلام. کاتبش حاجیخان بن‌حاجی محمدحسین درسنه ۱۰۱۸ تحریرشده ویاسنه جلوس میباشد .

۹ :ـ نوامیس الاعضاء : مولف آن معلوم نیست . اول وآخر ندارد . خطش خراب است . صفحات آن شسته شده ومغشوش است دارای ۹۹ ورق میباشد .

۱۰ : ـ شاهان متاخرین افغانستان: این کتاب را میرزامحمدیعقوب خان ولداحمد علیخان ساکن خافی چندول درسمرقند نوشته وازوقت امیردوست محمدخان الی زمان اعلیحضرت امیر عبدالرحمن‌خان بحث میکند ودرین قسمت تاریخ افغانستان ماخذ جدیدی شمرده میشود دارای ۵۳۰ صفحه است وبقلم خودمولف نوشته شده . جلددومی هم داشته که متأسفانه بدست نیامده .

۱۱ : ـ کنزالاشتها: تالیف ابواسحق معروف به‌حلاج وکاتب آن میرزا ابوالحسن‌نام‌است کاغذ کشمیری مجدول ومطلا دارای یك سرلوحه ویك‌ستاره ویکصد وبیست ودوورق . نوسطره عناوین برنگ سرخ تحریرشده؛ وقایهٔ آن قلمدانی بنفش درسال۱۳۰۹ بفرموده سردار نصرالله خان مرحوم تحریرشده .

۱۲ : ـ فصیل التفرقه : تالیف مولوی عبدالرحمن ابدالی ولد ملا محمد سعید خان بفرموده اعلیحضرت امیرعبدالرحمن‌خان تالیف ودرسال ۱۳۰۲ تحریر شده .

۱۳ : ـ مفتاح النجات و بهارستان جامی دریك وقایه : مؤلف کتاب اول ابونصر احمد بن ابوالحسن نافقی ، مولف کتاب‌دوم حضرت جامی علیه الرحمه کتاب اول بخط یحیی ساکن گازرگاه ودوم بخط محمدرحیم الکوزائی تحریر شده هردو کتاب مجدول و مطلا و لاجورد کاری‌شده هردودارای سرلوحه درصفحه اول‌و هردو بفرمایش رستم علیخان در سنه ۱۲۳۰ وسنه ۱۳٤۰تحریر شده .

۱٤ : ـ دیوان‌افغانی .

۱۵ : ـ طوطی نامه :

ب : ـ البسه ونمونه های دوخت .

۱ : ـ برقع حوالی هندوکش‌برنگ هاوالوان مختلف‌پارچه‌شاهی چکن‌وبخته‌دوزی . چهارعدد،

۲ : ـ پرده ماهوت سرمه‌ئی حاشیه وچهار کنج آن خامك دوزی .

۳ : ـ میزپوش صحنی نخی سرمه‌ئی متن وحاشیه سوزن‌دوزی پرکار .

٤ :ـ گلچه سوزن‌دوزی حاشه‌دار .

۵ : ـ کوسی ساخت زمین داور . گلاباتون وزردوزی .

۶ : - چپن نورستانی نصواری قیتان دوزی .
۷ : - چپن جاجی سفید ابریشم دوزی سرخ .
۸ : - پوستین کابلی حاشیه و تختهٔ پشت پخته دوزی باابریشم زرد .
۹ : - دسمال سفید. سوزن دوزی کار وردك .
۱۰ : - یخن پیراهن خامك دوزی قندهاری .
۱۱ : - جای نماز پخته‌دوزی کار صفحات شمال افغانستان .
۱۲ : - دوره خرگاه بطول ۵ متر وبیست‌وپنج سانتی ریشه‌دار .
۱۳ : - گلیم قاغمه‌ئی شکاف دوزی بطول سه‌متر وپانزده سانتی، وعرض یك متر و هفتادو پنج سانتی .
۱۴ : - رویکش قورمه‌ئی طول دومتر وشصت سانتی ،عرض دومتر چهل وچار سانتی .
۱۵ : - کرتی طوپخانه‌ئی قیطان دوزی .
۱۶ : - سینه بند افغانی چکن دوزی .
۱۷ : - کلاه کپی‌رقم نورستانی قیطان دوزی .
۱۸ : - چپن جاجی تکه‌پشمی راهدار سفید وبنفش گلدوزی وچرمه دوزی .
۱۹ : - پراهن مقری روی سینه وسرهای آستین خامك دوزی آینه کاری .
۲۰ : - یلان ماهوت سفید گلا باتون دوزی سچه دوزی .
۲۱ : - چپن ابریشم دوزی غوربندی .
۲۲ : - پراهن آینه دوزی مقری .
۲۳ : - پراهن خامك دوزی قند هاری .
۲۴ : - یك‌دست پراهن‌وتمبان بنارسی پرچك‌دار مخصوص‌عروسی‌بایك جوره کفش و جوراب
۲۵ : - یك دست پراهن وتمبان کمخواب بایك جوره کفش .
۲۶ : - کوسی قندهاری پوپك دار پخته‌دوزی باسر دوز سفید .
۲۷ : - پراهن مخملی سبزلیس وچرمه کاری .
۲۸ : - پراهن مخملی سرخ لیس وچرمه کاری .

پ مسکوکات : امسال مسکوکات به‌دو ذریعه به‌موزه کابل رسیده یکی ازدرك خریداری ودیگری ذریعه اهدا به موزه کابل .

سکه های خریداری شده

۱ : - سکه‌مسی هلیو کلس شاه یونانی باختر (۲) سکهٔ مسی متریوس شاه یونانی باختر (۳) سکه‌سی کجولوکد فیزس شاه کوشانی . (٤) سکه موتر مکاس (۵) سکه نقره ساسانی

(٦) سکه مسی کجولو کدفیزس(٧) سکه مسی هوویشکا (٨) سکه نقره ئی پنکی (٩)سکه سوهتر مکاس (١٠) سکهٔ مسی هرمایوس (١١) سکه هوویشکا (١٢) سکه‌مسی کنیشکا (١٣)سکی مسی ویما کدفیزس (١٤) سکه مسی هرمایوس(١٥) مسکوکات منانذر ٨ دانه به‌سه رنگ مختلف نقره ئی (١٦) سکه نقره ئی‌ایولودوتس ١٤ دانه (١٧) سکه نقرئی هرما یوس یك دانه (١٨) سکه‌های نقرئی سلطان مسعود غزنوی ١٩ دانه مسکوکات که طور اعانه رسیده .

١ : ـ ع،ص عبدالاحمدخان معین دوم معارف ٤ عدد سکه مسی و سه عدد سکه نقره ئی عصرغزنوی به موزه کابل اهدا کردند .

٢ : ـ مسکوکاتی که از ولایت قندهار ذریعه شعبه قلم مخصوص صدارت عظمی به موزه رسیده وعبارت ازنمونه های مسکوکات درانی ومغلی هند میباشد .

ت : ـ نگینه ومهرها :

١ : ـ نگینه عقیق بالای آن تصویر دومرغ خروس به نقره گرفتگی .

٢:ـ نگینه یاسنگ معدنی بالای آن شکل رولی حك شده .

٣:ـ نگینه سنگ یخك بالای آن تصویر آهوئی خوابیده کنده شده

٤:ـ عقیق بیضوی که دران ماشاء الله ـ کلمات شریفه لاقوت الا بالله نوشته است .

٥:ـ شیشه فیروزه ئی رنگ مستطیل دورویه‌ذرهردو روی آن تصویر سرکسی حك شده.

٦:ـ لعل پیازی بنفش‌مدور ومحدب وتقریباً نیم کره . بالای سطح محدب آن برسم الخط خروشتی نوشته است .

٧:ـ یاقوت کوچك بیضوی بالای آن سر کسی با کلك یونانی کنده شده

٨:ـ یاقوت کوچك مدور روی‌آن شکل چوچهٔ سگی کنده شده .

٩:ـ عقیق سفید روی آن صحنهٔ جنگ گاو وشیری ترسیم شده .

ث :ـ خریداری سامان برای مرمت کاری :

امسال قسمت اعظم آثاریکه ذریعهٔ حفریات از بگرام وسائر نقاط پیدا شده بود مرمت کاری شد . برای مرمت کاری ها وپاك کردن‌سامان‌اطاق غزنی‌ومرمت‌کاری ظروف تیکری وغیره اشیای ضروریه به مقداری زیاد خریداری وبه تدریج بمصرف رسانیده شده .

ششم .ـ عکاسی ـ رسم ـ تابلو های جدید

ما نند تمام مسائل دیگر مسئله عکس وعکاسی وترتیب عکس ها و البم ها هم توجه طلب بود امسال تمام امورات عکاسی نگه داری کلیشه ها وعکس‌هاوالبم هاهمه بعکاس موزه سپرده شده است علاوه اینکه عکسهای متفرق که درتحو یلخانها افتاده بود جمع و در البم ها سرش

وآثار مهم موزه تازه هم عکاسی شد والبم های نو خریداری گردید همین قسم توسط بناغلی محمدعزیز خان معاون موزه تبلوهای زیادی ازآثار رنگهٔ بامیان ساخته شد . که عجالتاً درموزهٔ کابل است ودرنظر داریم که آنها رابه بامیان بفرستیم تاسیاحین درخود بامیان هم از تماشای آن محروم نمانند .

هفتم ـ نمائش البسهٔ ملی (قدم اول درتاسیس موزهٔ اتنو گرافی)

چون موزه اتنوگرافی یاحفظ آثارملی یکی ازضروریات استوازسالها انتظار آن کشیده می شد مدیریت موزه امسال بتاسیس این موسسه مفید اقدام نموده وچون موضوع موزه اتنوگرافی خیلی جامع وبزرگ استبرای سال آینده ترتیبات گرفته شده است که تنها شق لباس ملی حتی الامکان جمع وبنام نمایش البسهٔ ملی بسال آیندهٔ بمعرض نمایش گذاشته شود عجالتاً درراه تعمیل این مرام بزرگ سه نوع اقدام بعمل آمده است .

الف : تهیه وخریداری البسه که فهرست آن پیشتر ذکر شد

ب : تهیه تصاویر وتبلوهای پادشاهان افغانستان ازقدیم ترین زمانها تاامروز ـ جمع آوری وبزرگ ساختن تصاویر مشاهیر ملی ودیگر نمونه های مختلف لباس .

پ : فرستادن اشخاص باطراف وولایات برای جمع آوری البسه

هشتم ـ اجرا آت اداری

چون تمام کاروائیهائیکه تااینجا شرح داده شد باداره واجراآت آن ربط دارد واضحاست که ازنقطه نظر اداری امسال کارهای زیادشده . علاوه برین امسال دفتر موزه تمام محاسبات سنوات گذشته وقروض ودیگر معاملات موزه راحل وفیصله نموده است .

مدیریت مامورین واجرائیه

همان طوریکه سائر شعبات وریاسات وزارت معارف درتطبیق پلان عرفانی حصه گرفته وهر یك ازان درحدود وظائف خود شان مصدر خدمات خوب وشایانی شده اند (مدیریت مامورین واجرائیه) هم بسهم خود درحوزهٔ اختیارات ودائرهٔ صلاحیت خویش تمام وظائف محوله وامور مربوطهٔ خود را به بهترین صورتی اجرا وانجام داشته ودر راه پیشرفت وعملی گردانیدن تمام امور تعلیمی وشئون تربیوی (وزارت معارف) حصهٔ وافی وقسمت کافی راحائز است ! زیرا که مسلماً این اداره مرجع تقرر ، تبدل ، عزل ، نصب ، ترفیع ، تنزیل ، وضبط وقید سجل وسوانح وتهیه وتدارك تمام مامورین ، معلمین ومستخدمین معارف بوده ودرفراهم آوری هرنوع ضروریات ولوازمات واجراآت واقدامات درشقوق عرفانی مساعدت وهمکاری می کنند ، بنابرین بهر پیمانهٔ

که موسسات ، ادارات وشعبات عرفانی مملکت کسب ترقی می کنند ، ورو به ترقی وتوسعه میگذارد خوشبختانه وظائف وخدمات واجراآت این اداره نیز کسب ترقی وافزونی یافته مهمتر وسنگین ترشده می رود . باتذکار این مطالب اجمالی اینك درذیل خلاصهٔ اجراآت سال (۱۳۱۹) این اداره نیز یاداشت می شود :

اول - مقرریهای مهمه

(۱):- ع،ص سید عبدالله خان مدیر اداری فاکولته طبی وکیل مدیریت معارف ولایت کابل بحیث معین معارف

(۲):-ع،ص هاشم شائق افندی رئیس تعلیم وتربیهٔ وزارت معارف بحیث مشاور وزارت معارف

(۳) :- ع ، ص برهان الدین خان کشککی سابق مدیر روز نامهٔ شریفه « اصلاح » بحیث رئیس تعلیم وتربیهٔ وزارت معارف

(٤) :- ع ، ص عبدالرحیم خان مدیر اداری مکتب استقلال بحیث رئیس مکتبین نجات واستقلال

(٥) :- تقرر چهارده نفر مدیر به دوائر وشعبات مختلفهٔ وزارت معارف

دوم : تدارك متخصصین ومعلمین

۱ :- تقرر (دو نفر) متخصصین تربیه بناغلی (گلبدین خان) و بنا غلی یار محمد خان به دارالمعلمین اساسی یغمان .

۲ :- استخدام (۲۲) نفر متخصصین خارجی بحیث معلم ومعلمه برای فاکولته‌ها و مکاتب ثانوی ومسلکی ومکتب مستورات .

۳ :- تجدید قرار داد با (۲۱) نفر متخصصین وپروفیسورهای خارجی که قرار داد های آنها اختتام یافته بود .

٤ :- اقدامات راجع باستخدام(۲۰) نفرپروفیسورهاومتخصصین خارجی ازامریکا ، فرانسه ، المان ، ترکیه وهند برای مکاتب ثانوی ومسلکی مرکز .

٥ :- تقرر (۳۹) نفر فارغ التحصیلان دارالمعلمین اساسی بمکاتب ثانوی ، متوسطه .

٦ :- تقرر (۱۲۳) « فارغ التحصیلان کورس پښتو بمکاتب متوسط وابتدائی .

۷ :- تقرر (۲۱٥) « فارغ التحصیلان دارالمعلمین مستعجلهٔ کابل وقندهاربمکاتب ابتدائی.

۸ :- « (۱٥) « « کورس سپورت به مکاتب ثانوی ومتوسطه .

سوم :مامورین ومستخدمین جدید التقرر :

۱ :- مامورین‌ازدرجهٔ مامورانتهائی تا کاتب (۸۹)نفر .

۲ :ـ مستخدمین به درجات مختلفه : (۲۳۱) نفر

چهارم :

ترتیب لوائح استحقاق وتزئید معاشات تمام مامورین ومعلمین معارف .

پنجم :

ترتیب دفاتر سجل وسوانح عموم مامورین ومعلمین .

ششم :

رسیدگی بمعاملات جزائی وجرائم واوراق تحقیقات مامورین ومعلمین .

هفتم :

ادارهٔ امور تشریفاتی مامورین ومعلمین معارف ؛

هشتم :

رسیدگی به اموراجرائی وزارت ازقبیل معاشات ومصارفات وغیره .

مدیریت کنترول

این اداره مؤظف است تاتمام معاشات ومصارفات وعموم اجراآت حسابیهٔ مربوطهٔ (وزارت معارف) را حسب اصولات موضوعهٔ مالی وحسابی مملکت نظارت وتدقیق و سنجش و کنترول کند. وازتمام آن اغلاط وخطیات وتجاوزات واشتباهاتی که در امور حسابی ومالی حادث وواقع گردد، به بهترین صورتی جلوگیری کند ونظریات وافکارمنعقدانهٔ حسابیهٔ خودرا بمراجع آن در تمام مرئیات وبیرون نویسی های خودرا ابلاغ واجوبهٔ مقتضیه رادرهرمورد بگیرد . وهمه مراجعات واجراآت عرفانی راحسب اصولات مالی در حدود مشخص بودجه اجراء کند بنابر آن مدیریت کنترول (وزارت معارف) بهمین اساس در طول سال جاری تمام امور مصارفات، معاشات تخصیصات ، تعمیرات ودیگر شئون مالی این وزارت رابه بهترین صورتی اجرا وانجام نموده است مدیریت کنترول وزارت معارف مشتمل برشعبات ذیل است :

اول :ـ شق بودجه که محتوی برین ادارات است :ـ (۱) :ـ ماموریت بودجه و واردات (۲) :ـ ماموریت معاش ومصرف (۳) :ـ ماموریت جنسی

دوم :ـ شق مدرك جدید ، سوم کنترولهای مربوطه که حاوی امور ادارات ذیل است :ـ

(۱) کنترول مکتب صنائع . (۲) :ـ کنترول فاکولتهٔ طبی . (۳) :ـ مکتب میخانیکی :ـ (٤) دارالمعلمین اساسی پغمان (۵) دنوی کابل دار المعلمین :

مدیریت کنترول وزارت معارف بهمدستی وهمکاری شعبات فوق الذکر درین سال جاری

باجراآتی موفق گردیده که اجمال آن حسب آتی است :

۱ :ـ ماموریت بودجه وواردات مدیریت کنترول وزارت معارف همواره کوشیده تابرطبق بودجه درحدود منظوری معینه اجراآت لازمه بعمل آمده وازمشکلات وموانع حسابیه جلوگیری کرده شود . چنانچه در راه حصول این مطلوب بمراجع مربوطه هدایات لازمه صادر نموده است . درشق واردات تابلوهای وارداتی خودرادرموقع معینهٔ آن باتطبیق حساب خزانه بوزارت مالیه سپرده ونسبت به تحصیل باقیات وارداتی اقدامات مقتضی بعمل آورده است ویك مبلغ زیادی را تحصیل وتحویل خزینه کرده ودرتصفیهٔ محاسبات وزارت معارف بابانك ملی داخل اقدامات جدی گردیده ودرکشودن آن عقدهای لاینحلی که از چندین سال افتاده بود موفق گردیده وازین ناحیه منافع زیادی رابنام وزارت معارف دربانك ملی قید وضبط نموده است .

۲ :ـ ماموریت معاشات ومصارفات مدیریت کنترول وزارت معارف درین سال با کمال موفقیت درترتیب وتنظیم حسابات عملیات جدیانه نموده تابلوهای مربوطهٔ خودرا درمواقع لازمه بوزارت مالیه فرستاده ودرانجام امور مفوضهٔ خویش وتقدیم راپورهای مطلوبه بمقامات صالحه کسب موفقیت تامه نموده است وراجع بحل مشکلات حسابی مفاهمات مقتضی ومذاکرات لازمی باوزارت مالیه کرده واکثری ازموضوعات پیچیدهٔ حل طلب راتصفیه کرده وهدایات لازمه رابشعب مربوطه صادر کرده است ودرمتحدالشکل بودن حسابات وسرعت عمل کنترولی صرف مساعی ورزیده است چیز یکه درطی اجراآت مدیریت کنترول درین سال بیشتر قابل تذکر است همانا تصفیه وتنقیهٔ امور حسابیهٔ سنوات ماضیه است بالای مامورین موظفه آن و تحصیل مبالغ زیادی است ازدرك باقیات سال های گذشته علاوتاً دراثر یك سلسله مذاکرات باوزارت مالیه تصفیهٔ باقیات عمومی وزارت معارف رابعهدهٔ وزارت مالیه گذاشته است که این اقدام از جملهٔ اجراآت عمدهٔ این ماموریت پنداشته میشود .

۳ :ـ ماموریت جنسی مدیریت کنترول وزارت معارف هم مثل شعبات فوق دراجرای وظائف خود کوشیده وراجع بموجودی سامان تحویلخانها اقدامات لازمه کرده واوامر مفیدی نسبت بموجودی تحویلخانها صادر و درتطبیق حسابات با اوراق موجودی پرداخته وراجع به ترتیب حسابات کتابخانهٔ ملی که در گذشته وجود نداشت اقدامات مقتضی کرده واین ثروت گران بهای مملکت را ازهرحیث وهرجهت تحت نظارت وحمایت خود گرفته وهم نسبت باخراج کتب خارج پروگرام ازتحویلخانها داخل اقدامات اساسی گردیده است .

٤ :ـ ماموریت کنترول مدرك جدید یك شعبه جدیدالتشکیلی است که در هذالسنه بوزارت معارف روی کار آمده ولائحهٔ مفصلی ازاجراآت این شعبه بصحهٔ وزارت مالیه بدوائر مربوطه صادر وارتباط حسابی خودرا باوزارت مالیه ودافغانستان بانك قائم کرده وعموم وظائف

محولهٔ خود را به بهترین صورتی انجام داده وروی‌همرفته در تطبیق محاسبات و اجرای بودجه ومعاش ومصرف ومعاملات جنسی می کوشد .

(نوت : - تهیه وترتیب گراف بودجه وگراف مصارف عمومی وزارت معارف و تدوین احصائیهٔ لوازم وسامان عرفانی وتحصیل باقیات وغیره امور راجعه بامور حسابیه نیز از جملهٔ وظائف مدیریت کنترول است .)

مدیریت اوراق

این مدیریت مؤظف به حسن اداره ومحافظ ومراقبت تمام ارسال ومرسول، وتدویر امور اتصالیه وارتباطیه بین (وزارت معارف) وعموم وزارات ، ریاسات ، مؤسسات ، ادارات ، و لائیات حکومات وسائر محلات بوده ، در تسریع رسانیدن عموم مکاتیب وارده بمراجع مربوطهٔ آن وعلی‌الفور فرستادن تمام مکاتبات صادرهٔ (وزارت معارف) بمحلات معنونهٔ آن، وحفظ اوراق ودوسیه ، وانجام سائر امور راجعه به‌اوراق ، طبق اصولنامهٔ مخصوصهٔ آن بوده ، ودر طول سال جاری (۱۳۱۹) قرار آتی درمبادله وتعاطی محررات رسمیه بذل مجاهده ورزیده است .

نمبر شمار	ریاسات، ادارات	تعداد مکاتب
۱:-	ریاست تفتیش	۱۶۸۷۸
۲:-	« تدریسات	۹۳۵۰
۳:-	« تعلیم وتربیه	۲۵۳۶
٤:-	« توسیع معارف	۱۰۲۸
۵:-	« سپورت وحفظ الصحه	۳۸٤۰
٦:-	« فاکولتهٔ حقوق وعلوم سیاسی	۱۲۲٦
۷:-	مدیریت مامورین	۸۹۰۲
۸:-	« « شعبهٔ اجرائیه	۵۰٤۸
۹:-	« « « معلمین	٦٦۷۰
۱۰:-	« « « سوانح	۱٤۷۸
۱۱:-	« تنظیمات « داخله	۷۷۲۰
۱۲:-	« « « خارجه	۲٤۸٤
۱۳:-	« کنترول « بودجه	۷۹۱۸
۱٤:-	« « « معاش ومصرف	٤٤۰۰
۱۵:-	« « « جنسی	۲٦۰۰

۱٦:-	مدیریت مامورین شعبهٔ مدرك	٥٩٥
۱۷:-	« قلم مخصوص	۳٦۰۰
۱۸:-	« موزیم	۱۱٥۰
۱۹:-	« اوراق شعبهٔ اجرائیه	۸۰۰
۲۰:-	« « « حفظیه	٥۰۰
۲۱:-	« منطقهٔ بادیه	۷٦۰۰
۲۲:-	تعداد تخمینی مکاتب ایام متباقی سال جاری ریاسات وادارات فوق	۱٥۹۷۰

(نوت : در این مکاتیب آن مراسلات و مکاتبات هم شامل است که بدون سلسله اوراق در بین خود مؤسسات مرکزی وزارت تبادل وتعاطی شده است :)

مقرری ها :

ع، ص سید عبدالله خان معین تدریسی .

« « هاشم خان شائق مشاور اداری .

« « مولوی برهان الدین خان « کشککی » رئیس تعلیم وتربیه .

ص ، احمد علیخان کهزاد مدیر موزیم وتاریخ .

« ، امیرالدین خان مدیر قلم مخصوص .

« ، غلام سخی خان مدیر کنترول .

« ، محمد آصف خان مدیر فاکولتهٔ طب .

امور اقتصاد ملی

مدیریت عمومی توسعهٔ تجارتی :

۱:- اجراآت داخلی :

تجارت داخلی باوجود وضعیت پریشان دنیای امروزه سیر سریع تری رانشان داده وحرکات دوران سرمایه ازهمه وقت بیشتر جالب دقت واقع گردیده است . تأسیس شرکت های جدید که ذیلاً ذکرمیشود همه مبشر ترقیات روزافزون آیندهٔ مملکت بشمارمیرود . واقعاً درقیمت اشیای وارداتی ترفیعی محسوس میگردد اما این وضعیت قطعاً بر سرعت روش تجارت ماتاثیری تولید نکرده است . شرکت های جدید التأسیس ذیل دلیل این افاده است .

۲:- تشکیلات دائرهٔ نمایشگاه وتأسیس نندارتون :

۳:- شعبهٔ مشاوریت این مدیریت جهت وقوف طبقهٔ تجارومامورین وزارت بزبان انگلیسی

کورسی افتتاح نمود که اشخاص زیادی داخل آن گردیده وتا اکنون با کمال سرگرمی وشوق مشغول تعلیم زبان انگلیسی میباشند .

علاوه بر آن برای تنظیم حقوقی امورات اقتصادی مملکت پروژه های قوانین لازمه و مفیدی ترتیب شده است . تا اکنون پروژه های ذیل تکمیل گردیده است .

الف :- پروژهٔ قانون کار .

ب :- پروژهٔ قانون مالیات برعائدات .

ج :- پروژه های مربوط به قانون تجارت .

اجراآت خارجی :

دراین موقع بازیك جهان وضعیت صادرات خیلی وسعت پیدا کرده و یك انکشاف شایان تقدیری نشان داده است . اشارهٔ ترقی صادرات ما قرارداد تبادله وی است که در بین بانك ملی افغان ومؤسسهٔ (ویستوك اینتورك) اتحاد شوروی منعقد گردیده است .

علاوه برآن تمام مواد صادراتی در بازارهای خارج نرخ بلند تری را بدست آورده است باینصورت وضعیت تجارت خارجی در یك سیر بسیار امید بخشی میباشد .

تشکیل دائرهٔ نمایشگاه وتاسیس نندارتون :

یکی از اجراآت عمدهٔ وزارت اقتصاد ملی تشکیل دائرهٔ نمایشگاه وتاسیس یك نندارتون است اهمیت فوق العادهٔ نندارتون که آئینهٔ ترقیات صنعتی ومظهر اسرار حیات تجارتی بشمار میرود ازانظار رجال مربوطهٔ این کار بعید نبوده و برای بوجود آوردن آن مساعی بسیار زیادی بکار برده شده است . چون مملکت باصلاح وضعیت صنعتی موجوده و داخل شدن به حیات صنعتی عصری عزم راسخی دارد . لازم است ، آثار این عزم و اقدام همیشه ذریعهٔ نندارتون نشان داده شود . جهت این مقصد که ارباب صنائع و تجارت مملکت به پیشرفت مقاصد شخصی خود و آمال اساسی مملکت نائل گردند دائرهٔ بنام نمایشگاه تحت اثر مدیریت عمومی توسعهٔ تجارتی در ابتدای ۱۳۱۹ تشکیل گردید . وعلاوه برآن برای بدست آمدن غایهٔ بزرگ اقتصادی مملکت فعالیت برجسته و قابل تقدیر حیات اقتصادی که در سنهٔ ۱۳۱۹ آغاز گردید باعث جلب انظاروتحریك حیات صنعت خواهانهٔ افراد مملکت واقع شد واقعاً درسالهای گذشته هم محصولات وامتعهٔ صنعتی مملکت در موقع نمایش گذاشته می شد ولی امسال مملکت در راه تکامل اقتصادی یك خطوه متین تری انداخته باینصورت تمام ارباب صنائع درجهٔ ذوق ومهارت خود را در صنعت به افراد مملکت نشان دادند .

مدیریت عمومی انطباعات :

مجله اقتصاد که در عهد سلطنت اعلیحضرت محمد نادر شاه شهید در وزارت تجارت تحت مدیریت بناغلی محمد زمانخان « تره کی » انتشار یافت از بدو انتشار آن تا کنون خدمات تبلیغی عمده را در امور اقتصادی مملکت ابراز نموده وچون وزارت اقتصاد ملی در اثر توجهات حکومت ومساعی ع ، ج ، المر عالی نشان عبدالمجید خان وسعت یافته ودوائر آن نسبت به ترقی وتوسعه امور اقتصادی به مدیریت های عمومی تبدیل گردید لازم دیده شد که امور نشریات نیز وسعت داده شده از جهات پروپاگاند وتبلیغات خدمت شایانی بامور اقتصادی مملکت کرده شود بناءً علیه تشکیل یك دائره عمومی نشریات بنام مدیریت عمومی انطباعات در وزارت اقتصاد ملی منظور گردیده که مدیریت مجله اقتصادی شعبه اهم این مدیریت بوده وعلاوتاً یك شعبه دیگری هم بنام شعبه نشریات ویك شعبه هم بنام تصحیح وصحافت نیز ازاجزای مدیریت عمومی موصوف می باشد شعبه اجرائیه وتوزیع ازشعبات اداری آن شمرده میشود .

مدیریت عمومی انطباعات ومدیریت مجله اقتصاد به نشریات مفیده اقتصادی که تا کنون در مملکت سابقه نداشته اقدامات نموده وتمام ترقیات اقتصادی وصنعتی مملکت را با نشر گراور ها ومقالات شایع نموده وباعث تشویق وتحریك در روح جامعه شده است کنون بناغلی محمد زمانخان تره کی به حیث مدیر عمومی انطباعات وبناغلی غلام دستگیر خان معاون بحیث مدیر مجله اقتصاد عزتقرر حاصل نموده اند .

شعبهٔ شرکتها :

اول انحصار پوست قره قلی :

یکی از صادرات عمدهٔ مملکت چنانچه مشهور است پوست قره قلی می باشد وزارت اقتصاد بمنظور صدور پوستهای مذکوره از افغانستان وبکار افتادن سرمایه ملی درین شعبه وایجاد رقابت دربین شرکتها درخرید پوست که به نفع مستحصلین پوست (مالدار) تمام میشود امتیاز خرید وصدور پوستهای پیداوار ولایات شمالی را برای مدت سه سال از اول سال ۱۳۱۹ الی ختم سال ۱۳۲۱ بشرکتهائیکه اسامی آنها باتعداد پوست امتیازی هر یك در ذیل مطالعه میشود تخصیص داده وهمچنین بمنظور نظر فوق اجازه وامتیاز پوستهای پیداوار ولایت هرات را بشرکتها وتاجران انفرادی هراتی که هر کدام آن ها با عدهٔ پوست امتیازی شان در ذیل نامبرده میشود از اول سال جاری الی ختم سال ۱۳۲۱ که سه سال کامل شود اجازه اعطا نموده وبغرض اینکار وامتیاز نامه های سه ساله باسمی هریك شرکت وتاجر مذکور که تعدادی پوست امتیازی شانرا واضح می نماید ترتیب وتفویض نموده وهمچنین لایحه باسم لایحه انحصار

پوست قره قلی حاوی مقرراتی نسبت به خرید واخراج پوست قره قلی تدوین وبدارنده گان امتیاز پوست قره قلی وهم بگمرکات مربوطه تفویض نموده است .

(صورت تشکیل شرکتهای پوست قره قلی) :

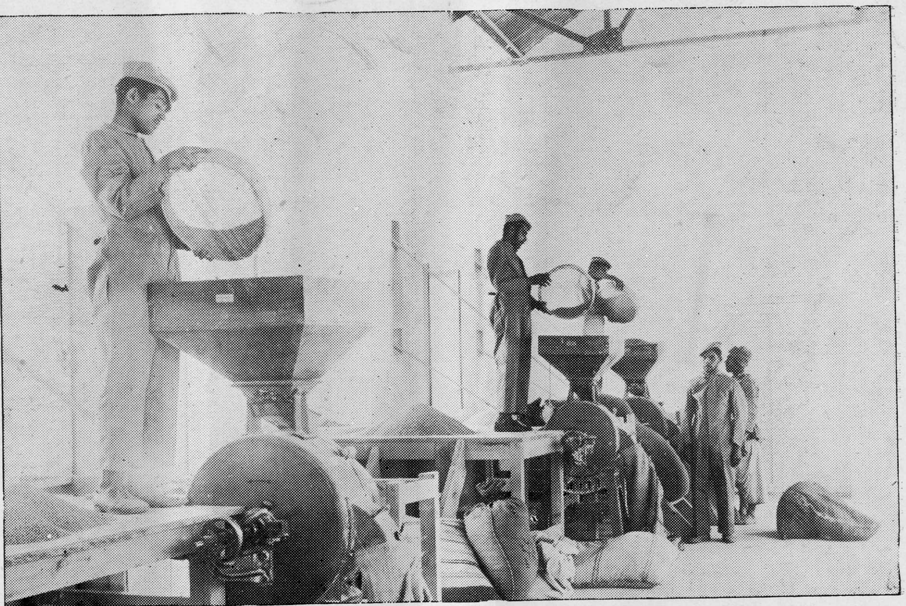
الف : شرکتهای امتیازی پیداوار ولایات شمالی .

اسم شرکت		تعداد پوست امتیازی :
۱ :-	شرکت عمومی صادرات قره قلی	۸۹۸۵۰۰- جلد
۲ :-	« توکل کابل	۱۶۰۰۰ - «
۳ :-	« خیر خواه «	۱۷۰۰۰ - «
٤ :-	« عزیز «	۱۵۰۰۰ - «
۵ :-	« برادران «	۱۲۰۰۰ - «
٦ :-	« تسلیم «	۱۵۰۰۰ - «
۷ :-	« شهزاده «	۳٤۰۰۰ - «
۸ :-	« نقشبندی «	۲۰۰۰۰ - «
۹ :-	« سعید «	۱۲۰۰۰ - «
۱۰ :-	« رجاه مزار شریف	۱۰۰۰۰ - «
۱۱ :-	« کاکاه «	۱۵۰۰۰ - «
۱۲ :-	« رفاه «	۱۰۰۰۰ - «
۱۳ :-	« رشتیا «	۸۵۰۰۰ - «
۱٤ :-	« قومی سرپل «	۱۰۰۰۰ - «
۱۵ :-	« کمال بلخ «	۱۰۰۰۰ - «
۱٦ :-	« تخاری خان آباد	۱۰۰۰۰ - «
۱۷ :-	« میمنت میمنه	۳۰۰۰۰ - «
۱۸ :-	« اخوت اندخوی	۲۰۰۰۰ - «
۱۹ :-	« اتفاق «	۱۵۰۰۰ - «
۲۰ :-	« محبت «	۱۰۰۰۰ - «
۲۱ :-	« اقدام «	۱۰۰۰۰ - «
۲۲ :-	« متوکل «	۱۰۰۰۰ - «
۲۳ :-	« صداقت	۳۵۲۰۰ - «

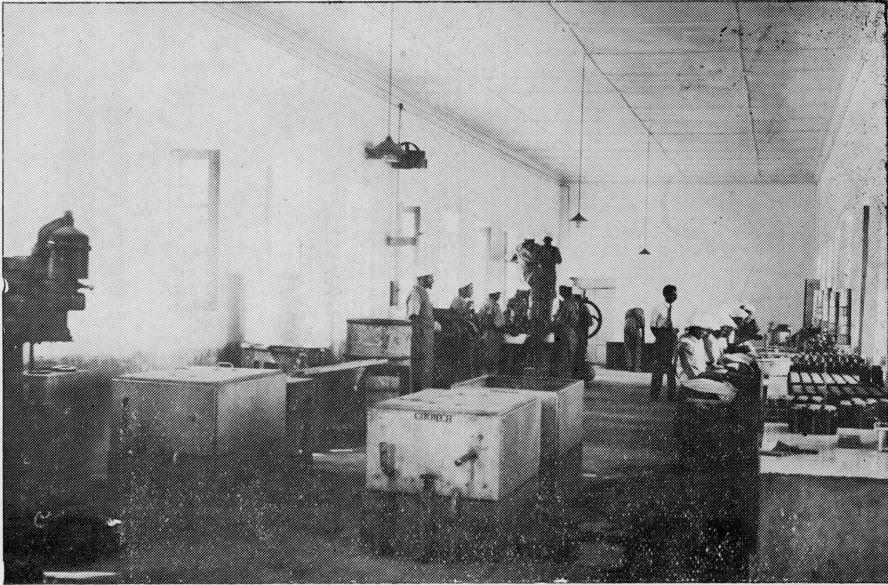
۲۴:-	شرکت اخلاص اندخوی	۳۶۰۰۰ -جلد
۲۵:-	« سلامت «	۱۰۸۲۸ - «
۲۶:-	« سعادت «	۲۶۹۷۶ - «
۲۷:-	« اطاق تجارت کابل ۳۰۰۰۰۰-جلد پوستهای امتیازی اطاق برای یکسال ۱۳۱۹ است	
۲۸:-	« شرکت یوولهٔی قندوز	۱۵۰۰۰ - جلد
۲۹:-	« صادرات تریاك هرات	۲۰۰۰۰ - «

ب :- شرکتها و تاجران انفرادی امتیازی پوستهای پیداوار ولایت هرات !

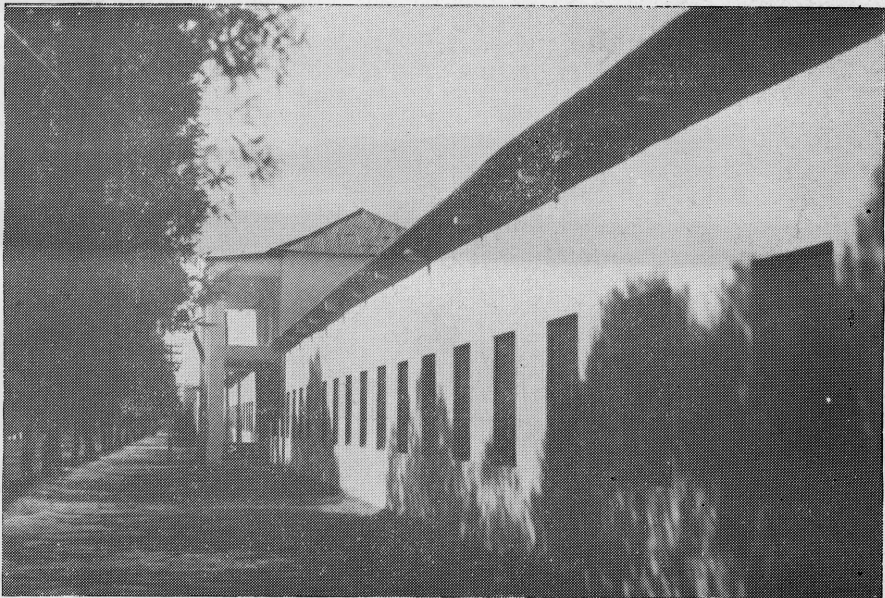
اسم شرکت		تعداد پوست امتیازی
۱:- شرکت اتحادیهٔ هرات		۵۳۵۰۰ - جلد
۲:- حبیب‌الله خان ارباب زاده بصورت انفرادی		۱۲۵۰۰ - «
۳:- عبدالرحمن خان جکانی «	«	۲۰۰۰ - «
۴:- غلام حیدر خان ولد غلام رضا خان «	«	۴۰۰۰ - «
۵:- ملا احمد خان بیت الامانی «	«	۳۵۰۰ - «
۶:- محمد نبی خان بیت‌الامانی «	«	۴۰۰۰ - «
۷:- محمد حیدر خان بیت‌الامانی «	«	۲۰۰۰ - «
۸:- سید عبدالسلام خان سید منصور خان «	«	۲۰۰۰ «
۹:- حاجی محمد هاشم خان قاسمزاده «	«	۲۰۰۰ - «
۱۰ :- محمد حسن خان هاشمی بصورت انفرادی		۳۰۰۰ «
۱۱ :- سید عبدالوهاب خان سید اعظم آقا «	«	۷۲۳۵ «
۱۲ :- محمد ابراهیم خان بیت الامانی «	«	۲۰۰۰ «
۱۳ :- دین محمد خان محمد حسین خان «	«	۲۰۰۰ «
۱۴ :- ذبیح الله خان رضائی «	«	۲۰۰۰ «
۱۵ :- حاجی محمد مهدیخان «	«	۲۰۰۰ «
۱۶ :- محمد عمر خان ولد حاجی عبدالقیوم خان «	«	۲۰۰۰ «
۱۷ :- حاجی ملا نظام خان ولد محمد عظیم خان «	«	۳۰۰۰ «
۱۸ :- حاجی ملا عبدالرحمن خان ولد عبدالله خان «	«	۳۰۰۰ «
۱۹ :- حاجی محمد حسین خان ولد براتعلیخان «	«	۵۵۵۰ «
۲۰ :- حاجی رحمت خان قلعه‌نوی «	«	۶۶۹۸ «
۲۱ :- شهسوار خان قلعه نوی «	«	۹۰۵۶ «

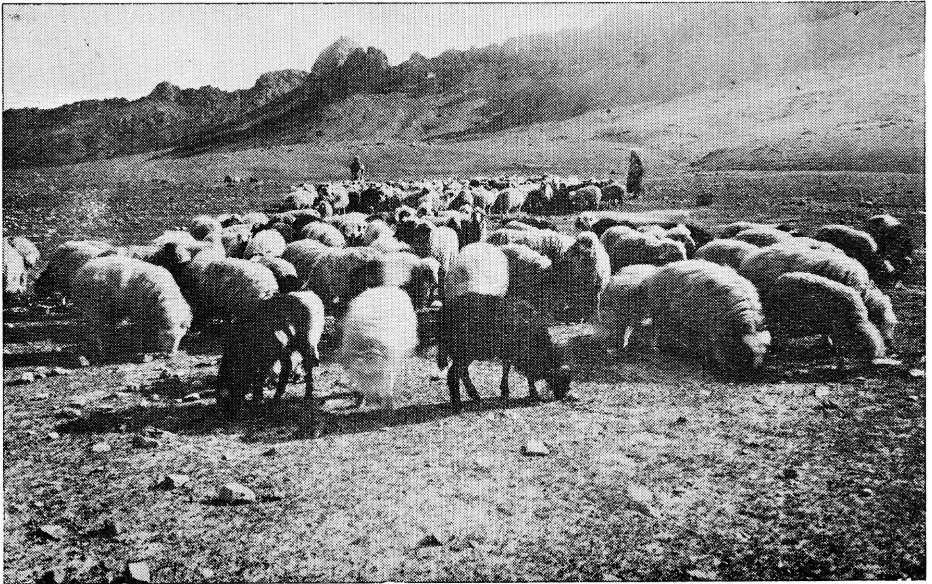
آسیای برقی از فابریکات شرکت پښتون

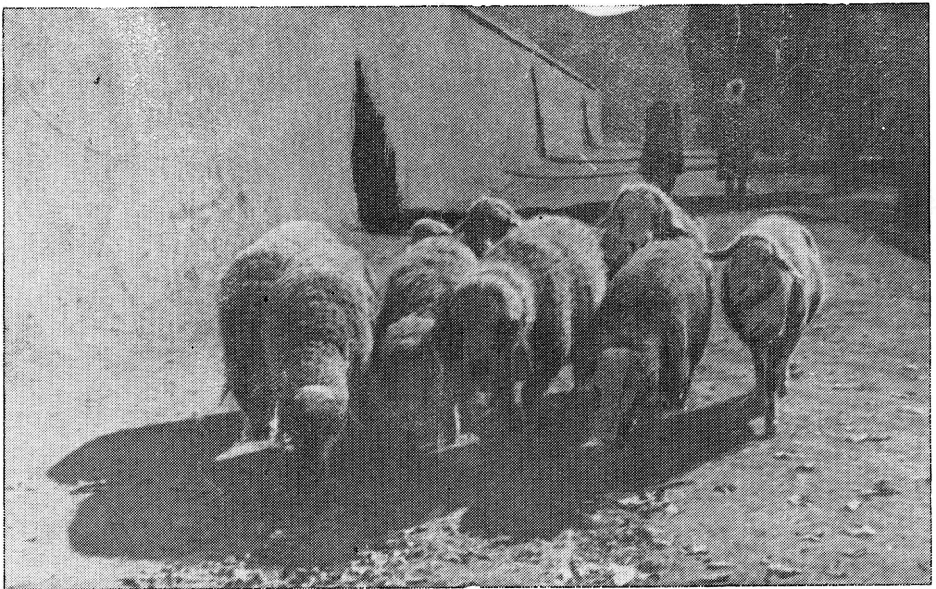
منظرهٔ داخلی کارگاه مربا سازی شرکت پښتون

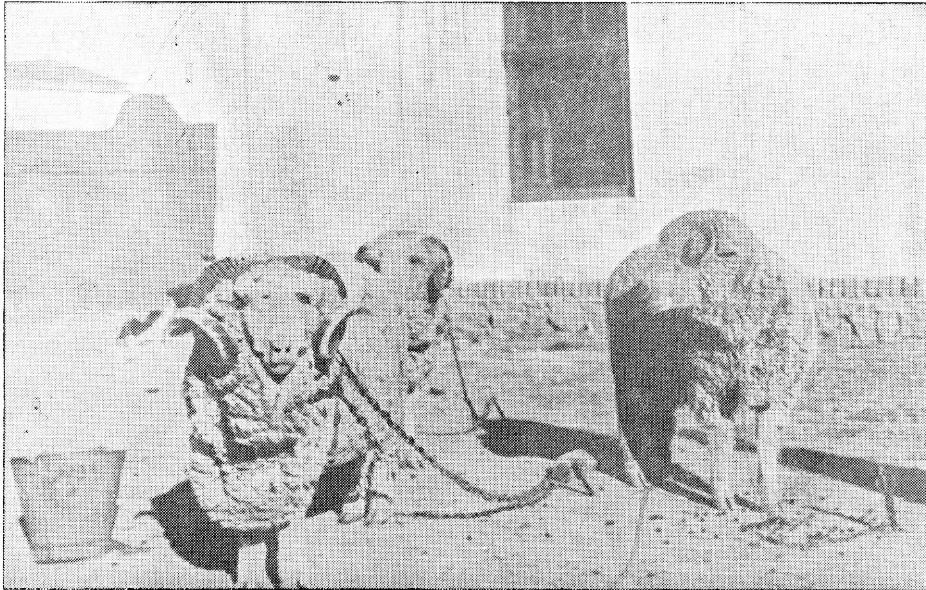
منظرهٔ خارجی عمارت فابریکات شرکت پښتون

گوسفند های مرینوس در تربیه گاه حیوانات در قندهار

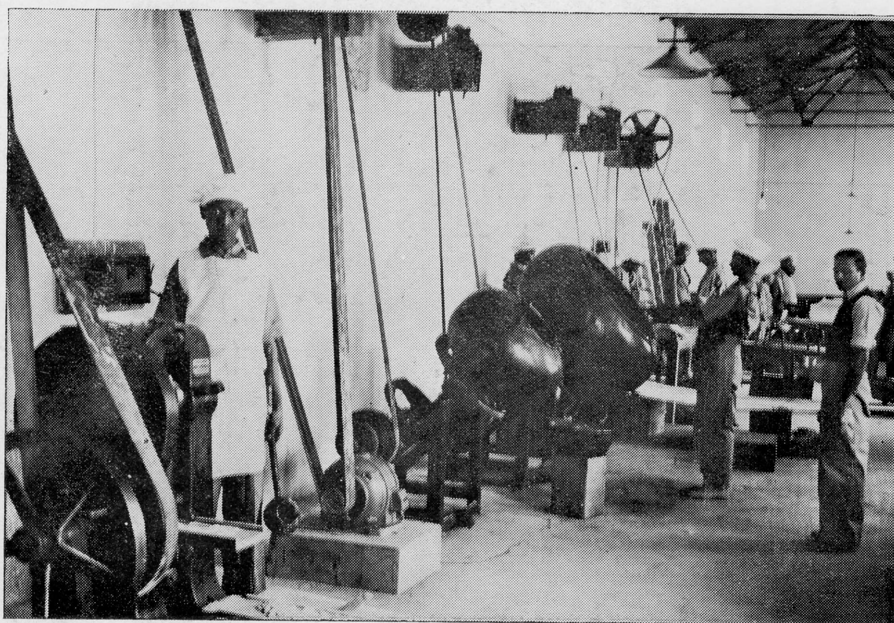
یک تعداد گوسفند های مادهٔ اصیل مرینوس که بمدیریت زراعت ولایت قندهار
نسلگیری شده است

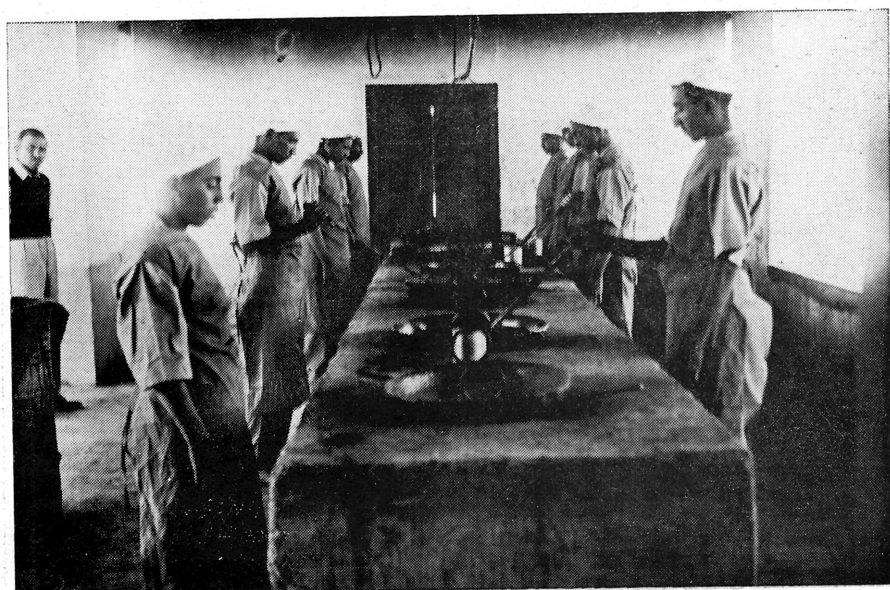
يك تعداد گوسفند های قوچ اصیل مرینوس که بمديريت زراعت ولايت قندهار
نسلگیری شده است

گوسفند های مرینوس در تربیه گاه حیوانات در قندهار

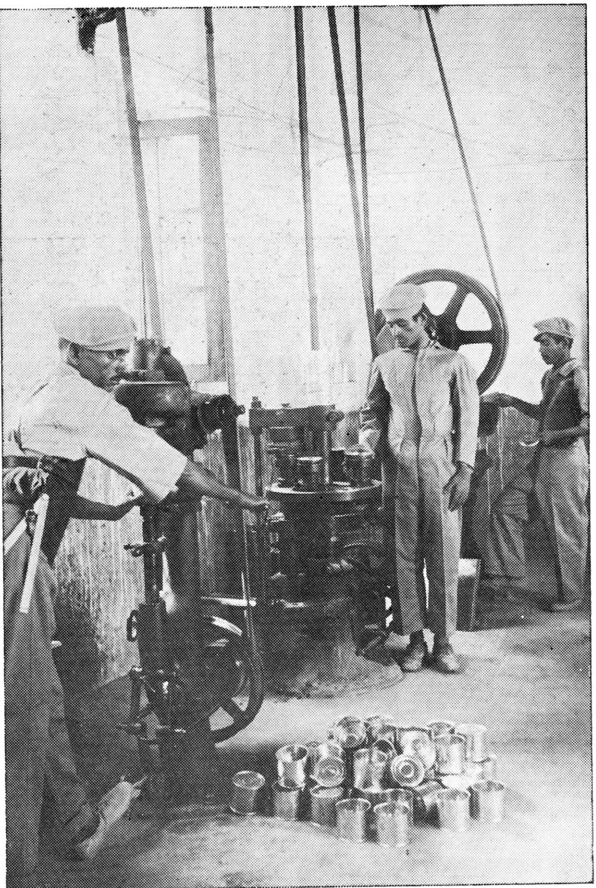
ماشین شیرینی سازی و جلای شیرنی باب از فابریکات شرکت پښتون

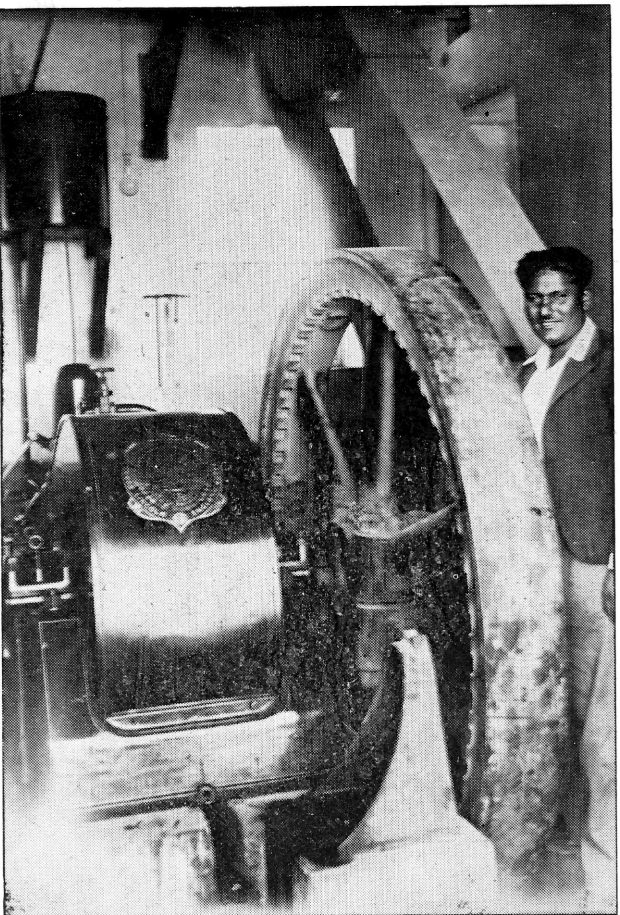
عملیات شیرینی سازی ، شرکت پښتون قندهار

صحن محل فابریکات شرکت پښتون

ماشین قوطی سازی شرکت پښتون

ماشین دیزل شرکت پښتون

۲۲ : ـ محمد رحیم خان تجار گولیانی بصورت انفرادی ۲۵۰۰ جلد
۲۳ : ـ شرکت اعتماد هرات » » » ۵۰۰۰ »
۲۴ : ـ غلام نبی خان تره کی » » » ۱۲۰۰۰ »
۲۵ : ـ شرکت کلیمیان وطن هرات ۴۰۰۰۰ « شرکت کلیمان ازاول سال ۱۳۲۰ الی سه سال امتیاز دارد
۲۶ : ـ حاجی شیر محمد خان قلعه نوی » » ۲۰۰۰ جلد

دوم : ـ انحصار روده :

همچنین بغرض صدور واخراج روده های پیداوار مملکت وهم منافع ازمنابع اقتصادی امتیاز صدور واخراج روده که ازاول سال ۱۳۱۶ تااخیر سال ۱۳۱۸ سه سال بمبلغ ده لك افغانی به آقای عبدالعزیز خان تاجر اعطاء گردیده بود بالاخره نظر باختتام موعد امتیازی سه سالهٔ عبدالعزیز خان موصوف ودراثر داوطلبی شاغلی حاجی غلام حیدر خان رئیس شرکت نقشبندی درنتیجهٔ امتیاز صدور واخراج روده ازاول سال ۱۳۱۹ الیختم سال ۱۳۲۱ سه ساله بمبلغ بیست ویك لك افغانی بحاجی غلام حیدر خان مذکور تعلق گرفته حسب ایجاب مراتب اصولی معاملات روده ازاول سال ۱۳۱۹ الیختم سه سال باوتفویض وقرار داد لازمهٔ آن بامضای طرفین رسید .

سوم : شرکت کلیمیان وطن : همچنان بمنظور نظراتفاق واتحاد وبکار افتادن سرمایهٔ ملی شرکتی باشرکت کلیمیان وطن درهرات باسرمایهٔ « سی لك » افغانی در هذالسنه تاسیس واساسنامهٔ شرکت مذکور طرف منظور وزارت واقع گردیده بشرکت مذکور طبق مقررات اساسنامه مزبور امر واجازه داده شده که کنون امورات شرکت مذکور درجریان بوده واسهام این شرکت بیشتر در دست یهودیان وطنی وهم در راس اداره و کار روائی های شرکت مذکور یهودیان واقع میباشد : ـ

چهارم : شرکت صادرات پسته : این شرکت نیز درهذا لسنه باسرمایهٔ ابتدائی « دو ملیون » افغانی بمنظور نظر وزارت درهرات دائر گردیده اجرای عمل مینماید واساسنامهٔ مرتبهٔ آن طرف قبول وزارت واقع شده بشرکت مذکور موقع داده شد تا ازنقطهٔ نظر منافع وطنی از منابع اقتصادی استفاده نماید .

پنجم : شرکت اعتماد بادغیسات : این شرکت نیز بترتیب فوق درهذا سنه درهرات تاسیس گردیده اساسنامهٔ آن طرف قبول وزارت افتاد بشرکت مذکور اجازه داده شده تادراقتصادیات مملکت سهمی گرفته ونیز شرکت مزبور با سرمایه « ده لك » افغانی تشکیل و شروع بکار نموده است :ـ

ششم : شرکت توفیق : شرکت توفیق نیز از شرکت های تاسیس شده درهرات میباشد

که درهذا سنه شرکت مذکور تاسیس یافته وباسرمایه « یك ملیون » افغانی تشکیل وطبق مقررات اساسنامه که از طرف وزارت منظور شده برای شرکت مزبور جواز داده شده که شروع بکار نموده است .

هفتم : شرکت سرویس وپرزه فروشی این شرکت نیز از شرکت های تاسیس شدهٔ هذاسنه بوده وشرکت مذکور باسرمایهٔ « بیست لك » افغانی در کابل تشکیل گردیده امتیازاتی نیز باین شرکت حسب تصویب ومنظوری مقامات صالحه اعطاء شده .

هشتم : نماینده گی دایزنگی وبهسود :- بغرض رفاه وبهبود اهالی هزاره جات بمساعدت شعبهٔ شرکت های اینوزارت دونماینده گی دربهسود ودایزنگی نیز درهذاسنه ازطرف شرکت عزیز وشرکت صابر تاسیس وقایم نموده شده که نماینده گی ها یمذکور ازاوائل سال جاری تاسیس وشروع بکار نموده اند وتماماً مایحتاج اهالی آن مرزو بوم راحتی الامکان تهیه وتکمیل میدارند

نهم : اعانهٔ شرکت ها وتاجران امتیازی پوست قره قلی بموسسهٔ خیریه :-

حسب موا فقه و تصویب رؤ ساو نمایندگان شرکت های پوست قره قلی دز مجلس اطاق وهم مصوبهٔ اطاق تجارتی موصوف بتماماً شرکت هاوتاجران امتیازی پوست قره قلی درمرکز وولایات ومحالات ذریعه شعبهٔ شرکت های اینوزارت اطلاع نموده شده تاسرازاول حمل سال ۱۳۲۰ الی اخیر حوت ۱۳۲۶ که هفت سال کامل شود تماماً شرکت ها وتاجران دارندهٔ امتیاز پوست قره قلی ازهرجلد پوست اصل ودوبر فی جلد پنجاه پول بعنوان اعانه خیریه بگمرکات مربوطه تحویل بدهند وگمرکات مزبور پول های جمع شده گی این مدرك راهفته وار به نماینده گی های بانك تحویل نموده رسید حاصل دارند .

مدیریت عمومی صنایع :

۱ : تأسیس شرکت سهامی برق :

این شرکت به سرمایهٔ هفت ونیم کرور افغانی تاسیس شده است که هرسهم آن پنجصد افغانی قیمت دارد وفابریکات برق مال حکومت به شرح ذیل بالای شرکت موصوف فروخته شده است :

الف :-	بابریکه برق جبل السراج	۳۵ لك افغانی
ب :-	فابریکات » پغمان وجلال آباد	٤ لك افغانی
ج :-	فابریکه برق قندهار -	به اساس قیمت تمام شد
د :-	» دیزل -	» » »
ه :-	» « چك وردك -	» » »

ازجملهٔ هفت ونیم کرور افغانی سرمایه شرکت مذکور ـ ۵۰ فیصد آن را د افغانستان بانك خریداری نموده ومابقی بالای اهالی به فروش رسیده ـ از طرف حکومت علیه برای مدت پنجاه سال امتیاز تأسیس وتوسعه برق درمنطقه ولایت کابل به شرکت مذکور اعطا شده است.

۲ ـ تأسیس شرکت سهامی نساجی:

این شرکت به سرمایه دو صد ملیون افغانی تاسیس شده است که قیمت هر یك سهم آن یکصد افغانی است کارخانه بزرگ نساجی درپلخمری بوده ودرسال ۱۳۲۰ افتتاح خواهد شد. فابریکه نختابی ونساجی جبل السراج مال حکومت نیز به اساس قیمت تمام شد بالای شرکت موصوف به‌قسط شش سال فروخته شده است.

۳ فروش کارخانهٔ بوت دوزی وچرمگری:

فابریکه مذکور بالای شازاده عبدالعزیزخان، محمد موسی خان و حاجی غلام حیدر خان تجار به‌مبلغ دولك ونودویك هزاروشصت‌ویك افغانی ونوزده پول به‌قسط شش‌سال فروخته شده است. درراس آن بناغلی حاجی غلام حیدرخان که‌سهم‌دار بزرگ است بحیث رئیس کارمیکند.

٤ فروش فابریکه صابون سازی:

این فابریکه بالای حاجی غلام حیدر خان رئیس شرکت فاروقی بمبلغ شصت و و هزارو ششصدو هشتادو هشت افغانی وبیست‌و نه‌پول به‌قسط چهار سال به‌فروش رسانیده شده است.

۵ فروش فابریکه گوگرد سازی:

این‌فابریکه بالای شازاده عبدالعزیزخان، محمدموسی‌خان وحاجی‌غلام حیدرخان به‌مبلغ پانزده لك‌افغانی‌به‌قسط چهارسال فروخته شده‌است. درراس آن بناغلی شازده عبدالعزیز خان که سهم دار بزرگ است بحیث رئیس کارمیکند.

٦ اجاره فابریکه پشمینه بافی:

فابریکه مذکور به‌آقایان عبداللطیف خان وحاجی محمد شریف خان تجار و شرکت نساجی برای مدت پنج‌سال اجاره داده شده که سالانه مبلغ پانزده هزار افغانی حق‌الاجارهٔ آن را بحکومت می پردازند.

۷ تأسیس شرکت‌اسهامی حجاری ونجاری:

این شرکت به‌سرمایه (۱۰) ملیون افغانی تحت ریاست آقای دوست محمدخان که سهم‌دار بزرگ شرکت اندتشکیل گردیده‌است.

فابریکه نجاری مرکز وفابریکهٔ نجاری دار الفنون دربدل مبلغ دولت افغانی و فابریکه جدید خواجه ملا به‌اساس قیمت تمام شد به‌قسط پانزده سال بالای شرکت موصوف به فروش رسیده است .

تشکیلات وتعین وظائف شعبات مدیریت‌عمومی صنائع که‌جدیداً دروزارت اقتصاد ملی تشکیل گردیده است .

مدیرعمومی : ۱ نفر

شعبهٔ اول ـ مطالعات دراطراف صنائع ممکنه درمملکت و ترتیب‌پروژه‌ها .

مدیر : ۱ نفر

متخصص : ۳ نفرسرکاتب وکاتب وترجمان : بقدر لزوم

وظائف :

۱ :ـ مطالعات دراطراف صنائع ممکنهٔ مملکت وترتیب وتدقیق پروژه‌ها

۲ :ـ تقسیم وتفریق صنائع مملکت بدسته های مختلف ازنقطهٔ نظر احتیاج ، ازحیث کثرت مواد خام ، تسهیلات عملی ومنافع تجارتی .

۳ :ـ ترتیب نمودن پلانهای عمومی هردسته صنعت ، تعین وقت وسنجش وسائل بکار انداختن آن .

٤ :ـ احصائیهٔ مواد خام که درمملکت بحالت طبیعی وجود دارد .

٥ :ـ ایجاد یك کتابخانهٔ تکنیکی وصناعتی . (درنظراست که وزارت یك کتابخانهٔ تأسیس نماید بنابران درهمان کتابخانه حصهٔ تکنیکی وصناعتی تخصیص یابد .)

نوت : شروع تعمیل مادهٔ (۱) در سال ۱۳۲۱ .

» » » (۲) » » ۱۳۲۳ .

» » » (۳) » » ۱۳۲٤ .

» » » (٤) » » ۱۳۲۰ .

» » » (٥) هرزمانیکه کتابخانهٔ وزارت تاسیس میابد .

شعبهٔ دوم ـ ترتیب قانون نامها ، اصول نامها ، هدایات نامها وجواز نامها :

مدیر : ۱ نفر

قانون دان : ۱ »

متخصص دفتر داری وحسابی : ۲ نفر ـ سرکاتب وکاتب بقدر لزوم .

وظائف :

(۱) ترتیب وتحریر اصولنامها ، نظامنامها ، هدایات نامها ، وجواز نامها وسپردن آنها بمؤسسات صناعتی ومراجع مربوطه :

(۲) ترتیب وبوجود آوردن قوانین کار وکارگر وقوانین اداری برای مؤسسات صناعتی.

(۳) تعین خط مشی فنی ورهنمائی تکنیکی .

(٤) تحریر مقالات دراطراف صنائع مختلفۀ ملی واشاعۀ آن توسط مجلات .

(٥) اخذ پیش نهادات وخواهشات مؤسسات ملی وعرائض وپیشنهادات تودۀ کارگر وسنجش وتدقیق آنها .

(٦) داخل مفاهمه شدن مؤسسات مختلفه صناعتی خارجی ، اشتراك بمجلات صناعتی خارجی وحتی الامکان تطبیق طرز رفتار وکردار آنها بصنائع وطن .

(۷) ترتیب وبوجود آوردن طرز دفترداری باصول جدید برای مؤسسات صناعتی ملی ودر معرض اجرا گذاشتن آن توسط مؤسسات مزبور در حدود ممکنه وتدریجی .

(۸) همکاری بمدیریت نمایشگاه وزارت اقتصاد ملی در موضوع صنائع .

(۹)تعمیل مواد اصولنامۀ تشویق صنائع بدون موادیکه بشعبۀ مراقبت وکانترول ارتباط دارد .

(۱۰) تعمیل تصویبات مجلس شورای عالی اقتصادی وانجمن صنائع .

نوت : شروع تعمیل مواد (۱)،(۲)،(٤)،(٥)، (۷) ، (۸) ، (۹) ، (۱۰) درسال ۱۳۲۰ .

« « مادۀ (٦) در سال ۱۲۲۳ .

« « « (۳) « « ۱۳۲٤ .

شعبۀ سوم تشویق وترویج صنائع دستی:

مدیر : ۱ نفر

متخصص : ۱ «

وظائف :

(۱) تسهیلات لازمه برای فراهم نمودن مواد نیمه مصنوع .

(۲) اصلاح واساسی ساختن تدریجی دستگاه ها وآلات صنائع دستی .

(۳) تشویق وترغیب راجع به تشکیل جمعیتهای کارگر وتاسیس شرکتهای صنعتی دستی.

(٤) تسهیلات لازمه راجع بدریافت ومعین نمودن موضعات بغرض فروش منسوجات وغیره اموال صنعتی .

(٥) احصائیۀ تدریجی صنعت گران دستی .

(٦) تسهیلات لازمه بغرض دریافت نمودن نمونهائیکه در بازار داخل وخارج فروش دارد وانتشار آن در مؤسسات وجمعیت صنعت کاران .
(٧) توسعه وترغیب رنگهای نباتی وطن وتسهیلات لازمه راجع بتوریدرنگهای جوهری پخته واساسی بالخصوص برای قالین .
(٨) تاسیس یك شرکت رنگریزی برای رنگ آمیزی پشم در مراکز قالین بافی .
(٩) تاسیس یك شرکت قالین بافی باصول واساس صحیح .
(١٠) تسلیم شدن معلومات وپروژهای شعبهٔ اولی وتحت عمل گذاشتن آنها درحدود ممکنه.
نوت : شروع تعمیل مواد (١)،(٢)،(٤)،(٥)،(٦)،(٨)،(٩) در سال ١٣٢٠ .
» » » (٣) ، (٦) در سال ١٣٢١
» » » (١٠) در سال ١٣٢٢

شعبهٔ چهارم : تشویق و ترویج صنائع ماشینی .

مدیر : ١ نفر
متخصص : ١ « ـ سرکاتب وکاتب بقدر لزوم

وظائف :

(١) تسهیلات لازمه برای فراهم نمودن موادخام خارجی واگر ضرورت افتد موادخام داخلی.
(٢) » » » » » » لوازم فابریکات ازقبیل ماشین ها، پرزه ها وآلات وغیره .
٣ : ـ تسهیلات لازمه برای استخدام متخصصین خارجی .
٤ : ـ تسهیلات راجع به بازار فروش درمختلف نقاط داخلی مملکت ورهنمائی نماینده گیهائیکه در خارج مملکت میبابند .
٥ : ـ اخذ ترتیبات لازمه برای ترقی تدریجی فابریکات وصنعت ، تجدید اصول کار تشبثات لازمه از طرز اصول کار ممالك همجوار وخارجی ، تطبیق وعملی ساختن آن در حدود ممکنه وتقاضای محیط درداخل مملکت .
٦ : ـ سنجش ودریافت وسائل ممکنه بغرض محدود ساختن تدریجی واردات خارجی و توسعه دادن صنائع داخلی .
٧ : ـ کمك های تکنیکی ، اداری ، وحسابی بموسسات صناعتی ملی .
٨ : ـ تسلیم شدن معلومات وپروژهای شعبهٔ اول وتحت عمل گذاشتن آنها در حدود ممکنه .
نوت : شروع تعمیل مواد ، (١) ، (٢) ، (٣) ، (٤) ، (٧) ، در سال ١٣٢٠ .
» » مادهٔ (٦) درسال ١٣٢١ .
» » » (٤)و(٨) » ١٣٢٢

شعبهٔ پنجم : مراقبت و کانترول :

مدیر : ۱ نفر

مفتش ، سر کاتب و کاتب بقدر لزوم .

وظائف :

۱ : ـ تطبیق تعمیل قوانین وهدایاتیکه بغرض اجرا بمؤسسات صناعتی ملی فرستاده شده .

۲ . ـ کانترول عملیات مواد ذیل تشویق صنائع :

الف : ـ مواد(۲۶)و(۲۷) و(۳۰)فصل ششم :

ب : ـ مواد (۳۱) و(۳۲) و (۳۳) و (۳٤) و (۳٥) و(۳٦) فصل هفتم .

ج : ـ مادهٔ (٤۰) فصل هشتم .

۳ : ـ مراقبت و کانترول رنگهای جوهری واتخاذ تدابیر برای اصلاحات آن

نوت : ـ شروع تعمیل مواد (۱) و (۲) و (۳) درسال ۱۳۲۰ .

شعبهٔ ششم : احصائیه

مدیر ۱ نفر

سر کاتب و کاتب بقدر لزوم .

وظائف :

۱ : ـ ثبت احصائیهٔ جمیع موادوارداتی خارجی ومواد خام داخلی ـ مواد پخته وتلفات جائزه مؤسسات صناعتی وتخصیص دوسیه برای هریك مؤسسات متذکره .

۲ : ـ ثبت طاقت محرکه ، تعداد ماشین ها باانواع آن ، پرزه جات فالتوی کار آمدیکساله، تعداد کاریگران بااصناف شان وتعداد کارکنان اداری .

۳ : ـ ترتیب اوراق بر آورد وتقسیم آن بمؤسسات صناعتی بغرض خانه پری و تسلیم شدن آن باوقات منظم بعد خانه پری .

٤ : ـ ثبت احصائیهٔ سرمایهٔ واردات نقدی ، مصارفات ، معاشات ، صادرات ومنافع مؤسسات صناعتی وتخصیص دوسیه برای هریك مؤسسات مذکور .

نوت : شروع تعمیل مواد (۱) ، (۲) ، (۳) ، (٤) درسال ۱۳۲۰

۱۱ : ـ لائحهٔ تشکیلات واجراآت اطاقهای تجارت وزارت اقتصاد ملی »

اطاق تجارت مرکزی

تشکیلات :

الف : معین وزارت اقتصادملی ورئیس عمومی اطاقهای تجارت .

ب : مدیریت عمومیه اطاقهای تجارت ومحاکم تجاریه .

۱ ـ اطاق تجارت مرکز :

الف : مجلس اطاق تجارت مرکزی .

ب : مجلس مرافعهٔ اطاق تجارت مرکزی .

۲ ـ اطاقهای تجارت درولایات :

الف : اطاق تجارت مزار شریف .

ب : اطاق تجارت ، قندهار .

ج : اطاق تجارت ، اندخوی .

د : اطاق تجارت ، هرات

۳ ـ ریاست های فیصله منازعات تجارتی در مرکز و ولایات

الف : ریاست فیصله منازعات مرکز .

ب : « « « قندهار

ج : ریاست منازعات هرات

د : « « مزارشریف ومیمنه .

ه : ریاست منازعات

ب : اجراآت :

۱ :ـ برای تعین رئیس ومعاون اطاق تجارت مرکز ازبین خود تجار وترتیب ادارهٔامورمالی واداری آن درسنهٔ ۱۳۱۹ بتاریخ (۱۵) میزان پیشنهادی ذیل از طرف وزارت اقتصاد ملی بمجلس عالی وزراء تقدیم و تصویب مجلس عالی حاصل شد .

بمجلس عالی وزراء :

در قسمت اطاقهای تجارت پس از اصلاحات سائره از قبیل تعدیل اوضاع داخلی اطاق تجارت کابل و تاسیس اطاقهای تجارت دیگر ولایات ، مزار ، هرات ، قندهار ، اند خوی اکنون وزارت چنین نظریه دارد که برای ادارهٔ امورمحاسباتی مجلسین اطاق تجارت کابل هم مانند سایراطاقهای تجارت تشکیلات جدیدی نموده شودوریاست مجالس اطاق تجارت کابل نیز مانند سایر ولایات بخود تجار مفوض گردد تا آنها رفته رفته شروع باداره امور اطاق نموده و تدریجا عادی و آماده برای آنوقتی بشوند که اگر بکلی امورات اطاق تجارت بخود شان سپرده میشود مانند سرمایه داران و تجار ممالك مترقی بتوانند ازعهده ادارهٔ آن

بطور مستقلانه بر آیند .

اینك درتحت همین نظریه ، وزارت اقتصاد ملی موضوع را بمجلس عالی وزراء پیشنهاد مینماید. تا بعد تصویب مجلس عالی وزراء تشکیل واجرا آت اطاق تجارت کابل به ترتیب مواد ذیل تحت اجراء گرفته شود :-

۱ :- رئیس مجلس اطاق تجارت ومعاون آن ازجملهٔ خود تجار عضو اطاق تجارت معین گردد البته تقرر رئیس اطاق طوریکه درپروژهٔ اصولنامهٔ اطاقهای تجارت تصریح شده بانتخاب خود اعضای اطاق وموافقت وزارت اقتصادملی بمنظوری مقام صدارت عظمیٰ صورت خواهد گرفت .

۲ :- انتخاب یکی ازمعین های وزارت اقتصادملی بحیث رئیس عمومی اطاقهای تجارت افغانستان وزارت اقتصاد ملی که امور اطاقهای تجارت را نگرانی واداره خواهد نمود .

۳ :- مدیر عمومی اطاقهای تجارت وزارت اقتصادملی بحیث سکرترژنرال (منشی عمومی) ازطرف وزارت اقتصادملی درمجالس اطاق تجارت مرکزی شامل ووظیفهٔ منشیت را ایفا نماید .

٤ :- تصاویب مجالس اطاق را بدون آنچه ازمسائل پولی وبودجه وی است رئیس عمومی ملاحظه وامضاء مینماید مسائل پولی وبودجه وی وهمچنین تصاویب راجعه بموضوعات مهمه بعد امضاء ومنظوری شخص وزیر اقتصاد ملی قابل الاجراء است .

۵ :- رئیس عمومی ازامور اداری یامالی تاجائیکه خودش به صلاحیت خود اجراء کرده میتواند اجراء ومسائل بلندتر از صلاحیت خودرا ازوزیر اقتصاد ملی استهدا مینماید .

٦ :- رئیس اطاق تجارت وظیفهٔ ریاست مجلس راایفامیکندامور اداری مثل سابق تحت نظروامر رئیس عمومی ومعین وزارت اقتصاد ملی اجراءمی شود .

۷ :- مدت ریاست اطاق تجارت برای یکسال است تجدید انتخاب رئیس بدورهٔ دوم نیز ممکن است .

۸ :- رئیس اطاق تجارت که از بین اعضاء اطاق انتخاب میشود برعلاوهٔ داشتن اوصاف مصرحه درمادهٔ (۸) پروژهٔ اصولنامهٔ اطاقهای تجارت واجد شرایط ذیل نیز باید باشد .

الف :- برای یکدوره (سه سال) باید عضویت اطاق تجارت را طی کرده باشد .

ب :- سن اومتجاوز ازسی سال باشد .

ج :- اقلاً دوثلث اعضاء هردومجلس به انتخاب اوجهته ریاست اطاق تجارت توافق نظر داشته باشند ورای بدهند .

۹ :- بودن یکی ازمعین های وزارت اقتصادملی بحیث رئیس عمومی اطاقهای تجارت افغانستان البته تایك میعاد معینی مثلاً برای پنج سال باشد بعدازان درهنگامی کەدیده شود تجار میتوانند خود شان ازعهدهٔ اداره وپیشرفت اطاقهای تجارت بصورت مستقلانه وصحیح بر آیند ضرورت

ریاست عمومی نبوده اطاقهای تجارت عموماً مستقل وهمینقدر که درمرکز درجلسات اطاق تجارت مدیر عمومی اطاقهای تجارت ودر ولایات مدیر های تجارت از طرف وزارت اقتصاد ملی نمایندگی وشمولیت نمایندکافی خواهد بود.

این بود پیشنهاد وزارت اقتصادملی که تعمیل میگردد.

بفرمان $\frac{۴۷۵}{۲۸۱}$ /۲۵ میزان صدارت عظمی چنین جواب داده شد.

نظر به پیشنهاد مورخهٔ ۱۵ میزان نومرهٔ ۱۰۹۶ وزارت اقتصادملی راجع به تعدیل اوضاع داخلی اطاق تجارت کابل وتاسیس اطاقهای تجارت دیگر ولایات مجلس عالی وزراء تصویب نومره (۴۵۳) تاریخی ۱۵ میزان ۱۳۱۹ را قرار ذیل نمود « مصوبهٔ مذکور تحت نمبر ۵۵۱ / ۲۰ میزان بصحه ومنظوری حضور شاهانه رسیده است »

۲: تشکیل وتاسیس اطاقهای تجارت جدیداً درولایات ذیل درسنه ۱۳۱۹ بعمل آمده:

الف : اطاق تجارت درقندهار

ب : اطاق تجارت درهرات

ج : اطاق تجارت درمزار شریف

د : اطاق تجارت در اندخوی

۳ : مسائل اعانه جات :

الف : اعانه جهته اتیام ومساکین :

۱:- در آواخر سال ۱۳۱۷ باثر مذاکرهٔ که در مجلس اطاق تجارت مرکز رویداده بود مسئلهٔ جمع کردن یکمقدار پول را ازطرف طبقهٔ تجار وشرکتها بنام اعانهٔ دارالاتیام ومساکین بود، درنتیجهٔ مذاکرهٔ مجلس یك مقدار پول تعین شد، چنانچه ازآنجمله تاکنون یك اندازه را تادیه ومابقی آن حصول شده میرود.

ب : اعانه امدادیه بمستحقین :

۱: مسئله اعانه امدادیه بمستحقین به اطاق تجارت مرکز تحت بحث ومذاکره قرار گرفته درنتیجه مذاکرات مذکور که درسنه ۱۳۱۸ بعمل آمده یك مقدار پول بنام طبقهٔ تجار وشرکتها تعین، چنانچه تا دورهٔ کنونی یك مقدار آن تادیه، وحصهٔ باقیماندهٔ آن درشرف تادیه میباشد.

ج : اعانه انیس :

۱: مسئله جمع آوری یکمقدار پول بنام اعانهٔ انیس وخدمت بمطبوعات دراوائل برج ثور هذا سنه ۱۳۱۹ ازبین طبقه تجار، مذاکره و درنتیجه یك مقدار پول بنام اعانهٔ مذکور تعین شد، چنانچه پول اعانه مذکور جهته اعانه انیس جمع وتحویل بانك کرده شده.

۴: در ضمن مذاکرات تاریخی ۵ حوت ۱۳۱۹ مجلس اطاق تجارت یکی مسئلهٔ تاسیس

شرکت سمنت بوده ، که جهت ذخیره کردن یکمقدار پول برای شرکت مذکور چنین تجویز شده که ازمفاد فروش پوستهای ۱۳۱۹ ، هرتاجر پوست وشرکتهای پوست یکمقدار پول باید جمع وآن را برای شرکت سمنت وخرید ماشین آن ذخیره شود .

۵: مسئله اعانه خیریهٔ بموسسه خیریه :

بموجب تصویب نمبر ۲۱۰ مجلس اطاق تجارتی که در اطاق تجارت بعمل آمده عیناً سواد مصوبه مجلس قرار ذیل است :-

درجلسهٔ امروزی اطاق تجارت که تجارعضواطاق ویکعده آقایان تجار ورؤسا شرکتهای دارندهٔ سهم قره قل حضور داشتند ، ازطرف تجارورؤساء شرکتهای مذکورچنین پیشنهادی بمجلس اطاق نموده شد ، که چون هر فرد تاجر وشرکتها آرزو دارند درامور خیریه شامل گردیده ودرمعاونت بموسسهٔ خیریه که قبلاً حسب تصویب مجمع عمومی شرکاء بانك ملی تاسیس گردیده است سهیم وحصه دار باشند اینك برای صورت گرفتن این مقصود ما تجار ورؤساء ونمایندگان شرکتهای قره قل اصالتاً ازطرف خودها وو کالتاً از جانب باقی سهم داران شرکتهای پوست ترتیب ذیل را بنام اعانه بموسسهٔ خیریه پیشنهاد وتصویب مینمائیم .

۱:-اشرکت های پوست‌ازهرجلد پوست قره قل اصل ودو برکه در محصول گمرکی خود مساوی هستند (پنجاه پول) بنام اعانه بموسسه خیریه میدهند .

۲:-سایراقسام پوست باستثنای پوست قرقل اصل ودوبرتحت اعانه نمی آیند .

۳:- تحصیل‌واجرای اعانه‌خیریه‌ازابتدای سنه ۱۳۲۰ توسط گمرکات مربوطه‌بعمل‌خواهدآمد.

٤:- پولیکه ازین درك اعانه خیریه بگمرکات جمع میشود تحویل‌خزانه دار گمرك گردیده گمرکات بااشخاص وشرکتهای اعانه دهنده سندات علیحده خواهند داد وپول مذکور را به ترتیب هفته وار توسط خزانه داران گمرکات مربوطه ببانك ملی بنام موسسهٔ خیریه تحویل داده‌خواهدشد .

۵:- اعانه مذکور که‌ازاول حمل ۱۳۲۰ شروع میشود برای‌مدت ۷سال کامل دوام نموده ودر ۳۰ حوت ۱۳۲٦ خاتمه پیدا خواهد نمود .

٦:- بمنظور ترقی تجارت میوه واصلاح طرز صادرات آن مذاکرهٔ دراطاق تجارت‌بعمل آمده‌بالاخره مذاکرهٔ‌مجلس منتج به‌جمع کردن یکمقدارسرمایه را بطور شرکت ووضع کردن آن‌را به‌سرمایه شرکت صابر تجویزشد ، تارویهمرفته این نظریه عملی‌شده وشرکت صابرکه شق واردات آن رخت‌باب بوده درمقابل شق‌صادرات خود میوه را قرارداده شرکت‌را دوام داده باشند واین‌شرکت ازتاریخ ۱۳۲۰ شروع بکار میوه می کنند .

۷:- برای رفع احتیاجات وتهیهٔ ضروریات پل خمری اطاق تجارت تاسیس یك مغازه را

بسرمایه (۱۰۰۰۰۰) افغانی درپلخمری تجویز نمودند که درمغازهٔ مذکور رخت، چای، شرینی وغیره ضروریات آنجا تهیه وفروش شود، چنانچه این نظریه تعمیل ومغازهٔ مذکور قایم وشروع بکار نمود.

۸:- اطاق تجارت مرکز از آغاز ۱۳۱۹ تااین تاریخ (۲۶۰) فقره از موضوعات مختلفه که متعلق اطاق تجارت بوده حل‌وفصل نموده تصاویب ونظریات قایم‌نموده که تفصیل آن بقرار ذیل است.

الف: نظریات خود اطاق تجارت که بمقام وزارت تقدیم شده.

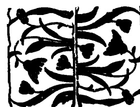
ب: اموراتیکه ازطرف مقام وزارت جهت حل‌وفصل باطاق تجارت محول‌ودراطاق فیصله گردیده. نظریه‌داده شده.

ج: فیصله‌جات مرافعهٔ دعاوی تجاریه که‌مراتب ابتدائیه آن درریاست فیصلهٔ منازعات طی وجیبهٔ مرافعه وی‌آن بمجلس اطاق حل‌شده یادرامور محاکمات تجارتی نظریه داده شده.

۹: برای منابع عایداتی اطاق های تجارت در اثر تجاویز موثری که از طرف وزارت اقتصادملی بمشورهٔ اطاق تجارت مرکزی بعمل آمده مدارك جدیدی درسال ۱۳۱۹ پیداشده که درنتیجه آن مجموع عایدات سال۱۳۱۹ اطاقهای تجارت نسبت بسال ۱۳۱۷ یك مقدار ونسبت بسال ۱۳۱۸ یك مقدار زیاده تری افزود گردیده است.

مقرری‌ها:

صداقتماب عبدالغفورخان مدیر شعبه قانون نامه‌های مدیریت عمومی صنائع.
« « غلام‌محی‌الدین‌خان « شعبه دستی « « «
ع،ص غلام محمدخان رئیس گمرك کابل،
ص، فخرالدین‌خان مدیر کنترول ریاست گمرك کابل.
ع،ص محمد عزیزخان رئیس گمرك قندهار.
عالیقدر سید احمدعلی شاه‌خان مدیر عمومی توسعهٔ تجارتی.
عزت مند هانس تورك مشاور « « «
ص، محمداسمعیل خان معاون نمایشگاه مدیریت عمومی توسعهٔ تجارتی.

امور وزارت صحیه

وزارت صحیه ! که یکی ازشعب مهمهٔ مملکتی مارا تشکیل داده وموظف‌است تاچاره های بوجود آمدن یك نسل قوی ونیرومندی را عمیقانه سنجیده وبه دفع ومجادلهٔ هرگونه امراض وعوارضیکه بنیهٔ صحی مملکت را تهدید میکند بپردازد، همه‌ساله نسبت بتوجه خاصی که حکومت ترقیخواه به آن ابذال وهدایات نافعهٔ اعطا می کند قدمهای متین‌تری بسوی پیشرفت و تعالی می بردارد .

اینوزارت که بجزمصارف هنگفت درنواحی مختلفه صحی‌وجهت معاونت‌به‌افراد علیل و بیمار جامعهٔ ما هیچ عائدی ندارد همیشه مورد الطاف گرانبهای حکومت واقع وبنابرآن درشعبات محتاج الیه‌خویش افزوده ودامنهٔ فعالیت خودرا حتی‌الامکان توسعه داده است. چنانچه امروز لله‌الحمد وزارت صحیه موفق گشته است شفاخانها وموسسات تداوی متعددی در مرکز وگوشه های مختلف مملکت دائر ساخته ودامنهٔ این تدارکات را وسیعتر نماید .

درین سال جدیت های صحیهٔ مملکت ما که محض بادستگیری های کافی و توجهات نیك حکومت صورت می‌گیرد خیلی زیاد واهمیت خدمات آن درنزد عامه ثابت می‌باشد، امیدواریم این روش نتائج نکوتری بمیدان آورد .

این‌است که درذیل بطور مختصر اجرا آت امسالهٔ وزارت معزی‌الیهارا از نظر مطالعین گرام تیر میکنیم .

تشکیل و تاسیس شفاخانه ملکی ارزگان :

در تشکیلات وزارت صحیهٔ وجودیك شفا خانه‌ملکی درارزگان احساس‌ودر ۱۳۱۹ منظوری آن حاصل و درهمین سال‌باتکمیل شدن مامورین‌فنی‌واداری واسباب ولوازم آن افتتاح گردید اکنون ازمدتیست شفاخانه مذکور به‌فعالیت آغاز نموده وبه تداوی مریضان‌آنجا می پردازد.

شفاخانهٔ چخانسور :

یك‌شفاخانه‌ملکی‌درچخانسور‌نیزتاسیس وافتتاح گردیده‌وازاوائل‌سال ۱۳۱۹ شروع بکارنموده‌است .

ده کدهٔ جذامیها :

قبل ازاینکه باصل‌مرام این‌ده پرداخته شودویا ازاقدامات‌نیك حکومت بهی‌خواه‌ذکری بمیان آید بی‌مورد نیست چند سخنی در اطراف مرض جذام بگوئیم :

جذام از بیماریهای خیلی‌خطرناکی است‌که‌پانزده هزار سال‌پیش‌از میلادحضرت مسیح در هندوستان ومصرظهور کرده است این مرض درزمان جنگ‌های صلیبی وسعت‌بی‌پایانی اختیار

کرده و ازآن به بعد مردم به مسری بودن آن آگاه شده در صدد تجرید کردن مبتلا یان از میان توده برآمدند .

درقرن سیزدهٔ میلادی جذام خانهای برای تجرید بیماران ساخته و جذامی ها را درآنجا جادادند ، دراثراین اقدامات از شدت این مرض کاسته شد ، درآنزمان مجذومین ناچار بودند که همیشه باخود زنگی در دست داشته وهنگام عبور ازراهی زنگ مزبور رابنوازش درآورند تا مردم ازسرراه ایشان دورشوند ، امامتاسفانه باهمه این احتیاطات مرض جذام نابودنگردیده درکنارهای دریاهای مدیترانه ، دریای سیاه ، کشورهای بالقان ، جنوب روسیهٔ هسپانیهٔ نوروژ ، هندوستان وچین امریکه ، فرانسه ، انگلستان وممالک های دیگر مبتلا یان این مرض زیاد شدند ودامنهٔ آن تااکنون بقدری توسعه یافته که دولتها ناچار گردیدندمجدداً آسایشگاه ها وجذام خانهای متعدد بنا نمایند و مجذو مین را از جامعه ومیان مردم دور کرده و در محل مجزائی تداوی ومراقبت نمایند .

اینك درین اواخر به اساس احصائیهٔ هائی که در دست وزارت صحیه افتاده موجودیت مرض جذام را مخصوصاً درحصص (جاغوری وغیره نقاط دیگر) نشان میدهد ، حکومت مطلع و خیر اندیش ما که نصب العین همیشه شان تامین صحت وسعادت عامه میباشد بیشتر باین موضوع توجه فرموده ومخصوصاً نسبت برفع نمودن امراض مسری ازبین توده ازهیچگونه مساعدت ومجاهدت خودداری نکرده است .

وزارت صحیه باساس نظریات بهیخواهانهٔ حکومت متبوعه ازچندی باینطرف مترصد بودکه برای ازبین بردن این مرض مسری چاره سنجی کرده ونظریات خودرا باپروژهٔ مرتبهٔ آن به پیشگاه حکومت خیر اندیش خود تقدیم نماید ، اینست که پس از یك سلسله تفحصاتیکه در بارهٔ دهکدهٔ جذامیها وصورت تجرید وآسایش ایشان بعمل آمد ونقاط مختلفهٔ درهرگوشه وکنار جهت این مسئله مورد توجه قرار گرفت بالاخره درمنطقهٔ (سرخ آب لهوگرد) برای ده کدهٔ جذامی ها که ازهرحیث هم برای جذامی ها وهم برای صیانت سائرین از سرایت مرض ایشان و ضمناً جهت وارسی ازاحوالات وگذارشات وتنظیم حیات مناسبی برای ایشان میباشدیکحصه اراضی انتخاب گردید ، منطقهٔ (سرخ آب لهوگرد) دارای یك اراضی وسیع و ازنقطهٔ نظر راحت وآرامش خاطر جذامیها قابل توصیف زیادی است .

درین دهکده عموم جذامیهای مملکت باعایله واطفال خویش جمع شده وبرطبق پروگرام مرتبه دریك ناحیه آرام وآزاد مشغول کار وفعالیت وگذشتاندن یك حیات بی دغدغه ومامون میشوند ، دردهکدهٔ جذامیها برای هرعایله یك مقداراراضی زراعتی که تامین اعاشه ومایحتاج هرخانوادهٔ جذامی رابخوبی نموده بتواند تخصیص یافته هرجذامی میتواند فراخور حال و وضعیت

خویش از مزایای دهکده استفاده نموده درتحت نظریات صحی برطبق میل و آرزوی خود بکاری اقدام نماید .

فرقی که این دهکده ازحیات منفرد ومشتت جذا می ها در هر ناحیهٔ مملکت دارد اینست که جذامیها ی بیچاره بنابر نفرت وانزجار ی که از جانب مردم احساس می کردند وبسوی هر که بانظر مایوسیت ونا امیدی می نگریستند درهرجا وهر وقت حیات پراز اضطراب تیر میکردند ، اکنون در محیط خود باهمدردان خویش بسر برده ودرطی یك پروگرامی که تماماً مبنی بر خیر وبهبود ایشان مرتب شده حرکت می نمایند ، دردهکدهٔ جذامیها تمام مایحتاج انسانی مدنظر قرار داده شده وهرگونه ، تسهیلات برای افراد آن فراهم شده است ، منتهی چیز یکه درین دهکده بایك شهر کوچك تفاوت دارد تجرید جذامیها وتداوی ایشان است تاسایرین از سرایت مرض ایشان مصئون مانده وجود شان از لوث چنین مرض خبیث ومخوف درامان بمانند ، این چارهٔ که عبارت از تجرید جذامیها دریك منطقهٔ بی جنجال است از بهترین چاره های است که مناسب حال ووضعیت مملکت ما دیده میشود .

حکومت غمخوارما برای بوجود آوردن یك دهکدهٔ جذامیها احسان بزرگی فرموده است وبدینوسیله در نظر دارد تاطوریکه عرض شد از یکطرف جذامیهای بیچاره با یك رفاهیت کامل زندگی نموده واز طرف دیگر اشخاص از آفت شان بر کنار مانده ودامنهٔ انتشار مرض محدود شود .

فعلاً وزارت صحیه درصدد بدست آوردن احصائیه صحیح مریضان جذامی است که به ذرایع ممکنه از تمام نقاط مملکت این احصائیه را بدست خواهد آورد وبعد ازآن اگر خدا بخواهد در شروع سال آتی نسبت به عملی نمودن این نظریه اقدام می کند ، ازین جهت وبواسطهٔ اینکه باید احصائیه مریضان جذامی ازتمام اطراف مملکت بوزارت صحیه زودتر مواصلت کند تاوزارت صحیه احصائیه مذکور را نزد خود مرتباً قید ومادامیکه جذام خانه افتتاح می یابد از قرار لست احصائیه فرستادگی مدیریت ها وماموریت های صحیهٔ اطراف اسامی جذامیهارا معلوم کرده وآنهارا بدون اشکال وبه زودی بمرکز طلبیده وبه جذام خانه شامل وتحت تداوی فنی بگیرد ، طبق این منظور فرمانی ازمقام منیع صدارت عظمی صادر شده است که برای روشن شدن اقدامات راجع به جذامیها بدرج نقل احکام فوق الذکر می پردازیم :

« ازآنجائیکه حکومت بهبخواه شما بسلامتی وتندرستی افراد وطن عزیز اهمیت زیادی میدهد ، ازین جهت همیشه مترصد احوال اهالی بوده ومخصوصاً برای مرتفع ساختن امراض مسری خیلی بذل توجه دارد ، چه یك شخصی که بمرض مسری گرفتار میشود ، نه تنها خودش مورد تهلکه قرار میگیرد بلکه یك تودهٔ زیاد اهالی از اثرات این ، مرض متأذی گردیده

وبالاخره آسیب آن درمیان جوامع بشری منتشر خواهد گردید والبته مملکت ازین حیث دوچار خسارات بزرگی میشود ، این مرض مسری مهلك که عبارت از جذام است وباصطلاح عوام به اسم کولی نیز یاد میشود برای پرستاری وغمخواری همچه مریضان حکومت متبوعه چنین تجویز کرده است که یك جذام خانه دریك حصهٔ مناسب مملکت بصورت ده ویاقریهٔ که به اهالی تماس نداشته باشد تعمیر واشخاص مبتلایان مرض مذکور را از گوشه وکنار مملکت جمع آوری نموده باتمام عایله وفامیل شان درموضع مذکور به قسمیکه ازروی ایجابات فنی تجویز گردیده تحت کنترول وتداوی قرار بدهد وهم ضمناً هرکدام مریضهای مذکور یکنوع مشغله که از طرف وزارت صحیه به آنها محول میشود ، مصروفیت داشته از زحمت کشی خود هم بتوانند استفاده نمایند واز طرف دیگر هرکدام به اندك زمان دارای یکنوع صنعت وهنر شوند وعلاوتاً درنزدیکی قریهٔ مذکور که برای سکونت وگذارهٔ آنها تعیین گردیده یك شفاخانه عصری بادکتور وادویه وسامان لازمه وپرستار جهت تداوی شان تجویز گردیده تا اشخاص مبتلاشدگان مرض مذکور را تحت تداوی بگیرند یعنی مریضان مزبور ازیکطرف مشغولیتی را دردست داشته باشند تاشبا روز شان عبث نگذرد واز طرفی هم تحت تداوی گرفته شوند تارفته رفته اگرخداوند بخواهد اشخاص مذکور روبه بهبودی گذاشته واز طرفی هم برای انسداد از شیوع مرض جذام اقدام نافع بعمل آورده شود ، بناءً علیه مراتب اقدام خیریهٔ حکومت را فوقاً بشماابلاغ وهدایت داده میشود تامدیریت صحیهٔ آنجا هرچه زودتر در اطراف مریضهای جذام مرکز واطراف تشبثات فوق العاده نموده درهر قریه ومحل که سراغ مریض جذام را داشته باشند بسیار بزودی طور مفصل اسم وولد وقوم اناث وذکور صغیر ویا کبیر بامحل سکونت ، همه را به ترتیبیکه در فوق تذکار یافته است مفصل بوزارت صحیه تقدیم نمایند تاوزارت صحیه بتواند درنزد خود احصائیه قید کرده وبموقع لازمهٔ طبق احصائیه مذکور مریضان جذامی را از تمام نقاط افغانستان جمع کرده درموضعیکه برای اسکان ایشان تعیین گردیده شامل وتحت تداوی بگیرد ، البته تطبیق امر هذا بذریعهٔ مدیریت های صحیه عملی میشود ، پس به مدیرهای صحیه ومتخصصین مربوطه امرمیشود که درتشخیص ولست اسامی گرفتار شده باین مرض خیلی دقت واهتمام بخرج بدهند ومریضانیکه مشبوه نزد شان قرار میگیرد ، اینگونه اشخاص را بصورت مشبوه درلست قید کرده وصورت اسامی اشخاص حقیقی گرفتار این مرض را علیحده توضیح بدارند وخیلی دقت نموده احصائیه صحیح به سرعت ممکنه باید بوزارت صحیه برود ، تاکید است » .

تشکیلات اداری وفنی این دهکده قبلاً منظور وآماده شده است تا پیش از رسیدن جذامی ها دهکده وترتیب آن مکمل بوده وهر یك به شغل خویش آغاز نماید ، مصارف این

دهکده یك مبلغ معتنابهی را دربر میگیرد ، چنانچه اغذیه ، البسه ، تربیهٔ جذامیها مصارف تعمیر جای . حفر کاریز ، خریداری املاك برای دهکده وحتی افراد محافظ ، ژاندارمه پیش بینی وروی دست قرار داده شده است .

دپوی عمومی :

این موسسه قبلاً تحت اثر وزارت صحیه بنام دواخانهٔ عمومی مرکزی بوده تمام ادویه ولوازم فنی کار آمد موسسات رسمیهٔ صحیه بوسیلهٔ آن تدارك وتوزیع میگردید ، واز طرفی شعبات فروش ادویه نیز بصورت تجارتی داشته مثل شرکتهای شخصی به فروش ادویه بالای اهالی باقیمت مناسبی میپرداخت ، پسانها طبق منظور مقامات صلاحیت دار ، دواخانهٔ عمومی بصورت یك موسسهٔ تجارتی رسمی تبدیل گشته اسم آن نیز به دپوی عمومی تبدیل یافت ولی در همان حین قرار گذاشته شد که تامدت یکسال دیگر اجراآت مقدماتی . کنترول وفعالیت آن در دست وزارت صحیه باشد ، پس ازطی یك سال فوق اکنون این موسسه برطبق احکام مقام عالی صدارت عظمی تماماً به شکل یك موسسهٔ تجارتی که از طرف دولت اداره میشود ، بوده وصرف جنبه های حسابات سرمایهٔ آن به کنترول وزارت صحیه وجنبهٔ کنترول حسابی آن بمدیریت محاسبهٔ تجارتی وزارت مالیه تعلق داشته ووزارت صحیه از نقطهٔ نظر اداره آنرا مانند یك موسسهٔ دوافروشی پنداشته وگاه گاهی از فروش ادویه ونظافت موسسهٔ آن طبق اصولنامهٔ دواخانها تفتیش ومراقبت مینماید .

تعمیر شفاخانهٔ عقلیه وعصبیه برای اناث :

تعمیر یك شفاخانه برای اناث ازضروریات جدی اجراآت وزارت صحیه بشمار میرفت ، زیرا طبقهٔ مریضان عقلی وعصبئی نسوان بیشتر ازطبقهٔ ذکور قابل توجه بوده وضرورت یك موسسهٔ جداگانه‌را باین طبقه ایجاب مینمود تازنان دیوانه ازکوچه وبازار وخانهای خصوصی خود جمع شده ودرین موسسه تحت تداوی قرار داده شوندلهذا درسال ۱۳۱۹ اعتبار شفاخانهٔ مذکور حاصل وشروع به تعمیر آن گردیده واکنون قریب اختتام میباشد .

تعمیر رهایشگاه برای سرطبابت شفاخانهٔ ملکی مزارشریف :

برای اینکه سرطبیب متخصص موظف مزارشریف درنزدیك شفاخانه‌وجود داشته وازطرفی نسبت به داشتن یك جای رهایش مناسبی آسوده تر باشند درین سال منظوری یك رهایشگاه برای سرطبیب ، متخصص مزار شریف حاصل وتعمیر آن قریب الختم میباشد .

تعمیرات جدید دیگریکه برای بعض موسسات صحیه مدنظر قرار داده شده است:

۱:- تعمیر یك شفاخانهٔ مستورات برای ولایت مزارشریف
۲:- « « « برای مرکز
۳:- تعمیر یك معاینه خانهٔ مرکزی در کابل
٤:- تعمیر یك دپوی عمومی در کابل علاوه بر تعمیرموجوده برای ذخیره عمومی در حصه تعمیرات کارتیه ٤
۵:- تعمیر یك معاینه خانه درمزارشریف
٦:- « « درقندهار
۷:- تعمیر یك شفاخانه برای حکومتی کلان لغمان
۸:- تعمیر شفاخانه برای حکومت کلان کنرها

اصل موسسات قلمات ۱ ـ ٤ وقلمات ۷و۸ موجود و درفعالیت میباشند ولی از حیث اینکه دارای عمارت جدید عصری نبودند ، اکنون درنظر گرفته شده است تابرای هرکدام عمارات لازم ولایقی ساخته شود .

باغچهٔ کودکستان :

تعمیر کودکستان قبلاً بهپایهٔ تکمیل رسیده اما باغچهٔ متعلقه آن که اهمیتش کمتر از عمارت کودکستان نیست برای سال آتی درنظر گرفته شده وامید است درین سال کودکستان مذکور از حیث مسائل عمرانی واحداث باغچه مکمل گردد .

عمارت اسپریت کشی:

قبلاً شعبهٔ اسپریت کشی مربوط دواخانهٔ عمومی بوده ودرآنجا بهکشیدن اسپریت مبادرت میشد ، درینسال ماشین اسپریت کشی مذکوربرای کارآمد شفاخانهها باتمام لوازم وا شخاص فنی آن بعمارت مخصوص اسپریت کشی کهقبلاً احضار شده است نقل یافته ودرآنجا که همه گونه لوازم وتجهیزات فنی موجود است بهکشیدن اسپریت مبادرت شده است ، فعلاً این ماشین مایحتاج اسپریت موسسات صحیهٔ مرکز را تدارك نموده ودرنظر است درآتیهٔ قریب به تکامل آن پرداخته شده وبرای عموم موسسات اسپریت بدهد درآنوقت البته شعبات صحیما از تورید اسپریت خارج مستغنی شده ویكقلم مهم وارداتیما ازبین برداشته شود .

اینزاد بستر دربعضی ازشفاخانها .

۱ :ـ شفاخانهٔ عقلیه وعصبیه علی آباد :

از آنجا کهمریضان ومراجعین قابل بستر (مخصوصاً جلبیها) باین شفاخانه زیاد وبستر

های موجودهٔ آن مملو ازمریض‌بود ، وزارت صحیه درصددرفع این‌معذور برآمده و منظوری یك تعداد بستر دیگر را نیز حاصل نمود وا کنون از آنها استفاده می نماید .

۲ ـ شفاخانه ملکی علی آباد :

چون بستره های لوکس اجرتی آن برای مراجعین کفایت نمی کرد علی هذا چند عدد بستر لوکس دیگر نیز در تعداد بستر های لوکس مذکور افزوده شد .

۳ ـ شفاخانه مستورات :

شفاخانه مستورات تااینندم عاری از بستر ها ی لوکس بود ، درین سال حسب پیشنهاد مقام سر طبابت آن تخصیص چند عدد بستر اجرتی لوکس باین شفاخانه نیز اعطا گردید .

٤ ـ شفا خانه محبس ده مزنگ :

حسب در خواست شفاخانهٔ محبس که ضرورت ایزاد بستر را وانمود می کرد به تعداد ده بستر در شفاخانه مذکور ایزاد بعمل آمد .

اعزام هیئت های صحی جهت تداوی عملهٔ طرق وانهار :

۱ ـ یك هیئتی مرکب از معاون دکتور ، کمپوندر، وجراح برای سرك تنگ غارو
۲ ـ یك هیئت صحی برای تداوی مریضان عملهٔ نهر بغرای قندهار بادویه وسامان‌لازمه
۳ ـ تعیین یك هیئت صحی دیگر برای تداوی عملهٔ مصروفین سرك درونته

اقدامات راجع به‌مجادلهٔ ملاریای سمت شمالی :

ازدو سال باینطرف وزارت صحیه داخل اقدامات نسبت بمجادله باملاریای سمت شمال است چه درین سمت بسا مناطق ملاریا خیز ازقبیل باطلاقهاوجبه زارها وجود دارد که همه ساله پشه های ملاریائی راپرورش داده وباعث ازکار انداختن یك تعداد هنگفت عملهٔ آن سمت میگردد

بالاخره دراثر فیصلهٔ مجلسیکه درین خصوص بوزارت اقتصاد ملی بعمل آمده بود یك هیئت صحی‌که‌عبارت ازمتخصیصین ودکتوران باشدازطرف وزارت صحیه‌ویك هیئت مهندسین ازطرف وزارت فوائد عامه تعیین وبسمت مذکور اعزام گردید تا این هردو هیئت نسبت به خشك کردن باطلاقها وجبه‌زار های مذکور نظریاتی رابروفق فن مهندسی ودکتوری قائم کرده و نتائج آنرا بوزارت صحیه وفوائد عامه تقدیم نمایند ، چون دوسیهٔ مکمل و سوابق این موضوع نزد وزارت صحیه موجود بود پروژهٔ این هیئت صحی باآن تطبیق واینك پس از تدقیقات لازمه ومجالسی که بین وزارت جلیلهٔ اقتصاد ووزارت صحیه وفوائد عامه دائر میشود اقدامات موثری

روی کار آورده خواهد شد وچارهٔ دفع ونابود ساختن ملاریای که باین سمت است اتخاذ خواهد گردید.

ورود یکدسته فارغ التحصیلان فن طبابت ازخارج :

یکی از چیز هائیکه بایست در موفقیات وزارت صحیه سهم عمدهٔ حاصل کند ورود یکدسته فارغ التحصیلان شعبهٔ طبابت ازخارج (امریکا، آلمان وانگلستان) ودستهٔ دیگری فارغ التحصیلان فاکولته طب است (فارغ التحصیلان فاکولتهٔ طب) فعلاً درشعبات مختلفه مشغول ستاژ میباشند که وجود این ذوات اثرات مستقیم وغیر مستقیمی در شعبات وموسسات صحیه انداخته و به وزارت صحیه موقع داده است تادر رأس بعضی موسسات خویش مدیران فنی و اداری راازصنف دکتوران مقرر ونتائج نیکوتری ازاجراآت شان حاصل نماید لست اسامی هرسه دستهٔ فوق درضمن جداول نومره ۷ـ۸و۹ تذکار یافته وفوتوهای بعض شان نیز نصب شده است .

درین سال ۱۳ نفر ازدورهٔ ششم مکتب طبی نیز فارغ التحصیل شده ودردورهٔ ستاژ میباشند .

سه نفر ازشق دواسازی واسپنچیاری فاکولتهٔ طب فارغ التحصیل وبه شعبات متعلقهٔ خویش مشغول ستاژ میباشند .

درگذشته یکعده طلاب ازولایات، حکومات اعلی و کلان جهت اخذ تعلیمات فن کمپوندری جلب وتحت تعلیم گرفته شده بودند، در هذالسنه یازده نفراز طلاب مذکور فارغ التحصیل شده وبه موسسات صحیهٔ مربوطه مقرر واعزام گردیده اند، اسامی ایشان درجدول درج است ـ

طلاب فارغ التحصیل کورس جراحی:ـ

اول ـ طلاب و طالبات کورس دندانسازی :

ذکورـ (۱) فارغ التحصیلان که پس از اکمال تحصیلات درفن تداوی ودندانسازی شهادتنامه حاصل کرده کنون بصفت معاون دکتور دندان کارمی کنند ۳ نفر

(۲) فارغ التحصیلان که بعدازطی تحصیلات درفن پروتیز دندانسازی شهادتنامه اخذ کرده اند مصروف کارمیباشند ۷ نفر

اناثیه ـ (۳) طالبات فارغ التحصیل فن دندانسازی مستورات که حاضراً درشعبات دندانسازی اناثیه مصروف خدمت میباشند ۶ نفر

تبصره : چون سرویس این هردوموسسهٔ دندانسازی اناث وذکورراوزارت صحیه ازچندی باینطرف بکار انداخته ودرختم هردورهٔ آن به حاصل کردن یکدسته فارغ التحصیلان نائل میگردد اینست کهافراد فارغ التحصیل هردو کورس فوق به استثنای چندنفرفخری که پس ازاخذ شهادتنامه درشعبات شخصی مصروف میشوند، متباقی آنها در موسسات صحی شامل کار وخدمت میگردند .

دوم ــ طلاب فارغ التحصیل کورس جراحی :

طلاب کورس جراحی نیزازمجلو بین ولایات میباشندکه حسب فیصلهٔ وزارت صحیه به شعبهٔ جراحی علی آبادمصروف تعلیمات عملی ونظری بوده بالاخر درین اواخر نائل شهادتنامه شده درشعبات صحیه به حیث پانسمان چی داخل کار میباشند این کورس متصلاً در فعالیت بوده برای آماده ساختن طلاب فنون مذکور درختم هردورهٔ معینه حاضراست .

سائر تصویبات وزارت صحیه :

وزارت صحیه نسبت به تشکیلات موسسهٔ باکتر لوژی ازادتی راقائل شده و برای توسعهٔ این موسسه یك مقدار پول کافی رادربودجه پیش بین شد چنانچه به اساس همین ازادت وتوسعه بود که درین اواخر وزارت صحیه خواست تابامعاونت قیمتدار وزارت جلیلهٔ معارف قدمی برای شمولیت یکدسته ازطلاب معارف جهت تحصیل فن مستحضری تحت اثرعزتمند دکتور زهدی بیگ متخصص موسسهٔ باکتر لوژی برداشته وحسب منظوری مقامات صلاحیت دار داخل اقدامات شود ، اکنون این اقدام عملی شده ودرنتیجه بشمولیت یك تعداد کافی ازطلاب درین موسسهٔ موفق آمده است .

مسئلهٔ ظهور کالرا درهند :

دراوایل بهارسال ۱۳۱۹ اطلاعی بوزارت صحیه مواصلت وشیوع مرض کالرارا در حصص هند، واخیراً به حصه هائیکه همجوار وقرب خاك افغانی میشود وانمود کرده بود ، چون مرض مذکوریك مرض مدهش وخانمان سوزیست که باعث اتلاف یك بارگی افرادوخانواده های متعدد یك مملکت میگردد وصدمات تلافی ناپذیری درتکثیرحیات عمومی حواله می کند برای وزارت صحیه موضوع مهمی راتشکیل داده آنرا واداشت تاجهت جلوگیری از سرایت آن بخاك افغانستان باهرگونه وسایل ممکنه متشبث شود ، برای این کار ازهمه اولتر هیئت های منظمی مرکب از دکتوران لایق ومعاونین با۱۰/۰۰۰ راسی سی واکسین ضدکولرا وادویه وسامان کارآمد لازمه را بحصه های سرحد افغانی همجوار باسرحد هند که مواضع عبورومرور کوچی ها وسائراشخاص است اعزام وبه حکام مربوطه توصیه های معاونت وهمراهی وفراهم آوری تسهیلات درامور مربوطه بامامورین مجادله گوش زدکرده وعلاوتاً به هیئت های مجادله نیزدساتیرلازمه وهدایات کافی داده شدتا اشخاصیکه ازخاك هندوارد خاك افغانی میشوند هرگاه درخاك هند به واکسین کالراتزریق وورقهٔ تصدیق آنراازمامورین مجادلهٔ حکومت هندباخود داشته باشند مزاحم نشده واجازهٔ دخول به افغانستان داده شود ، ورنه حتماً باواکسین پیچکاری شده وبعداجازهٔ دخول به خاك افغانی برای شان داده شود ــ ازطرفی به تمام حکام مربوط وهیئتهای مجادله هدایت داده شد تااگر خدا نخواسته در حصه های

مربوطه هریك اندك آثاری ازمرض کولرا ولومشکوك هم باشد دیده شود هرچه زودتر بوسیلهٔ تیلفون بوزارت صحیه اطلاع بدهند تاوزارت صحیه قبل ازینکه مرض انتشارزیادپیدا کند چاره های عمده تری درمقابل آن اتخاذ نموده بتواند ، واین ترتیب باتعقیبات صحی مقام وزارت تحت کنترول همیشگی قرار گرفته وهر روز استفسارات لازمه بعمل می آمد ـ علاوه از اجرا آت فوق مقام وزارت صحیه باوزارت جلیله خارجه نیزمذاکره ومفاهمه نموده ونظریات فنی را با آنها پیش نهاد دادتابه تمام ماموریت های ویزهٔ افغانی مقیم هند توصیه وهدایت داده شود که اشخاصیکه ویزهٔ داخل شدن رابه خاك افغانی میخواهند هر گاه تصدیق تلقیح واکسین کولرا دردست نداشته باشند ازویزهٔ پاسپورت ایشان جهت دخول بخاك افغانی خودداری شود ـ درطی این تدابیر لله الحمد نتائج نیکوئی بدست آمده وازدخول مرض کولرا در افغانستان جلوگیری کامل بعمل آمد .

مرض چیچك :

چیچك که یکی ازامراض مدهشه انسان ومخصوصاً دشمن قوی اطفال بشمارمیرود امسال تقریباً درتمام حصص افغانستان مستولی بوده ویك مجادلهٔ جدی را ایجاب میکرد علیهذا پس از یك سنجش صحیح تجویز آبله کوبی مکمل درمرکز وولایات صورت گرفته وبهرمنطقه حسب احتیاجات ایشان آب تازهٔ چیچك ساخت موسسهٔ باکتریولوژی مرکزارسال گردید وهدایتی صادرشد که ازین آب تامدت یکماه کار گرفته شده وپس از مرور یکماه واپس بمرکز ارسال شود تا آب تازه وموثر دیگری بجای آن فرستاده شود ، طوریکه معلوم شده این اقدام نتیجهٔ خیلی نیکوئی داده ویکدم از شدت مرض چیچك درتمام نقاط مملکت کاسته ودر طی این اجرا آت در حدود یك لك وبیست هزار نفر آب چیچك بمصرف رسیده است .

تیفو :

چنانچه معمول وزارت صحیه است تدابیردفع وجلوگیری ازهر گونه امراض وخاصه امراض ساریه ومستولیه پیش از پیش اتخاذ شده وسعی میشود تاحتی الامکان موقعی برای ظهور اینگونه امراض پیدانشود ، روی این عقیده وزارت صحیه راجع به مرض تیفو نیز که یك مرض ساری میباشد به تمام مامورین صحیه ولایات ومناطق مختلفهٔ مملکت هدایاتی صادر وایشان را جهت حفظ ماتقدم این مرض پیش بین ساخته بودچنانچه وقتیکه مدیریت های صحیهٔ هرات ، وقندهار ومشرقی اثر محرقه را وانمود کردند ، علی الفورواکسین ضد مرض مذکور به ولایات متذکره فرستاده شده واز شیوع مرض مذکورجلوگیری بعمل آمد ، مقدار واکسین تیفو که امسال توزیع شده است با مجموع تعدادیکه به وزارت جلیلهٔ حربیه فرستاده شده بالغ برچهل هزارسی سی میباشد .

وظائف شعبات :

۱:ـ برای اینکه احصائیهٔ فعالیت های کلنیك وپولی کلنیك شفاخانها و معاینه خانهای

مرکز وولایات وحکومات اعلی وکلان به‌یکصورت صحیح طورفنی واساسی به‌قسم متحد الشکل بدست آورده‌شود، وازروی ترتیب احصائیه های صحیح عوامل امراض که بدرستی سنجیده شده بتواند چندین متحدالمالی راجع بصورت ترتیب وارسال هرگونه احصائیات صحی هدایت کافی داده‌شده وهمچنان جداول فنی آن‌تحت طبع واجرا قرار گرفته‌است .

۲:- یکی از وظائف شعبه احصائیات صحیه ترتیب احصائیه امراض ساری مملکت است ، این‌احصائیه که برای معلومات شعب مربوطه ازامراض ساری که‌درنقاط مختلف افغانستان وجود دارد خدمت کرده وهمچنان برای دادن معلومات به‌ممالك خارج یادراوقاتیکه از طرف منابع خارج سوالی میشود ، مورد ضرورت واحتیاج زیاد وزارت صحیه است قبلاً از طرف شعبه احصائیه دربارهٔ بدست آوردن این‌احصائیه اقداماتی بعمل آمده وهمچنان هدایاتی به‌نقاط مربوطه صادر وبرای ترتیب احصائیه فنی آن اوراق اساسی تحت طبع واجراء گرفته شده .

۳:- احصائیه تولدات ووفیات که‌عامل موثری درخدمت احصائیه مملکت است وبین‌وزارت صحیه وریاست بلدیه مشترك بوده، به‌همکاری ومعاونت شعبهٔ مربوطهٔ ریاست بلدیه بدست می آید باریاست بلدیه مفاهمه ومذاکراتی بعمل آمده و درین زمینه ترتیبی سنجیده شده که عنقریب عملی خواهد گردید .

درابتدای محاربه یك‌مجلس دروزارت اقتصاد ترتیب وبذرائع ممکنه قیمتهای ادویه وسامان لازمه خواسته‌شد تاازهرجائیکه بقیمت ارزان وبه‌مفاداهالی‌وطن تمام‌شود اقدامات بخریداری کرده‌شود، چه درآنوقت وضعیت جنگ تیره شده راه های تجارتی اروپا تقریباً مسدود بود ازطرف دیگر باشرکت پینتون ووزارت اقتصاد قرار دادی ترتیب‌شده یك‌مقدار بزرگ ادویه ساخت کمپانی بایرخریداری شد که‌یك حصهٔ آن‌بکابل وارد وبه دپوی‌عمومی کنونی در سابق به‌اسم دواخانه عمومی موسوم بود ذخیره کرده شد ، درثانی توسط وزارت جلیلهٔ اقتصاد به‌نمایندگی تجارتی افغانی درامریکه راجع به‌سامان وادویه آدرداده شده که آنهم خریداری شده یکحصهٔ آن به‌کراچی وارد ودرآخر زمستان بکابل خواهد رسید واحتمال‌دارد که از جاپان هم‌یك‌مقدار بزرگ سامان ودیگر لوازم طرف ضرورت شفاخانها وموسسات دیگر خریداری شودعلاوه ازین کنون هم‌سعی بعمل‌می‌آید تاازهرجا ومنابعی که‌ممکن‌شود ادویه ودیگر سامان مایحتاج باصورت بهتری تهیه شود .

یکی ازتشبثات خوبی که درقطار اجرا آت وزارت صحیه بنظر میخورد همکاریست که‌درین اواخر باریاست مطبوعات نسبت بتهیه وارسال مضامین صحی جهت رادیو ومطبوعات وطن بعمل آمده وازطرفی جمیع مضامین صحی راکه ازهرناحیه بریاست مطبوعات میرسد بوسیلهٔ مامورین ومنسوبین فنی خویش کونترول نموده آنهارا نیز پس‌ازملاحظه واصلاحات فنی (اگرموجود بود) عودت میدهد .

ترتیب و تدوین اصولنامه های مربوط صحی .

۱:- ترتیب وتدوین تعلماتنامه وبعنوان اصول صرفیات ادویه وترتیب حساب آن و وظائف کمپوندر ودواسازان مربوطه .

۲:- ترتیب یك اصولنامه وبعنوان وظائف اداری وفنی شفاخانها .

ازعرصهٔ چند سال یکعده نفری به موسسهٔ انستیتوی باکترلوژی حفظ الصحه بصفت زیر دست مستحضران خارجی شامل تعلیم بودند، اخیراً ازایشان امتحان اخذشده درنتیجه عدهٔ اوشان کامیاب ودرنظراست که به تزئید معاش اشخاص مستحق آن در شعبات داخلهٔ موسسهٔ مذکوره ترقی داده شوند .

عزتمند دکتور جواد ذکائی ترکی درهذاسنه استخدام وبصفت متخصص امراض عقلیه وعصبیه به شفاخانه عقلیه وعصبیه واقع علی آباد مقرر ومصروف خدمت میباشد وبرعلاوه بروز های معینه درسرویس پولی کلینیك معاینه خانه مرکزی وشفاخانه مستورات هم بمعاینه و تداوی مریضان راجعه می پردازد .

عزتمند احمد راشیدبیگ سرطبیب مدیریت صحیه ولایت هرات بقرار درخواست خودش قبل ازختم قراردادعازم وطن خودگردیده وعوض او آقای دکتور عبدالرحمن خان محمودی که ازجملهٔ فارغ التحصیلان دورهٔ اول فاکولتهٔ طبی میباشد بصفت سرطبیب ومدیر صحیه ولایت موصوف مقرر واعزام شده است .

عزتمند دکتور محی الدین بیگ دکتور موسسه دندانسازی مردانه که مدت قرارداد ش تکمیل شده بود عازم ترکیه شده وعوضش آقای دکتور میرنجم الدین خان که جدیداً ازامریکا فارغ التحصیل شده وواردمرکز گردیده وبصفت دکتور دندان به موسسهٔ دندانسازی مردانه مقرر گردیده اند .

محترمه شادیه خانم دکتورس دندان موسسه دندانسازی زنانه خانم دکتور محی الدین بیگ که مدت قرار داد واستخدامیتش تکمیل شده بود عازم وطن خود گردیده وعوض آن آقای دکتور فضل احمدخان دکتور دندان که جدیداً از فرانسه فارغ التحصیل شده و وارد مرکز گردیده اند مقرر وبه موسسهٔ مذکور ایفای وظیفه میدارند .

ترتیب یك پروگرام رسائل راجع به تعین اوقات متخصصین جهت پولی کلنیك های یومی معاینه خانه مرکزی وشفاخانه مستورات وموظف ساختن متخصصین مذکور علاوه برساعات پولی کلینیك در هفته دوروز به معاینه خانهٔ مرکزی جهت معاینهٔ طلاب مکتب حربیه وافراد جلبی بعد از وقت ظهر ازساعت دوبجه به بعد .

موظف ساختن دکتوران داخلی که مراد ازفارغ التحصیلان دورهٔ اول ودوم فاکولته طبی

باشد به حیث دسیتان متخصص در موسسات صحی .

افتتاح یک مجلس فنی دکتوران هر ماه دومراتبه به شفاخانه مستورات راجع به تدقیقات اجراآت فنی واداری یومی شفاخانه مذکور ودادن راپورت نظریات مجلس مذکور از طرف سرطبابت آن درختم هرمجلس بوزارت صحیه .

چون درشفاخانه مستورات اکثراً مریض ازخارج شفاخانه بغرض گرفتن اوکسیجن حسب هدایت دکتور طور اجرتی مراجعه میکرد ، دراین اواخر یک عدد آلهٔ دادن اوکسیجن بمریض باسه عدد سلندر مذکور برای استفادهٔ مریضان خارج شفاخانه که عندالضرورت کدام نفر مریض بقسم اجرتی از شفاخانه بسهولت بدست آورده بتواند داده شد .

اصدار هدایت متحد المالی حسب ایجابات صحی به تمام دکتوران مربوطه راجع به دادن راپورت امراض ساری طور ماهانه بوزارت صحیه .

خواستن یک نقشهٔ شهر کابل ازریاست بلدیه من حیث تقسیمات ادویه فروشی های مطابق نقشهٔ مذکور به تطبیق احصائیهٔ نفوس دراطراف واکناف شهر ومنطقه های مربوطهٔ ریاست بلدیهٔ کابل

اصدار امرواجازه جهت افتتاح یک ادویه فروشی جدید در حدود بازار مسگری کابل بنام شرکت ادویه فروشی (سینا) جهت رفاهیت اهالی بهمان موضع که به سهولت حسب نسخهٔ دکتور از ادویه فروشی مذکور بدست آورده بتوانند .

شفاخانه امراض ساری

خوانندگان محترم اطلاع دارند که وزارت صحیه دوسال قبل پلان پنجسالهٔ طرح نموده واساس عملیات خودرا در پنجسال اخیر برطبق آن قرار داده است ، درین پلان یکی تاسیس شفاخانهٔ امراض ساریه است که نوبت تاسیس آن برای سال ۱۳۲۰ مد نظر قرار داده شده است ، طوریکه اطلاع گرفته ایم وزارت مشارالیها موضوع مزبوره را از مقامات صلاحیت دار گذارش داده وازحالا درصدد تعیین موضع برای این شفاخانه برآمده تانقطهٔ مناسبی را برای وضع تعمیرآن تحت ملاحظه قرار بدهد .

عمارت شفاخانه مستورات مزار شریف

شفاخانه مستورات مزار شریف که ازمدتهاست به معالجه وتداوی نسوان مریض می پردازد فاقد عمارت عصری بوده واجراآت خودرا دریکی ازعمارات سابقهٔ مزار شریف انجام میداد اکنون وزارت صحیه مواد اساسیهٔ نقشهٔ تعمیر جدید این شفاخانه را احضار و بوزارت فوائد عامه سپرده است تامطابق آن بتکمیل نقشه وتعمیر شفاخانه آغاز نمایند ، ودرقرب شفاخانهٔ مردانهٔ فعلی که طورعصری اعمار گردیده است شفاخانه مستورات نیز تاسیس گردد .

بیمهٔ صحی بانك ملی

بیمهٔ صحی مامورین ، خیلی ها قبل در اجرآ ات وزارت صحیه موقع مهمی گر فته وبیمهٔ مامورین بانك ملی یکی ازنمونه های این بیمه است که بالآخر درقطار فعالیت های وزارت صحیه صورت یك بیمهٔ صحی بزرگی را برای عموم مامورین خواهد گرفت اکنون بر طبق تشویق وزارت صحیه که ازطرف ریاست بانك ملی اساس آن قبول وچون بیمهٔ صحی بانك تاحال محل تمرکز معاینه خانه اساسی از خود نداشت ، مقرر شده است تاعمارت معاینه خانه بیمهٔ صحی بانك ملی درحصهٔ سمت شرقی عمارت گمرك کابل تاسیس وبنا نهاده شود .

مکتب پرستاری

تهیهٔ پرستاران صحیح وتعلیمیافته یك کار مهمی است که درتقویهٔ فعالیت های صحی سهم کافی می گیرد ، تاسیس یك مکتب پرستاری نیز درپلان صحیه شامل وفعلاً که وقت افتتاح واجراآت لازمهٔ این مکتب حاول نموده است چنانچه به اثر عرض وزارت صحیه والاحضرت ع ، ج ، سردار محمدنعیم خان وزیر معارف ، معاون مقام‌منیع صدارت عظمی مساعدت قیمتدار شانرا درین زمینه ظاهر، وعده وامر فرموده اند تامکتب پرستاری طبق پروگرام وزارت صحیه دروزارت معارف تاسیس وبه اثر تشریك مساعی وزارت صحیه ازطرف وزارت معارف اداره وتدویر شود ، امیداست به تاسیس همچه یك‌دورهٔ تعلیمی‌مفادقیمتداری برای شفاخانهاحاصل شود چه پیشرفت امورات یك شفا خانه و نتیجه گرفتن از تداوی مریضان مربوطه پرستاران قابل و فهمیده میباشد .

تمرکزیت ادارهٔ وارسی امورات موسسات متذکرهٔ ذیل

برای‌اداره ووارسی امورات دفترداری‌معاینه‌خانهٔ مرکزی وموسسهٔ دندان‌سازی مردانه وموسسهٔ اکسریز وشعبه تحلیل وتجزیه جدید ا یك ادارهٔ اجرائیه تشکیل ودر راس‌آن یکنفر بصفت سر کاتب انتهائی مقرروبه‌تحت‌اثر سر کاتب مذکوردونفر کاتب دوم‌ویك نفر کاتب درجه چهارم‌مقرر گردیدکه‌اجرای وظیفه‌می نمایندوتمرکزیت موسسات فوق الذکر به‌معاینه خانه‌مرکزی قایم‌شده است

دکتوران افغانی که درخارج تحصیلات خودهارا به‌پایه تکمیل رسانیده اندحسب‌ذیل است:ـ

۱:ـ ص ، محمدهمایون خان دکتور جراحی ومعاون سر طبابت موسسات صحیه علی آباد تعلیم یافتهٔ انگلستان

۲:ـ ص، عبد القیوم‌خان دکتور اطفال وسر طبیب شفا خانهٔ مستورات تعلیم یافته فرانسه

۳:ـ « فضل‌احمد خان دکتوردندان موسسهٔ دندا نسازی مردانه تعلیم یافته فرانسه

٤:ـ « عبد الرحیم خان « امراض داخلی وسرطبیب شفا خانه محبس تعلیم یافته المان

۵:ـ ص، سید سلطان خان دکتور جراحی شفا خانه مستورات مرکز تعلیم یافته المان
۶:ـ « غلام فاروق خان « امراض داخلی شفاخانه مستورات مرکز تعلیم یافته المان
۷:ـ « نظام الدین خان دکتور جراحی « « « »
۸:ـ « میر نجم الدینخان دکتور دندان موسسهٔ دنسازی مردانه تعلیم یافته امریکا
۹:ـ « عبدالمجید خان دکتور باکتر لوژ موسسه باکتر لوژی تعلیم یافته امریکا

لست فارغ التحصیلان دورهٔ سیوم فاکولتهٔ طبی که در هذا سنه فارغ التحصیل شده اند حسب ذیل است؛
۱:ـ ص، محمد حسین خان دکتور ستاژیر
۲:ـ « شهاب الدینخان « »
۳:ـ « حسن علی خان « »
۴:ـ « محمد عظیم خان « »
۵:ـ « عزیز الله خان « »
۶:ـ « حبیب الله خان « »
۷:ـ « محمد سرور خن « »
۸:ـ « محمد شریف خان « »
۹:ـ « حافظ احمد علی خان « »

فهرست آقایونیکه در هذا سنه بصفت مدیران فنی واداری مقرر گردیده اند حسب ذیل است:ـ
۱:ـ ص، عبدالرحمن خان محمودی مدیر صحیه مدیریت صحیه ولایت هرات
۲:ـ « عبدالغنی خان مدیر مدیریت حفظ الصحه وتشکیلات
۳:ـ « عبدالرحمن خان نمبر ۲ مدیر صحیه مدیریت صحیه مشرقی
۴:ـ « محمد آصف خان مدیر صحیه مدیریت صحیه جنوبی
۵:ـ « میر عزیز الله خان مدیر صحیه مدیریت کنترول وزارت
۶:ـ « محمد طاهر خا مدیر مدیریت کنترول موسسات صحیه علی باد
۷:ـ « سلطان احمد خان کفیل مدیر صحیه مدیریت ولایت قطغن
۸:ـ « محمد رسول خان کفیل مدیر صحیه مدیریت صحیه ولایت قندهار
۹:ـ « نصر الله خان کفیل مدیر صحیه مدیریت صحیه حکومتی اعلی فراه
۱۰:ـ « عبد الجلیل خان کفیل مدیر صحیه مدیریت صحیه شمالی
۱۱:ـ « عبدالرشید خان کفیل مدیر صحیه مدیریت صحیه غزنی
۱۲:ـ « میرزا محمد خان کفیل مدیر صحیه مدیریت صحیه لهوگر
۱۳:ـ « محمد جفر خان کفیل مدیر صحیه مدیریت صحیه میمنه

لست کمپوندران که در هذا سنه از کورس کمپوندری فارغ التحصیل شده اند و بموسسات صحیهٔ ذیل مقرر اند حسب ذیل است .

۱:- ص، مظفرالدینخان کمپوندر ماموریت صحیه لغمان
۲:- « محمدایوب خان « « « بدخشان
۳:- « غلام حیدر خان « « « شبرغان
٤:- « محمدامین خان « شفاخانه مستورات
٥:- « کرام الدینخان « ماموریت صحیه کنرها
٦:- « محمداسحق خان « سیناتور یوم مستورات
۷:- « محمدعزیز خان « مدیریت صحیه لهوگر
۸:- « سمیع الله خان « شفاخانه مستورات مزار شریف
۹:- « حیات الدین خان « معاینه خانه مرکزی
۱۰:- « شیراحمد خان « ماموریت صحیه غورات
۱۱:- « غلام سخی خان « مدیریت صحیه مشرقی

امور مخابرات

یکی از مهمترین شعبیکه میتواند در دورهٔ نهضت موجوده به افغانستان خدمت بسزائی نماید امور مخابرات میباشد زیرا ماازهمه زیاده تر احتیاج داریم آرزوها وآمال اصلاح خواهانهٔ دولت را به دورترین نقاط مملکت ایصال واز احوال وآمال های فرد فرد مملکت مطلع شویم.

اینك بنابرهمین اصل مسلم وضروری خوش بختانه درامور مخابرات مملکت ماهم مثل سائر امور مملکت هر ساله قدم های فراخی برداشته شده ومارا باآیندهٔ درخشانی درین زمینه امیدوار میسازد .

اینك بازهم برحسب عادت هرساله یك سلسله خدمات وزارت پست را در ذیل از مطالعهٔ خوانندگان عزیز میگذرانیم :

اجراآت مدیریت پست :

۱:- ترتیب یك نقشه خطوط پستی داخله مملکت .
۲:- سیروحرکت پوسته های کابل وچاریکار که سابقاً هفتهٔ دومرتبه بود هفتهٔ سه مرتبه .
۳:- « « « مزارشریف ومیمنه که سابق ذریعه سوارحرکت داده میشد بذریعهٔ موتر .
٤:- تشکیل یك پوسته خانهٔ مستقل دریغمان واجراآت پستی انجا بذریعه کاتب پوسته .
٥:- « « « « دارالفنون « « « «

۶:- تبادله پوسته های بین قندهار وفراه وهرات که سابقاً بوسیلهٔ موتر کرائی به عمل می‌آمد در سال جاری بوسیله موتر مخصوصه پستی شکل ارسال ومرسول‌را اختیار نموده‌است.

۷:- طبع کارت‌های پستی جدید که‌تکت مطبوعهٔ آن به‌تصویر اعلیحضرت همایونی مزین است.

۸:- استعمال تکت‌های پستی جشن درموقع جشن به تمام حکومات ثلاثه وعلاقه داری ها.

۹:- ارسال ومرسول پوسته‌های کابل وپغمان درموقع تابستان بوسیله موتر.

۱۰:- فروش تکت های پستی بخارج به پیمانه (یکصد هزار افغانی).

۱۱:- تبدیل رنگ یك‌سلسله تکت های پستی.

۱۲:- اتمام تعمیرات پوسته‌خانهٔ مزارشریف وجلال آباد.

۱۳:- تغیر نرخ نامهٔ پستی وپارسلات که نرخنامه های مذکوروقتاً فوقتاً درجرائد نشر شده است.

اجراآت مدیریت تلگراف:

۱:- استخدام یك‌نفر نمایندهٔ مارکونی بحیث انجنیر بیسیم تیلگراف

۲:- مربوط شدن‌تصفیهٔ حسابات خارجه‌وداخله‌تیلگرامات ازمدیریت‌ارتباط بمدیریت تیلگراف

۳:- ارتباط مخابره سرراست‌رادیو تیلفونی باالمان.

۴:- « « « « تیلگرافی «

۵:- « « « « « طهران.

۶:- « « « « « ایطالیا.

۷:- دایر شدن دوتیلگرافخانهٔ بی‌سیم درمیدان طیارهٔ کابل وهرات.

۸:- ارتباط تیلگرافی سیمدار بین کابل وپلخمری وبغلان وپل خمری ومزار ومزارومیمنه ونصب‌الات واسباب مایلزم آن بصورت اساسی وجریان مخابره.

۹:- ارتباط خط تیلگراف سیمدار بین میمنه واندخوی وجریان اساسی مخابره.

۱۰:- نصب یك ماشین قوه دهندهٔ مرکز برای تیلگرافخانهٔ مرکزی که درحال نبودن برق ازان کار گرفته شود.

۱۱:- اتخاذ ترتیبات حسب دایر نمودن یك‌تیلگرافخانهٔ اخذ مطبوعاتی.

۱۲:- جریان تیلگراف سیمدار بین کابل وگردیز.

۱۳:- « « « مرغاب ومیمنه مرغاب وهرات.

اجراآت مدیریت ارتباط:

۱:- عقد وامضاء موافقهٔ رادیو تیلگرافی ورادیو تیلفونی با جاپان.

۲:- ترتیب موافقهٔ رادیو تیلگرافی با ایطالیا .
۳:- ترتیب پروژه وپیشنهادرادیو تیلگرافی ورادیو تیلفونی باترکیه، انگلستان،فرانسه .
٤:- اقدامات برای ارسال پوسته‌های سربسته عنوان‌المان، ایطالیا ازراه روسیه .
٥:- ترتیبات برای ارسال پوسته‌های سربسته ترکیه ازراه ایران .
٦:- تبادله مستقیم مربوطه های پست بین کابل وتاشکند .
۷:- حل‌وفصل حسابات وارده وصادره پارسلات سال ۱۹٤۰ باهندو ستان .
۸:- ترتیب نرخنامه محصولات رادیو تیلگرافی ورادیو تیلفونی باالمان .
۹:- ترتیب نرخنامهٔ محصولات رادیو تیلگرافی باایطالیا وممالك ماورای آن .
۱۰:- « « « « « جاپان .
۱۱:- تغیر وتبدیل نرخنامهٔ پستی وتیلگرافی صادره به‌ممالك خارجه ازتاریخ اول‌مارچ ٤۱
۱۲:- ترجمهٔ مقررات پستی وتیلگرافی وابلاغ آن به‌دوایر مربوطه .

اجراآت مدیریت رادیو :

۱:- تکمیل وانجام برودکاست وبه‌کار انداختن آن .
۲:- نصب وبه‌کار انداختن ۱٤ دستگاه کوچك بولایات وحکومات اعلی وبعض حکومات کلان
۳:- تکمیل تعمیر استیشنهای اخذهٔ کوچك قندهار، بغلان، لهوگرد، جلال‌آباد وغیره .
٤:- ساختن ۲۳ پایه سمنتی جهت نصب لودا سپیکر درجاده‌ها وخیابانهای شهر کابل .
٥:- فروش یك تعداد رادیو کرستل‌ها که از سنوات ماضیه مانده بود .
٦:- فرمایش تورید یك‌تعداد رادیوهای دوچراغه‌بخارج برای شوق مندان کم‌بضاعت .
۷:- ترتیب لایحه محصولات ومقررات رادیو وتوریدآن .
۸:- تکمیل عمارت استودیو .
۹:- « « برود کاست .
۱۰:- « « دفتر نطاقی .

مدیریت تیلفون :

۱:- تمدید یك‌لین علیحده برای مخابرات تیلگراف ازمرکز الی گردیز .
۲:- « « جدید ازحکومت قرقین تعلقهٔ مزارشریف به‌کلفت به‌مسافه ٤۰ میل .
۳:- نصب یك دستگاه سوچبورد کیبل‌یك‌صد لینه برای مخابرات تیلفون درده افغانان .
٤:- « « « پنجاه پایه درپغمان .
٥:- « « « بیست وپنج پایه دردارالفنون .

۶ :- نصب یك سوچبورد جدیدبرای کنترول مخابرات تیلفون محصولی درمرکزوزارت پست.
۷ :- « « « « مخابرات به کوتی بگرامی .
۸ :- « « « « « « مهتاب قلعه .
۹ :- نصب یك سوچبورد جدیدبرای مخابرات چهل ستون
۱۰ :- امتداد یك لین جدید ازچهل ستون الی فرقهٔ ریشخور
۱۱ :- نصب یك سوچبورد بهقره باغ کوهدامن واتصال لین های استالف وکله کان به آن
۱۲ :- تمدید یك لین ازحکومت خاکریزالی علاقه داری نیش قندهار ۳۲ میل
۱۳ :- « « علاقه داری نیش « « دیوالك « ۱۲
۱٤ :- « « حکومت پنجوائی « حکومت کشك نخود « ۲۶
۱۵ :- دولینه شدن لین از کابل الی علی آباد

مقرریها :

۱ :- تقرر عالیقدر علیگل خان بمدیریت عمومی تیلگراف
۲ :- « صداقتماب محمدمحسن خان بمدیریت تیلگراف
۳ :- « « نقیب الله خان بهمخابرات مزارشریف
٤ :- « « غلام غوث خان « « قطغن
۵ :- « « عبدالغفور خان « مدیریت تیلفون وزارت پست
۶ :- « « عبدالاحد خان به منتظمی سیار
۷ :- « « گل محمد خان مدیر اوراق

امور معادن

منبع قوت وقدرت اقتصادی یك مملکت ثروت های نهفتهٔ یعنی معادن آن است افغانستان عزیز از حیث معادن ازمملکت های برجسته وممتازی است واینك خوشبختانه دولت هم درزمرهٔ سائر اصلاحات مملکتی ازین اصل مهم بی بهره نمانده به مقیاس زیادی معادن مملکت را مورد استفاده وعمل قرارداده است .

طوریکه افغانستان درديگر شعبات مدنی خود حرکت قابل توجهی نموده درامور معادن نیزاز حیث کیفیت و کمیت گامی چند برداشته چنانچه درسال ۱۳۱۹ مسایل ذیل راوزارت معادن نظر به مقتضیات وقت دردست اجرا گرفته است :-

۱ :- معدن ذغال اشپشته راکه درهشت میلی دوآب میخ زرین واقع است کهشعبهٔ اداری آن درتحت اثر آقای محمد احسانخان متخصص ومدیر تفتیش وزارت معادن وشعبهٔ فنی آن درتحت اثر

ع ، آقای سید عبدالاحد خان دیپلوم انجنیر وداکتر درات ژئولوگ بکار انداخته صوف ها به غرض امتحان واستخراج زده شده چنانچه هیئتی مؤظف بود تا تمامی ذغال آن ناحیه را تخمین وتعین نمایند درنتیجه هیئت مذکور حصهٔ کار خودرا امسال ختم وبنابسبب سردی موسم عملیات خویش را ادامه داده نتوانسته بقیهٔ ـ کار آنها برای سال ۱۳۲۰ ملتوی گذاشته شد . این هیئت مرکب از سه دسته بوده

اول برمه کار دوم : عمله سوم : ـ دستهٔ سروی ونقشه کش

شعبهٔ برمه کاری موصوف درسه نقطهٔ مختلف برمه نمودند که درمقام اولی به عمق ۲۰۰ فوت ودر دویمی به عمق ۲۵۰ فوت ودرسیومی به عمق دوصدوچهل ونه فوت فرورفته است عملهٔ اکتشاف درجستجوء رگک های ذغال صرف مساعی نمودند وشق سروی ونقشه کش آن نقشه جات رگک ها ووضعیت اراضی این منطقه را به اسکیل های مختلف ترتیب داده اند مقدار مکفی ذغال ازمعدن اشپشته بغرض استفادهٔ اهالی ودوایر رسمی وارد شده است .

درین معدن برعلاوه ذغال سخت مقدار زیاد آن بقسم خاکه عرض اندام نموده که وزارت درصدد آن برآمده تادو پایه ماشین بریکت بخرد که ذغال خاکه پودری را بشکل خشت بریزد چنانچه هردو پایهٔ ماشین فوق را خریده عنقریب بکابل وارد وبکار آغاز خواهد کرد . فعلاً برای خشت سازی ذغال ازفابریکه سمنت که ازمدت ها بیکار افتاده بود کار گرفته توسط ماشین فشار آن مقدار زیاد ذغال خشت ریخته درمورد استفاده قرار داده شده است .

۲ :ـ متخصص وزارت معادن به کشف یک معدن ذغال دیگر یکه درموضع کرکر واقع است موفق شده چنانچه درابتداء سال ۱۳۱۹ ص غلام علیخان متخصص ومدیر کشافی وزارت معادن جهته کشفیات وتحقیقات ذغال سنگ کرکر کهاز فابریکهٔ نساجی پولخمری بمسافهٔ هجده کیلو متر وازفابریکه قندبغلان بمسافه ۱٦ کیلومتر واقع است اعزام گردیده وتا ۲۷ جدی کارآن جاری وبعد در اثر شدت سرماه موقتاً کار آن معطل شد . اینك صورت اجراآت و تحقیقات فنی که متخصص موصوف درتحت اثر هدایات دکتور درات بعمل آورده است حسب ذیل است .

۱ :ـ تسطیح وامتداد سرك موتر ازسرك عمومی پلخمری الی معدن ذغال ۱٤ کیلو متر .

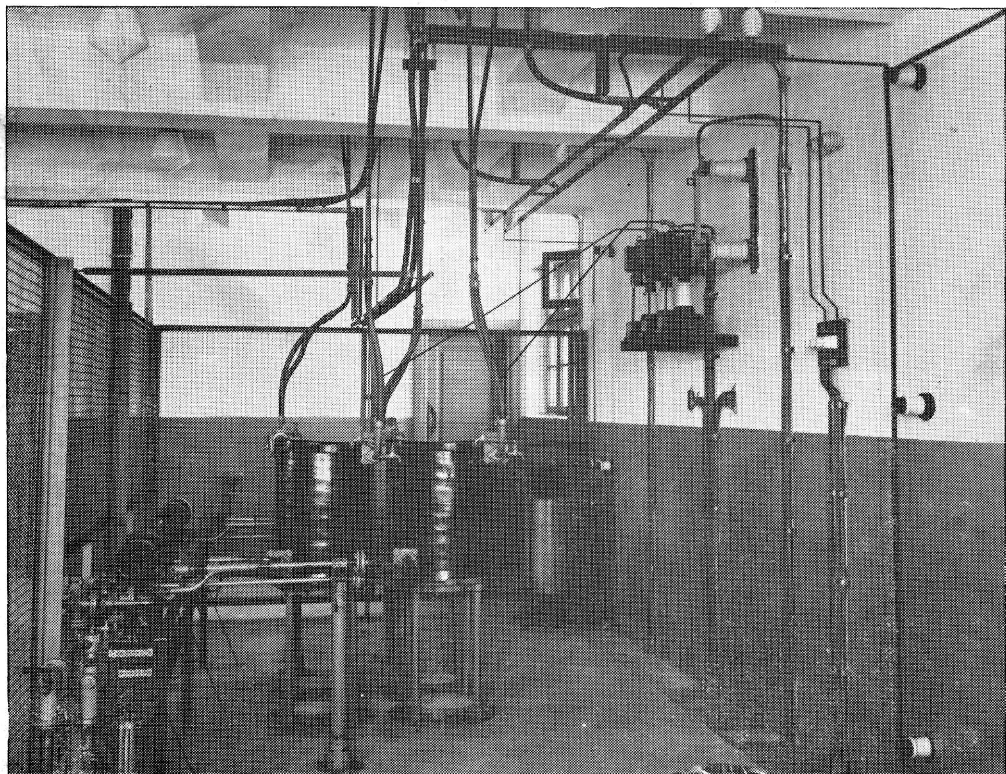
۲ :ـ حفر (۹) صوف اکتشافی باصول فنی بداخل کوه دربین طبقهٔ ذغال بعمق ٤۰۰ متر وبه حجم ۱۲۰۰ متر مکعب .

۳ :ـ استخراج ذغال ازصوف های مذکور ودرعین عملیات اکتشافی یکهزار تن استفاده فابریکهٔ قندبغلان وفابریکه نساجی پلخمری ازذغال هایمذکور .

٤ :ـ حفرجرهای اکتشافی .

۵ :ـ تسطیح مواضع گدام های ذغال ۲۰۰۰ متر مکعب .

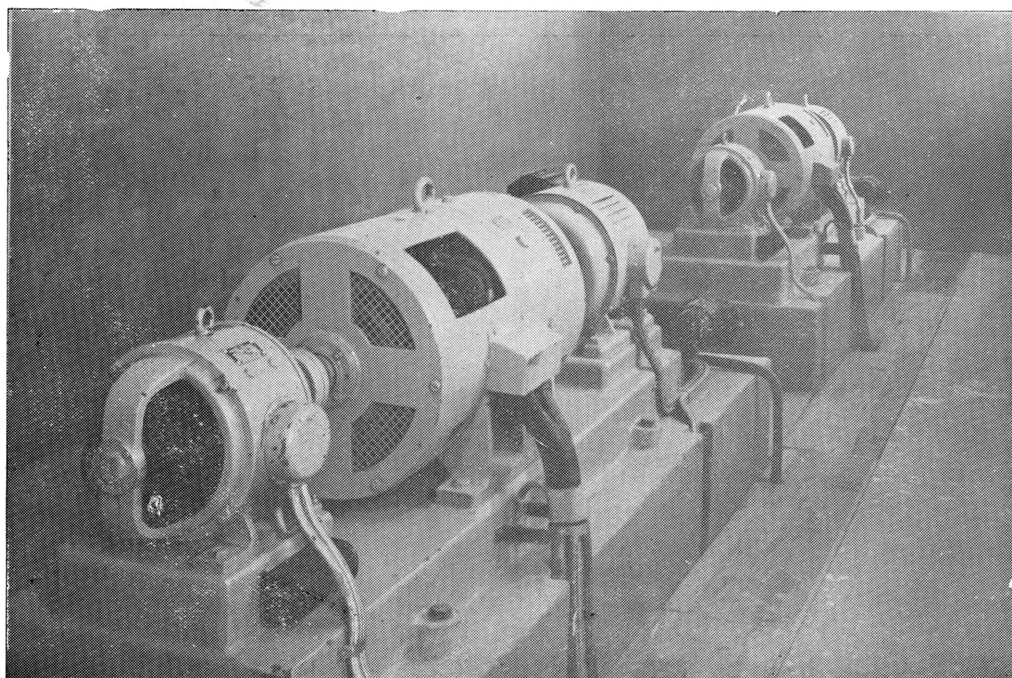
٦ :ـ ترتیب یك نقشه طبقات الارضی یك بر پنج هزار به محیط ۱۳ کیلومتر مربع .

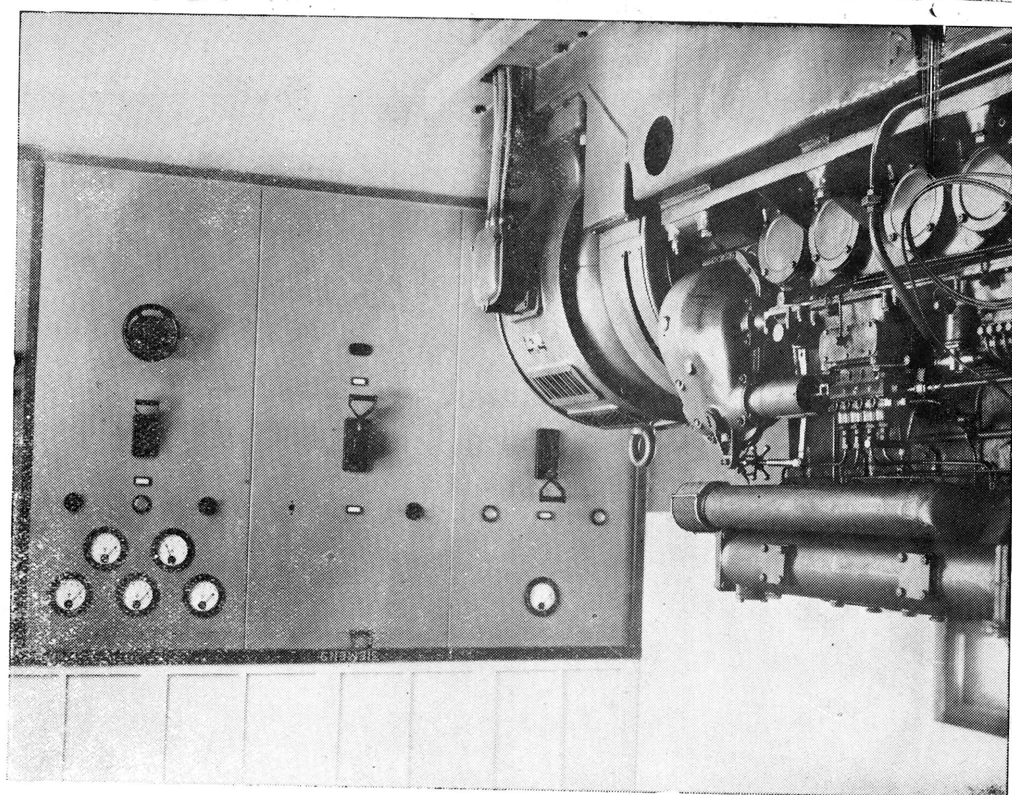
زیب نیل روم بامرضع فلتروارتباط آب مقطر باچراغ های بزرگ دستگاه برود کاست
۲۰ کیلواته دریکه توت

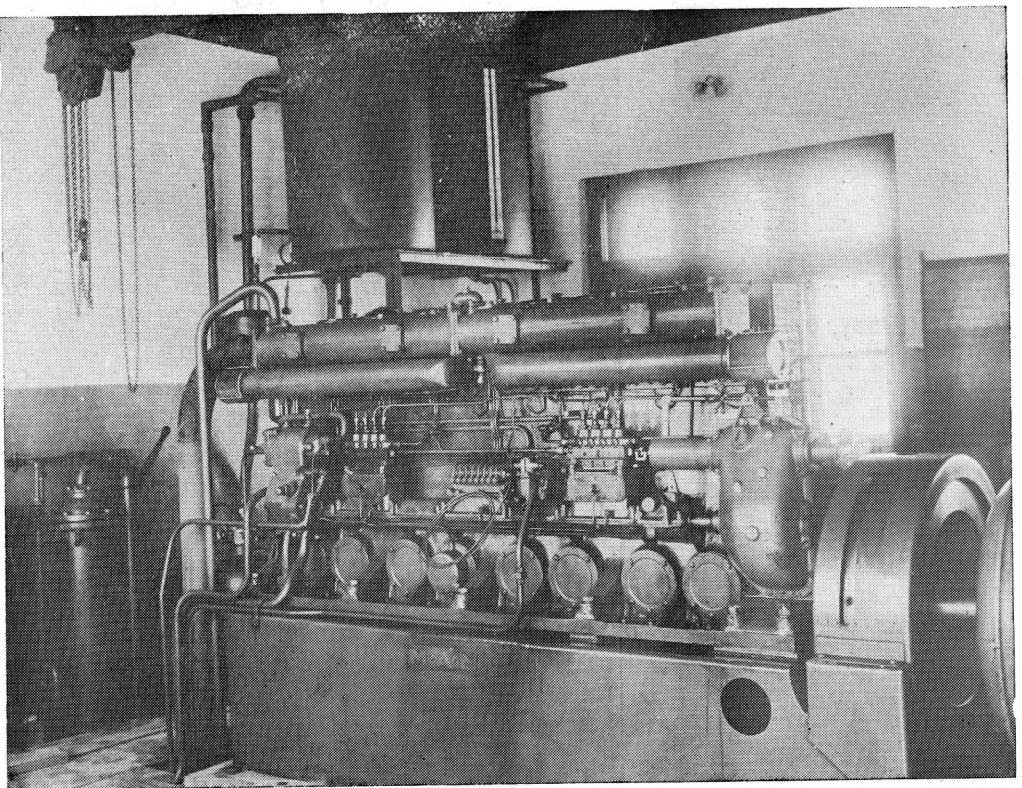
حصه ٤و٥ و مودلتور دستگاه برود کاست ۲۰ کیلواته دریکته توت

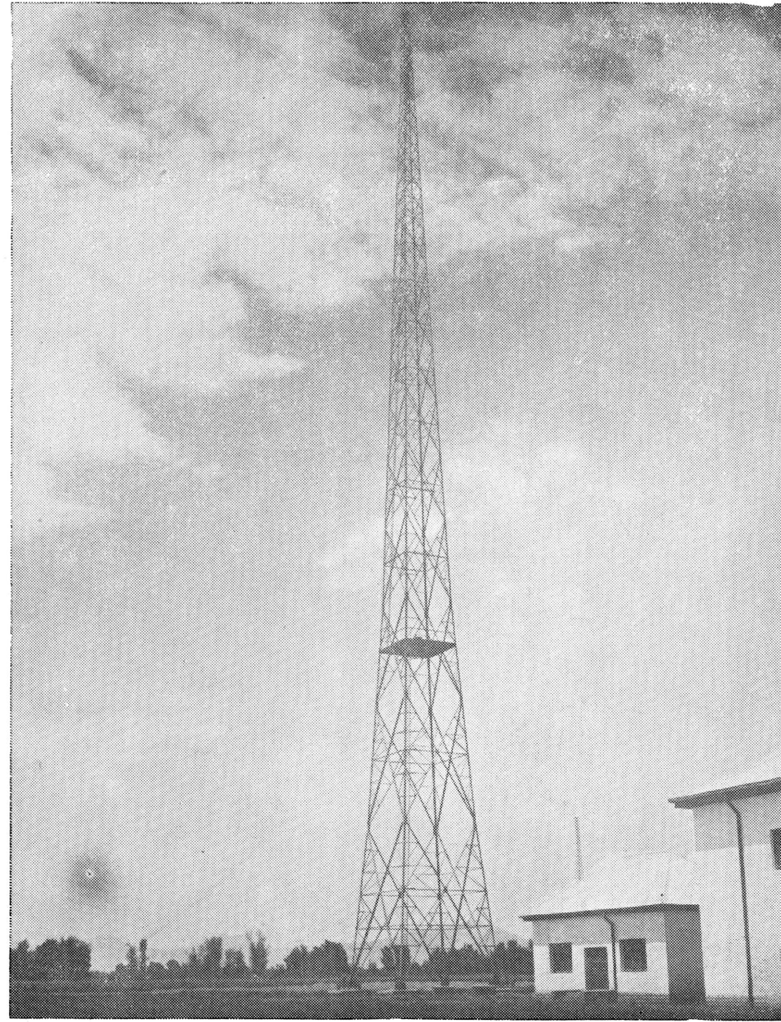
موتر جزیتر های دستگاه برودکاست ۲۰ کیلواته دریکه توت

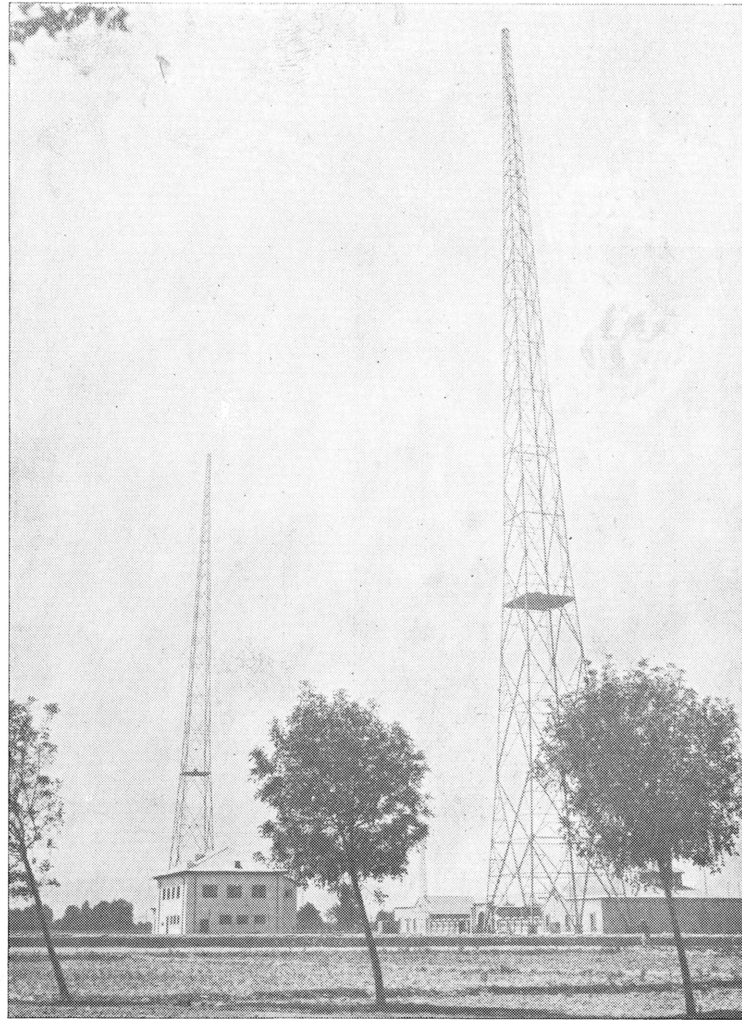
موتر دیزل ۱۸۰ اسپ قوه باجزیتر وسوچ بورد آن که برای تولید قوه برق دستگاه برودکاست ۲۰ کیلواته دریکه توت نصب است

موتر دیزل ۱۸۰ اسپ قوه که برای تولید قوهٔ برق دستگاه برودکاست دریکه‌توت نصب است

پایهٔ یکصد متر بلندی استیشن دستگاه برودکاست ۲۰ کیلوواته دریکه توت

دورنمای دستگاه برودکاست ۲۰ کیلوواته با دو پایه های استیشن یکصد متره دریکه توت

۷:- ترتیب یك نقشه طبقات الارضی بمقیاس یك برهزار به محیط ۸۰۰ متر مربع .
۸:- ترتیب یك پروفیل طبقات الارضی به مقیاس یك برهزار :
۹:- ترتیب چهار پروفیل صوف اکتشافی به مقیاس یك بر صد .
۱۰:- ترتیب بیست وچهار پروفیل جرهای اکتشافی به مقیاس یك برصد .
۱۱:- عملیات برمه تاعمق ۳۰ متر مای متر .
۱۲:- ترتیب پروفیل برمه به مقیاس یك بر صد .

درنتیجهٔ این عملیات امتداد طبقهٔ ذغال تاحدوده کیلو متر، عمق آن در بعضی جاها اضافه ازیکصد متر وضخامت طبقه ازدو الی هشت ونیم متر کشف گردیده.ذغال مذکوراز نقطهٔ نظر کیمیاوی وساختمان فیزیکی ودرجهٔ حرارت بسیار مناسب بوده احتیاجات فابریکهٔ نساجی پل خمری وفابریکهٔ بغلان رابرای سال‌های زیاد تامین کرده میتواند نتیجهٔ این عملیات که توسط آقای غلام علیخان متخصص ومدیر کشافی اجراء شده موظفین شعبات را مصمم باآن گردانیده تابه ساختمان‌های ماشین های حرارت دهنده که بحساب سوخت تیل ودیزل خارجی تعمیر شده باشد تعمیرات بعمل آید .

۳:- هیئت بزیر اثرع، سیدعبدالاحدخان دپلوم انجنیر و مدیر عمومی فنی وزارت معادن موظف شناخته شد که اصلاحات فنی واداری درچگونگی بقیهٔ حالات معدن نمك قطغن ونمك سارهای مزارشریف، میمنه، هرات، قندهار، بعمل اورده صورت راپورت های خودرا بوزارت حاضر سازند چنانچه هیئت مذکور راپورت مفصل خودرادربارهٔ بهبودوپیشبرد کاروطرز استخراج وغیره . اصلاحات آن بوزارت تقدیم داشته‌اند نظریات آن‌ها بعضاً به معرض اجراء وبقیه درآتیه تعمیر خواهدشد.

٤:- همین هیئت فوق برای ترقی وانکشاف وطرز استخراج رنگ های بامیان فرستاده شده تانظریات خودرا بنویسند هیئت مذکور بعداز طی یك سلسله عملیات کیفیت رنگ ها ونظریات خودرا بوزارت تقدیم کردند چنانچه عملی ساختن نظریات آن‌ها مدنظر است

۵:- هیئت بزیر اثر دکتور درآت ژئولوك بصوب مزارشریف ومیمنه فرستاده شدتا ناحیات سنگ گوگرد داروحصص معدن دار دیگری که در قرب وجوار آن جاهاوقوع داشته باشد تحت مطالعه‌قراردهند . این هیئت حصص تاشقرغان تاسرپل ونواحی متعدد میمنه راگردش کرده نمونه های سنگ گوگرد رااز چندین نقاط گرد آورده ویك مقدار سنگ گوگرد بفابریکه قند سازی بغلان ازحیث ضرورت آن‌ها بایشان تحویلداده شد - هیئت مزبور ملاحظات واکتشافات خودرا بوزارت عرضه داشتند واجراآت آن درنظرگرفته شده است

٦:- یك هیئت بغرض اصلاحات اداری مدیریت نمکسار هرات ومدیریت نمکسار قندهار فرستاده شدآن‌ها نظریات خویش‌را بوزارت معدن تقدیم وبه‌محل اجراء گذاشته‌شد :

۷:ـ متخصصین معدن ع، سید عبدالاحد خان دیپلوم انجنیر و دکتور درات ژئولوگی در کوهای ایبك و مزارشریف جهته اکتشاف معدن ذغال فرستاده شد متخصصین فوق نواحی فوق را مطالعه وضمناً یك معدن سنگ گوگردرا در چمتال ولایت مزار شریف کشف نمودند. عالیقدر جلالتمآب وزیر معدن شخصاً بتمام معادن فوق تشریف برده نظریات متخصصین رایگان یگان غورسی و صورت مطالعات ایشان رادر آن حصص تطبیق داده در اصلاحات اداری ونواقص آنها توجه خویش را معطوف ساخته هدایات سودمندی برای بیشرفت امور فنی بماموری مربوطه اعطاء فرمودند - برعلاوهٔ مقدار سنگ ریشه از حصص مختلف استخراج ویك مقدار سنگ لاجورد در بازار های خارج فرستاده شد در خصوص صدور وفروش همچه معدنیات با مقامات صلاحیت دار مباحثه و مذاکرات گردید امور زرشوئی نیز بسرعت جریان دارد .

امور زراعت و فلاحت :

پیشتر از اینکه اجراآت سنه ۱۳۱۹ ریاست مستقل زراعت را تحت تحریر بیاوریم لازم است که در اطراف خصوصیات عمرانات واصلاحات زراعتی بحث رانده آن تفریق مهمی را که از نقطهٔ نظر اجرای کار دربین فن زراعت ومابقی مشاغل اجتماعی مثلا صنعت و تجارت وغیره موجود است شرح دهیم ، این مسئله روشن وهویداست که تمام امور حیاتی بدون استثناء برای اینکه از قوه بفعل انجا میده نتیجهٔ مثبتی بدهد تا یك اندازه وقت بکار دارد وبدون صرف یك مقدار وقت اجرای آن ناممکن است ، لاکن انسانها طبعاً به کامیابی سریعانه میلان داشته بمدد علوم وتخنیك موجودهٔ امروزه میتوانند که خیلی ها از دوام وقت کاسته کارهای مهمی را بمدت قلیلی به محل اجرا آورند . اینست که در معاملات تعمیر از قبیل عمران بلده - کشیدن طرق اصلاح معابر ، ساختن بند وانهار وبکار انداختن معادن وغیره امور صنعتی در مدت کمی نتائج فوق العاده در بعضی ممالك به نظر میرسد . واینستکه درین عصر تمدن وترقی باید که تمامی قوای ملی بکار افتاده به مقدار مساعی وجدیت خویش افزوده کوشش نمائیم که بوقت کمی به اجرای کار های بزرگ واصلاحات مهم اجتماعی نائل گردیم . مع الاسف تطبیق تقلیل وقت وتکثیر کار دراکثر امور اصلاحات زراعتی ازدائرهٔ امکان خارج بوده می بینیم که تمامی اصلاحات زراعتی مقید بمرور وقت بوده برای اینکه از تجارب واقدامات زراعتی خویش نتیجهٔ مثبتی بگیریم مجبوریم که مدتی انتظار بریم چه اگر میوهٔ را میخواهیم ترویج دهیم مجبوریم که اولاً نهال آنرا نمرس بعداً انتظار بکشیم که نهال میوه بار آورده بعد از ملاحظهٔ میوهٔ آن که خوبست یاخراب اقدام به تکثیر وترویج آن شود : بهمه کس مبرهن وآشکارا است که بدون داشتن معلومات صحیح محیط از قبیل خواص اراضی ، آب وهوا ، شرایط آبیاری ، وغیره نمیتوان برای عمرانات زراعتی وطن خویش پلان فنی و صحیحی

ترتیب دهیم ، یعنی برای اصلاح امور زراعتی افغانستان مجبوریم که اولاً حصص مختلف آنرا که دارای آب وهوای ـ متفاوتی است تحت مطالعات فنی قرار دهیم واین مطالعات مقتضی وقت بوده نمی‌توان بدون اجرای تجارب فنی معلومات لازمهٔ را برای خود حاصل نمائیم . مثلاً برای دانستن مقدار باران وبرف سالا نه یك منطقه مجبوریم که چند سال مراقب بوده نتائج تجارب خویش را بدقت جمع آوری نمائیم .

اصلاح نباتات وطنی توسط تنقیه و تصفیه جنس Purification de la nace و یاتخلیط بااجناس خارجی Hybridation سالهای متعددی بکار دارد . همچنین برای اصلاح حیوانات اهلی خویش مجبوریم که از انتخاب Sélection وتخلیط خون Croisement وغیره عملیات فنی که وقت کافی را ایجاب میکند کار بگیریم . اگر بخواهیم که اجناس نباتات وحیوانات اصلاح شدهٔ خارجی را توسط اعتیاد به محیط Acclimatation بآب وهوای مملکت خویش عادی سازیم هم مدتی بکار می‌باشد ونباتات وحیوانات که بجملهٔ اجسام حیه محسوبند برای نمو وبارآوری خویش مجبورند که دورهٔ طبیعی حیاتی خودرا به پیمایند مدافعهٔ حشرات مضرهٔ نباتات وامراض مسری حیوانات مطالعات فنی ومؤسسات علمی وسامان و لوازم واشخاص تخنیك مخصوصی را ایجاب میکند کهمسئلهٔ یك‌روزنیست . علاوه بران بعضی مسائل دیگر زراعتی باصنعت وثروت ملی انقدرها ربط مستقیمی دارد که پیشرفت آن متناسب به ترقیات صنعتی بوده بحال حاضر نمی‌توان بهجریان آن توصیهٔ نمود . یکی‌ازین قبیل مسائل مسئلهٔ کودهای کیمیاوی است که اگردر افغانستان موجود باشند تجزیه وتصفیه آن متقاضی فابریکه های مخصوصی بوده حمل‌ونقل آن به نقاط مختلف افغانستان خطوط آهن وذرایع اصولی ترانسپورت‌را ایجاب میکند. ترویج استعمال ماشین های زراعتی علاوه براینکه در زمین های کوچك ونقاط کوهستانی بی‌فائده است به ثروت ومهارت دهاقین وتایك حد معلومات عملی آنها ربط زیادی دارد . علاوه بران باید کهترمیم پرزه های آن که مستعمل ویاخراب میشود درخود وطن بعمل آمده بتواند از طرف دیگر امروز ترقی‌امور زراعتی درممالك متمدن مدیون ترقیات تخنیکی وصنعتی ممالك مذکور بوده آنچنان شق‌زراعتی نیست که ازعلوم جدیده استفاده نکرده باشد. لاکن ترقیات صنعتی بدون ثروت ناممکن است وبرای حصول ثروت در داخل وطن عزیز خویش مجبوریم که منابع طبیعی ثروت های ملی خویش را تحت مطالعه ومعاینهٔ فنی قرار دهیم ، حال آنکه این مسئله صاف وهویداست که افغانستان ازهمه اولتر مملکت زراعتی است واگرراهی برای اندوختن سرمایه های هنگفت موجود است همین اصلاحات زراعتی است وبس، زیرا که سرمایه ملی ما متناسب بصادرات تجارتی‌ما است بخارج ، واین صادرات اگر قدری توجه شود تماماً مواد زراعتی است خواه موادنباتی باشد وخواه حیوانی . پس‌مسئلهٔ اساسی در یافت

آ نچنان راهیست که مارا بمطلوب اصلی ما یعنی اصلاحات زراعتی برساند .

ازتشریحات فوق دوچیز ثابت‌شد یکی اینکه بدون اصلاحات زراعتی نمی‌توان باصلاحات دیگر امور اجتماعی پرداخت ، دیگر اینکه اصلاحات زراعتی طبعاً تدریجی بوده مجبوریم که برای حصول مقصد خویش صابر بوده ازمرور وقت مضطرب وافسرده خاطر نگردیم .

ریاست مستقل زراعت که در اوائل سنه ۱۳۱۷ تشکیل یافته است باین دو مسئلهٔ مهم‌دقت نموده پلان اجراآت خویش را باساس آن ترتیب داده است . نواقص زراعتی افغانستان را ازلحاظ نبودن معلومات عملی وعدم قوانین‌فنی زرع درك نموده برای رفع نواقص مذکور وبرای ترویج قواعد اصولی زرع دربین دهاقین وطن اول‌تر ازهمه به تاسیس یك تجر به گاه مهم زراعتی درقندوز پرداخته است . چون از لحاظ وسعت اراضی قابل الزرع ووفور آ ب ومساعدت هوا حصص قطغن بهترین حصص زراعتی وطن عزیز ماست لهذا ریاست زراعت مساعی خودرا بهآنصوب بطور خصوصی معطوف داشته اکثر معلوماتیکه درضمن این راپورت داده میشود متضمن تجارب وکارهائی خواهدبود کهدرجریان سنه ۱۳۱۹ درفارم قندوز عملی گردیده است . بعداز شروع معلومات فارم قندوز به اجراآت دوائر مرکزی ریاست مستقل زراعت ومدیریت های زراعتی ولایات وحکومتی های اعلی خواهیم پرداخت :

اجراآت فارم قندوز در سنه ۱۳۱۹ .

اکثر اشخاص خیال میکنند که مانند معاملات صنعتی باید که اقدامات ومساعی که در اصلاح امور زراعتی بعمل می آید دراولین وهله منتج‌باستفادهٔ مالی‌گردیده نه تنها عایدات آن مصارفی راکه شده است جبران نماید بلکه یك‌مبلغ هنگفتی‌نیز بهعنوان فائده بدست آید . لاکن حقیقت اینستکه اصلاحات زراعتی متناسب بمرور وقت وطول عمل بوده تدریجی میباشد . لهذا چیزیکه ازان حذر باید نمود طول وقت نه بلکه تصمیمات کورکورانه واجراآت غیراصولی عاجلانه خواهد بود که رفع نواقص‌آن وابسته به مطالعهٔ‌عمیق واصولی‌شرایط‌محیط میباشد . ازهمین جهت است که اولین اقدامات ریاست مستقل زراعت درقندوز مدعا ازیك سلسله تجارب فنی است که برای اصلاح جنس وتوسعه زرع پنبه و دیگر نباتات داخلی وخارجی وطن بعمل آمده است .

اصلاحات درتخم پنبه

۱ : تجارب‌زرع پنبه درفارم قندوز درجریان سنه ۱۳۱۹ :

چون پیشتر ازتاسیس فارم‌قندوز پنبه‌دانه کهاهالی‌بزمین خود بذرمینمودند مخلوط بوده دران تخم پنبهٔ قوقندی وسیاه جگت کهاز انواع پست پنبه میباشندباتخم نوع امریکائی یکجابزمین ها زرع

می شد ازاین جهت پنبه حاصل شده ازلحاظ مقدار کم بوده ونیز از نقطهٔ نظر جنسیت مختلف بوده به قیمت پنبه کسر زیادی عاید می‌شد . بنا برین در جریان سنه ۱۳۱۸ وسنه ۱۳۱۹ دراثر پیشنهاد آقای محمد محمود افندی متخصص پنبه چنین ترتیبات گرفته شد که از بذر نمودن پنبهٔ سیاه جگت وغوزه‌ئی جلو گیری بعمل آمده تخم پنبهٔ غوزئی وسیاه جگت را بقیمت زیاده تری شرکت خریده برای تیل کشی ویاخوراکهٔ حیوانات صرف نماید ونیز برای اشخا صیکه بزراعت پنبهٔ امریکائی که جدید ازامریکا وارد شده‌است‌ویانوع پنبهٔ مصری مبادرت می ورزند ازشرکت قیمت زیاده تری پرداخته میشود . این نظریهٔ متخصص بشرکت پنبه جهته عملی شدن تقدیم شد . اگرچه یك نوع پنبهٔ امریکائی‌که تقریباً ۳۰ سال پیشتراز روسیه داخل‌قطغن گردیده است آلان دراثر تدابیر لازمه که گرفته شده است بهمه‌جابطور خالص زرع شده حاصل‌خوبی ازان گرفته میشود لاکن قرار تجاربیکه بفارم قندوزبعمل آمده‌است یك نوع دیگر پنبهٔ‌امریکائی که ۹۹ سیرفی جریب حاصل پنبهٔ آن شده است برتری‌خود رابر جنس سابق باثبات رسا نیده بنابران برای اینکه تخم پنبهٔ امریکائی جدید الورود زیاده شده جنس آن تعمیم پذیرد بحصهٔ علی آباد موازی (۲۰۰۰) جریب زمین ازتخم پنبهٔ مذکور تحت زرع گرفته شده است . پنبه دانهٔ که ازین (۲۰۰۰) جریب زمین حاصل میشود درسال ۱۳۲۰ به اهالی قندوز ودیگر محال قطغن برای زرع تقسیم خواهد شد .

همچنین نوع پنبهٔ مصری که نتیجهٔ خوبتری داده است درحصه چهار دره زرع شده پنجصد جریب زمین برای آن تخصیص داده شده است یعنی اولین اقدام مهم فنی که بعمل آمده است همانا تعمیم وترویج بذر پنبهٔ اعلی واصلاح شدهٔ خارجی میباشد .

۲ :- قرار نظریهٔ متخصص پنبه چون یك نوع پنبه دانه متواتر در همان یك منطقه زرع شود درقوهٔ نمو ومقدار حاصل ومقاومت آن‌بمقابل امراض‌قصوری رونموده با التدریج نباتاتیکه ازان میروید ضعیف شده میروند بنابران دراثر پیشنهادمتخصص مذکور پنبه دانه های محصولهٔ یك منطقهٔ قطغن به منطقهٔ دیگری نقل داده شده معاوضهٔ دربین پنبه دانه های محال قطغن‌بعمل آمده است ، ازهمین جهت نتائج‌خوبی‌بدست آمده درمقدار وخوبائی پنبه ها ترقی پیداشده‌است.

اصلاحات درعملیات‌زرع پنبه

برای رفع نواقصیکه در زراعت پنبهٔ اهالی موجود بود برای متخصص پنبه از ریاست مستقل زراعت امرشد تامناطق مختلف قطغن‌را ازنظر گذرانیده‌نظریات خودرا بریاست مستقل زراعت تحریر دارد ونیز بفارم قندوز راپورت معاینات خود را تقدیم نماید تا برای نماینده گی های پنبه هدایات لازمه داده شده زارعین زمین خود هارا بطور اصولی زرع نمایند ، نواقصیکه

ذریعه متخصص مصری درزراعت پنبه اهالی بملاحظه رسیده قرار ذیل است :

۱:ـ مشاهده شدکه فاصله بین بته های پنبه خیلی زیاد واز ٤٠ تا ٥٠ سانتی متر در بین دو پایه فاصله موجود ونیز پشته ها نسبتاً زیاده تر از حد لزوم عریض بوده اند ، دیده شد که بته‌های پنبه تمامی حصه زمین را پر کرده نمیتواند وبالای زمین لامزروع علف های مضره میروید ویك حصه زمین بیفائده می ماند ، لهذا برای معلوم نمودن بهتری مسافات بین بته ها تجارب لازمهٔ بفارم قندوز بعمل آمده برای اهالی بهتری فاصله که در صحفات آینده ملاحظه خواهد شد معلومات داده شد .

۲:ـ مشاهده شد که اکثر اهالی پنبه را درحصص قطغن درماه جوزاوبقندهاردرماه سرطان زراعت میکردند بنابرین برای تعین بهترین موقع زرع تجارب مختلفی بفارم تجربه وی قندوز بعمل آمده برای اهالی هدایات داده‌شد که‌هرقدر وقت‌زرع پیشتر باشدهما نقدر نتائج خوبتری بدست خواهدآمد .

۳:ـ معلوم گردید که زراعت پنبه بمجاورت کشت‌های شالی کاری دارای نقائصی بوده برگهای آن زردشده وگلهای‌آن ریخته وکوکله‌هاهم خیلی خورد میماندوا کثر به‌مرض سرشك گرفتار می‌شد درنتیجهٔ معائنات ثابت شدکه‌نزدیکی رطوبت زیاد سبب‌این همه نقائص بوده باید توسط کندن‌جر ودیگر اصلاحات لازمه افراط رطوبت زمین رفع گردد .

٤:ـ جوی پاکی عموما بوقت اخیر درماه‌حمل وثور اجرا می‌شد وازین جهة در وقت لزوم برای باغها وکشت آب لازمه نمیرسید پس باید این عمل درماه دلوتمام ودرماه سرطان دوباره تکرار شود، لهذا برای حکومتی‌ها خبرداده شد تاازین بعدقرار اصول تعمیل دارند .

٥:ـ ملاحظه‌شد که‌حفر جوی‌ها وطریق آبیاری مطابق باصول‌فنی نبوده در جویها پستی هاوبلندی زیاد دیده میشود وازین‌سبب دربعضی نقاط آب زیاده ازمقدار حاجت ودر بعضی‌جاها به‌مقدار کم آب میرسد لهذا ریاست مستقل زراعت درنظر دارد که یکنفر متخصص آبیاری استخدام نموده دراصلاح نواقص فوق بپردازد .

٦:ـ باوجودیکه خیشاوهٔ پنبه‌ها خیلی ضروری است اهالی بآن چندان توجهی نداشت لهذا درین خصوص بنماینده‌گی های زرع پنبه هدایات لازمه داده‌شد .

۷:ـ درجمع نمودن حاصل‌پنبه که بنام چین یادمیشود پیش ازین تفریق‌چین وسرت نمودن پنبه ملحوظ خاطر نبوده است. چون تفریق نمودن پنبه وجدا کردن یك‌چین ازچین‌دیگر خیلی مهم‌است لهذا بنماینده گی‌ها خبرداده‌شده است تااهالی‌را مجبور سازند که حاصل‌هر کدام چین پنبه‌را علیحده گذارند . باین‌قسم پنبهٔ افغانی درخارج بخوبائی‌مشهور گردیده‌قیمت آن بلند شود

دراثر معاینات متخصص زرع پنبه ثابت شد که اهالی قطغن در زرع پنبه همان اصول قدیم

ومعمولی راکه ازلحاظ فنی نواقص زیادی دارد تعمیل داشته‌اند، درقلبه نمودن متعدد و عمق زمین وانتخاب نمودن بذروجویه کشی وتعداد آبیاری وجدانمودن چین اول ازدوم وسوم هیچ توجهی ندارند . لهذا ازریاست مستقل زراعت برای فارم‌قند وزهدایت داده شدکه به‌تمام نماینده گی‌ها خبربدهند که در خصوص زرع اصولی پنبه قرار نظریات وراپورت متخصص پنبه برای اهالی هدایت لازمهٔ زرع را داده زراعت‌انها راتحت نگرانی خود قرار دهند تاعملیات مختلف آن مطابق باصول فنی بعمل آمده هدایاتیکه قرار نظریهٔ متخصص برای نماینده‌گی هافرستاده شده وذریعهٔ آنها بالای دهاقین عملی شده است قرار ذیل است .

۱:- زمین سه‌دفعه قلبه وپس ازهر قلبه ماله شود .

۲:- بعدازان زمین بصورت پلوانها که عرض هر یك آن ٦٦ سانتی متر باشد تقسیم شود بدوطرف پلوانها جویه ها که دارای یکسان سطح باشد تهیه گردد .

۳:- چون‌زمین وترشود بمسافه ۲۵ سانتی متر درز مین سوراخها شده درهر سوراخ دو یاسه عدد تخم ریخته باریگ واگرریگ نباشد باخاك پوشیده وآب داده شوند .

٤:- زرع پیشینه نتیجهٔ خوب میدهد وآخرین وقت بذر درقطغن ۱۵ ثور است .

٥:- بهترین فاصله دربین دوبتهٔ پنبه ۲۵ سانتی متر وبهترین عرض پلوان ٦٦ سانتی متر است باید درساختمان پلوانها دقت‌شود که مستقیم بوده‌دارای یکسان عرض وبلندی باشد .

٦:- پس ازسبز شدن تخم‌ها عمل داغ گیری شروع میشود وبعدازان خیشاوهٔ اول توسط کتمن (بیل خمیده قطغنی) شروع میشود .

۷:- چون زمین خشك میگردد فورا آب داده نشود بلکه انتظار کشیده شود تاآثارتشنگی ازقبیل تیره گی برگ وغیره برنباتات ظاهرشود، بعدازان آب داده شود .

۸:- درهمین‌وقت نهالها، یکه کرده میشوند وبعدآن‌خفیفاً آبیاری میشوند .

۹:- پس از خشك شدن زمین آبیاری دوم شروع میشود وباید که به نسبت آبیاری اول زیاده ترباشد .

۱۰:- پس‌ازخشك شدن دوم خیشاوهٔ سوم شروع شود که بنسبت خیشاوه های پیشتر عمیق ترباشد .

۱۱:- آب یاری‌ها بعدازین بعدازهر ۸ یا۱۰ روز ازروی وضعیت زمین بعمل می‌آید .

۱۲:- باید که آبیاریها بعدازچهار بجه بعدظهرتاصبح فردا اجراشود آبیاری دروقت‌حرارت برگهارا دراثر تبخیر آب پژمرده داشته‌نموی پنبه را به‌تاخیر می اندازد .

۱۳:- ازروی ترکیب زمین ووضعیت طبیعی محل درتر کستان پنبه از ٥تا۱٥ آبیاری ضرورت دارد .

۱۴:- درابتدای بازشدن کوکله‌ها از تشنه نگاهداشتن پنبه‌ها جلوگیری شود زیرا که از کمی آب درمقدار حاصل قلت پیدا میشود .

۱۵:- چین‌اول ازوقتیکه ۵۰ فیصد کوکله‌ها بازشوند شروع میگردد .

۱۶:- دروقت چیدن پنبه زمین بایدگل ولای نباشد تاهمان پنبه هائیکه ازدست بزمین می افتند خراب نشوند .

۱۷:- پس ازچیدن اول زمین سیرآب آبیاری شودتا که کوکله‌های مابقی بزودی باز شوند وازچین سوم‌وحتی چهارم نیز استفاده شود .

۱۸:- هرچین پنبه‌را علیحده جمع کنندتادروقت‌وخواص‌پنبه ودرشهرت فروش آن نقصی نرسد

هدایات فوق ازفارم قندوزبه‌نماینده گی‌های زرع پنبه داده‌شدتانماینده گی‌های مذکور برای زارعین پنبه هدایات مذکور را تلقین نمایند .

دراثر تعمیل هدایات فوق در زراعت پنبه اهالی اصلاحاتی بعمل آمده در مقدار و خواص پنبه ها ترقی حاصل شده است چنانچه حاصلات پنبه درسنه ۱۳۱۵ که دران وقت فارم قندوز تاسیس نشده بود (۱۹۱۵۹۲۷) سیرودرسنه ۱۳۱۶ دراثر نگرانی ومساعی ریاست زراعت که اهالی رابه تعقیب اصول‌فنی زرع مجبور نموده‌است مقدارمذکوربه(۲۱۶۵۱۰۲) سیر بالغ گردیده درسنه ۱۳۱۸ درنتیجهٔ مراقبت‌ومساعی‌مزیدتر ریاست به(۲۶۱۰۳۹۳) سیررسیده در جریان سنهٔ جاری بااینکه هنوز تمامی‌پنبه‌های زارعین بشرکت‌پنبه‌تحویل داده‌نشده است قرار اطلاع واصلهٔ فارم‌قندوز مقدار مجموعی پنبه های محال قطغن که‌بتاریخ ۱۰جدی جمع‌شده است عبارت از(۲۷۱۰۸۲۲) سیرمیباشد .

یکی‌از اجراآت مهم‌فنی فارم قندوز ونماینده گی های زرع پنبه همانا انتخاب تخم‌است که پیشتراز تاسیس فارم قندوز قطعامعمول نبوده‌ازین‌باعث برمقداروخوبی پنبه نقصان‌وارد میگردید لهذابرای معلوم نمودن‌قوه‌نامیهٔ‌تخم وسالم بودن شان ازامراض ترتیبات فنی لازمه گرفته شده تمامی تخم هائیکه دربین ۴۸و۷۴ ساعت سبزنمیشوند ویااینکه ۸۰فیصد تعداد مجموعی آنها نیش نمیزنند دور کرده‌شده اند وبااین‌قسم برای اهالی تخم‌هائیکه تقسیم‌شده است سالم و قوی بوده حاصلات فراوان وخوبی برای آنهاخواهدداد . این‌عمل انتخاب تخم‌ها اهمیت‌زیادی داردواگر همه‌ساله ادامه‌داده شود میتوان ذریعهٔ آن جنس پنبهٔ خراب را اصلاح نمود واگراز جنس‌اعلی باشد توسط همین عمل‌خواص‌ممیزه آنرامی‌توان حفاظت‌نمودزیرا که‌قاعدهٔ طبیعی است که‌اگر یك جنس پنبهٔ‌اعلی‌را بدون انتخاب تخم‌ورعایت قوانین فنی‌زرع دریك‌زمین‌برای مدتی متواتر زرع نمایند رفته‌رفته جنس مذکور خواص‌خودرا می‌بازد ازهمین‌سبب برای اصلاح تخم پنبه‌وبرای اصلاح حاصل آن‌پیش ازاینکه تخم‌پنبه برای اهالی تقسیم گردد تحت‌معاینهٔ‌فنی قرار داده شده

بهترین آنها انتخاب وجدا وبعدازان برای اهالی تقسیم میشود :

نتائج تجارب زرع پنبه درفارم قندوز :

چون پیشتر ازتاسیس فارم قندوز اصول صحیحی برای زرع موجود نبوده کسی نمیدانست که بهترین وقت بذر کدام است بکدام فاصله بذررا زرع باید نمود ، بکدام وقت وبچه تعداد آبیاری شود ، لهذا یك عده تجارب فنی ذریعهٔ متخصص پنبه بفارم قندوز بعمل آمده علاوه بران یك عده زیاد تخم های پنبهٔ مصری وامریکائی ووطنی برای معلوم نمودن بهتری اجناس نیز زرع شده است که نتائج تجارب مذکور قرارذیل است ،

۱ :ـ از۱۱ثور تا۱۱جوزا بتفاوت ده ده روز زرع پنبه بعمل آمده ثابت شد که بهترین وقت زرع ۱۱ ثور است .

۲ :ـ ازلحاظ عریض بودن بلوانها قراریکه تجربه شد بهترین نتیجهٔ ازعرض ٦٦ سانتی گرفته شده است ، درمیان دوپایهٔ پنبه بهترین فاصله ۲۵ سانتی متر است .

۳ :ـ برای معلوم نمودن آن نوع پنبه که بآب وهوای قطغن نتیجهٔ بهتری میدهد در ۱۵ ثور ۱۳۱۹ انواع ذیل تحت زرع گرفته شده است .

الف:ـ نه قسم پنبهٔ مصری : ساکل ،جیزه ،اشمونی ،فوادی ، جیزهٔ نمبر ۲۹ ، سخا نمبر ٤ جیزه نمبر ۷ ، جیزه نمبر ۳۱ .

ب : علاوه براقسام فوق دوقسم دیگر پنبهٔ مصری بوده زرع شده است که یکی آن از روسیه وارد شده بود ودیگر درقندوز یافت شده .

ج : قسم امریکائی واردهٔ روسیه که درروسیه نیز حاضراً زرع میشود .

د : قسم امریکائی که راساً از امریکا وارد شده است .

ه : سیاه جگت که ازشرکت پنبه گرفته شده است .

ملاحظات دراطراف تجربهٔ فوق:

۱ :ـ مدت ماندن پنبهٔ امریکائی دربین زمین ازشروع زرع تاختم حاصل ٦ ماه

۲ :ـ مدت ماندن پنبه های مصری درزمین ازشروع زرع تاختم حاصل ۷ ماه

۳ :ـ حاصل امریکائی ازتمام اقسام مصری زیاده تربود .

٤ :ـ حاصل سیاه جگت به نسبت اقسام امریکائی کمتر بوده وبه نسبت بعضی اقسام مصری زیاده تر.

۵ :ـ حاصل پنبهٔ امریکائی واردهٔ روسیه ازحاصل پنبهٔ امریکائی موجودهٔ افغانستان وامریکائی واردهٔ امریکا زیاده تربود .

٦ :ـ حاصل پنبهٔ امریکائی واردهٔ امریکا به نسبت حاصل پنبهٔ امریکائی موجودهٔ افغانستان زیاده تر بوده است :

۷ : ـ تخم پنبهٔ مزار شریف وبلخ وتاشقرغان به نسبت تخم منا طق قطغن زیاده‌تر بود .

۸ : ـ بازشدن کو کلهٔ پنبه سیاه جگت نسبت به عموم تخم امریکائی مقدم بود .

۹ : ـ بازشدن کو کلهٔ سا کل وجیزهٔ نمبر ۲۹ نسبت به تمام اقسام پنبهٔ مصری متاخر بود .

۱۰ : ـ حاصل پنبه های تخم قطغنی به نسبت یکدیگر تقریباً مساویانه بوده وحاصل نمونه های ولایت مزارشریف به نسبت حاصل پنبه دانه های قطغنی بهتر بود . حاصل تخم امریکائی واردهٔ روسیه به‌نسبت تخم واردهٔ مزارشریف بهتر بود وهرقدریکه یکنوع پنبه بمسافهٔ دورتر نقل داده شود حاصل آن خوبتر میباشد وازهمین سبب به شرکت پنبه هدایات داده شد تاتخم پنبهٔ یك محل را به محل دیگر نقل دهد .

۱۱ : ـ بازشدن کو کله های اقسام مصری دریك بته به نسبت تعداد کو کلهٔ بازشدهٔ امریکائی زیاده تر بود .

۱۲ بازشدن کو کله های اقسام مصری تمام نشده ودرجهٔ حاصل چین دوم به نسبت مقدار متوسط کمتر بوده زیراکه کو کله ها ازسبب سردی هوا کاملاً بازنشده .

۱۳ : ـ حجم کو کله های امریکائی تقریباً دوچند حجم کو کله‌های اقسام مصری بود .

۱٤ : ـ اکثر تعداد برجهای کو کلهٔ پنبه های مصری سه‌وندر تاچهار میباشد .

۱۵ : ـ تعداد اکثر برجهای کو کله‌های پنبهٔ امریکائی چهاروندر تاپنج میباشد .

۱٦ :ـ عدد تخم های یك کو کله دراقسام پنبهٔ مصری بطور اوسط ۳۳ است .

۱۷ :ـ عدد تخم های یك برج کو کله دراقسام مصری اکثر از٦تا۷ میباشد .

۱۸ :ـ متوسط وزن یك کو کله دراکثر پنبه های اقسام مصری ۵ و ۳ گرام است .

۱۹ :ـ بدون جیزهٔ نمبر ۲٦ واشمونی وفوادی کووزن آنها کمتر از۳ گرام است وازسیاه جگت که وزنش کمتر ازسه گرام میباشد وزن دیگر کو کله ها دردیگر اقسام پنبه هاقرار ذیل میباشد .

اوسط وزن یك کو کلهٔ امریکائی عادی ٦/۵ گرام .
اوسط وزن یك کو کله وارده امریکا ۷/۵ گرام .
وزن صددانه تخم امریکائی متوسط ۱۲/۵ گرام .
وزن صددانه تخم اقسام مصری ۱۱ گرام .
وزن صددانه تخم سیاه جگت ۹/۵ گرام .

۲۰ اوسط وزن پنبه محلوج به‌نسبت پنبهٔ غیرمحلوج امریکائی مزروعهٔ افغانستان که ازروسیه وارد شده ۳۳ فیصد وازامریکائی وارد شده امریکا ۳۵ فیصد وازسیاه جگت ۳۱ فیصد و بهترین اقسام مصری واشمونی ۳٤ فیصد است .

۲۱:ـ درازی متوسط موی پنبهٔ امریکائی عادی ۱ انچ .

۲۲:ـ درازی متوسط موی پنبه واردشده امریکا $1\frac{1}{4}$ «

۲۳:ـ درازی متوسط موی پنبه مصری جیزه نمبر ۲۶ $1\frac{11}{16}$ انچ است

۲۴:ـ ازسبب نبودن آلات لازمهٔ امتحان محکمی تار پنبه امتحانات آن ذریعه دست اجرا شده است .

۲۵:ـ ازحیث اقتصاد بهترین نوع پنبه امریکائی واردشدهٔ امریکا میباشد، حاصل‌آن خوبتر وتار آن درازتر ووزن پنبهٔ محلوج به‌نسبت‌پنبهٔ امریکائی واردشدهٔ روسیه‌زیاده‌تراست، دراقسام مصری بهترین آن اشمونی است چراکه حاصل‌آن زیاده تر وبازشدن کو کلهٔ آن مقدم تر ووزن پنبهٔ محلوج آن نسبتاً زیاده تروهمچنین باز شدن کو کلهٔ آن مقدم تر ووزن پنبهٔ محلوج ومقاومتش بمرض زیاده است .

ملاحظات عامه :

۱:ـ جمیع تجربه‌ها بطریق ریگ پوشی دانه وپلانت دار (نهال نشان) بعمل آمده است .

۲:ـ تجارب تخم پنبهٔ امریکائی معمولهٔ افغانستان بانواع مختلف بعمل آمده وهمچنین تجارب انواع مخصوص دیگر بطریقه های متنوع عملی شده است .

۳:ـ چون این تجارب برای اولین دفعه درافغانستان‌بعمل آمده‌است برای حصول معلومات یقینی باید برای چند سال تکرار عمل شود .

اصلاحات دراصول چیدن پنبه .

پیشتر درچیدن پنبه احتیاطات فنی که رعایت آن لازمی است‌ازطرف اهالی معمول نبوده است بنابران درخاصیت طبیعی وسرشت‌پنبهٔ محصوله نواقص‌زیادی دیده می‌شد . لهذا درخصوص چیدن پنبه هدایات لازمهٔ از فارم قندوز برای نماینده گی های پنبه وبرای اهالی داده شد که خلاصهٔ آن قرار ذیل است .

۱:ـالبسهٔ مرد کارپیش ازچیدن پنبه ملاحظه شود تابرگهای خشکیده وخاشاك ازچین‌اول بآنها آغشته نباشد .

۲ در روزهای افراط شبنم به چیدن پنبه آغاز نشود ونیز اگر شبنم خفیف باشدفرصت ازدست نداده بکار آغاز باید نمود وپیشتر از نقل دادن پنبه را دربغل دیوار بالای زمین به آفتاب گذاشت .

۳:ـبرای جمع نمودن پنبه های چیده شده موضع پاکی منتخب باید نمود و درانجا گلیم های کهنه را هموار نموده بالای آنها پنبه هارا بیا ندارند . ودر گلیم ها میخ های چوبی محاظ گردد تابالای پنبه کسی تردد نکند .

۴:-نفری جمع کنندهٔ پنبه باید برای تسلیم دادن پنبه های خود به نشستن به صف عادی گردند تاپنبه‌های خودرا درحین تحویل دادن پاك کرده فائدهٔ زیاده تری اخذ نمایند .

۵:-دروقتیکه پنبه را درجوالها می اندازند دقت لازمه شود تا هرچین علیحده باشد .

۶:-آن پنبه هائیکه کوکله های آن با نتهای شگفتن خویش رسیده باشد جدا نگاهداشته شوند وآن پنبه ها ئیکه کوکله های شان کاملا باز نشده وپنبهٔ آنهم بقوام لازمه نرسیده باشد علیحده شود زیرا که حاصل پنبه‌های نوع اول به نسبت دوم بهتر است

۷:-درون خریطه هائیکه دران پنبه انداخته میشود باید پاك وبیخس وخا شاك باشدهمچنین کراچی هائیکه حامل پنبه ها میباشند باید پاك باشد چراکه وجود خس وخاشاك در میان پنبه جنسیت آن راگم میسازد .

۸:-اکثرا هالی چوب های پنبه را تادیر وقت بالای زمین میگذارند ویاتنها حصه بالائی چوب ها یمذکور را قطع میکنند ، این عمل قوهٔ زمین راکم میکندوحاصل گندم اینچنین زمین کمتر میباشد لهذا لازم است که اولاً زمین را آبیاری کرده بعدازان چوب هارا خارج کنند ویاتوسط بیل بدون آبیاری آنهارا بکنند .

ملاحظات : درحین تحویل نمودن پنبه بشرکت که ازفارم قندوز رسماً خبرداده شده است :

۱ : بعضی‌ها پنبه راعلی الصباح جمع کرده بآفتاب نمیگذارند تا خشک‌شود زیرا که نمی خواهند ازوزن آن کاسته شود .

۲ : قیمت چین اول ودوم وسوم ازطرف شرکت یکسان پرداخته می‌شد چون این عمل منافی تشجیع جدانمودن چین‌های پنبه است لهذابشرکت هدایت داده شد تابه چین های مختلف پنبه قیمت های مختلفی بگذارند .

۳ : پنبهٔ خوب وخراب را پیشتر ازاین درگدامها مخلوط میکردند ، حالا درجدا کردن پنبهٔ خوب ازپنبهٔ خراب مساعی لازمه بعمل می آید .

۴ : دروقت وزن‌نمودن پنبه یك مقداران را خواه‌پنبهٔ ، ترمی بود وخواه خشك کسرنشان میدادند که کسرآن تابه ۲۸ فیصد میرسد . چون این‌عمل اهالی رااززرع پنبه‌متنفر میساخت لهذا هدایات لازمه بشرکت‌داده‌شد .

۵ : برای تشویق اهالی بزرع‌پنبه درقیمت فی‌سیرآن چیزی افزوده‌شده ونیزترتیباتی گرفته شده‌است که‌پنبه های تخم‌امریکائی رابقیمت بلندتر خریداری کنندتاجنس‌آن ترویج‌وتوسیع یابد وسبب دیگرافزود قیمت پنبه اینست‌که اهالی برای جلوگیری ازخسارهٔ‌خود‌در میان جوالهای پنبه خودسنگ ورنگ وغیره .مواداجنبی را داخل میکردند نفع خودرا ملاحظه نموده ازاین گونه تقلب ها صرف نظر نمایند .

۶ : برای جدانمودن چین‌های اول ودوم‌وسوم‌وچهارم برای نماینده‌گی‌ها وبرای شرکت‌واهالی هدایات لازمه‌داده شده تاپنبه هارا به‌لحاظ چین‌ترتیب دهند ودرجدا نمودن وترتیب‌آن ملاحظات ذیل را مد نظر گیرند :

۱:- پنبهٔ درجه اعلی‌که مدعا ازپنبه‌های چین‌اول وزمین‌های اعلی‌ومواظبت شده‌بدست‌می‌آید

۲:- پنبهٔ درجه عالی‌که مدعا ازپنبه‌های چین اول وزمین های‌عادی میباشد .

۳:- پنبهٔ‌درجه دوم‌که‌مدعا ازپنبهٔ درجهٔ دوم‌است .

٤:- پنبه درجهٔ سوم که‌عبارت ازپنبه‌چین سوم‌است .

۵:- پنبهٔ درجه چهارم که‌عبارت‌ازحاصل چین‌چهارم است .

۶:- پنبهٔ‌درجه پنجم که مدعاازان پنبه‌ها ئیست‌که دروقت چیدن‌برزمین افتاده‌اند برای‌اینکه به‌تفریق اقسام‌فوق الذکر پنبه‌موفق‌گردند برای نماینده‌گی ها‌نمونه‌های انواع فوق داده شده .

۷:- هدایت داده شد تاشرکت پنبهٔ مرطوب را تسلیم نشود زیراکه درگدام ها دربین آنها تبدلات کیمیاوی تولیدشده رنگ پنبه راتغیر میدهدونیزقوهٔ نامیهٔ تخم را میکاهد .

۸:- برای‌تادیه‌قیمت ازروی درجهٔ پنبه وبرای مجرائی صحیح‌کسرپنبه مرطوب‌نیز هدایات مفصلی ازفارم قندوز بشرکت پنبه‌داده شده است .

مراقبت ونگرانی زرع پنبه توسط مامورین نماینده‌گی ها وتلقین و تعمیل هدایات فنی متخصص پنبه دربین اهالی :

چون برای اصلاح زرع‌پنبه تنها دادن هدایات فنی کافی نبوده لازم است که نظریات وهدایات متخصص دربین اهالی تلقین‌وتبلیغ شود لهذا درهشت محال‌ولایت قطغن(خان‌آباد ، بغلان، قندوز، حضرت امام ، تالقان ، خواجه غار ، ینگی قلعه ، قلعه ذال)هشت‌نماینده‌گی معین ومقرر گردیده است : وظایف این نماینده‌گی ها دوچیز است : یکی انتشار معلومات فنی زرع پنبه دربین اهالی ، دیگر ترتیب دادن دفاتر احصائی زرع پنبه ، لهذا در هر نماینده‌گی علاوه برنفر فنی یك نفر سر کاتب برای فراهم آوری معلومات احصائی پنبه نیز مقرر گردیده است تادر خصوص معلومات صحیح زمین مزروعی پنبه ومقدار بذر وحاصل آن که پیشتر ازین خیلی مجهول ومبهم بوده است اقدامات لازمه نماید .

تمامی هدایا تیکه دراثر تجارب فنی متخصص برای شعبهٔ اجرائیه فارم قندوز داده میشود تحریر برای نماینده‌گی های دیگرمحال قطغن نیزفرستاده میشود . مامورین‌فنی نماینده‌گی‌ها معلومات مذکور را ذریعهٔ معاونت حکومت محلی دربین زارعین پنبه انتشار میدهند وزمین های پنبهٔ اهالی را از نظر خود ها گذرانیده اگر نقصی در اصول زرع پنبه اهالی بینند هدایات

لازمه داده علاوه بران بحکومت محلی هم راپورت خود هارا تقدیم میدارند تا اهالی را مجبور به تعمیل قواعد فنی زرع نمایند . علاوه برین خود متخصص پنبه در موسم نموی پنبه در مناطق زرع پنبه ـ گردش نموده برای اینکه ازعملی شدن هدایات خویش دربین اهالی مطمئن گردد شخصاً مزروعات پنبه را از نظر خویش میگذراند . مامورین فنی نماینده گی ها وقتاً فوقتاً به فارم قندوز راپورت ونظریات خود را فرستاده هدایات جدیدی حاصل میکنند و از وقوع حملهٔ حشرات وبروز امراض جلو گیری لازمه نموده فوراً بفارم قندوز اطلاع میدهند تادر اطراف آن مطالعات فنی بعمل آمده هدایات لازمهٔ داده شود .

مامورین احصائی نماینده گی ها مؤظف به ترتیب احصائیهٔ اراضی پنبه ومقدار پنبه دانه بذرشده ومعلوم نمودن مقدار حاصل پنبه بوده علاوتاً مراقب میباشند که اهالی همان قدر زمینی را که برای زرع پنبه معین شده است زرع نمایند .

این نماینده گیها ممکن است کهدر آیندهٔ قریبی توسعه پذیرفته برتعداد مامورین آنهاافزوده گردد . در نظر است که باساس تجربه گاه فنی فارم قندوز درمحال دیگر قطغن نیز تجربه گاهای فنی تاسیس گردیده پنبه های هرمنطقه تحت تجارب گرفته شده اصلاح شوند . نه تنها دراصلاح جنس پنبه بلکه باصلاح جنس دیگر نباتات منطقهٔ مذکور نیز پرداخته شود علاوه بران انواع پنبه های امریکائی ومصری وانواع نباتات دیگر خارجی درهر منطقه تحت تجارب گرفته خواهند شد تااگر نباتات مذکور بآب وهوای محال مذکور قابل نشو ونمو باشد در ترویج زرع وتوسعه آنها اجراآت لازمهٔ بعمل آید .

این بود پارهٔ ازاجراآت ریاست مستقل زراعت که درخصوص توسعهٔ زرع واصلاح جنس پنبهٔ قطغن بعمل آمده است ، ریاست زراعت در ادامهٔ تجارب خویش درفارم قندوز کوشیده چنانچه پیشتر متذکر شدیم دراصلاح جنس های عادی داخلی پنبه ودرعادی ساختن انواع پنبه‌های خارجی هنوز بیك نتیجهٔ مثبت وقطعی نرسیده ایم پلان اصلاحات زراعتی آینده ریاست زراعت در قطغن نه تنها برای زیادتی زیبائی ومقدار پنبهٔ قطغنی است بلکه درخصوص اصلاح دیگر نباتات قطغن ودرخصوص توربد وزرع نباتات خارجی درقطغن نیز اجراآتی بعمل آمده است که شرح آن قرار ذیل است :

اصلاح نباتات میوه دارو زرع نباتات جنگلی ، تجارب زرع نباتات خارجی درفارم قندوز :

پنجصد جریب زمین برای تجارب فنی فارم قندوز که تحت مراقبت وهدایات متخصصین خارجی اجرا میشود تخصیص داده شده است : درین زمین علاوه برتجارب متنوعهٔ زرع پنبه تجربه ها واجراآت فنی دیگری نیز بعمل آمده است که مرادازان اصلاح نباتات داخلی واعتیاد نباتات

خارجی به آب وهوای قطغن است اینك اجرا آتی که درین شق فنی فارم قندوز در جریان سنه ۱۳۱۹ بعمل آمده است ذیلاً معلومات میدهیم

۱:- زرع وتجارب نباتات داخلی درفارم قندوز : نهال وقلمهٔ انار و تاك انگور وانجیر به انواع متعدد ازقندهارخریداری وبهاصول فنی زرع شدهاستاناروسیب وناك وبادام بصورت نهال از تاشقرغان ونارنج ومته وسنتره از مشرقی نیز بفارم قندوز نقل داده وزرع شده است مدعا از زرع این نباتات درفارم قندوز نه تنها عادی ساختن آنها بآب وهوای قطغن و تکثیر آنها است ، بلکه تربیهٔ آنها کاملا طور فنی بوده زرع وپیوند وقطع نمودن شاخچه وشکل بخشی آنها تحت قواعد فنی اجرا خواهد شد . علاوه بران یك مقدار زیاد تخم توت برای آینده تربیهٔ پیله بذر شده است چون چوب سوخت وتعمیر اهمیت زیادی پیدا کرده است لهذا نهالهای سروناجو وعرعر وسفیدار وپنجه چنار نیز به تعداد مهمی غرس گردیده است .

۲ :- بعضی نباتاتیست که درخارج خواه ازمیوهٔ آن وخواه از چوب ویادیگر محصول آن استفاده های کلی می‌نمایند ونیز بعضی نباتاتیست که اگرچه دروطن عزیرماهم پیدایش دارد لاکن چون درخارج ازمدت مدیدی تحت اصلاح گرفته‌شده‌اندویاطبعا دارای ممیزات مخصوصی اند لازم است که درعادی ساختن وبالتدریج انتشار زرع آنها درافغانستان اجراآت لازمهٔ شود . اینستکه درجریان سنه ۱۳۱۸ وسنه ۱۳۱۹دراثر درخواست فارم قندوز یکنفر متخصص هندی راجهت خریدای نهالهای نباتات هندی که بآب وهوای قندوز اعتیاد آن ممکن محسوس میشود به هند فرستادیم تانهالهای لازمه رابایکعده‌سامان ولوازم دیگر زراعتی راخریداری نموده باخود بیاورد . نباتاتیکه بصورت نهال یاقلمه ازهند تورید ودرفارم قندوز زرع شده‌اند قرار ذیل اند .

۱ :- برای غله وعلوفه

چهار نوع برنج هندی لك وبار یك بقسم تجربه وتخم گیری بذر شده ونتیجه هم اطمینان بخش است . چند نوع گندم افریقائی وجو فرانسوی هم‌زرع شده است ، برسیم که یك‌نوع ازشبدر مصری‌است وسودان گراس والیفانت گراس ومکچری وکینیا گراس وگواراکه به قسم علوفه وخوراکهٔ حیوانات بکاربرده میشوند نیززرع ونتیجهٔ خوبی‌ازان گرفته شده است .

۲:- برای میوه : نارنج، مالته، سنتره، بری، لچی. آم، امرد، لکات .

۳:- برای چوب: چوب سوخت وتعمیر وصنعت .

سورا، بار، پیپل، کیکر، کچنار، زیتون، شیشم، آبنوس، اقسام عکاسی وغیره .

٤ نباتات‌اقتصادی‌وصنعتی :

مونك پلی‌که به‌فرانسوی ارشید نام دارد نباتیست بسیار مفید، درزمین نرم وریگ دارزرع

میشود، میوهٔ آن بصورت خسته‌بوده اگر بریان شوند لذت وقوهٔ غذائی زیادی دارد، دو قسم تیل ازان هم کشیده میشود. یکی برای خوردن ودیگری برای ماشین، کنجارهٔ آن برای حیوانات داده می‌شود زرع این نباتات نتیجهٔ خوبی داده ازان حاصل هم گرفته شده است .

علاوه برنباتات مذکور نباتات اقتصادی دیگری مثلا شکرقند، زنجبیل، تمباکوی امریکائی (ویرژینیا) سند، نیشکر نیز زرع شده است یکی ازجملهٔ این نباتات سویابین است که از حاصلات آن استفاده های متعددی میشود، موادیکه ازان حاصل میشود قرارذیل است .

۱:- مارگرین (Margarine) یک نوع روغن نباتی که درخوراک استعمال میشود .

۲:- کازئین (Caséine) که برای ساختن شیرمصنوعی بکار میرود .

۳:- یک قسم روغن درجهٔ ۲ برای ماشین‌های زراعت این نباتات درممالک متحده امریکا خیلی ترویج پیدا کرده چنانچه کمپنی مشهور فورد درامریکا یک حصهٔ زیاد زمین‌را ازین نبات زرع کرده واز دانه های آن که بقسم یک لوبیای کوچک است تیل کشیده بماشین ها ازان استفاده مینمایند .

٤:- ازآرددانه این نبات نان پخته میشود که برای مرض قند (دیابت Diabéte) خیلی مفید ثابت شده است .

۵:- برگک وشاخ آن برای حیوانات بقسم علف داده‌میشود مخصوص برای گاوهای شیری

__سبزیجات ونباتات زمینی :__

کرم گلدار ، کرم دوبه‌دار ، کرم شلغم ، مشنگک ، فاسولیا ، بامیه ، بادنجان رومی و سیاه (خصوصا یک نوع آن موسوم به‌شاهزاده حبس که میوهٔ بزرگک وبالذتی دارد) اقسام مرچ زردک، کدووتربوز بطریق فنی زرع شده حاصلی خوبی گرفته شده است .

بعضی اقسام نباتات زینتی مثلامشنگک های گلدار ، زینیا ، پتونی ، گلاب ، بنفشه و دیگر انواع خارجی هم زرع شده است .

این بود بعضی اجراآت فنی‌فارم قندوز که‌فوقاً شرح‌داده‌شد . برای اصلاح نباتات قطعن تنها فارم‌قندوز که‌آن هم‌هنوز درمرحلهٔ اول اقدامات خودمیباشد کافی‌نیست ، به‌تطبیق فارم مذکور درخان آباد ، بغلان ، حضرت امام‌صاحب ، تالقان، وغیره نیزفارم‌های علیحده لازم‌است ، ریاست مستقل زراعت برای تشکیل فارم های زراعتی درمحال مذکور بودجهٔ علیحده‌ترتیب ومنظوری حاصل نموده است وازشروع سنه ۱۳۲۰ دراین موضوع داخل اقدامات لازمه خواهد شد .

همین قسم در مناطق دیگر افغانستان مثلاً قندهار ، مشرقی ، هرات ،مزار شریف وغیره نیز بعدازینکه مطالعات فنی‌لازمهٔ درخصوص شروط وخواص زراعتی مناطق مذکور فراهم گردد تجربه گاهای زراعتی تاسیس ودر اصلاح نباتات وحیوانات مناطق مذکور ومدافعه با امراض

وحشرات واصلاحات امور آبیاری وغیره اجراآتیکه درنظراست انشاءالله عملی خواهدشد .

اجراآت شعبهٔ دفع آفات درجریان سنه ۱۳۱۹

دراثرراپورت هائیکه درسال ۱۳۱۹ بمدیریت دفع آفات ریاست مستقل زراعت واصل گردیده دربعضی نقاط ولایات مزارشریف و میمنه وقطغن وهرات وقندهار ملخ بروز نموده توسط یکعده مامورین فنی مدافعهٔ ملخ که به نقاط فوق الذکر باهدایت لازمه فرستاده شده بودند یکعدهٔ زیاد ملخ هایمذکور پراگنده ومحوشده وعلاوتاً برای سال آینده احتیاطات لازمهٔ ازطرف مدیریت دفع آفات ریاست گرفته شده است . درجریان سنه ۱۳۱۸ وسنه ۱۳۱۹ مدافعهٔ ملخ بطور ملی و کیمیاوی بعمل آمده یکعده زیادملخ ها محوگردیده است .

علاوتاً درشروع سنه ۱۳۱۹ دربعضی مربوطات ولایت کابل مثل ده سبز . بتخاك ، لهوگر ، سیغان و کهمرد نیزیکعده ملخ بروز نموده بود که بمددخود اهالی تحت هدایات مدیریت دفع آفات و کمك لازمهٔ والی صاحب ولایت کابل بمدافعهٔ آن پرداخته شد .

درسنه ۱۳۱۸ وسنه ۱۳۱۹ درامحای یك حشرهٔ مضرهٔ دیگری که به باغات غزنی وقلات حمله ور شده دربین اهالی بنام موریاد میشود نیزاقدامات لازمهٔ ازطرف مدیریت دفع آفات ریاست بعمل آمده یکعده مامورین فنی باهدایات لازمه دراوایل سنه ۱۳۱۹ ودراواخر سنه مذکور بطرف غزنی وقلات فرستاده شدند نظر براپورت های واصله اقداماتیکه نموده شده است اطمینان بخش است ، این حشره درباغات یغمان وچهاردهی هم بملاحظه رسیده اولا بطور کیمیاوی تحت مدافعه گرفته شدند چون نتیجهٔ مطلوبه بدست نیامد بطور وطنی اجراآت شده نتیجهٔ خوبی گرفته شد . زیراکه چون عدهٔ این حشرات زیاداست وعلاوه بران ادویهٔ کیمیاوی ازبین جالی هائیکه دربین آن محفوظ میباشند بخوبی عبور کرده نمیتوانند لهذااقتصادی ترین وبهترین اصول مدافعهٔ حشرات مذکور بحال حاضرهمان مدافعهٔ وطنی که مدعا ازجمع آوری شاخچه های مریض وسوزانیدن آنها است بوده باین صورت ازمساعی اهالی هم فائده زیادی گرفته میشود . چون دراطراف نوع حیات وخصوصیات این حشره معلوماتی برای اهالی نبود لهذا برای اینکه معرفت اهالی بالای آن زیاده تر شده مدافعهٔ آن بصورت بهتری اجراگردد نسخهٔ درین موضوع که حاوی شناخت حشره و اصول مدافعهٔ آن است بطبع رسیده و نیز درروزنامه های اصلاح وانیس تفصیلات لازمهٔ بالای حشرهٔ مذکور شایع گردید . چونکه قرارهمه ساله دربین هیئتین افغانی وشوروی درخصوص مدافعهٔ ملخ سرحدی افغانی وشوروی ومدافعهٔ حشرات مضره پنبه کانفرانسی بالنوبه بخاك یکی ازمملکتین منعقد میشودلهذا دربرج سنبله سنه ۱۳۱۹ که محل کانفرانس را درکابل معین نموده بودند متخصصین شوروی جهة مذاکرات فنی وارد مرکز گردیده قرار معمول مذاکرات لازمه بعمل آمد .

قرار راپورت متخصصین زراعتی که به قندهار ومشرقی کرم سرخ و کرم خاردار ملاحظه نموده بودند چون این دو نوع حشره از مخوف ترین حشرات مضرهٔ پنبه میباشد برای جلوگیری از نفوذ آن در دیگر نقاط افغانستان واینکه حشرات مذکور در قندهار ومشرقی معدوم گردند زراعت پنبه برای چند سال ازطرف ریاست مستقل زراعت ممنوع قرار داده شده بولایات مذکور خبر داده شد تااهالی را اززرع پنبه منع نمایند .

درثانی وقتیکه متخصصین زراعتی برای ملاحظهٔ سمت هایمذکور فرستاده شد امحای حشرات مذکور وتخم آنها ثابت گردید البته برای اهالی تخمهای اصلاح شدهٔ پنبهٔ امریکائی تقسیم خواهد شد تاتحت هدایات متخصصین بهزرع پنبه اقدام نمایند .

قرار راپورت های واصلهٔ قندهار ومزارشریف وهرات برای گوسفندهای ولایات مذکور بعضی امراض مسری ازقبیل مرض چیچك وغیره بروز نموده بود لهذا ریاست مستقل زراعت باوزارت صحیه داخل مذاکره شده ازطرف موسسهٔ باکتیورولوژی نفرفنی وآلات امتحانی بقندهار فرستاده شد تاامراض مذکور را معاینه کرده نمونهٔ اعضای مریضی را با خود بمرکز بیاورد تاامراض مذکور ذریعهٔ موسسهٔ باکتیورولوژی تحت معاینات فنی گرفته شده درخصوص تهیهٔ سیروم وواکسن وغیره که همچنین امراض ایجاب میکند اقدامات لازمه بعمل آید .

درجریان سنه ۱۳۱۹ نمونههای حشرات مضره وامراض نباتات ذریعهٔ مدیریت دفع آفات جمع آوری شده است تاحشرات وامراض مذکوربطور فنی مطالعه شده درخصوص مدافعهٔ آنها تدابیر لازمهٔ اتخاذ گردد .

نهالشانی و توسعهٔ قوریهها از شعبهٔ جنگلات ریاست مستقل زراعت درسنهٔ ۱۳۱۹

امروز مسئلهٔ محروقات درحیات کنونی دنیا آنچنان اهمیتی را حاصل نموده است که تهیهٔ مواد محروقات را میتوان اولین مسئلهٔ حیاتی واقتصادی محسوب نموده . حرکت فابریکه ها وحصول حرارت درموسم سرما وطبخ اغذیه یك مقدار حرارت کافی را ایجاب میکند که توسط پطرول، ذغال سنگ ، گیس ، ویاچوب عندالموقع حاصل خواهدشد . درمملکت عزیزما که پطرول آن از خارج می آید وذغال سنگ هم هنوز بمقدار زیاد استخراج ودرمحل استفاده قرارداده نشده است لهذا باستثنای فابریکهها که به برق ویا پطرول حرکت میکنند تمامی حوایج ملی ما ازقبیل حرارت زمستان طبخ اغذیه وغیره توسط چوب یعنی قطع یکعدهٔ زیاد اشجار تامین میگردد . بنابران بکمال افسوس دیده میشود که ضرورت ملی ما به سوخت چوب روز افزون ونیز دائرهٔ قطع اشجار میوه دار وجنگلی روبه وسعت است . اگر قطع نمودن اشجار بهمین صورت ادامه داشته باشد البته نتائج آن برای یك مملکتی که آبادی وسر سبزی وصحت اهالی آن وابسته بوجود اشجار ومزارع آنست وخیم خواهد بود ، نه تنها قیمت چوب درمدت کمی فوق العاده بلند خواهد رفت بلکه اراضی

جنگلی وباغها نیز صورت زمین های لامزروع‌را خواهد گرفت . اینستکه ریاست مستقل زراعت برای حفاظه وحمایهٔ جنگلات وباغات تبلیغاتی را روی کار آورده است و علاوتاً به تشکیل قوریه‌های جدید اشجار خواه‌میوه‌دار باشدوخواه جنگلی توجه‌ومساعی خودرا معطوف داشته درجریان سنه ۱۳۱۹ ازیکطرف به توسعهٔ قوریه های سابقه پرداخته است واز طرف دیگر در بعضی نقاط به تشکیل قوریه های جدید صرف مساعی نموده است .

۱:- درقوریهٔ یغمان یك‌مقدار زیاد چارمغز وبادام وزردآلو ونیز یکمقدار مهم تخم اشجار جنگلی ازقبیل سرو، بلوط، اکاسی، ارغوان وغیره زرع شده است . ازین قوریه یك تعداد زیاد اشجار متنوعه بدست خواهد آمد که عندالضرور به نقاط لازمه تقسیم خواهند شد .

۲:- همچنین درگذرگاه قوریهٔ مهمی تشکیل داده شده ودران تخمهای متنوعهٔ اشجار از قبیل عکاسی رنگه ترکی، عکاسی وطنی اشجار زردآلو، بادام شنگ، ارغوان، توت، سنجد وغیره بذر شده است .

۳:- درباغ ولایتی وباغ بینی حصار نیز برای تامین حوائج دهاقین وازدیاد نهال شانی نواحی قریبه یك‌مقدار تخم اشجار زرع شده است .

٤:- درلهوگرد علاوه برقوریه سابقه یك تعداد جریب زمین زیاده تری بذر اشجار شده درآینده نیز توسعهٔ آن در نظر است .

٥:- درحصهٔ سیدآباد کوهدامن که برای تشکیل قوریه داری موقعیت خوبی است وپیشتر ازین نهال عرعر وتخم اشجار میوه دار دران زرع شده بود در سنه ۱۳۱۹ به توسعه آن پرداخته شده یکتعداد زیاد عرعر، سفیدار، بادام، زردآلو، چارمغز، عکاسی، توت، سیب، ناك، آلو وغیره زرع شده اکنون تعداد نهالها متجاوز ازیك لك است .

٦:- همچنین در استالف علاوه برقوریه های سابقه قوریه های جدید اشجار میوه دار تشکیل داده شده است .

۷:- چون اشجار جنگلی نسبتاً سخت سر بوده آب کمتری بکار دارند ونیز نموی شان به نسبت اشجار میوه دار سریع تر بوده از چوب آنها علاوه برمواد سوخت استفاده های صنعتی هم کرده میشود لذایك‌مقدار تخم‌اشجار جنگلی ازخارج خریداری شده علاوه براینکه درنقاط لازمهٔ مرکز و ولایات بذر شده است برای زمین دارهائیکه شایق زرع آن بوده بریاست مراجعه نموده‌اند نیز یك‌مقدار ازتخم های مذکور بشرط اینکه تعداد جریب مزروعه ونتیجهٔ محصوله را بریاست راپورت بدهند داده شده است .

۸:- چون اکثر کوها وتپه های افغانستان لامزروع میباشد وتاالحال برای سبز ساختن آنها ازسبب نابودن آب وغیره در نهال شانی ومزروع ساختن آنها توجهی نشده بود لهذا

تجر بتاً در قطعهٔ کوه اسمائی بالای حوض آب یغمان یکعده نهال توت : عکاسی ، ارغوان ، پسته وصنوبر وغیره غرس شده است تابعد ازحصول معلومات لازمه دربعضی حصه‌های کوهی وتپه های خشك که مساعدت وشروط لازمه را دارا باشد جنگل ها تشکیل داده شود .

۹:- برای معلوم نمودن مساحه وتعداد صحیح نهال قوریه ها واینکه در آینده برای توسعهٔ قوریها چه ترتیباتی گرفته شود یك‌هیئت ازریاست بشمالی ولوگر وغیره نقاط فرستاده شده وراپورت آنها بریاست زراعت تحت غور است .

۱۰:- برای حفاظت جنگلات پستهٔ هرات ترتیبات صحیح تری گرفته شده بنام جوازنامهٔ جمع آوری پسته باهالی به محصول معینی تکت ها داده شده است . محصول امسالهٔ پستهٔ هرات ترقی نموده است .

۱۱:- همچنین بدیگر ولایات قطغن وبدخشان ومزارشریف وغیره برای حفاظه وحمایهٔ جنگلات هدایات لازمهٔ داده شده است .

ریاست زراعت اکنون مشغول جمع آوری معلومات احصائی جنگلات بوده درنظردارد که بعد ازتهیهٔ احصائیه مذکور برای حفاظت وتوسعه جنگلات افغانستان پلان فنی ووسیعی را ترتیب نموده داخل اجراآت اصولی گردد .

اجراآت مدیریت های زراعت در ولایات وحکومتی های اعلی :

درمدیریت های زراعت ولایات وحکومتی های اعلی امور مهمی که به آن پرداخته شده است وتوجه زیاد مامورین زراعتی ولایات‌را درسنه ۱۳۱۹ بخودجلب نموده است مدافعهٔ ملخ بوده است که دربعضی حصص قندهار وقطغن ومزارشریف ، ومیمنه وهرات بصورت پراگنده بروز نموده وذریعهٔ اهالی تحت هدایات مامورین مدافعهٔ ملخ ومراقبت مدیریت های زراعت مدافعه شده است .

علاوه بران در قطغن وهرات ومشرقی هر سال یك‌تعداد جریب زمین تحت‌زراعت تریاك می‌آید که فراهم آوری معلومات احصائی آن از قبیل تعداد جریب زمین مزروعی ومقدار حاصل تریاك وغیره بدوش مامورین زراعتی ولایات مذکور گذاشته شده‌است اگرچه برای ترتیب احصائیه تریاك محال مذکور منظوری یك‌عده مامورین جدیدی را حاصل نموده ایم وعنقریب ترتیبات اصولی ووسیع تری گرفته خواهد شد، لاکن در سنه ۱۳۱۹ ترتیب همچه یك‌احصائیهٔ بدوش مدیریت‌های زراعت ولایات مذکور بوده است .

دربعضی ولایات ومحالات مثلامزارشریف ، قطغن ، قندهار، هرات ، میمنه یك عده گوسفند مرینوس برای اصلاح جنس های پشم دهندهٔ گوسفند های وطنی موجود است که ازان نسل

(بقیه درصفحه ۴۹۷)

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت خارجه

ع، ص محمد شفیع خان جنرال قونسل افغانی در دهلی

ع، محمد شعیب خان قونسل افغانی در بمبئی

ع، ص عبدالوهابخان جنرال قونسل افغانی در مشهد

ع، محمد اکبر خان قونسل افغانی در کراچی

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت خارجه

ص ، عبدالرحمن خان مدیر
شعبه ٤ سیاسی

ص ، محمد قسیم خان مدیر شعبه
اول قونسل گری

ص ، محمد قیوم خان مامور ویژه
افغانی در پشاور

ص ، محمد رفیق خان مدیر خارجه
قندهار

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت داخله

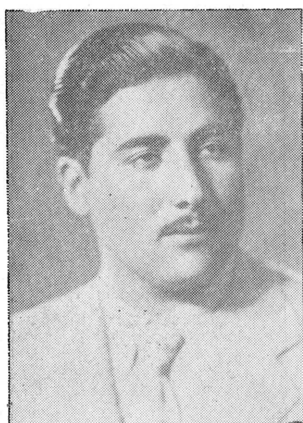
ع ، ص عبدالرشید خان رئیس
اداری

ع ، ص محمد نعیم خان رئیس
تفتیش عمومیه

ع ، ع محمد اختر خان «اعتمادی»
حاکم کلان ایبک

ص ، اختر محمد خان مدیر امنیهٔ
عمومیه

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت داخله

ش ، نیاز گل خان قوماندان
کوتوالی شمالی

ش ، عبدالغنی خان کند کمشر غند
ژاندارمه مرکز ولایت کابل

ش ، گلاب شاه خان کند کمشر
پولیس کابل

ش ، غلام دستگیر خان کند کمشر
کفیل سرماموریت پولیس کابل

از مقرریهای مهمۀ سال ۱۳۱۹ در وزارت داخله

ص ، عبدالسمع خان مدیر عضو
ریاست تفتیش

ش ، مسجدی خان کند کمشر غند
ژاندارمه مرکز ولایت کابل

ص ، عطا محمد خان مدیر عضو
ریاست تفتیش

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت مالیه

ع، ص عبدالاحدخان مستوفی ولایت قندهار

ص، میرزا قطب الدینخان مدیر تجارتی

ص، میرزا محمدعلی خان مدیر ابتدائی
مدیریت عمومی تفتیش

ص، میرزا محمد شفیع خان مدیر ابتدائی
عضو مدیریت عمومی تفتیش

ص، میرزا عبدالرب خان مدیر اوراق

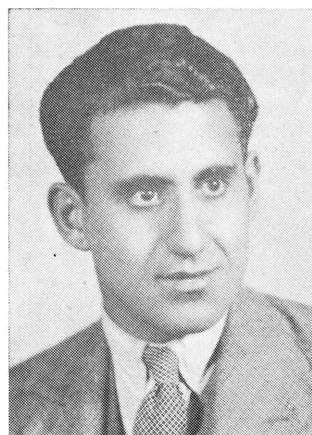
از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت معارف

ع ، ص سید عبد الله خان
معین

ع ، ص برهان الدین خان کشککی
رئیس تعلیم و تربیه

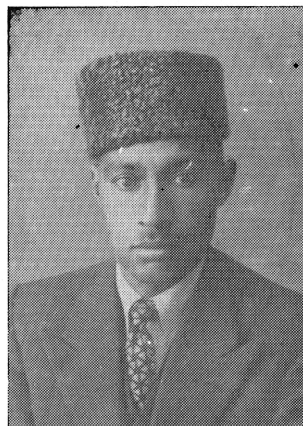

ع ، ص ، میان فاروق شاه خان
رئیس سپورت

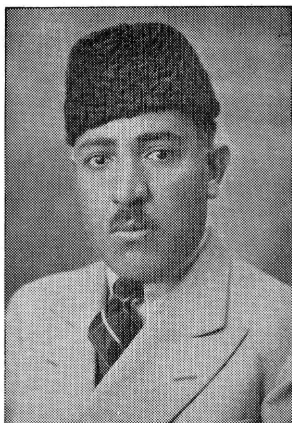

ع ، ص ، هاشم شائق افندی
مشاور

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت معارف

ع ، ص عبدالرحیم خان رئیس مکتبین

ع ، نوراللهخان مدیر عمومی مکتب صنایع

ص ، غلام جانخان مدیر مکتب تجارتی

ص ، غلام سخی خان مدیر کنترول

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت معارف

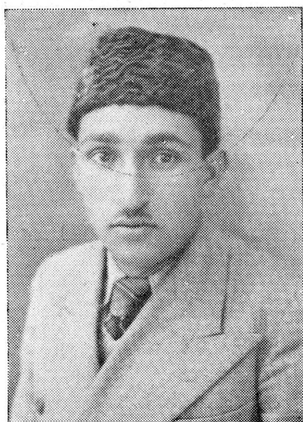
ص ، عبدالقیوم خان مدیر مکتب
اصول تحریر و محاسبات

ص ، خواجه گلبدینخان مدیر مکتب
مساحت

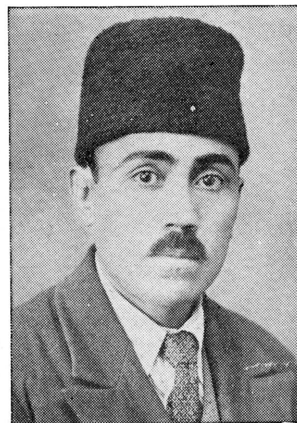

ص ، عبدالرسول خان مدیر اداری
دارالمعلمین پغمان

ص ، محمد امین خان مدیر اداری
دارالمعلمین نوی کابل

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت معارف

ص ، غلام محمد خان مدیر مکتب
غازی

ص ، محراب الدین خان مدیر معارف
ولایت مزارشریف

ص عبدالسلام خان مدیر معارف
هرات

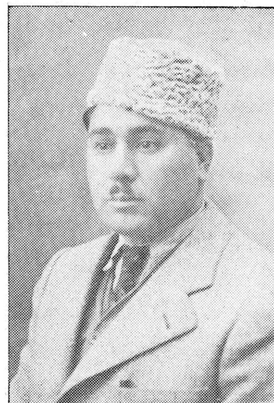

ص ، محمد طاهرخان مدیر معارف
ولا یت قطغن و بدخشان

ص قربان علیخان مدیر مکاتب
مناطق بلدیه کابل

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت اقتصاد

ع ، ص ، غلام محمد خان رئیس
گمرگ کابل

ع ، ص ، حاجی محمد اعظم خان
رئیس گمرگ هرات

ع ، ص ، محمد عزیزخان رئیس گمرك
ولایت قندار

ع ، سید احمد علی شاه خان
مدیر عمومی توسعهٔ تجارتی

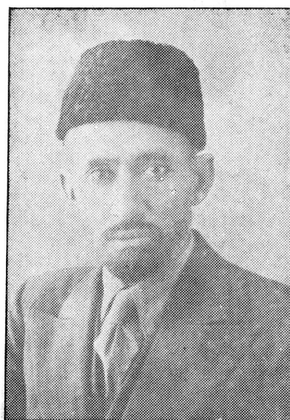
از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت اقتصاد

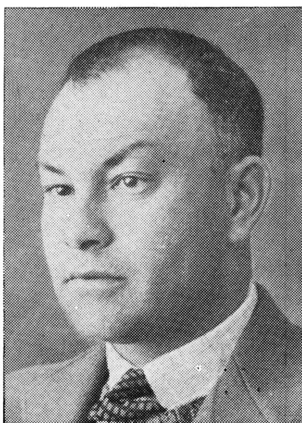
ع ، پاینده محمد خان کفیل مدیریت عمومی ناقلین

عزتمند داکتر هانس تورك مشاور شعبه قانون

ع ، عبدالشکورخان کفیل مدیریت عمومی اداری

ع ، محمد نعیم خان مدیر عمومی صنایع

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت اقتصاد

ع ، ص عبدالقیوم خان رئیس اطاق
تجارتی مزار شریف

ص ، غلام دستگیر خان مدیر
مجله اقتصاد

ص ، عبدالغفورخان مدیرشعبه قانون
نامه‌دای مدیریت عمومی صنایع

ص : غلام محی الدین خان مدیر شعبه
دستی مدیریت عمومی صنایع

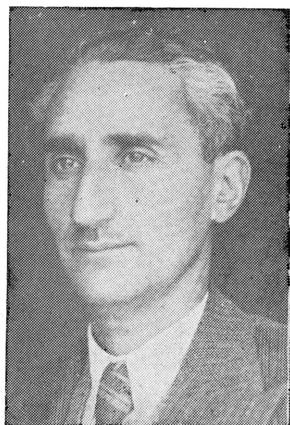
از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت اقتصاد

ص ، محمد هاشم خان مدیر
مامورین

ص ، نظر محمدخان مدیر گمرک
قطغن وبدخشان

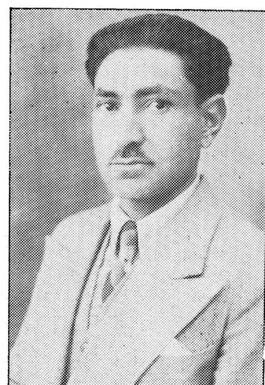

ص، محمد اسمعیل خان معاون نمایشگاه مربوط
مدیریت عمومی توسعه تجارتی

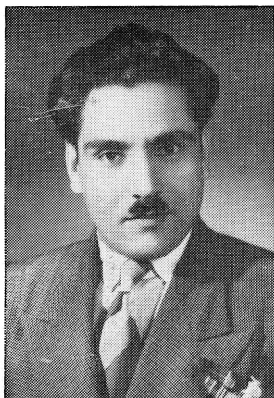

ص ، فخرالدین خان مدیر کنترول
گمرک کابل

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در ریاست بلدیه

ع،محمد آصف خان مدیر عمومی
تنظیفات وصحیه

ص ، عبد الصمد خان مدیر
ناحیهٔ اول

ص ، سلام الدین خان مدیر
ناحیهٔ ۲

ع ، محمد جانخان مدیر عموعی
کنترول

ازمقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در ریاست بلدیه

ص ، میرزا احمد خان مدیر ناحیهٔ پنجم

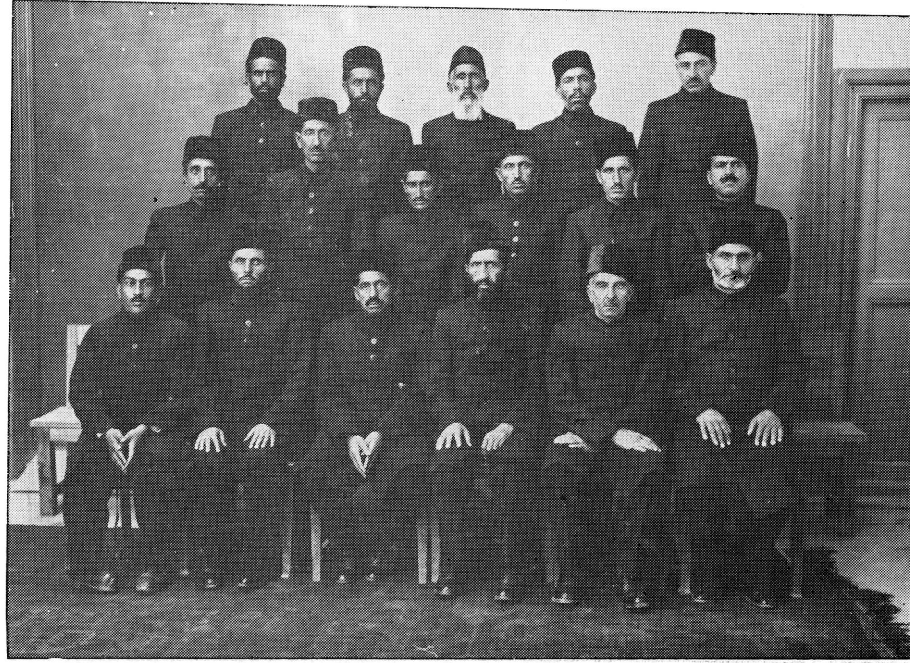
ص، رجب علی خان مدیر تحصیلی

ص ، عبد الغیاث خان مدیر بلدیهٔ پغمان

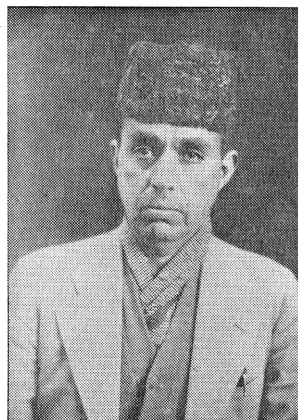

وکلای دورهٔ چهارم اهالی ولایت کابل

و کلای دورهٔ چهارم اهالی ولایت قندهار

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت فواید عامه

ع ، احمد شاه خان مدیر عمومی
معابر ، بند و انهار ولایت کابل

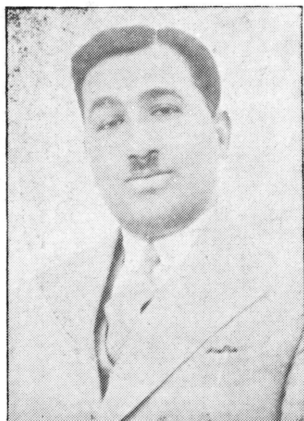

ص ، شیر احمد خان مدیر سرک
تنگ غارو

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت صحیه

ص ، دکتور عبدالرحمن خان «محمودی»
سرطبیب و مدیر صحیهٔ ولایت هرات

ص ، دکتور عبدالغنی خان مدیر
حفظ الصحه و تشکیلات

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت صحیه

ص ، دکتور عبدالرحمن خان مدیر
صحیهٔ مشرقی

ص ، سلطان احمد خان مدیر
شفاخانه بغلان

ص ، محمد رسول خان مدیر صحیهٔ
قندهار

ص ، عبدالجلیل خان کفیل مدیر
صحیهٔ شمالی

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت صحیه

ص ، میرزا محمد خان کفیل مدیر صحیهٔ لوگر

ص ، محمد جعفر خان کفیل مدیر صحیهٔ میمنه

ص ، دکتور محمد آصف خان مدیر
صحیهٔ جنوبی

ص ، میر عزیز اله خان مدیر
انتهائی کنترول

ص ، محمدطاهر خان مدیر
کنترول علی آباد

از مقرری های مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در وزارت معادن

ص ، محمد صدیق خان مدیر
اقتصادی معادن

ص ، عبدالغفور خان مدیر نمکسار
معادن قندهار

از مقرری های مهمهٔ سال ۱۳۱۹ ریاست زراعت

ع، غلام صدیق خان مدیر فارم
قندهار

ص ، محمد کریم خان مدیر دفع
آفات زراعتی

از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در ریاست زراعت

ص ، نادر علیخان مدیر تفتیش و
کفیل مدیریت مامورین واجرائیه

ص، فقیر محمد خان مدیر تدوین
قوانین زراعتی

ص ، عبدالغفور خان مدیر زراعت
ولایت قندهار

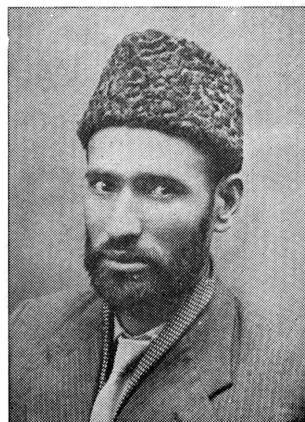
از مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در ریاست مطبوعات

ع ، سرور خان گویا مشاور

ع، محمد امین خان خوگیانی مشاور

ص ، گل پاچا خان الفت مدیر لغات

ص ، عبد اللطیف خان مدیر
اجرائیه

مقرریهای مهمه در سال ۱۳۱۹

ع، امیر الدین خان مدیر شعبهٔ خصوصی وزارت معارف

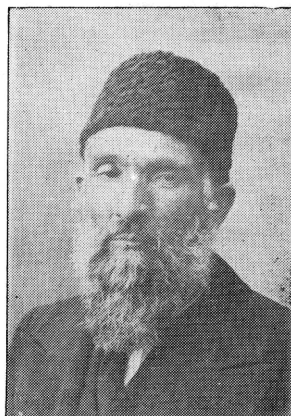

ع، عبدالقدوس خان مدیر شعبهٔ ۲ دارالتحریر شاهی

ص، غلام دستگیر خان مدیر سینما

از مقرری های مهمهٔ سال ۱۳۱۹ در ریاست شورای ملی

ع ، ص محمد الیاس خان معین اول

ع ، عبداللطیف خان منشی

وکلای دورهٔ چهارم اهالی ولایت هرات

وکلای دورهٔ چهارم اهالی ولایت مزار شریف

وکلای دورهٔ چهارم اهالی ولایت قطغن وبدخشان

وکلای دورهٔ چهارم اهالی حکومت اعلای مشرقی

وکلای دورهٔ چهارم اهالی حکومت اعلای جنوبی

وکلای دورهٔ چهارم اهالی حکومات اعلای فراه و میمنه

تاریخچهٔ سبکهای اشعار پشتو

ښاغلی عبدالحی خان « حبیبی »

فلسفهٔ پیدایش سبکها :

اوضاع واطوار گیتی بامرورعصرهاوزمانهافرق میکند ، انسانهاوزندگانی ، واخلاق وکردار وافکارشان با گذشتن ازمنه وعصوردستخوش تغییر است ، بوم زاد واختلاف اقالیم وآب وهوای زمین ، ومغایرت مکان ومسکن نیز درین تغییردستی دارد .

ازینروست که اوضاع حیات ، وکیفیت اجتماعی ، وتمام عواید ولوازم زندگانی ملت هاباهم اختلاف واضح ومغایرتی داشته ، و بقایای یك عصر باعصر دیگر کمترنزدیکی بهم میرساند ، و درین جمله زبان هرملت نیز با اوضاع اجتماعی ، وکیفیات روحی ومعنوی وی تحول می‌پذیرد !
زبان همواره حاکی ازتحولات وچگونگی افکاروخیالات جوامع وافراد است ، که حیات عقلی واجتماعی آنهاراتصویرمیکند ، یك نفرمدقق وکنجکاومی‌تواند ، ازادبیات یك ملت ، تمام افکار ، عقاید ، روحیات ، واطوار حیات عقلی ومادی آنهارا تشخیص کند ، دانشمند معروف فرانسوی درین مورد چه خوش گفته است که :

« هرملت‌وقومی مدام درکار تغییر زبان خود می باشد ، زیراکه زبانها همواره ترقیات معنوی ملل راپیروی میکند ، هرقدرکه افکار یك جمعیت ترقی میکند ، زبان شان نیزشیواتر ومکمل تر می شود . (۱) »

ویکتورهوگوادیب نامور فرانسه درمقدمهٔ کتاب خود (کرو مویل) راجع به تطوراتیکه اشعار بشردیده ودرهردوره موافق به مقتضای عصروچگونگی محیط و عوامل خارجیه ، دوچار تحول وانقلاب گردیده ، چنین شرح میدهد .

« موافق‌باتطورات اجتماعی ادوارزندگانی بشر ، شعرنیز سه دوره را طی کرده آمده است اول : در قرون اولیه که مدنیت هنوز ترقی نکرده و افکار بشر آمیخته با هر گونه بساطت و سادگی بود اشعارهمان انسانهای نخستین عبارت ازان نغمه ها وسرود های مهیجی بود که ذریعهٔ آهنگ وغنا خوانده میشد وآنرا اشعار غنائی Lyrique گویند ، بعد ازان انسانها از حالت بداوت برآمده و به مدنیت رسیدند ، وممالك وجمعیت هارا تشکیل دادند ، با این تطور اجتماعی

(۱) تمدن های اولیه نگارش گوستاو لوبون طبع پاریس ۱۸۸۹ ع

افکارواحساسات آ نهانیز منقلب گردیده واشعارحماسی ورزمی وقصصی Epique رواج یافت ،

دورهٔ سوم شعر عبارت از اشعار تمثیلی Dramatique است که این هرسه دوره زائیدهٔ مدنیت وارتقای ذهنی وحیات عقلی بشری است(۱) ،

در حقیقت این سه دورهٔ شعرکه در بالا شمردیم ، دوره های صباوت و شباب و پیری و پختگی آن است ، وادبیات هرملتی این دوره هارادیده وعموماً اشعارغنائی برحماسی مقدم بوده وکذلك حماسی بر تمثیلی وغیره ، مثلاً اوریپیدشاعرغنائی یونان برهومیر شاعرحماسه سرامقدم بوده وبعد ازان ایشیل پدر ترا‌ژدی Tragedie یعنی اشعار هائله تمثیلی بمیان آمده است (۲) در زبا نهای آریائی نیز اشعار اولیه عبارت بود از نغمه های مذهبی وادعیهٔ که در مواقع عبادت وغیره می‌خوانده وتغنی می‌نموده‌اند که کتب اوستا ، وریگویدا اکنون نمونهٔ ازان اشعار مانده است بعدازان کهآریانیها درممالك پرفسحت آسیا متفرق وپراگنده شده ومدنیت و جمعیت را تشکیل داده اند ، آثار واشعار حماسی نیز از آنها باقی مانده که یکی ازان قصهٔ جنگ مهابهارت هند است ، که تعداد ابیات آن ازدوصد هزار زیاداست ، واین اثر ادبی درسبك وافکار ومضامین خود باویدا متفاوت ، ویك اثر حماسی وشعر رزمی گفته می‌شود (۳)

ازمراتب بالاخوانندگان محترم ما تایك اندازه بضرورت پیدایش سبکهای نو در ادبیات السنه فهمیده باشند ، چون زمان ، مکان ، اقلیم ، کیفیت وطرز حیات اجتماعی و دیگر عوامل مهمهٔ زبان را زیر اثر می‌آورد ، وافکار واحساسات و عواطف انسانی را منقلب میگرداند ، بنابران اشعار وادبیات نیز دستخوش تحول بوده ، وهم از ینروست که ما در ادبیات هر ملت وهرزبان باتبدیل عصرها وامکنه ، سبکها وطرزها واسالیب مختلفی را می‌بینیم ، که هراسلوب وسبك زائیدهٔ محیط وعصر واقلیم ، وکیفیت حیات اجتماعی انسانها بوده ، و از مزایای خاصه وافکار واحساسات همان عصر وهمان محیط مخصوص حکایه می‌کند .

مثلا سبك اشعار بازار عکاظ در زبان تازی ما سوای سبکی است که اخیراً در بغداد واندلس بوده ، وهکذا سبك بخارا و غزنی زبان پارسی ، باسبك متأخر هندی مغایرت وبعدی داشته ، کههم ازجنبهٔ طرزاداء وممیزات ادبی وهم‌ازجنبهٔ تفکروذهنیت فرق کرده است .

بنابران حدوث سبکهای نو در ادبیات واشعار هرزبان امری بوده طبیعی ، و موافق به طبیعت عمران وارتقا ، که هرزبان درسلسلهٔ نشوونمای خوددیده است .

---

(۱) مقدمه کرومویل ویکتور هوگو .
(۲) تاریخ‌الادب عندالافرنج والعرب، المقدسی .
(۳) تاریخ تمدن هند ص۳۲۸ـ اثر گوستاولو بون .

سبك چیست ؟

شعر از لحاظ الفاظ و طرز تلفیق آن ، و همچنان از جنبهٔ خیالات و افکار ، و اوزان و کیفیت و کمیت ، و از نقطهٔ نظر بحور و عروض وغیره اقسام و شعب و انواعی دارد ، که هر شاعر و گوینده ، یك اسلوب را پسندیده ، و آنرا در اشعار و سرود های خود پیروی میکند !

این طرز و اسلوبیکه از خود مزایا و خصائص مادی و معنوی داشته ، و از جنبهٔ کم و کیف از اسالیب دیگر متفاوت و ممتاز باشد « سبك » نامیده می‌شود .

سبك دو جنبهٔ مهمی دارد :

اول : جنبهٔ ظاهری و مادی آن که عبارت از بحر و عروض وقافیه ، یا کدام طرز آزاد ومخصوصی بوده ، که مبنی بر تعداد سیلابه ، و یا کدام اساس تغنی و سرودی و صنعی باشد .

دوم : ـ جنبهٔ معنوی که عبارت از هویت افکار و عقائد و تشبیه و استعاره وغیره امور معنوی است و به این هر دو جنبه میتوان اشعار یك شاعر یا یك عصر یا یك توده را از اشعار دیگران فصل وامتیاز داد ، ربط و انسجام الفاظ و کلمات ، با معانی و افکار از اساسهای مهم سبك بوده ومنبع الهامیکه شاعر از ان استفاضه میکند ، در تغییر جنبهٔ معنوی سبك اهمیت بسزائی دارد ، بنابران اگر در ادبیات و اشعار یك زبان از نقطهٔ نظر سبك و اسلوب تدقیقی بعمل می‌آید ، باید هر دو جنبهٔ مذکوره را مراعات نمود .

آغاز بمقصد :

درین مضمون می‌خواهیم نگاهی به سبکهای اشعار زبان ملی نموده ، و از نقطهٔ نظر اختلافات اسالیب بیان و سبکها دران کنجکاوی نمائیم ، چون تاریخ ادبیات و اشعار زبان پښتو طوریکه می‌باید و می‌شاید تا کنون نگاشته نشده ، بنابران این تتبع و کاوش ادبی‌ما مکمل نبوده ، وشاید نواقصی داشته ، و فروگذاشتی بنظر خوانندگان عزیز برسد ، چون زمینهٔ نگارش و تتبع من نواست ، و تا کنون درین موضوع تدقیقی بعمل نیامده ، و چیزی نبشته نشده ، بنابران اگر سهو و زللی بنظر برخورد ، دانشمندان مرا بحل خواهند داشت .

بر دانش پژوهان وطن پوشیده نیست ، که تا کنون زبان ملی‌ما ، طوریکه لازمهٔ پرورش یك زبان است پرورده نشده ، و از غفلت و بی‌اعتنائی های زیاد در قلل جبال و وادیهای وطن مهجور مانده ، و ادبیات و آثار وذخایر آن بمرور سالها و قرنها محو و نابود گردیده ، و یا تا کنون در هر گوشه و کنار از استفاده دور مانده و از نظرها ناپدید است .

حالا وقت است که بزیر حمایهٔ ملیت پرورانهٔ حکومت متبوعه ، جوانان و دلباختگان وطن کمر همت چست بر میان بندند ، و صدمات جبران ناپذیر گذشته را که باین زبان رسیده ، تلافی

نمایند ، وادبیات آنرا زندگی بخشند ، آثار گم شدهٔ که تسلط السنهٔ دیگر آنرا محو ونا پدید میکند ، پس بمیان کشند ، وازهر طرف گرد آورند !

من ازمدت چندسال است که درین زمینه جستجو و کنجکاوی دارم ، آثار ادبیهٔ زبان ملی را که ازهرجا وهرگوشه بدست آورده ام ، آنرا حرزجان ساخته ونگهداشته ام .

درنتیجهٔ تتبع وجستجو بمن یقین شده ، که اگردرتمام زوایا واطراف وطن عزیز کنجکاوی وتفحصی بعمل آید ، میتوان ذخایر گرانبهای ادب ملی را یافت ، ومیتوان لالی نایابی را ازین محیط بیکران کشید، درقراء ومساکن ملت شیردل افغان، ودرکوهسار ووادیهای پهناور پښتونخوا بسی از آثار ادبی زبان ملی ما متفرق است ، بهر گوشهٔ وطن ، لؤلؤ آبداری افتاده ، واز عدم اعتنای اولاد وطن فریاد برمی آورد ، که مرا دریابید ، من گوهر گرانبها و لؤلؤی غلطان شمایم ، ولی دست بی قدری روزگار مراخیلی گرد آلود نموده ، ومزایای مرا پنهان داشته است !

هان ! ایجوانان وطن ! ای کسانیکه خون پاك غیر غنبت و سرېبن در قلب شما جوشان است ! . . . ای وطنخواهانیکه حس ملیت وعاطفهٔ پاك افغانیت دارید ، ذخایر نفیسهٔ ملی ، وگوهرهای درخشان زبان خودرا ازمحو واتلاف بکشید ، زبان خودرا ازپستی ومردگی نجات دهید ، روح نیاگان غیوررا شادسازید ! . . .

پښتو وسبکهای اشعارش :

آثار ادبی وشعری که تا کنون بنظرمن رسیده ویابدستم افتاده است ، تماماً متعلق بهدورهٔ اسلامی است ، تا کنون شعری واثری رانیافته ام ، که بدورهٔ قبل الاسلام ربطی داشته باشد ، قدیمترین اشعار پښتو که دردست است بدورهٔ غزنویها وغوریها متعلق بوده، وبعدازسال (٤٠٠ ﻫ)دورههای شعر وادب پښتو آغاز میگردد .

از نقطهٔ نظراختلافات سبك واسلوب اشعارپښتو رابسه طبقهٔ مهمهٔ ذیل بخش کرده می‌توانیم که هر طبقه از خود شعب ومتفرعاتی دارد :

(١) طبقه قدماء وپیروان آنها . (٢) طبقهٔ شعرای عروضی (٣) طبقهٔ شعرای عوام .

(١) طبقهٔ قدماء وپیروان آنها

دورهٔ طبقه قدماء وپیروان آنها از(٤٠٠ ﻫ) آغازوتا (١٠٠٠ ﻫ) میرسد، درین دوره ، شعر پښتو تحولات مهمی رادیده ، ومراحل زیادی راپیموده است ، که درمواد ذیل خلاصه میگردد :

(الف) سبك قدماء ، یاسبك اوزان والحان ملی

(ب) سبك شعرای نیم عروضی یاسبك خیرالبیان

(۲) طبقهٔ شعرای عروضی :

دورهٔ این طبقه نیز از سال (۴۰۰ ه) آغاز و تا عصر حاضر می‌رسد ، درین مدت نه صد سال شعرای زیادی درین طبقه بمیان آمده ، وسبکهای زیادی را بمیان آورده‌اند که عبارت از ین سبکهاست :
(الف) سبك قدمای عروضیین (ب) سبك روشانی ها (ج) سبك خوشحال خان (د) سبك رحمان بابا (ه) سبك حمید یا شیدا - (و) سبك پیر محمد .

(۳) طبقهٔ شعرای عوام

مقصد از شعرای عوام همان گویندگان وسرایندگانی است . که از قدیمترین دورهای ادب تاکنون به اوزان خالص وبحور ملیه شعر سروده ، ودرین ملت بیادگار گذاشته اند ، این طبقه از حیث اسلوب ظاهری واوزان شعر ، مقلد همان طبقهٔ قدماء بوده ، واشعار شان کلاً وتماماً رنگ ووزن ملی دارد ، ولی درممیزات دیگر وافکار با سبك قدماء فرقی داشته ، وخواص ممیزهٔ از خود دارند -
(تبصره) تاریخ آثار ادب وشعر پښتو قرار معلومات وکنجکاوی نگارنده تا (۴۰۰ ه) میرسد درقرنهای مابعد تاکنون درهرعصری طبقات سه گانهٔ مذکوره موجود بوده ، واشعاری را از خود گذاشته اند ، یعنی طبقات سه گانهٔ بالا زیاد تر مقید به عصر وزمانی نبوده اند ، دریك عصر ویکزمانی میتوان هرسه طبقهٔ شعرا را یافت .
اکنون میرویم که تفصیلات لازمه را دراطراف هریکی از ین سبکها قرار تشکیلات فوق تقدیم ونظائر وامثله راهم نگارش دهیم :

(۱) قدماء وپیروان آنها

قدماء وپیروان شان درسبك واسلوب شعر روش مخصوصی داشتند ، که زادهٔ اوضاع اجتماعی وسنخ تفکر ومحیط ساده وبی آلایش آنها بود ، قدمای شعرای پښتو دردامنه های کوهسار بلند وطن عزیز ما ازین کنار دریای سیحون گرفته تاجبال غور وهرات میزیستند ، بنابران از اشعار شان هم افکار کوهستانی ومتانت کوهسار تراوش میکند . اشعاری که درنتیجهٔ استقرای زیاد ودرپایان کنجکاوی از قدماء بدست رسیده ، زیاده تر ازاشخاصی است ، که در اسماء الرجال واعلام پښتو ، ازروی عنعنات ملی مواقع مهمهٔ داشته ، واجداد ملت غیور پښتون شمرده می‌شوند ، وازین برمی‌آید ، که قدماء شعر وادب را بنظر اهمیت دیده وبزرگان قوم ، وپدران که سلالهٔ چندین اقوام بآنها میرسد ، شعر میسرودند ، ودربین اخلاف اشعار ملی آنها مرتبت بلندی داشت . وقتی که این اشعار قدیم ، وهدایای گرانبهای اجداد رامیخوانیم ، در بین آن آثار افکار سلیم واحساسات خیلی روشن ومتین جلوه میکند ، وازین اشعار انوار عقیدت وایمان

می بارد ، اخلاق پاکیزه ور وحیات درخشنده رانمایندگی می کنند .
طوریکه پیشتر نبشته آمد ، درشعرای قدیم دوسبك موجود است .

الف: سبك اوزان والحان ملی

این سبك ازبقایای سبك اقدم وباستان زبان ملی است ، که شاید در دوره های قبل الا نیز وجود داشت ، چون این سبك ، ملی قح و خالصی بوده ، و اوزان آن هم تماماً ملی است و دربین ملت نیزآنقدر محبوب واقع شده که تاکنون هم آنرا پیروی میکنند ، بنا بران بجرأت گفته می توانیم که این سبك شعرازخصائص زبان پښتو بوده وبا این زبان توأم آفریده شده ، وازآثاریست که آریانهای قدیم ،واجداداولین پښتونها ازخود مانده اند .
این سبك مخصوص به اشعاریست که پښتونها دربزم ورزم ، ودرسفر وحضربین خود می خوانند وهرشعر ازخود یك لحن علیحده وطرز سرودن داردکه تاکنون بین پښتونها بنامهای مختلف زنده ، ودربسی ازنقاط (سپري بدلی) یعنی غزلهای سوار نامیده می شود .
این گونه اشعار تابع عروض وبحور معمولهٔ عربی‌وپارسی نبوده ، وازخود بحور جداگانهٔ دارد ، که ترتیب وتبویب آن درخورنگارش کتاب علیحده است

ممیزات وخصوصیات:

سبك اوزان والحان ملی ممیزات بارزهٔ دارد ، که درپائین ، کوتاه ترنگارش می یابد :
(۱) سادگی وجزالت ، و استعمال الفاظ و کلمات خالص پښتو ، که اکنون زنده نمانده وجزدرادبیات قدیم پښتو نمی توان دید ، مثلاً (ژوی) بمعنی حیوان و زنده جان ، و(هسك) بمعنی آسمان وغیره .
(۲) عدم استعمال کلمات زبانهای دیگر ، که منظومات‌قدماءازان پاکند، وکمتر الفاظ خارجی را در آن آورده اند ، ویا قطعاً نیاورده اند، وازین پیدا می آید، که زبان پښتو بعد ازین دوره ها کلمات والفاظ‌السنهٔ دیگر راپذیرفته است ، وپیش ازان خالص یك‌زبانی بود .
(۳) دروزن وبحر تابع بحور عربی وپارسی نبوده واوزان وبحور مخصوصی را دار است که‌ما آنرا بحورملی میگوئیم .
(٤) این‌اشعار ازنقطهٔ نظر مضمون وافکار زیاده ترمانند است، به همان اشعار و نغماتیکه ازآریانهای قدیم مانده است، مثلاً بیت نیکه یاشیخ بیټنی که از اجداد معروف پښتو نهاست ودر عنعنات ملیهٔ مابسی ازقصص وروایات بذات شریفش منتهی میگردد، شعری دارد، که‌مزایای فوق دران جمع وهم مضمون آن بایك فقرهٔ کتاب ریگوید rig vida نزدیکی بهم میرساند این‌شعر در کتاب تذکرة‌الاولیای پښتونها که درسال (۶۱۲هـ) از طرف سلیمان ماکو

درارغسان قندهار نگارش یافته، ونسخه های آن به استثنای چند ورق محو وگم شده است، ضبط ومحفوظ مانده است که از آثار اولیهٔ ادبی این زبان محسوب می‌شود.

سلیمان ماکو می گوید که حضرت شیخ بیټنی در آوان پیری وکهولت به ستایش ونیایش پروردگار می‌پرداخت، وشبها درکوه‌های کسه (سلیمان) میگشت، واین نغمه ها را میخواند تا که خداوند کریم، دعایش را مستجاب نموده، ونسل وی وبرا درانش (سربن، وغرغښت) رازیاد گرداند، متأسفانه دراوراقیکه بدست آمده فقط دوبند منظومهٔ مذکوره نبشته است، وآن این است:

لویه خدایه، لویه خدایه — ستا په مینه هر هر ځایه
غرولاړدی، درناوی کښی — تو له ژوی په ځاری کښی
دلته دی دغرو لمنی! — زموږ کنږدی‌دی پکښی پلنی
داوګړی ډیر کړې خدایه
لویه خدایه، لویه خدایه

دلته لنږ موږ او ربل دی — ووړ کورګی‌دی، ووړ بورجل دی
مینه ستا کښی موږ میشته یو — بل دچا په مله تله نه یو
هسك او مځکه نغښته ستا ده — دمړوو ده، له تاده!
داپاله لتاده خدایه!!
لویه خدایه، لویه خدایه(۱)

ترجمه: ای خدای بزرگ! کوه با متانت خود وتمام زندگان به کمال عجز در محبت وعشق توایستاده اند، اینجادامنه های کوه‌هائی است که سیه خیمه های مادران متفرق است!....

ای خدا! این مردم را زیاده کن!

اینجا، خانمان وعشیرت ماخورد است... خانه وآرامگاه ماخیلی کوچك است! مافقط درعشق وجذبهٔ محبت تو (ایخدا) زیست میکنیم، وجزتو بادیگری سروکار نداریم، این همه آسمان وزمین ازتست، مردان‌را توپرورش مید هی، همهٔ پرورشها ازتست، ای خدای بزرگ ای خدای بزرگ!!.... »این نغمهٔ مناجات حضرت بیټ نیکه‌را اگر بایك قطعهٔ مناجات ریگوید امقایسه کنیم خواهیم دید، که چقدر باهم نزدیکی دارند؟ وازجنبهٔ تفکر، ومضمون چگونه باهم قریب اند یك فقرهٔ مناجات ریگویدا این است:

«خدای بزرگ خداوند حیات است، مالك الملك است، اوتعالی خانمان شریف ونجیب

---

(۱) اوراق قلمی تذکرة الاولیاء سلیمان ماکو تألیف (۶۱۲ هـ)

رامی بخشد، خدا یا! ما بندگان توایم، مارا بی اولاد و بی خانواده ممیران! .... (۱)
دانشمند معروف گوستاولوبون گوید، که آریانیهای قدیم خانواده را پرستش میکردند واجداد خودرامقدس میدانستند، وخیلی زیاد میکوشیدند تاخانوادهٔ آنهازیادت کنند، و خاندان رامرکزتمام نعیم می انگاشتند. (۲)
حالا خوانندگان محترم ماقیاس کرده می توانند، که اشعار ونغمه های حضرت بیټ نیکه در مضمون و توحید و خدا پرستی، و دعای تزئید نسل و عشیرت، چه نزدیکی با مضمون ریگویدا دارد؟
واین خود از مزایای است که در سبك قدماء دیده می شود، و از بقایای عصر باستانی آریائی است ومیتوان آنرا ممیزهٔ مهمی ازخصائص اشعارقدیم پښتو قرارداد. (۳)
(۵) - یکی از خصایص بزرگ سبك قدما این است که مضامین اشعارشان ازسرتابه آخر یك شعر، باهم مربوط ومسلسل است، آیندگان شان که با اشعار و آثارادبی ملل دیگرآشنا شده اند، این خاصیت را از دست داده اند، پیشوایان ادب پارسی که بسبك خراسانی در دوره های صفاریان و سلجوقیان و غزنویان شعری سروده اند، سبك شان نیز دارای این ممیزه است. (٤)
در اشعاریکه از حضرت شیخ بیټنی و غیره شعرای قدیم و پیشوایان سبك باستانی پښتو مانده این ممیزه بصورت اتم و اکمل بنظر می آید، تا کنون هم کسانیکه بسبك اشعارشان بالحان واوزان ملی شعر می سرایند، این خاصیت را در اشعار شان بوضوح میبینیم.
مقصد ومضمونیکه شاعروگوینده از اول شعر آغاز میکند، تااواخر شعر همان مضمون را تعقیب کرده است، مضامین شتی وبی موردی را در یك منظومه نمی گنجانند.
(٦) خوبترین وآشکار ترین مظاهر خداپرستی، وبارز ترین احساسات دینیه درین سبك دیده می شود، ادعیه ومناجا تها، وپاك ترین جذبات روحیه ودینیهٔ گویندگان این اشعار از آثار بارزه این سبك است.
(۷) این سبك غالباً ازپیچیدگی های بیان، وتشبیهات دور ازطبیعت خالی است، از مناظر ومزایای طبیعی، بابیانی ساده وبی تکلف ستایش میکنند، تازگی وخرمی بوستان، و شر شر آبهای روان، وتماشای حیرت آور آنرا خیلی بدیع و دلچسپ بصورتی که نزدیك به حقیقت وطبیعت است تصویر می نماید.

---

(۱) ریگویدا باب ۷- فصل ٦-فقرهٔ ٦-۷ (۲) تمدن هند، گوستاولوبون طبع آگره ص ۱۸۸
(۳) شرح و تفصیل این مقاله درتاریخ شعرای پښتو که در پښتوټولنه زیرترتیب و نگارش است خوانده شود. (٤) روابط ادبی ایران وهند ص ۸۵ -

از قدما ی پیشوا یان شعر پښتو « تایمنی » یکنفر اد یبی که بروز گارشاهنشاهان غور حیات داشت ، شعری را در مدح سلطان غیاث الدین معروف سروده ، که یك بند این شعر وصفی است از بستانی که سلطان نامور ، در زمین داور ساخته بود ، وخوشبختانه ماذکر این بستان تاریخی را درخلال اوراق تاریخ ازبیان مورخ معروف آنعصرمنهاج السراج الجوزجانی نیز می‌شنویم ، که اندر طبقات ناصری سخت واضح و شیوانبشته است :

« ثقات چنین روایت کرده اند ، که سلطان غیاث الدین در اول جوانی معاشر عظیم بود ، وشکار دوست ، از حضرت فیروز کوه که دارالملك او بود ، تا بشهر زمین داور که دارالملك زمستانی بود ، هیچ آفریده را مجال نبودی که شکار کردی . . . . درزمین داور باغی ساخته بود که آنرا باغ ارم نام نهاد ، والحق درمیان دنیا مثل نزاهت وطراوت آن باغ هیچ بادشاهی را نبود ، وطول او بقدر دومیدان وارزیادت بود . . . . . . (۱)

ازتصریحات بالای مورخ معروف‌ما می‌براید ، که این باغ ارم دران عصر شهرت بسزائی داشت ، تایمنی شاعر بزرگ ماهم این بوستان باستانی‌را دیده ، وآنرا مثل بساتین فیروز کوه بقلم داده است ، درین قطعهٔ شعر ، تایمنی ما بهترین خصایص سبك خودرا فراهم آورده ، که قطعهٔ مذکور این است :

مادداور په مځکه و لید ارم	دادجنت په څېروښې ښه خو رم
د فیروز کوه په دود ودان دنیا	ښکلی‌هرگل څه ښه خندان د نیا
دلته کړونگې دې زغونه کوی	او به بهېږي سرودونه کو ی
هر سړی گوري چه‌ولاړدی حیران	کړی ننداري دخداوند دبستا ن

ترجمه «من‌درزمین داور ارم رادیدم ، که مانند بهشت خرم بود ، این‌باغ مثل فیروز کوه معمور ، وگلهای قشنگ آن‌خندان است ، شلاله‌ها وآبشارها صداهای دلفریب میکشند ، آبهای جاری میسرایند ، هرشخص باحیرت وتعجب به‌تماشای خداوند بستان مصروف است » (۲)

(۸) احساسات حماسی‌ورزمی درین‌سبك زیاده‌ترموجوداست ، ومیتوان گفت که‌حماسیات پښتو دردوره های اخیر ازسبك قدماء بهرهٔ وافری‌را گرفته ، واین گونه جذبات حماست را ازملت سلحشوری مثل پښتون توقع میتوان کرد .

تایمنی شاعر دورهٔ غوری که‌پیش ازین ذکرش رفت ، یکی ازبهترین سرایندگان حماسی است ودریك نشیدهٔ برجسته که بروزن اشعار ملی به لحن دلچسپی سروده میشود ، صدا نکی

(۱) طبقات ناصری ص ۱۸ طبع سوسایته آسیائی بنگال ، کلکته ۱۸٦٤ ع و همچنان نسخهٔ قلمی طبقات ناصری ص ۲۰۲ .

(۲) شرح حال‌ودیگربیان تایمنی درتذکرهٔ شعرای پښتو که‌در پښتو ټولنه نگارش یافته خوانده شود .

وجهانگیری شاهنشاه خودرا چنین سروده است :

نن زه زغېږم په صفت د سلطان	چه دی بادار غازی ملك دجهان
دفیروزه کوه اوغور رڼاله ده ده	هم دتېرو تورو وبر پښتاله ده ده
چه توره و کازی چه تون کی خالی	غلیم ئې کله کړی په توره سیالی
غیاث الدین دغور زمری عالیشان (۱)	داسلام دین دده په توره روښان

ترجمه « امروز بهستایش سلطان وبادار غازی ، ملك جهان آغازمیکنم ، کهآ بوتاب فیروز کوه وغور ازتابش شمشیر وی است ، اگر شمشیر تیزرا ازغلاف کشد ، هیچ دشمن باوی همسری کرده نمیتواند ـ غیاث الدین آن شیر عالیشان غور ، کهدین اسلام از شمشیرش روشن است »

همچنان ملك یارغرشین کهازپیشوایان ادبوعرفان پښتوست ، نعمت اللهٔهروی وخان جهان خان لودی ، وی رااز اولیای افغان در دورهٔ غوریه ، معاصر سلطان شهاب الدین محمد غوری می نگارند ، کهدرجنگ ملتان بحضور بادشاه شد ، وازوی مسکنی را دردهلی گرفت (۲) چون شهریار غوربسال (۵۷۱ ه) اولین باربرملتان تاخته بود ، بنابران حیات این شاعر بزرگ ملی را نیز بعد ازسال (۵۰۰ ه) تخمین کرده می توانیم ، مورخ دیگر افغانی سلیمان ماکو نیزاین روایت نعمت الله ووجود ملکیار رادرجنگهای سلطان شهاب الدین تائیدمیکند ، سلطان گوید ، دریکی از جنگها کهسلطان غوروعسا کرش بردشمن تاخته بود ، لشکراسلام راشکستی فاحش رسید ، ونزدیك بود کهازدست دشمنان نابود گردند ، ولی ملکیار بردشمن مردانه تاخت ، و شمشیر برانش را آخت ، خدای برتر ، هم بهیمن همتومردانگی این رادمردپښتون لشکر سلطان رافیروز گردانید ملکیار دربن تاخت قطعاتی راخواند ، که مردان جنگی را همچون شیران غرنده برانگیختاند ، وبردشمن مردانه بتاختند (۳)

بعد ازین سلیمان این شعر ملکیار راچنین نقل میکند ، وبهترین آثار حماست اجداد را بدست ما می سپارد ، کهدردنیای ادب پښتو ، بهای لؤلؤی آبداری را دارد :

ښېنتن مومل دی — اوس مویر غل دی — هوا د دبل دی
غاز یا نو گو ری
ښېنتن مو مل د ی !
توری تېرې کړی — دښن مو پرې کړی — منگلی سرې کړی
خـلـه بـه تـښتـو ؟
ښېنتن مو مل د ی !

(۱) این ترانه درسال ۱۳۰۹ برکنارهلمندازیکنفر سرایندهٔ معمری شنیدهوضبط شده است .
(۲) مخزن افغانی قلمی . (۳) تذکرهٔ قلمی سلیمان ما کو .

که ټینګ کړوزړونه　　پر بری یونه　　چه زمری یونه
اسلام راغلی دی
خښتن مومل دی!
غازیانو راشی　　ټول شاوخوا شی　　دشهاب په ملا شی
دښمن موغوځ کی
خښتن مومل دی!

ترجمه «خدا یارو مدد گار ماست ، اکنون برین مملکت بیگانه تاخت آورده ایم ، ای مجاهدین ببینید ، خدا یارماست ، شمشیر های خودرا تیز ،ودشمن رابیرید ، چنگ خودرا سرخ سازید چرا بگریزیم ؟ خدا یار ماست .

اگر دل خودرا قوی داریم ، فیروزی ازماست ، ماشیرانیم ، اسلام باماست ، بنابران خداهم باما مدد گار است .

ای غازیان بیائید که باهم فراهم شده ،وبمدد «شهاب» بشتا بیم ، ودشمن خودرا نابود سازیم ، که خدا یار ومدد گارماست»

اکنون خوانندگان محترم ماقیاس کرده می توانند که درشعرقدیم وسبك قدماء بر جسته ترین احساسات حماست وجنگجوئی منزلتی رفیع داشت ، که ماآنرا بارزترین ممیزات سبك قدماء قرار داده می توانیم .

(۹) در سبك قدماء مرا عظ دینی ، ونصائح وپندهای اخلاقی نیز بهرهٔ داشته ، و شعرای قدیم درضمن سرود های شعری خود ، وظیفهٔ مبلغ اخلاقی ودینی را نیز ایفا میکرده اند، که این جزو مهم شعرپښتو در اصلاحات اجتماعی ، ودرستی اوضاع معاشرت قبیلوی دستی داشته وهمواره مؤثرو نافع واقع میشده است .

ازاشعار شیخ اسماعیل سړبنی که بروایت نعمت الله بزرگترین رجال عرفانی ور وحانی قرن ششم هجری بوده ودرحدود (۵۰۰ه) حیات داشته (۱) سلیمان ماکو این قطعهٔ موعظه را درتذکرهٔ خود نقل کرده است :

تښته وکړه له ابلیسه　　چه ابلیس لعین ښکاره شی
هلته ورکه پلوشه شی　　(۲)　　ټول نړی توره تیاره شی

ترجمه «ازاهریمن بگریز ، زیرا جائیکه اهریمن بیاید ، درانجا تاریکی آمده ونور وروشنی ناپدید میگردد »

(۱) مخزن افغانی ـ قلمی .
(۲) تذکرهٔ سلیمان ماکو ـ قلمی .

(۱۰) دیگری از ممیزات سبك قدماء اظهار احساسات و جذبات سوزان عشقی است که شعرای پیشین دراشعار خود همی آوردند ، درین خصوصیت آیندگان‌شان نیز با آنها شریك وسهیم‌اند، ولی فرق اینقدر است که‌قدماء با کمال سادگی وبساطت، وبدون پیچیدگی و تکلف به‌ابراز جذبات عشق می‌پرداختند ، وهیچگونه تصنع‌را درین مورد روانمی پنداشتند .

قطب‌الدین بختیار که ازمشاهیر دنیای عرفان وطریقت ، وهمچنان ازسر برآوردگان وپیشوایان ادب باستان ماست ، وتولدش رانعمت الله در(۵۷۵ هـ) نگاشته وبسی از مناقب وی رابنام « قطب افغان » آورده است (۱) سلیمان ماکو(ازمعاصرین قطب‌الدین) این منظومه راازوی نقل‌میکند، که‌ازقدیمترین اشعار عشقی زبان ملی محسوب وازآثار گرانبهای ادب پښتو بشمار می‌آید :

ویرمی زړه سوری سوری کړ ـــ راته وګوره ملو کی
په بېلتون کی دی وباسم ـــ ای خوږ منه زړګی کوکی
راته وګوره ملو کی
راته وګوره ملو کی

د بېلتون اورونه بل دی ـــ هر ګړی می زړګی سوځی
لېـونی یـمـه د میـنـی ـــ سوځم زه لکه پېلو ځی
راته وګوره ملو کی !
راته وګوره ملو کی !

غوږ ولی دی اور بل دی ـــ اور زما په زړګی بل دی
زه « بختیار » خاوری ایرې‌شوم ـــ په اور سوی می کوګل‌دی
راته وګوره ملو کی !
راته‌وګوره‌ملو کی (۲)

ترجمه : « غمت دلم‌را فرسود ، ای محبوبه سویم بنگر ! در فراقت ناله های حزین برمی‌آورم ، ای محبوبه بمن بنگر ! آتش های فراقت فروزان ، و دلم را هردم می سوزاند دیوانهٔ عشق تواءم ، ومی‌سوزم بمن بنگرای محبوبه ! کاکل خود را پریشان کردهٔ ! و آتش در دلم افروختهٔ ، من‌خاکسترم ، و اندرونم سوخته ، بمن بنگرای محبوبهٔ صاحب اختیار ! »

سادگی و بساطت جذبات ، وهمچنان طراوت بیان ومعانی نغز عاشقانه ازمزایائی است که درسبك قدماء پدیدار است .

---

(۱) مخزن افغانی قلمی

(۲) تذکرهٔ قلمی سلیمان ماکو .

اکبرشاعر زبردست پښتون که بعد از (۷۵۰ هـ) درزمین داورمنطقهٔ تاریخی وطن حیات داشت ازشعرای متقدمینی است که منظومات سوزان ومهیج عشقیهٔ وی در ادب پښتو گرانبها ترین آثاراست، ببینید که درین منظومه احساسات عشقی خود راباچه شگفتگی وهیجان ابراز میدهد، واین غزل ملی راباچه احساسات سوزانی می سراید؟

زه چه په مینه معشوقو د بنگړوشرنگ لره ځم
زه د هجران د بېلتانه د تورو جنګ لره ځم

زه اپوته یم په هجران سره قرار نلرم | هجرمی اوږ د شو د وصال د امید کارنلرم
بېلتون په خوله را کړی ځاپېړی زه لاعارنلرم | وام دمعشوق پرسینه پروت زه تورلونګ لره ځم

❀ ❀ ❀

ځنی ئې ولی ځوك عاشق ځورنګ په توری کاندی | پرخوارمین دشهاهومره هوری زوری کاندی
بې نیازه نکا، چه پلوله مخه لیری کاندی | چه راوپاځه په اخلاص چه خپل ځورنګ لره ځم

❀ ❀ ❀

اول خوته نجلۍ پرعشق باندی اقراره شولې | اوردی راپوری کی نور کښېنستې قراره شولې
هیڅ گفتگوله عشقه نکوی بېزاره شولې | یووار خووایه قرار چه دیار څنگ لره ځم

❀ ❀ ❀

ترجمه: درفراق تو پریشانم، قراری ندارم، دورهٔ دوری وجدائی من درازشد، حالا آرزوی وصالم نمانده، فراق تومراسیلی سختی بردهان داد، ولی من هنوزمیگویم، که دستم به حمائلیکه برسینه ات افتاده برسد.

عاشق را آزارمیدهند، ودلباختگان رامیرنجانند، ولی محبوبه چادر ازرویش نمی بر دارد و بسوی افگار غمگین نمی آید.

ای دو شیزهٔ محبوب! اول تو بنیاد عشق را ماندی، وآتش بدلم زدی، ولی اکنون ازان عشق گفتگوئی نداری، وازمن بیزاری میجوئی!....

هان! یك بار در کنارم بیا...»

(۱۱) از آخرترین ممیزات بارزه سبك قدماء، همانا خصوصیت لحن ووزن آنست، که آنرا اشعار غنائی گفته میتوانیم، این همه اشعار به مهیج ترین اصول تغنی ملی گفته می شود، واز خواص بارزهٔ آن الحانی است که این ملت کوهسار همواره به آن مترنم است.

الحان واوزان خاصهٔ آن از نقطهٔ نظر تغنی ملی محتاج کتابی است جداگانه، که باتدقیق وکنجکاویهای لازمه نگاشته آید. درین مبحث که سبك شعری آن بیان می شود، بی مورد است.

پهلوانان این سبک:

طوریکه پیشتر گفتیم ، متأسفانه آثار ادبای پیشین وباستانی زبان ملی ناپدید گشته واکنون که کنجکاویها ی لازمه هم نشده ، در دسترس ما نیست ، فقط د ر ینجا چند نفر از پیشوایان این سبك که بما معلوم بوده ، ونمونه های اشعار شان خوشبختانه بمارسیده ، وگنجینهٔ ادب ملی را به لالی گرانبهائی انباشته ، نام می بریم ، چون این موضوع تشنهٔ تجسس واستقرای عمیقی است ، بنابران مابه کنجکاویهای آینده وآیندگان حواله داده ، درینجا معلومات ناچیز خود را نگارش میدهیم .

۱ - بیټ نیکه : یاشیخ بیټنی همان پهلوان معروف تاریخ ملی که بسی از عنعنات ملیه وی را یکی از عمائد بزرگ ملت افغان می شمارد ، ومؤرخین افغانی نیزوی را زیاده تر می ستایند؛ اولین شخصیکه یادی ازین پهلوان تاریخ ملی می نماید ، همانا سلیمان ولدبارك خان قوم ماکو است ، که تذکرهٔ اولیای افغانی را در (٦١٢ ه) نگاشته ، وا کنون او راق چندی ازین اثر نفیس در دست است . بروایت سلیمان ، حضرت بیټنی در کوه سلیمان میزیست که این کوه را خود پښتونها د(کسي غر)نامند ، چنانچه پیشتر ذکررفت ، سلیمان یك شعر این نابغهٔ ملی را نیز نقل میکند ، که بجایش آنرا تقدیم داشتیم ، بعد از سلیمان ماکو ، ابوالفضل علامی مورخ دورهٔ اکبرمغولی درسال (١٠٠٦ه) مطابق به عنعنات ملیهٔ ما ، ذکری ازین جد بزرگوار افغان می نماید (۱) پس از وی نعمت‌الله وخان جهانخان لودی درمخزن افغانی در سال (١٠١٨ ه) مناقب حضرت بیټ نیکه را مفصلاً می شمارند (۲) .

آخوند درویزه ننگر هاری که ازنویسندگان دورهٔ اکبر مغولی است وبسال (١٠٤٨ه) فوت شده (۳) .

نیز درمبحث انساب قبائل پښتون ازین جد بزرگوار ذکری میکند (٤) نعمت‌الله در شرح انساب افغانی به کتب مجمع الانساب واخبار احمدی نیزحواله میدهد ، وازین برمی آید ، که پیش ازوی مثل سلیمان ماکو ، مؤرخین دیگریکه آثارشان اکنون گم است انساب افغانی را نگاشته وازان جمله حضرت بیټنی را یکی ازاجداد بزرگ شمرده اند .

عموم مؤرخین افغانی داستان معاصرت شیخ بیټ را باشاهان غوری نبشته اند که حسین نامی

(۱) آئین اکبری ج۲ ص۱۹۱

(۲) مخزن افغانی - نسخهٔ قلمی .

(۳) تذکرهٔ علمای هند ص ٥٩ .

(٤) تذکرة الابرار والاشرار مطبوع پشاور - ومخزن الاسلام نسخهٔ قلمی .

زینگوگراف هشت صفحهٔ کتاب تذکرهٔ اولیای افغان که بعد از (٦١٢ هـ) از طرف سلیمان بن بارك خان ماکو در ارغسان قندهار نگاشته شده، ویکی از آثار نفیس ادبی پښتو بشمار میرود، واشعار بسی از رجال ملی را حفظ کرده است

بسم الله الرحمن الرحیم

وایم حمد و سپاس هغه لوی خدای ته او درود پر محمد مصطفی صلی الله

علیه وسلم [illegible] رحمت [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحيم

وایم حمد و سپاس دلوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم .

چه دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو ، لوی لوی رحمتونه دی وی د هغه استازی پر آل او یارانوچه دواړه جهانه په دوی دی روښان ، اما بعد زه غریب خاوری سلیمان زوی دبارك خان ماکو ځابزی چه په ویاله د ارغسان هوسېږم او پهدی مزکو پائېږم ، په سن‌دوولس شپږصوه د هجری تللی وم او د پښتنخا (پښتونخوا) په راغو او کلیو گرځېدم اومراقد د اولیا او د اصلینو می پلټل ، او په هر لوری می کاملان موندل ، او د دوی په خدمت خاکپای وم اوهر کله په سلام ورته ولاړ .

چه له دې سفره په کور کښې کښېنستم ، او تنها کی و چاودلې د پښو ، بیا پاڅېدولم اوله ښښتنه می میر ستون شوم چه احوال د هغو کاملا نو وکاږم ، او دوی چه هغه ویناوی پاته کړی دی او پښتانه په لولی اوس .

ذکر قدوة الواصلین شیخ مشایخ بیټنی

چه د خدای په پېژند گلوی تر ټولو ، لوی و او بزرگ ، نقل کاندی چه‌شیخ بیټنی هوسېد په غره د کسې باندی ، اوهلته دېره (و) اوده به هر کله ښښتن باله ، اوروزه به و ، په شپو به د خدای په عبادت بخت به و .

(۲) B

نقل سنی کاندی یا الفچی پ روزنګار د شیخ بتهنی

کښی ددغه وروچی سیمه بن نوعیدا او بیر شیخ ګ

خور اکبران و سیمه بن ندر لوزامن او هر کله ب یل

خیل ورور ت بتهنی خیل څوری اسماعیل ورکاوه

او لوی سیو د سیمه بن پ کاله خدای مهربان د

اسماعیل پ برکت سیمه بن ت نصیب کړ

دوی زامن چی اوس تر وسه تر کینوی (مشغول)

اسماعیل مرقد مبارک چ واقع دی د کسی بیر غر چی

زه سلطنه تلمی وم نقل کاندی چی بتهنی سپیان وزیری

نوده ب هر کله بخښتن ستا بیر او رب ثت ب دره

است کاره بچا زاپه کال او د سیمه امر بخښتی ب

کول کښی برکت کنبسه ده باد ار قبول کړ د ددر

خواست او هر که سوه کړ د بتهنی اولی

نقل هسی کاندی یارانو چه په روزگارد شیخ بېټني کښ دده ورور چه سړبن نومېد ، اوپر شیخ هم خورا گران و ، سړبن نه درلوزامن ، اوهر کله به (ئې) ویل خپل وروړته ، بېټني خپل ځوی اسماعیل ورکاوه ، اولوی سو د سړبن په کاله ، خدای مهربان داسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چه اوس تروس تېرسو گڼون دهغو ، د اسماعیل مرقد مبارك واقع دی دکسې پرغره ، چه زه هلته تللی وم ، نقل کاندی چه بېټني سپین زیری سو ، نوده به هر کله ښښتن ستایه ، اورب ته به (ئې) درخواست کاوه ، چه زما په کاله اودسړبن او غرغښتي په کول (کهول) کښ برکت کښېږده ، بادار قبول کړدده در خواست ، اوڼکه سـود مرکه د پښتنخا (پښتونخوا) ددوی .

په کډل فقل کادم شي چي شينځ شتني ببجز رتز
دېر دا سنبري لولوس اود کسي غرګنبس ب
کمر تجيد ستېبي لوى خداى لوى خداى شتاپ
مينه په سر تجاى غره لاره دى درناوى کنبا
لمقل زوى په نجارى كنبر د لته د دغرو طنى
زمر كبز دى دېښكن پلمنى داو كشرچه چيد كبرى
خداى لوى لوى خداى د لته لبز زمبز اور
بل دى وو ركور كى ددو و بلمنبور ريبل دى
ميين ستاكنبى مز مهښتر په بلى دچاپ
ملمه تلمه نه يو سك و مرزك نغښتة
ستا دو مرو وډله تا د دا پالرستا دخداى لوى خداى
لوى

په کول (کهول)

نقل کاوه شي چه شيخ بيټني به ډېر ترډېر داسندري اولولې ، او د کسې غره کښې به ګرځېد په شپې :

لو يه خدايه ، او يه خدايه ! ستا په مينه په هر ځايه
غرولاړ دي درناوي کښې ټولهژوي په ځاري کښې
دانه دي د غرو لمنې : زموږ کېږدۍ دي پکښې پلنې
داو ګړيه ډېر کړي خدايه !
لو يه خدايه ! لو يه خدايه !

دلنه لږ زموږ او ربل دي ووږ کورګي دي ووږ بورجل دي
مينه ستا کښې موږ ميشته يو بل دچا په مله تله نه يو
هسك اومزکه نغښته ستاده دمړوو ده ، له تاده
دا پا انه ستاده خدايه !
لويه خدايه! لويه خدايه !

C

نقل کاوه شي چي روزګار دهغاري شهاب الدين چي پر افغر غلو
شيخ ملک يار نجي غزنين پښتنان وېم ملګري و د شهاب الدين نجي ب
دغلي کښي نعغه سنتر ماعظم اتهي ور وښانه ده او هم شعرونه که
شو نقل کاوه شي چي پو بله کښې مسلمانان تېر شاهد لار
کفار وري وکړل ناوهي مسلمانان شي کفار و ... کفار و
بيا او دښته بري ده مو اتاب شيخ ملکيار اعي اوښ
غل ده کاوه او د تېر ښت و وژل نور مسلمانان
دملکيار ترا پسې لوري و کښې او دښته سر وهم ورل
و دښته ستر قشتن دوي ست په مسلمانان شيخ مدرکړ
لو مسوب او بري چي ګوا ام نه وب برخ شوي د
بيا سېځلک په شيخ ته کښې په بو بله کښې ملکيار د ا
يار کمه و د لي چي غازيان وهار بېلا او په شمر دا زمري و
ور الغوي شيرل شبر موسل دي او س صوبه غل دي

نقل کاوه شي چه په روزګار دغازي شهاب الدین ، چه پر کفر یرغل ؤ ، شیخ ملکیار چه غرشین ستانه ؤ ، هم ملګری ؤ دشهاب الدین ، چه په دیلي کښې هغه سترواکمن تاتوبی وروښانده ، اوهم هورې مېشو ، نقل کاوه شي چه په جوبله کښې مسلمانان ترشا ولاړه او کفارو بری وکړ ، لیری نه و چه مسلمانان شي د کفارو په کتاروپینا ، اودښنه بری وکړی ، چه ناڅاپه شیخ ملکیار راغی ، اوپر دښمن (ئې) یرغل وکاوه ، اوډېر زښت (ئې) ووژل .

نورو مسلمانانو هم د ملکیار تراړخ توری وکښې ، اوسره ومړ وړل (ئې) دښنه ستر ښښتن دوی ته په مېرانه دشیخ ورکړه لوسوبه ، اوبری چه پخواهم نه ؤ په برخه شوی دچاهیڅکله ، په هیڅ ځای کښې، په جوبله کښې ملکیار داپاړ کی وویل ، چه غازیان و پارېدل ، اوپه ځېر دز مریو ورتوی شول :

ښښتن مومن دی — اوس مو یرغل دی

اسعواد د بل دی غازیانو ځوری ښتن صوصل دی قوری تری

کمیسار د بنن مریر کښې منګلې سر دی کړی نخله ښتو

ښتنې عرمل دی کت کښې کمره زرون پر برک سول

یی ز مړی لیون اسلام راتحاد دی قښتن عمل دی

غازیانو راشی تهول شاو خوا ئی د تهاب پلاشی خښتن

مومل دی انقلاب وو شی یی شیخ ستان به تلل تللرد

شیخ اسماعیل ستر ستان پارکی د پل او یو بت کړو

دا شیخ د سرتا څوره و تښتېدو کړه د ابلیس صحن ابلیس

لعین ښکاره شی علیه دلوشه شی ته ول یا شی

سرچا دراشی المبارک د میرې چې ښکاره شی

~~[illegible]~~ کم برچا ابلیس صحن کی نو سی تندارو

شی کمه سمری ابلیس شو برکوړه ښکاره شی

او

هوا د د بل دی   غاز یانو گور ئی

څښتن مو مل د ی !

توری تېرې کړئی   دښن موپرېکړئی   منګلی سرې کړئی

څله به تښتو ؟

څښتن مو مل دی !

که ټینګ کړوزړونه   پر بر ی یو نه !   چه زمر ی یو نه

اسلا م راخته دی !

څښتن مومل د ی !

غا ز یانو ر ا شی   ټول شا و خواشی   دشهاب په ملا شی

دشهاب په ملا شی

څښتن مو مل دی !

نقل کاوه شی چه شیخ ملکیار ستانه به تل تتله دشیخ اسماعیل سترستانه پاړکی ویل ، اوزغ به (ئی) کاوه ، داشیخ دسړبن ځوی و :

تښته و کړ ه له ا بلیسه   چه ابلیس لعین ښکاره شی
هلته و ر که پلو شه شی   ټول نړی توره تیار ه شی
سړی وران شی له ابلیسه   غوځ دپس په کټاره شی
که هرچا ابلیس خرځ کړ   نو بې هله ننداره شی
که سړی ا بلیس ته پړ شو   نو پر کورد و یرناره شی

نقل سی کاوه شی چی بختیاری مستر ستان و

لا نه ستر نه شوی دی بغد کرامات چی هو

دکبنل اده بل موسی چی ستر بلار و د قطب

نللی ولد بختیار الو نخه اه مشت و پیر الواد

بچی سیف بالهشی لغرو دی [بزرگ] بوی د موسی [شیخ] شیخ

الحمد لله لوی ستان ور کړ شوی د ستر لاس

ه نبعر وکړ و بید اد پر بزی د ستن بزعوواه

د خدای حکم بیر بـ رالل بیمی خو پړ بیمیا

شنو د وکړ به بختیار پښتو سن زی کړ بیز ا ونبی

نقل هسی کاوه شی چه بختیار میستر ستانه‌و، ل ده نه سرگند شوی دی هغه کرامات
چه‌وو کښل اوو‌ویل ، موسی چه‌ستر پلارؤ دقطب تللیؤ ا بختیارانو څخه اومیشت وپرا یواد چه
سیند بالشی ، ارغونی برخه ځوی دمرسی شیخ احمد ، ته‌لوی ستانه ورکړشوی (ؤ) دستنزر
لاس (ئې) ونیو وگروهېد ، اوپرنړی (ئې) دستن زغووه ، او دخدای وګړیه به (ئې) را بلل
په‌سمی، څوچه بمیا شو دږګړیه .
بختیار په‌پښتو سندری کړینه ، اوښی

نو هیڅ بینه خدای ت نار کیږه عجلی کړه پاسه کی لیږ بیر چی

لید دادی عرعیدم زړه مسوری تبه زی کړه راته

ګوره طوکی پې بیلتون کی رواسم زخور سنا ادکی ګوتا

راشه وګوره طوکی راشته ګوره طوکی وبیلتون اورو سنا

بل دی سر لیمه می زړه کښی شوبنی لیوی یم دښمن خوشحالیږه

نکه بیلوتی راته وګوره طوکی راته

ګوره طوکی راته وګوره طوکی غوږ دلی دی اور

بل دی اور زړاپې زړکی بل دی زړه ښجبار بناوری

ایری شم پر اور شوی کوکل دی راته وګوره طوکی

راته

تویوینه ، خدای ته ناري کړی ، غلبلې کړې ، پاڼه کی لړینه ، چه یود ادی : ـ

ویر می زړه سوری سوری کړ   راته وګوره ملو کی !
په بیلتون کی دی وباسم   له خوږ منه زړګی کوکی
راته وګوره ملو کی !
راته وګوره ملو کی !

د بیلتون اور نه بل دی   هر ګړی می زړګی سوځی
لیونی یمه د مینی ؟   سوځم زه اکه پیلو ځی
راته وګوره ملو کی ؟
راته وګوره ملو کی !

غوړ ولی دی اور بل دی   اور زما په زړګی بل دی
زه « بختیار » خاوری ایرې شوم   په اورسوی می کوګل دی
راته وګوره ملو کی !
راته وګوره ملو کی !

ازان دودمان بزرگ درنتیجهٔ یك سلسلهٔ حوادث روزگار به خانهٔ حضرت بیټ نیکه رسیده ودرانجا مسکن گزید ، ودر نتیجه بادختر حضرت شیخ که (متو) نامداشت ، ازدواج نمود (۱) .

طوریکه مؤرخین نوشته اند ، جدبزرگ شاهان غور شنسب نام معاصر حضرت علی بوده وبردست آنحضرت ایمان آورد ، وازوی عهدی ولوائی بستد (۲) بعدازان درعهدسلطان محمود ملك سوری نامی بربست وداورو غورور خج مستولی بوده وسلطان مشارالیه وی را مالشی داده وسخت کوفت ، که خانواده اش بهرات فرار گردید (۳) .

مؤرخین ما بعد چون حمدالله مستوفی ویحیی بن عبداللطیف قزوینی داستان حسین نامی را ازاولادهٔ ملك سوری مذکور ورفتنش بهند وبازآمدنش بغزنی باکمال صراحت می‌آورند (٤) که عیناً بروایات مؤرخین افغانی نزدیکی میرساند .

مطابق باین روایات عصرزندگانی حضرت شیخ بیټ نیکه رااز (۴۰۰ تا ۵۰۰ هـ) تخمین کرده می توانیم .

طوریکه نمونهٔ شعر این جد بزرگوار را پیش ازین نگاشتیم ، حضرتش ادیب و شاعر بزرگ ملی مابوده ، وشعری را درنهایت جزالت وسلاست سروده ، که ازهرجنبه برجسته ترین آثار قدماء بشمار می‌آید .

۲ :- دیگر ازشعرای بزرگوار قدیمی که آثار شان بمارسیده حضرت شیخ ملکیار غرشین است ، که غرشین بروایت صاحبان انساب عشیرتی استازمیانه سربن (۵)

سلیمان ماکو قصهٔ معاصرت وی را باسلطان شهاب‌الدین غوری نگاشته که باوی در حملهٔ اولین ملتان (۵۷۱ هـ) همراه بود ، (٦) که نعمت‌الله وخان جهان خان هم این روایت راتائید میکنند (۷)

ملکیار بزرگترین شاعر حماسه سرای پښتو بوده ، ودر بین قدماء منزلت رفیعی را مالك است ، واز نگارش سلیمان برمی آید ، که این بزرگوار ذوق نفیس ادبی داشت واشعار شعرای دیگر پښتون راهم میخواند (۸)

(۱) مخزن افغانی ، تاریخ سلطانی ، حیات افغانی ، خورشید جهان وغیره .
(۲) طبقات ناصری ج ۱ ص ۲۹ .
(۳) طبقات ناصری وتاریخ جهان آراء قاضی احمد غفاری .
(٤) تاریخ گزیده ص ۴۰۷ طبع لندن ۱۳۲۸ هـ - ولب التواریخ طبع ایران ص ۹۲
(۵) حیات افغانی ص ۱۵۲
(٦) اوراق قلمی تذکرهٔ سلیمان ماکو .
(۷) مخزن افغانی قلمی .
(۸) تذکرهٔ سلیمان ماکو

۳ ـ تایمنی : نام این شاعر باستانی معلوم نیست ، فقط دریك منظومهٔ منحصر بفردیکه ذریعهٔ یکی ازمعمرین کنار هلمند بمارسیده ، خودرا تایمنی گفته است ، وتایمنی عشیرت افغانی است که در مراتع کوه های سیاه بندغور سکونت داشته وبه تیمن بن کاکړ منسوب است (۱)

این شاعر دریك منظومه اش که پیش ازین باتطبیقات تاریخی آن گذشت ، سلطان معروف افغان غیاث الدین غوری رامدح کرده ومعاصرآن شهنشاه نامور شمرده میشود ، چون سلطان موصوف درحدود (۵۶۰ ﻫ) پادشاهی کرد ، بنابران زمان حیات تایمنی شاعر بزرگ خود را بعداز (۵۰۰ ﻫ) تخمین کرده می توانیم ، درشعر تایمنی سلاست وسادگی واحساسات گرم مردانگی وحماست پدیدار است ، که ازپیشروان سبك قدماء شمرده می شود .

٤ ـ قطب الدین بختیار ولد احمد بن موسی از قوم بختیار پښتون بوده ، واز مشاهیر عرفای عصر خود شمرده شده است ، اگرچه تذکره نگاران ومورخین بیگانه وی را نشناخته اند ، ولی مورخین افغانی وی را افغان شمرده ، ودر جملهٔ مشاهیر عرفانی پښتونها بقلم میدهند مثلاً سلیمان ماکو همیگوید : که پدر کلان قطب الدین موسی ازقوم خود رفته و درسیند سکونت پذیر بود ، مورخین مولدش را در داوش ، نوشته اند ، که بقول ابوالفضل شهری بود ازفرغانه ، (۲) وفرشته یکی ازشهر های ماوراء النهر می نگارد (۳) قرار نگارش جغرافیا نگاران قدیم اوش یا اوج ازشهرهای ماوراءالنهر بود (٤) وابن خرداذبه آنرا ده فرسخ دور از اوزکند ماوراء النهر نشان میدهد (۵)

بهرحال پدر کلان قطب الدین دراوش ماواء النهر می زیست ، یااگر در سیند سکونت گزیده بود ، درینصورت هم (اوچه یااچه) را که شهر مشهوری بود درسند ومورخین آنرا درفتوحات سلطان شهاب الدین یکجا باملتان می آورند (۶) تطبیق می توان کرد وقول سلیمان ماکوراهم درین که مطلب ازاوچه سند است موید میتوان شمرد .

وفات قطب الدین راخزن افغانی ، وآئین اکبری مخبرالواصلین (۱٤) ربیع الاول سال (۶۳۳ ﻫ) وفرشته (۶۳٤ ﻫ) نگاشته اند ، مزارش دردهلی تاکنون معروف ومرجع عمومی است.

(۱) حیات افغانی ص٤٤۲ ـ ٤۵۸

(۲) آئین اکبری ص ۱۶۹ ج ۳ طبع لکهنو

(۳) فرشته ص ۳۷۸ طبع لکهنو

(٤) حدود العالم بن المشرق الی المغرب ص ۱۸ـ۲٤ طبع عکسی بارتولد ، لیننگراد

(۵) المسالك والممالك ابن خرداذبه طبع لیدن ص ۳۰ـ۲۰۸

(۶) دیده شود تاریخ معصومی ص ۳۳ـ تاریخ مبارکشاهی ص ۵ـ۶ـ طبقات اکبری . ج ۱ ـ ص ۱۶ ـ .

قطب الدین شاعریست که نمونهٔ کلامش درعشق وغراء بما مانده ، وسلیمان ماکو یك قطعهٔ سوزان ازاشعار عشقی وی رامحفوظ داشته است ، کلامش ساده ، منسجم وبلیغ واز کلمات اجنبی پاك است ، احساساتش سوزان وگرم ومتین بنظر می آید (۱)

۵ :- دیگرازشعرای سبك قدماء (اکبر)زمین داوری است ، که باتیمورلنگ معاصربوده ودرحدود (۷۵۰ هـ) زنده بوده است، وی دراشعار خود گرم ترین جذبات عشقی را با سبکی ساده وبدیع اشکارا می سازد، وازتاخت تیمور شکوه هادارد .

اشعار اکبر متعلق بدوره ایست که شعر عروضی غلبه جسته، واوزان ملی را ضعیف ساخته است وازینرواشعار اکبر تماماً برعروض وقوافی عربی تطبیق میشود ، ولی با آنهم کیفیت غنائی ولحنی خودرا ازدست نمی دهد، کهما نمونهٔ اشعار ملی وی را پیش ازین نگاشتیم، ودرمبحث سبك عروضیین هم نمونهٔ گرانبهائی را تقدیم خواهیم کرد .

سبك قدماء چه شد ؟

درصفحات گذشته دیدید کهاین سبك چه گونه پیداشد ، وچه مزایاوخصایصی رادر یافت وبزرگان وپرورندگان این سبك کیانند ؟ حالا میخواهیم بگوئیم که سبك قدماء درازمنهٔ مابعد چه شد ؟ وچرا در بین ادبیات واشعار مرتب ومحفوظ پښتو نفوذش کم گردید ؟

درجواب این سوالها همان شرحیکه در مقدمهٔ این مضمون نگارش رفت ، باید خواند ، نفوذ ادبیات عرب وپارسی درمشرق زمین، ودرممالك همسایه وهم جوار ملت پښتون، بدرجهٔ اتم واکمل رسید ، وقوس صعود خودرا پیمود ، ازینروشعراء وگویندگان پښتون که دارای سواد بوده، وباآثار ادبی دیگران آشنائی یافتند ، اشعار عروضی تازی وپارسی را خواندند وشنیدند ، ودرزبانِ ملی خود مثل آن اشعاری را سروده وبمیان کشیدند، واین تحول یك دورهٔ میانهٔ رادربین سبکین قدماء وعروضیین بوجود آورد، که شعر نه مثل سبك قدماء غنائی و مخصوص ملی بود، ونه پوره عروضی !

چون شعراء طبقهٔ دانشوری بوده، وبه آثار ادبی دیگران تمایل نشان داده، وپیروی همی کردند. بنابران سبك قدماء دربین عوام وطبقات عمومی ملت ماند، که تاکنون خوشبختانه زنده بوده ودربین ملت پښتون، درکوهسار وقراء عموماً رایج وجوانان همواره به اشعار ملی خود بسبك قدماء مترنم اند

این اشعار وسرود های ملی ما که اکنون هم زنده است ، برای شعرای جوان وکسانیکه با شعایر ملی خود دلچسپی زیادی دارند ، خیلی غنیمت بوده ، وما می توانیم اساس ادب جدید خودرا درآینده بران شالوده ریخته ، وپس همان مزایای ملی و مفاخر

(۱) نمونهٔ اشعار قطب افغان پیشتر گذشت .

اجداد را زندگانی دهیم.

به عقیده من توسیع وتجدید وتحولیکه درادب پښتو بهمقتضای این قرن که عصر ملیت اش می توان گفت ، روی دا دنی است ، زمینهٔ مساعدی برای آن همین سبك قدماء واشعار و سرود های ملی است ، که اوزان شعریهٔ آن اساس شعرنو ، والحان و اصول غنائی آن شالودهٔ موسیقی جدید ملی مامیتوان شد ، ملیت خواهان وجوانان پښتون راست که این گوهر گرانمایهٔ خود را از دست ندهند ، وروح اجداد را شاد سازند ، چون بیان تمام طرز ها واقسام اشعار ملی محتاج تتبع و کتاب علیحده ایست ، بنابران درینجا به آن نپرداختیم .

سبك خیرالبیان

طوریکه پیشتراشاره رفت ، بعد ازدورهٔ قدماء یعنی پس از (۷۰۰ھ) نفوذ سبك ادبی شان ضعیف شد ، ودورهٔ عروضی آغاز گردید ، ولی دورهٔ تحول وانتقال که بین دو روش و دومنهج ازامورطبیعیاست ، بیناین دوسبك نیز بوجود آمد ، سبك قدماء خالی از هرگونه تصنع وتکلف بود ، وآن اشعارمطابق به ذوق ملی واصولغنائی وهجائی نزدیکتر به طبیعت سروده می شد .

دردورهٔ مغولهای هرات وهند ، که زبان پارسی در ممالك پرفسحت آسیائی رواج یافت وروابط ادبیهٔ هندی و پارسی مستحکم گردید و باد شاهان مغولیه وصفویه در دوطرف مملکت عزیزمابرواج شعروادب پرداختند ، بنابران پښتونها هم طبعاً از آثار مدنیت این ممالك همسایه متأثر گردیده ، ودر پښتوهم کم کم آغازشد ، که برعروض شعرعرب و بحوراشعارتازی وعربی شعری سرایند ، واثری رابوجود آورند ، درین وقتیکه مبادی نوهنوز استقرارنیافته ، ومبادی قدیمه محو ونابود نشده بود ، یك گونه اشعاری رادر پښتومی یابیم ، که نه نثر خالصی بوده ، ونه پوره براصول عروض و بحوروقافیه تطبیق می شود ، واین اشعار را ما اشعار نیم مصنوعی یانیم عروضی پښتومی نامیم این اشعار در ذات خود موزون بوده ووزن آن بمیزان روح ملی سنجیده شده بود . اگرچه به ترازوی شعرتازی برابرنبوده است . یعنی اثرات عرب و پارسی شعر پښتوراتحول دادنه تکامل، وزن عبارت ازافاعیل عربینیست چه مقیاس این اوزان حسیات عرب است ولاکن وزن حقیقی شعر یك زبان آن است که میتواند به خنده وگریه و حسیات متکلمین آن اطراد کند.آن اوزانی که سابق دراشعار پښتون بوده مولود همان اوصاف عالی وهمآهنگ ، بانبض وحسیات پرشور شان بوده است .

دورهٔ که شعر پښتوازدامان طبیعت جدا گردیده ، تامدتیکه کاملا زیر اثر صنعت و تکلف آمده است ، دورهٔ خوش آیند وعجیبی است که آثارادبی این دوره هم زیاده تر و تا کنون محفوظ مانده و بما رسیده است .

از آ ثارنخستین و باستانی این سبك شاید ، کتابی است که ازطرف یکنفر رئیس معروف قوم یوسف زئی شیخ ملی نگاشته شده ، واین کتاب مشتمل بوده هر یك حصهٔ حماسی تاریخ جنگهای این قوم که درسوات نموده وآن اراضی رافتح کرده اند ، شیخ ملی درین کتاب تقسیم اراضی را بین قبائل خود نیزنگاشته که تاعصرحاضر بهمان طور دربین شان معمول بوده و این کتاب را شاید (د فتر شیخ ملی) می گفتند ، و لی نسخهٔ ازان در دست نبوده ، و طوریکه مستشرقین مدقق نگاشته اند ، نسخه های آن را دیده اند ، قصهٔ مهاجرت اقوام پښتون از قندهار بسوی کابل و از آنجا به وادیهای پیشاور و سوات وباجور از عنعناتی است که مدت زیادی است دربین پښتونها بوده و اخوند درویزهٔ ننگرهاری شرح متصل آنرا می نگارد، واز تقسیم شیخ ملی نیز ذکر مینماید (۱)

بعد ازوی افضل خان ختك در تاریخ مرصع نیز این روایات را تائید میکند (۲) سپس محمد حیات وشیر محمد ، و دیگر مؤرخین افغانی نیز آنرا می نویسند ، خوشحال خان نابغهٔ معروف افغان که نزدیك به عصر درویزه است ، نیز در بین سوات از کتابی بنام (دفتر شیخ ملی) یادی می نماید، ازین روایات برمی آید که محققاً این کتاب موجود بوده وشاید اکنون هم نسخه‌های آن پیدا گردد، افضل خان می نگارد که مهاجرت یوسف زائیها در (۸۱۰ هـ) بوده ولی شیخ مالی این کتاب را (در۱۴۲٤ ع = ۸۲۹هـ) منظوم ساخته است یکی از پښتو شناسان مدقق و مستشرقین اروپا مارگن سترن Morgeustierne می نگارد ، که ازنوشته های راورتی Rauerty (۳) برمی آید که شیخ ملی کتاب تاریخ طوائف وفتوحات خود را به سال (۱٤۱۷ ع) نگاشته ووی دیده است (٤) وهم وی ازاخوند درویزه نقل میکند ، که درعصردرویزه کتاب مشهوری بنام (پا کان) درتصرف یوسف زائیها بوده است .

علی ای حال چون اکنون ازین کتب باستانی اثری بما نرسیده ، ومتأسفانه آنطور گم است که نمی توان نسخه وحتی سطری ازان رایافت ، پس مامجبوریم این دورهٔ مهمهٔ ادب وشعر پښتورابنام همان اثراولین بنامیم ، که اکنون نمونه ازتحریرونگارش آن دردسترس ماست .

یکی ازآ ثارمهمهٔ زبان پښتو که اکنون نسخ قلمی آن به ندرت یافته می شود ، کتاب

(۱) تذکرة الابرار والاشرار طبع پشاور

(۲) تاریخ مرصع ، افضل خان ختك ، از نشریات راورتی ، طبع هرتفرد ۱۸٦۰ ع در گلشن روه

(۳) مستر راورتی مستشرق انگلیسی کاپیتن لشکر سوم بمبئی درحدود (۱۸۵۰هـ) حیات داشت ودرتاریخ ولغت وگرامر پښتو آثارمفیدی را نگاشت .

(٤) دیده شود مضمون مارگنسترن درمجلهٔ آثارعتیقهٔ هند ج ۱۱ ص ۳٦٦

خیرالبیان است که نسخهٔ قلمی آن درتصرف مستشرق معروف (سرای دینسن راس) بوده ، ومستشرق ناروژی مار گنسیترین شرح آن را بانمونهٔ مخطوطی از مضامین آن در مجلهٔ آثار باستانی هند نگاشته ، ودر دسترس ما گذاشت ، قراریکه شرق شناس مذکور شرح میدهد این نسخه بخط فقیر بهارطوسی نوشته شده وروز چهارشنبه ۲۰ رمضان ۱۰۶۱ هـ — ۱۶۵۰ ع بپایان رسیده است ، خاورشناس ومارگنسیترین این نسخه را قدیمترین کتب پښتو می نویسد .

طوریکه معلوم است کتاب خیرالبیان را یکنفر مفکر معروفی که بنام پیر روشن یا پیر تاریك موسوم است نگاشته ، این شخص بروایت اخوند درویزه که از بزرگترین دشمنان مسلك وروش وی است بازید بن عبدالله نامداشته ، وپدرش اصلا قندهاری ، وبعد ازان در کانی گرم سکونت ورزیده (۱) وبازید مذکور بهرهٔ ازعلم داشته وازملا پاینده وملاسلیمان نامی تحصیل علوم کرده ودرسفرهای هند وتورکستان و سمرقند در فلسفهٔ مذاهب مطالعاتی نموده ، و شخص فیلسوف و عالمی بار آمده ، ومسلك نوی را که دران افکار متصوفین افراطی داخل است بمیان کشیده وبه تبلیغ آن پرداخته است (۲)

اخوند درویزه درمقابل این شخص به تعبیر مارگنسیترن مدافع بزرگ ایمان بوده ، همواره درمقابل تبلیغات بازید وپیروانش ایستادگی میکرده ومردم را ازپیروی و اقتضای افکارش باز داشته است .

اخوند درویزه (رحمته‌الله علیه) کتب خودرا بپارسی وپښتو تماما بر خلاف این گروه نبشته ، وهمواره جهد کرده است که ازپیروی شان مردم را بیزار سازد .

محسن فانی کشمیری که از (۱۰۲۰ تا ۱۰۸۱ هـ) حیات داشته (۳) در کتاب خود دبستان مذاهب شرح مستوفائی راجع به پیر روشن نگارش داده ، وی از کتاب حالنامه که بقلم خود روشان است اقتباس میکند که خلف شیخ عبدالله است وبشیخ سراج الدین انصاری به هفت پشت میرسد ، که در اواخرحکومت افغان درشهرجلندهر پنجاب متولد گشت (۹۳۲ هـ) مادرش بنین نامداشت ، واورا تصانیف بسیاراست ازعربی وپارسی وهندی وافغانی ، مقصود المومنین بعربیست ، وکتابی دارد ، خیرالبیان نام وآن بچهار زبان است اول بعربی دوم بپارسی سوم بهندی چهارم پښتو وهمان یك مطلب رابچهار زبان گفته ، وحالنامه نام کتابی دارد ، که در انجا احوال‌خود را باز گذارده .... نامه نگار از میرزا شاه محمدمخاطب بغزنین خان شنیده که گفت میان روشن درنهصد وچهل ونه قوی شد ومذهب اور وائی یافت... وقبر میان بایزید

(۱) مخزن الاسلام قلمی .

(۲) مخزن وتذکرة الابرار اخوند درویزه دیده شود .

(۳) مجله کاوه طبع برلین ج ۵ ص ۹ .

دربته پوراست از کوهستان افغانان (۱) که اخوند در ویزه آنرا در اشغر می پندارد .
چون محسن فانی واخوند در ویزه باهم معاصرند ، بنابران نوشتجات آنها را می توان بعدازبیانات معاصرین آن شخص قرار داد ، یکی از آثار مهمهٔ که ازانوقت بما مانده دیوان شاگرد و پیرومعروف پیر روشن (دولت لوانی) است که باپیر روشن معاصر بوده ودر دیوان اشعارش وی را می ستاید ، دولت همیگوید که پیر روشن خیر البیان خود را به چهار زبان نوشت وبرای زبان پښتو رسم الخطی را وضع کرد (۲)

اخوند درویزه راجع به شعر پیر روشن چنین می نویسد :

« اما ذکر اونامی ازنامهای باری تعالی نه بوده ، بلکه افغانرا بزبان افغانی ، یگان سخنی موافق طبع او موزون ساخته می داده ، و بعضی جهلای فارسی را بزبان فارسی و هندوان را بزبان هندی (۳) »

و درجای دیگر میگوید که او (پیر روشن) شعر افغانی میگفت ، ازین روایات واضح است ، که بایزید مؤسس مسلك روشانی هایکنفر شاعرزبان ملی نیز می بود ، دار مستتر خاور شناس فرانسوی نیز با این سخن موافقت دارد ، (٤) ولی نسخهٔ خیرالبیان که مار گنستیرن دیده عبارت است از (۱٦۷)ورق که بعضی ازفقرات عربی درمتن پښتوداخل ، ویادداشتهای پارسی بقلم جداگانه برحواشی آن نگاشته شده ، و دردیباجهٔ آن عبارات هندی و پارسی دیده می شود (٥) علی ای حال خیرالبیان کتابی است که بعداز دورهٔ قدماء پیش‌از سال هزارم هجری ازطرف بایزید معروف نگاشته شده ، و مؤلف آن هم بعداز (۹۰۰ ه) حیات داشته، که شرح مقام فلسفی وروش تصوف وافکاراین‌مفکرافغان خارج موضوع ماست.

چون درنگارش پښتو بایزید مشهور دارای سبکی است که‌آیندگان نیز وی را پیروی کرده، واخوند درویزه وغیره نویسندگان آن‌عصر بسبکش نوشته‌اند، بنابران‌ما آن‌را سبك خیرالبیان گوئیم، ودیگران‌را پیروان ادبی(نه‌پیروان مسلکی) وی می شناسیم .

خواص سبك خیرالبیان :

حالا که منبع پیدایش سبك خیر البیان وشرح حال نویسندهٔ آنرا دریافتید ، مختصرا

(۱) دبستان مذاهب ص ۲۵۱ طبع بمبی ۱۲۹۲ ه
(۲) دیوان دولت ، کتابخانهٔ پښتو ټولنه ص ۳ مخطوط قدیم .
(۳) مخزن الاسلام اخوند در ویزه ـ قلمی مخطوط درسال ۱۱٤٤ ه
(٤) دپښتو نخوا دشعرها را وبهار طبع پاریس ۱۸۸۸ ع
(٥) مجله آثار باستانی هند .

می‌خواهیم خواص این سبک‌را نیزنویسیم :

۱:ـ این سبک شعر نیم منظوم بوده، وازخواص آنست که‌شاعر تلفیق مصاریع، ووزن ابیات راهمچون شعرای عروضی رعایت نکرده ، وآزاد می‌سراید، فقط اواخر جملات را قافیه دار می‌سازد، شبیه به‌نثر مسجع ومقفی. ،

۲:ـ ازحیث مضمون و افکار ، اینگونه اشعار عموماً دینی وتبلیغی است ، جنبهٔ اخلاقی نیزدارد .

۳:ـ سلاست وانسجام وروانی عبارات آن‌هم بسبک قدماء نمی رسد، کلمات عربی و پارسی دران زیاده‌تر داخل گردیده .

٤:ـ اینگونه‌اشعار از آغاز خودبرای تبلیغ وپر وپا گند مخصوص‌شده ، بنابران جنبهٔ‌ادبی وشعری آن ضعیف بوده، ومطالب آن‌بدون کدام صناعت شعریه، یانزا کت ادبی، گفته‌شده‌است گویندگان این گونه اشعار کوشش کرده اند، که‌مسائل فقهیه واخلاقیه‌رابدون ترتیب وجزالت الفاظ وکلمات بسبک نثرعربی بیاورند .

ا کنون برای نمونه چندجمله از کتاب خیرالبیان که‌مستشرق ناروژی نقل‌کرده‌می‌آوریم :

« بنی‌ویلی دی رحمت دوی په‌ده .
مرگ به‌ور شی وسړی ته نا گهان
نشته دسړی په‌دنیا کښ‌تل‌دتله مقام
گوره ددغی زمانې آدمیان، غواړی دنیا
اوهر چه پکښ دی مشغول دی ډیر آدمیان
ځنی په کرلو یاپه بازرگانی یاپه پوند گلی یا په تور کښ باندی ځنی په‌نور نورچار مشغولی که آدمیا ن .»

« که څوک آس اسپی لری ، کال تېرشی تمام
څښتن ئې اختیار لری چه یودیناردی ور کی دهر حیو ان
یادې بها کی له دوو سوودرمودی پنځه ورکی تمام »

شعرای برجستهٔ این سبک

۱ـ بایزید پیرروشن که ذکرش بانمونهٔ اشعار وی دربالا گذشت ، ووی‌را مؤسس این سبک قرار داده می تو انیم .

۲ـ اخوند درویزهٔ معروف که درمقابل‌بایزید وپیروانش مقاومت نموده ، وتبلیغ هامیکرده

است ، درویزه ازنسل جیون نامی بوده ، وپدرش(گدائی)بن سعدی نامد اشت که مدتی درقندوز نیز می زیست (۱)

اخوند درویزه درحدود (۱۰۰۰ه) زنده بوده وبقول رحمان علی در (۱۰۴۸ه) وفات یافته (۲) ودر حدود پشاور مدفون است ، که درپښتو تألیفات زیادی دارد .

درویزه به سبك خیرالبیان کتب زیادی رانوشت ، ودرجائی سبك خودرا خوب شرح میکند وگوید :

« بدان ای عزیز! که دراشعار افغانی شعراء ایشان چندان مبالغه در فصاحت وموا فقت درقافیه وتطبیق مصراعین درحروف وکلمات رعایت نداشته‌اند، وهم‌ازان‌روکه فقیررادغدغهٔ شعرو شاعری نبوده تا دران سعی نماید ، مگر اینقدر که اندك وبیش سخن موزون گردد تاسامع رالذیذ نماید (۳) »

چنانکه معلوم است اخوند درویزه درتمام حیات خود کاری جز مخالفت مسلك روشنیه نداشت ، و ازنگارش وی می براید که چون پیر روشن شعر میگفت ، وازین رو گفتارش مؤثر می‌افتاد ، ومردم بشوق ورغبت همی شنیدند ، بنابران اخوند مرحوم نیز مدافعه بالمثل فرموده وبیانات موزون وشرینی را درردومقابله داعی‌مذکور نوشته است ، چنانچه دردیباجهٔ مخزن الاسلام اشارت میکند :

« واو (پیرروشن) به زبان افغانی شعر میگفت ، وسب شرایع وعلم و علماء میکرد ، و شعرهای لا یعنی به افغانان می نمود ، پس این فقیر برخلاف او شعر افغانی آغاز کرد ، حتی درشاعری قدم ازو پیشتر نهاده . . . . . (۴) »

ازین تصریح می براید ، که درویزه به پیروی روشان داخل این سبك شده ، و کتب خودرا به سبك خیرالبیان انشاد نموده است .

درویزه مدتی درافغانها شهرت زیادی را مالك بوده ، و کتاب مخزن الاسلامش آنقدر ترویج یافت‌که درتمام وطن کتاب درسی بود ، وزن ومرد پښتون آنرا می‌خواند، خوشحال خان معروف درسوات به شهرت این کتاب اشاره میکند .

اخوند درویزه هم چون خیرالبیان ، آثارش را تماما دینی و اخلاقی نبشته ، و مسائل فقهیه و دینیه را به پښتو تلفیق بخشیده است ، ولی طرز بیانش نسبتا واضح وبلیغ می نماید .

---

(۱) تذکرة الابرار والا شرار ص ۳۱-۱۰۷

(۲) تذکرهٔعلمأ هند ص ۵۹-

(۳) مخزن الاسلام مخطوط درملتان بسال ۱۱۶۷ه بخط فاضل محمد کاسی .

(۴) مخزن قلمی .

اینك نمونهٔ از کلام اخوند درویزه ، ازمخزن الاسلام :

« دانشمند چه اجتهاد کا، ته منکرور ځنی مشه ژ رته ژ ره که ثواب وی و ئې و نسه
که خطاوی پسی مه ځه، ملامت وربا ندی مه زده کله کله رونده پرمنله لارهم وښويېږی

❀ ❀ ❀

ولی زده کړه اجتها د هله ما نه شی چو هوا د مجتهد په نوس کښ نه وی،
او که دی اهل هوا وی پسی مه ځه د غه کس به په دوه کونه و شر مېږی

❀ ❀ ❀

تحقیق چه انبیاء واړه افضل دی تر جمله ؤ فرښتگانو تر اوله ترپایونه
دغه پسه مر سلانو ، فرښتگان دی افضل تردانورو آدمیانو دچا شك پکښ نکېږی

❀ ❀ ❀

درویزه چه عقاید په پښتو ووي
شفقت ئې وپر لوی پر هلك پر آزاد پربنده و هم په واړه پښتو نخواو هر چه دوی
به دا کتاب په ژړه کښ ځای کا

مستقیم بشی پرشرع هم په دین دپاك نبی کښ هیڅکله نه ښوی سېږی
هر گمراچه به لتاسره دعوا کا په ځگړه به وشر مېږی

۳ ـ شخص سومی که سبك خیرالبیان را رونق بخشیده ، کریم داد یا عبدالکریم پسر اخوند درویزه است که این عالم به کمالات صوری ومعنوی موصوف و حصص متفرقهٔ مخزن راجمع کرده وبهمان سبك پدر دران تزئیداتی کرده است، کریم داد شهرت بسزائی را درعالم عرفان داشته، ومعارج الولایت مناقبش رامی شمارد ، وکتاب خلاصة البحر وی را « محقق افغان » می نامند .

مفتی غلام‌سرور لاهوری ورحمان علی‌هم اورا ستوده، ومراتب علمی وعرفانی‌وی راخیلی بلند نشان میدهند ووفاتش رادرسال (۱۰۷۲ه) می نویسند (۱)

از تعلیقاتی که کریم داد درمخزن پدر نموده باین نتیجه می‌رسیم ، که وی در سبك پدر اصلا حاتی نموده، وشعر نیم منظوم ونیم مصنوعی را به‌سبك عروضیین نزدیك ساخته‌است .

علاوه بران ازجنبهٔ افکار ومعانی نیزجمعی ازاصطلاحات تصوف وشعر عرفانی‌را درپښتو آورده، وشعر عشقی‌را سروده است ، حال آنکه اشعار پدرش تماماً در مسائل فقه وعقاید واخلاق محصور بوده است، مثلاً :

دایم وته حضور شه له جمله غفلته دور شه

(۱) خزنیةالا صفیاء ـ تذکرهٔ علمای هند ص ۱۳۱ـ

ستا دا خپل صورت تیاره دی — تیاره واخله کل یو نور شه
کل امکان داوچ وابنه کړه — ته د دیو وښو تنور شه
شهی ستا صورت آفتاب دی — دآ فتاب په دودیو نو ر شه
اې طالبه که طلب کړې — هر شاه وسوځه چورچور شه
درویشان بار دا ره و نه — ته په ونه کښې انګور شه
د توحید ونه کړه نهاله — دخدمت په پالنې کورشه
دازړ ګی دکور وژنك کړه — داثبات په میوه پورشه
دصورت پرده کړه خیری — دمعنی پرسر مستورشه

* * *

ذاکر مذکور لید لی — پر انګړ ئې و ر ختلی
دده له لو ر ی به وا نو ړ ی — که هر څوئې سروی غوځ له‌تنه‌تللی
غافل وائی زه و ر پو ه شوم — دی په‌پوهنه کښې هیچاندی مو ندلی
چه د عقل ایلچی وباسلی له میانه — هغو خود کلام له حق سره ویلی
شاه به و و ینی حضو ر ه — هر طالب چه وی دعقل بیك وژلی
شاعر مسال بحر که یوهېږ ي — کوم شاعر ئې لګرداورا و تلی
«دکریمداد» بنده ګفتار ودرمنی — په نر ی سپڼسی پېیلی

که یو حرف دی ځنی پر هېښو
داهېل ئی ځبله ترمی‌ترمی تللی

اگر خوانندهٔگان عزیز گفتار کریمداد را با پدرش مقایسه فرمایند اصلاحاتیکه کریمداد در آن نموده آشکارا خواهد شد، که این شعر به بحور عروضی نزدیك بوده، وبه‌لحاظ وزن ومطابقت مصراعین و موافقت قافیت سروده شده است، از نوشته جات خود کریمداد می‌براید، که وی بطرف هند نیز مسافرت های را نموده، و مدتی در آگره بوده است (۱)

٤ـ عبدالسلام : این شخص‌نیزدرتزئیدات‌مخزن بهرهٔ دارد، وازمعاصرین اخوند درویزه یا پسرش می باشد، ولی ندانستم که عبدالسلام نیزازین دودمان علم بر آمده یانه ؟ دریك نسخهٔ قلمی مخزن این قطعه به وی منسوبست :

ستا په تن کښې داپنځه خیزه ګوهر دی ته ئې و ساته عاقله
هرچه دا ګوهر خوندی کړی د نبی پا کیزه لار ئې ونیوله

(۱)مخزن قلمی ص ۳۲۸

اول گوهر ایمان دی د ایمان زوال دروغ دی
لکه تول چه وزی کازی په ناگاه ئې زلی ووهی پر بله
دوهم گوهر ئې عقل بیا د عقل زوال قهر
لکه مانی کا تیاره، اور په پوری کا پخپله
دریم گوهر ئې عام بیا دعلم زوال کبر
لکه نادان چه په باغ گدشی اومه خربوزه پرې کاندی لگله
څلورم گوهر ئې سخاوت دی بیازوال ئې پښیمانی ده
هرچه پښیمانی پر سخاوت کا د گوهروخزانه ئې شیاطینو ولوټله .
پنځم گوهر ئې صبر، بیا دصبر زوال حرص دی
هر چه حرص پر غلبه شی غیر لار ئې و نبوله
فقیر چه دابیان پښتو کړ ، هرمؤمن دی ئې په یاد کا
هرچه داواړه پرځای کا ، دگوهروخزانه ئې وساتله

۵:ـ عبدالحلیم : از کسانیکه درملحقات درویزه حصه گرفته اند، یکی عبدالحلیم است کهوی خود را پسرعبدالله ونواسهٔ درویزه معرفی میکند ودرسبك وروش هم از پیروان جد خود است اشعاروی نیز به سبك عروضیین نزدیك است ، وازوست :

چه ځان نلری تنهاوی دا کلی جهان ئې سرای دی
پرهرځای چه شپه پراغله هم هغه ځای دده سرای دی
په مشرق مغرب کښی گرزی غریب نه وی بې پرواوی
پر هر لوری چه و درومی هغه ملك د ده د خدای دی
چه څوك نلری بې خدایه ، ځای ئې نه وی یك تنهاوی
ته گدای ورته مهوایه ، چه پادشاه دده گدای دی
چه دزړه په سترگونه وینی دراحت طلب کوینه
دعارف راحت بلاکښی تل دائم په هوی وهای دی
دا « حلیم » هم امید وار دی ستاو فضل حقانی ته
چه حلیم دعارفانو نیکمردانو خاکپای دی

۶:ـ مصطفی محمدبن نور محمد پسرعبدالکریم والد درویزه نیز بعضی آثار اجداد خود را جمع آوری ودرسال (۱۱۱۲ هـ) جمعی ازاشعار خود رابه مخزن الحاق کرده است ازمنظومات اوست:

یاری غواړم لهتانه ځماخدایه مهربانه — که توفیق می کړې په بخره زه به نشم بې ایمانه
که متابعت دپاك نبی می کړې په بخره — ما به خلاص کړې له نیرانه

۷:ـ اخوند قاسم : این اخوند مرحوم از پاپنخیل شنوار بوده ، ودرعصر شاهنشای اکبر

مغولی می زیسته است ، وی کتاب فوائد الشر یعه رابه پښتو درسال ۱۰۶۰ ع مطابق (۹۶۷ه) نگاشته است (۱)

سبك نگارش فوائد الشریعه نزدیك به خیرالبیان ومخزن است مستر راورتی یکحصهٔ این کتاب را درمجموعه گلشن روه بسال ۱۸۶۰ ع درهر تفورد طبع ونشر کرده است ، در این کتاب مسائل شرعیه واخلاقی از کتب معتبره فقه واخلاق عربی ترجمه وجمع کرده شده است.

طرز تحریر ونگارش اخوند قاسم نسبتاً روشن وشیوا وخالی ازتعقید است ، از وست :

حضرت عمر هسی و یلی دخدای یاد پر ځان لا زم گڼی اې خلقو چه شفاده

دبل چاله یا دولو بدی بیارته کېږی چه جفاده

☼ ☼ ☼

لسم حق دخښتن دا دی چه خد مت دی دخښتن . دمېلمانه په ځای کو ینه هم پخپله په اخلاص دی داطعام تیار وینه .

له یارانو محبانو دخښتن دی مروت محبت کا ، بنه خدمت ئې دی کوینه (۲)

ازدیباجه فوائد شریعت که بسال ۱۹۳۸ ع درلاهور طبع شده برمی‌آید، که اخوندقاسم نیز ازپیروان واراد تمندان اخوند درویزه بوده ، ودربین قبایل یوسفزائی می زیسته است (۳)

۸ :- دیگر ازپیروان سبك خیرالبیان بابوجان است که به تصریح مستر راورتی ازکافر های سیاه پوش بلورستان بوده وتغییر آئین داده است (٤) ولی قاضی میراحمدشاه رضوانی وی را لغمانی می نگارد (٥) وشاید بعداز قبول اسلام در لغمان سکونت گزیده باشد ، یك حصهٔ اشعار بابوجان که مستر راورتی درگلشن روه اقتباس، وطبع کرده تماما عبارت از نصایح واندرزهای دینی است ، که بسبك خیرالبیان بصورت نیم منظوم گفته شده ،

ولی دراخیر یك نسخه مخزن اخوند درویزه که بسال ۱۱٤٤ ه بخط عبدالواحد ولد شیر خان نگارش یافته یك قصیدهٔ پوره عروضی ومقفی از بابوجان نیز آمده ، که درنسخ دیگر مخزن که بعداز تاریخ همان نسخه نگاشته شده است ، نیز ضبط شده و ازین برمی‌آید که این شعر رامصطفی محمد که شخص واپسین دودمان تاریخی اخوند درویزه است، بکتاب الحاق کرده است. بنابران ماهم بابوجان را از معاصرین فرزندان اخوند درویزه می دانیم ، که در حدود

(۱) را ورتی دیبا جهٔ گرا مر پښتو

(۲) گلشن روه را ورتی طبع هر تفورد .

(۳) فوائدالشریعه اخوند قاسم .

(٤) دیباجهٔ گرامر راورتی طبع کلکته .

(٥) شکرستان افغانی طبع ۱۹۰۵ ع

(۱۰۵۰ هـ) حیات داشته است ، ولی بابوجان تنها پیروسبك خیرالبیان نبوده ، بلکه بسبك عروضیین نیز اشعاری ازو دردست است ولی درینجا یك پارچهٔ شعریکه بسبك خیرالبیان است نقل می شود :

په سلیمان باندی ا لهام و شو له غیبه — چه تر ما وتا ته تیر دغه لذت و ؟
هغه آسو نه ئې دخپلتن په رضاور کړه — سلیمان ډیر دخدای له ویری په هیبت و
بادصبا خدای دغو آسو په ځای ور کړ — نه ساتل نه ئې تړل نه ئې خدمت و
هغه تخت به باد دده په حکم واخیست — په غه ملك به ئې وروړ چه دده نیت و
بادصباد غو آسو په ځای بیاموند — د غه هسی بر کت د سخاو ت و
هیڅ ئې نه خو اړه مگر له خپله کسبه — که ئې ډیر ه وه دنیا ډیر ئې دولت و
ته شغر ب ته مغر ب ئې وه حکم — دغه واړه دزیات ز کوة بر کت و
په دوه کونه به روی داروی بابوجانه — د هغو چه په ازل بخره همت و (۱)

(۲) طبقهٔ عروضیین

عروض علمی است که اوزان اشعار و منظومات را بما می فهماند ، ومیزان کلام منظومست ، همچنانکه نحو میزان کلام منثور است و آنرا از بهرآن عروض خواندند ، که معروض علیه شعر است یعنی شعر را بران عرض کنند تا موزون آ ن از ناموزون پدید آ ید ، و مستقیم از نا مستقیم ممتاز گردد(۲) طوریکه مورخین متفق اند ، واضع اولین این علم و مستخرج این میزان ابو عبدالرحمن خلیل بن احمد ازدی (۱۰۰ ـ ۱۷۵ هـ) است (۳)
که شعرعرب راتدوین ، واولین شخصی است که شعرتازی راحصرنمود (٤) وابن‌الندیم نیز راجع به وی چنین میگوید که خلیل نخستین کسی است که عروض را استخراج نموده واشعار عرب را به آن استواری داد (٥) این شخص هوشمند دارای فکر مبتکر ، ودقیقی بود ، و اصول بسی ازعلوم عربی چون لغت وعروض و موسیقی ونحو را نهاد ، وشاگردان دانشمندی رابه ترتیب وتألیف آن گماشت (٦) چون شهرهای مشهورتاریخی وطن عزیز ما سجستان ، بست ، هرات

(۱) گلشن روه ، طبع هرتفورد ، ص ۱۳
(۲) المعجم فی معاییرا شعارالعجم ، شمس‌الدین بن قیس رازی طبع تهران ص ۲۰
(۳) کشف الظنون ج ۲ ص ۲۳ـ العجم ص ۳۰
(٤) طبقات الادبای ابن الانباری ص ٥٥
(٥) الفهرست ص ٦٤
(٦) ضحی‌الاسلام ج ۲ ص ۲۹۰

غزنی و غیره مرکز علم و ثقافت بوده ، وبسی از علوم عربیه درین سر زمین پرورده شده ، وهکذا اشعار عروضی زبان پارسی نیز درعصر صفاریان سیستان وغزنویان وغوریان پرورش دیده بنابران عروض عرب هم براشعار پښتو اثر کرده است .

چون درملل آریائی اشعار مخصوص ومنظومات ازقدیمترین عصور موجود بوده ، وآریانان هند بعد از عصر ریگویدا ، اشعار مفصلی را دارا بودند ، وباشعر وکلام منظوم سخت دلچسپی داشتند ، علامهٔ ابو ریحان البیرونی که بسی از آداب وعوائد واصطلاحات هند را باتحقیقات مفصل خود راجع بهند نگاشته ، ازمنظومات زیاد ووافر هندیها شکایت داشته ، که تمام قواعد ریاضیات وفلك را منظوم کرده اند واحیاناً نتوانسته اند ، که آنرا ذریعهٔ اشعار خود خوبتر واضح سازند ، وی همیگوید که هندیها برای اشعارخود بحور واوزانی‌را داشتند که خودبیرونی به تحصیل آن زحمت کشیده ودرکتاب خود شرح داده است !

البیرونی می نویسد : که شاید خلیل بن احمد هم طوریکه ظن بعضی ها ست ، شنیده بود که هندیها برای اشعار خود موازینی دارند (۱) .

چون به تحقیق اهل خبرت واز روی اسناد محکم تاریخی ، وطن اصلی آریانیها همین کشور عزیز ما ست ، وزبان ملی ماهم باالسنهٔ باستانی این نژاد نهایت ربط و نزدیکی زیادی دارد ، بنابران اگر بقول البیرونی اوزان وبحور هندی آریائی که محل نشو و نمای نخستین آن خاك پاك وطن ماست ، مبداء واساسی ، برای واضع عروض عرب شده باشد ، بعید نیست .

وهم ازین رو علت شهرت ودخول ، وقبولیت سبك اشعار عروضی عرب را در زبان پښتو وپارسی می‌توان فهمید ، والا مبادی اجنبی با این سلطان وجبروت در مدت کمی ، مخصوصاً درالسنه ، مستحکم ومستقر نمیشود ، تا که مراودهٔ اجتماعی وعلمی وادبی قرنها صورت نگیرد ، و دوملت مدتها باهم نزدیکی نجوید .

بهرحال شعر پښتو درسبکهای اشعار عروضی آثار گرانبها ونهایت بلند ونیکی را داشته ، ودرین قسمت خیلی مستعد ، ودارای سرمایه های نفیسی است ، که من در سطور ذیل مختصراً ازان یادی خواهم نمود :

الف : سبك قدمای عروضیین

این سبك از قدیمترین روشهای ادبی زبان ما بوده ، وبعد از عصر سلطان محمود غزنوی شهنشاه معروف افغانستان (۳۸۷ـ۴۲۱ هـ) بانشئت حربی ومدنی افغانها زندگی یافته است .

(۱) البیرونی ص ۷۱ .

چنانچه درصفحات دیگر این تاریخچه گذشت زبان‌ملی‌ما پیش ازین هم اشعار وسرودهای مخصوصی داشت ، که ازانجمله ترانه های ملی (لندی) و بدلهای ملی است ، که از نفایس آثار بدیعی وادبی ماشمرده میشود .

چون بدبختانه اینگونه اشعار وذخائر نفیس ملی‌را کسی تاکنون تدوین ننموده ، بنابران قسمت بزرگ آنرا سیلاب ازمنه ودهور باخود برده ، ومارا به‌تنگدستی ادبی‌مبتلا ساخته است .

ورنه اگر اکنون هم درقلل جبال، ووادیهای عزیز «پښتونخوا» کاوش وجستجوئی کنیم، بسی ازآثار گرانبهای ملی‌را می‌یابیم ، که علاوه برازرش ادبی ، قیمت تاریخی را نیز داشته ، وزوایای تاریخ ملی‌ما را روشن میکند .

برای مثال یك‌لندی ملی‌را درسطور آینده باروایات تاریخی تطبیق میدهیم :

داستان عزیمت افغانها را باسبکتگین وسلطان محمود، مؤرخ آنعصر ابونصر محمدبن عبدالجبارالعتبی درحدود (٤١٥ هـ) چنین نگاشته که پښتونها مانند اجل ، یابمثل شیران گرسنه بردشمن می‌تاختند ، کوتل هارا می‌نور دیدند ، مانند برق درجنگلها می‌آمدند ، وهمچون آهو برکوهها می‌برآمدند ، ومانند سیل دردره ها و نشیب ها می‌افتادند ، ودراوقات وقوع مهمات باسبکتگین همراهی داشتند (١) .

درمؤرخین مابعد نعمت‌الله وخانجهانخان این داستانرا تازگی بخشیده ومی‌نویسند :

« بعد ازان درسنه . . . . . . حق تعالی سلطان محمود غازی را بسلطنت معزز ساخت ، ودیار عراق و خراسان وماوراء النهر تا حدود دریای سند بحوزهٔ تصرف اودرآمد ، نه‌کس ازرؤسای افغان که اسامی شان درکتب تواریخ باین وجه مسطور است ، چنانچه ملك خانو، ملك عامون ، ملك داؤد ، ملك یحیی ملك احمد ، ملك‌محمود ، ملك عارف ، ملك غازی بملازمت سلطان محمود غازی آمده بشرف ملازمت مشرف شدند ، . . . . . . و این جماعه را بخدمت خود گرفته وبعزیمت انهدام سومنات هندوستان توجه فرمود ، . . . . . . درین سفر هرجا کاری مهم صعب روی میداد ، این جماعهٔ افغانرا تعیین می نمود (٢) . »

این روایات که‌بسال (٤١٦هـ) درواقعهٔ سومنات مرافقت افغانهارا باسلطان محمود میرساند، باروایات محلی وخصوصی افغانی نیز تائید میشود ، مثلا مخزن افغانی یکی ازجنرال های افغانی سلطان محمود را ملك خانو می نویسد ، چون رفت وآمد عساکر شاهنشاهی ازغزنی بهند زیاده تر ازمعبر گومل می‌بود ، بنابران دریکی ازلندیهای‌ملی که محبوب یکی ازدلباختگان افغانی درلشکر ملك خانوی مذکور بهند رفته ، محبوبه با اشتیاق وولع به درهٔ گومل رفتن

(١) تاریخ یمینی .
(٢) مخزن افغانی قلمی .

خود را برای دیدار یار چنین سروده است :

چه د خانو لښکری راسی زه به گومل ته د خپل یارلیدن له ځمه

مؤرخین متأخر چون شیر محمدخان درخورشید جهان ، وسعادت خان تورترین درخصائل السعادت ودیگران نیزملك خانورا یکی ازخوانین بزرگ محمود نوشته اند . ازین تطبیق ظاهرمیشود که اشعارملی مابه قدیم ترین زمانهاتعلق میگیرد ، که درین چند سطر بطورنمونه به آن اشارت رفت. چون مقصد اصلی درینجا بحث وتدقیق اشعار عروضی پښتواست بنابران میرویم به مقصد .

۱:- شیخ اسماعیل سړبنی : یکی از قدمای شعرای عروضیین که آثارش بما رسیده شیخ اسماعیل ولد بیټنی مشهوراست که بروایت نعمت الله وخان جهانخان یکی ازعرفای بزرگ عصر خود بود ، و بر کوه سلیمان مدفون است ، مطابق به نگارش این مؤرخین ، اسماعیل معاصر شیخ احمد ولد شیخ موسی است که این شیخ احمد پدرمعروف قطب الدین بختیارافغان است (۱) چون قطب الدین به قول اغلب مؤرخین در (۵۷۵هـ) متولدگردیده (۲) بنابران زمان حیات پدرش را بعد از (۵۰۰هـ) قیاس کرده وسنوات زندگانی شیخ اسمعیل راهم در حدود همین سالها تخمین میکنیم :

اسماعیل سړبنی ازشعرائی است که درسبك قدمای عروضیین جایگاه بلندی دارد ، وسلیمان ماکو یك قطعه منحصر بفرد شعرش را بماسپرده است . وآن قطعه این است :

تښته نو کړه له ابلیسه چه ابلیس لعین ښکاره شی
هلته ور که پلو شه شی ټول نړۍ توره تیاره شی
سړی وران شی له ابلیسه غوښ د پس په کتاره شی
که هر چا ابلیس خرڅ کړ نو بی هله ننداره شی
که سړی ابلیس ته پړ شو
نو پر کور دوی ناره شی (۳)

به این طور اسماعیل پسر بیټ جد مشهور افغان یکی ازشعرای قدمای عروضیین بوده و قطعه اخلاقی فوق ازو در دست است ، ومدفن این شیخ بزرگوار را طوریکه نعمت الله بر کوه سلیمان نوشته ، سلیمان ماکو نیز آنرا تأئید میکند وهمیگوید که من بزیارت آن بزرگوار رفته و مشرف شده ام (٤) .

۲:- دویمین شاعر بزرگوار دورهٔ عروضیین قدیم ، اکبر زمین داوری است ، چنانچه گذشت ازاشعارش پیداست که وی معاصر دورهٔ تیمور گورگانی است ، وازتاخت وتاز آن

(۱) مخزن افغانی قلمی .

(۲) دیده شود فرشته ، مخزن ، مخبرالواصلین .

(۳) اوراق قلمی تذکرهٔ سلیمان ماکو .

(٤) تذکرهٔ قلمی سلیمان ماکو .

جهان کشای معروف می نالد .

طوریکه پیشتر گفتیم اکبر هم درشعر ملی دستی دارد ، وهم دراشعارعروضی ازوی برجسته ترین آثاردردست است : ووی راشاعر سبکین و نامور طبقتین نامیده می توانیم .

اشعار عروضی اکبر خیلی جذاب ومتین ، و از نقطهٔ نظر قدامت نیز خیلی قیمت دار و برجسته است ، اینك نمونهٔ اشعار عروضی وی :

مثنوی

زه عاشق یم یار هم نیز ‌ ‌ نور څه نلرو تمیز !
یو پر بله عاشقان یو ‌ ‌ هم پخپل عشق صادقان یو
یو په بل پسی رنځور یو ‌ ‌ چه نژدې نه یو مهجور یو
عشق که ښه دی که بلادی ‌ ‌ پیدا کړی ځموږ مولادی
که ژغ نکا عاشقان څوك ‌ ‌ مړه شی دوی پرداجهان څوك
خو به دواړه شهیدان وی ‌ ‌ که رو ښتینی مسلمان وی
زه که مخ په اوښو سور کړم ‌ ‌ زړه کباب صورت تنور کړم
لایق دا چه دازه و کړم ‌ ‌ څه تهمت به پر یار نکړم
ولی هر ځای زه پیلتون کړم ‌ ‌ بیاد سرو او ښورژون کړم
هم اشنا خوار کړم هم ځان
بیا تهمت کړم پر دوران .

غزل

د خپل ځان له حیرانیه څه ویل کړم ‌ ‌ د عشق و یر به تل پخپله پتول کړم
ما مدام لکه بورا پر گلو گښت کړ ‌ ‌ اوس به ځم په سرتورسرفراق دگل کړم
د غماز لړمون به زه په لمبه کښیږدم ‌ ‌ ځینی هیر به دیار بزم ، گل او مل کړم
ځما دیار دمینی اوربه زړه کښ بلدی ‌ ‌ زه به سر اومال ښندم دیدبه حاصل کړم
د پیلتون له و یره ژاړم او ښی وینی
زه « اکبر » پرخپل اشنادسرښندل کړم

۳ ـ دیگر از قدمای عروضیین پښتو شیخ عیسی مشوانی است ، و مشوانی بقرار اشارهٔ نگارندگان علم الانساب واسماءالرجال پښتون شعبه ایست از کاکړ ، که بتعداد قلیل درکوهدامن کابل و بعضی درحصص هند متفرق اند (۱) شیخ عیسی باشیرشاه سوری شهنشاه مدنیت پرور

(۱) حیات افغانی ص ٤٤١.

وبزرگ افغان درهند معاصر بوده ، وبتصریح نعمت‌الله درمخزن ، مسکن شیخ عیسی « دامله » است که درانجا اموال وعقاری داشت ، وقتی بشیرشاه از طرف شیخ عیسی سعایت وبدگوئی کردند، که وی شراب میخورد، ولی مفتش شیرشاه در صراحیش شیریافت (۱) سوانح دیگر این شاعر بما معلوم نبوده ، ولی مخزن زمانهٔ زندگانی وی را در عصر شیرشاه سوری تعیین میکند ، چون جلوس شیرشاه در (۹۴۸هـ) است ، بنابران زمان‌حیاتش رابعد از (۹۰۰هـ) تخمین کرده می توانیم ، مخزن افغانی در (۱۰۱۸هـ) راجع به شیخ عیسی چنین می نگارد .

« نقل است که شیخ عیسی درتوحید باری تعالی شعر پښتو و پارسی و هندی هم میگفت، چنانچه دوسه کلمه بجهت یادگار ازشعر ایشان مرقوم نموده شد (۲) »

بعد ازین صاحب مخزن سه بیت ازاشعارعیسی رانگاشته ، ولی چون متأسفانه نساخین مخزن به پښتو نمی فهمیدند ، بنابران خواندن این اشعار مشکل ، وظاهراً مسخ شده است ، تا حدیکه خوانده می‌شود ومابنقل آن اشعار می پردازیم :

پخپله کار کړي پخپل انکار کړي ‌ ‌ ‌ ‌ جلك پر هوايم ، كله مى خوار كړي
ته ښه قادر يې ، صفت د ى دادی ‌ ‌ ‌ ‌ كله مى نور كړي ، كله مى نار كړي
«عیسی» حیران دی په دې صفت کښې ‌ ‌ ‌ ‌ كله مى يار كړي ، كله اغيار كړي

نعمت‌الله مناقب شیخ عیسی رازیاد می شمارد ، ووی را ازاجلهٔ اولیای افغان می آورد ، وازمضمون ابیات مذکور هم می براید ، که شیخ متصوف باجرأتی بوده ، ومثل حضرت خواجه عبدالله انصاری هروی رحمة‌الله‌علیه باجرأت سخن گفته است ، که‌ازاسرارخصوصی حضرات مشایخ و متصوفه است رحمة‌الله علیهم .

خواص و مزایای این سبك :

سبك قدمای عروضیین دردورهٔ بعد ازسبك گذشتگان واجداد بزرگ پدیدآمد ، بنابران از یکطرف بسی از مزایای سبك گذشتگان ومردان نخستین را حاوی ، وازطرف دیگرهم آثار مادی ومعنوی را ازادب دیگران درخود پذیرفت مثلاً :

۱:- از حیث سلاست وروانی وسادگی اداء و روش گفتار بی تکلف وغیر متصنع به سبك قدماء واجداد بزرگوارمانند است ، تکلف و پیچیدگی ، وتعقید وابهام را دران کمتر راه است .

۲:- ازحیث فکرومضمون ، مضامین عشقی که در اشعار بزمی وعشقی عربها بعد از دورهٔ جاهلی درعصرتمدن و پختگی ثقافت عباسی و بغداد ، وهکذا دراشعارابتدای دورهٔ مغول درپارسی

(۱) مخزن قلمی

(۲) مخزن قلمی .

دیده می شود ، در پښتو هم بسبك قدمای عروضیین آ میخته ، وشعراء مثل مثنو یها و غز لیات عشقیهٔ دیگران سروده اند .

۳ :- عروض وقافیه را بصورت اتم و ا کمل درسرود ها واشعار خویش مراعات ، وازاقسام اشعار ، مثنوی ، غزل ، قطعه ، قصیده وغیره رامانده اند .

٤ :- تمام اصطلاحات اشعار پارسی که در دورهٔ مغل بسبك عراقی ز با ن پارسی درامده ، ازقبیل می ، ساغر ، دیر ، وغیره درین‌سبك بزبان پښتو آمیخته ، وعلاوه بران مضامین و افکار شاعرانه به اصطلاحات تصوف وعرفان نیزاداء شده ، واین خود اثری است که محیط آ نو قته برزبان پښتو انداخته است .

این بود گذارش کوتاه خواص ومزایای سبك قدمای عروضیین پښتو که نگاشته آ مد ، حالا می رویم که سبك دوم دورهٔ عروضی پښتو را شرح دهیم .

ب : سبك روشانی ها

بعد از دورهٔ قدمای عروضیین که پیشتر ذ کر رفت ، درشعر پښتو دورهٔ روشا نی آ غاز ، واز (۹۰۰ھ) ببعد این سبك فروغی بخود میگیرد :

درمبحث سبك خیرالبیان شرح دادیم ، که‌بایزید بن‌عبدالله مشهور به پیرروشن چه رولی را در زمینهٔ ادب پښتو بازی کرد ، این شخص دستهٔ ازمریدان وارادت کیشانی را نیز ما ند ، که دراشعار پښتو وعروضی آ ن ، خدمت جاویدی بزبان خود کرد ند .

پیروان وهمفکران بایزید سبکی‌را در پښتو آوردند ، که باسبکهای ماقبل‌ومابعد مغایرت‌کلی داشته ، واشعار عروضی را رونق وفروغی داد ند .

سبك روشانی ها در ممیزات ذیل از دیگران جدا می‌شود :

۱ :- شعرا ی این سبك در اشعار پښتو ا کثر اقسام شعر را که عبارت از غز ل ، قطعه ، رباعی ، وقصائد طو یلی است داخل ، ودامنهٔ اشعار را وسیع ساختند ، قصا ئد درازی را که حاوی مدح ، رثا ، ودیگر مباحث مسلکیهٔ شانست ، سرو دند .

۲ :- اصطلاحات عرفانی وتصوف ، ودنیای مجردرا به تعداد خیلی زیاد بز بان پښتو داخل کرده ، واشعار خود را به بیان مسائل مغلق تصوف ازقبیل وحدت وجودوشهود ومراتب اذواق روحی والهام وغیره مقامات تصوف مخصوص کرد ند ، ودر مباحث فلسفه ماوراءالعا ده وتصوف افتادند ، واینگونه مطالب را در غزلها وقصائد وقطعات شعریهٔ خو د آوردند .

۳ :- ازحیث استعاره وتشبیه وکنایه وتلازمات شعریه نیز از سبك قدماء که سادهٔ محض‌بود برامدند ، وشعر خود را به زیورصنعت وبداعت آراستند ، وفنون‌بدیع وبیان وغیره را بصورت ابتدائی مراعات کردند .

کسانیکه درنشر وتوسیع این سبك کار کردند ، از روی معلوماتیکه تا کنون بدست آمده اشخاص ذیلند :

۱ :ـ مخلص : این شخص به تصریح دولت که یك نفر شاعر معاصر پیر روشن واز جملهٔ اتباع ویست ، علی محمد نام دارد ، ودولت وی را خلیفهٔ پیرروشن گفته ومراثی درازی را بمناسبت وفاتش سروده ، که ازان منزلت بلند علی محمد درسلك روشانیان ظاهر میشود .

علی محمد (مخلص) تخلص داشته ودولت وی را زیاد میستاید ، ودر شاعری هم بهوی تسلیم است آنجائی که همیگوید :

بې مرزا ، بې ارزانی بې مخلص یاره   بل شاعر برابر ندی پښتون ستایو

علاوه بران یکنفر شاعر همسلك ومعاصر دیگر « مخلص » میرزا خان انصاری نیز ویرا چنین میستاید :

ای میرزا له پاکو پاکه وینا وایی   دمخلص کلام شیرین دی معتبر شو

از روایات این دونفر شاعر معاصر ، بما آشکارا میگردد که مخلص دارای کلام شیرین وجذابی بوده ، که معاصرین را هم به تسلیم وستایش واداشته است .

چون دولت ومیرزا بعداز سال (۱۰۰۰ھ) زنده بودند، بنابران حیات مخلص هم درحدود همین سالها متیقن است ، اخوند درویزه که از مخالفین آهنین این گروه است ملا علی را از برادران ارزانی خویشکی میشمارد که از هند آمده، وبایزیدرا تقویت دادند، وازنزدیکان وی بودند(۱) بنابران قرین قیاس است که همین ملا علی اخوند در ویزه عبارت از مخلص باشد ، زیرا اخوند درویزه عادتی دارد که مخالفین خود را بنام کامل ذکر نمیکند ، وبه نیمه ساختن نامها ، آنها را تحقیر میکند مستر راورتی در دیباجهٔ گرامر خود ازیك قصیدهٔ قاسم علی افریدی یکنفر شاعری را بنام مخلص نیزذکر میکندکه بلاشبهه همین مخلص روشانی است .

بهرصورت اکنون ما زیاده ازین دربارهٔ مخلص معلوماتی نداریم ، ونه نمونهٔ کلامش بما رسیده است .

۲ :ـ ارزانی: این شاعر ازاعیان وارکان بزرگ روشانیهاست که به تصریح اخوند درویزه درتصنیف خیرالبیان نیزبهرهٔ داشته ، و« سه برادران بودندازافغانان خویشکی که یکی ملا ارزانی دویم ملا عمرسوم ملا علی وارزانی چون شاعر تیز فهم و فصیح زبان بود شعر افغانی وفارسی وهندی و عربی بیان کرده ، وارزانی کتابی را نیز تصنیف کرده وآنرا (چهاررما) (۲) نامیده ، وبعد از چندی از پیر تاریك ، ارزانی جدا شده ،

(۱) تذکرةالابرار والاشرار ص ۱۴۹ .

(۲) کذافی الاصل .

باز بهند رفته اما دوبرادر اوهمراه اومانده» (۱) .

از شعرای معاصر ارزانی ، دولت مقام وی‌را دربیتیکه پیش ازین ذکر رفت نشان میدهد خوشحال خان هم در عالم افتخار شاعرانه نامی از ارزانی می‌برد وگوید «مسخره می ارزانی خویشکی زمند کړ» .

رحمان بابا هم درین چنین مقام می سراید :

دمیرزا دارزانی دعوابه پر یکا　　　قدر دان دشاعرانو رحمان راغی

ازین تصریحات برمی آید ، که درعصر خوشحال ورحمان ، اشعار ارزانی شهرت بسزائی داشت ، که‌شعرای نامور مثل خوشحال ورحمان بابا رابه مقابله بر انگیخته است .

چون ارزانی معاصر بایزید بوده ، بنابران زمان حیات وی‌را درحدود سال هزارم هجری تخمین میتوان کرد .

مستررا ورتی بحوالهٔ یك قصیدهٔ قاسم‌علی افریدی ذکری ازارزانی‌می کند (۲) ودارمستتر نیز وی را ازقدمای شعرای پښتو می‌شمارد (۳) .

۳ : ـ عبدالله : از معاصرین روشانی هاست ، وبقول درویزه . پسر ملا رکن الدین بوده ، واز پنج پسرش که بدنیا آمده عبدالله شاعر زبان پښتو نیز بوده وبرادر دیگرش نعمت الله نیز دارای رسایل وتألیفی است (٤) بدون این قدر ذکر اخوند در ویزه دیگر چیزی از عبدالله در دست نیست .

٤:ـ میرزاخان انصاری : ازمشاهیر سبك روشانی‌هاست که‌فتح‌خان نامداشته ومیرزا تخلص میکرده استرا ورتی راجع بهوی چنین می نگارد :

که‌شاعریست مشهور وصو فی مشرب ، که کلامش مجموعهٔ تصوف است ودرسال (۱٦۸٦ ع) مطابق (۱۰۹۷ ه) درمحاربات‌اورنگ‌زیب درد کن خدماتی را انجام داده است (٥)

میرزا ازشعرائی است که ازطرف شاعرمعاصر خود دولت زیادتر ستوده شده ، ومراثی درد ناکی راجع به‌شهادت وی درجنگ دکن‌سروده ، وتاریخ‌شهادتش‌را (۱۰٤۰ ه) تصریح‌میکند:

دد کن په جنګ‌شهیدشو خوشنود اوسه　　　په‌تاریخ دزرخلو ښنت کښ‌ئي ګذرؤ

دولت‌وی را ازبزرگترین نمایندگان اشارات بایزید مشهورمیداند،وازبیانات‌خودمیرزاواضح است که

(۱) تذکرة‌الابرار والاشرار ص ۱٤۹ .
(۲) مقدمه گرامر آف پښتو .
(۳) دپښتونخوا دشعرهارو بهار طبع پاریس .
(٤) تذکرة‌الابرار والاشرار ص ۱۷۰ .
(٥) مقدمهٔ گرامر پښتو :

ازمهندر قریه‌درهٔ خیبر بوده ، وغالباً بقول راورتی ازقوم یوسف زئی است، میرزا دارای دیوان اشعاری است که‌دربین متقدمین ومتأخرین شهرت داشته وخوشحال خان هم میرزا راازکسانی میداند که‌درپښتو اشعار موزون عروضی راپیش ازوی گفته است ، خوشحال راست :

له چانه په پښتو کښې ما میزان لید لی ندی　　　میرزا په‌دازبان کښې ویل کړی دی تللی

ازدیوان میرزا یك حصه راراورتی درگلشن‌روه طبع کرده، واخیراً ازطرف ملاقطب اخوندقندهاری بعد (۱۲۰۰ هـ) شرحی نیزبران بپارسی نگاشته شده ، که اشعارش عموماً عشقی ودارای مضامین مغلق وپیچیدهٔ تصوف است، وازان می‌براید ، که‌وی قائل به‌وحدةالوجود بود، وعقاید راهبر خود «بایزید»را خوب بلباس شعر درآورده است .

۵ ـ:دیگر ازمشاهیر سبك‌روشانی شیخ دولت‌الله پسرداداو قوم لوحانی (لوانی) حسن خیل است که به‌تصریح خودش مادروی ازقوم‌وردگ بوده ، ومستر راورتی که‌وی را به‌غلط شخص جدید الاسلامی نامیده ، (۱) این اشتباه ناشی‌ازنام (شیخ) است که در هند جدید الاسلام را شیخ گویند ، ولی چون‌خودش واضحاً حسب‌ونسب خودرا نشان داده بنابران برای چنین اشتباه موردی نیست .

دولت از عمائد مسلك پیرروشن بوده ، ودردیوان خود قصائد زیادی را درمدح اولاد وپیر روشن سروده واکثریاران همسلك خودرا یامدح یامرثیه گفته‌است .

ازمضامین اشعارش ظاهراست که‌دولت تاسن‌چهل سالگی رسیده ، وتاسال(۱۰۵۸ هـ) زنده بوده‌وهمدرین‌سال‌مرثیهٔ‌یکی ازاخلاف بایزید را گفته است (۲)

دولت شاعر مغلق وزبر دستی بوده ، که‌دیوان اشعارش تاپنج‌هزار بیت‌میرسد ، واز اقسام شعر، غزل ، رباعی، مثنوی ، قصائد، وقطعات برجسته‌دارد ، کلامش جذاب‌وشیرین‌است که‌بلندی قریحه ، ومرتبهٔ علمش‌ازان واضح میگردد .

دولت درشاعری پښتو مقام بلندی دارد ، واولین شخصی‌است که‌بیان مقامات بلند تصوف ومسلك خودرا بالفاظ‌شیرین وشعر رنگینی‌درآورده، وقوت‌طبع‌وزورقریحه‌را نشان داده است .

۵ : ـ واصل: خوشحال خان این شاعر را همپایهٔ دولت وپیش ازعصر خودش شمرده وچنین گفته است :

که دولت وکه واصل وکه دانوروه　　　په خبرومی دهریوه ریشخند کړ

وازین تصریح خوشحال خان واضح است که واصل از دوره ایست که سبك روشانی‌ها دران رواج تمامی داشت ، میرزا حنان شاعر متأخر قندهار نیز ذکری ازواصل می نماید ،

(۱) دیباجهٔ گرامر پښتو طبع کلکته .

(۲) دیوان قلمی دولت متعلق بکتب خانهٔ پښتوټولنه .

ومعلوم میشود که دارای دیوان واشعار شیرینی است. «ښه شیرین اشعار ویلی دی «واصل»

ج . سبك ملا الف

درحدود سال هزارم هجری که سبك روشانی ها درسمت مشرقی افغانستان وسواحل اتك فروغی داشت ، درطرفهای قندهار نیز یك سبکی را می یابیم ، که آثار آن جسته جسته دیده می‌شود ، این سبك را ما سبك ملا الف نام می‌نهیم ، چون سابق تر ازوی شخصی بمن معلوم نبوده ، واگر باشد به کشف آثارش مؤفق نشده ام .

سبك ملا الف دارای خواص وممیزاتی است ، که درسطورذیل کوتاه می‌شود :

۱:- ازحیث معنی ومضمون نزدیك است بسبك خیر البیان واخوند درویزهٔ ننگرهاری یعنی تماما ازمضامین دینیه واخلاقیه باحث است ، ولی ازجنبهٔ تحقیق بران سبقت می جوید ، وازمنقولات دینیه بحث وبیان میراند ، وهدف اشعار ، اصلاح اخلاقی ودینی است ، نه مقابله.

۲:- اشعاریکه درین سبك سروده شده ، حصهٔ اکثر آن مثنوی است که مضامین دینی را ازعربی به پښتو منظوما ترجمه کرده اند ، وعقاید اهل السنه را شرح داده .

۳:- درین سبك صنایع وبدایع شعریه کمتر دخلی دارد ، وبا الفاظ بی تکلف و بیانی ساده مطالب خودرا درشعر آورده اند ، واستعارات شاعرانه را دران راهی نیست .

٤:- بحور اشعار آن هم کوتاه و بریده انتخاب شده که خواننده زود بمقصد اشعار رسیده می‌تواند .

٥:- باین سبك اغلب کتب درسی پښتو سروده شده ، که درعصرهای قبل دراکثر حصص پښتونخوا درنصاب ابتدائی تدریس عمومی داخل بوده ، وزنان ومردان آنرا می‌خواندند، وذریعهٔ آن به احکام واعمال ابتدائیه وعقاید لازمهٔ اهل السنه آگاه می‌شدند .

سبك ملا الف دراطراف قندهار مدتها ذریعهٔ افاده واستفادهٔ علمی قرارگرفت، وکتیبیکه باصول سهل وممتنع بدین سبك می‌نگاشتند ، مورد استفادهٔ عمومی واقع میگشت !

گفتیم شخص نخستینیکه آثارش درین سبك بمن رسیده ومعلوماتی ازوی در دست است ، ملا الف نامدارد ، که درقرای (اتغر) کلات سکونت‌داشت واصلا هم هوتك‌بوده است .

ملا الف شخص جها ندیده وسیاحی بود ، که مدتها دور از مسکن خود به تحصیل علم می‌پرداخت ، ودرانجا از استادش ملا محمدعظیم استفاده می‌فرمود .

ملا الف درحدودسال هزارم هجری می زیست ، وبسبك اوزان و الحان ملی که اثر قدماءست نیز یك نصیحت نامه را منظوم ساخته ، ولی کتاب دیگرش درمثنوی خفیف (بحر الایمان) است که بسال (۱۰۱۹ هـ) آنرا نظم کرد ، وزیر عناوین عربی عقائد اسلامی را شرح داد .

ملا الف درتمام اشعار خود ، قیافت یك نفر مبلغ را بخود میگیرد ، ونصایح گرانبهائی را میدهد ، سبك ملا الف بعداز وو سعت یافته ، واغلب پیروان این سبك اخلاق وعقایدو قصص وسیر راهم بدین سبك منظوم کردند ، اینك نمونهٔ ازکلامش منقول از بحر الایمان :

راشه وا وره اې فرزنده تاته وایم ار جمنده
تهٔ دپاك نبي پرلارشه دنبي پرلاره ولاړ شه
یوقدم له شرعی زو یه بیرون مه اخله نیکخویه
که بیرون یوقدم کښېږدې دنبي شرعه به پرېږدې
نصیحت کوم وتا ته مه جا روزه بله خواته
تاته وایم څما ځان یې لادځان راباندی گران یې
څمو ز پلار یو وهمدمه د غه یو بابا آدمه
نور به څه ځبله جدایو چه جدا پربله خوایو
نصیحت می کړه قبو له پر ته مه ښوره ملو له
مجلس کړه دصا لحینو ناستې مکړه دبې دینو
هرمجلس لره اثر دی !
په حدیث که دی باور دی

۲ـ شخص دیگری که درسبك ملا الف آثارش دردست است ، مرحوم ملا شیرمحمد هوتك است ، که بسال (۱۰۹۲ ه) درقندهار متولد ، وازعلمای معروف عصر خویش بود .

ملاصاحب اوقات جوانی خود را به تحصیل علوم درهرات وایران سپری وبعد ازان پس بقندهار برگشته وبه تعلیم وتصنیف پرداخته است ، شیرمحمدبعمر (۸۳) سالگی به سال (۱۱۷۵ه) درقندهار ازدنیا گذشت ، وبطرف غرب قندهار درتکیهٔ ملاشاهو مدفون گشت ، وی در منطق وعلوم دینیه دستی داشت، وآثاری را به سبك ملا الف به لهجهٔ عالمانه ومتین درپښتو سروده که حاوی برمضامین اخلاقی ووعظ ونصیحت وعرفان است .

شعرش ساده وبی تکلف است ، یك کتاب منظومش اسرارالعارفین نامدارد ، که بهمثنوی خفیف از کتب معتبرهٔ دینی اخذ واقتباس شده است ، یك اثردیگرش هم تجوید افغانی منظوم است واین آثار وی رادررأس شعرای سبك ملا الف قرار میدهد .

۳ـ شیرمحمد ننگرهاری : که پس ازسال (۱۱۰۰ه)می زیسته ، واشعار اخلاقی و دینی ومواعظ راسر وده ، ازین قطعه، نازکی فکر وطرز حیاتش خوب آشکارا می شود :

یا گوښه وای له سړیو پرآسمان باندی سحاب وای
یاعاشق وای پر مهرویو یامعشوق لکه آفتاب وای

چه‌نه‌داشوي‌نه هغه شوي   شیر محمد کشکی تراب‌وای

٤:ـ حضرت میان فقیرالله جلال آبادی ولدعبدالرحمن و از حصارك سمت‌مشرقی است،جناب شان از اعاظم مشایخ طریقت و عرفان بوده ، و در علم وعرفان وتصوف اسلامی مرتبتی دارد شامخ که‌بسی‌از بزرگان طریقت ومشاهیرزبر دست این روش‌است ازوی استفاده کرده اند جنابش در حدود (۱۱۵۰ ﻫ) حیات داشته ، ودرشکار پور سنده مرکز ارشاد بوده اند در عربی آثار شان زیاد است که‌ازانجمله فتح‌الجمیل فی مدارج التکمیل ، فیوضات الهیه ومشهورتر همه قطب‌الارشاد ومکتوبات نفیس شان‌است در پارسی ، ومنظوماتی هم بعربی و پارسی دارند ، میان صاحب از شعرای سبك ملاالف در زبان ملی نیز بوده ، و کتابی بنام فوائد فقیرالله درپښتو منظوم فرموده اند ، جناب شان در حدود (۱۱۹۵ﻫ) درشکار پور وفات و مرقد منور شان زیارتگاه عوام است .

اعلیحضرت احمد شاه بابای کبیر نیز به وی ارادتی داشت ، و از مراتب علمی شان استفاده می فرمود.

٥:ـ ملاعبدالرشید: ولد سلطان حسین‌ولد عبدالرحیم قریشی است،که در ملتان خاندان شان مرکز علم وفضل بوده ، و در عصر سلاطین مغولیه اعزازاتی داشتند ، عبدالرشید از انجا به لنگر کوت آمده ، وبسال (۱۱۲۹ﻫ) کتاب معروف‌رشید البیان رابه‌پښتو منظوم‌داشت (۱) وتمام مسائل‌ضروریه ومبادی فقهیه وعقائد را دران گرد آورد روش بیانش سهل و ساده و در عین زمان بلیغ و دلچسپ است ، وی ازارکان مهم سبك ملا الف شمرده میشود، و کتابش تا امرز مورد استفاده عوام است ، ودر پښتو کتابی را باین شهرت ندیده ایم .

٦:ـ سعادت خان : ولد عبدالرحمن که در کابل ورهناس وننگرهارسکونت داشته ، و در سالیکه نادرشاه افشار برهند می‌تاخت ، در کابل بوده و شاگرد محمد سعید لاهوریست ، وی کتابی را بنام کیمیای سعادت در (۱۱۵۰ﻫ) بسبك ملا الف پرداخت (۲)

۷:ـ جان محمد اصلاً ازحدود ننگرهارو پشاوراست که درحدود (۱۱۵۰ﻫ) حیات داشت و کتابی رابنام نورنامه نوشت ، اشعارش رنگ اخلاقی و دینی دارد ، وگاهی غزلیات عشقی را نیز می سروده است .

۸:ـ ملا فرح الدین : مشهور به اخوند صاحب واز مشاهیر عرفانی دورهٔ احمد شاهی است درقندهار،که‌بسال(۱۱۵۹ﻫ) متولد وبسال (۱۲٤۱ﻫ) بعمر ۸۲ سالگی‌درقندهاروفات وهمدرانجا مدفون است ، وی ازجناب میان فقیرالله صاحب شکار پوری استفاده واستفاضه فرموده (۳)

---

(۱) رشیدالبیان (۲) کیمیای سعادت .

(۳) مکتوبات میان فقیرالله (رح)

ودرقندهار بزرگترین اولیای عصرخود شمرده می‌شد ، اخوند صاحب در پښتو کتابی را بنام تعداد الکبائر به مثنوی خفیف منظوم فرمود که تادوهزار بیت میرسد .

۹ :- محقق‌قندهاری : علامهٔ مشهورحبیب الله معروف به حبواخند زاده کاکړی قندهاری است ولد ملا فیض الله که ازمشاهیرعلمی قرون اخیرافغانستان است وشهرت علمی وی درآفاق پیچیده ، علامهٔ مرحوم بسال (۱۲۱۳هـ) درعصرشاه زمان سدوزی درقندهار متولد ، وتحصیل علوم رادرهند وایران وافغانستان فرموده ، وازاساتید ومعاصرین علمی شان مرحوم ملا احمد ابدالی است درقندهار ، ومرحوم ملا محمد اعظم تره کی درمقر ، و بامولوی اسماعیل مجاهدمشهور سرحدی نیز مراودات داشت .

تألیف شان درعلوم شرقیه بعربی و پارسی‌زیاد است ، که ازشهکارهای علمی شمرده میشود حضرت علامه در رمضان (۱۲٦٥هـ) بعمر ٥۲ سالگی وفات و درقندهار مدفون است .

ازاشعارشان درپښتو کتابی‌است بنام منهاج العابدین که بسال (۱۲۳٦هـ) ازنظم آن فارغ شده اند ، وازآثاراولیهٔ ادبی پښتومحسوب میگردد ، ومشتمل‌است برابحاث عرفانی وعقایدومعاشرت .

مراتب علمی وبلندی مقام شان درمنقول ومعقول خیلی‌مشهوراست ، که مراتب ادبی شان را تحت الشعاع قرارمیدهد ، ولی ماجناب شان راازادباء وخدمتگاران ، زبان پښتو نیزمیدانیم ، که این خود برای یك عالم بزرگ و دانشمند متبحرافغان ضروراست .

۱۰ :- ملا زبر دست کاکړ ، ولد کرم خان و لد جلال قند هاری است ، که در حدود (۱۲۰۰هـ) زنده‌بود و کتاب روضة النعیم رابسال (۱۲۲٦هـ) به پښتومنظوم داشت ، این‌کتاب مثنوی است دربحرخفیف که مضامین‌آن اخلاقی بوده ، وسبك خود رادران خوب پرورده است .

۱۱ :- مولوی عبدالمجید کاکړ : از دود مان علامهٔ محقق حبیب الله قند هاری است ، که درعلوم مروجهٔ عصردستی داشت وخطاط زبردستی بود ، وی درسال (۱۲۲٦هـ) در قندهار متولد ، و بسال (۱۲۸٦هـ) بعمر شصت سالگی کتابی را در سیرت نبوی منظوم ساخت ، که فضیلت علمی وی ازآن آشکاراست ، این اثر درزبان پښتومنحصر بفرد بوده ، ودرحدود سی تاچهل هزار بیت دردوجلد ضخیم خاتمه می یابد ، ومؤلف دانشمندآن هیچ سخنی رابدون سند محکم نمی‌آورد ، کلامش هم ساده وشیرین ومثنوی بحرخفیف‌بوده ، وازآثارنافعهٔ پښتواست .

۱۲ :- شخص دیگریکه باین سبك شعر گفته صاحبزاده مراد علی کاموی ولد جناب عبدالرحمان السیلانی است که در حدود (۱۲۳٥هـ) در کامهٔ جلال‌آباد مسکن گزیده است ،

مرادعلی درسال (۱۲۲۰هـ) متولد ، ودر علوم متداوله دستی یافت ، وچندین جلد کتب را در موضوعهای دینی نگاشت ، که ازآثار برجسته‌اش تفسیر یسیر قرآن کریم است در دو جلد که‌بسال (۱۲۸۲هـ) نگارش‌یافته. مرادعلی درپښتوطبع روانی‌داشت ، واشعارخوبی‌ازوی مانده‌است.

۱۳ :ـ دوست محمد ختك : نواسهٔ حاجی محمدا کرم وکواسهٔ محمدزمانخان است ، کوی ولد زرنام ولد پاینده خان ولد عبدالقادر خان ولد خو شحال خان مشهور است ، ومحمد زمانخان از اکوره ومسکن خود کوچیده وبقندهار رحل اقامت افگنده است ، دوست محمد چون ابأعن جد ادیب زاده بوده ، وبه بزرگترین شعرا وپدر زبان پښتو خوشحال خان نسبت داشت ، بنابران وی هم بسبك ملا الف اشعار زیادی را سرود که تعداد آن از سی تاچهل هزار میر سد ، تولد دوست محمد در قندهار بحدود (۱۲۳۰ه) واقع شده است .

دوست محمد علاوه بر آثار منثورهٔ پښتو کتابی را بنام بحرالعلوم در حدود بیست هزار بیت بسال (۱۲۹۰ه) واخلاق احمدی رادرحدود یازده هزاربیت بسال(۱۲۹۲ه) منظوم داشت ، وهمهٔ این کتب حاوی است بر مواعظ واخلاق وتراجم از آیات واحادیث شریفه ، که تمام شعرای مکتب ملاالف برین طریق رفته‌اند ، شعروی سلیس وروان و دارای مزایای شستگی وسادگی است ، وهردو کتابش مثنوی خفیف است !

۱٤ :ـ از آخرین ونزد یکترین پیروان مکتب ملا الف ، مرحوم ملا عبدالباقی کاکړ است ، که فرزند ملا عبدالرسول وزیر سردار کهندلخان محمدزائی بوده ، وبعد از (۱۲۵۰ه) در قندهار متولد وبسال (۱۳۰٤ه) شمسی بعمر تخمیناً نود سالگی به قندهار درگذشت ، ملا صاحب عالم متبحر وجهاندیده وفکوری بود ، وکتابی‌را بنام تبیین الواجبات لتخریب العادات در بحر طویل پښتو بصورت مثنوی در حدود شش‌هزاربیت منظوم فرمود ، که حاوی مضامین اصلاحی ودینی وفقهی است ، کلامش هم پخته ومتین ولذیذ است .

۱۵ :ـ اخوند کبیر پشاوری از شاگردان متأخر مکتب ملاالف است ، که کتابی‌را بنام معجزات در مثنوی پښتو منظوم ، وبیادگار مانده روش کلامش دلچسپ و خوب است .

د : سبك ومكتب خوشحال خان

بعد ازسال هزارم هجری نهضت مخصوص ، وجنبش شدیدی را در عالم ادب وشعر پښتو می‌یابیم ، که معلم بزرگ ومؤسس اولین این نهضت همانا یکنفرسردار معروف وشخص آهنین پښتون مرحوم خوشحال خان ختك است که قریحهٔ روشن وبلند ش را بپایهٔ عروج رسانید ، واو را میتوان استاد بزرگ وپدر ادب پښتو شمرد .

خوشحال خان سردار بزرگوار وشجاع قوم ختك در اکوره اتك بوده و پسر شهباز خان ولد یحی خان ولد ملك اکوړی است که سلسلهٔ نسب آنها بواسطهٔ هژده هم به کرلاڼ مشهور میرسد ، که در انساب افغانی وی را پدر بزرگ اقوام

ختك گفته اند (۱)خوشحال‌خان‌درسال (۱۰۲۲هـ) از صلب یحیی‌خان بدنیا آمدوپدرش ازرجال بزرگ دورهٔ شاه‌جهان مغولی بود ، که دریکی ازجنگها بسال (۱۰۵۰هـ) مجروح ووفات شد ، وازطرف شاه‌جهان ، خوشحال‌خان پسر بزرگش ، رئیس ومشر افغانان‌شناخته آمد (۲) ولی‌بعد ازانکه اورنگ زیب‌مغولی شاه‌جهان‌را اسیرومقام سلطنت‌را بچنگ آورد ، مناسبات این نامور افغان بامرکز دهلی خیره گردیده ، واورنگ زیب که به سبب نفوذ فوق العاده و مردانگی خوشحال خان ازطرفش مطمئن نبود ، درصدد گرفتاری وی برآمد ، ودر رمضان (۱۰۷٤هـ) خوشحال‌خان‌را بلطائف‌الحیل به‌پشاور جلب ، وازانجا تحت‌الحفظ بدهلی فرستاد ، بعد از حضور بدربار دهلی حکم حبس وی راصادر وچهار ماه دردهلی ، وبعد ازان تامدت پنج‌سال دررنتهپور محبوس ماند (۳) .

خوشحال‌خان بعد ازانکه درنتیجهٔ مردانگی یاران خود ازحبس رها وبوطنش باز گشت برخلاف مظالم دربارمغل علناً اعلان مصاف داد ، ومردانه ایستاد ، وبارها لشکر مغل را سخت کوفت ، ودمار ازروزگارشان برآورد ، وبه‌تقاضای فطرت‌افغانی : واحساسات پرشورخویش انتقام خودرا پوره ازدشمن کشید ، وتاکه‌می‌توانست نماند ، که‌قوای دربارمغل برکوهسار آزاد افغان تسلط جوید .

خوشحال خان بعد ازیکدورهٔ حیات خیلی دلیرانه وپرافتخار درحالی که بزبان وملت خود خدمتها نموده وجان خودرا درین راه باخته بود ، بعمر ۷۸ سالگی بتاریخ ۲۸ ربیع الاول (۱۱۰۰هـ) ازجهان گذشت ، ونام نیك جاویدی را دردنیای‌افغانیت وملیت ماند ، ودروصایای آخرین خود همی گفت :

«مرا درموقعی دفن سازید ، که آنجا گردسم ستوران سواران مغل راهی نداشته باشد»

خوشحال‌خان قهرمان‌بزرگ، وقوماندان دلیروجنگجوئی‌بود، که‌روح ملیت‌راتکان‌داد وازطرف دیگر به اشعار آبدار خود ملت وزبانش را زندگی بخشید .

درتاریخ ادب پښتوما ، شخصیت‌برجسته‌تر وشاعری بزرگتری‌را ازخوشحال‌خان نمی یابیم بنابران وی را «پدر ادب پښتو» میدانیم .

خوشحال خان درمدت حیات پرافتخار خویش متجاوز ازپنجاه هزار بیت ، اشعار رنگین وقیمت داری را سرود ، وشعر پښتورا رونق وفروغی بخشید ، که‌پیش ازان فاقد آن‌بود ، وی مؤلف بزرگ این زبان است که علاوه براشعار گرانبها کتب متعددی را درین زبان نگاشته

(۱) حیات افغانی ، مخزن افغانی ، خورشید جهان ، تاریخ مرصع .

(۲) تاریخ مرصع .

(۳) رجوع به‌کلیات خوشحال‌خان حبس نامه .

وراورتی مؤلفات وی‌را تا (۲۵۰) جلد شمرده است .

خوشحال خان درفنون سخنوری قدرتی داشت ، و فنون ادبیه چون بدیع ، بیان ، معانی وغیره رانیك میدانست ، بنابران درپښتو تمام اقسام اشعاررا داخل کرد ومکتب مهمی‌را تأسیس فرمود که بعد ازوی اخلاف وشاگردانش آنرا وسعت دادند ، وشعرپښتورا باوج رسانیدند (۱)

خوشحال درپښتو مبتکر سبك مخصوص ، ومؤسس مکتب معینی است ، کهدارای مزایا وخصائص ذیل است :

خصائص سبك ومکتب خوشحال خان :

۱ : ـ سبك خوشحال خان شعرپښتورادامنهٔ وسیعی داد ، علاوه برغزل ، ومثنوی وقصیده‌ورباعی که پیشتر سروده شده بود ، تمام اقسام شعررا که‌درعربی وپارسی موجود است ، به پښتو سروده وعلاوه بران بعضی‌ازمنظومات خوبی‌را که‌درپارسی نظیر وبحورآنرانمی‌یابیم ، ابتکارفرمود .

۲ : ـ درسبك خوشحال‌خان هر گونه مضامین صوفیانه ، اخلاقی ، فلسفی ، فکاهی ، مدح ، رثاء محاکات ودروس اجتماعی وتحریك به‌عواطف ملی‌وتلقین مزایای ملی رامی یابیم ، و بالفاظ کوتاه این سبك، سبك جهان شمولی است، که‌هرچیز رادران یافته می‌توانیم .

۳ : ـتنمیه وپرورش احساسات ملی ، واخلاق افغانی که‌به‌تعبیر خودپښتونها (پښتو وپښتون والی) است ، درسبك خوشحال خان زیاد بنظر می‌آید ، واشعار خودآن بزرگوار بهترین ممثل احساسات ملی است .

٤ : ـ درین سبك قصاید طویلی راجع‌به‌یك موضوعی که‌شاعر پسندیده، سروده شده ،وهر قصیده ازحیث مضمون یك مقالت تاریخی یامثلاً اجتماعی وتبلیغی شمرده می شود .

٥ : ـ درسبك خوشحال خان ، صنایع بدیعی وتلازمات وتشبیهات دلکش داخل گردیده ، ولی‌دراشعارسلاست‌وساده‌گی‌خودرا قربان صنعت وتکلف نکرد ، وشاعر این مکتب هم دورتر از دامان طبیعت نرفت ، وپیچیده‌گی را به‌اشعار وسروده های خودجای نداد .

٦ : ـ احساسات حماسی ملی‌را پدرادب پښتو درسبك خود استقرار بخشید ، و پیروانش هم کم‌کم تعقیب کردند .

۷ : ـ هجو وتنقید هم در سبك خوشحال خان جای گزید ، ومخصوصاً استعمار طلبان مغول راشعرای افغان مورد نکوهش قرار دادند ، ودرمقابل پښتون والی که جامع صفات شجاعت وشهامت وفتوت است بصورت منفی یاضد آن مغلواله رااستعمال کردند .

این اظهار نفرت ازتغلب غیر روح این سبك شمرده شده ، که اغلب شعراء از مظالم مغلواله

(۱) شرح این مجمل رادرمقدمه کلیات خوشحال خان بخوانیدطبع قندهارازنشریات نگارنده

می‌نالندوآن رازم‌ونکوهش میکنند .

۸ : ـ درسبك خوشحال خان ومکتب وی انواع حکم ومطالب فلسفی، واندرزهای مفید اجتماعی دیده‌میشود که‌شعراء آنرا مانندگوهرشاهوار بسلك نظم کشیده اند ، وفلسفه های دقیق واسرار زندگانی راصریحاً بیان کرده اند .

۹ : ـ ازنقطهٔ نظر ارزش ادبی سبك خوشحال‌خان‌جامع‌ترین وبهترین سبکهای پښتواست چه‌از پهلوی معنی وچه ازجنبهٔ ادب وبهای شعری ، قیمت دارتر است .

۱۰ : ـ از حیث تخیل ورنگینی آن نیز سبك خوشحال خان بهتر است ، ومابلند ترین وپر نزاکت ترین تخیلات شاعرانه را در ان می یابیم ، بلکه خود خو شحال خان و بسی از شاگردان مکتبش قهرمانان دنیای تخیل بوده ، ودرین مزیت که روح شعر شمرده می‌شود ، ابتکار ها نموده ،وازبداعت وقرائح اخلاقی کار گرفته اند ، که نوترین وبدیع ترین ابتکارات ادبی رادران راه است، واز پهلوی تخیل ، این سبك خیلی رفیع وا کمل وسالم است.

مکتب ادبی ودودمان خوشحال خان

خوشحال خان بزرگ وپدر پښتو ، بحیث یکنفر استاد دانشمند وهوشیار، مکتبی رادرادب پښتو کشود ، که تمام افراد دودمان و پسران هوشمند خودرا دران پرورش داد ، که بعدازوی هریکی بنوبهٔ خود علم سخنوری را درکوهساران ما افراشت ، وشعر پښتورا رنگینی وبداعت بخشود، دودمان خوشحال خان درادب پښتوسویمین خاندان ادبی وعلمی است، که بعدازخانوادهٔ بایزید ، واخوند درویزهٔ مرحوم ادب وشعر پښتورا پروردند، در دودودمان نخستین احساسات دینی ومسائل تصوف مدار شعر وادب همی بود ، ولی در مکتب خوشحال خان باوجود رعایهٔ روح مقدس دینی ، احساسات ملی وحماسی وبزمی رانیز می‌نگریم ، وهمین مکتب است که دامنهٔ شعر وادب را پهنائی عالمگیری داد ، وشعر پښتورا ازهرپهلو بمرتبهٔ کمال وزیبائی درآورد.

اینك ما اولا ادبای بزرگ دودمان علمی حضرت پدرپښتو را نام می‌بریم ، وبعدازان تمام پیروان سبکش راهم می‌شناسانیم :

۱ : ـ اولین شاعر برجسته وسخنگوی ناموریکه ازمکتب خوشحال خان برآمد ، پسر بزرگش عبدالقادرخان است ، که بسال (۱۰۶۲ه) بدنیا آمد وتا سال (۱۱۱۸ه) نیز حیات وی یقینی است ، عبدالقادر خان مانند دیگر افراد خاندانش مدتها درهند نفی ، وبحکم دربار مغل ازوطن عزیزش دور افتاده بود ، ومدتی هم درکابل زیسته است (۱)

شعر عبدالقادر عشقی ، اجتماعی واخلاقی است ، وبهرهٔ هم ازتصوف دارد ، که بهترین ممثل

(۱) مقدمهٔ دیوان عبدالقادر خان طبع قندهار

مزایای مکتب خوشحال‌خان شمرده میشود ، وعلاوه بردیوان اشعار که درحدود سه ونیم هزار بیت بسال ۱۳۱۷ ـ ازقندهار طبع ونشر کرده ام .

آثار دیگری را هم به پښتو نوشته که مستر راورتی عدد آثارش را تاشصت می‌شمارد (۱) و ازانجمله گلدسته ترجمه گلستان سعدی ، ونصیحت نامه به صنعت تجنیس ، و چهل حدیث ، وقصهٔ آدم خان ودرخانی ، ویوسف وزلیخا به بحر خفیف درچهار هزار بیت بمامعلوم است .

۲ : ـ اشرف خان فرزند لایق وسلحشور خوشحال خان است که (هجری) تخلص میکند، ودرمصافهائیکه پدر نامورش به اورنگ زیب مغولی‌داده بود بسال (۱۰۹۳ ﻫ) بدست قشون مغل افتاد ، ومدتها دردکن وبیجاپور نفی ، ودرفراق وطن اشعار سوزانی را می‌سرود ، واین گوهرهای آبدارشعرملی‌ما بعداز وفات (هجری) درفراق وناکامی ، همدران جا محو وتلف گردید ، هجری درمکتب خوشحال خان مقام بلندی دارد ، وبابرادرش عبدالقادرخان همدوش وهمسر است ، واشعار نغز عشقی را سروده است ، که پښتو شناس معروف مستر راورتی تقریبا هشتاد سال پیشتر یك‌قسمت غزلیات قیمت دارش‌را . درگلشن روه‌طبع وازضیاع محفوظ داشت .

۳ :ـ صدرخان نیز پسر خوشحال‌خان‌وازادبای ناموریست ، که بسبك پدرسروده ، وچند غزلش را پادری هیوز درسال ۱۸۹۳ ع طبع ، وبه قدر دانان ادب ملی سپرده است (۲) وازان متانت طبع و بلندی قریحهٔ صدر خان ظاهر میگردد ، ولی دیوان اشعارش گم شده ، واین لؤلؤی غلطان نایاب است .

٤ :ـ علی‌خان یکی ازمشاهیر این دودمان تاریخی است که پسر محمدافضل خان و لد اشرف خان هجریست ، ومدتی رئیس قوم خود همی بود ، وی برادر شاعر معروف دیگریست که شیدا تخلص میکند ، ومادر سبك خودش ازو ذکری خواهیم کرد ، علی خان بعدازانکه مدتی بحکومت وریاست قبایل خود پرداخت ، بسبب رقابت‌های خاندانی ازوطن‌دوری گزید ، واواخر زندگانی خودرا درفراق وطن بسربرد (۳) وی دارای دیوان اشعاریست که امروزبدست نمی آید .

۵ :ـ سکندر خان پسر خوشحال خان شاعریست ، که دیوان گرانبهائی داشت ، و درمکتب خود ، باعلیخان وشیدا همسربود ، مستر راورتی نیز به حوالهٔ یك قصیدهٔ قاسم علی افریدی نام وی را درجملهٔ شعرامی آورد (٤) وهیوز یك دریتیم،ویکغزل را ازدیوانش درکلید افغانی

(۱) انتخاب شعر پښتو اثر راورتی .
(۲) کلید افغانی هیوز
(۳) حیات افغانی ص ۳۲۲ وخورشید جهان ص ۲٤٤ ـ
(٤) تاریخچهٔ شعر پښتو نگارش نگارنده

طبع ومحفوظ داشته است سکندر خان بنام مهرومشتری کتابی رابه پښتو منظوم داشت ، که پیش ازوی محمدبن احمد تبریزی آنرا بسال (۷۷۸ه) در پنج هزار بیت به پارسی منظوم و هکذا چندین نفر ازشعراء بزبان تورکی نظماً ترجمه کرده بودند (۱)

یاد داشت :

ازنویسندگان نامور دودمان خوشحال خان یکی کاظم خان شیداست ، که ازین خاندان تاریخی برامده ولی بسبك (حمید) شعر سروده ، بنابران‌وی‌رادرا نجاذکر خواهیم کرد، شخص دیگر محمدافضل خان ولداشرف خان است که تاریخ معروف «مرصع» رابزبان پښتو نگاشته ولی شعری ازوی ندیده ام ، وهم ازین رو ذکرش را درشعرای این مکتب جائز نشمردم حالا می روم که ازپیروان دیگرسبك خوشحال‌خان نیزذکری کنم :

پیروان این سبك

۱:- عیسی اخند زاده : عالم وشاعریست که بعداز (۱۰۵۰ه) درقندهار حیات داشت ودر مجامع علمی محشور بود ، وی دارای دیوان مدونی است که میرزا حنان قندهاری ذکری ازان می نماید .

۲:- خواجه محمد بنگښ ، ازمعاصرین وپیروان خوشحال خان است ، که ازقوم بنگښ بوده وازمظالم حکومت مغول می نالد ، وی شخص سالك وعارفی بوده وبا او رنگ زیب مغولی معاصراست ، درکلامش بداعت ورنگینی دیده می شود .

۳:- معزالله با عبدالقادر خان معاصرو بعد از(۱۱۰۰ه) زنده بوده ، عالم و ادیبی‌است. که با عبدا لقادر خان مشاعره های خوبی دارد ، وباآن شاعر بزرگوار همسری میجوید .

٤- عثمان: ازمعاصرین عبدالقادرخان ودرطبقهٔ متوسط مکتب خوشحال‌خان داخل است ، وباعبدالقادرخان مشاعرهٔ خوبی دارد .

٥- اودل: ازمعاصرین خوشحال وپسران ویست (۲) کهدرمشاعرهٔ عبدالقادرخان شرکت ورزیده، وپادری هیوز چندغزلی‌را ازدیوانش نقل‌میکند، اودل باپسران خوشحال‌خان درشعر همسری میجوید .

٦:- اشرف:این‌اشرف ماسوای اشرف‌خان هجریست‌کهذکرش‌پیش گذشت،ولی‌بافرزندان خوشحال‌خان معاصر وباعبدالقادرخان مشاعره هادارد .

۷:- فاضل: راورتی وی‌را ازشعرای معاصرخوشحال‌خان می‌شمارد، وقاسم علی افریدی

(۱) کشف الظنون ج ۲ ص ۳۷۳

(۲) منجم العمران مستدرك معجم البلدان سید محمد امین خانجی طبع مصر ص ۳۳٥

درقصیدهٔ ازوی ذکر میکند پادری هیوز چندین غزل وی‌را محفوظ داشته است (۱) شعرای دیگریکه هیوز از دیوانهای شان غزلیاتی را انتخاب ودر کلید افغانی طبع کرده ، وبسبك خوشحال خان داخلند :

۸:- ابراهیم (۹) فضیل (۱۰) حسین (۱۱) مهین(۱۲) عصام (۱۳) ابوالقاسم (۱۴) فتح علی (۱۵) علیم. ولی متأسفانه‌سفائن اشعار این شعرای برجسته گم‌شده وجزاز خاورشناسان مدقق بدست دیگران نرسیده است .

ه :سبك رحمان بابا

درعصر زندگانی خوشحال خان که ستارگان‌درخشانی دراسمان ادب پښتو در خشیدند . دربها درکلی بطرف جنوب شهرپشاور به‌اندازهٔ پنج میل‌دوردریك خانوادهٔ فقیرطفلی‌بدنیا آمد که‌وی‌را عبدالرحمن گفتند ، این شخص که ازقوم مهمند سربن بود، وهیوز وی را از عشیرت ابراهیم زی مهمندمی‌نویسد (۲) بعدها مصدر کار نامهٔ بزرگ ادبی گردید، و درزبان پښتو شاعری شیوا، وگویندهٔ زبردستی برامد، ومکتبی‌را کشود ، وسبکی‌را آفرید ، که ما آنرا سبك رحمان بابا گوئیم .

رحمان بابا بعداز (۱۰۵۰ ه) بدنیا آمد ، وتاعهد شاه عالم مغولی فرزند اورنگزیب که جلوس‌وی در(۱۱۱۸ ه) است، حیات داشت، بقول هیوز رحمان‌بابادرعنفوان شباب‌درا کورهٔ ختك‌باپدر پښتو مرحوم خوشحال‌خان ملاقاتها کرد، وبهرهٔ از انفاس میمونش اندوخت (۳) رحمان‌بابا شاعرنازك‌خیال ومتین وسنجیده گوئی بارآمد، ودر عالم ادب‌پښتو شهرتی را یافت که نصیب دیگران نشده بود، وی‌ازطرف طبقات عامه درسر تاسر وطن مورد احترام وقبول گردید، ولقب «بابا» را که‌غیراز احمدشاه بدیگری داده نشده است، دریافت .

سبك رحمان ومکتب ادبی اوبهترین وجامع ترین سبکهاست، رحمان بابااز‌فطرت انسانی ترجمانی کرده وندا‌هایش ازاعماق قلب برامد، وسرود هایش رامطابق به‌طبیعت افغانی سرود.

رحمان ازدنیای اخلاق واجتماعیات باعنعنات افغانی خود برابر ترجمانی کرده، وازعالم تصوف وعرفان جنبهٔ عملی‌را برگزید، و ازعشق وواردات آن بخوبترین و دلچسپ ترین صور پرشور ترین احساسات وجذبات گرم وسوزان رابروز داد .

بنابران مکتب رحمان بابا ، بسی ازجنبه های ناقص شعر پښتورا تکمیل کرد ، ودرهرموضوع

---

(۱) کلید افغانی هیوز .
(۲) مقدمهٔ کلید افغانی هیوز .
(۳) مقدمهٔ کلید هیوز .

باقدرت ادبی ، وچیره دستی داخل گردید ، که مکتب وسبك وی خواص ذیل را دار است :

خواص سبك رحمان بابا :

۱:- درین سبك شاعر ازعالم روح الهام میگیرد ، وسروکارش هم زیاده‌تر باماده نیست ، وازعالمی که ماورای این سقف نیلگونست میسر اید، واز جهانی که منبع فیوض معنویست ، نغمهٔ می نوازد . گویا این دورهٔ اولین است که شاعر سلحشور افغان نیزه وسپهررا با کمند صید بهرامی به هیکل فلسفه وتصوف گذاشته وجام افغان‌نمای تخیلات فوق‌الطبیعه را شاید باراول ازدست در داشام های هندی می ستاند .

۲:- شاعردرین سبك از کثافات مادی دوری میجوید ، و بمقامی می آرامد ، که درانجا صلح کل بوده ، و غوغائی از ین جهان خاکی نیست ، و زیاده‌تر دنیای خاکی راتنقید ، و اوضاع آنرا بنظرخوب نمی بیند ، واز آلایش های آن تبرا می جوید .

۳:- درتصویر احساسات وطرز بیان وروش اداء ، این سبك خیلی ساده وسلیس وروان است هیچگونه ابهام رادربیان جائزنمی‌شمارد ، عبارات والفاظ شعرراخیلی شسته وپاکیزه انتخاب میکند

٤:- غزلیات ، وقصاید ورباعیات وتخمیس ، ودیگراقسام شعررا به اسلوبی پاکیزه می سراید وزیاده تر ازعشق واخلاق بحث میراند .

۵ :- درجهان عشق وعلاقه مندی نیز به واقعیت میگراید ، وکمتر تابع خیال‌میگردد .

٦ :- عشق والهام روحی‌رامدارحیات می‌شمارد ، ویقین وایمانرابرعقلیت محض‌ترجیع میدهد .

رحمان بابا پرورندهٔ نخستین این سبك نیز شخصی بود ، که یك گونه زندگانی عرفانی و روحی داشت ، و به متاع دنیا کمترمایل‌بود ، ایمان ویقین‌رامدارزندگانی قرارمیداد ، و همواره دردامنه های کوهسار ، و پیرامون قریهٔ خویش زیر درختی می نشست ، وازعالم معنی الهام می گرفت ، واشعار بدیعی رامی‌سرود ، این آرامگاه ایام حیات شاعررا تا کنون‌مردم بنظر احترام می نگرند (۱) رحمان بابا بعد از (۱۱۲۰هـ) ازدنیارفت ، ودرهزارخانهٔ پشاور بمقبرهٔ اخوند درویزه آرمید (۲)

سبك رحمان بابا در پښتونخوامقبولیت تمامی یافت ، و بعد ازوی جم غفیری از گویندگان پښتو به سبکش سخن گفتند ، ودرگلزارش نغمهٔ سرودند ، وآن استاد بزرگوار ، و آموزگار زبردست راپیروی واقتفا کردند ، که مشاهیر شاگردان این مکتب قرار ذیل اند .

۱:- عبدالرحیم هوتك : از شعرای است که سبك رحمان بابا را حیات داد وی در عصر

(۱) هیوز .

(۲) هیوز .

نجات بخشای بزرگ ملی حضرت حاجی میرویس خان هوتك و اخلافش در شهر کهنهٔ قندهار می‌زیست ، ومسقط الرأس وی بنه بولان کلات بود ، که درانجا اقوام هوتك سکونت پذیر اند .

عبدالرحیم از مدافعین وطن بود ، و پدرش بعد از سقوط قندهار ، بدست نادرافشار ، ازقندهارنفی و پسرش هم باوی رفت ، که ازسن ده تاهشتاد سالگی مدت طولانی زندگانی رادرغربت ومفارقت گذرانید ، ووقتی در نیشاپور و خراسان ایران و بعد ازان در تورکستان و بخارا اورا می یابیم (۱) و درین مدت بفراق وطن و یاد یاران بوم و زاد عزیزش ، ناله های مؤثری کشید ، و فریاد های پر سوزی بر آورد ، و اشعار رنگینی را انشاد نمود .

دیوان اشعار عبدالرحیم جزدونسخه بیش نمانده ، ونسخهٔ ناقص آن که پیش نگارنده است تاشش هزار بیت دارد ، ودرآوان حیاتش تحریر یافته ، وکلامش نهایت شیرین وساده وبی تکلف است .

عبدالرحیم سبك‌رحمان بابا را پیروی نمود ، واشعار زیاد عشقی واخلاقی وعرفانی را بیادگار ماند ، وی عالم زبردستی بود ، که درمنقول ومعقول دستی داشت ، ومدتها درمدارس بخارا وایران تعلیم وتعلم می‌نمود .

۲ ـ احمدشاه بابا : اعلیحضرت شهنشاه کبیر احمدشاه بابا از بزرگترین شعرائی است که سبك حضرت رحمان بابا را نشو ونما بخشید ، این نابغهٔ بزرگ افغان که شمشیر و قلم را توأم قرار داد ، به حدود (۱۱۳۵ه) در هرات بدنیا آمد ، وپدرش زمانخان ولدسرمست خان بن‌خواجه خضر بن‌سد وازمشاهیر ورؤسای ملی هرات بود ، احمدشاه بابا به سال (۱۱۶۰ه) بعداز مرگ نادرشاه افشار درقندهار بسلطنت افغانستان انتخاب وبعدازان جهانکشای معروف وفاتح نامور آسیا گردید ، ومسافرت های حربی بطرف خراسان وبخارا نمود ، و در سال (۱۱۷۴ه) برمیدان پانی‌پت یك‌ملیون عساکررا مغلوب‌نموده وبعدازان این فاتح نامور سلطنت هندرا به اخلاف شاهان مغولی هند ، وخراسان را به اخلاف نادرشاه افشار بخشید .

احمدشاه بادشاه متدین وعالم وادیب ومصلح ومفکر زبردستی است که مملکت را معمور ورعایا را مسرور ساخت ، سلحشور ، قوی ، وفرمانده عادلی بود مدنیت وثقافت را نیکوپرورید ، وبعمر تخمیناً پنجاه سالگی بعد ازسلطنت (۲۶) سال به ۲۰ رجب (۱۱۸۶ه) در کوه توبه قندهار ازجهان گذشت ودر شهر قندهار به آرامگاه ابدی سپرده شد (۲) احمد شاه شاهنشاه عالم وادیب ودانشمند ، وعالم پروری بود ، وبزبان پښتو اشعار ملیح ونغز می گفت ، دیوان

(۱) دیوان قلمی عبدالرحیم هوتك و تاریخچهٔ شعر پښتو نگارش نگارنده .

(۲) سراج التواریخ ، حیات افغانی ، تمةالبیان وغیره

اشعارش یکی از بهترین آثار ادبی پښتو است .

۳ :ـ اخوند گدا : درحدود (۱۱۶۰هـ) حیات داشت ، واز مشاهیر شعرای سبك رحمان بابا شمرده می‌شود ، واثری بنام نافع‌المسلمین از وی مانده که بسبك ملاالف نگارش یافته ، ولی قسمت بزرگ اشعارش به پیروی رحمان بابا است ودیوان مستقلی هم دارد .

٤ :ـ عبدالعظیم: ازنبیرهٔ نورخان رانی زی سوات است ، که بسال (۱۱۶۷هـ) درآنجا بدنیا آمد ، وتا(۱۲۵۳هـ) زندگانی داشت ، وبعدازین سال بعمر تخمیناً نودسالگی ازجهان رفت.

عبدالعظیم حیات سادهٔ داشت ، ونیکو عالم‌وپرهیز گاری بود ، ورحمان با با آموزگار نخستین سبك خود را همواره می‌ستود ووی را پیروی می‌فرمود ، دیوان عظیم مشتمل است براشعار عشقی واخلاقی وتصوفی (۱)

۵ :ـ میا نعیم : ولد شیخ محمد شعیب ولد شیخ محمد سعید ، وقوماً خلیل مهمند است ، جد نهمین وی همان شخص مشهور تاریخ ملی است که (شیخ متی) نامدارد ، وبرتیهٔ ‌کلات مدفون ومزارش مطاف عامه است .

میانعیم ازخانوادهٔ روحانی برآمد ، ومعاصرشاه زمان سدوزی بود ، تولدش در (۱۲۰۰هـ) تخمین میگردد ، وی درسبك رحمان‌بابا رکنی است عظیم وسفینهٔ اشعارش درحدود سه‌هزار بیت باقی است ، که‌تماماً مکتب رحمان‌را پیروی میکند ، ونیکو می‌سراید (۲) .

٦ :ـ ملاجمعه: ازقوم بارکزی گرجیزی است که‌به‌حدود (۱۲۰۰هـ) درقندهار حیات داشت وعارف خدا پرستی بود ، ودرسال (۱۲۵۹هـ) درحرم محترم کعبةالله ازجهان گذشت ، عمرش تا۷۰ سالگی میرسید .

ملاجمعه دارای دیوان اشعاریست که آنرا در دوران جذب عشق در حدود سه هزار بیت سروده ، وسبك رحمان را پیروی کرده است (۳) .

۷ :ـ عبدالنبی: ولداسماعیل قوم بیټنی است که‌درقندهار میزیست ، ودیوان اشعاری را مانده که دارای مضامین عشقی وتصوف واخلاق است (٤) .

۸ :ـ شیر محمد : ولد ولی محمد قوم هوتك درمندی سار قندهار بسال (۱۲٤۲هـ) متولد و بعمر (۶۰) سالگی بسال (۱۳۰٤هـ) در گذشته است ، شیر محمد مدتی درهرات وهند می زیست ، وشخص جهانگردی بود .

(۱) تاریخچهٔ شعر پښتو اثر نگارنده .

(۲) دیوان قلمی میانعیم ـ

(۳) تاریخچهٔ شعر پښتو ـ

(٤) تاریخچهٔ شعر پښتو ـ

۹:ـ مطیع‌الله‌قوم پیرخیل وبرکناراتك درقرای گیب سکونت داشت ، ودرحدود (۱۱۸۰ هـ) متولدوزمان تیمورشاه وشاه‌شجاع سدوزی رادرك کرد ، ولی‌به‌کشش عشق بوم و زادش راماند ومدتی را درهند وکشمیر به غربت بسر برد ، ودیوان اشعارش را دردونیم هزار بیت در سال (۱۲۲٦هـ) بپایان رسانید (۱) .

۱۰ :ـ قاسم علی افریدی که بقول را ورتی درعهد مظفر جنگ درفرخ آباد هند متولد ودارای دیوان پښتو است ، وزبانها عربی وترکی وپارسی و کمی انگلیسی را هم میدانست ، ودراوائل ورود انگلیس‌ها به‌هند ، درآنجا همی بود ، ودریك قصیدهٔ خود تمام شعرای پښتو را نام گرفته است (۲) .

۱۱ :ـ یونس : ازپیروان مکتب رحمان‌باباست ، که‌طبع روانی داشت ، وهیوز از دیوانش انتخاب میکند (۳) .

۱۲:ـ غفور : ازاشعارش واضح میگردد ، که‌سبك رحمان‌بابا را جداً وارادتاً پیروی میکرد ووی را ازانتخابیکه هیوز از دیوانش کرده می شناسیم (٤) .

۱۳:ـ صدیق: ازپیروان رحمان،ودارای دیوانی‌است که‌هیوز ازان انتخاب کرده‌است (٥) .

۱٤:ـ شهنواز : درحدود پشاور بعداز (۱۳۰۰هـ) میزیست ، وسبك رحمان را اقتفاء میکرد .

۱٥ :ـ حافظ الپوری درحدود (۱۳۰۰هـ) به‌بنیر وسوات میزیست ، وشاعر نابینا ، و عالم نیکوئی بود ، کلامش شیوا وملیح است ، ودیوانی ازوی بیادگار مانده (٦) .

این بود ارکان بزرگ وپیروان مشهور مکتب رحمان بابا که‌در بالا شمردیم ، این راهم نا گفته نباید ماند ، که سبك رحمان بابا درتمام وطن نهایت مقبول واقع گردیده ، و پیروان این سبك وشاگردان این‌مکتب خیلی زیادند .

و : سبك پیر محمد

به‌روزگار شاهنشاهی بادشاه علم دوست وادب پرورافغانستان اعلیحضرت احمدشاه بابای کبیر جنبش ونهضتی درادب پښتو پدید آمد ، و درپیرامون کوهسار و طن بسی از سرایندگان

(۱) دیوان قلمی مطیع‌الله .
(۲) مقدمهٔ گرامر را ورتی ص ٤٦ .
(۳) چمن بی‌نظیر ، کلید افغانی .
(٤) چمن بی‌نظیر ، کلید افغانی .
(٥) کلید .
(٦) تاریخچهٔ شعر پښتو .

وشعرای نامور وآتش زبانی بمیان آمدند، که از هر پهلو شعر پښتو را تازگی وطراوت دادند، وسبکهای نوی راشالوده گذاشتند وازانجمله سبک مشهوریست که بنام آموزگار ومروج نخستین خویش یادمی شود، وآن هم سبک پیر محمد کاکړ است.

پیر محمد اصلاً کاکړ، ودرماورای کوه کوزك بعلاقهٔ ژوب وکاکړستان بدنیا آمد، واز آنجا بقندهار رفت، وعلوم مروجهٔ عصر را کسب وتحصیل فرمود، وبعد ازچندی درعلمای دربار احمد شاهی جای گزید، وبه معلمی شهزاده سلیمان فرزند اعلیحضرت احمد شاه منتخب شد.

پیر محمد درعصر تیمور شاهی بسن پیری از گیتی رفت، وسفینهٔ اشعار آبدار خودرا درحدود پنجهزار بیت بسال (۱۱۹۶ هـ) بپایان رسانید، وی بعداز وفات احمدشاه که سلیمان برتخت سلطنت نشست، نسختین گرامرزبان ملی رابنام (معرفت الافغان) تألیف، وبحضور آن شهریار اهداء کرد (۱)

پیر محمد ازقریحهٔ موجد ومبتکر خویش سبکی رادرپښتو اساس گذاشت، که بعد ازوی بسی ازگویندگان آنرا پیروی کردند، ووی رابه‌استادی وآموزگاری بر گزیدند.

شعر پیر محمد عموماً عشقی‌است واحساسات گرم‌وسوزانی دارد وتماماً ازعالم دل‌حکایه‌میکند، واسلوب بیانش هم‌ساده وروشن است، سبك پیر محمد به‌ممیزات وخصایص‌ذیل ازدیگران جدامیگردد:

۱ :- نازکترین احساسات عشقی را حائزاست، وسرو کارش سراپابادل است، نه مثل رحمان بابا لسان الغیب است که‌ازعالم قدس نغمه سرائی کند، ونه مثل خوشحال خان ناسوتی است، بلکه شعردرین سبك ازان جذبات واحساسات الهام می گیرد، که‌آرت وصنعت نفیس را می زاید.

۲ :- تشبیهات واستعارات‌درین مکتب رنگ طبیعی دارد، وازحسن‌وجمال‌ظاهر حکایه‌میکند. که‌درین مزیت زیاده‌تر به‌سبك خوشحال خان‌شبیه است.

۳ :- عبارات والفاظ آن‌شسته وروان وبرجسته است، وزبان آن‌هم سلیس‌تر وجذاب‌است.

٤ :- درتصویر وتجسیم معانی احساسات بلاغت خاصهٔ زبانرابکار می برد، ومطلب راروشن وساده ترمیرساند، وهیچگونه تعقید وابهامی راروا نمی پندارد،

۵ :- تلقین اخلاقی وموعظه‌هم لاهوتی نبوده، وحتی‌المقدورازمقامی که خارج‌حدود اجتماع ومعاشرت انسانی نیست‌همی‌سراید.

با این ممیزات سبك پیر محمد حدفاصلی است بین سبك خوشحال و رحمان که ما در جای خود ازانها بحث وبیان را ندیم، اکنون مشاهیر پیروان این سبك وسر بر آوردگان این مکتب را بشناسید:

۱ :- شمس الدین کاکړ : دراواخر عصر احمدشاهی بحدود (۱۱۸۰ هـ) درقلیچ آباد

(۱) تاریخچهٔ شعر پښتو -

قندهار متولد واز پیرمحمد استاد سبك علم و ادب آموخت ، و روش ادبی حضرت استاد را احیاء کرد .

شمس الدین درعنفوان شباب به عشق سوزانی مبتلا گردید ، ودرین هیاهو ازوطن برامد، و مدتی درهند وپنجاب متواری ماند ، و درانجا بیاد و طن اشعار طربناکی سرود، وبوم و زاد وکوهسار خویشتن را ستود .

شمس الدین نیکوعالمی بود، وبروزگار خویش درعلوم دینیه وادبیه وفلسفیه نامی داشت، وعلاوه بردیوان اشعار که درحدود پنج هزار بیت بسال (۱۱۳۸هـ) تمام کرد ، کتابی را بهنام سراج الموتی نیز منظوم فرمود (۱) شعرشمس الدین خیلی اثر ناك ودل انگیز و پرکیف است ، ومثل اشعار پیرمحمد درطربناکی وپاکیزگی احساسات سرامد اشعار پښتو است ، ودر دیوانش تمام اقسام شعر ، وصنایع یافته میشود .

۲ : ـ گل محمد ولد گلزار قوم نورزی ابدالی است ، که درمالگیر کنار رود هلمند پس ازسال (۱۱٦۰هـ) بدنیا آمد ، و درنهضت وزیر فتح خان معروف حیات داشت ، و مدتی به روز گار شاه زمان درکابل وپشاور وکشمیر همیزیست ، وتاعصرشاه محمود زنده بود (۲)

گل محمد نیز بدرد عشق مبتلا وهمچون آموز گاران سبك خود ، حیاتی را درنهایت سوز وساز گذشتاند ، ودیوانی را درحدود سه هزار بیت ازخود بیاد گارماند، که تماما ازاحساسات سوزان وگرم وی حکایه میکند .

۳ : ـ سردار مهردل خان مشرقی : شخص معروف تاریخ ملی ماست پسر سردار پاینده خان مشهور که درادب پښتو وپارسی مرتبت عظیمی دارد، وی درمحرم سال (۱۲۱۲هـ) درقندهار متولد ، و درآوان جوانی شخص باخدا و عارف بلند وادیب بزرگواری بارآمد ، و ادبستانی را درقندهار بحضور خویش ساخت وادباء وعلماء را زیاد پرورانید .

سردار مهردل خان درفارسی دارای دیوان اشعار وآثار منثور ومنظوم دیگریست و به ۲۷ جمادی الاول سال (۱۲۷۱ هـ) بعمر (۵۹) سالگی درقندهار ازدنیا گذشت . سردار مرحوم درشعر پښتو ازپیروان سبك پیرمحمد شمرده میشود .

ز : سبك حمید

بعداز خوشحال خان و رحمان بابا سر زمین مرد خیز و ادب پرور پشاور و سواحل اتك وکوهسار خیبر یکنفر ادیب وشاعر زبردست دیگری رابدنیا داد ، که مؤسس سبك نوی

(۱) دیوان قلمی شمس الدین ـ
(۲) دیوان قلمی گل محمد .

درپښتو گردید ، وادب این زبان را رونق وفروغ نو ، وتابندگی مهرآسائی داد ، این شخص عبدالحمید ماشوخیل مهمند است که بعد از (۱۱۰۰ هـ) متولد گردید (۱)
حمید اشعار نغز وآبداری را درپښتو سرود ، وشهرتی رانائیل گردید ، وعلاوه بر دیوان نفیس اشعار ، بسال (۱۱۳۷هـ) قصه شاه گدای را به پښتو منظوم ، وهکذا مثنوی غنیمت نیرنگ عشق را از فارسی به پښتو منظوماً ترجمه کرده ، و درین کتب زور قریحه ، وقوت شاعری خودرا نیك نشان داد .

عبدالحمید طبع مبتکر وبداعت پسندی داشت ، ونخواست که سبکهای دیگران را پیروی کنند ، وبرقدم دیگران برود ، بنا بران در زبان پښتو مکتب نوادب را کشود ، ودیگر ان را به پیروی خود خواست .

حمید درین مامول خود نیك کامیاب شد ، وسبکی راکه خودش پدید آورد ، خوب ترویج وپهنائی داد .

حمید ادب پارسی راخوب خوانده ، ومخصوصاً سبك هند را که در عصرش بعروج رسیده بود ، تدقیق وکنجکاوی فرمود ، وخواست کهدرینزمینه داخل گردد ، وشعر پښتو را برنگ سبك هندی ادب پارسی درآورد ، بنابران سبك وی زیاده تر به سبك هندی ادبیات پارسی مایل ونزدیك است وهمان خصائصی دارد که درسبك هندی شعر فارسی بنظر می آید .

خصایص این سبك :

۱:- ازخصایصبارزهٔ این سبك شدت خیالپروری است که افکار وخیالات دور ازحدود طبیعت را درشعرجای دهند ، ومعانی باریك ولطیفی راکه ازدنیای ماده وجسم دور است در تخیل شاعرانه بیاورند ، وباتشبیهات واستعارات نادر وغریب که درعالم جسم وماده نمی گنجد موضوع راجسم کنند .

۲:- اغراق ومبالغهازخصایصمهمهٔ این سبك است . اگربخواهند ، چیزی راخورد سازند یقین آنرا نخواهند دید ، واگر بزرگ ساختن مقصد باشد ، درجهان نخواهدگنجید .

۳:- تلازم بصورت شدید مراعات میگردد ، مثل وممثل ، لازم وملزم ، وناتج ومنتج ، از لوازم عنصری این سبکاست،اگر آئینه بیاید غباری لازماست ، واگرسروی آیدقمری مرادف

٤:- چون آوردن تشبیه ها واستعارات نادره ولازم وملزوم مقصد بود بنا بران پیروان این سبك بسیازاصطلاحات فارسی رابه پښتو آوردند ، ودربسی از مواقع از جملات و لغات مصطلح شعرای پارسی استفاده کردند که کار زیبنده وخوش آیندی نبود .

(۱) تاریخچهٔ شعر پښتو .

۵:ـ سبك حمید پاکیزگی بیان، وسلاست سخن را که مخصوص پښتو بود، وخوشحال خان وپیر محمد ورحمان بابا پرورانده بودند، ضعیف ساخت، و پیچیدگی های رابمیان کشید، که از پهلوی تخیل واید یالیزم خیلی بلند رفت، وبعداز حمید، شیدا آنرا نشو ونمای خوبی داد.

بهر صورت سبك حمید با این خواص بمیان آمد، ودروطن رواج یافت، و خود حمید به «موشگاف» شهرت پیدا کرد، وسخن پروران نزاکت سنج، وخیال پروران آنرا پیروی کردند.

ارکان این مکتب ادبی اینها بودند:

۱:ـ کاظم خان شیدا: کاظم خان ولد افضل خان ولد اشرف خان وولد خوشحال خان بسال (۱۱۳۵هـ) دربزرگترین خاندان علمی وادبی پښتونهای ختك بدنیا آمد، وی برادر علی خان و شاعری ناموری بود، سرنوشت افراد دانشمند این خاندان است که ازوطن دور باشند، شیدا هم محکوم این سرنوشت شوم گردید، ومدتی ازوطن دورافتاد، و درسر هندورامپور میزیست، و غالباً هم درانجا ازدنیا در گذشت. شیدا دیوان مردفی دارد، که بعمر (٤٦) سالگی درسال (۱۱۸۱هـ) آنرا ترتیب وتبویب کرده.

حیات شیدا ازلف اشعارش تا (۱۱۹۱هـ) یقینی است، وازوفاتش خبر نداریم.

کاظم خان چون حمید مهمند خیلی نازك خیال وموشگاف است، واز برازنده ترین ارکان مکتب حمیداست.

۲:ـ محمدی ولدمیان عمرچمکنی از صاحبزادگان پشاور است، که پدرش درعصراحمدشاهی بلند ترین مقامات روحانی راداشت، وی ازمعاصرین شیدا بحساب میرود که بعد از (۱۱۵۰هـ) علم سخنوری افراخت.

شیدا درمقدمهٔ دیوان خود متانت فکر وسلیقهٔ سخن شناسی محمدی را نیك می ستاید (۱)

دیوان محمدی بدست نیامده، فقط پادری هیوز در کلید افغانی غزلی چند از دیوانش انتخاب کرده، وی از پیروان مکتب حمید است.

۳:ـ میرزا حنان: ولدمحمدحسن درقریهٔ مرت کلای قندهار بدنیا آمد، ومدتی درادبستان سردار مهردلخان پرورش یافت ودرحدود (۱۲۵۰هـ) در دنیای سخنوری نامورشد، وبسن کهولت بعدازسال (۱۲۷۱هـ) از دنیارفت. میرزا حنان دیوان گرانبهائی دارد. وی به حمید مهمند ارادت نشان میدهد، وآن استاد را خیلی میستاید، ودر پیروی سبك حمید دقیقهٔ فرو نمی گذارد، طبیعت ادبی حنان بدیع ومبتکر است، ودرمضمون آفرینی برجسته.

٤:ـ حاجی عبدالله محزون ولد عطاء محمدخان قوم پوپلزی است که دربلدی قندهار به سال (۱۲۵۷هـ) متولد ودرادبستان مشرقی راه یافت، وازادبای برجستهٔ عصرخویش گردید، ومدتی

(۱) مقدمهٔ دیوان قلمی شیدا

هم با سردار غلام محمدخان طرزی درکابل محشور بود، مخزون بسال(۱۳۳۳ﻫ) ازدنیا درگذشت واشعار زیادی را درپښتو وپارسی انشاد نمود (۱)

دیوان پښتوی مخزون درحدود چهار هزار بیت وحاوی اقسام اشعار نغز است ، که سبك حمیدرا پیروی کرده وآن استاد بزرگوار راخوب می ستاید :

دپښتو په شعر هیڅوك نه پوهیـږی د«حمید» دنیرنگ راز غواړي خونشته

۵:ـ کاظم خان:ازمعاصرین شیدا وازشاگردان مکتب حمیداست، که هیوز از دیو انش اقتباس میکند (۲)

۶: کامگار: ازپیروان مکتب حمیداست کههیوز چندغزل را ازدیوانش نقل کرده است (۳)

۷ :ـ ملا محمد اکرم . بعد ازسال (۱۲۰۰ﻫ) درقندهار می زیست وعالم زبردستی بود ، وی استاد عبدالله مخزون است ، ودارای اشعار نغزوپسندیده ایست کهسبك حمید راپیروی کرده است .

۸:ـ صمد : پیروسبك حمید است واز انتخابات هیوز در کلید افغانی وی را می شناسیم .

ح : سبك قلندر

از وادیهای پشاور درحدود (۱۱۰۰ﻫ) شخصی برآمد که قلندرنام داشت ، وی به تصریح مستشرق معروف دارمستتر ازقوم اپریدی بود (٤) وطوریکه خودش دراشعارخود اشاره میکند برسواحل باره وجمرود سکونت داشت ، که این دونهراز کوههای اپریدی نبعان می کند .

قلندر باحمید ماشو خیل معاصر است ، ودرغزل تماماً سبك حمید را پیروی میکند ، و به شاگردی آن استاد بزرگوار قائل است (۵)

قلندرمرشدی بنام میرا داشت ، که عشق وی بامیرا به درجهٔ جنون رسیده بود ، ودرعنعنات ملیه داستان سوزان عشق قلندر ومیرا معروف بوده ، وعوام آنرا می سرایند .

سلسلهٔ عشق قلندرطول میکشد ، وسوزانترین مراحل راطی میکند ، وقلندرسالها برتپهٔ سوات بدیدار «میرا» منتظرمی ماند ، واخیراً بحسرت وناکامی می میرد ، و بران تپه دفن میشود ، وقتیکه میرا به خاکش می رود ، اشکی می ریزاند ، وجذب عشق ومحبت وی را هم می کشاند ومی میرد ، و باقلندر یکجا برهمان تپه دفن می شود .

---

(۱) دیوان قلمی عبدالله .
(۲) کلید افغانی ـ چمن بی نظیر .
(۳) کلید افغانی ـ چمن بی نظیر.
(٤) د پښتونخوا د شعرهاراو بهارطبع پاریس ۱۸۸۸ع
(۵) فضل د سبحان د قلندرپه شعروشو دا واړه سبب فصیح بلیغ و د ما شو

گفتیم که قلندردرغزل تابع و پیروسبك حمید است ، ولی این عاشق دلسوخته ازخود سبکی رانیز بوجود آورده ، که دارای خواص ومزایای جداگانه ایست ، وازدیگران ممتازمیگردد .

از مزایا وخواص سبك قلندر امور ذیل است :

۱ :- قلندراحساسات مجروح ودرد دل خونین واندوهگین خود را درلف ناله های پرسوز خود بصورتی نهفته ، که دل را درمیدهد ، ودر اثر ناکی خود آنقدرکارگراست که انسان تصورمیکند ، قلندر پارچه های دل اندوهناك وغمگین خود رادرخلال اشعار پیچیده است . من اینقدرتندی جذبات واحساسات ، وقدرت ابراز آنرا درهیچ شعر پښتوندیده ام .

۲ :- قلندر برای ناله های حزین وغمناك خویش یك بحرمخصوص وسبك خوبی را درپښتو ایجاد کرد که هم به لحن سوزان ملی سرائیده می‌شود ، وهم به اصول شعرعروضی مطابق است این نوع شعرچهارمصراع دارد ، و به رباعی شبیه تراست .

قلندر یك مطلب را در یك رباعی جای میدهد ، وطرزادای مقصد ، وروش بیان آنقدر دل انگیز و بی تکلف واثر باراست که هیچ اهل زبان نمی تواند ، دروقت شنیدن آن از گریه خود داری کند ، مخصوصا اگر بر لحن مخصوص آن باصدای خوبی خوانده شود .

در ین دو ممیزه سبك قلندر از دیگران امتیاز می یابد ، وکمتر کسی هم به پیروی آن موفق شده است .

قلندر درحالت نزع برتبهٔ سوات افتاده ، وشبهای اندوهناك فراق را بپایان رسانیده ، سپیده دم که شناگران آسمان یعنی ستارگان در امواج روشنی ناپدید می شوند ، قلندر باچه صدای حزینی همیگوید :

سهار سبا شو پښېزی ستوری — خبر را نغی د یار له لوری
قاصده ور سه خبر ئې راوړه — پسی می سپین سوه د ستر گوتوری

بعد ازان بحضور دلدار چنین خط می نویسد و کاغذ می فرستد :

د رب د پاره کاغذه ورشه — هغه آشنا ته په ناز و سر شه
چه تاو یشتلی قلندر پروت دی — پر ځکندن ئې تلقین له ورشه

یکی ازاشخاصیکه موفق شده بسبك قلندرشعری بسراید ، و به اسلوبش نالهٔ برآورد ، مرحوم ملا حسن اسحق زی تلوکان قندهار است که بعمر ۶۸ سالگی در (۱۲۴۵هـ) وفات یافته ، این شخص نیزعشق سوزانی در دل داشت ، و بمرتبهٔ جنون رسیده بود ، اشعارش هم بسبك قلندر خیلی سوزنده و شور انگیز و برجسته است .

حسن درعرفان‌مقام بلندی داشت ، وازمراتب بلند روحی‌می‌سرود ، وبارهابزیارت حرمین

مشرف ، ودرانجا بزبان پښتواشعاراثرناك ودل انگیزی را گفت (۱)

شخصی دیگری که سبك قلندررا پیروی کرده توانسته ملا صالح محمد داوی قندهاریست ، که ازهمسلکان ملا حسن وشخص متورع و پارسائی بود ، این دلدادهٔ جمال قدرت هم به آهنگ قلندر اشعاری راسروده ، که بدل راه دارد ، وازدل بر آمده است .

ط :- سبك حماسیون

حماسه واشعار رزمی کهدران احساسات مردانه ودلیرانه مجسم میگردد ، وشاعر ازمقامات بلند شجاعت ملی ودلیری مردان شیردل خود می سراید ، جزومهم ادبیات پښتو است درتمام سبکها از قدیمترین عصر ها تا کنون این روح شعر ملی ما زنده بوده ، ودر هر عصر شعراء وسرایندگان پښتو بهترین وبلندترین جذبات حماسی خودرا دراشعار آبدار خود آور ده اند .

اشعارساده وقحملی ، وادبیات دورهٔ عروضی همهازحماست واحساسات دلیرانه و مردانگی مملو بوده ، وافراد دلاور وشیردل ملت غیور پښتون درلندی ها وسبکهای عوام ، وغزلهای سوار وتمام اقسام ادب پښتو ، دلاوری وشجاعت ومردانگی واحساسات بلند حماسی را جاداده اند . اگردر اشعار ودواوین ادب ملی سیرشود ، به قسمت ها ی مهم حماسی - در آثار هریکی از شعراء برمیخوریم ، واین گونه اشعار را ماترجمان روح ملی خود میدانیم ، وملت - غیور پښتون هم آنرا غریزهٔ ملی خویش میداند ، وشیرین ترین ودلچسپ ترین اشعار هم نزد جوانان کوهسار وطن همین اشعار وسرود های مردانه وحماسی است . ولی در بین شعرای ملیما یك طبقهٔ گویندگان وسرایندگانی داریم ، که آنها سرود های حماسی واشعار رزمی ومردانگی را سبك خود قرار داده ، وازین زمینه بیرون نرفته اند . این دستهٔ شعراء یك سبك نوی را که سراپا مبنی برحماسیات است آفریدند ، وبدیگر سو کمتر همت گماشتند ، اینها قصص جنگهای پهلوانان ملی را سرودند ، جذبات جنگی ، واحساسات مردانگی ملت شیردل را ذریعهٔ اشعار نغز وآبدار بمیان کشیدند ، که ماچند نفری را که مخصوصاً حماسه سرایان پښتو اند نام میبریم :

۱ :- برهانخان : از معاصرین احمدشاه کبیر است ، که درمصاف تاریخی پانی پت بسال (۱۱۷٤ هـ) در عسکر احمدشاهی شامل وقصهٔ آن جنگ بزرگ را که بعد از محاربات تاریخی (مهابهارت) هند بزرگترین جنگهای آن سرزمین است ، درنظم پښتو سرود ، برهان خان بعد از (۱۱۰۰ هـ) بدنیا آمد ، ودار مستتر خاور شناس وی را پسر نادر ساکن هزاره صوبهٔ سرحد هند میشمارد ، وی گوید که برهانخان علاوه برداستان جنگ پانی پت قصص جنگ

(۱) تاریخچهٔ شعر پښتو .

خواص خان وافضل‌خان ، وآدم‌خان ودرخانی را نیز بسلك نظم کشیده (۱)

۲ :- مسعود گل پاسنی : که در حدود مقر می‌زیست ، زمان حیاتش درحدود (۱۲۰۰ ه) تخمین میشود وی درپشاور وکرم‌ودامنه های سپین‌غر ، نیزمدتی بسر برده ، واراداتی به‌میان‌عمر چمکنی روحانی بزرگ آن عصر داشت ، مسعود گل وقایع محاربات اعلیحضرت احمد شاه را در هرات وخراسان - منظوم کرد ، وبهترین آثار حماسی ورزمی را درپښتو بوجودآورد یك‌نسخه از آثار وی در موزهٔ لندن موجود است (۲)

۳ :- نورالدین که بقول‌دارمستتر از پیربائی پشاور ، ومحاصر اعلیحضرت امیر کبیر بود، وی قصص جنگهای آن عصر را در پښتو نظم نمود ، ودار مستتر بسی از غزلهای وی را نقل می کند (۳)

٤ :- زاهد خان ابراهیم زئی تا (۱۲۷۰ه) میزیست ، ویکی از آثار رزمی‌وی قصهٔ‌جنگ پنجده است ، که درعصر امیر عبدالرحمن خان واقع ، وجنرال افغانستان مرحوم غوث الدینخان معروف دران داد مردانگی داد .

۵ :- عزیزخان رنړا خیل در حدود (۱۲۵۰ه) می‌زیست ، وقصص جنگهای هرات را که بسال (۱۲۵۵ه) محاصرهٔ یك‌سالهٔ‌آن واقع‌شد ، بابرجسته ترین احساسات ملی سرود ، ومدافعین ملی‌را که‌شهزاده کامران ووزیر نامدارش یارمحمدخان الکوزی باشد ، به‌بهترین وجهی ستود.

شعر عزیز خان رنگ ملی دارد ، واحساساتش‌تند و مردانه است ، درین قصص احساسات مردانه گی آن جنرال های ملی را خوب مجسم فرمود .

٦ :- سپینه : شاعرهٔ زبر دست زبان ملی است که ابدار ترین اشعار حماسی ازین عفیفهٔ افغانی بیادگار مانده ، وی‌دختر نورمحمد خان الکوزی است که در حدود هرات می‌زیست ، بسال (۱۲۵۵ه) که هرات محاصره شد این شاعرهٔ برگزیدهٔ ما در ان مصاف داخل ، و مردانگی وشجاعت سردار ان ملی وآن مدافعین شیردلی که درین محاصره داد مردانگی واستقامت دادند از طرف این شاعرهٔ ملی مدح گردید ، این شاعره وقایع چشم دید آن مدافعه های مردانه که ملت‌افغان ازبوم وزاد اجداد خود نمود ، دریك کتابیکه متأسفانه جز یك دوفصل آن در دست نیست متصلا با شعار نغز و گرانبهائی که در تاریخ ادب ملی باید به‌آب زرنگارش یابد سرود ، وروح ملی را احیاء فرمود ، از مضامین اشعارش می براید که این شاعرهٔ ملی ما بادودمان پهلو ان

(۱) دپښتو نخوا دشعرهار اوبهار ، طبع پاریس ۱۸۸۸ع
(۲) شکرستان رضوانی
(۳) دپښتو نخوا دشعر هار اوبهار

این جنگ مرحوم وزیر یارمحمدخان نزدیکی وتماسی داشت ، درین قصه شاعرهٔما حسب المعمول بحمد ونعمت آغاز وبعد ازآن بمدح شهزاده کامران ووزیر یارمحمدخان میگراید و ضمناً شرح شاهی وریاست دودمان اعلیحضرت احمدشاه را پیش ازسلطنتش میدهد وازین واضح میشود که شاعرهٔما عالمهٔ خوبی بوده ودرتاریخ ملی مطالعات داشت ، درینجا ازنگارش یك‌چند شعر وی که یك‌پردهٔ از وقایع محاصرهٔ هرات وحوادث جنگ و بهترین نمونهٔ احساسات افغانی است خود داری کرده نمی‌توانم وبعقیدهٔ من باین اشعارگران بها وآبداریکه شاعرهٔ عفیفهٔما سروده وی‌را دردستهٔ اول شعرای ملی جای داده میتوانیم ، ولی صدحیف که‌دست روزگار این‌گوهر را یتیم مانده ودیگر اشعار این شاعرهٔ که ازمفاخر ادب پښتوی ماست محو وناپدید شده است .

ولی قدرت بیان وطراوت وشگفتگی که درین چند بیت بنظر می‌آید واحساساتیکه دراین اشعار نهفته کافی است ، که علو مرتبت وبلندی منزلت گوینده را نماینده گی کند :-

غلیم په ښهر بیا هجوم را وړی
مخ تې ولاړ د ی یار محمد بیا وړی

زموږ پښتانه لکه زمری جنګېږی
و لې د و ینو پر حصار بهېږ ی

هرات په وینو دپښتون شوګلرنګ
پښتو ن زخمی دی دغلیم په خدنګ،

یار محمد وایی پښتنو ځما ز مرو
توله را ووزی وسله دار له کورو

پر غلیم وکړی یو هجوم ګرندی
هرات له لاسه په ژوندون مه باسی

داځموږ کور دی ځمو ږ وطن دینه
داځموږ تاتو بی ځموږ ما من دینه

کفن په غاړه دا وطن وساتی
ځموږ دپلرو ښکلی مدفن وساتی

دلته پراته دی ننګیالی نیکه ګان
دلته بهېږ ی و ینی تل دافغان

هرات ځموږ دی ځموږ کور دینه
ځموږ نغری د ی ځموږ ګور د ینه

د ښمن را غلی تر دېو اله د کو ر
ولاړشی دادی دپښتون لوی پېغور

کامران ناري کړي چه پښتو نه قامه
تو ره را با سه مړه پر ننګه نا مه

مه بایله ځا ن او سه ولاړ پر حصار
دپښتانه پر ننګه ځا ن کړه ایثار

بویه غیرت چه موناموس خوندی شی
نوم دپښتون نوم داولس‌خوندی شی

ځلمو چه وار و بدې نا رې غلبلې
له یا ر محمد او له کا مرا نه د لې

له کلا وواته ز مر یا نو په څپر
پر د ښمنا نو ئی جوړ کړ لټپېر

دښمن شومات‌راغی دوران دکامران
دیا ر محمد دبر ی ستو ر ی ځلا ن

۷:- دیگر از سرایندگان سبك حماسی پښتو یك‌تن از دوشیزگان جوان قندهار (ملاله) نامه است که‌درحدود (۱۲۹۰ ه) درمیوند وکشك‌نخود حیات داشت .

این‌شاعرهٔ ملی‌ما رول مهمی‌را درحرب تاریخی میوند بازی کر د ، ودرهنگامیکه یك‌جبههٔ

قشون غازیان افغان ضعف وفتوری را دید، این دوشیزهٔ مردصفت ، چون شیری خودرادرصف اولین جنگ کشید ، وبیرق سرخی را برافراشت ، وبالحن ملی این ترانه های رجز مرقص را سرود :

خال به دیار په وینو کښیږدم — چه شینکی باغ کښی گل گلاب وشرموینه
توری وهه برې به مو مې — کهبری نهؤ ځوانان تل په تورو مرینه
په تورو توك توك شي لالیه ! — دبې ننگی زغ دی را مشه تروطنه

که په میوند کښی شهید نشوې
خدایږ ولالیه بې ننگی ته دی ساتینه

این صدای شاعرهٔ ملی مابمنزلهٔ بانگ سروشی بود ، که مردان جنگی را بجوش و خروش آورد ، وهرجوان افغان چون شیر غرانی بردشمن تاخت ، وفتح تاریخی حرب میوند بنام این شاعرهٔ ملی ما تمام شد ، واین اشعار وترانه های حماسی ازشهکار های حماسیات ما ست .

ی : سبك داستان سرایان

یك حصهٔ مهمی ازادبیات زبان پښتو عبارت ازداستان وقصه است ، کهدربین پښتونها شهرت نیکی را مالك است ، ومیتوان گفت که سبك این داستان سرایان عمومیت زیادی را یافته وبهر طرف بخوبی تلقی شده است .

درادب پښتو مادو گونه داستان داریم : یکیهمان داستانهای عشقی است ، که از زمانهای خیلی قدیم درپښتو موجود ، وبنام دونفر عاشق ومعشوقه که پهلو انان همانداستانند یادمیشود : مثلاً افسانهٔ آدم ودرخو ، توردلی وشاهو ، مؤمن وشرینو وغیره ....

این داستانها درادب ملی موقعمهمی دارد ، وپسیکو لوژی وروحیات ملت پښتونرا حکایه میکند ، ولی مقصد مادرمبحث سبکها ، این داستان هانیست ، بلکهشعرائیداریم ، کهبصورت اشعار عروضی ، داستانهای طویلی رامنظوم کرده وسبكخودرا ـ داستان سرائی قرارداده اند .

چنانچه ازخلال سطور گذشته بشماواضح شده باشد ، دربین شعرای دیگریکه ازخود سبك علیحده ـ دارند ، نیز بعضی هاداستانهارا نظم کرده اند ، ولینهبصورت سبك مستقل .

درشرح ذیل ماازان شعرا ، ناممیبریم ، کهبصورت مستقل سبكخودرا داستان سرائیقرار داده اند :

۱ :ـ بای خان: ازاقوام بنیر بودهوطبعروانی داشتهوافسانهٔ لیلی ومجنونرادرپښتو منظوم ساخت (۱) وی در حدود (۱۱۰۰ ه) میزیسیتوعبدالرحیم هوتكوی رامهم سلك خوشحالخانذکرمیکند (۲)

(۱) مقدمهٔ گرامر راورتی (۲) دیوان قلمی عبدالرحیم هوتك

۲ :- میان‌عمر چمکنی : درحدود (۱۲۰۰ هـ)حیات داشت ، وازعرفای مشهور عصرخوداست که‌در کرم وپشاور سکونت داشت ، وی شجرهٔ اقوام‌پښتون‌راباقصص آن‌منظوم کرد ، واین قسمت تاریخ ملی رازندگی‌بخشید (۱) کذلك مناجاتهای منظومی نیزدارند .

۳ :- امام‌الدین : دارای قصاید داستانی بنام‌جمجمه است که‌دربین‌عوام شهرتی‌دارد ،وخوانده می‌شود ، راورتی نیز ذکری ازوی می‌نماید (۲)

٤ :- ارسلا : ازشعرای داستان سرائی است‌که‌بسال (۱۳۰۳هـ) قصهٔ‌ملی فتح‌خان رابسلك نظم کشید ، دارمستتر درذکرشعرای پښتو ارسلان‌رامی‌آورد (۳)

٥ :- فیاض : هیوز گوید که‌وی‌مطرب خانه‌بدوشی‌بود (٤) وبقول راورتی دردورهٔ حکومت مغولی هند میزیست ، وتاقرن (۱۷) مسیحی زنده‌بود (٥) فیاض‌داستانی رابنام‌بهرام وگل‌اندام باتردستی خوبی‌سرود ، اگربقول راورتی‌اعتماد کنیم ، وی‌راشخص نخستین داستان‌سرایان قرار داده می‌توانیم .

٦ :- مسعود ولدعبدالله ازنویسندگانی‌است، که‌طبع خوبی‌داشت، وی افسانهٔ آدم‌ودرخو،راکه درعنعنات ملیه واقعیت‌واصلیتی دارد ، بصورت حقیقی جمع‌آورد ، وخلطی‌راازخوددران رواننداشت وظاهر است که‌بعد ازوقوع همان قصه یعنی‌پس‌ازسال (۹۰۰هـ) زندگی کرده است .

۷ :- غلام محمد : بقول راورتی درقرن (۱۷)مسیحی میزیست ، وافسانهٔ‌رابنام سیف الملوك نگاشت ، (٦) وعلاوه برین کتاب معراج نامه وتفسیر منظوم والضحی به‌وی منسوبست .

۸ :- نور : ازقوم درانی ودرقریهٔ روغانو سواحل دریای‌مزینه ننگرهار بسال (۱۲٦۹هـ) متولد وبعمر (٤٥)سالگی‌بهندوبغداد رفت، قصص‌منظومهٔ‌نوردرسمت‌مشرقی‌شهرت تمامی دارد ، واز داستانهای وی قصهٔ جمال‌خان قندهاری‌وزیب‌النساء ، وداستان کوتوال وسیف الملوك وزاغ وروباه ، وعبدالله ، ونیم‌بولا وبهرام مشهور است .

۹ :- احمد اخون خیل که‌بقول‌رضوانی‌قصهٔ‌امیرحمزه رادرهشت هزاربیت منظوم داشت (۷) ووی اولاً در(خونه) وبعداز آن درقریهٔ (ماکل) سکونت گزید .

---

(۱) تاریخ صولت افغانی

(۲) مقدمهٔ گرامر راورتی

(۳) دپښتو نخوا دشعر هار اوبهار

(٤) مقدمهٔ گرامر راورتی

(٥) مقدمهٔ گرامر را ورتی

(٦) مقدمهٔ گرامر راورتی

(۷) شکرستان افغانی میراحمدشاه رضوانی

۱۰ : ـ رحمت داوی : بروز گارشاه‌زمان در قندهار می زیست ، وبعد ازآن در کوهستان سکونت گزید ، واندر اوقاتیکه سردار عبدالله خان حکمران کشمیر بود ، رحمت به‌حضورش رفت وکتاب لیلی ومجنون خودرا بسال (۱۲۱۰ هـ) بنام آن سردار افغانی اهداء داشت . رحمت در شعر این داستان قدرت قریحه بخرج داد ، وآن‌را در مثنوی خفیف بصورت دلچسپی سرود ، ودرمقدمهٔ کتاب ازمعارف پروری شاه زمان وسردار عبدالله خان‌حکمران افغان در کشمیر ـ شکریه کرد وثناومدح گفت .

۱۱ :ـ ملا احمدخان : از(مردان) پشاوراست که‌درحدود(۱۳۰۰هـ)متولد وتاسال (۱۳۳۲هـ)ـ درقریهٔ دواوهٔ مردان میزیست ، وی ازمشاهیر داستان سرایان پښتو بشمار میرود ، و قصص زیادی را چون شیرویه ، زلیخا ، ورقه گلشا ، بهرام درحدود ده پانزده هزاربیت منظوم‌داشت.

۱۲ : ـ رحمت : ازقصه سرایان پښتوست که بعداز سال (۱۳۰۰ هـ) داستانی را بنام جنگنامهٔ زیتون منظوم وسبك داستان سرایان را پیروی کرد .

۱۳ : ـ ملانعمت الله : ازمشاهیر داستان سرایان پښتوست، که درنوښار پشاور متولد ، وقصص زیادی را درپښتوبا قدرت طبع وبلندی قریحه سرود ، اشعار وقصص نعمت الله ازلحاظ کم وکیف ازشهکارهای ادبی پښتوست، نعمت‌الله بعدازسال(۱۳۰۰هـ) بدنیا آمد ، ودرحدود پنجاه هزاربیت شعر پښتورا بیادگارگذاشت، ویك حصهٔ شاهنامهٔ فردوسی رادرپښتومنظوم‌داشت.

از داستانهای منظوم وی موسی خان وگلمکۍ ، لیلی و مجنون ، فتح خان ، الف لیله ، حاتم طائی ، نیمبولا ، شاهنامه وغیره است .

۱٤ : ـ ملا احمد : ساکن داؤدزی پجگی پشاور ، وقوما خلیل سپین دیری است‌که بعداز (۱۲۵۰هـ) متولد وتا (۱۳۰۵هـ) زنده بود ، ملا احمد قصص الانبیاء را درهشت هزار بیت ، وانیس الواعظین رادر(۹)هزار بیت منظوم کرد ، وتمام اشعارش درحدود (۲۵) هزار بیت تخمین میگردد ، احمد نیز ازمشاهیر سبك داستان سرایان پښتو است .

(۳) سبك عوام

یك قسمت خیلی مهم ازادبیات واشعار پښتو به سبك عوام سروده شده ، و بهترین ذخائر شعرملی ماهم درین سبك موجود است ، این سبك را ما ازینرو سبك عوام گفتیم ، که نسبت به سبکهای دیگر این روش واسلوب نیکو ، دربین طبقات عامهٔ ملت مقبولیت تام یافته و درتمام وطن مروج است ، واین سبك از نقطهٔ نظر ارزش ادبی ملی قح ، و زبان طبقات عامهٔ ملت شمرده می‌شود ، وآئینهٔ احساسات تودهٔ ملت است .

طوریکه پیش ازین هم اشارت رفت تحقیقات درین سبك ونگارش تاریخ آن محتاج کتاب

علیحده ایست ، ولی درینجا بغرض تتمیم این تاریخچه لازم افتاد که کمی درین موضوع داخل گردیم . سبك عوام بسی ازاقسام اشعار وترانه ها دارد ، که مشهور ترین آن لندی ، نا رهٔ اتڼ ، سپرې بدلی ، نارهٔ نقل وغیره است ، هریکی ازینها دارای شعب وانواع علیحده ایست، کههم ازحیث وزن هجائی وبحور خصوصیهٔ خویش ممتاز ، وهم ازحیث مضمون وفکر جداست .

چنانچه دردورهٔ قدیم شعر پښتو وسبك قدماء دیدیم ، اغلب آ ثار شعریهٔ آن عهد بر لهجهٔ ملی سروده میشود ، ودارای او زان مخصوصی است ، وازآن وا ضح میگردد ، کـه همین سبکهای عوام نمونهٔ قدیم ترین ونخست ترین اشعار پښتو است ، وسبك قدماء هم ازآن مشعل تابان استناره کرده است ، سبك عوام دارای ممیزات آتی است :

۱ : ـ اشعار آن ازخود اوزان و بحور وآهنگهای هجائی وغیره دا رد ، که این گو نه بحور واوزان صرف ملی است ، وپاك ازشایبهٔ تقلید دیگران .

۲ : ـ هرترانه وهروزن وبحر ازخود آهنگ خاصی دارد ، که اصول غنا ی ملی ماهم همین آهنگهاست ، واین ترانه ها که به آهنگهای سنگین ومتین وخیلی دلچسپ خوانده میشود ازمقالات شامخ ملیت وصلابت وعلویت روح ملی حکایه میکند ، ـ وشنونده میتواند از لحن ولهجه واداء وآهنگ پرصلابت آن متانت وعالی جنابی وحمیت سرا یندهٔ آن را تشخیص کنند .

۳ : ـ این سبك ازحیث موضوع هم دا منهٔ خوبی دارد ، بهترین ورشیق ترین مضامین عشقی ، و حماسی ، واخلاقی ، ومدح ، وهجو وفکاهی واخلاقی وغیره را دران میتوان یافت، وگاهی قصص منصل را دران منظوم میکنند ، و داستانهای حماسی ورزمی دران می آورند ، مردان ونا موران ملی را دران می ستایند ، بدله های احمدشاه ، غازی محمداکبر ، غازی ایوب ، میرعلم، وصاحب جان تره کی و موسی خان وغیره تا کنون دربین ملت زنده، وبهترین مدحیه هائی است ازرادمردان وپهلوانان ملی .

٤:ـ الحان وآهنگ ومضامین این گونه ترانه ها وسرودهای ملی ماهردو دلچسپ وجذاب بوده ، مدققین وکنجکاوان خارجی راملتفت داشته ودار مستتر ورا ورتی وغیره بسی ازین اشعاریکه بسبك عوام سروده شده ، گرد آورده اند ، را ورتی می نویسد این گونه تراکیب که ذریعهٔ موزیکه سرگردان نواخته می شودخیلی پرحرارت است ومرابیاد سرودهای و طنی وملی خودم می اندازد ، دراوقات اقامت پشاور بسی ازان را تحریر داشته ام (۱)

٥:ـ اشعاریکه بسبك عوام سروده شده چه درموضوع عشق وعلاقه مندی ، وچه در موارد دیگر ازحیث تأثیر وجذا بیت نیز خیلی دلچسپ ودلنشین ومهیج است ، که احساسات بدیعی را بر می انگیزاند ، ودل هارا وجد میآورد ، ولازماست که شنونده با آن اتڼ کند ، ونشاط

(۱) مقدمهٔ گرامر را ورتی طبع کلکته

وپای کوبی نماید ، بااین خواص ومزایا که در سبك عوام موجود است و اقسام مفصلی که شعر ملی دارد ، باید درآینده درنهضتی که شعر ملی دیدنی وتوسیعی که گر فتنی است اساس وشالوده مقرر گردد ، و از ین راه ادبیات ملی خودرادامنهٔ وسیعی دهیم ، وشعر خود را تماماً برنگ ملی درا وریم حالا ماچند نفر را از سرایندگان سبك عوام معرفی میکنیم :

۱:ـ کمال درقریهٔ درویشان تیری قندهار بدنیا آمد ، وبسبك عوام اشعار سوز ناکی را سرود ومدتی درکش وکوك عشق ازوطن دوری گزیدوبهند رفت ، وی بسی از اقسام (سپري بدلی) را زنده ساخت ، وبکوهسار پښتو نخوا شوری افگند .

۲:ـ محمدجی شاعر دیوانه که دار مستتروی را بسال (۱۸۸۶ ع) درمجلس ایبت آباد سرحد هند دید ، وبسی ازاشعار ویرا نگارش داد ، ومزایای سبك بود و لیر Baudelaire شاعر معروف فرانسه رادراشعارش دید (۱)

۳:ـ میراء افریدی که بعد از (۱۲۵۰ ه) بدنیا آمد ، پدرش کوکی خیل مادرش پته خیل افریدی بود پسرشان شاعر آتش زبانی بار آمد ، وبسی از اوزان جدید درغزل پښتو آفرید

٤:ـ عبدالله نورزی که درار غنداو قندهار می زیست ، و مانند بلبل شیرین نوادر گلزار قندهار نغمه سرائی میکرد .

٥:ـ خدایرحم اکا خیل درحدود (۱۳۰۰ ه) در نواح کلات و سیوری میز یست وبسبك عوام اشعار سوز ناك ودلکشی می سرود (۲)

٦:ـ عبدالودود ستریانی درقندهار متولد ودرهرات تجارت داشت ، ودرهند مرد، وی هم ازبزرگترین شعرای سبك عوام است (۳)

۷:ـ ملاحیران ولد احمد خان قوم پوپلزئی که درحدود (۱۲۵۰ ه) در قرای دامان قندهار می زیست وبسبك عوام اشعار آبداری راانشاد نموده (٤)

۸:ـ ملاخواجه محمد که درقندهار بحدود (۱۳۰۰ ه) در سبك عوام شاعر نا مداری بود .

۹:ـ صدیق آخند زادهٔ هوتك درشهرقندهار بعد از (۱۲۵۰ ه) میز یست و شخص عالم وشاعر شیرین نوائی بوده ، که در ادبستان سردارمهردل خان راه داشت وعمری را درسوز وساز عشق میگذرانید ، اشعار عشقی وفکاهی وی خیلی شهرت دارد (٥)

۱۰:ـ سلیم زمین داوری بعداز (۱۲۰۰ ه) در مناطق زمین داور زندگانی پر سوزی

(۱) دپښتو نخواد شعرهارا وبهار طبع پاریس
(۲) تاریخچهٔ شعر پښتو نگارش حبیبی
(۳) تاریخچه شعر پښتو (٤) تاریخچه شعر پښتو
(٥) تاریخچه شعر پښتو

داشت واشعاریکه سروده هم تماماً پراز آتش ودرد است .

۱۱:ـ ملا عبدالرحمن ازقوم علی زی زمین داور بوده ، وبعداز (۱۳۰۰هـ) میزیست واشعار اثرناکی رابسبك عوام می سرود .

۱۲:ـ محمدایوب بریخ : که درحدود (۱۳۰۰هـ) بهقندهارعلم سخنوری افراخت واحساسات سوزان عشقیرا دراشعار رنگین خود سرود .

۱۳: طااب ازخوبترین گویند گان اینسبك است وبعداز(۱۳۰۰هـ) درقندهار میزیست.

۱٤: توکل ازشیوهٔ کوز کنرننگرهار برخاست، واشعارش در حواشی مشرقی وپشاور شهرت تمامی یافت

۱۵: سردارپردلخان ولدسردارپاینده خانمشهور،ازبرادراناعلیحضرت امیردوستمحمدخان است که مدتی در قندهار حکمرانی کرده ، وبعمر (٤٥) سالگی به سلخ ذیقعده (۱۲٤۵هـ) درقندهار ازجهان گذشت (۱) ویمانند برادر دیگرش ادیب وعالم، وحکمران دانشمندبود .

سردار مرحوم درسبك عوام پښتو اشعا ری را سرود و این سبك ملی را بعلا قمند ی فاضلانهٔ خود نواخت .

۱٦: ملا شیر محمد قوم اچکزئی سا کن پشین قند هار است که بعداز(۱۳۰۰هـ) میزیست ودل انگیز تر ین اشعار عشقیرا درسبك عوام بیاد گار گذاشت .

۱۷: برخوردار: ازپاشمول قندهار بعداز(۱۲۵۰هـ)برخاست وباحسا سات آ تشین بدلهای ملیرا سرود (۲)

۱۸: فیضالله درخاکریز قندهار بعداز (۱۲۰۰هـ) بدنیا آمد، ودر گلستان ارغنداوچو ن عندلیب دلباخته نغمه سرائی کرد (۳)

۱۹: سید کمال درشگهٔ کوز کنرسمت مشرقی وطن پیشاز (۱۳۰۰هـ) علم سخنوری افراخت، وبعشق بیوجانه مدتهارا دراشك وخون گذرانید، واشعار سوزانی راسرود .

۲۰: محمدیار صاحبزادهاز کلات توخی بود، وبعداز(۱۲۵۰هـ) درقندهار میزیست ، شخص روحانی ومتدین خداپرستی بود واشعار بسگرانبهائی را درسبك عوام سرود .

۲۱: ملازاهد اندر بحدود (۱۳۰۰هـ) درشلگرغزنی میزیست، وشاعردیوانه ومجذوبی بود کهمدت دراز عمرخودرا درعشق دخترا کرمخان گذرانید، ومراحل سوزانیراطی کرد،سوانح حیات اینشاعر افغانی بهمجنون میماند ، واشعارخیلی دردناك وگرم ازومانده کهقیمت دارترین واثرناكترین سرودهای عشقاست .

۲۲: محمددین ازتیلی پشاور پیشاز(۱۳۰۰هـ) برامد ، ودرسبك عوام ابتکار هائی نمو د

---

(۱) سراج التواریخ (۲) تاریخچه شعر پښتو (۳) تاریخچهٔ شعر پښتو

وازارکان آن بشمار آمد (۱)

۲۳: نوروز از مشاهیر سرایندگان سبك عوام است که بسی از اشعار وی در پښتونخوا شهرت تمامی یافت .

(خلاصهٔ مبحث ما) ..

درنگارشیکه‌ازنظرخوانندگان عزیزما به صفحات گذشته گذشت، مطالب ذیل‌واضح شد:

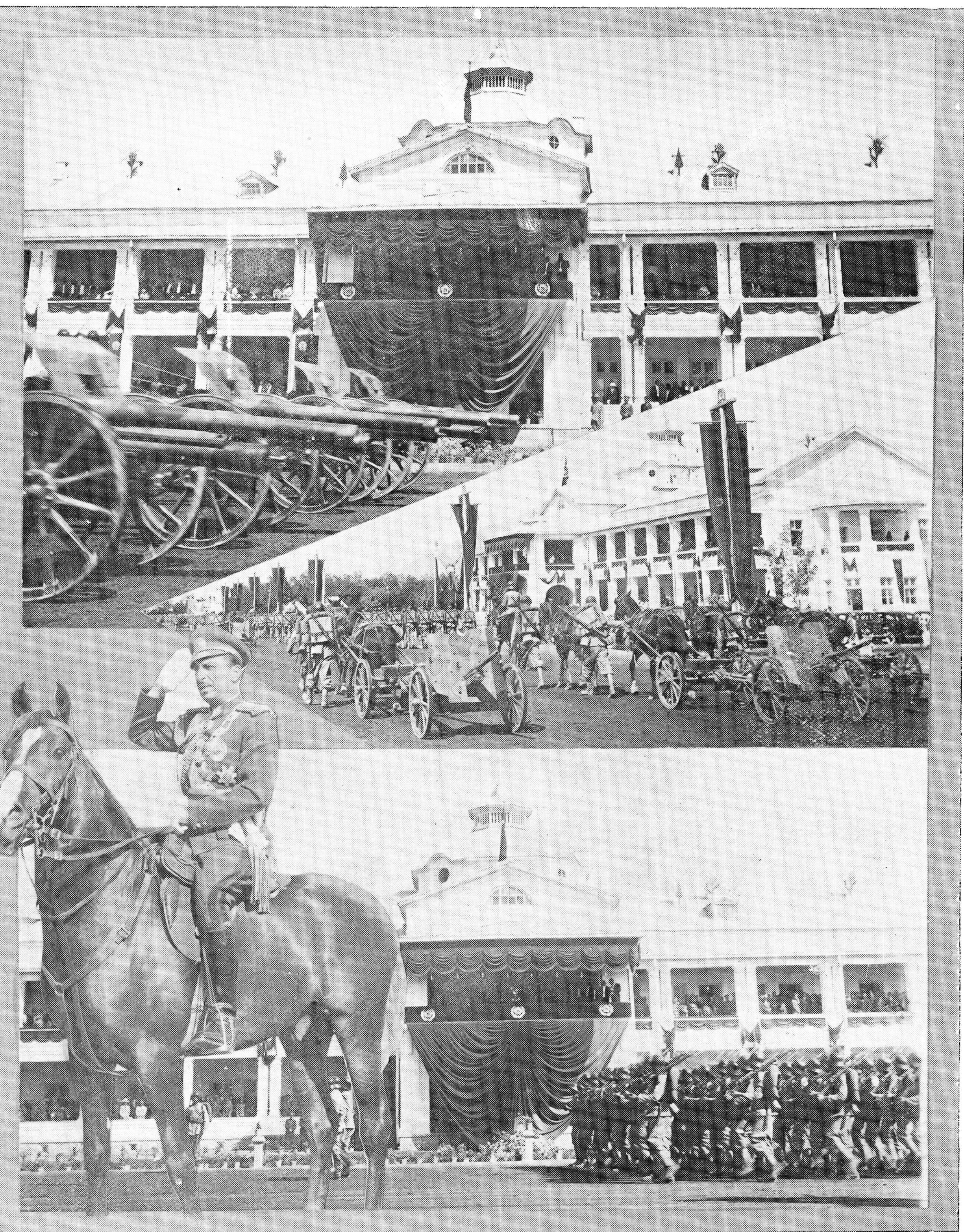
شعرپښتو درقدیمترین ازمنه‌دارای اوزان وسبك خاص‌ملی بود، کهاین دوره پیش ازاسلام تادوسه قرن‌اولین ورود‌دین مقدس اسلام وبه‌عصر غزنویهامی رسد، درین‌وقت است که ما آثار واشعار پښتورا می‌یابیم، ولی اندرین عصرجمعی از اجداد بزرگ بسبکی شعر گفته اند که ما انرا سبك قدماء گوئیم، درین‌سبك افکار ساده وبدیع‌ملی به‌روشی سروده شده، که‌به‌اوزان‌وآهنگهای ملی موجوده نزدیك‌است. مضامین آن حماسی، اخلاقی، موعظه‌وملی است،بعدازین‌سبك‌خیرالبیان بمیان آمده که شعر نه‌پوره برسبك قدماء است ونه‌پوره عروضی شده، دراین دورهٔ تحول وانتقال دوخانوادهٔ تاریخی که‌دودمان وپیروان بایزید پیرروشن ودودمان مرحوم ملا درویزه و پیروان اوست، سبك خیرالبیان رادرحدودسال نهصدم تاهزارم، هجری پرورده اند، درین سبك‌مضامین دینی وفلسفی واخلاقی سروده شده، که پس‌از آن درحدود سال‌هزارم هجری طبقهٔ عروضیین خروج میکنند، که قدمای آنها مضامین عشقی واخلاقی وحماسی را سروردند ، وازان پس طبقهٔ روشانی ها که‌پیروان پیرروشن اند، سبك‌عروضی‌را پرورش ومضامین اخلاقی وعرفانی وفلسفی را درشعر جای میدهند همدرین‌اوقات سبك ملاالف بصورت ابتدائی عروضی‌مبنی برمضامین اخلاقی وموعظهٔ‌دینی ازقندهار آغاز میگردد ، کذلك درحدود سال هزارم هجری سبك‌خوشحال خان معروف وبعدازو سبك‌رحمان بابا وحمید وپیرمحمد وقلندر آغاز می‌شود، ودرین سبك ها هرگونه صنایع‌وبدایع شعری واقسام مختلفه‌اشعار،ومضامین‌رنگارنگ ادبی،اخلاقی، تصوف‌فلسفه ماوراءاعاده وفلسفهٔ مادی پرورش می یابد ، وازهر پهلو شعر پښتو تکمیل‌میگردد .

علاوه برسبکهای گذشته سبك حماسه سرایان وقصه‌گویان نیزدراشعار پښتو موجود است ، وسبك عوام اسلوب مخصوص ملی است ، که بااین صورت تمام سبکهای شعری ، پښتورا دارای ادب گرانبها ورنگینی نموده ، وروزش ادبی اشعار پښتو را چه از نقطهٔ نظر کیف و کم ، وچه از پهلوی رشاقت ، سلاست ومتانت معنی ولفظ خیلی بلند می‌برد ، که با اشعار زبانهای دیگر ازهرحیث همسری و برابری میکند (انتها)

تبصره : سنواتیکه درین‌تاریخچه آمده وبعد ازان (ه) نوشته شده ، تاریخ هجری قمریست واگر (ش) آمده باشد هجری شمسی است .

کابل ، شور بازار ، شب اول جدی (۱۳۱۹)

(۱) دپښتونخوا دشعر هارا وبهار دار مستتر

اعلیحضرت معظم همایونی درموقع جواب سلام اردوی افغانی درروز جشن استقلال

مسکوکات افغانستان

در

« عصر اسلام »

نگارش: ښاغلی احمدعلی « کهزاد »
مدیر موزهٔ کابل و شعبهٔ تاریخ

در سالنامهٔ ۱۳۱۶ بار اول موضوع مسکوکات افغانستان را سر دست گرفته و تا جائیکه معلومات و مطالعه بمن کمك میکرد شرحی مبنی بر تاریخچهٔ ظهور مسکوکات و رول آن در زندگانی عمومی بشر وروشن کردن تاریکی های تاریخ و اهمیت خاك افغانستان از نقطهٔ نظر کثرت مسکوکات متنوعه نگاشته وبعد از مقدمهٔ طولانی که تمام نظریات فوق‌را در بر میگرفت تاریخچهٔ مختصر خانواده های سلطنتی ودر ذیل آن خصوصیات مسکوکات هر یك از اعضای خانواده ها شرح داده شده ودر اخیر هم تاجائیکه دست میرسید و مطبعه موافقت میتوانست لوایح تصاویر مسکوکات داده شد .

اگرچه حین نگارش مقالهٔ مذکور در نظر داشتیم که تحت عنوان (مسکوکات افغانستان) از قدیم ترین زمانه ها تا امروز همه را مطالعه کرده و موضوع را یکباره تا اخیر برسانیم ولی بعضی مشکلاتی که من حیث ماخذ پیداشد ازیك طرف ، کافی نبودن صفحات سالنامه از طرف دیگر مجبورم نمود که مطالعات خودرا به دو حصه نموده قسمت (پیش از اسلام) آنرا نشر کنم و دورهٔ اسلامی را به‌وقت دیگر موکول سازم چنانچه این کار تا حال به تعویق افتاد ودر سال های ۱۷-و ۱۸ موضوعات مهم ومفصل تر دیگر درسالنامه های کابل نشر شد . چون شعبهٔ صحافت پښتو ټولنه که موظف‌به‌نشر سالنامه‌ها نیز میباشد خواهش تکمیل موضوع مسکوکات افغانستان ونشر آنرادرسالنامهٔ امسال نموده اند به‌پارهٔ یادداشت های سه سال قبل مراجعه کرده درصدد برامدم که حتی‌الامکان موضوع مطالعات مسکوکات دورهٔ اسلامی را برای تکمیل قسمت گذشته برای سالنامهٔ امسال حاضر کنم ولی چون صفحاتی که برای من معین شده نسبت به سال های گذشته محدود تر است باز موضوع کامل نشده‌وازذکر مسکوکات خوارزمشاهی ها - غوری ها - شیبانی‌ها- شنسبانیه های بامیان ، بعض مغل های هند ،

سلاله های افغانی که در هند سلطنت نموده اند مثل خلجی ها ـ لودی ها، سوری ها و غیره عمداً صرف نظر شد،

سامانی ها

نصر بن احمد : سه مسکوك نقره‌ئی اوکه بدست آمده و درموزهٔ پنجاب حفظ است واجد شرح ذیل میباشد .

راست :

« لااله الاالله وحده لاشریك له » ـ (نوشته حاشیه خوانده نمیشود . از کنارهٔ پول کمی شکسته است)

چپ :

لله محمد رسول‌الله المقتدر با الله نصر بن احمد . (نوشته حاشیه قسمتاً خوانده نمیشود) .

منصور بن نوح :

دررو : دردائرهٔ داخلی‌سکه «لااله الاالله وحده لاشریك له . در دائرهٔ حاشیهٔ داخلی : بسم الله ضرب هذالدرهم بسمرقند سنه ثلث و خمسین وثلث مائه (۳۵۳) » نوشته شده دائرهٔ خارجی خوانده نمیشود .

در پشت : در داخل دائرهٔ « لله محمد رسول الله المطیع لله منصور بن (نوح نوشته شده ـ حاشیه کاملا غیرقابل خواندن است .

نصر ۲ بن احمد : مسکوك مسی یابرنجی ـ ۲ دانه .

در یکطرف طور تزئین نقش شده : «لااله‌الاالله وحده لاشریك‌له ـ بسم‌الله ضرب هذالفلس به بخارا سنه خمس وثلث مائه . (۳۰۵)

درطرف دیگر : لله‌محمد رسول‌الله نصر ـ مماامر به الامیر نصر بن‌احمد اعزه‌الله .

نوح ابن نصر :

دریکطرف : « لااله الاالله وحده لاشریك له بسم‌الله ضرب هذالفلس ...

در طرف دیگر : در داخل دائرهٔ نقطه دار : « عبدالملك مماامر به الامیرالسید نوح بن منصور اعزه‌الله . »

منصور بن نوح : مسکوك مسی ۸ قطعه بدست آمده .

دریکطرف بطور تزئین کلمات ذیل نقش است : لا اله الا الله وحده لا شريك له . بسم الله ضرب هذا الفلس به بخارا سنه ثلث وخمسين وثلث مائه (۳۵۳) ازین مسکوکات یکی درفرغانه (در۳۵۸) ضرب وبقیه در بخارا ضرب شده ودر نوشتجات خود بامسکوك مذکور کمی تفاوت دارد .

نوح بن منصور :

در یکطرف طور تزئین در داخل دائرهٔ نقطه دار نوشته شده : « لا اله الا الله وحده لاشريك له » درحاشیه بسم الله ضرب هذالفلس به بخاراسنه اربع وسبعين وثلث مائه (۳۷٤)

درطرف دیگر: در داخل دائره نقطه دار « لله محمدرسول الله . نوح بن منصور »

در حاشیه : « مماامر به الامیرالسیدالملك المنصور ایده الله . »

دو مسکوك دیگر نیز ازین نوع در موزهٔ پنجاب است که کمی ازان اختلاف دارد .

غزنویها

. . . . .

مسکوك نقره

سبکتگین :

در یکطرف : درداخل دائره : « لااله الا الله وحده لاشريك له الطايع الله ـ ۹ » (حاشیه خوانده نمیشود) .

درطرف دیگر: « الله محمد رسول الله نوح بن منصور سبکتگین ۹ » حاشیه آن خوانده نمیشود .

ده عدد مسکوك دیگر که مشاهده شده بعضاً عبارات ونقوش ازمسکوك فوق اختلاف دارد .

محمود :

(۱) : مسکوکات نقره ئی : ٤۰ عدد مسکوك نقره ئی که مشاهده شده بابعض اختلافات درکلمات ونقوش قرار ذیل است :

طرف راست : برعایت ترتیب کلمات در روی سکه « ك لااله الا الله وحده لا شريك له یمینی ـ بسم الله ضرب هذا لدرهم بسجستان سنهٔ سبع وتسعين وثلثمائه (۳۹۷) » .

طرف دیگر : برعایت ترتیب کلمات روی سکه : « لله محمد رسول الله القادر بالله یمینی الدوله وامین الملة ابوالقاسم محمد رسول الله ارسله بالهدی » .

درمسکوك دیگر : طرف راست « لااله‌الاالله وحده لاشریك له ـ الطایع‌الله . « وبه جانب دیگر برعایت ترتیب خطوط سکه عبارت : « لله محمد رسول الله منصور بن نوح سیف‌الدوله محمود » خوانده‌میشود .

درمسکوکات دیگر باختلاف ترتیب حروف ذکرالقاب محمود « یمین‌الدوله » « سیف‌الدوله » « امین‌الملة » باضافه شروح مذکور بنظر میرسد .

(۲) مسکوکات مسی : سه‌قطعه ازسلطان‌محمود ملاحظه‌شده دریکی‌ازین‌مسکوکات که بخوبی خوانده میشود درطرف راست درداخل سکه کلمهٔ « محمودامین‌الملة » نوشته‌شده ودرچهار طرف سکه کلمات « القادربالله‌ولااله‌الاالله وحده‌لاشریك‌له » نوشته شده .

دریک طرف دیگر : درداخل دائرهٔ نقطه‌دار این‌جمله : « محمدرسول‌الله یمین الدوله‌ابوالقاسم » بنظرمیرسد .

نصر برادر محمود :

درمسکوکات‌نقرهٔ : درطرف راست‌درداخل دایره‌نقطه دار به‌ترتیب ورعایت خطوط سکه این عبارت : « یمینی لااله‌الاالله‌وحده‌لاشریك‌له‌نصر » ودرحاشیه‌نقطه‌لفظ سجستان خوانده میشود.

درطرف چپ : برعایت ترتیب‌خطوط سکه کلمات : « لله‌محمدرسول‌الله القادربالله یمین‌الدوله وامین‌الملة ابوالقاسم » خوانده شده‌ولی حاشیه خوانده‌نمیشود

محمود وطاهر :

درروی سکه‌که‌به‌سال ۳۸۱ هجری درسجستان ضرب شده‌چنین خوانده میشود .

« لااله‌الاالله‌وحده طاهر بن‌ولی‌الدوله ابن‌احمد »

« بسم الله ضرب هذا الدرهم بسجستان سنه احدی وثمانین وثلث مائه »

درپشت: « لله‌محمد رسول‌الله القادر بالله یمین الدوله محمود ـ محمدرسول‌الله ارسله‌بالهدی »

ولی‌الدوله : (پدر طاهر)

روی سکه : لااله‌الاالله وحده ولی الدوله (حاشیه مثل‌مسکوك فوق بوده ولی‌سنه آن تسعین وثلثماته ۳۹۰ معلوم میشود ممکن‌است سبعین ۷۰ باشد)

پشت سکه : لله‌محمد رسول‌الله القادر بالله‌القادر » خوانده میشود حاشیه مثل بالاست .

مسعود:

سیزده عدد مسکوك نقره‌ئی او مشاهده شده که حواشی اکثر خوانده نمیشود وعموماً جمله « لااله الاالله وحده لاشریك له » دررو وجمله « لله محمد رسول الله علیه السلم مسعود »

در طرف دیگر خوانده میشود . دربعضی دیگر :« محمد رسول‌الله القایم بامرالله ناصر دین الله مسعود » خوانده میشود. ودریکی دیگر « محمدرسول‌الله کیقباد خلیفه‌الله مسعود » دیده‌میشود .

مودود :

هفت مسکوک نقره ئی ودو مسکوک مسی او مشاهده شده که در همه اسم ماه نیزقید شده روی سکه : بطور کلی چنین خوانده میشود : « محرم عدل لااله‌الاالله وحده لاشریک له القایم بامرالله »

پشت سکه : « ابوالفتح محمد رسول الله شهاب الدوله وفخرالامه مودود »

پول های مسی : نیز مثل مسکوکات فوق است .

شش دانه پول : مخلوط فلزی هم‌ازمودوددیده شده که‌مثل‌مسکوک نقره ئی میباشد امادر یکی ازان محل ضرب نیز ذکر شده باین معنی : « ابوالفتح شهاب الدوله وقطب‌المله مودود - ضرب هذالدرهم بلوهورفی سنه ثلث یاخمس وثلثین وار بعمائه .

عبدالرشید : -

یازده دانه مسکوک مخلوط فلزی ازو دیده شده که باختلاف کمی در عبارات و اشکال چنین ضرب شده . :» عزالدوله وزین الملة ابو منصور الرشید »

فرخزاد :

مسکوکات نقرئی :برروی : « ظفرلااله‌الاالله وحده‌لاشریک له القایم بامرالله.» درطرف دیگر « محمد رسول الله جمال الدوله کمال الملة فرخ زاد »

مسکوکات مخلوط : برزو: « عدل جمال الدوله ابوشجاع فرخ زاد .»

ابراهیم :

سیزده دانه مسکوک نقرهٔ او ملاحظه شده که درخوانا ترین آن چنین خوانده میشود در یک رو : « لااله الا الله وحده لاشریک له القایم بامر الله ملک الا سلام نصیری . »

درروی دیگر : « لله ملک لله محمدرسول‌الله السلطان الاعظم القاهر الملوک سیدالسلاطین ابراهیم . »

مسکوک مخلوط : چهاردانهٔ آن ملاحظه شده از مسکوک نقره کمی اختلاف داشته ودریکی جای ضرب (لاهور) نیز قید شده است .

مسعود سوم :

یازده دانه مسکوك فلزی مخلوط اومشاهده شده که درپشت وروی آن چنین ضرب زده‌اند: در رو : « عدل لا اله الا الله محمدرسول الله المستظهر بالله قا هر ی : » د ر پشت : « ملك السلطان العادل مولی السلاطین نظام الدین مسعود » درباقی نیزهمین عبارات باختلاف مختصری خوانده میشود .

ملك ارسلان :

یك مسکوك مخلوط ازو دیده شده که جملهٔ ذیل در ان خوانده میشود « بها السلطان الا عظم ملك ارسلان .

بهرام شاه :

نه مسکوك نقرهٔ ازو دیده شده که این عبارت درآن نقش است : « الله لا اله الا الله المستر شد بالله عضدالدوله سنجر » درپشت : « السلطان محمد رسوالله السلطان الا عظم یمین الدوله بهرامشاه » در پنج مسکوك مخلوط او که دیده شده چنین نوشته اند: « عدل السلطان الا عظم بهرامشاه »

خسرو شاه :

یك مسکوك مخلوط ازو دیده شده که در بین دائرهٔ نقطه دار چنین نوشته اند . « السلطان الاعظم معز الدوله خسرو شاه . »

خسرو ملك :

هشت مسکوك مخلوط فلزی ازو دیده شد دریکی ازان چنین نوشته اند : « السلطان الا عظم سراج الدوله : » در عقب « خسروملك » بعضی مسکوکات دیگر نیز دیده شده که در دورهٔ غزنویها به تقلید پولهای سامانتا دیوا (Samanta Deva) یکی از برهمن شاهیان کابل زده شده درین مسکوکات در بالای شکل سر اسپ اسم سلاطین غزنوی دیده میشود این پولها ممکن است در پنجاب در زمان حکمرانی مسعود اول برادرش محمد ضرب شده باشد . بعضی پولهای دیگر هم دیده شده که دران نام مودود نقش است .

تیموری ها

تیموری ها در طلا ونقره ومس سکه زده اند روی هم رفته از ارکان مهم این خاندان یك یك سکه را بطورنمونه شرح میدهیم .

سکۀ نقره ئی تیمور :

روی سکه : سیور بیرلغی امیرغتمش تیمور کور اکمتو .
پشت سکه : کلمۀ شریفه .

سکۀ نقره ئی شاه رخ ضرب هرات :

روی سکه : (ضرب) السلطاالاعظم شاه رخ بهادر خادالله ملکه و سلطانه هرات (۸۲۸)
پشت سکه : کلمۀ شریفه درمیان مربع به چهار ضلع آن اسمای خلفای راشدین .

سکۀ نقره ئی سلطان حسین میرزا ضرب هرات :

روی سکه : السلطان الاعظم ابوالغازی حسین بهادرسلطان خلدالله وتعالی ملکه .
پشت سکه : کلمۀ شریفه درمیان سه برگک درحاشیه اسمای خلفای راشدین .

هوتکی ها

دورۀ هوتکی که در تاریخ کشور خود آنرا عصرنهضت قومی میتوان شمرد با زعیم ملی میرویس خان شروع وبعد ازیك سلسله فتوحات محمود واشرف درایران به حادثه قتل اخیرالذکر تمام می شود . خود میرویس خان چون بصورت رئیس ملی حکومت نموده سکه ضرب نزده مسکوکات اعلیحضرت محمود واشرف قرار ذیل است :

محمود ۱۱۳۵-۱۱۳۷ هجری

سکه نقره ئی : روی سکه : در میان مربع : لااله الاالله محمد رسول الله در حاشیه ابابکر ـ عمر ـ عثمان ـ علی

پشت سکه : سکه زد از مشرق ایران چوقرص افتاب
شاه محمود جهانگیر سیادت انتساب

چند ابیات ذیل را هم به مسکوکات او نسبت میدهند .

فرو رود به زمین ماه وافتاب منیر
زرشك سکه محمود شاه عالم گیر

دین حق را سکه برزر کرد از حکم اله
عاقبت محمود باشد پادشاه دین پناه

۱

اشرف :

سکه طلا ضرب اصفهان .

روی سکه : لا اله الا الله محمد رسول الله (محمد) .

پشت سکه : به اشرفی اثر نام آنجناب رسید شرف ز سکه اشرف به افتاب رسید

ضرب اصفهان

سکه نقره :

روی سکه : دست زد بر جلالة اشرف شاه بود تعبیر سکه داد کنکاه

پشت سکه : جلوس میمنت مانوس دردارالسلطنهٔ اصفهان «۱۱۳۷»

نوع دیگر سکه نقره :

روی سکه : لا اله الا الله محمد رسول الله

پشت سکه : زالطاف شاه اشرف حق شعار بزر نقش شد سکهٔ چار یار

ضرب اصفهان

چون از روی تاریخ وحتی وقایع ازادخان افغان هم درهمین عصر واقع شده است به شرح سکهٔ او می پردازیم .

ازادخان ۱۱۶۹ ـ ۱۱۶۶ هجری

سکهٔ نقرهٔ ضرب تبریز

روی سکه : لا اله الا الله محمد رسول الله

پشت سکه : تا که آزاد درجهان باشد سکه صاحب الزمان باشد

ضراب خانه های شاهان درانی

چون دراثر یك سلسله کشورکشائی ها قلمرو امپراطوری درانی خصوصاً بطرف هند خیلی ها وسعت یافته ودامنهٔ آن ازمشهد تا سواحل شرقی دریای گنگا وازرود آمو تادلتای سند انبساط داشت شاهان این دودمان به تمام نقاط متصرفهٔ امپراطوری خود سکه زده اند و مسکوکات خودش نشان میدهد که ایشان تقریباً درتمام شهرهای معروف افغانستان وخراسان وهند ضراب خانه داشتند چنانچه روی هم رفته تعداد ضراب خانه ها به ۲۷ میرسد .

قلمرو افغانستان :

درانی ها درحوضهٔ خاك افغانستان فعلی در هرات ، بلخ ، قندهار (احمد شاهی) کابل

سکه زده اند به این تفصیل که در هرات احمد شاه بابا ، تیمورشاه ، شاه زمان شاه محمود و کامران ، درقندهار احمد شاه بابا ، سلیمان ، تیمور ، همایون ، زمان ، محمود ، (دفعهٔ اول) قیصر شجاع ، (دفعهٔ دوم) محمود (دفعهٔ دوم) ایوب شجاع (دفعهٔ سوم) فتح جنگ ، دربلخ تیمورشاه ، درکابل احمد شاه بابا ، سلیمان ، تیمور ، زمان ، محمود (دفعهٔ اول) قیصر ، شجاع (دفعهٔ دوم) محمود (دفعهٔ دوم) ایوب ، شجاع (دفعهٔ سوم) فتح جنگ سکه زده است .

شهرهای که درآن سکه ضرب زده میشد چه درداخل‌خاك افغانستان وچه درنقاط مفتوحه امپراطوری اغلباً به صفات ممیزه یاد میشدند چنانچه بلخ بصفت « ام البلاد » . قندهار « اشرف البلاد » هرات « جایگاه راحت سلطنت . » وغیره

درایران :

درانی‌هادرخاك ایران کنونی هم دریکی دو جا سکه زده اند اعلیحضرت احمد شاه بابا در سال های بین ۱۷۴۸ـ۱۷۵۰ع خراسان را فتح نموده و پسر او تیمورشاه درمشهد متولد شده است . اعلیحضرت احمد شاه و تیمور شاه هردو در مشهد سکه زده اند . علاوه بر ین اعلیحضرت تیمور شاه در « خوی » هم سکه زده است . محل اخیرالذکر را در غرب ایران درنقطه ئی که خیلی ها ازدائرهٔ نفوذ تیمورشاه دور بود تعیین نموده اند .

درهند :

چون سیر فتوحات درانی ها بیشتر متوجه خاك هند بود بیشتراز ۲۰ ضراب خانه درانجا داشتند ودر ۲۰ شهرمختلف هند سکه زده اند . ضراب خانه های درانی‌ها درهند از پشاور و دیرجات ودیرو بهکهر وحیدآباد سند ، وتاته کهدرحوضهٔ سند واقع‌است گرفته‌تاانواله ، بارلی ، فرخ آباد ، مراد آباد ، نجیب آباد ، درسر زمین ماورای جمناوگنگ انبساط داشت این شهر ها متعلق به کسانی بود که درجنگ « پانی پت » بااعلیحضرت احمدشاه بابا متحد بودند ، نا گفته نماند که بعضی از دارالضرب های هندی هم بصفات ممیزه یاد میشدند مانند سرهند « جایگاه امنیت » کشمیر « جایگاه راحت‌سلطنت » ، بهاولپور « خانه مسرت » وغیره چون‌ضراب‌خانه های درانی ها درهندمتعدد ودانستن موقعیت وخصوصیات هرکدام‌آن برای هرفرد افغان ضروری است مختصراً به تذکار موقعیت وخصوصیات جغرافیائی وتاریخی هریك می‌پردازیم (۱)

<u>اتك</u> : محل‌مشهور ومستحکمی‌است درکنار شرقی‌ساحل اندوس‌قلعه اتك‌را اکبر امپراطور هند ساخته ودر همین‌جا پول‌مسی بضرب رسانیده است اعلیحضرت احمدشاه بابای درانی شمال غرب پنجاب را در ۱۱۶۵ هجری به افغانستان ملحق کرد اعلیحضرت احمد شاه وتیمور شاه

(۱) ازمقدمه کتلاك مسکوکات پنجاب موزیم لاهور اتخاذ واختصار شده است

مسکوکات طلا ونقره دراتك ضرب کرده اند .

احمد پور : احمد پور مرکز قدیم ایالت بهاوالپور است دراینجا بنام محمود شاه سکه ضرب زده شده اما نوع ضرب آن خوب نیست وچنین تصور میرود که بعدازوفات محمود بنام اوضرب زده شده باشد .

انواله : شهری است در« روهیلکند » نجیب الدوله که از متحدین اعلیحضرت احمد شاه در جنگ « پانی پت » بود مسکوکاتی دراینجا بنام اعلیحضرت احمد شاه سکه زده که بسال ۱۱۷۳ و۱۱۷٤ سنه خورده است کامیابی اعلیحضرت احمد شاه در جنگ « پانی پت » شکست مراهته هنود ، اشغال دهلی وشکست شاه عالم مغل در۱۱۷۳ (۱۷٦۰ ع) قشون درانی را به ماورای رود جمنا وحوضه گنگا رسانیده ومتحدین زیادی برای اعلیحضرت احمد شاه فراهم کرد چنانچه همین متحدین مدتی در انواله ـ برملی ـ فرخ اباد ـ مراداباد بنام اعلیحضرت احمد شاه سکه زده اند .

بریلی : شهرعمده « روهیل کند » است . نجیب الله متحد اعلیحضرت احمد شاه در سال های ۱۱۷۳ و۱۱۷٤ بنام اعلیحضرت موصوف سکه زده است .

بهاوالپور : یکی از نقاط مهم تجارتی است که روی راه کاروان رو بین کابل و دهلی واقع است . مال التجاره ئی که از کابل بطرف دهلی فرستاده میشد از ملتان ، بهاولپور ـ « صورت گر » ـ بهتر، میگذشت واگر کاروان ها قصدسند میداشت ازبهاولپور منحرف میشد در سال ۱۷۸۸ اعلیحضرت تیمور شاه شخصاً نواب بهاولپور را مغلوب نموده بعلاوه اینکه ازوخساره جنگ گرفت هرساله خراج ده کابلش ساخت . شاه محمود درهردو دفعه سلطنت خود وشاه شجاع در دفعه دوم سلطنت خود در بهاولپور طلا ونقره سکه زده اند و آنجا را « دارالسرور » خوانده اند .

بهکهر :

جزیرهٔ مستحکم « بهکهر » بین « سکهر » و « رهری » واقع است ویکی از نقاط زیبای اندوس است که در زمان قدیم کلید سند محسوب میشد . اعلیحضرت احمد شاه در « بهکهر » مسکوکات طلا ضرب زده ودونوع آن بدست آمده یکی که درسال ۱۱٦۸ سنه خورده فرد عادی مسکوکات اعلیحضرت احمدشاه درآن دیده میشود دررقم دومی جمله « احمدشاه در دران » دروسط ودور آن فرد معمولی ضرب زده شده است وسنه آن ۱۱۷۷ است نمونهٔ مسکوکات سال هفتم و هشتم سلطنت اعلیحضرت احمد شاه در سالهای بعد در اینجا عوض شده جمله « احمد شاه در دران» درمیان گل برگ نما دروسط ودورا دورانرا فرا گرفته است .

این نمونه دردیر ـ دیرجات ـ ملتان ـ کابل هم معمول معروج بوده است . تیمور شاه

دربهکهر بقسم نایبا لحکومه بنا م پدر خود سکه زده ودر زمان شاهی خود سکه طلا و مس دراینجا بضرب رسا نیده است . اعلیحضر ت شاه زمان ، شاه محمود (دفعهٔ اول) شا ه شجاع (دفعهٔ دوم) شاه محمود (دفعهٔ دوم) دراینجا سکه بضرب رسانیده اند .

پشاور :

پایتخت زمستانی شاهان درانی بوده و مخصو صاً شاه شجاع به آن علاقهٔ زیاد دا شت . دراینجا اعلیحضرت احمد شاه ، سلیمان شاه ، تیمور شاه ، زمان شاه ، شاه محمود (دفعهٔ اول) شاه شجاع (دفعهٔ دوم) شاه محمود (دفعهٔ دوم) ایوب شاه سکه های مختلف طلائی ، نقره ئی ، مسی ضرب زده اند .

وتایك‌اندازه این سکه قیافه مسکوکات مغلی‌را اختیار کرده است.سکه های اعلیحضرت احمد شاه در پشاور از روی نمونه و شکل به سکه ها ی مغل قر یب تر است چنانچه بعضی مسکوکات مسی فرق نمیشود که ازاعلیحضرت احمد شاه درانی ویا ازاحمد شاه بهادر مغل است . مسکوکات طلائی‌ونقره‌ئی اعلیحضرت تیمورشاه درپشاور بیشتر به‌نمونه وسبك مسکوکات احمدشاه‌بابا وسلیمان شاه بضرب رسیده . شاه محمود درسال های ۱۲۱۶ ـ ۱۲۱۷ ـ ۱۲۱۸ دراینجا سکه زده .

تته :

بندری است دردلتای اندوس واولین‌شهر سند است‌که مورد حمله اعراب درقرن ۸ قرار گرفت . دراینجا اعلیحضرت احمدشاه وتیمورشاه هردوسکه زده اند وسکه های نقره‌ئی ایشان بدست آمده است .

دیره :

ضرابخانهٔ دیره شهر سرحدی دیره غازی خان ودرغرب اندوس واقع بود . اعلیحضرت احمدشاه‌بابا در۱۱۷۰ سکه های طلا نقره درانجا ضرب زد . شهزاده تیمور پیش ازپادشاهی درزمان نایب الحکومگی خودهم درانجا بنام پدرسکه زده است . اعلیحضرت تیمورشاه درزمان پادشاهی خود دردیره به تاریخ های مختلف سکه بضرب رسانیده استّ و چندین صد آ ن از بهاولپور بد ست آ مده است . اعلیحضر ت زمان شاه درسالهای اول ودوم و سوم سلطنت خود سکه ها ی طلا ئی د ر اینجا ضر ب ز ده است . شا ه محمود د ر دو رهٔ اول سلطنت خود درسال های اول‌ودوم سکهٔ‌نقره‌ئی در اینجا بضرب رسانیده‌است . هکذا شا ه شجاع هم‌دردوره دوم سلطنت خوددردیره سکه‌زده است .

دیرجات :

دیرجات عبارت ازقطعهٔ اراضی رسوبی است که بین سلسلهٔ کوه سلیمان ورود اندوس افتاده وچون سه دیره غازی خان (گجرات سفلی) ودیره اسماعیل خان ودیره فتح خان (گجرات علیا) رادربرمیگیرد مجموع اراضی به دیرجات موسوم شده است . دراینجا اعلیحضرت احمد شاه بابا ، تیمورشا ، زمان شاه ، شاه محمود (دفعه اول) شاه شجاع (دفعه دوم) شاه محمود (دفعه دوم) سکه زده اند مسکوکات دیرجات اعلیحضرت احمدشاه کمیاب وصورت ضرب آن چندان خوب نیست بهر حال اعلیحضرت موصوف دراینجا طلاونقره سکه زده ومحل ضرب (دیر جات) و (دیره جات) نوشته شده است ، سکهٔ طلائی اعلیحضرت تیمورشاه هم کمیاب است ولی سکهٔ نقرهٔی ایشان زیاد است زیرا از ۱۱۹۲ به بعد تا اخیر دوره سلطنت خویش سکه زده است در ۱۲۱۱ شاه زمان سکه طلائی مقبولی دراینجا سکه زده است ، وزن سکهٔ نقرهٔی تیمورشاه ۱۷۱ نخود ازشاه محمود ۱۷۰ وازشاه شجاع ۱۷۰ و ۱۷۱ نخود وزن دارد .

سند :

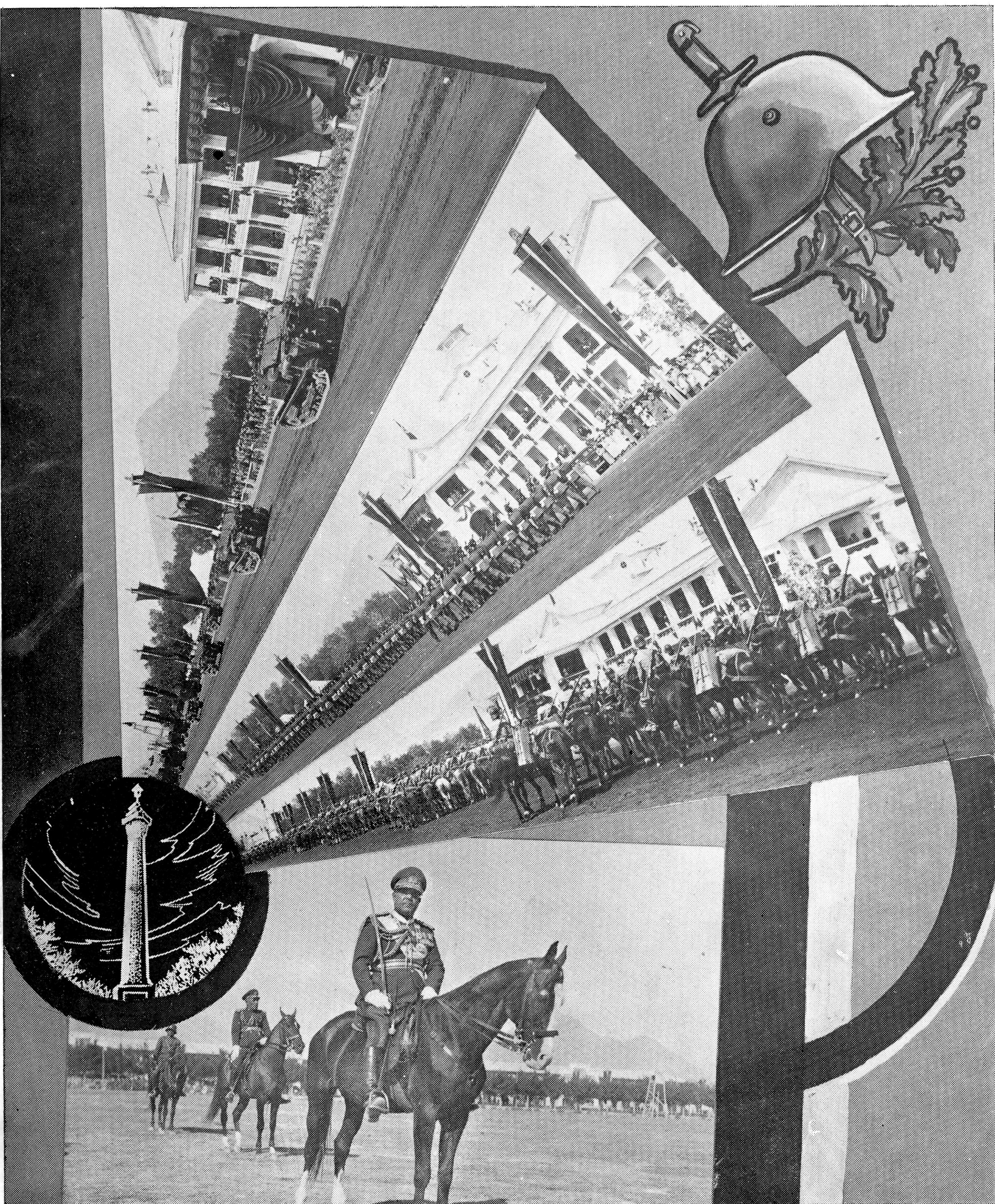
اگرچه اعلیحضرت احمدشاه اقتدارونفوذ کاملی درسند داشت ولی سکه درانجا ضرب نزده است واین علاقه را ذریعه پسرش تیمور به عنوان نایب الحکومه اداره میکرد اعلیحضرت تیمورشاه یك دفعه ذریعهٔ مددخان ودفعهٔ دیگر شخصاً به سند حمله نمود . وتاشکارپور پیشرفت وآنجا راتیول خود ساخت شاه زمان هم براین قسمت حاکمیت داشت ولی ازملتان پیش نرفت. شاه شجاع در ۱۲۱۸ هجری باقشون زیادی به سند حمله نموده وتالارکان پیشرفت نمود ، بواسطهٔ دوری این ولایت سائر درانی ها در اینجا نفوذ نیافتند وجز اعلیحضرت تیمورشاه کسی دیگر ازین خانواده دراینجا سکه نزد مسکوکات اعلیحضرت موصوف درسند سه نوع مختلف دارد .

سرهند :

شهرقدیم سرهند از نقطهٔ نظرعسکری روی شاهراه لاهورودهلی درحصهٔ که پنجاب ازسائر حصص هند جدا میشود موقعیت مهمی را اشغال کرده بود : ده ماه بعد از قتل نادرافشار اعلیحضرت احمدشاه این محل را متصرف شد، مسکوکات اعلیحضرت موصوف که دراینجا بضرب رسیده ٦ حملهٔ درانی را پیش وبعد ازجنگ معروف « پانی پت » یادآوری میکند که تاریخ آخرین آن به ۱۱۷٦ مصادف است .

دهلی :

اعلیحضرت احمدشاه بابا دودفعه بردهلی لشکر کشی نموده یك دفعه در ۱۷۵٦ (۱۱۷۰ هجری)

سپه سالار ووزیر حرب افغانستان در روز رسم گذشت عسکری جشن استقلال

ودفعهٔ دیگر چندسال بعد. قشون مهارته درماه فروری ۱۷۶۰ دهلی راتخلیه نمود ولی اعلیحضرت احمدشاه درسی میلی شهردر«انوپ شهر» می بود. در۱۷۶۱ قشون مهارته ضربه سخت تری دیده واین دفعه شهردردست شهنشاه درانی افتاد. مسکوکات طلائی ونقره ئی که یادگار اشغال دودفعهٔ دهلی بدست افغان هامیباشد ازاعلیحضرت احمدشاه بابا بدست است.

فرخ آباد: فرخ آباد که مرکزصوبهٔ درولایت اگره میباشد شهری است که بنای انرا نواب محمدخان غضنفر جنگ یکنفراز روسای افغان قبیله بنگش گذاشته است. اعلیحضرت احمدشاه دراینجا بنام احمدشاه درانی سکه زده است

کشمیر: مسکوکات کشمیری شاهان درانی عموما در سیرناگار مرکز این ولایت بضرب رسیده. مسکوکات طلائی ضرب اینجا کم وکمیاب است بر عکس سکه های مسی خیلی زیاد میباشد یك سکه طلائی اعلیحضرت احمد شاه که بسال ۱۱۶۷ سنه خورده بدست است وبرتهاجم افغان درسال ۱۷۵۳ مسیحی براین دره زیبا شهادت میدهد، سائرد ودمان درانی مثل سلیمان - تیمورشاه، زمان شاهٔ، محمودشاه(دفعه اول)قیصرشاه، شاه شجاع (دفعه دوم) شاه نورالدین، شاه محمود (دفعه دوم) ایوب شاه همه درانجا سکه زده اند.

لاهور: قشون اعلیحضرت احمد شاه درانی در ۲۲ جنوری ۱۷۴۸ مسیحی یکبار ودر اپریل ۱۷۵۲ بار دوم داخل لاهور شده وآنرا جو ولایت پنجاب مربوطه امپراطوری خود ساخت وشهزاده تیمور را نایب الحکومه پنجاب و دیره جات وسند مقرر کرد. اعلیحضرت احمدشاه مسکوکات طلائی ونقره ئی در ۱۱۶۱ هجری دراینجا ضرب زده است. اعلیحضرت تیمورشاه وزمان شاه نیز درانجا سکه به ضرب رسانیده اند

مرادآباد: درمرادآباد که شهری در «رهیل کند» است اعلیحضرت احمد شاه بابا سکه زده است.

ملتان: درسال ۱۱۶۵ هجری بدست اعلیحضرت احمدشاه بابا فتح شده واولین دسته مسکوکات اعلیحضرت موصوف به همین سال سنه خورده است، تیمورشاه بحیث نایب الحکومه پدر خود درسال های بین ۱۱۸۵-۱۱۷۰ درآنجاسکه زده سائر شاهان درانی مثل اعلیحضرت زمان شاه، محمودشاه (دفعه اول) شاه شجاع (دفعه دوم) محمودشاه (دفعه دوم) ایوب شاه درآنجا سکه زده اند

نجیب آباد: درنجیب آباد که شهری درصوبه بیجنورولایت اگره است نجیب الدوله خان رئیس روهیلای افغان در۱۱۸۰ هجری بنام اعلیحضرت احمدشاه سکه زده است.

نمونه مسکوکات شاهان درانی

اعلیحضرت احمد شاه

سکه طلا محل ضرب اتک

روی سکه : حکم شد از قادر بیچون به احمد پادشاه
سکه‌زن بر سیم و زر از اوج ماهی تا به ماه
پشت سکه : جلوس میمنت مانوس ضرب اتک سنه ۱۵

سکه نقره : به ترتیب فوق

سکه مسی : روی سکه : احمدشاه پادشاه درانی فلوس ۱۱۷۰
پشت سکه : ضرب ملتان جلوس مبارک ۱۰

تیمورشاه نظام (بحیث نایب الحکومه پنجاب و سند و دیره جات

سکه طلا : ضرب دیره بعالم یافت سکه تیمورشاه نظام ؟
روی سکه : بحکم خدا و رسول انام
پشت سکه : ضرب دیره سنه احد
مسکوکات نقره هم به نمونهٔ فوق به ضرب رسانیده اند :

سکه مسی :

روی سکه : فلوس تیمور شاهی
پشت سکه : ضرب دیره سنه ۳

اعلیحضرت تیمورشاه

سکه طلا : ضرب اتک

روی سکه : چرخ می‌آرد طلا و نقره از خورشید و ماه
تا کند بر چهره نقش سکه تیمور شاه

پشت سکه : جلوس میمنت مانوس ضرب اتك سنه ۲

مسکوکات نقره ئی هم به نمونه فوق به ضرب رسانیده اند .

مسکوکات مسی :

روی سکه تیمور شاهی فلوس

پشت سکه ضرب بکهر ۱۱۹٤

اعلیحضرت شاه زمان

سکه طلا ضرب اشرف البلاد احمد شاهی

روی سکه : قرار یافت بحکم خدای هردوجهان
رواج سکه دولت بنام شاه زمان

پشت سکه : سنه ۱۲۰۹

به نمونه فوق مسکوکات نقره ئی هم بضرب رسیده

سکه مسی :

روی سکه : زمان شاهی فلوس

پشت سکه : ضرب بکهر

اعلیحضرت محمود شاه (درهرات)

سکه نقره ضرب هرات

روی سکه : سکه برزر زد به توفیق الله
خسرو گیتی ستان محمود شاه

پشت سکه : ضرب دارالسلطنه هرات ۱۲۱٦

اعلیحضرت محمود شاه (سلطنت دفعه اول)

سکه طلا ضرب اشرف البلاد احمد شاهی

روی سکه : ترتیب فوق

پشت سکه : ضرب اشرف البلاد احمدشاهی ۱۲۱۸

به همین نمونه درنقره هم سکه کرده اند

سکه مسی :

روی سکه : محمودشاه غازی ۱۲۱۶

پشت سکه : ضر ب کشمیر سنه احد

اعلیحضرت شجاع الملك شاه

سکه طلائی ضرب اشرف البلاد احمدشاه

روی سکه : سکه زد برسیم وزر چون مهروما

شاه دین پرور شجاع الملك شاه

پشت سکه : دردودایره وچهارمحراب : ضرب اشرف البلاد احمد شاهی

بـه همین نمو نـه نقره هم ضرب زده است ودر یك سکه نقره ئی ضر ب بها وا لپور این بیت‌در روی سکه ضرب زده شده است :

سکه زد برسیم ازفضل خاص کرد گار

خسرو گیتی ستان شا ه شجا ع نامد ار

دریك سکه نقره ئی ضرب کشمیر فرد ذیل استعمال شده است .

سکه زد از فضل حق برسیم و زر

شه شجا ع الملك شا ه بحر و بر

مسکو کات مسی :

رو ی سکه فلوس شجـاع الملك شاهی . یاشجاع الملك شاه دردرانی پادشاه نوشته شده درپشت سکه اسم، محل ضرب وسنه وشکل یك شمشیر یادوشمشیر رویهم دیده میشود.

قیصر شاه

سکه طلائی ضرب اشرف البلاد احمدشاهی

روی سکه : سیم‌وزر درجهان بحکم اله

گشت رائج بنام قیصرشاه

پشت سکه : ضرب اشرف البلاد احمد شاهی ۱۲۱۸
به نمونه فوق نقره هم در کشمیر سکه زده است .

اعلیحضرت محمود شاه (دفعه دوم)

اعلیحضرت محمود شاه باردوم نیز طلا ونقره ومس ضرب زده است بیت روی مسکوکات چنین است

سکهٔ دولت به زرو سیم فزود
حسن دیگر سلطان محمود

سکه برزر زد به توفیق اله
خسروی گیتی ستان محمود شاه

شاه نور الدین

سکه طلائی ضرب کشمیر

روی سکه : ضرب خطه کشمیر سنه۲ پادشاه نور الدین یامخدوم جهان.
پشت سکه : الدنیا جیفه وطالبها کلاب ۱۲۲۵
این فردرا هم دربعضی سکه استعمال کرده است

سکه شد روشن زشاه نورالدین
رائج از مخدوم قطب العازمین

ایوب شاه

سکه طلائی ضرب پشاور

روی سکه : شد جهان روشن تر از خرشید وما
از شعاع سکهٔ ایوب شاه
پشت سکه : ضرب پشاور جلوس سنه۶

دربعضی مسکوکات نقرئی این فردرا استعمال نموده است

سکه شاه ایوب برزروسیم
زدبه تائید کردگار عظیم

کامران شاه

درهرات سکه‌های نقرئی به ضرب رسانید

شجاع الملك (دفعهٔ سوم)

در کابل واحد شاهی طلاونقره ضرب زده

فتح جنگ

سکه نقره ضرب کابل:

روی سکه : سلطان فتح جنگ پاد شاه‌غازی ۱۲۷۸
پشت سکه : ضرب دارالسلطنه کابل ۱۲۵۸
ازشاه پورشاه هم مسکوکاتی درکابل به‌ضرب رسیده است.

محمد زائی ها

عصر محمد زائی ها که درتاریخ، دوره‌معاصر افغانستان راتشکیل میدهد دارای مسکوکات مهم طلائی ونقره‌ئی ومسی است وبه ذکر نمونه های آن ذیلاً می پردازیم :

اعلیحضرت امیر دوست محمدخان

(۱) سکه نقره روی سکهٔ : کمر به بست وبزدسکه بعزم جهاد
امیردوست محمد ناصرش حق باد

پشت سکه : ضرب دارالسطنه کابل ۱۲۵۰

(۲) روی سکه : عروج دوست محمد به ملك وجاه کشید
دور رواج سکه پاینده خان رسید

پشت سکه : بمن معلوم نیست

درسکه های اعلیحضرت امیر دوست محمدخان این فرد ذیل هم دیده شده

شمس وقمر به سیم طلا میدهد نوید

وقت رواج سکه پاینده خان رسید

چون دفعه دوم اعلیحضرت موصوف به سلطنت میرسد این فردرا درسکه‌های خود نقش میکند

بزد زیمن عنایات خالق اکبر

امیر دوست محمد دوباره سکه بزر

امیر شیرعلی خان

روپیه های مدور و قران نقره ئی سکه زده نمونه سکه هائی که درسنه ۱۲۹۲ و ۱۲۹۵ درکابل ضرب زده چنین است.

روی سکه : امیر شیرعلی ، دورادورآن کلمه شریفه

پشت سکه : یك روپیه ضرب دارالسلطنه کابل ۱۲۹۵ . اعلیحضرت امیرشیر علیخان درسکه های خود بعضی افراد ذیل را نیز نقش نموده :

زیمن مرحمت کرد گارلم یزلی

بیافت سکه رواج از امیر شیرعلی

زالتفات کثیر امیر نیك ضمیر

امیر شیرعلی سکه زدچوبدر منیر

شد ازعنایات و الطاف لم یزلی

رواج سکه بنام امیر شیر علی

چون دفعه دوم به سلطنت میرسد این فرد را استعمال میکند.

سکه زد در جهان چو بدر جلی

باردوم امیر شیر علی

امیرمحمد اعظم خان

روی سکه : امیر محمد اعظم

پشت سکه : ضرب دارالسلطنهٔ کابل ۱۲۸۴

این فردهم دربعضی سکه‌های اودیده شده

چو از عنایت الطاف حق ملزم شد
رواج سکه بنام محمد اعظم شد

امیر محمد افضل خان:

این فرد را به سکه های او نسبت میدهند

دو فوج مشرق و مغرب زهم مفصل شد
امیر ملك خراسان محمد افضل شد

اعلیحضرت امیر شیرعلیخان (باردوم)

این فرد به ضرب مسکوکات او در دفعه دوم سلطنت اشاره میکند

سکه زد درجهان چو بدرجلی
باردوم امیر شیر علی

امیر محمد یعقوب خان : سکه نقره

روی سکه : امیر محمد یعقوب ۱۲۹۶

پشت سکه : ضرب دار السلطنهٔ کابل ۱۲۹۶

بهمین ترتیب در هرات هم سکه زده است .

در فرصتیکه امیر محمد یعقوب خان بدست انگلیس ها بندی شد و قوای خارجی بکابل رسیده بود یکی از زعمای ملی محمد جان خان وردك که نام با شهامتش درمسئلهٔ اخراج دشمنان ورد زبان خورد و بزرگ است در انتظار پیدا شدن پادشاه افغانستان چنین سکه زد :

می کنم دیوانگی تا بر سرم غوغا شود
سکه بر زر میزنم تا صاحبش پیدا شود

اعلیحضرت امیر عبدالرحمن خان :

سکهٔ نقره : روی سکه : امیرعبدالرحمن ۱۲۹۸ (به طغری)

پشت سکه : ضرب دارالسلطنهٔ کابل ۱۲۹۸

سکهٔ نقره ضرب هرات :

روی سکه : امیر عبدالرحمن ۱۳۰۵

پشت سکه : ضرب دارالسلطنهٔ هرات

چون سکه های ما بعد به کثرت در بازار پیدا میشود از شرح انها صرف نظر شد

د پشتو ننني ليکوال

« ۳ »

ښاغلی صديق الله خان رشتين

دادوه کاله کيږي چه د کابل په سالنامو کښې ، دښاغلی فاضل مولوی قيام الدين خان خادم دپښتو ټولنې دتاليف دشعبې دمدير په قلم دپښتو دموجوده ليکوالو شرح حال نشريږي ، په دې دوه کاله کښې شل تنه ليکوال شوی دی ، اوپه دې ډله کښې داسې نور هم څينې خلق پاتې دی ؛ چه دهغوی ليکل ، اومعرفي کول هم لازمې معلوميږي . دامقاله که څه هم بايد مولوی صاحب سرته رسولې وای ، مگر هر کله چه ده سږ کال دپښتو يوه بله مهمه موضوع دلاس لاندې نيولې ده ، نوددی ؛ موضوع پوره کول ، اوسرته رسول ماته راوسپارل شو ، که څه هم زما ادبی اقتدار دومره نه دی ؛ چه دامقاله په هغه رنگ اوشان چه ده ليکلې ده ؛ سرته ورسوم . مگر بياهم زمازيات کوښښ دادی : چه څه نه څه دده دوروسته اوددې په قدم لاړشم ، اوپه عين زمان کښې دښاغلو ليکوالو ښخه هيله کوم چه دقلم کمی زياتی ته دی دبخښنې په سترگه وگوری ؛ داسلسله سږ کال هم اميد نه دی چه سرته ورسيږ ی ، ممکن چه نورو کلونو ته ئې هم څه برخه پاتې شی .

ښاغلی محمد رفيق خان « حبيبی »

زموږ په اوسينو نويسندگانو کښې چه په پښتواوپارسي ښه ليك کوی ، يو ښاغلی محمد رفيق خان حبيبی دی ، چه د قندهار د مشهوری علمی کورنۍ ښخه راوتلی ، او يوعالم اومنوراو زبردست ليکونکی د ی ، په عمر (۴۰) کلنی معلوميږي .

ښاغلی محمد ر فيق خان ابتدائی لوست د کابل په دارالمعلمين کښې کړ ی د ی ، وروسته ډېرعمر د قندهار په ابتدائی اورشدی مکتبوکښې معلم و ، او په عربی علومو کښې ئې خصوصی تحصيلات کول : ده ادبيات صرف ، نحو ، منطق ، حکمت ، تفسير ، فقه اونورعربی علوم درساً لوستی ، اوډېر تحصيل ئې له خپل اکازوی مشهورمولوی عبدالواسع خان ښخه کړ ی د ی ! په دې دوروکښې ده مستقل آثار هم ليکلی د ی ، مثلاً د عربی په حکمت کښې ئې يوابتدائی کتاب ترجمه کړ ی دی ،.وروسته ئې نوی علوم هم مطالعه کړی په رياضی ، جغرافيا ، تاريخ

اونور کښې ئې ښه معلومات مینډلی دی ، دی تر انقلاب د مخه دمزارشریف درشدیې سر معلم و ، مگر وروسته ئې خپله پیشه بدله کړه ، او په اقتصادی د نیا کښې داخل شو ، په تجارت ئې شروع وکړه ، لمړی په شرکت پښتون کښې عضو و ، بیا د هغه شرکت له خوا د کراچی او بمبئی نماینده شو ، او په اقتصادی خواو کښې ئې خدمتونه وکړه ، او په دی علم کښې ئې مطالعات شروع کړه !

ښاغلی محمد رفیق خان په هند کښې ډیر وختونه په ماموریت تیر کړه ، اوهلته ئې انگریزی ژبه زده اوتکمیل کړه ، په اردوهم پوره پوهیزی ، دی په پښتو او پارسی کښې له انگریزی اردو عربی څخه ښه ترجمه کولای شی ، اومخصوصاً اوس د اقتصاد په علم کښې د ښو معلوماتو خاوند دی !

ښاغلی محمد رفیق خان د پښتو او پارسی په نثر ډیری علمی اواقتصادی اواجتماعی مقالې په طلوع افغان اواقتصاد اواصلاح کښې لیکلی دی !

اواوس په کراچی کښې د ملی بانك د نمایندگۍ کفیل دی ، او کله کله په پښتو او پارسی ښې ښې مقالی لیکی .

ښاغلی محمد رفیق خان په پښتوهم د شعرطبع لری ، اوخوازه خوازه اشعاروائی ، مگر د شعر مضامین ئې ټول حیاتی اواجتماعی اوعلمی دی ، عشقی شعر کورته نه وایی . د پښتو ژبی په خصوص کښې دا منظومه د و یلو وړده :

ته پوهیږې چه وحدت د ملت څه دی
چه ملت پر را ټو لیږی هغه څه دی
نه یوه تو گه د کام د پیژندو ده
زما غرض دلته له نورو سره نشی
لمړی ژبه ده چه کام په پیژاندہ شی
که دی ژبه ژوندی نه وی ته په مړوکی
که دی ژبه کړه ژوندی سربه دی لوړوی
ملك همېش دی مرکب له قبیلو څخه
دغه حال زموږ د وطن دی څما وروره
که پټان دی یا افغان دی یا پختون
ملك مو واړه په دغه نامه یادیږی
په د باندی کی مو ټول بولی پښتون
یو مو پلار یو مو کهول یومو بابا دی

واقعی شان و شوکت د ملت څه دی
چه یو کام په پیژاندکیږی هغه څه دی ؟
تو گی ډیری هر یوه د بیلېدو ده
ها چه غوره ده هغه را اخیسته شی
نوری وروسته دی هرگزبه ویراندی نشی
نه به شمیریې په سړ واو په مړو کی
که نه هرسیال وناسیال ته به سر ځوړوی
فرق د ژبی مونده کیږی له میلو څخه
پښتو ژبه مو ملی ده ورته گوره
دا فرقونه د نامه دی ټول پښتون
هم تاریخ مو په دغه نامه نازیږی
ټو له یو یو چه هیڅ نه لرو بیلتون
په پښتو ژبه موو رورتل په وینا دی

وطن واړه د پښتو ژبې کو ښان دي
کههرات دي که کابل که تر کستان دي

ځلمي واړه خپله ژ به زده کوينه
د پښتو پښتو نارې په شوق وهينه

څو طاقت ئې وي گردليك به په پښتو کي
په اخبار په کتابو په مجلو کي

که کاغذ دي که دفتر دي که کتاب
کو ښښ کاندی چه پښتو شي واړه باب

علوم واړه په پښتو کي ترجمه شي
د پښتو ناوې په دې گېڼه ښايسته شي

اې پښتونه ! د پښتو آثار راغونډ کړه
د پښتو غمې له خاورو څخه برمنډ کړه

شعر امو د نامه سره ټول تللي
اثر ونې په غفلت تر لاس و تلي

اوس ځلمي غواړي چه بيرته ئې ژوندي کي
دهغو ارواپه قبر کي راضي کي

وسيله مو پخوا نه وه د کومك
حکومت دى اوس ولاړ پراوزه کلك

که زه بياهم کوښښ نکړم ملامت يم
لاس به مو زم منتها به خجالت يم

(طلوع)

ښاغلی محمد عمر خان بلبل افغان

دی يو صحيح پښتون ، خوش خلق او خوش قواره سړی ، په قام مهمند مور چه خيل ، دلالپورې اوسېدونکی دی . له رنگه سپين ، په قدبرابر ، د (۳۸) کالو په عمر معلو ميږ ي . دی په پښتنو کښ يو بيدار ، پوه ، دښې ژبې خاوند ، په قوم دردمن ، دپښتومين ، اوخواخوږی سړی دی . تعليم ئې خصوصی او په خپل وطن کښ حاصل کړ ی دی . دعربي او فارسي متداول کتابونه ئې لوستی دی . په فارسي کښ دقلم خاوند دی ، او داردونه هم استفاده کولی شي . په پښتو کښ نثر اونظم دواړه ليکی ؛ مگر ترنثر ئې دنظم پلو زيات او غالب معلوميږی . دی په اشعاروکښ خپل تخلص « بلبل افغان » راوړی . لکه چه مواوريدلی دی : دالقب ده ته اعليحضرت شهيد رحمةالله عليه په هغه وخت چه په جلال آباد کښ رئيس تنظيمه و ؛ ورکړی دی .

دی وائی : چه مادااستقلال دجنگ په کال دغازيانو دزړ ورتيا ، اوداستقلال د جنگ په نسبت يوه لويه قصيده جوړه کړې وه ، په هغه وخت کښ والاحضرت اوسنی صدر اعظم صاحب د کې ته تشريف راوړی و ، نوزه ئې راوغوښتلم ، اوهغه قصيده مې ور ته وويله . بيا ئې زه دخان سره جلال آبادته راوستم ، اوداعليحضرت محمدنادرشاه شهيد حضور ته ئې ورساندې کړم .

داعليحضرت شهيد په حضور کښ چه مې هغه قصيده وويله . نودی دهغې قصيدې پهاوريدو زښت ډېر خوشحاله شو او زه ئې په « بلبل افغان » ملقب کړم .» واقعی ده چه دداسی لو يو

خلقو انتخاب په ځای وی . بلبل افغان په رشتیا دپښتو او پښتنو بلبل ، د خوږې ژبې خاوند ، یو فصیح زبان پښتون دی . بر څېره په دې بلبل یو قومی شاعر ، او دیو دردناك زړه خاوند دی . ملی جوش او قومی جذبات پکښې په زیاته اندازه لیدل کیږی . دده د درمن زړه ناری ، او دآه اودسوزه ډك آوازونه ، دهرچا غوږونه ته رسېدلی دی . دی یوانی د « پښتوژړا » (۱) نه کوی ، بلکه دپښتنو په سیاسی اواخلاقی ضعف او کمزوری بانديې هم سخت دردمن دی ، څرنګه چه دی یودردمن اوپه قوم خوږمن زړه لری ، نواشعار ، او کلام ئې هم ددرد اوقومی رنګه خالی نه دی . دقومی نظمونو سره ډېره مینه لری ، اونورقسم اشعار عشقی یاصوفیانه ، بالکل نه خوښوی . دی په شعر کښې د خوږې اوروانې طبع خاونددی . ځینی ښې منظومی ، او قومی اشعار ئې په اتحاد مشرقی ، طلوع افغان ، او نورو جراید و کښې ، نشر شوی دی . دبلبل دعلمی معلوماتو دایره هم وسیعه ده .

دی په پارسی ادب کښې هم د مطالعاتو خاوند دی ، په هره خبره دپښتو یافارسی ادبی شاهد راوړلی شی دی همیشه دپښتنو په حالت ، ضعف او کمزوری ، اودهغې په عللو اواسبابو بحث کوی دپښتنو داعتلا اوارتقا ، بیداریدو ، اوویښېدو ، تعلیم اوتربیت ، ډېر آرزومن او خواهش من دی بلبل دپښتو په ابتدائی نهضت کښې هم دبرخی خاونددی . دده دهغه وخت د « ژبې ژړا » هم پدې لار کښې لهتأثیره خالی نه معلومیږی :

هرڅوك کهژاړی نوهغه به دښمنان ژړوی — یوزه بدبخت یم چه همیش می خپل دوستان ژړوی
دپښتون ژبه شوله ورکه پښتو نه وائی څوك — داپه شته والی کښې نشت والی می ارمان ژړوی
زمانهوینه شوه پښتون هم ویده نه پریدی څوك — ځکه په سرو ستر ګو فریاد بلبل افغان ژړوی

☼ ☼ ☼

بلبل دخپل قوم اووطن یوصحیح عاشق دی ، دقوم اووطن نه په غیر بله محبوبه نه لری دده دغه بې اندازې عشق ، ملی جذبات ، دپښتنوالی روح ، دقومیت جذبه ، دده دهرنظم او شعر څخه څرګندیږی . په یوه قصیده کښې دپښتنو په موضوع وایی :

ای پښتو نه ستا له نیازه — ستا له سازه ستا له نازه ستا له هر څه شم قربان
نور نیمګړی په هیڅ نه یې په جهان — اتفاق علم دې یوځل خدای نصیب کا

☼ ☼ ☼

کوم وخت چه دی دډکې په سرحد داری کښې سرکاتب و . نو دهغه ځای دپښتو کورس په افتتاح کښې چه دهیوه منظومه ویلې وه : دهغې یو څو بیتونه ، چه د ده دپښتو سره هغه حقیقی مینه ترې ښکاره کیږی دلته راوړل کیږی :

(۱) دادده یوخوږ نظم دی په یواخبار کښې هم نشرشوی دی .

لکه چه لمر مزه کوی د لوړ آسمانه سره — د اسی مزه کاندې پښتو افغانستانه سره
د بل په پښو په لاری تګ کله منزل ته رسی — مناسب نه دی دغه کار بهادر افغانه سره
مکتوب، کاتب، مکتب چه ټول په پښتو ژبه کښی شی — دا شاهکاری ده په نصیب د کوم یو ځوانه سره
عالم شعرو نه کړی د علم او هنر اتفاق — پښتونه زور شوې د ننګې او سور پېژوانه سره
یو ځل پښتون شولی فدا رښتیا د خپلې مینې — نور څه غم نشته د عاشق «بلبل» افغانه سره

بلبل همیشه خپل قوم ته دغسی د جوش او د درده ډکی ناری کړی دی، مګر او س ګمان کوم چه ستړی شوی دی، آوازئی نه راخیژی د ده نور نظمونه که څه هم د وطن په مطبوعاتو کښی نشر شوی دی. مګر فعلاً ځمونږ لاس ته دا یو لاندی نظم راغلی دی، چه د کلام په نمونه کښی ئې لوستونکو ته وړاندی کوو:

د استقلال خاونده پام کوه غفلت و نکړې — ساتنه ئی ګرانه ده تر څو چه ډېر دقت ونکړې
شهیدانو ائی استقلال لوی امانت دی ځمونږ — ژوندی پښتونه چه پدې کښی خیانت ونکړې
د استقلال ساتنه کیږی اقتصاده سره — سوداګر وروره چه کمی د تجارت ونکړې
خاوری او به درله درکړې ښتن ډېری ډېرې — دهقانه وروره چه کمی د زراعت و نکړې
علم و عرفان نن وسیله ده د تحصیل د هر فن — مکتبی وروره کو تاهی د علمیت ونکړې
د نیا آباد ده له عدل او انصافه ځینی — کار دار صاحبه چه کمی د عدالت ونکړې
د اشریک کور د پښتنو دی یو وجود یو سره — میرزا صاحبه چانه طعمه د رشوت و نکړې
عسکری وروره دغه عرض می دی ستا په حضور — چه ملکی ورورته دې نظر د حقارت ونکړې
کوټوالی وروره تا نه دا امید کومه همیش — خرخ محصلی په نوم له چا سره شدت و نکړې
رعیتی وروره د بیعت ثواب به کله مومی — څو چه رښتیا د اولوالامر اطاعت ونکړې
صادق خوشاله، خو کاذب مشوش کیږی پدې — بلبل افغانه ډېر ړد به کلك نصیحت و نکړې

ښاغلی محمد یوسف «ایازی»

ښاغلی ایازی د محمدعلم خان «ایازی» ځوی، په خټه ځدران، یو ښکلی ځوان او تکړه ادیب دی، د دوی کورنۍ په قندهار کښی یوه مشهوره کورنۍ ده، د میوند په جنګ کښی ئې ډېر خدمتونه کړی دی. دی د خپل نوم سره «ایازی» لیکی.

د ده ورنیکه محمد ایاز خان نومېده، چه د سردار محمد ایوب خان په وخت کښی د قندهار نایب الحکومه ؤ. نو د دوی ټوله کورنۍ ځان هغه ته منسوبوی.

د ده تره ښاغلی محمد اعظم خان د پښتو ټولنی عمومی معاون، هم پدې نسبت د خپل نوم سره ایازی لیکی.

ده رسمی تعلیمات په هند کښی کړی دی ، په کویټه ، او کراچی ، کښی ئې تراعدادئې پورې تحصیل کړی دی ښاغلی ایازی . دپښتو یو خواخوږی مین دی . په انګریزی اواردو ښه پوهیږی په فارسی او پښتو کښی هم پوره لیکونکی دی . دی داستقلال تر جنګ وروسته وطن ته راغلی دی ، په هغه وخت کښی دمکتبونو په معلمی مقرر شوی دی ، او په ۱۳۱۳ کښی ئې دطلوع افغان د معاونی حیثیت وموند ، تر اوسه پورې معاون ؤ ، سږ کال چه ښاغلی « حبیبی » دطلوع افغان پخوانی مدیر دمطبوعاتو دریاست معاون او دپښتو ټولنی عمومی مدیر مقرر شو ، نو دی ئې په ځای دطلوع افغان مدیر و ټاکل شو . ایازی دعصری معلوماتو خاوند دی ، علمی حیثیت ئې هم بلند ، او یو پوره دانسته سړی معلومیږی . په جدیده علومو کښی ، تاریخ جغرافیه ریاضی او نورو کښی هم معلومات لری ، دده فارسی مقالې نه دی لیدلې شوې . مګر دپښتو په نثر کښی پوره برخه لری . ایازی شعر نه وائی ، او منثور آثارئی له پخوا په « طلوع » کښی نشریږی . دی یو بیدار مغزه ، روشن خیال ، عصری ځلمی دی ، په پښتو کښی ښه شیرین ، او خوږ نثر لیکی ، د نثر لهجه ئې خوندوره او خوږه ده ، په کلام کښی ئې ادبی رنګ زیات معلومیږی . ده د (دوکتور ټیګور) یوه خوږه اخلاقی اجتماعی قصه په پښتو ترجمه کړې ده ، او دطلوع افغان په څو رلسم کال کښی نشر شوې ده .

ددغې قصی څخه ددوی د نثر سبك اوترجمې قوه معلومیږی ، ایازی صاحب تر اوسه لا په پښتو کښی دیو مستقل اثر مالك شوی نه دی ، زیات امید کیږی چه دا ارمان به هم ژر سرته ورسیږی . نور ددوی دزیاتو معرفی کولو دپاره به البته چه دموجوده طلوع افغان یوه پارچه هم کافی وی !!

ښاغلی میراجان « سیال »

ښاغلی سیال دمهمندو دسرحد یو روشن خیال ځلمی دی ، دی په هغه خپل ماحول او محیط کښی دبیدارو ماغزو خاوند دی ، نوی ژوندون ، او نوی حیات ته په ښه سترګه ګوری ، دی په قام مهمند ، او په مهمندو کښی بیا کوډاخیل دی ، دده والد بزرګوار حاجی میاجان نومېده ، حاجی صاحب یو غازی ، ننګیالی پښتون ؤ ، دسرحد یوه لویه هستی وه ، په ډېرو غزا ګانو کښی شریك شوی و ، ددوی کورنۍ ټوله ، په همت ، غیرت ، پښتنولی ، او مېړانه ، کښی مشهوره ده ، دده یو تره ملك عمرخان هم یو تکړه غازی ، او میړه پښتون ؤ چه « دناقی په غزا کښی » شهید شوی دی .

سیال په عمر اته ویشت کلن معلومیږی ، په کوډاخیلو کښی زېږېدلی ، اولوی شوی دی . تحصیل ئې خصوصی ، او په خپل کور کښی سرته رسولی دی څه فارسی ، او څه عربی کتابونه ئې لوستی دی ، په فارسی او پښتو کښی پوره لیکونکی دی ، داردو ، او عربی نه هم استفاده کولی شی . دی په ونه ټیټ ، متناسب الاعضا ، یو ښکلی ځوان ، او د صاف ، او روڼ تندی خاوند دی ، ددوستانو دمجلس اوخبرواترو ، خصوص دهم مسلکانو دخبرو زیات شوقمن دی ، سیال دپښتو دواقعی مینانو څخه دی

طبعی مینی اوفطری شوق دپښتو په خوږو ، اومحاسنو پوی کړی دی ، په پښتو کښ دیو مستقل فکر ، اودیو خاص بصیرت خاوند دی ، دپښتو په مهمو موضوعاتو اومسایلو ښې تبصرې کولی شی. دی هم پدې شوق د بلی ژبی سره ز یاته علاقه نه لري ، او خپلو دو ستانو ته خطونه لیکونه هم په پښتو لیکی . دی دسوچه اوخالصی پښتو ډیر طرفداردی، پردو لغاتو ته په ښه سترگه نه گوری ، سیال شعر اونثر دواړه لیکی، په شعر کښ دښې قریحې اوموزون طبیعت خاونددی، دی عشقی او صو فیانه اشعار نه خوښوی ، دقومی نظمو نو سره ډیره مینه لری ، د ده خپل اشعارهم ا کثره ددغه رنگه خا لی نه وی - په اشعارو کښ، ملی اوزان، چست اوچابك وزن ښه گڼی، او زیات کوشش کوی، چه اشعارئی قومی رنگ ولری.

دده ځینی قومی خوږې منظومی په « اتحاد مشرقی » اومجلهٔ کابل کښ نشر شوی دی .

دی چه دادبیانو اوخپلو ملگرو سره یوځای شی ، نودژبی په خواوشا کښ دبحث کولو زیات شوق لری . دی د پښتون د تاریخ ، حریت ، آزا دی ، سره زیاته دلچسپی او علاقه ښکاره کوی ، سیال چه تراوسه پورې دځوانی په ابتدائی مراحلو کښ روان دی ؛ هم یوڅو قابل فخر آثار لری چه یوئې د « غا زی پښتون » په نوم یوه وړه ډرامه شکلی قصه ده ؛ داقصه ده دخپل تره ملك عمر مرحوم په یادو لیکلې ده . او په هغی کښ ئې د یو پښتون ځلمی احساسات اودوطن په خاوره دقربانۍ مینه ښکاره کړې ده .

اوبل پدې نوم « په پښتنو پردوخه کړی دی ؟ » یوبل اثرهم لری ، دا اثر قلمی دی تراوسه لا نه دی چاپ شوی . یوبل اثرئې په « خو زه مر که » موسوم دی ، بر خیره پدې سیال نور متفرق آثار هم لری ، چه ځینی به په جرایدو کښ چاپ شوی وی ، اوځنی به نه وی ! دی دکتابونو دجمعه کو لو ډیر شوقمن دی ، اودفراغت په وخت کښ بېله مطالعې بله خوږه مشغله نه لری ،مگر اوس دپلار دمرگ ورسته په قومی معاملو کښ رانوتی دی ،اودخپل ځای ورانې ودانې ماتې گوډې ورته دزمانې گردش ورپغاره کړې دی . اوپه ډیر پر مشقت اوباتکلیف ژوند کښ داخل دی. دده دقومی نظمو نو په نمونو کښ تاسو ته دالاندې نظم ښودلی شو :

« پښتنه مورله ځویه څه غواړی ؟ »

چه میړنی شې د کام غمخور — هله نو وا یه ته ما ته مور
چه میړنی شې ښه تور یالی — په هر میدان کښ ته بر یالی
غلیم کړې لا ندې دمټ په زور — هله نو وا یه ته ما ته مور

❀ ❀ ❀

ما به چه غېږ کښ ته گرځولې — وطن خدمت له می لو یه ولې
وکړه خدمت دمسلم ورور — هله نو وا یه ته ما ته مور

مـا په ځانګو کښې تـاته همت　　　　د ربنو دللو کښې ننګ او غیرت
ګو ره ! پښتو ن له نشـې پېغور　　　　هـله نو وا یـه تـه مـا ته مـور

❀ ❀ ❀

خیل ا و خیـلی ، مکړه بیلتـون　　　　یـو شـی ګنـه وا ړه پـښـتو ن
له مینځ نه ورك کړه سپین ګنداو تور　　　　هـله نو و ا یه تـه مـا تـه مو ر

❀ ❀ ❀

ورك کړه له منځه ګند ی نفاق　　　　د پښتون ور ورسه شه اتفـاق
اولسی ژو ند کړه ګډ کـلی کـور　　　　هـله نو وا یه تـه مـا تـه مـور

❀ ❀ ❀

یا میرویس خان یا احمدشاه شه　　　　یا ا کبر خان یا نا در شاه شه
محمد جان خان شهٔ یاداسی نور　　　　هـله نو وایـه تـه مـا تـه مـو ر

❀ ❀ ❀

یاشیخ حمید شه پـاجـا لو دین　　　　یالوی فا تح شه شهاب ا لدین
وښیه غـلـیم ته توره دغـور　　　　هـله نو وا یـه تـه مـا تـه مو ر

❀ ❀ ❀

لکه سیدا ل میړه سا لار شـه　　　　یاشه خوشحال دکام په کارشه
یافریدخان شه شیر شاه دسور　　　　هلـه نووا یـه تـه مـا تـه مـور

❀ ❀ ❀

مکـو ه ډ یل مرد میـدان شـه　　　　دکام خدمت کښې داسې قربان شه
لکه پتنګ عشـق کښې داور　　　　هـله نو وا یـه تـه مـا تـه مو ر

❀ ❀ ❀

سیا له غیرت کړه ننګ په خپل دین　　　　لـکه ز مری صلا ح ا لد ین
یا شه طارق اسـلام کـړه خور　　　　هله نـو و ا یه تـه مـا تـه مـور

(مجله کابل)

ښاغلی عبدالخالق خان «واسعی»

ښاغلی عبدالخالق خان دمرحوم مولوی عبدالواسع صاحب مشرزوی ، اوپه قام کـا کړدی . دقندهار په ښار کښې زیږیدلی ، او لوی شوی دی . په عمر خلویښت کلن معلو میږی ، له رنګه سپین ، په ونه برابر سړی دی . دده والد مولوی عبدالواسع خان یو لوی مشهور علا مه و چه پخوا « دپښتو مرکی» مشرو ، اونیکه ئی حبیب الله آخنداده هم یو مشهوربزر ګوار

زړه مې په تا پوهېږه   که وینه یم که بېده
ستاغم وی تل را سره   په سپینه ورځ وپه شپه
لالو شه جانه لالو
د سبا ځوانه لالو

د زړه گی سره زما   نور البصره زما
ستر گې و سره زما   سوی تتره زما
لالو بلا دی و اخلم
لالو ترتا و گرځم

ژوندی په تا یمه زه   پرتا شیدا یمه زه
ستا په دعا یمه زه   په وا ویلا یمه زه
خدای دې را پرېږده للو
پاتې دی مه شه زانگو

ته د وطن امانت   هم ئې خادم د ملت
زه دې روزمه په نیت   د سبا ورځې په پت
لالوشه اوس کمکیه
اې د سبا زلمیه

لالو سه ژر سهار دی   خو کاله پس دی واردی
په انتظار دی پلاردی   پر ملا کوږ شوی خواردی
وتا ته هیله خوږ لو
د پښتنو د ه ، لالو

لالوسه جانه لالو   اوس دی لا وخت دخوبو
در ته ژوندی ده یو   در ښا ئسته ده زانگو
دغسی پلار دی ژوندی
لکه د گوتې غمی

کهٔ ئې لهمازوی کړی   یا به می تې در کړی
یا به می ئې پاک کړی   که په نیمه شپه روز لی
چه لوی شی ځان ښکاره که
نوم و نښان ښکاره که

[illegible]

سپینې شپې دي در کوم　　　　غوړې خوږې در کوم
دادوې چیښې در کوم　　　　هم ئې دشپې در کوم
للوشه نې در بخښم
سر که دښمن ته کړې خم

نن خو زما زوې ئې　　　　یاد با با زوې ئې
آخر د چا زو ئې　　　　د خپل پا چا زو ئې
للو خدمت بې کوې
ښه اطاعت بې کوې

(انیس)

ښاغلی قاضي عبد الصمد خان

دی دقندهارله مشهوروعلماوڅخه دی ، چه عربي علوم ئې لوستلي ، اوډېر تدقیق پکښې لري په صرف ، نحو ، فقه ، تفسیر . حدیث ، حکمت کښې پوره لاس لري ، اویوفصیح اوبلیغ سړی دی .

قاضي صاحب په عمر (٥٠) کلنی معلومیږي ، اوشخصي اخلاق ئې ډېر شریفانه اوښه دي ، دحلم ، اوتواضع خاوند دی ، مگر سره ددغه هم معتدل دی ، اوپه اخلاقو کښې داعتدال خوا لري .

قاضي صاحب شل کاله پخوا دقندهار په زمین داور کښې قاضي و، مگر وروسته ئې بیا قاضي توب ندی کړی اونه ئې کوی ، ځکه چه دی یو محترم اومعز ز سړی دی ، او پخپل ښار کښې ئې خلق په ښه خلق پیژني او په فضیلت ئې مني ، نو هر کله دی خپل وکیل مقرر کوی ، لکه چه داڅو دوري د قندهار په مرکزي مشوره کښې وکیل دی .

قاضي صاحب یو عالم او د فضیلت خاوند دی ، مگر دی د زاړه علم سره نوی معلومات هم لري ، او مخصوصاً په وطن کښې د اصلاحاتو او ترقیاتو طرفدار دی ، او هر کله په دې لار کښې تبلیغ کوی ، اوصحیح افکار خلقوته بیانوی .

دده یو بل خصوصي مزیت دغه دی ، چه ادبي شجاعت لري ، او هر کله حق د حق په ډول وایي ، اوښه ژبه اوفصیح نطق هم لري چه پاك احساسات ئې ځنې معلومیږي ، اوهر کله د ځنواجتماعي ورانیودور کولودپاره دیني تبلیغ کوی، اوله نوو خلقو سره په نوی ژبه گډیږي !

قاضي صاحب په صداقت اورشتیا هم مشهوردی ، په اکثرو رسمي تفتیشو کښې تر حق نه تېرېږي اوغواړي ، چه د مظلوم حقوق له ظالمه واخیستل شي ،

قاضي صاحب په پارسي اوپښتو کښې قلم لري ، مگر نثر لږ لیکي ، پښتو شعر ئې اصلاحي رنگ لري ، او د خاص خونده ډك دی . دی کوښښ کوی چه ځنې اجتماعي معایب اومفاسد لکه

رشوت ، ظلم ، تعدی وغندی ، اوخلقوته ئې بدې ښکاره کړی ، نوځکه دده اکثر اشعار هم په دغو موضوعاتو کښې دی .

قاضی صاحب په قندهار کښې دیوې علمی کورنۍ څخه دی چه تېر خلق ئې په تقوا او صلاح مشهوروه ، په قوم کښې او د ښه کړوړه خاوند سړی دی .د شعرنمونه ئې وګوری :

وطن

راځی چه وتړو ملا ګلکه ټول په زیار دوطن
ترڅو چه پورې بیا وینو خپل ګلزار د وطن
د خیانت پر لار چه ځی څوك له دنیانه ورك شی
نو به سفر په صداقت کړو پر لوار د وطن

دخولی سر به کړوراتیټ لاس به له کېږه واخلو
لاس به ترغاړه سره ګرزو ټول پر یار د وطن
نه به بهترته ځان تر ما بولې نه ځان زه تر تا
په اتفاق به کړو جاروګرز او غبار د وطن
که تنبلی او بیکاری پیشه د ځان کړو ښکاره
بیابه ناري سوری وهو ټول په کوکار د وطن

که د وطن خدمت ونکړواوس چه ښه دی فرصت
بیابه جوړ نشی زموږ له زړه څخه پرهار دوطن
چه سته فرصت په صداقت به کړو خدمت د ملت
له خاره پاك به کړودګل په شان رخسار دوطن
په شپه اوورځ دنیاته ګورو ټول په مخ شوه روان
موږ به تر څو پورې بیده یو نکړوکار دوطن

هغه قومونه چه ئې نه ساته وطن په رښتیا
ورك له دنیا سوه ځنی ولاړ عزو وقار د وطن
چه مشرو کشر ښه په مینه سره کښېنو یو ځای
په اتفاق به سره جوړ کو کاروبار دوطن

د عندلیب په شان ناري تل دفراق به وهو
ژړابه کړو خور اشکاریږی تېربهار دوطن

د تللي دوران ياد

پښتونه پروت يې لاتر څو تللي دوران دي څه شو ؟
فرض واجب هم داسلام عهدوپيمان دي څه شو ؟
دتوري برق دي وښکاره ستا پرمشرق اومغرب
ګټلي نوم دشجاعت ښکلي جهان دي څه شو ؟
دعافيت په ګنج کښې ناست پرپلنګ خوب کړودناز
نه دريا دېږي چه څپل تېر دور روښان دي څه شو ؟
دتوري مېږي وري که تورنه وي تورتکې خووي
دپلار اثر نشته پر تا هغه وجدان دي څه شو ؟
چه په شپېتو سپرو بې فتح کړل ملکو نه پردي
خان دېر پخوښه نامداره فتح خان دي څه شو ؟
چه وقائد د پښتنو او هم عابد د پښتون •
هغه غازي نيکه حاجي ميرويس خان دي څه شو ؟
چه بې په توره فتوحات کول وهري خواته
هغه ښاغلي احمد شاه پلار دافغان دي څه شو ؟
دخلقو توان دزړو ارمان پرهر غريب مهربان
حاجي جمال دپښتنو دسپرو خان دي څه شو ؟
چه په ليدو بې رېږ دېدل مخالفين د اسلام
چه هم سرداروهم غازي محمدا کبرخان دي څه شو ؟
چه و و منجي د پښتنو او هم غازي د وطن
هغه ښاغلي نادر خان شاه افغان دي څه شو ؟
زېب و زينت که په ځان وکړې چه خوشحاله نسي
که درپه ياد کې چه هاتېر غشي کمان دي څه شو ؟
(طلوع)

ښاغلي محمد ګل للمه

دملا احمد ګل خان ، ځوی ، په قام حسن خيل مهمند دی . دی دمشرقی په « للمه » نومی کلي کښې زېږېدلی اولوی شوی دی . په عمر (۵۰) کلن ، ميانه قد سړی دی .
دی په پښتو کښې يو خوږ شاعر، اودر وانې طبع خاوند دی . شعرئې ساده ، اوعام فهم دی

دده دشعر زیباتی بر خې تـه مو نږ اخلاقي شعر ویلی شو . ددوی کو ر نۍ تقریباً دشعر کورنۍ ده ، دده پلار ملا احمد گل ، یوښه زبردست ، ملي شاعر تېرشوی دی ، ډېر غزلیات ، رباعیات ، چاربیتی ئې تراوسه پورې دخلقو په خولو جاري دي . او په خپلو آثاروکښې دپښتو یوبرجسته دیوان هم لري چه تراوسه چاپ ته نه دی رسیدلی. محمد گل خان تحصیل خصوصي ، اودعربي او دفارسي دمتداولو کتابو نوښخه عبارت دی ، دی دخپل ځای دمشهورو ناظمانو څخه حسابیږي . درسمي مشغولیت نه پخوا دده مشغله دنظم دکتابونو تدریس و ، په نظم او خط او کتابت کښې پوره تخصص لري . دی په پښتو اوفارسي دواړو کښې لیکونکی دی ، له عربې څخه هم استفاده کولی شي . ده ۱۸ کاله په نوکرۍ کښې تېر کړي دي ، د انقلاب نه مخکښې اته نه کاله معلم . اوسرمعلم و ، اود انقلاب نه وروسته د « اتحاد مشرقي » په معاونۍ مقررشوی دی . ډېره موده په دغه وظیفه مشغول و ، مگر دا کال نیم کیږي چه ددماغ د کمزورۍ ، او نورې ناجوړۍ په واسطه ئې کار پرېښودی دی . او اوس په خپل کاله کښې د استراحت شپې تېروي . دده منثور آثار نسبت نظم ته کم لیدل شوی دی .

نسبت نثرته دشعر سره ډېره علاقه لري ، اشعارئې په اتحاد مشرقي اونوراخبار ونو کښې په زیاته اندازه پیدا کیږي په پښتو کښې دده په شخصي ذوق باندې علم نه لرم چه دی دپښتو دکمې برخې یا کم پهلو سره دلچسپي لري سره ددې هم دپښتو یو قابل قدر شاعردی خصوصاً دده دالاندې آثار په پښتو کښې دیادښت اوقدر وړ دي :

۱:- للمی گلونه پښتو نظم

۲:- دللمی گـل « «

۳:- تفسیر والضحی « «

٤:- دپښتو قاعده پښتو نثر

٥:- تهذیب النسوان پښتو نظم اونثر

پدې آثاروکښې یوهم نه دی چاپ شوی . دی ځینی فارسي مستقل آثارهم لري . دالاندې نمونې ئې د کتلو دي :

خیژی دمشرق نه په شغلو شغلو نمر کوم کوم ځای
خاص بنده درب شه وایه لا احب الآفلین
هیر که نشیمن بلبلو ولی پـه دیـدن د گـل
تله دی اوراتله دی په دنیا کښې دازله نه
را نغلو په بیر ته هیـڅ خبر د هغه تلـلو نه

بیا ځی دمغرب په اوری باری دیگر کوم کوم ځای
ؤدابراهیم خلیل الله نظر په کوم کوم ځای
بیا به دگلزاره وهی بال وپر په کوم کوم ځای
نامعلوم راتگ دی اوداتگ دبشر کوم کوم ځای
غرق شو په دریاب دقلزم بیخبر په کوم کوم ځای

نن « دمحمد گل » دباغه يوسه دعبرت ثمر
بيا به په ارمان لتوي داثمر په کوم کوم ځای
(اتحادمشرقی)

(۲)

څه خدمتګار يمه دستا خدمت ځما په غاړه
مالا پخوا خدمت نيولی دی دستا په غاړه
په سمندر دمشقت کښی در ګو هر غواړمه
نه غواړم هار دملغلرو د دريا په غاړه
مخ دوطن ته دمجنون په سترګه ګورمه ځه
دتورو څڼو اميل پروت دی دليلی په غاړه
يمه صا بر له باره نه غړوم غاړه خپله
نړ دمه بار داوزې خپلې دبل چا په غاړه
دبې همتو په څېر نه يم په سر پيتی دچا
وړی شمه بار ديومسکين اوبې نوا په غاړه
چه مونده نکه سمه لاره په تاديب داديب
شی بد عمل ورته سبا ورځی بلا په غاړه
چه خيانت په امانت او وظيفه کښی کوی
سبا به وګوری هغه زنځير دغلا په غاړه
(المی ګلونه)

(۳)

پاڅه صبحدم دی وخت دکوچ اوبارولودی
کرکوه دهقانه وخت دکښت اودکرلودی
څه ، چه پيغلتوب به په نانځکو تېرومه زه
تور پيکی به لنډه کړم دروپو قطارولو دی
لاس به دې پرې نږدم ناځرمه توروزلفوته
دابد دسته سپی دچانواری مړدارولودی
مه پرېږده جلب چيری ګردن دربانديمات نه کا
داتو سن دنفس دکيزې او بارولو دی
توره که په لاس شونه په غانبی لکه زمری اوسه
ګوته خوزوه ورته غماز دډارولو دی
مه پرېږده قدم دبدخواها نودوطن په لور
هربدخواه دننګ اودناموس دخوارولودی
زه که خوشال نه يم ملغلرې می آبدا ره دی
دانفيس ګوهر می دبازار دښکارولو دی
(للمی ګلونه)

ښاغلی عبدالرؤف خان « بينوا »

ښاغلی عبدالرؤف خان دحاجی عبدالله خان ځوی ، په خټه عليزی دی ، اودقندهار په ښار کښی زيږيدلی دی ، دی په عمر ۲۷ کلن ، په قد جګ لوړ ، تندرست ځلمی دی . دی دخپل نوم سره « بينوا » ليکی ، او دائې تخلص غوره کړی دی ، دده تحصيل خصوصی دی ، دعربی مروجه کتابونه ئې لوستی په صرف ،نحو ، فقه معانی داسی نوروکښی دمعلو ماتو خاوندی دی ،

دی څه دپاسه يوکال کيږی چه ، پښتو ټولنی ته راغلی دی ، لدې نه مخکښی ئې رسمی ملازمت نه دی کړی ، بينوا يوځوان شاعردی ، له زنګه شاعر طبيعته معلوميږی ، ښه خوږ ، او روان شعر ويلی شی ، په طلوع افغان کښی دده ځينی ښه نظمونه ځموږ ترنظر تېرشوی دی ، دبينوا پخوانی

نثر موز نه دی لیدلی ، مگر اوس ښه نثر ، منثور شعر ، ادبی ټوټې هم لیکی . دی په پښتو کښی اوس دښه فکر او ښو معلوماتو خاوند شوی دی ، د پښتو د « بدیع » او « بیان » برخې سره زیاته مینه لری او دده زیاته پلټنه او تتبع هم پدې طرف کښی ده ، د پښتو ژبی په مزایاؤ بحث کول غواړی ، ده پدې شوق د « ادبی وړانگی » په نوم یو وړوکی غوندې کتاب هم لیکلی دی ،

بینوا په پښتو او فارسی کښی د قلم خاوند دی ، د عربی نه هم استفاده کولی شی ، اوس په انگریزی کښی هم گوتی وهی ، دی برخیره په « ادبی وړانگه » دوه آثار نور هم لری . یو « پښتنخوا » نومیږی دا کتاب د ۱۳ زره لغاتو مجموعه ده ، او بل « کچکول » نومیږی . دا کتاب دادبی پارچو ، او ښو ښو اشعارو ، او متلونو مجموعه ده ، فکاهی برخه هم لری . د بینوا دادری واړه آثار لا نه دی چاپ شوی . دالاندې نثر او نظم ئې دلیدو وړ دی :

(پښتنو اله او د استقلال شهید)

یه - چیری ! ته ما په دې ځایو کښی نه شې لیدلای ...... ! زه هیڅکله دیو رپ په ښو بنگلو کښی نه او سیږم ..... ! ما - د ځمکی په ماښیو کښی مه لټوه .... ! نه زه د آسمان ستوری یم ..... !

ماته - دلمر وړانگی او د سپوږمی شغلې هیڅ لارنشی موندلای - ! زما په عشق کښی د پر ځلمیان په خپلو ونیو لمبیدلی دی - ځما د سینې خولې په هوا ده یر و سرونه پرې شوی او قربان شوی دی - زما مینه - ! که ته رشتیا زما ځای غواړی .... - نو زه (د استقلال د شهید په زړ گوتی کښی د نازپه خوب بیده یم) . (کابل مجله)

(۲)

(وفا او صدق)

الله - څو نه ورانی ودانی می وغوښتې ، لوړې ژورې سمه اوغر می ولټووله ، ښه ښارونه ښې مانۍ ښه باغونه ښې بنگلې می ولیدې ، هر څه او هر دول اشیامی په ستر گو شول ، په دنیا کښی هیڅ شی پاتې نشو چه امکان ئې نه درلود . هو کی دغرو سرونه شنکی د ښتونه د کلی کورونه می ټول و کتل پښې می تیا کی ، زاره می وچاودله ، سترې ستومانه راغلم

دهر ښکلی معشوق او دهر زیبا گل زړه می سره وشانه ....- اما - ویش ..... ! واخ - افسوز ... ! هغه څه چه ماغوښته په هیڅ ځای اوهیچا کښی می پیدا نکړ ، څه شی - ؟ وفا او صدق - !

(۳)

سوځم ولی که په اوردی کباب نه یم
سر ښندمه ستا پر مینه کذاب نه یم

چه په خپل اختیارمی زړه درکی لالیه
که ماهی غوندې کړېږم بی آب نه یم

که می ستا دمینی توپ ته ځگر ورووړ
په سوختن دمینی هیڅ په عذاب نه یم

بې ربابه ستا دمخ په شغلو گرځم — چه دبل پرخوزو ښوري ذباب نه يم
که ما پو ښتې څوك له عشقه مې دی پوښتی — بېله عشقه هيڅ خبر په بل باب نه يم
« بينوا » د محبت کوی زغونه — بې معنی خوشې تش نسی رباب نه يم
(کابل مجله)

ښاغلی قاضی شکر الله

ښاغلی قاضی په قام مهمند ، اولعلپوري نومی کلی ته منسوب دی . امپلوره د کپي ته مخامخ د کنړدسيند په پوري غاړه يو کلی دی .

قاضی په خپله قضا نه ده کړې ، مگر مشران ئې قاضيان تېر شوی دی ، دده ټوله کورنۍ په قاضی خيلو مشهوره ده ،

ده ته هم پدغه وجه قاضی وائی. تحصيل ئې خصوصی معلومېږی ، مروج اومتداول کتابونه ئې لوستی دی ، ده ۳۵ کالو په عمر پوخ سړی دی .دی د پښتو يو ښکلی ، او فصيح شاعر دی شعر ئې ساده اوعام فهم ، اوديو مخصوص خوند ارونکی دی .

دی د پښتو تبليغي اواخلاقی شاعر دی ؛ خپل علمی تبليغ دشعر په رنگ کښې وړاندې کوی.دی څه نه څه ملی دردهم لری ، کله کله ملی نظمونه هم وائی. دده مشغله تجارت او سوداگری ده، مگر د فراغت اوقات ئې داشعارو دېاره وقف دی . قاضی په معاصرينو کښې زوړ شاعر دی ، ده ډېرې مدې نه د ده آثار دوطن په جرايدو کښې ليدلی کېږی . اتحاد مشرقی ، طلوع افغان ، پښتو مجله داټول دده اشعار په زياته اندازه سره ښودلی شی . ده نوی تخلص نه دی غوره کړی ، اکثره اوقاتو کښې خپل نوم ، او کله « قاضی » راوړی . قاضی نثر بالکل کم ليکی نثر ئې نه دی ليدلی شوی ددې کبله چه دده زياته توجه نظم ته ده : نو نظم ئې روان او داچسپ دی . دی داسی متفرق متفرق اشعارچه يو ځای بل ځای چاپ شوی دی ؛ ډېر لری ، او په کوم مستقل اثر باندې ئې علم نه لرم . د کلام په نمونه کښې ئې دا کتلی شی :

دخپل قوم نه بی پروائې هردم ولی — دخپل ځان په باب دی بند شو قلم ولې
هميشه دخط وخال بيتو نه وائې — دقوم غم درته غم نه ښکاری غم ولې
دپيغور غشی دې ښخ شو په ځگير کښې — پر دغه پر هار لا نه ز دې مرهم ولی
په نارو سورومی خوله شوه درته ستړې — رو سته گورې ځکښې نه ز دې قدم ولی
(طلوع افغان)

(۲)

مرې دجهالت په خنجر هيڅ په ځان خبر نه شوې — خو ز په دا خنجر نه شوې

نن ورځ د علمیت په دفتر ولی اروبر نشوې
په ستر گو خو بینائې لنډ دی نور عالم ته گوره
نه کسب نه کمال ، په دهقانی هم بهر ورنشوې
هی قومه پروت په خوب ئې لوی سحر دی سبا کیږي
د ملا شکر الله جان وینا ته ولی په نظر نشوې

خو ز په دا خنجر نشوې
ولی نه مړ ې د پیغو ره
خو ز په دا خنجر نشوې
ټول خلق روا نیږی
خو ز په دا خنجر نشوې
(پښتو مجله)

(۳)

ځما د دین رونو په خپل مینځ کښې جنگیږی ولی
ولی نا پوهه شوی په ځان پوری عالم خندوی
ځمونږ نجات دی په قرآن متابعت د اسلام
وائې قاضی شکر الله جان قوم ته په روی د حبیب

دا بې موجبه دیو بل سره لیگیږی ولی
دا په لمسون د نفس بدخواه تباکیږی ولی
د سر کښې په لار روان سر کښه کیږی ولی
رور مسلمان د مسلمان بد خواه کیږی ولی
(اتحاد مشرقی)

ښاغلی محمد رسول ځان « مسلم »

د محمد اعظم خان ځوی ، په خټه کاکړ ، په قندهار کښې زیږیدلی اولوی شوی دی . « مسلم » ځوان ځلمی ، اویو تکړه ، فکور . د پښتو یو پخوانی . اوخوږ شاعر دی شعر ئې متین ، او معنی دار دی ، اشعار ئې عشقی او خلاقی جنبه زیاته لری د پخوانی پښتو انجمن په مجلو کښې ئې ښه ښه نظمونه پیدا کیږی ، آو په « طلوع افغان » کښې هم په زیاته اندازه موجود دی . دی د خپل نوم سره « مسلم » لیکی . دائې پخوا نی اوز وړ تخلص دی ، په اشعارو کښې هم له د ې تخلص نه کار اخلی .

دی په پښتو او فارسی دو اړ و کښې لیکو نکی دی . په نثر کښې ئې هم مقالې لیدلې شو ې د ی . مگر نسبت نثر ته شعر زیات وائې . تحصیل ئې خصو صی او په شخصی صورت معلومیږی ، په عربی کښې هم مطالعه لر ی .

نور دده په کړه وړه ، شکل شمایل ،خصوصیاتو کښې هیڅ معلومات نه لرم په هر صورت ځمونږ یو پښتون ورور ، او د پښتو یو ښه قابل قدر شاعر دی چه دډیرې مدې نه ئې د پښتو په مید انکښې دیو شاعر، نویسنده ، لیکوال ، په حیث ځان ښکاره کړی دی ؛ او دډیرو متفرقو آثارو خاوند هم دی مسلم اوس دقندهار داطاق تجارت منشی دی . !!

دادوه نظمونه ئې له خونده خالی نه دی :

خدا یه مه را اړ وې پیغور د مینې   په مرگ خوښ تر دې، چه شمه تور د مینې

درسول صحيح حديث مى لوى دليل دى — چه قوى بولم ايمان په زور دمينى
دغليم په مقابل کښى ولاړ او سه — که ټوپك نه وى تيره که ، لور دمينى
ددنيا او آخرت له پوره خلاص شو — که ادا کړ چاله ځانه پور دمينى
ابدى باغ و بوستان به ئې نصيب شى — ځوك چه وسوځى خپل ځان په اوردمينى
هم له گرمه هم له يخه په امان شو — که ودان کړ چا په مينه کور دمينى
که بل چا کړه نورو شا وخواته مخه — «مسلم» مخ کړ په اخلاص په لور دمينى

(۲)

پښتو نه وروره ولې نه کوې له ځا نه گله — بې ځايه وائې غروپيل کړې له جهانه گله
کور کړې خراب دمسلمان په شپه ئې لوځ کړې غريب — چه شې بندى بيانو کوې له قوماندانه گله
دخونى بام دې نکړليو ناوه دې نکړه جوړه — چه ژمى راغى ورانه شوه، کړې له بارانه گله
بيکاره گرځم ولى نه راځى ډوډۍ تياره — له بدطالع ښخه شا کى، کړم له آسمانه گله
مدام مى پښې دى غزولې ملامى ماته په کار — چه منت مى نه ساتې، کوم له پلانى خانه گله
دبل ډوډۍ ته بې غيرته څوړى ستر گى وى ناست — بې حسه نه کوى دخپل کښته وجدانه گله
نشته پرچابا ندې منت نه ملامت دى بل څوك — له خپله ځانه دې کوه «مسلمه» ځوانه گله

(طلوع افغان)

ښاغلى عزيزالرحمن خان

ښاغلى عزيزالرحمن خان د سلطان محمد خان ځوى ، په قام الکوزى ، اود صوبهٔ سرحد (پيښور) په دوآبه کښې زيږيدلى دى . دى دشپږ ديرشو کالو په عمر معلوميږى قوى ، تندرست سکه ناك ، هلوور سړى دى ، ابتدائى تحصيلات ئې د خپل نامور تره مولانا سيف الرحمن صاحب ښخه حاصل کړى دى . ده ښه مده د «گدر» په دارالعلوم کښې هم دمولانا تاج محمد صاحب د اهتمام او سر پرستى لاندى تيره کړې ده . بيا په شل کلنۍ کښې «ديوبند» ته تلى دى او دفضيلت او د علم پگړى ئې هلته تړلى ده . دى په عربى او اردو کښې پوره مهارت لرى او س په پښتو او فارسۍ کښې هم دقلم خاونددى . دى اول وار په ۱۳۱۲ د «انيس» په اداره کښې دعربى د ترجمان په حيث مقرر شو . تقريباً اوه اته کاله ئې د انيس په دائره کښې مهم وظائف په غاړه اخستى و. سږ کال د انيس له دايرى ښخه دپښتو ټولنى د تاليف شعبې ته راغلى دى ، دى شعر نه وائى شعرئې بالکل نه دى ليدل شوى ، اما نثر ئې په زياته اندازه موجوددى . د ده نثر دروانى پښتو نمونه ده، دى په ترجمه کښې بالکل يو سړى دى ، دى زيات کوشش کوى چه د بلې ژبې مطالب او معانى دخپلى ژبى په اصلى او طبعى قالب کښې واچوى . هم داوجه ده چه ترجمه ئې خوندوره او خوږه راځى .

دی یو خوش طبعه ، ظریف ، مجلس آرا ، سړی دی ، علاوه حلیم ، بردبار ، د لوی سینې خاوند هم معلومیږی . دی تر اوسه پوري د اخباری وظائیفو په اثر په پښتو کښی دیو مستقل اثر په لیکلو نه وموفق شوی . اوس ئې دعربی یو حیاتی اومعاشرتی کتاب پښتو کړی دی . دا کتاب (مناهج الحیات) نومیږی ، امیددی چه نور به هم په دې لار کښی تیز تیز گامونه واخلی !
ده په فارسی کښی هم ځینی کتابونه ترجمه کړی دی ، د « محمد الرسول الله » په نوم یو کتابچه ده ترجمه کړی ؤ ، په پخوانی هفته وار انیس کښی نشر شوی دی په پارسی کښی یو بل کتاب هم اری د کابل مجلې اوپخوانی انیس ددوی د نثر نمونې ښودلی شی ! !

ښاغلی عبدالرزاق خان « فراهی »

دعبدالقادر آخندزاده ځوی ، په خټه نورزی ، دفراه اوسېدونکی دی ، په « گلستان » کښی زیږېدلی اولوی شوی دی ، دی ځان خپل مسقط الرأس ته منسوبوی ، اوخپل نوم سره فراهی لیکی .
فراهی پلار په نیکه ملاو آخندزاده دی ، پلرونه ئې قاضیان تېرشوی دی ، دی د (۲۸) کالو په عمر ، یو بیدار مغزه ، اوبافکره ، ځوان دی ، په ونه برابر ، په وجودنری ، ښکلی ځلمی معلومیږی تحصیل ئې خصوصی ، څه په کوراو څه په سفر کښی حاصل کړی دی ، دی وائی چه ما په تحصیل کښی ډیر زحمتونه اوتکلیفونه لیدلی دی . فراهی په عربی دارالعلوم کښی هم شامل شوی دی : اورسمی تعلیم ئې ددارالعلوم تراتم صنف پوري معلومیږی .
دی اول ځل دهرات درشدیه مکتب په معلمی مقررشوی دی ، اوبیاهم هلته دهرات دادبی انجمن په مدیریت وټاکل شو . ډیره موده په هرات کښی ؤ ، سږ کال کابل ته راغلی دی اواوس داقتصاد په مجله کښی دسرمحرری حیث اری . فراهی په پښتواو فارسی کښی پوره قلم اری . نثر او نظم دواړه لیکی ، که څه هم اوس ئې زیاته توجه فارسی ته اوښتې ده . دده ځینی منظوم او منثور آثار دپښتو انجمن په مجلو ، اوطلوع افغان کښی نشرشویدی . خصوصی دهرات په جرایدو کښی دپښتو شهرت اورواج دده قلم ته منسوبیږی . دی عزلت پسند ، قلار ، نرم سړی دی . دفراغت اوقات بې مطالعې په بل څه نه تیروی . په پښتو کښی دده په کوم مستقل اثرعلم نه لرم ، اومتفرق آثارئې البته هغه دی ، چه په جرایدو کښی مولیدلی دی . د کلام په نمونه کښی ئې دانظم وگورئی :

« غزل »

داز له می نصیب و غم د عشق
اوس ناخاره به گالم ستم دعشق

بیله در د و بیله غمه بل څه نشته
مه کښېباسه خدایه څوک په دم دعشق

دین دنیاوځان به واړه ځینی هېرشی
که چا ولیدی ځما صنم د عشق

عذابونه دجهان تو له ترخه دی
چه داولی دومره خوږ الم دعشق

خه علاج مې د طبيب په دوانه شي — خو چه رانه کې جانان مرهم دعشق
چه دصور شپيلۍ سي پورته په محشر کې — زه به غواړمه دغه کرم دعشق
«فراهي» که سعادت دژوندون غواړې — وېره مکړه چه دسوځي شم دعشق

ښاغلى شير گل خان

دى په قام يوسف زى ، له رنگه پوخ ، په عمر (٥٠) کلن معلو ميږي . نور برابر ميانه قد ، دخبرو تکړه اوچالاك سړى دى . دى په يوسف زو کښې «ياروسين دا گيړ» ته منسوبيږي گمان کوم چه هم هلته به پيدا شوى وى . دعربى مروج کتابونه ئې لوستي دى اوپه عربى علومو کښې اصطلاحى ملادى . دى د «هجرت په کال» دېوطن ته راغلى دى ، او دمشرقى په کامه کښې متوطن شوى دى . لدېوجه نه دى اوس ځان کامى ته منسوبوى . ده په اشعاروکښې خپل تخلص «عبدالرشيد» غوره کړى دى . دادده دمشرزوى نوم دى ، البته دهغه دمړې مينې اوزيات محبت نه ئې دهغه نوم په خپل تخلص قبول کړى دى ، دده دعمر زياته برخه په نوکرۍ کښې تېره شوې ده ، دانقلاب د مخه ئې دمعلمۍ اوسرمعلمۍ دورې تېرى کړې وى . او د انقلاب نه وروسته څه موده په « انيس » کښې ؤ ، اوبيا په دارالمعلمين کښې معلم مقرر شو . دادوه کاله کيږي چه دشېوې دمکتب په سرمعلمى ټاکلى دى ، اوس اورو چه په جلال آباد کښې درشديې معلم دى .

شير گل خان دپښتو يو پخوانى شاعراوليکونکى دى . دقندهار دپښتو انجمن داول کال په مجلو کښې دده ښه ښه نظمونه شته دى ، دارنگ دوطن په نورو جرايدو کښې هم دده ښکلى آثار پيدا کيږي دى خوازه اوخوندور اشعار وائي، شعرئې متوسطه درجه لرى . مگر د پښتو نثر ئې کم ليدل شوى دى ، دنظم برخه ئې نسبت نثر ته زياته معلوميږي، له اردو اوعربى نه هم استفاده کولى شي . اوس ئې « پښتنوته دبيدارى غږ » په نوم يو کتاب جوړ کړى دى . پر ته لدې دى دپښتو دآثار وجمع کولو شوق هم لرى ، اوس هم ورسره دپښتو قلمي آثار ، کتابونه نور زيات قابل قدر اشيا شته دى . اوپدې شيونو کښې ديو خاص ذوق ، اوفکر خاوند دى ! د کلام په نمونه کښې ئې دانظم وگورى :

توحيد

چه مې واوريده د حسن صفت ستا — ځان مې ورك کړ گرځېدم به په صحرا
دثنا درياب دې څنگه بې پايان دى — ماد وصف په ساحل کړه ابتدا
که مرغه غوندې مې عقل پسې پر کړى — مونه دى نشى د دې بحر انتها
ستا دحسن پلو شي په هر اور گورم — رامې نه غې ځان ورك شوى په لاس بيا

پهورك شوی ځان بهځه ثنا صفت کړم　　نه شته د ی بله ثنا ستا په ثنا
ابراهیم چه قربانی کړ پرې مامور ؤ　　زه قربان شوم ستا د حسن په رنها
قربانۍ کښې همیشه ژوندون مي بیاموند　　که زه مړ شوم مړ به نه یم په رښتیا
دفنادشربت جام بههر څوك نوش کړی　　چه ختلې ستا دځو لې ده دا وینا
یوځل مرګ‌دی پهدنیا کښې بیا بیا نشته　　هم او غو ښی سره د ی آخر فنا
مرګ‌یوځل‌استاځی‌دی په اصلیت کښې　　ستا حضور ته رسوی ځوان و برنا
ستا دحسن عاشقان غوږ په آواز دی　　غما زان ور ځینی د ی په وا و یلا
که وفا کړې که جفا کړې زه رضا یم　　ستا رضا باندې زه زدم خپله رضا

(پښتو مجله)

ښاغلی محمد رسول خان « پښتون »

دی په خټهبارکزی . اودملاحاجی خدایارخان ځوی دی . دی دقندهار دیوې معتبرې کورنۍ یوخانواده اوپدر کرده سړی دی . پلارئې دقندهار دبارکزو مشهور خان ؤ . په عمر ځوان ځلمی ، اویوروشن دماغ ، اوصاحب فکر سړی دی، تعلیم ئې پهخصوصی ډول معلومیږی په فارسۍ اوپښتو دواړو کښې لیکونکی ، اوصاحب قلم دی .

دنوکرۍ په خوا کښې ئې ، دعلاقه دارۍ ، سرحد دارۍ ، قوماندانۍ ، اوداسی نوری دورې طی کړی دی . اوس اروو چه پهکوم یوشرکت کښې مامور دی . دی دخپل‌بوم سره « پښتون » لیکی . اونظم اونثر دواړه لری ، مگر د آثارو زیاته برخهئې نثرته راجع کیږی .

« پښتون » دمنطقی استدلال‌اوفلسفی‌خیال‌خاونددی ، پر گرانو فلسفی مسئلو پهښه ډول بحث کولای شی اودقایق ئې پلټلای شی .

اوکله کله فلسفی او اجتماعی، او اخلاقی ، اوصحی مقالې‌هم لیکی . اوس دډیرې توجه په واسطه دپښتو یو ښه نثر لیکونکی گڼڅېدلی دی . نثرئی ښه روان ، اوخوږ معلومیږی یو نیم غزل چه ئې ځمونږ دنظر نه تېرشوی دی ، هغه هم دپښتو یوخوږ نظم گڼلی‌شی .

منثور آثارئې په « طلوع افغان » کښې ډیرلیدل کیږی. دده ځینی‌ښې مقالې‌د« طلوع افغان » په سالنامو کښې هم شته‌دی . نورده په خواصو او ذاتیاتو بحث نشم کولی ، ولی ! چه دده لیدل ماته نه دی میسر شوی . په هر صورت دپښتو یو ښه لیکو نکی ، او د پښتو یو مین معلو میږی دکلام‌په نمونه کښې ئې دانظم وگورئ :

« پریشانه افکار »

ساز دعشق ومعشوق ته پرتیانه ده　　دې صهبا خمار دمیو گنستیا نه ده

ماچه وليدې څپې دغم پهزړه کښې
دهجران څخه شکوه کول ښه نهدی
دعاشق دزړه دسو نگه خبر مشې
دهوس پهلار مطلب غوښتل خطادی
په کنړو کښلوسم راته کازه شوه
په هنداره کښې مې وکتل وځان ته
که انسان دماخوليا دسودا ښهر شي
ياپه غور که وگورې حقيقت ته
ای «پښتونه» ولی پاتی شوې دلارې

سور واله دمخ دليل دجوړ تيانه ده
مرگ دشوق پهلار پهعشق کښې سرتيانهده
اوبه هم په دغه اورکښې مې تيانهده
ماليدلې دغه لار ده رشتيانه ده
هيڅ کازه دکنړو خلقو سمتيانه ده
څه چه ما دځان بلله ځانتيانه ده
تعلق داحتيا جاتو اړ تيانه ده
والله دا چه لوړتيا بولې لوړ تيانهده
دطلب په لار ترمرگه ستړ يانه ده
(طلوع افغان)

ښاغلی شمس الدين خان ـ قلعتکی

د محمد اکرم خان ځوی . په قام ملك زی ، په عمر (٥١) کلن دی ، د کو ز کنړ په «قلعتك» کښې زيږېدلی اولوی شوی دی . دده نيکه محمدشفيع خان په خپل وخت کښې د کنړ يومشهور نامتو سړی تېر شوی دی . دی يوخوش څهره ، متنا سب الا عضا ، ميلمه دوست ، سړی دی . ابتدائی تعليم ئی په خپل کور کښې کړی دی ، تحصيل ئې دفارسی اودعربی دځينو کتابونو څخه عبارت دی . دی خپل ځان خپل مولد ته منسو بوی ، ښاغلی قلعتکی په فارسی کښې هم ښه ليکونکی دی اودارد واخبارو نوڅخه هم استفاده کولی شی . ذی دامیر حبيب الله خان شهيد په وخت کښې دکوهدامن دحکومت وکيل مقرر شوی و . اوڅه موده دکنړ دلوی حکومت سرکاتب ، اوبيا پههمهغه عصر کښې دکابل دموټروانی دشرکت دمحاسبې مدير شو . دانقلاب نه وروسته ورته په سنه ١٣٠٨ کښې «داتحاد مشرقی» مديريت وسپارل شو . چه تراوسه پورې هم په دغه عهده پاتې دی . په «اتحادمشرقی» کښې پښتو اول وار دده په وخت کښې داخله شوې ده . دده نه مخکښې «اتحاد» ټول فارسی و ، که څه هم پهابتدأ کښېدده په وخت کښې هم ټول فارسیو ، مگر بيا څه فارسی اوڅه پښتو شو ، اوپه آخر کښې ټول پښتوته راوا ووښت قلعتکی شعر نه وائی . پښتو شعرئې نهدی ليدل شوی ، اودپښتو پهنثر کښې البته چه دډېری برخې خاوند دی . د نثر نمونه ئې د «اتحاد مشرقی» پاڼی ښودلی شی . په پښتو کښې دی کوم مستقل اثرنه لری ، اوپه فارسی کښې ئې خوکاله پخوا د «ملکهٔ صبا» پهنوم يوکتاب ليکلی دی . دا کتاب قلمی دی ، اوچاپ شوی نه دی . نور د ده دزياتو معرفی کولو دپاره دموجوده «اتحاد مشرقی» شمارې ځما وظيفه ادا کولی شی !!

ښاغلی محمداویس خان کاکړ

ښاغلی محمداویس خان دملا محمدنور خان ځوی ، اوپه خټه کاکړدی . دقندهار په ښارکښ زیږیدلی او لوی شوی دی ، رسمی تحصیل ئې ترپنځم صنف پورې معلومیږی ، او نورتحصیل ئې خصوصی دی ، دده کسب او کار، تجارت دی ، ډیره موده ئې په اقتصا دی شعبو کښ تیره کړی دی . څه موده په بمبئ، اوڅه موده په کراچی ، اوڅه موده په چمن کښ ، دقندهار پښتون شرکت نماینده و ، په انګلیسی او اردو باندې هم ښه پوهیږی ، دی په اشعارو کښ خپل تخلص « اویس » راوړی . اویس یوعالم او یو روښن فکره ، سلیم الطبع ځلمی دی . دعصری معلوماتو څخه هم لویه برخه لری . په پښتواوفارسی کښ لیکونکی اودقلم خاوند دی دی نظم اونثردواړه لیکی ، مګر نثرئې زیات معلومیږی .

په پښتو کښ داقتصادی موضوعاتو لیکل زیات ده ته راجع کیږی . په دې موضوع کښ دده ښې ښې مقالی په طلوع افغان کښ نشرشوې دی ، اونور منظوم آثار ئې هم ددیرپخوانه په « طلوع » «اوپښتو مجله » کښ پیدا کیږی اویس دنظم پخوا کښ اوږدې قصیدې هم لیکی لکه چه دده یوه اوږده قصیده چه « داسلام مدوجذار » نومیږی په طلوع افغان کښ نشر شوې ده دی په ترجمه کښ هم پوره لاس لری . او یس صا حب په واقعی طور ، دپښتو یومین ، اوخوا خوږی دی که څه هم دی تاجر سړی دی ، اوپه اقتصاد کښ معلومات لری ؛ مګر سره ددې ئې هم ادب ، اوخپله ژبه نه ده هیره کړې . اوهمیشه ئې دپښتو دمحبت امتحان ورکړی دی . دسمندر دغاړونه دده دمینی ډك آوازونه راخیژی ، کله دکراچۍ . او کله دبمبئ او کله دکلکتې څخه دمینې غږ و کاږ ی ، او دوطن په اخبارونو کښ د ده دمینی ناری نشریږی دده دپښتو سره دامینه ترهرڅه زیاته اودقدروړده دده دامناجات دیوخاص جوشه خالی نه دی :

ربه بیا دمسلمان ته خپل شان ورکې
چه عمل وکی توفیق په قرآن ورکی

درسول په لارئې ګام په ګام روان کې
همت ورکی غیرت ورکی وجدان ورکې

چه په عزم ستادین خپور کی وهرخواته
ومسلم ته بیا عمر (رض) اوعثمان ورکې

په ناروکښ حیدری اثر پیدا کړې
خالد ورکې بوذرور کې سلمان ورکې

چه میدان کښ قربانی کړی ستا دپاره
بری ورکې بدر ورکې غازیان ورکې

چه له ږوږ ئې دتکبیر عرش په لرزه شی
جلال ورکې بلال ورکې اذان ورکې

مسلمان ته بیا شوکت ورکې جاه ورکې
دبغداد دقرطبې ښه دوران ورکې

د بلخ بزم بو علی غواړی لتانه
بیاادهم غونډې میره په جهان ورکې

هسې ذوق ورکې چه ذوق له نمانځه واخلی
مستی ورکې نشه ورکې فغان ورکې

عالمانو ته بیا علم وعمل ورکې قلم ورکې ژبه ورکې بیان ورکې
له مسلمه څخه بیا سرو مال وا خلې دیدار ورکې جنت ورکې غلمان ورکې

۞ ۞ ۞

(۲)

و مسلمان ورور ته آخر تېره ازغی پرځه شوې داسی بی ننګه اوناسیال غوندې ځلمی پرځه شوی
زه او ته دواړه خدای یوشی کړو دادخدای تعلیم دی په خوروپو څوورځو جاه ته لېونی پرځه شوی
زه دې دورو رېشان په زړه کښې محبت لرمه ته ددښمن پښان پسمن او کو زمزغی پرځه شوې
د مسلمان خاصه اخلاق دی د انسان د الفت ستا نه اخلاق شته نه الفت داسی سړی پرځه شوې
نه دی شرف دسخاوت شته نه دی زړه دی سوزان آزارته جوړ غشی په شالکه .... پرځه شوی
(او یسه) بل ته چه خطاب کړې ځان دی ولی هیر دی وخپل مالك ته شوې طاغی، دنفس مریې پرځه شوی

(طلوع افغان)

ښاغلی «سعدالله خان»

په قام وردګ اویو پښتون عسکردی. دی دقوای مرکز دمحاکماتو په دائره کښې مقرر، اودپښتو دادب یوخاص مین دی. له رنګه، سپین، ښکلی برابر سړی دی، دی په عسکری کښې کنډك مشردی اوپه خپله ژبه کښې یوه خوږه اوشیرینه طبعه لری اشعارئې، دجوش، او دخونده ډك معلومیږی. دده وطنی اوملی احساسات ډیر قدروړ دی.

دی یو صحیح وطندوست پښتون عسکردی. دالنږه مده کیږی چه ده دادبی عالم سره علاقه پیدا کړې ده، مګر سره ددې هم دده ړومبی اشعار چه لیدل شوی دی: ډیر خوازه اوله شوق، اوجوشه خالی نه دی. دیروسکال په مجلو کښې دده ړومبی اشعار چاپ شوی دی. اودخپلې ژبې پښتو سره ئې علاقه اومینه ښکاره کړې ده. د کنډك مشر صاحب ښرتر اوسه ځمونږ تر نظر نه دی تېرشوی. په پښتو کښې دعسکریت اوادب په مینځ کښې پوره علاقه موجوده ده، خصوص فخروحماسه، برخه ئې دعسکریت سره لازم یوشی دی. نو باید چه ځموږ داعسکرورور، یو ننګیالی عسکر، اویوخوږ ملی شاعروی. ددې لاندې نظم څخه دده وطن خواهانه، اوملی احساسات پوره څرګندیږی:

د وطن مینه

سرمی صدقه شه زه پښتون یم دوطن ځینی حب می ستا محبوب وطنه کله ځی بدن ځینی
پښتون: زه یم ننګیالی پښتون عاشق یمه پر تا باندې هسی یم شیدا لکه مجنون و پر لیلی باندې
لاس درنه نه کاږم څومی ساخیږی له تن ځینی

وطن: زه وطن او قوم ته ښه محبوب بر جسته یمه ژو ندو ته ستا مینه کړم دسرو گلو دسته یمه
عطر می ولاړ شی له دښتو نو له چمن ځینی

پښتون: وکړه ته یقین چه زه پښتون ستا قدردان یمه ستا له مبارك مهوشه مخ څخه قربان یمه
هجر دي پرما تأثر زیات کا ځنکدن ځینی

وطن: زه یم ستا ناموس ستا په نامه با ندي یادیږم نشي تن پرور چه ستا له لاسه بربا دیږم
روح چه دقیامت شی تا به نیسم پیرهن ځینی

پښتون: ما تاله درکړی په خوشی خپل سر ومال دی ستا نشو ونما زما مطلوب عین آمال دی
ما ته ښه ښکاریږی ستا دامان باغ عدن ځینی

(کابل مجله)

(۲)

داچه سور ښکا ری شفق نه دی آه می دزړه په فلك اور و لگو نه
شفق ئی مه بولی عالمه آسمان ځما په ژړا وینی تو یه وینه
دیار د سرو شونډو بها کښی په لپولپو در داو ښو ورکو مه
له زړه می وینی فوارې کا په کریچ دزلفو دلربا وهلی یمه
غاټول په یاد ستا درخسار کښی په دامان سرې پیا لې دمیوگر ځوینه
مشك په نافه کښی پنا غواړی چه لیلی زلفی په سپین مخ وغوړوینه
خپلو جامو سره می ښخ کړې جانان په غشو دښو و یشتلی یمه
دمخ لمبه ئې پرې انگیزی کا کل ئې وسولکه سکور وگرځیدنه

(کابل مجله)

ښاغلی محمد نسیم خان « نوری »

د عبد الواحد صاحبزاده ځوی ، په ختّه نورزی دی دقندهار په کوچنی کاریزك کښی زیږیدلی او لوی شوی دی . دی پخوا د قندهار په پښتو ا نجمن کښی کاتب و او بیا سر کاتب شو بیا « طلوع افغان » ته په کتابت راغی او اوس د طلوع افغان محرر بلل کیږی . دی ځوان ځلمی سړی دی په پښتو کښی نظم او نثر دواړه لیکلی شی . په نثر کښی ځینی ادبی پارچی هم لیکی ، تحصیل ئې خصو صی ، او د عربی دځینو کتابونو څخه عبارت دی . دی دخپل نوم سره « نوری » لیکی . دائې خاندانی نوم دی او ځان خپل نیکه میان نور محمد صاحب ته منسو بوی ، د ده مشر ورور محمد گل خان چه دکابل په انجمن کښی عضو دی ؛ هم د غه تخلص غوره کړی دی دنوری صاحب آثار له پخوا په طلوع کښی نشریږی . د « پښتو په مجله »

کښې هم دده يو نيم اثر پيدا کيږي .

دده استعداد ورځ پهورځ په زياتي کښې دی ، او دپخوانه اوس يو په لس ښه شوی دی دکلام په نمونه کښې ئې دالاندې نثر او نظم کتلئی شی .

« د شهيد نصيحت »

نه پوهيږم چه دپسرلی موسم ئې وبولم ، که د جنت نمونه ، د سهار نسيم ئې و بو لم که ده حورو نفس ، د گلانو گيډۍ ئې وبولم ، که دمعشوقانو ټولۍ ، دبلبل چونګۍ ئې وبولم که د عاشق زګيروی ، دغاټوی ګل ئې وبولم که د شهيدوينه ! هر څه چه ئې وبولم ورسره ښائې ! عجب موسم عجب فرصت عجب نوی روح دی . هيچا به دپسرلی پسرلی نهوی ليدلی ، مگر ماته يوچا راوښود دپسرلی وروستنۍ ورځې ټکنده غرمهده ، دجوزا ښپږم تاريخ دی ، په يوه هديره کښې را تيريږم که گورم پريوقبر ډيرګلان شنهدی ، ددې گلانو په مينځ کښې يودوهدغاټوی ګلانهم ولاړدی چهپه عينزړه کښې داغ لری ، پوښتنه مې ځينې وکړهچهداولی؟ دحال پهژبه ئېراته وويل : چه دادشهيدانو هديرهده اوموږ په ټټرددی شهيدانو ولاړيو . دادهغه تأثيردی . موږ چه ترقبره راوتلو دې شهيد ترسلام ورسته داسی ويل :

لاله! وښووه زموږ ځونښا نۍ دشهيد وينې لا اوس وهی لندۍ
موږ پهخپلو وينو وکړلې بازۍ استقلال مودر گټلی ښې سا تئی
مفت گټلی نهدی داسی استقلال چا
سر ښندلی پر ميدان مودی يو کالبيا
خپله مينه په هوسا ساتلې نسی خوئېوينې دوجودباندېتوی نسی
دی کهلاړشیداولاددپاری ښهسی بايد مفتئې داولادخخه ولاړنسی
نودې ګران لری هم قدردې کوينه
چه په يادشی دشهيد د صورت وينه
دګرونه لاتراوس پهوينورنگ دی ټټرونهمو په وينولا کرنگدی
دغيرترګونهاوس لا پهغور ځنګدی چهسرونهمو بائيللی پرخپل ننګدی
ته خو هم ځموږ له نسله يې ځلميه !
استقلال ساته په توره اې زمريه !

(طلوع)

ښاغلی عبدالغفورخان خروټی

دی عبدالغفورنوميږی ، په اصل خروټی دی . يوفکور ، تکړه ، ځوان ، او په پښتو کښې دپوره قلم خاوند دی . په اردو اوعربی پوهيږی ، له دواړوژبو څخه ښې ترجمې کولی شی

دی پخوا په قندهار کښی د پښتوانجمن عضو و . بیامدینی‌شریفی ته لاړ ، اواوس هم هلته اوسی دده کاراومشغله تجارت اوسوداگری ده . سره ددې ئې هم خپله ژبه ، او دپښتومینه نه ده پرې ایښې - ښې ښې مقالې ، ترجمې ، اوغیره د وطن دجرایدو په عنوان رالیږی . جغرافیوی تاریخی معلومات ئې هم زیات دی . آثارئې په زیاته اندازه په طلوع افغان او «پښتو مجلو» کښی نشرشوی دی - په طلوع افغان کښی د ده په قلم یوه سلسله د قندهار د علماو سوانح هم لیکل شوی دی . او د پښتو په مجله کښی چه د مشاهیروکومه سلسله نشرشوې ده ؛ هغه هم دده په قلم ده . دی په نثر کښی زیاته‌برخه لری ، ځینی‌خوږې قصې ئې هم ترجمه کړې دی غرض - دی دپښتو یومین ، او پوره علاقه من او یو کامل لیکونکی معلومیږی . شعر ئې زما ترنظر نه دی تیرشوی - ممکن شعرهم وویلی شی دالاندې شعرچه ده ترجمه کړی دی ؛ د کتلو وړدی .

دترکیی دیوشاعر « محمدعاکف » اثر

« خسران »

زه نسم کولای ، چه پټه خوله ولاړ شا وخوا وگورم .

زه تل ددې دپاره نه ژاړم چه اسلام ویښ کړم - زه غواړم چه د اسلام دخو به ډك ، بیده زړونه وښوروم ، ماد ډېر وخت څخه اوزده فکرونه پرې ایښی دی . زه ژ اړم لا کن چاته ؟ دکور خاوندان څه شو ؟ هرې خواته چه ستر گی اړوم بېله بېده قومه نورڅه نه وینم - ماخپلی غلبلې مړې کړې . جنا زه می ئې وا خسته ، بیا می ټکړې ټکړې کړې ، په خپل شعر کښی می پټې کړې ، پرې می ښوولې -

زما ناروغو ښته چه لکه تند سیل په هر ه شیله کښی و بهیږی ، لکن زه لکه مړ ی اوښکې بې له بغه بهوم .

په دې کلکه گنبده کښی زه دخپلو ناروا غیږه نه وینم .

نودې زما دصفحاتو « خسران » په پټه خوله زیگروی وکی .

(طلوع)

ښاغلی عطاألله خان « غزنوی »

دی یوپردیس ، مسافر ، له وطنه مهجور ، دعربو په‌سرزمین کښ‌پروت ، یوپښتون ځلمی‌دی چه عطاءالله نومیږی ، اوغزنی‌دسیمی‌دی . دډېری‌مدې څخه دعراق په« موصل» کښ‌اوسیږی دخپل وطن سره زیاته مینه لری . هیڅکله‌ئی وطن اوداخاوره له یاده نه‌دی وتلی، همیشه‌د سوزه

دك اشعار ، دردناك آثار ، دوطن اخبارو نوته راليږي .

دى دپښتو يوخوا خوږى ، اوواقعي مين دى . دغه بې اندازې مينه اومحبت ئي له اشعاروا نظمونو څخه معلوميږي. دده دغه پاك احساسات چه دخپلې ژبې او دخپل وطن سره ئې لري ؛ دقدروړدى . دده زيات اشعار په «طلوع افغان» «اوپښتو مجله» کښ نشر شوى دى . په شعر کښ ئې تخلص «عطا» خوښ کړى دى نوى تخلص نه لري هروخت چه ئې وطن په زړه ورگرزيدلى دى ؛ نوقلم ئې اخستى دى ؛ اويوادبى سوغات ئې دوطن رونړوته را استولى دى - دى د ډېرې مدې مسافر دى ، البته خپل وطن خوږ دى دسړى ياديږي پدې بيت کښ دخپل وطن ياد په څه ښه رنگ اونا آشنا اوغريب طرز کښ کوى :

دتا وصل د ونه لير ې لما ايسى   لکه ليرى چه «ارگون» دى له رنگون

دکلام په نمونه کښ ئى دالاندې نظمونه وگورى :

کشکى تل ديار ديداروى څه به ښه و   چه رقيب سوى په نار وى څه به ښه و
تل وصال مهرو خندا وى دگل مخو   مه غمازمه تريخ گفتار وى څه به ښه و
په جهان کښ بى له مينى بل څه مه وى   تل دمينى تو د بازار وى څه به ښه و
تل دو کو نه دمين په برخه مه وى   وهر چاته په واروارو ى څه به ښه و
لکه زما چه پتا مينه ستا پر ما وى   يو دبله سره جار وى څه به ښه و
ستا خبرې زما په زړه باندې مرهم وى   دبل چا په زړه انگاروى څه به ښه و
بس ز ماتر نظر گل وى د گلا بو   د بل چا تر نظر خار وى څه به ښه و
پس له مرگه دى په ما باندې سلام واى   دا منت دې په ما باروى څه به ښه و

(طلوع)

(۲)

عاشقى کړمه بيزاره له ژوندون   په ژړا مى دواړه سترگې شوى گلگون
په هر غم پسې راځى ښادى دوروسته   غم دنن ورځى مى ډېر دى له پرون
ما به نورو له لو ستې دصبر پا ڼې   او س په خپله شوم رسوا لکه مجنون
پر مينو کله غم کله ښا دى وى   ز ما په سر باندې تل غم دى د بيلتون
دزړه سره يووار سترگې کړا پورته   ستا له غمه پرمخ پروت يم سر نگون
دتا وصل دونه لير ى لما ايسى   لکه ليرې چه ارگون دى له رنگون
دليلى وصال «عطا» لره عنقا شى   له عنقا سره چا کړى پيوستون

(طلوع)

شاغلی محمد رفیق خان « قانع »

دملا عبدالحمید آخندزاده ځوی ، پهقام ابراهیم خیل ، پهعمر (۵۵) کلن دی د شیو کو په «خان علوم» کښې زیږېدلی، اودیغمان په «خالداری» کښې لوی شوی دی لهرنګه زیږ بخن پهونه برابر، غلی،قلار، عزلتپسند سړی دی.ابتدائی تعلیم ئې رسمی اوپه دارالمعلمین کښې کړی دی نورتحصیل ئې خصوصی اودعربی دمتداو لو کتابو نوځخه عبارت دی . په فارسی او پښتو کښې دقلمخاوندد ی. نثرزیات لیکی، اوشعرهم کله کله وائی. دی دخپلنوم سره « قانع » لیکی . تخلص ئې همدغه تا کلیدی. قانع لکه خپل نوم، صابر ، اوحلیم معلومیږی ، پهپښتو کښې ئې ډېره زمانه تېره کړېده، اودډېری ـمدې نه پدې لار کښې مشغول دی دانقلاب مخکښې ئې هم دپښتو پهشعبو کښې کار کړی دی؛ اوترانقلاب وروسته په«اصلاح» کښې دپښتو محررو تا کل شو، چه تراوسه پوری هم په دغه وظیفه مشغولدی . دده زیاتې مقالی په«اصلاح» کښې لیدلې شوېدی پهپښتو کښې یومستقل اثر هم لری. دااثر«دوه سره مینرونه» نومیږی؛ چهد«اصلاح» پهپاورقی کښې نشرشوی دی، اومستقلهم طبع شوی دی، قانع صاحب دعمر دتقاضا پهوجه دپښتو د نورو تحقیقاتو سره ناآشنا معلومیږی. دده ځینی نظمونه په«انیس» کښې همنشر شوی دی. د اصلاح دجشن پهشمارو کښې ئې دنظم نمونې کتلی شی !!

صدیق الله « رشتین »

ددې مقالې لیکونکی شاغلی صدیق اللهخان رشتین هم له پښتنو لیکو نکو څخهد ی ، ځکه چه دده معرفی کول هم په لیکوالو کښې مناسبوه ، نوزه دی معرفی کوم (حبیبی)

رشتین دمولوی تاج محمد خانزوی پهقوممهمنداودمهمند وپهغازیآباد کښې تولدشوی دی ،دده پلار دخپل عصر عالم اوپه آزادو سرحدو کښې یو معروف سړیو چه په «مهتمم صاحب» مشهورو دهپه آزادو سرحداتو کښې علمی خدمتونه کړی ، اوداستقلال په جهاد کښې ئې برخه آخیستی وه مرحوممهتمم صاحبپه انګلیسی هم پوهیدی ، اوعصری تعلیمات ئې حاصل کړی وه .

زموږ رشتین ملګری هم عالمزاده ، او د علم په محیط کښې لوی شوی دی ، پخپل کور کښې ئې خصوصی تحصیلات کړی ، او په ۱۳۱۱ ه دمشرقی خوا په نجم المدارس کښې داخل او بیا په ۱۳۱۵ د کابل عربی دارالعلوم ته را تبدیل شوی ، او په ۱۳۱۸ ئې د اعلی درجې شهادتنامه اخیستې ده ، نو ځکه اوس رشتین ښه معلومات لری ، او مخصوصاً پهعربی علومو کښې د قوی لاس خاوند دی .

رشتین د تحصیل په دوره کښې هم یو لیکوال و د ده پښتو او پارسی او عربی مقالې به لیدلی

کيدې ، نو ځکه د تحصيل تر فراغ وروسته په پښتو ټولنه کښ عضو شو ، اوله هغه و خته تر اوس دپښتو ټولنې يو ښه رکن دی ، او دژبې په خدمتو نو ښه برخه اخيستلای شي : دی نرم اخلاق لری لږخبری کوی ، د(۲۳) کالو يو فکور ځلمی دی ، رشتين په پښتو کښ ښه شعروائی ، تر نثر ئې نظم پوخ دی ، له عربي او اردو څخه ترجمه هم کولای سی ، کله کله عربي مقالې هم ليکی ، دده مقالې په پښتو د کابل په مجلو اوسالنامو اونورو وطني جرايدو کښ نشر شوي دی او سږ کال ئې دپښتنو ليکوالو برخه غوره کړې ده .

دی په پښتو مستقل آثار هم لری ، يوه درامه ئې «پښتنې بيبيانی» کښلې ، اويوه بله مجموعه د«حکايات اولطايف» په نامه لری ، دپښتو په ادبي او اجتماعي خواؤ کښ ښه تتبع کولای سی ! رشتين ځلمی دی ، په مطالعاتو ئې ورځ په ورځ معلومات پخيږی او ډيريږی. هيله کيدای سی ، چه دی دپښتو يو خوراغوره ليکوال سی !

اوس دده دشعر يوه نمونه و ګورئی ، دامنظومه ده دمخه کلو کښ ويلې وه :

دپښتنو الی غږ

پښتو نه پاڅه تو ره تر ملا کړه ‌‌‌‌ ‌ د پلارغيرت نن ، ځانکښ پيدا کړه
حير انه ځانته ټوله د نيا کړه ‌ ‌ خو ره د نيا کښ خپله رڼا کړه
دا زنګ و هلې توره صفا کړه ‌ ‌ د پښتنو الې بيرغ بالا کړه
له پلرو پاتې ميراث و تاته
غيرت همت دی اوس ئې نوساته

پلرونه ټول دي ، ښنګه نامدار وو ‌ ‌ سختو کا رو ته وا ړه تيار وو
غا فله نه وو ، هر وخت بيدار وو ‌ ‌ اختيار والا وو ، د کور وا کدار وو
روان هم وا ړه ، په يوه لار وو ‌ ‌ يوه پښتو وه ، يو رنګ افکار وو
پښتانه ځکه ، يا د په جهان وو
نورمحکومان وو ، دوی حاکمان وو

قلم او تو ره ستا سو منصب و ‌ ‌ ښکا ره عالم ته ، ستاسو ادب و
شعر درياب و ، خوشحال ئې کب و ‌ ‌ هم ئې نيولی ، د قوم جلب و
خوږه مونوم و ، خوږه مودرب و ‌ ‌ هلته ادب و ، چه ستاسو ډب و
مسکن و ستاسو د غرو سرونه
ځکه بلند وو ستاسو عزمونه

د«تيرا» غرو کښ پروت دی خوشحال ‌ ‌ خو هيڅوك نشته چه وا يخلی حال

پښتو کمیزی اوس کال په کال نشو نن پاتې، هیچر ته سیال
پښتانه سرشو په ډول ډال پیدا شو دوی کښې، دغه خیال
په غوړو ژیړو، دوی هم عادت شوه
لاس په سرواړه، له خپل خصلت شوه

نیکونه ستا وو، تکړه ځوانان په خپله خاوره، تېر وو له ځان
کړل ئې ځانونه، ځکه قربان نوم ئې مشهور دی، اوس په جهان
نوته هم کلك شه، د دوی په شان وکړه همت څه، خولې که ځان
برابر لاړ شه، د دوی په لاره
چه بله لاره، نکړې مختاره

د پښتون توره، تولې دنیا ته ده ښکاره شوې په څو کراته
دانور شتیا ده، نه وایم زیاته له غیرت ډك دی، پښتون له ذاته
د دښمن ملا ئې، څو ځل کړه ماته پر وا ئې نشته، هیڅ له مماته
ته هم تکړه شه. په دغه رنګ
پاڅه بیدار شه، مکوه درنګ

په زړه محکم شه، لکه ډبره سو داخه مکړه، له هیڅ خطره
ډډه سیلاب کړی، له سخته غره بیرته را گرځی، په یوه ډغره
دوېرې خیال نن، ورك کړه له سره کوه بیدار شه، هر کار په نره
ژوندی خپل قام کالکه دنور و
قدم دې تیز کا مه ځه په رو رو

په زړه رایا د بیا د پښتون ژوند کا هغسې بیا ئې زر شه، خر گند کا
ملت له جوړ نن، د فلاح بند کا ماتې تو تې ئې: سره پیوند کا
نوم د پښتون هم، بیرته بلند کا پښتانه پوه نن، د کار په خوند کا
داوظیفه ده تا ته اوس پاتې
گوره و نکړې میدانکښې ماتې

ملی وحدت نن، ښه پکار یږی تش په نفوسو، څه کار نه کیږی
له اتفاقه قوت، زیاتیږی واړه حقونه، په زور خپلیږی
دغه قانون دی، چه نن چلیږی د دنیا رنګ نو، هر وخت بدلیږی
دهغه چادی، حق د حیات
چه‌لری زورنن، له هرچازیات

دېوال د غرونو، چاپېره تاړ دی　　جغرافي حال دې څه د ډېر اعلیٰ دی
دين د اسلام هم، چه ستا پيشوا دی　　معنوي زور دې، زيات له هرچا دی
دغه صفت دې، څو مره بالا دی　　غيرت همت نو، زياتي اوس ستا دی

چه ځان قربان کړې، له خپل وطنه
له خپلې خاورې، لـه خپل مسکـنه

«رشتينه» پوره اوس له بستر شه　　د پښتنو اـې، پـه راز خبر شـه
يـو بـا همته، پښتون عسکر شه　　په هر ميدان کښې، لکه سپر شه
دد ښمن مخکښې تېره خنجر شـه　　استقامت کښې، لکه د غر شه

نوم د پښتون کړه، ژوندی د نيا کښې
ښکاره کړه ځان بيا، په «پښتنخوا» کښې

«طلوع»

تربیهٔ اطفال در فامیل

ساغلی محمد قدیر خان «تره کی»

مقدمه:

درسالنامهٔ سال گذشته درتحت همین عنوان عوامل روحی انسان رابه سه حصه تقسیم نموده حصهٔ تربیهٔ ذهنی آن رامطالعه نمودیم ووعده داده بودیم که یك قسمت دیگر آن را درآینده مورد مطالعه قرار خواهیم داد:

اینك برای اکمال آن مبحث امسال یك قسمت دیگر موضوع را که عبارت از: «تربیهٔ حسیات اطفال» است مطالعه مینمائیم،

این قسمت که اهمیت مهم تربیه وی دارد وبحث دراطراف آن برای یك جامعهٔ مثل ملت عزیز افغان از واجبات جوانان وافراد مطلع است به سه قسمت عمده منقسم می شود مثل: ۱:- تمایلات شخصیه ۲: تمایلات اجتماعیه ۳:- تمایلات عالیه.

هرقسمتی ازاقسام ثلاثهٔ مذکوره بازهم به چندین عناوین فرعی دیگر منقسم می گردد که اینك درذیل بـه ترتیبی که در مقالهٔ سال گذشته رعـایت شده بود (اولاً ماهیت عمومیه مسئله ۲:- ماهیت آن دراطفال ۳: تربیهٔ مذکور) عناوین متذکره راموردمطالعه وتحقیق قرارمیدهیم:

چون موضوع این مقاله تربیهٔ اطفال جامعه است اگرمورد دقت چند نفر محدودی از اولیای اطفال هم قرار گیرد مقصدیکه نگارندهٔ عاجزازتحریراین مقاله دارد برآورده می شود انشا الله تعالی.

تعریف:

حس ویاتاثر عبارت ازمجموع حوادثی است که بانسان مطبوع یاغیر مطبوع بر میخورد. چون حس دائماً یك حادثهٔ فردی است ازین جهت درهمه افرادیك سان نبوده نظر به شخصیت، تربیه وراثت وسائر عوامليکه به شخصیت افراد مؤثر است بهر فرد شکل علیحده را اختیار مینماید بنابر همین اختلاف حسیات است که طرز تکلم تحریر وسائر عـوامل روحیهٔ یك انسان ازانسان دیگر فرق دارد مثلاً اگردونفر نویسندهٔ راکه دریك فامیل وتحت یك نوع ایجابات تربیه شده باشد درنظر آرید می بینید که در سبك واسلوب تحریر از هم دیگر فرق دارند از همین جاست که علما ومنقدین ادبیات میگویند: «اسلوب بیان عیناً خود انسان است وبه عدهٔ افراد اسلوب وسبك تحریر وجود دارد...»

هریکی ازحوادث حسی یامترادف باحظ است ویامتر افق با الم واگر یك حالت حسیه مولود یك علت مادی باشد مثل سردردی ودندان دردی وغیره آن را (حظ ویاالم مادی) میگویند واگر این حس بحدی شدید باشد که تمام موجودیت فردرامتأثر نماید آن راهیجان (Emotion) میگویند .

اگر حس متوجه به چیزی شده خواهان آن شی گردد آن راتمایل (Les tandances) میگویند واگراین اشتها که ما آن‌راتمایل گفتیم شدید ترشداحتراص Passions نامیده‌می شود واینك ماهم درین مبحث در اطراف حظ والم ، حسیات وهیجا نات واحتراصات بحث نموده باستناد آ ثار علمای روحیات وتربیه تدابیر تر بیه‌وی آنهارا مورد مطا لعه قرار خواهیم داد:

حس وهیجان

هیجان عبارت از اختلال عضوی و معنوی است که در اثر حوادث مطبوع یا غیر مطبوع فجائتاً بانسان دست میدهد مثلا وقتی کسی به تهلکه معروض میشود ویا یك خبری میشنود که باوعلا قه مندی زیادی دارد فوراً جسماًوروحاً متغیر میگردد واین حال را هیجان مینامند .

اگراین هیجان آ نی و دفعی نبوده چندین روز یاچندین هفته ادامه یابد آنرا حس یا حسیات میگویند .

انواع حسیات و هیجانات :

هیجانات انواع زیادی دارد وچون هیجان در زمرهٔ حالات روحیهٔ انسان دارای اهمیت بسیار است ازین جهته علماو فلاسفهٔ زیادی دراطراف آن‌مشغول‌وهر کدامی ازخود درین باره تصنیفی دارند که مانمی توانیم دریك مقالهٔ مختصری به بحث مناظره‌وی ایشان مشغول گردیم پس برای فهمیدن ماهیت هیجان وانواع ودرجات آن به شرائط عضویه وروحیهٔ که در حین بو جود آمدن هیجان به شخص مهیج رومیدهد میپردازیم :

شرائط عضویه :

هنوز علما نتوانسته اند بفهمند که آیا حسیات وهیجانات دردماغ دارای مراکز مخصوصی هستند یانه ؟ فقط تاکنون علم بشر این قدرمیداند که حسیات وهیجانات هم مثل دوران خون در وجود انسان مصدر تحولاتی میگردد وهمان‌طوریکه‌دوران‌خون‌درقلب‌تاثیر دارد شدت هیجان وحسیات هم عکس العملی درقلب بوجود میآرد واینکه شعراوادبا میگویند دراثر فلان حادثهٔ مهیج قلب به ضربان میاید نه یك تعبیر شاعرانه بلکه یك جملهٔ فلسفی ومطابق حقیقت میباشد درهمین جااست که فیلسوف کلوبرنارد میگویند : « دماغ مجبوراست‌برای افادهٔ حسیات ازقلب استعانت نماید»

تحولاتیکه حسیات وهیجانات درعضلات ، حرکات و سیما بوجود میآرد بحدی بارز است که اکثری ازعلما برای تشریح آن تحولات وتغیرات کتابهائی نوشته اند که اینك ما به چندی ازان علائم اشارهٔ مختصری مینمائیم :

وقتی انسانی مهیج می شود ابروان ومژگان وپیشانی عبوس میگردد وسیما وضعیتی کسب میکند که انسان فوراً درك مینماید که فلان شخص به هیجان آمده است و درین وقت تنها تغیراتی درسیما رونداده دست هم بی اختیار حرکت میکند .

شرائط روحیه :

حسیات مقدم بر افکار میباشد ولی ترقی حسیات تابع ترقی افکار است زیرا در اثر تسلسل افکار حسیات وسعت میباید وهیجانات بوجود میاید .

حسیات وهیجانات ازشخص به شخص و ازیك حال بحال دیگر فرق مینماید مثلاً یك شخص تأثر وهیجانی راکه ازیك عامل اخذ مینماید به شخص دیگر ازان تاثیر همان هیجان دست نمی دهد ویا یك وضعیت احتمال دارد بما هیجانی بدهد که ازاوضاع دیگرآن هیجان وارد نگردد .

ماهیت هیجان :

راجع به ماهیت هیجان دونظریه وجوددارد که یکی آن نظریه مرکز La theorie centrale ودیگری نظریهٔ محیط La theorie prepherque است .

نظریهٔ مرکز قدیم ترین نظریه ایستکه درین زمینه فلاسفه ایراد کرده اند مطابق این نظریه عقیده دارند که حس وهیجان هم مثل فکر وارده ازباطن انسان نشئت میکند وعلماوفلاسفهٔ که تابع مسلك مذکور میباشند بدودسته تقسیم میشوند مثل دستهٔ مادیون ودسته روحیون .

مادیون معتقدند که منبع هیجانات دماغ میباشد وروحیون میگویند منشأ آن ها روح میباشد در نظر این علما ضربان قلب وسائر عوارض هیجان وتأثر از مرکز یعنی باطن انسان میاید ومیگویند یك هیجان مجبور است از صفحات ذیل بگذرد :

در مسلهٔ خوف نخستین بار کدام خطر یاتهلکهٔ احساس میگردد بعد ازان انسان میترسد وسپس میلرزد یامیگریزد .

نظریهٔ محیط :

بوجود آورندهٔ این نظریه فیلسوف معاصر امریکائی ویلیام جیمس است واین نظریه مدتی مورد بحث ومناظرهٔ علمای روحیات بوده اخیراً مظهر قبولیت آن ها گردید .

درنظر این علما هیجان یك حادثهٔ عضوی یابه تعبیر دیگر یك حادثهٔ محیطی است یعنی مثل قلب شریان وسائر اعضا دارای مکان مخصوصی می باشد یابه عبارهٔ دیگر هیجان یك حالت مخصوصهٔ

روح ویا دماغ نبوده یك حالت حیاتیهٔ حیات حیوانیه می باشد درنظریه این مردم یك هیجا ن از مراحل ذیل میگذرد :
اولاً تهلکه یاخطر احساس میگردد ثانیاً لرزشی دروجود آدم پیدامیشود ثالثاً این لرزش به ترس وخوف منقلب می شود .

هیجان وحس در اطفال :

تااینجا حسیات وهیجانات را من حیث عموم مطالعه نمودیم حالا بحث مختصری در اطراف حسیات وهیجانات اطفال نموده به تدابیر تربیه وی آن ها می پردازیم :
اطفال مثل انسان های ابتدائی تابع هیجانات خود می باشند وچون اطفال نمی توانند جلو عکس العمل هائی را که ازتاثیرات خارجی بدان ها وارد میشود بگیرند لذا هیجانات ایشان بسیار قوی وشدید می باشد ازین جهت باید ازهمین اول مرحله اوضاع طفل را کاملاً زیرمطالعه ودقت قرارداد وبرحسب دساتیریکه علمای روحیات وتربیه درین زمینه اظهارنموده اندطفل را تربیه نمود .

تربیهٔ آن :

اطفال را بهر صورتیکه ممکن باشد نگذارید مرعوب شوند وچون خوف درابتدای ولادت وتاچندماه ازعمر آن ها غالباً دراثر اختلال معده بآنها دست میدهد پس تاحدیکه میتوانید به معده های اطفال اهتمام نموده نگذارید بامعدهٔ ثقیل بخواب روند والا پیوسته میترسند از یك طرف خواب ایشان خراب میشود وازطرف دیگر باخوف وترس مانوس شده جبن بار میآیند .
افسانه های دیوو پری ومخصوصاً این وسیله تهدید منحوسی را که (ببو) میگویند ترك کنید ونگذارید اطفال ازخوردی منابع مدهش خوف را باخود تا کلانی همراه داشته باشند .
اطفال را عادت بدهید تاازمناظر بدیعی وحکایه های قهرمان های تاریخ وطن وداستان های مفاخر اجداد وموفقیت های مردان بزرگ تاریخ وسائر اعمال نیك مهیج شوند وباین وسیله ازایراد حکایه هائی که این ذهنیت ها را دراطفال بیدار کند خود داری ننمائید .

محجوبیت :

محجوبیت La timidite یك هیجان اجتماعی است که به انسان تضییق وفشارمیدهد محجوبیت عبارت ازعدم اعتمادیست که انسان بخود دارا می باشد شخص محجوب وقتی به مجلسی وارد میشود تصورمیکند تمام چشم ها متوجه اوست واین محجوبیت تاحدیکه حیاشکن نباشد بایدرفع وازاله گردد.
وقتی شخص محجوبی را تصادف مینمائید بطور عموم دروجوداو این اوضاع خوانده میشود :
اولاً طوری دیده میشود که گوئی قدرت مکالمه ندارد دوم دراوضاع او حتی دربشره اش

تغیر وارد می‌شود سوم دروقت مکالمه به زمین نگاه میکند چهارم صدایش از حالت طبیعی خارج میگردد .

محجوبیت در اطفال :

طفل همینکه باشخص بی‌گانهٔ مواجهه میشود فوراً روی خود را میگردانند و یادست های خود را برروی خویش میگذارد تاازنظر او پنهان شود وحتی اگرشخص بیگانه دستی به محبت بسوی او دراز کند معهذا محجوب تر می‌شود وحتی این حجاب به ترس مبدل شده میگرید .

تربیهٔ آن :

به‌طفل هیچگاه انتقادات واستهزائی که جرئت آن‌ها را درهم شکنند ننمائید وهمیشه اوضاع وحرکات شان را صفت کنید تاجرئت پیدا کرده از محجوبیت بر هند زیرا اگر بطفل همیشه انتقاد واستهزا نمودید بفکراو چنین میاید که هرکس اورا باهمان نظر بدمی‌بیند پس در محضر هرکس محجوب‌است واین‌محجوبیت تا کلانی ادامه‌یافته مصدربسانواقص ونا کامی‌های اومیشود. سعی کنید اطفال تان با اطفال دیگر و حتی مردان محشور گردند زیرا وهم یکی از عوامل محجوبیت است‌واز همین جهة است که‌درممالك‌متمدنه برای اطفال اجتماعاتی ترتیب وبالای آنهاسپورت مشترك نموده آنهارا وادار مینمایند باهم دیگر صحبت‌ها نموده افسانه هائی ایراد نمایند .

اگرتوانستید‌محجوبیت‌را ازنهاداطفال خود زدوده آنهاراجسور ودلاور بارآرید درکلانی آن‌ها میتوانند درهرکار موفق ومصدر اعمال بزرگی گردند (اشتباه نشود محجوبیت نقطهٔ مقابل بی‌حیائی‌نیست واین خود بحث دیگری است) .

حظ والم :

وقتی که‌تمام حالات حسیهٔ انسان تحلیل کرده شود تمام آن ها را میتوان ازیك نقطهٔ‌نظر درتحت‌دوعنوان : حظوالم مطالعه‌کرد وازین جهت است که‌حظ والم بسیط ترین وعمومی ترین حادثهٔ حیات حسیهٔ مارا تشکیل میدهد

حظ عبارت ازتطمین تمایلات والم عدم تطمین آن‌میباشد وازین سبب حظ والم مقیاس‌خوبی برای تفریق حوادث مطبوع ازغیر مطبوع میباشد .

حظ والم قوی ترین سائق‌های حیات انسانی میباشد وهرکدامی ازافراد سعی میکنند نائل به‌حظ وبعید ازالم باشند وازین جهة میتوان این دوحالت روحیه‌را کلان ترین وسیلهٔ رفاه‌مردم روزگار وترقی مدنیت های بشری پنداشت زیرا مصدر بسا اختراعات واکتشافات شده‌است .

حظ والم در اطفال :

اکثری ازعلمای روحیات‌را عقیده برین است که اولین حس طفل الم است وانسان توام باالم بدنیا میاید .

درروزهای اولیهٔ ولادت‌تاماه اولین آن الم اطفال‌برحظ ایشان غالب است‌زیرا گرسنه گی تشنه‌گی ، ناراحتی ، گرمی ، سردی ، بوی بد ، ضیاء زیاد ، پیچیدن درقنداق وامثال این‌هاهمه مستوجب الم اطفال است ولی بهر اندازهٔ که‌احساسات اطفال تکامل مینماید بهمان اندازه حظ آن ها هم زیاد می‌شود .

تربیهٔ آن :

عالم تربیهٔ انگلیس (لوك) وفیلسوف‌معروف‌فرانسه(روسو) توصیه میکنند که ازخوردترین دورهٔ حیات باید اطفال را باالم عادت داد تادرتمام ادوار زندگانی به زحمت و مشقت هائیکه روزگار اورامواجهه مینماید مقابله نماید .

امافیلسوف دیگرانگلیس برخلاف این دونفر فیلسوف عقیده دارد که‌عادت دادن طفل به زحمت‌والم جرئت اورا می‌شکناند واورا جبون بار میارد .

بهر حال افکار متضاد فلاسفه وحکما درین زمینه هرچه باشد تجارب زندگانی وحیات اجتماعی معاصر ایجاب میکند که بایداطفال را از ابتداتایك اندازه به‌زحمت ومشقت‌تربیه نمودکه درکلانی بتواند بامصاعب روزگار مقاومت کند درپښتو این اصل تربیه وی‌را باین بیت‌معروف افاده مینمایند :

«ناز و لی څوی نه اخلی ادب　　　دسیو ری نخل نه نیسی رطب»

(حمید)

ماباید اطفال خودرا نه آنقدر به زحمت مواجهه کنیم که جرئت آن هارا درهم شکند ونه به آن اندازه به‌حظوظات واذواق‌معتاد بنمائیم که‌درآینده تحمل جزئی ترین زحمتی‌را نداشته باشد بلکه صحیح ترین وبهترین تربیه درین زمینه دروسط هردو است .

میلان های روحیهٔ انسان :

یکی ازتمایلات روحیهٔ انسان که میتوان آن‌را تاحدی مربوط به‌بحث حظ والم دانسته بطور عموم تحت عنوان حیات حسیهٔ انسان جاداد میلان ها ی روحی انسان است وما این میلا ن را اولاً درتحت دوعنوان ازقبیل : تمایلات شخصیه وتمایلات غیر شخصی تقسیم وبعد آن ها را به عناوین فرعیهٔ کوچکی تفریق ودرذیل هرعنوان بحث مختصری مینما ئیم :

۱ :- تمایلات شخصیه :

منبع حسیات وهیجانات‌ما تمایلات مختلفهٔ‌ما میباشد وتمایلات مختلفهٔ شخصیه عبارت است از :

میل تحفظ، میل تملك ، میل استقلال ، عزت نفس، غرور ورقابت .

۲:- میل تحفظ :

دروجودانسان غریزهٔ موجود است که‌اورا وادار میکند حیات‌را دوست داشته ازالم ومرگ گریزان باشد وازهمین‌جهة است که‌انسان بهر اندازه مفلوك‌وبدبخت باشدمعهذ ازندگی میخواهد ومیل دارد چندروز دیگر هم زیست نماید پس پیوسته سعی مینماید تامدتیکه امکان دارد چارها وتدابیرحفظ حیات‌را بکار برده خودرا ازمرگ نگه دارد .

چون این میلان ازهمه بیشتر مستلزم پرکردن شکم وپوشیدن‌تن میباشدلذابزرگترین مشغلهٔ انسانهادرراه حیات تامین‌اغذیه والبسه است‌وحتی درنظرمادیون تمام‌تاریخ بشروترقی مدنیت‌های بشری مولود دواصل است : پرکردن معده وپوشاندن تن .

همین‌اصلی را که‌ما مجادلهٔ حیات میگوئیم مستند به‌میل تحفظ است وهمیشه دیده می شود که جسورترین مردم روزگار درمقابل خطری به‌حال وحشت‌وترس میافتند واین وضعیت آن هاباز هم دال برهمین میلان است .

میل تحفظ دراطفال :

اطفال ازابتدای تولد این‌میل‌را باخود دارند ومربیون مکلف‌اندتااین‌میل را دراطفال ازدو جنبه تربیه نمایند :

بایدبه طفل دراثرتلقینات متوالی وپیهم‌این‌فکررا ترزیق‌وتنمیه‌نمود که : انسان باید درحیات تنهامتکی بخودباشد وتمام‌وسائل راحت وزندگانی خودرا از زحمت وکارخود حاصل نماید وبهر اندازهٔ که‌زحمت وکار زیادوشدید باشداستراحت آن‌بیشتر وپایه‌دار تراست .

دراثرتربیه اطفال راقانع بگردانید که‌دربعضی موارد باید خدمت درراه حیات ورفاه عامه خدمت درراه حفظ موجودیت شخصی‌شان‌ترجیح داشته باشدمثلاً اگر به‌بینند حیات کسی درخطر است ویاخدای ناخواسته موجودیت وطن‌شان متوجه به‌تهلکهٔ‌شد ازحیات خود بگذرند وآن خطر وتهلکه رارفع وازاله نمایند .

۲ : - میل تملك :

میل تملك یکی ازنتائج غریزهٔ میل‌تحفظ‌است هرکس میل‌دارد درحیات‌خود مالك چیزی باشد واشیا ومایملك افرادبهر اندازهٔ که به‌سختی حاصل شود بهمان اندازه در نزد مالك آن محبوب وگران می‌باشدواین‌ملکیت هادر تاریخ بشرمصدر بسا اعمال گردیده است .

میل تملك دراطفال :

میل‌تملك دراطفال اولاً به‌پستان مادر ظهور مینماید ومتعاقب آن اطفال بازیچه ها وسائر

وسائل ساعت تیری وسپس کتاب درسی خودرامملوك خودمیدانند واطفال‌تامدت زیادی دربین (مال‌من) و (مال‌تو) فرق نمی گذارد هرچیزرا ازخودتصور می کند واین حرص او ازین‌جهة است که‌اوتاهنوز حدودملکیت رانمی داند :

تربیهٔ آن :

سعی کنید اطفال تان مفهوم ملکیت‌را درك کنند ونسبت به‌دارائی اشخاص حس حرمت را درنهادآن‌هابیدار کنید وآن‌هارا به‌ملکیت ودارائی خودشان هم‌علاقه‌مندنمائید زیرادرین صورت نه طفل در کلانی به‌مال دیگران تجاوز خواهد کرد ونه‌خواهد گذاشت دیگران به‌سهو لت مال اوراغصب کنند زیرادر نظر اکثری ازاخلاقیون فرق بین متجاوز ورضادهنده به‌تجاوز نیست وهردو درمحضر محکمهٔ وجدان جزای مماثلی دارند .

ازهمه‌مهمتر اطفال خودرا بفهمانید که : تملك انسان برمال جائزولی برانسان غیرمشروع است وانسان هامن حیث‌جوهر انسانیت‌باهم فرقی‌ندارند ونباید کسی ازروی مال ونسب خودرا متفو ق ترازدیگری بداند .

باطفال خود بیاموزید که‌پول‌ودارائی یك‌واسطهٔ حیات است نه‌غایه ونصب‌العین آن بایدتمام دارائی وملکیت خودرا درراه سعادت ورفاه‌خود وجامعه ووطن خود عندالایجاب فداکرد .

۳ :ــ میل استقلال :

انسان همیشه میخواهد آزادوبدون مداخلهٔ دیگری زنده گانی کندواین‌احتیاج آزادی ومیل استقلال درهمه‌اشخاص یك‌سان نبوده دارای درجات مختلفی میباشد مثلاً کسی‌درمقابل جزئی ترین مداخله به‌هیجان میاید ولی دیگری دربرابرآن مداخله‌لاقید است ؛ عین‌همین او ضاع در ملل هم دیده‌می‌شود .

میل استقلال در اطفال :

برحسب عقیدهٔ یك دسته از علمای روحیات طفل اساساً در مقابل هر نو ع سلطهٔ دشمن وبی‌اطاعت است وباید ازابتدای طفولیت متوجه‌بوداین‌عصیان‌وعدم اطاعت‌اوبالمره زدوده‌شود .

تربیهٔ آن :

یکی‌از نازك ترین وظیفهٔ که مربی درتربیهٔ طفل خود دارد وضعیتی است‌که‌درمقابل استقلال طلبی‌اطفال بخود میگیرد مربیون قدیم معتقد بودند که‌استقلال‌خواهی‌اطفال گستاخی است‌لذا آن هاراتاحدی که‌میتوانستند تادیب میکردند واین‌حس‌را درنهاد آن‌ها می کشتند امادراصول های معاصر تربیه این‌رویه شدیداً انتقادمی شود واطفال‌را ازتجاوز مصئون میدانند وکلمهٔ بی اطاعتی

وعصیان کاری رادرمورد اطفال مصداق نمی‌دهند ومیگویند مربی باید درتربیهٔ طفل تابع تمایلات اوباشد پس درین زمینه چنین سفارش کرده اند :

« بایدطفل رابذریعهٔ اطاعت آمادهٔ حریت نمود واطاعت اورا درضمن حریتش تامین کرد »

خطای بزرگی کهاصول تربیهٔ آمرانه وزجری دارد این است کهقدرت طوعی طفل را درهم می شکنند برای مملکت مستقل افرادیکه حریت وجدان و عقیده ومیل استقلال را نداشته باشند بدرد نمی‌خورد پس نباید میل‌استقلال رادرنهاد اطفال‌خود خفه نمائید اطفالیکه امروز درقنداق وآغوش خود دارید فرداحافظ استقلال مملکت ومدافع حقوق وطن وجامعه می شوند پس از همین امروز کوشش کنید ذهنیت استقلال وحریت درنهاد آنها قوة بگیرد .

تولستوی فیلسوف معروف روسی درتربیهٔ اولاد استقلال کامل راسفارش میکرد و میگفت اگراطفال را آزاد بگذارید ودربرابرامیال‌وخواهشات شان سد نکشید خداوند تعالی آن هارا به استقامت وراستی سوق میدهد چنانچه او مطابق این عقیدهٔ خود مکتبی تاسیس و چندی از اطفال را دران مکتب وارد و بآن ها اجازه داده بود هر چه بخواهند بکنند و بهر چه میل داشته باشند بیاموزند .

رویهمرفته علمای تربیه درتربیهٔ استقلالی‌اطفال‌این‌دومادهٔ ذیل را بطورعموم سفارش میکنند :

۱ :- دراطفال قدرتی بوجود آرید که حاکم امیال و هوسات خود شوند .

۲ :- اطفال رانگذارید به حریت دیگران مخصوصاً حریت اطفال خورد تر از خود تجاوز کنند و باین وسیله این اصول را : « حریت یك شخص نباید حریت دیگری را سلب کند » بآن ها تلقین نمائید تاحدود ومفهوم حریت را بدانند .

٤ :- عزت نفس :

عزت نفس یك حسی است که مولود ادراك شخصیت است و این شخصیت دارای اشکال ودرجات مختلفی میباشد که درجهٔ افراط آن را تکبر وتفریط مذکوررا ضعف نفس میگویند وحد متوسط آن که یك صفت جمیله وقابل تربیه وتنمیه میباشد همین عزت نفس است .

عزت نفس درملل وافراد متناسب بادرجه و نوعیت تربیهٔ آن ها است مثلاً در ممالکی که معارف پیش رفته واصول تربیهٔ آن ها اصول علمی وعقلی‌است عزت نفس افرادآن هم نموی کاملی نموده بالعکس درملل پس مانده (اگرعزت نفس از خصائص فطریهٔ افرادآن نباشد) یاهیچ وجود ندارد و یا اگر باشد ناقص و نامکمل است .

عزت نفس دراطفال :

طوریکه عالم روحیات فرانسوی ریبومیگوید : عزت نفس دراطفال توام باقدرت وقوتیکه

این ها در بازی ها ومجادلات خود شان صرف مینمایند تظاهر مینماید ومخصوصاً در دختران مترافق باحس دوست داشتن زینت واشیای تجملی ظهور مینماید .
اطفال درخورد ترین دورهٔ حیات خود ازمدح ممنون واز ذم مغموم میگردند .

تربیهٔ آن :

باطفال تلقین کنید تاازچیزهائیکه سبب برهم زدن اعتبار آن ها میشود مثل دروغ وغیره اجتناب کنند چون اطفال خوش میشوند که بآن‌ها گفته شود «توخوب بچه استی» پس بایدهمیشه ازراه تعریف شخصیت شان خود شان‌را اصلاح کرد وگفت : « دروغ گفتن وبسرك بر آمدن وچتل بودن کار بچه های نالائق است توکه‌خوب پسری میباشی نباید چنین کنی» با اینقبیل گفتارها درعین اینکه نواقص طفل اصلاح می‌شود اعتمادی راجع به شخصیت خودش دروپیدا میگردد وباین صورت اوشخصیت خودرا بلندتصورمیکند ونمی‌گذارد جزئی‌ترین ایراد وانتقادی را درآینده درشخص خود مورد بدهد .

در نظر من کلان ترین ودقیق ترین وظیفهٔ تربیه وی والدین ومعلمین در راه تربیهٔ طفل در همین نکته است زیرا یك ملتی مانند ملت نجیب افغان که میخواهد مملکت ووطن خود را بوسیلهٔ‌اولاد صالح خود اداره کرده نواقص امور را بقوهٔ شخصیت‌های بزرگ آن ها رفع نماید ازهمه اول محتاج مردان دارای عزت نفس است شخصیکه عزت نفس داشت واهمیت بزرگ انسانی را درشخص خود دید اومیتواند وطن وملت‌خودرا باوقار وصاحب عزت وشرف تصورکند یکی‌ازفلاسفه میگوید : « من‌یقین دارم کسیکه عزت‌نفس دارد هیچگاه مرتکب جرمی نمیشود زیرا اومیداند که‌اگر جرمی کند گذشته ازینکه تحمل چشم‌هائی راکه‌بسوی او به‌نظر مجرم مینگرند ندارد از وجدان خود شرم‌میکند وهمیشه این‌سوال را ازخود مینماید ایاشخصیت انسان لازم می‌بیند به عمل بدی که وجدان عامه آن را جرم مینامد تنزل کند ؟ »

متاسفانه اکثراً عزت‌نفس را باتکبر مخلوط مینمایند در حالیکه تکبر درجهٔ افراط عزت نفس بوده اخلاقاً مذموم است ولی عزت نفس که مطابق تصنیف ارسطو در بین دو رذیله تکبر وضعف نفس جادارد فضیلت است وباید همیشه مورد توجه قرار گیرد .

۵ : ـ رقابت :

رقابت عبارت ازمیلی است که درانسان راجع باینکه نباید ازاقران پس ماند وجود دارد واینك این میل سبب بوجود آمدن حالت روحیهٔ دیگری که آن را تقلید میگویند شده .

رقابت هم فضیلتی است که مثل عزت نفس در وسط دو رذیلت جادارد وآن دو رذیلت یکی حسد ودیگری بی‌حسی است .

بعضی ازفلاسفه حسد ورقابت هردورا درتحت یك عنوان مطالعه کرده میگویند رقابت تا حدی مفید است که معطوف برای بلند بردن شخصی رقابت کننده باشد ولی همینکه رقابت ازین مجرا منحرف شده به ضرر دیگری منجر میشود مضر میباشد .

رقابت دراطفال :

اگر به روحیات طفل مطالعهٔ به عمل آید دیده میشود که اطفال درخوردترین مرحلهٔ حیات میل میکنند به هیچصورت ازاقران وامائل خود پس نمانده درهرچیز فائق تر ازانها باشدومامیتوانیم این حالت روحیهٔ طفل را دربازیهائیکه اطفال دربین خود مینمایند مشاهده نمائیم .

تربیهٔ آن :

بهترین مربی درتربیهٔ طفل کسی است که بتواندرقابت اطفال رادرراه مشروعی تربیه ونگذارد حس رقابت اطفال بحدی بلندرودکه بحسدبرسد ویاباندازهٔ تخفیف داده شود که به بی حسی منجرشود درتربیهٔ رقابت اگر توانستیم متدرجاً این روح را در اطفال ترزیق نمائیم که :

« محاسن دنیاتمام شدنی نیست واگر یکی به مرتبه رسید معنی آن این نیست که دیگری نمی تواند بدان مرتبه واصل شود پس هرکس میتواند مطابق لیاقت واستعداد خودمالك مقام وموالی گردد لذا نباید به رتبه ومال دیگری حسد برد» میتوانید اورا ازحسد باز دارید ویااگر موفق شدید اطفال را قانع نمائید که : «دنیا عرصهٔ عمل و کار است وکسی میتواند معناً ومادةً به مقصد خود واصل شود که پیوسته کار کند» اطفال تان بی حس وبی غیرت وتنبل ومتکی به غیر بار نمی آید .

برای تامین این مقصد ودمیدن یك روح رقابت مشروع در اطفال حکایه ها و افسانه هائی مطابق قوهٔ فهم ودرك ایشان باطفال ایراد نمائید ومخصوصاً برای هر مطلب از تواریخ وسیر قصص مردان بزرگ تاریخ بالاخص رجال بزرگ را بایشان بگوئید تاازهمین اوائل حیات این روح درانها راسخ شود .

این است بعضی ازمسائل مهمهٔ میلان های شخصی که بطور بسیار مختصر عرض شد واینك درذیل دراطراف میلان های اجتماعی صحبت میکنیم :

تمایلات اجتماعیه

Lestenbancessociales

میلان های اجتماعیه میلان هائیست که متوجه به جامعه وافراد دیگر میباشد واین میلان هادارای ماهیتی شبیه به ماهیت سوق طبیعی است . همان طوریکه افرادمن حیث فردیت خوددارای سوق

طبیعی فردی اند ملل‌وجماعات بشری هم سوق های اجتماعی دارندواین سوق های اجتماعی مجموع سوق های فردی است‌که ماهیت اجتماعی کسب نموده است .

این سوق های طبیعی مشترك درجمعیتی پیدامی‌شود که‌دربین آن جمعیت تساند واشتراك مساعی وتماثلت (وحدت زبان ، عرف ، دین‌و...) واشتراك آمال و... موجودباشد یعنی به تمام مفهوم آن ملت نامیده شود .

این‌است که‌درذیل انواع‌این میلان‌هارا باطریق تربیهٔ آن ها مینویسیم .

۱ : ـ محبت :

عبارت ازمیلان دوستی دوطرف باهم‌دیگر بدون درنظرداشتن کدام‌منفعت مادی میباشد واین‌میلان اگراز طرفین به‌عین‌سویه واندازه رعایت شود رفته‌رفته به‌فدا کاری منجر میگردد ووصف بارزیکه این‌قبیل‌مناسبات دارد این‌است که یك دوست به‌مقابل دوست دیگر همیشه از مفاد شخصی خودمیگذرد .

دوستی اکثراً دربین دونفریکه‌درتحت‌شرائط تماثلی زیست‌دارند بوجودمیایدوهیچ کس نمی‌خواهد باکسی‌دوستی کند که‌باحیات واوضاع اوشباهتی نداشته باشد .

محبت دراطفال :

میتوان گفت که‌دراطفال محبت‌به‌مفهوم حقیقی‌آن وجود ندارد وهیجانات اطفال‌درعین اینکه شدید میباشد دوام‌ندارد وازهمین جهة‌است که‌محبت ودوستی بین‌اطفال به‌سهولت رونما وبسرعت ازبین میرود اطفالیکه امروز دراثر احتیاج بازی‌دوست جانی‌میباشند فردا دراثر جزئی ترین عاملی‌آن دوستی معصومانهٔ شان‌به‌دشمنی وعداوت شدیدی مبدل میگردد واکثراً دوستی های صمیمی وقوی اطفال‌باین جمله «بعدازین باتو گپ‌ندارم» مبدل به‌عداوت میگردد وهم دیگر را فراموش میکنند .

تربیهٔ آن :

اطفال راتشویق نمائید تابازی‌های مجتمعی تشکیل ویك‌دسته یك‌طرف ودستهٔ دیگر طرف مقابل واقع شده هرکدام آن ها برای بردن بازی به مفاد جمعیت خود سعی ومجاهدت بلیغی بنمایند درین صورت روح صمیمیت ودوستی محکم بین‌افراد یك دسته بصورت متقابل پیدا شده حس دوستی وصمیمیت یا اتحاد واشتراك مساعی درایشان بیدار میگردد .

همیشه درحضور اطفال ازمضرات نفاق وبغض حرف زده محبت وصمیمیت رابستائید تاآن ها ازابتدای طفولیت‌درتحت‌اثر محاسن صمیمیت‌ومحبت‌قرارگرفته‌ازبغض‌وعداوت‌وکینه محترز باشند .

۲ :ــ عشق:

عشق یك شکل محبت است که دارای جنبهٔ خواهش جنسی هم میباشد وچون عشق از قدیم ترین ادوار تار یخی توام با افراد وجمعیت های بشری بوده دراثر سوء تربیه بالآخره به اشتهای بهیمی منقلب ومصدر فاجعه های بزرگی‌شده است لذا ازطرف مربیون اهمال ودرعین حال بدتلقی گردیده است درحالیکه عشق یکی از بهترین ومثمر ترین مظاهر روحی بشر است وباید بکمال اعتنا تحت نظارت وکنترول تربیه وی قرار داده شود .

اگر این غریزهٔ انسانی که ماآن راعشق گفتیم بخوبی تربیه شده و ازجنبهٔ حیوانی تجرد کرده شود مصدر خوارق بزرگی میگردد مولانای روم با آن دهای فلسفی خود این حقیقت را ازهم اولتر درك فرموده گفته است: «عاشقی‌ها کز پی‌رنگی‌بود، عشق‌نبودعاقبت‌ننگی بود.»

اگر درتاریخ اسلام میخوانیم طارق باعزم آهنینی‌اسپانیه‌رافتح کرده‌ویا ناپلیون از نظاره حریق مسکو حظ میبرد ویا امیرالبحر بیرد امریکائی پس ازطی شدائد و زحمات زیاد بیرق امریکا رادر دورترین نقطه قطب شمال نصب کردهمه‌معاجز عشق‌است وتمام آن ها عشق انسانی را به درجه انتها درخود تکامل داده بودند پس عشق بهترین و بزرگترین محرك انسان است وازین جاست . که باید عشق را درنهاد اولاد خود تربیه وتنمیه نمائید .

عشق دراطفال :

عالمی که ازهمه زیاده تر دراطراف عشق اطفال تحقیقات نموده دکتور فروید ویا نه‌ئی است فروید منشأعشق اطفال را درخواهش جنسیت طفل می‌یابد ومیگوید این خواهش دراطفال درتحت الشعور قرار گرفته و اگر درست تربیه‌شودوبه مجرای انسانی سوق داده شده‌ازحالت بهیمی برآورده شود مصدر خوارقی می‌شود که انسان‌مجبوراست درمقابل‌آن بزانو درآید .

بهترین طریق تربیهٔ آن علاقه مند گردانیدن اطفال به بدائع و فضائل عا لیه مثل محبت به خداوند ، حب جمال ، حب حقیقت ، حب علم ومحبت با خلاق میباشد تا باین صورت طفل به خدا، بدایع ، حقیقت ، علم و اخلاق علاقه ورابطه پیدا کرده در کلانی بد ستیاری آن مصدر اعمال بزرگی گردد

تمایلات عالیه

Les tandancs supérieures

این میلان‌ها انسان را به مفاهیم عـالیه و فو ق البشری ربط داده علاقه و رابطهٔ انسـان را بامفاهیم‌مذکوره تامین‌مینماید ازهمین‌جهت‌است که‌آن ها را تمایلات‌مفکوره وی وغیرشخصی هم

میگویند واین میلان ها عبارت ازمحبت به خدا ، حب جمال ، حب حقیقت وغیره است که اینك درین جا در اطراف آن‌ها بحث مینمائیم :

چون این مبحث یعنی قسمت تمایلات عالیه بهترین مبحث علم النفس بوده تربیهٔ آن برای افراد مملکت مهم تر از سایر میلان های دیگر است لذا در اطراف هر کدامی از عناوین فرعیهٔ مذکوره بحث نسبتاً مفصلتری مینمائیم :

محبت به خداوند و حرمت به دین :

وقتی انسان بسوی کائنات نگاه میکند وتمام اجزای مخلوقات را از کوچکترین حیوانات ذره بینی تا بزرگترین اجسام حیه از نظر میگذراند وبه مطالعه کیفیت تکوین ونموی حیوانات وبالاخره محوو فنای آن‌ها مشغول می‌شود مجبوراست برای تمام این معلولات یك علت اصلی وبزرگتری که قادر به هرچیز باشد قائل شود زیرا: عقل ومنطق در هرچیز علتی می پالد وتمام معلولات ومؤثرات را مولود علل وآثاری میپندارد که همیشه راسخ وپایه‌دار است مثلاً اگر می بینیم که شبحی جنبنده بنام ذی روح بدنیا عرض وجود میکند ومتدرجاً رفته رفته بزرگ می‌شود وپس از بزرگ شدن میمیرد ومحو میگردد مجبوریم علت این امررا بیالیم وچون درپی علت آن میبرائیم اولا ازخود سوال میکنیم آیامیتوان چنین اشباح خلق کرده آن را بزرگ وبعد ازان افنانمود؟ مبرهن است که جواب این سوال را نفی داده به عجز وقصور خود اعتراف میکنیم پس وقتی به عجز وقصورخود معترف شدیم درك می نمائیم که بلند تر از هرچیز موجودی است که تمام این قوانین ثابته ولایتغیر به نیروی قدرت اوانجام داده می‌شود واین وجود باری است که منشأ کل وصانع وخالق تمام مخلوقات میباشد . چه بطوری که انسان نمیتواند این مجموعه مشاعر را بوجود وعدم اشنا کند دیگر قوای عمیا و بی شعور طبیعت نیز نمیتوانند مصدر اینقدر مشاعر شوند پس به بدایت خاطر می‌شود که منشاء مشاعل این مشاعر یك خورشید تابان وزنده است که خودش هم حیات وهم شعور وهم مصدر لایزال این مشاعر افتان وخیزان واین ستاره گان زنده طالع وآفل است وقتی دراثر مطالعه مخلوقات باین نتیجه میرسیم طبعاً به واسطهٔ انتظام وآهنگی که در کائنات پیداست وهرجزء آن برای جزء دیگری مفید بوده تمام آن ها مورد استفادهٔ انسان که اشرف مخلوقات است میباشد متیقن می شویم که خداوند تعالی درخلق فرمودن وامتیاز انسان ازمخلوقات دیگر بزرگترین احسانی به بشریت فرموده است درهمین جاست که انسان رایك قوهٔ باطنی وغیر محسوسی بسوی پرستش ومحبت خداوند سوق میدهد .

این مبحث بسیار شریف ودرعین حال خیلی عمیق است ومقصد ما تربیه اطفال است ازین جهت ماهم برویهٔ اختصار درین مورد مکتفی واینقدر میگوئیم :

اگرانسان بسوی ساختمان جسمی خود نظری افگنده وآنهمه مزیت‌هائی‌را که هرعضوی ازاعضای انسان دارا میباشد یك‌یك مورد مطالعه قرارداده بعد ازان یك نگاه عمومی بقوانین فیزیو لوژی واجهزه مختلفهٔ بدن خود بنماید حتماً تمام آن‌هارا نعمای خداوندی پنداشته دیگر موردندارد که بآن مبدء کل وعلت‌العلل موجودات عشق و رابطهٔ پیدا ننماید.

وقتی خداوند به انسان چنین مراحم و الطافی فرموده است انسان هم مجبور است بر علاوه محبت و رابطه که باو باید داشته باشد باوامر و نواهی او هم مطیع و منقاد گردد چون خداوند تعالی اوامر و نواهی خود را ذریعهٔ انبیا علیهم‌السلام به بشریت تبلیغ نموده است پس تمام انبیا فرستادهگان او و کتب آن ها کتب منزلهٔ اوست لذا احکام، اوامر، نواهی کتب منزله وارادهٔ هریکی ازپیغمبران درحکم اوامر خداوندی است در همین جاست که یك تعبیر دیگری بمیدان بر میاید و این تعبیر (دین) است.

دین بر علاوهٔ اینکه رابطه ایست که آفریده را به آفریده‌گار و مخلوق را به خالق قریب مینماید برای زندگانی اجتماعی هم کمال لزوم و اهمیت را دارد زیرا نفوذ دین در اذهان‌بشر بدرجهٔقوی و باندازهٔ دارای رسوخ است که‌هیچ قوهٔ وجدانی وهیچ سلطهٔ سیاسی بپایهٔ آن رسیده نمیتواند زیرا بسامیشودکه انسان در یك گوشهٔتنهائی‌رفته ومیخواهد (عیاذاً بالله) بکدام عملی ناشایسته اقدام کند و به مرتبهٔ اول که او این اقدام را مینماید و جدان او حتماً زیر تأثیر ارادهٔ غیر مشروع او رفته است و قوهٔ سیاسی و عدلی و قضائی هم در آنجا موجود نیست که او را از عملش باز دارد پس چیزیکه در اینجا کار میکند و تاحدی او را از عملش باز میدارد رسوخ‌دین وترس از خداست مثلاً اگر قوهٔ حاکمهٔ دین مانع نشود چون اتوریته های سیاسی نمی تواند در هر گوشه و کنار نفوذ کند پس اشخاص قسی القلب و بی عفت از هیچگونه تجاوز عملی و معنوی دریغ نمیکنند اگر میگویند که رحم و عطوفت و صدها فضائل دیگردر انسان‌های دارای تمدن‌اخلاقی به‌نسبت انسان های صاحب مدنیت مادی زیاد است دلیل آن این است که‌دردستهٔ اول‌دین حاکم مشاعر و احساسات بوده عقل، اراده و برهان آن ها همیشه در زیر امر و ارادهٔ دین واقع است چه اگر کدام حادثه در بین انسان های اول‌الذکر رو میدهد علت آنرا بدین ارجاع کرده میگویند فلان حادثهٔ سوء در بین فلان‌قوم بعلتی رو داد که آن ها در اموردینی مسامحه کاربودند و چون نذر گرفتند آن‌فلاکت و ادبار رفع گردیده ولی اگر شبیه همین واقعه در حیات انسان های دستهٔ دوم رودهد آن را به سلاسل‌منطقیه (علت ونتیجه یابه تعبیر اروپائیها : دده تر مینیزم) (ایجا بیه) ارجاع کرده ـ هیچگونه تاثیر مافوق الطبیعی (مه تافزیك) را بران قائل نمی گردند مسلم است که این‌قبیل مردم به نسبت انسان هائیکه تمام عوامل‌را برطبق مقررات دینی تعبیرمیکنند قسی‌القلب،

درنده‌تروسباع‌اندچه تاریخ گواهی میدهد که‌تاوقتی انسان‌های امروزه زیادتر پابندبدین بودند کمتر سبعیت میکردند مثلا وقتی صلاح الدین ایوبی برگروه صلیبیو ن غالب شد امر کر د به افکار وعقیده واعمال آن ها تجاوز نشده اسرای مجروح آنها دربیمارستان‌های اسلامی تداوی گر د ند ولی امروز وقتی انسا نهای مدنی برمملکت دیگری استیلا میکنند حرص وآز مادی بدرجهٔ عواطف انسانیت‌را ازایشان میزداید که‌ازهیچگونه سبعیت دریغ نمیکنند اوضاع کارگر های معا دن ذغال سنگ وغیره در ا کثر مما لك که خود را متمدن می نا مند دلیلی بز ر گی است برای این ادعا .

رویهمرفته محبت به خداوند وحرمت بدین بهترین چارهٔ وبزرگترین دوائی‌است برای ازالهٔ مفاسد وشروریکه مقررات سخیف موضوعی بشر یت به منصهٔ ظهور میگذارد پس یك انسان بهر اندازهٔ که بیشترمحبت‌خداو ند را در دل داشته ودر محضردین حر مت کار باشد بهمان اندا زه بوظائف اخلا قی خود عمل نموده به فضیلت عالیه متصف میگردد .

تربیهٔ آن :

در تربیهٔ دینی از حس تجسس اطفال باید استفاده کرد زیرا اطفال فطرةً متجسس ا ند ومیل دار ند ماهیت هر چیز را بدانند وبه حقیقت اشیا واصل گر د ند ازین جهة همینکه ایشان نوبه گپ میایند پیوسته میپرسند این چیست وآن چیست ؟ درهمین جا هرچیز را بآنها طور ی نشان بد هید که ایشان بفهمند بدون ارادهٔ خداوند برگ از درخت جدا شدنی نیست ونیز تما م پیش آمدهای خوب وبدرا نتیجهٔ اعمال خود شان نشان داده آنهارا باین عقیده راسخ نما ئید که باید کار های خوب کرد تااز عدالت خداوندی جزای نیك دید .

اینك باین صورت متمایل به خداوند وپابند دین ومطیع اوامر دینی میگردند .

حب جما ل :

انسان فطر تاً فر یفتهٔ جمال است ودائماً خواهان است تااز مناظر عظیمهٔ که طبیعت‌آن را در مقابل چشم انسان‌عرضه میدا رد متلذ ذشود چه انسان وقتی در برابر چیزی قرار میگیر د که آن چیز ی یاازجنبهٔ تناسب وآهنگ ویااز نقطهٔ عظمت وبزرگی دارای حسن‌وزیبائی میباشد طبعاً هیجا ئی در وجود او تولید وازان متلذذ میگر دد اینك علمای نفس وفلاسفه این احساس را تهیج بدیعی که مولودحیرت ومفتونیت می‌باشدنام میگذارند واین هیجا نات لطیفه بد رجهٔ جاذب وجا لب است که حتی انسانها ئیکه تاهنوز ازپرتو معارف سهم ندار ند هم مفتو ن آن میگردند چه داروین اثبات نموده که‌حس بدیع ازتمام حسیات وامیال دیگر درنزد انسانها مقدم تر می‌باشد وهمین است که همین حس بدیع ومحبت بجمال مولد صنایع نفیسه گردیده است،

چون منشأ این احساس کائنات است ازینجهة مفتونیت انسانرا در برابر کائنات و فضیلتی را که ازین راه وارد انسان میشود ذیلا مورد بحث قرار میدهیم :

انسان در آغوش طبیعت زندگانی دارد وبذریعهٔ فکر دقیق وبانفوذ خود دائماً طبیعت را استجواب می نماید وبه کشف اسرار نهفتهٔ آن بالمره موفقیت حاصل میکند ؛ عظمت و نفاست طبیعت بدرجهٔ انسان رافریفتهٔ جمال خود مینماید که از هیچگونه مصنوعات بشری نمی توان این حظ ولذت را حاصل کرد .

از جملهٔ تمام مخلوقاتیکه هیئت عمومیهٔ کائنات را تشکیل میدهند تنها انسان است که دارای قوهٔ عقلیه بوده بذریعهٔ آن میتواند تااندازهٔ که در اقتدار بشری داخل است حکمت طبیعت را - کشف نماید .

فائدهٔ دیگری که مطالعه وملاحظه در اوضاع کائنات دارد این است که انسان میتواند بذریعهٔ آن موقع ومقام بشریت را درقطار سائر اجزای کائنات تعین بنماید چه وقتی انسان تمام آنها را باانسان مقایسه میکند بعضاً مقام انسانیت را به نسبت مقام آنها بسیار عالی و بعضاً بسیار حقیر می بیند زیرا انسان یك فصیله ایست ازحیوانات سائره ودرقطارحیوانات هم ازاکثری ازانها جسماً ضعیف میباشد وعلاوتاً عمرانسان دربرابر عمر بعضی ازحیوانات مخصوصاً اکثری از اشجار بدرجهٔ قلیل وناچیز است که میتوان ازروی عمر یك درخت را باچندین نسل انسان معاصر یافت پس نتیجهٔ این مطالعات این است که چون انسان خودرا دربرابر اشیای فوق الذکر بسیار حقیر می بیند لهذا حس غرور وتکبر اومبدل به تواضع وفروتنی میشود وانسان خود بخود میگوید : غرور درین عمر چند روزهٔ که به منتهای ضعف وناتوانی توام است جز حماقت ثمری ندارد .

ازطرف دیگر درصورتیکه مقتدر به فهم کائنات وملاحظهٔ جمال آن و دریافت قوانین مذکور بوده میتوانیم دراطراف منشاء ومعاد کافهٔ محسوسات خود فکر وتعمق نمائیم دران صورت مقام ما دربین کائنات بسیاراعلی وبلند است اینك ازین جهت انسانها باین عمر چند روزهٔ خود اهمیت بزرگی قائل میشوند .

اگر حسیات کاملا تابع ارادهٔ بشریه می بود وافکار بدیع و شاعرانه نتیجهٔ تحصیل وتربیه نمی بود بدون تردد گفته می شد که تماشا نمودن طبیعت ومنتهای حرمت واعتنا ومتحسس شدن ازآن فوارهٔ بدیع برای هر کس یك وظیفه است .

این تجلیات عظمای اجسام جامده وقوای طبیعیه یعنی نظارهٔ دشت های زمردین ، مزرعهٔ سر سبز فلك وسخره های عظیمهٔ کوهی وتراکم فوق العادهٔ طبقات ضخیم برف در شواهق ودره ها ودور نماهای وسیع و نورانی ابحار تماماً عواملی است که رقت طبع ، عطوفت قلب ، صفوت روح ،حسیات اخلاقیه ، عظمت خداوندی وصدها فضائل دیگر را در بیننده بیدار میکند

پس شخصیکه از تقدیر وفهم این جمال بی مثال واین بدایع قدرتی در اثر ابراز عدم اهلیت خود باز میماند وعاجز میشود اخلاقاً خودرا در ورطهٔ پست تنزل میدهد زیرا این نظام محتشم به تمام این حوادث طبیعی علویتی اعطاء وطبیعت از هرجهة به یك آهنگی جلوه میکند که اثرعلم وقدرت خداوند است ؛ پس افسوس بحال کسانی کهازین صحرای با آب وتاب ولی عاری ازسراب وازین بادهٔ حقیقت جرعهٔ نیاشامیده وبهنشهٔ اومحظوظ نمی گردند زیرا این کائناتیکه ازهرسو مارا احاطه کرده ودرحقیقت هرجزء آن مصرعی است از صنعت غرای خداوندی اگر خوب مطالعه کرده شود چنان حیرت شگفت انگیزی را درروح انسان تولید میکند که مجبور است دربرابر عظمت وکبریائی خداوند رکوع کند .

آیا کدام قلب باعاطفه ووجدان حساسی وجود دارد کهدر دامنه های کوه یا سواحل رود خانهها وآبشارهائیکه بهقدرت خدا رنگ آمیزی شده ودرپیشههای مملو ازاشجار وحشی وخود روو درجوار مراتعودرزیر آسمان نیلگون نشسته ازطراوت هوای صبحگاهی ونزاهت شبهای لطیف ونظارهٔ اشعار طبیعی محظوظ وملتذذ نگردد ؟ وآیا برای انسان ازینکه خودرا دائماً باینطور نفایس طبیعی هم آغوش احساس میکند وازبدایع محسوسات اظهار تلذذ مینماید کدام رقت وهیجان صمیمی تری وجود دارد ؟ این است که طبیعت دراثر همین گونه عوامل جذاب ودل ربای خود دائماً انسان را بسوی حقائق اخلاقیه رهنمونی میکند .

خلاصه فطرت بهترین وسیله ایست برای تربیهٔ احساسات وعواطف وپی بردن به عظمت شانخداوندی ودانائی به قوانین متین ومعقولیکه درکائنات وجود داردولیمع الاسف طوریکه گفتهشد همه کس نمیتواند ازین کتاب عظیم که «هرورقش دفتری است معرفت کردگار» چنانچه شاید استفاده نماید ازین جهة میتوان تنها همان اشخاصی را لائق مقام دارائی فضیلت این امر پنداشت که کماحقه ، کائناترا مطالعه وازان دفتر تکوین که «هرنقش ازکتابلدن یكنشانه ایست» مطالب مفیده را بیرون آرد زیرا این ها مبادی درك خیر مطلق ومنشأ علم وحقیقت وجمال اند .

یکیاز علمای معاصر میگوید طبیعت بهترین کتابی است کهباید هرکس آنرا مطالعه نماید ولیافسوس کهاکثری ازمردم بهمطالعهٔ کتب مؤلفهٔ بشری پرداخته ساعتی بهمطالعهٔ این کتاب عظیمخداوندی مشغولنمیشوند ، ونیزشخصی ازدکارت فیلسوف بزرگقرن (۱۶-۱۷) فرانسه مؤسس فلسفهٔ (شبهه) پرسید کهدرین روزها چه مشغولیت دارید ؟ کتابخانهٔ شمادر کجا است ؟ آیامیتوان بهمعاینهٔ آنموفقشد ؟ دکارت دستآن شخصرا گرفته در کلبهٔ ویرانهٔ بردوجسد یکی ازحیوانات راکهتازهپوست کنده مشغول تشریحآن بود باونشان داده گفت این کلبهٔ که غیراز گلوخشت ریختهٔ برهم دیگر چیزی ندارد کتابخانهٔمن واین جسد مزبوح کتابمن ومطالعهٔ که

بالای آن می نمایم مشغولیت من است من این کتاب را بسیار قدر میکنم وتاوقتی به مطالعهٔ آن دست دارم از مطالعهٔ کتبیکه امثال ما نوشته اند بی نیازم » هر کس فطرةً متمایل به حق وحقیقت است چه اگر احیاناً درمقابل چیزی واقع شویم که آن چیز ماهیتاً درنزد ما مشکوك باشد برای درك حقیقت آن آرزو وهوسی درخود احساس میکنیم وازین سبب درپی درك حقیقت آن میافتیم واگر در اثر مساعی مجهولیت آن را رفع توانستیم یك نوع مسرت وخوشحالی درخود احساس مینمائیم .

به بینید اطفال را که در کوچك ترین سن دائما از اولیای خود سوال میکنند ومیخواهند (حقیقت هر چیز را) بفهمند، انسان حقیقت را برای حقیقت جستجو میکند نه برای استفاده زیرا همینکه انسان در اثر مساعی خود بدرك حقیقت چیزی واصل شد وجدان او آرام ومطمئن میگردد همین است فائدهٔ حقیقت جوئی برای انسان .

تمایل بدیعی در اطفال :

اطفال فطرةً میلان بدیعی دارند وچون انسان هم جزئی از طبیعت است لذا مناظر بدیع وبصورت زیبا وبا آهنگ واشیای لذیذ و... سامعه وباصرة وذائقهٔ و... آنهارا نوازش میکند واین میلان مطابق تحقیقات علمای علم النفس درمراحل مختلفهٔ عمر در اطفال بیدار می شود مثلاً میگویند آواز های خوش ودلکش یا به تعبیر معتادمر سیقی قبل از سن اطفال را محظوظ مینماید والوان ومناظر زیبا متاخر تر یعنی درسنین ده ومابعد آن باطفال حظ می بخشد .

تربیهٔ آن :

باید غایه تربیهٔ بدیعی بیشتر ازینکه خواسته شود اطفال را صنعت کار تربیه نمود اطفال را مطابق باغایه ونصب العین جامعه تربیه کرد وازین جهة باید اولاً احساسات طفل را تنمیه نموده سعی کرد احساسات شان رقیق ودقیق گردد .

اطفال را از کثافت وچتلی بازداشته ایشان را به ستره گی عادت بدهید ومعنی ومفهوم انتظام وآهنگ را دائماً بایشان تلقین وآنها را متمایل به نظام نمائید .

همیشه اطفال را به تماشای مناظر طبیعی واداشته حب جمال را دران ها بیدار کنید واطفال را همیشه وادار بخواندن ابیات واشعار مقفی ومسجع وادارید تا باین صورت نظام و آهنگ را در کلام درك نموده بآن متعاد ومتمایل گردند .

این ها وامثال این ها همه وسائلی است که میتوانند حسیات بدیعی اطفال را تحریك وایشان را متمایل به جمال بنماید .

محبت به علم :

درفوق گفتیم که یکی از فضائل عالیه محبت به علم است اینك درین جا که از بحث در اطراف

موضوعات متعلقه فارغ شویم عنوان فوق را مورد مطالعه قرار میدهیم :

انسان ها درمراحل اولیهٔ حیات دارای هیچگونه صنایع عالی نبوده مسکن ایشان مغازه ها ولباس شان پوست حیوانات بوده است وهمان طوریکه میگویند « توانا بود هرکه دانا بود » چون ازعلم وعرفان بکلی بی بهره بودند لهذا بکمال ضعف وعجز زندگانی نموده از صداهای مهیب رعد وظلمت های تیرهٔ شب وحتی ازآب های گل آلود وغرنده وبالاخره از هرگونه تظاهرات طبیعت همیشه مخوف وهراسان بودند تااینکه رفته رفته تکرر درتظاهرات مذکور یك نوع تجربه وورزندگی درانسان ها تولیدورفته رفته آن تجربه وور زندگی نوعی ازعلم ودانائی رادربین تودهٔ عوام رواج داد وچون این علم دارای قوانین منظمه ومسلمی نبوده محتاج به تحصیل نیست ودرطی زندگانی وتماس باتجارب دیگران حاصل می شود لهذا آن را (علم عامیانه) یا (فرهنگ عوام) نام میگذارند.

بعدازانکه انسان ها قدری متمدن تر شدند وتجارب عامیانهٔ خود هارا کم کم داخل قوانین ودساتیر علمی کردند موفق شدندتایکدسته علوم ومعارف رابرروی کار آورده دررفع حوائج خودها ازان استفادهٔ علمی نمایند اینك بعدازین بشریت برعلاوهٔ همان علوم الهی ودینی که در اثر تعلیمات انبیا علیهم السلام واستنباط ازکتب منزلهٔ سماوی روی کار آمده بود دارای علوم دیگری که علوم مدونه یاتجربی میباشد وبواسطه وضع قوانین علمی وتجربه واستقرا بوجود آمد گردیدند هردو دسته ازعلوم فوق الذکر تاثیرات مهمی دراخلاق دارد چه موثرات دستهٔ اول همان بود که دربحث محبت وحرمت بدین شرح داده شد اما علوم دستهٔ دوم که عبارت از علوم مدونه وتجربی باشد هم اگرمورد سوء استفاده قرارداده نشود اخلاقاً اهمیت بزرگی دارد چه نقص درعلوم عصری نیست وآنچه نواقصی سرمیزند ازطرز استفاده ازان است .

بزرگترین اهمیتیکه علوم مدونه دارد ، این است که دارای حقیقتی است آفاقی وعالم شمول وغیر شخصی ودائماً بی طرف ولا غرض میباشد زیرا هیچکس نمیتواند حقائق علمی را برای منفعت وهوس خود تغیر بدهد ویك انسان عالم وقتی به کشف یکی ازقوانین علمی موفق میشود نمیتواند آن قانون وحقیقت رامانند فکر خصوصی خود نشر بدهد بلکه مجبور است تا بگوید (حقیقت علمی چنین است) مثلاً وقتی عالمی قانون جاذبه را کشف کرده وباومعلوم شد که درتحت تاثیر جاذبهٔ ارض تمام اجسام حتماً بسوی زمین میلان دارد اعلان کرد که حقیقت علمی در قانون جاذبه این است که همیشه اجسام بسوی زمین سقوط میکندولی نگفت که فکر من یا رای من این است که درتحت تاثیر جاذبه اجسام همیشه بسوی زمین سقوط میکند واگر چنین میگفت چون فکرورای اوقانون عمومی ونظام عالم شمول وآفاقی نبوده ونمیتواند نمایندگی از افکار عامهٔ بشربنماید لهذانه اهمیتی داشت ونه حقیقت رو بهمرفته یك علم وقتی تاسیس میشود و در

زمرهٔ علوم مثبته ومدونه داخل میگردد که حقائق علمی آن مربوط به ذهن وفکر و عقیدهٔ اشخاص نبوده مستندبه حوادث وواقعات خارجی باشد یعنی یك علم و قتی تدوین گردیده دارای قانون می‌شود که درتحت اصول تعاقب وتسلسل تثبیت گردیده باشد مثلاً اگر بخواهیم معلوم کنیم که آیا اقتصاد میتواند علم مستقلی باشد رجوع میکنیم به حوادث اقتصادی ومی بینیم که آیا میتوان حوادث مذکور رادرتحت اصول علت ونتیجه یا اثرومؤثر دارای تناسبی باهم دیگر یافت .

اگر در نتیجهٔ این تحقیق بما معلوم میشد که دربین حوادث اقتصادی نسبتی موجود است ومیتوان بذریعهٔ آن قانونی درین زمینه اقامه کرد حکم میکنیم که اقتصاد میتواند علم مستقلی شمرده شود خوب است درین زمینه برای وضاحت مطلب مثلی بزنیم .

علمای اقتصاد درزمرهٔ قوانین دیگر یکه درعلم اقتصاد و جود دارد قانون عرضه وتقاضا را هم دلیل استقلال علم اقتصاد پنداشته بآن اهمیت بزرگی میدهند مثلاً میگویند :

« فرض کنید سالی حاصلات گندم فراوان بوده وعدهٔ نفوس محلیکه هر ساله ازهمان حاصلات تغذیه میکنند زیادت نکرده معادل نفوس سال های گذشته بود درین وقت چون تقاضای گندم زیادت نکرده و بالعکس عرضهٔ آن زیاد شده است قیمت گندم تنزل میکند و اگر بالعکس عدهٔ نفوس همان محل دفعتاً زیادت کرد و در حاصلات گندم آن زیادتی وارد نشد قیمت گندم فجائتاً بلند میرود و این خودیك قانون عمومی است که در برابر آن کابل ، قندهار و یا قرن (۲۰) و قرن (۲۱) و یا غنی وفقیر هم یکسان است »

وقتی انسان باین قوانین منظمی که در علوم وجوددارد نگاه میکند و می بیند که علل معلومه همیشه منشأ نتائج معلومی میباشد حتماً یك حس اعتماد آمیخته با حرمت نسبت به علوم در انسان تولید می شود و متأسفانه این حس در همه یکسان نبوده مربوط به سویهٔ عرفانی و درجهٔ معلومات اشخاص میباشد مثلا شخصیکه از مبادی علوم اطلاع داشته ومعلومات لازمه را فرا گرفته باشد خوبتر میتواند حرمت علم را بجا آرد ولی شخصیکه از مبادی علوم اطلاع ندارد و آنچه لازمهٔ درك کردن اهمیت علم و قوانین مذکور باشد نمی‌داند گذشته ازینکه هیچ وقت نمی‌تواند اظهار اعتمادبه علم کند ، علم را یك نوع سحر واحیاناً وسیلهٔ فریب مردم میشمارند در حالیکه چنین نیست و علم همیشه و در هر مقام برای بشریت مفید است و چون مفید است لهذا اشخاصیکه زاویه‌های دماغ ایشان بنور علم منور شده و بدستیاری آن مشعل فروزان پرده‌های اوهام و خرافات را دریده ظلمت جهل را مبدل به علم کرده‌اند همیشه درمقابل علم حرمت کار میباشند وچون علم مولود افکار عالی رجال بزرگ و قابل قدر بوده جهته رفاه بشریت بکار برده میشود لهذا حرمت به علم ایفای وظیفهٔ بزرگ بشري و ازین جهته در زمرهٔ فضائل عالیه شمرده می شود .

تحصیل علم را تمام ادیان مخصوصاً دین مقدس اسلام از جملهٔ فرائض میدانند چنانچه یکی از کلانترین تعلیمات اسلامی دربارهٔ علم هدایتی است باین نهج «طلب العلم فریضته علی کل مسلم و مسلمته »

وقتی انسان می بیند که یکی ازبشر دوستان در راه علم خود را فدا کردویا می شنود که فلان آدم بچنان عمل بزرگی اقدام نموده است که در صد صد خطر مرگ دارد جای تعجب نیست زیرا رسوخ محبت و عشق به علم در اذهان آن هابدرجهٔ شدید است که اینگونه خطرات دربرابر آن خورد و کوچك میباشد پس بدون شبهه فضیلتی که در حرمت و محبت به علم وجود دارد بیشتر در وجود این اشخاص تجلی نموده است .

با تمام این احوال باید گفت که متأسفانه علم با آن همه اهمیتیکه دارد معهذا در عصر حاضر بدنام است و میگویند (علم به بشریت صاعقه مرگ میبارد پس ازین علم مخرب جهل بهتر است) اگر چه دراول وهله این ادعا تاحدی محق به نظر میخورد اما اگر خوب غور کرده شود میتوان فهمید که همان طوریکه دخول فلسفه مادی در فلسفه فلسفهٔ را از عصمت اولیه اش عاری نمود همچنان دخول تکنیك در علم و یا به عبارهٔ دیگر تطبیقاتیکه در علم نمودند علم را مخرب : مستأصل کنندهٔ بنیان انسانیت نشان داد پس باید گفت : بعلم باید حرمت کار بوده وآنچه لازم خورده گیری و نفرین است به مقاصد سوء فن انجام داد زیراعلم انسان مقتدر و فن مخرب و مضر جلوه داد.

میل علم در اطفال :

میل تجسس وعلم رادراطفال میتوان به سه صفحه تفریق نمود مثلاً حیرت وتعجب ، استفهام مستند به حرکات واستفهام واضح .

دراوقات اولیه عمر اطفال وقتی دربرابر چیزیکه آن رادرعمر خودندیده باشند برمیخورندبرای فهمیدن ماهیت وحقیقت اشیا به حیرت وتعجب میافتند یعنی دروقت مواجهه باچیزجدید اگر به سیمای ایشان دقت کرده شود آثارحیرت واستعجاب درچهرهٔ آن هادیده می شودومیل میکنند بفهمندماهیت آن شی چیست واین میل را اولاً بذریعهٔ اعضاوحرکات افاده میکنندوسپس دراثر قدرت تکلم آن را زبانی می پرسند گویا اطفال ازابتدای طفولیت مائل به فهمیدن ودانستن است واین احتیاج فهم ودانش یگانه مبداء علم وتجسس او درآینده می شود وبمایقین میدهد که علم یکی ازحوائج اولیه بشر است .

تربیهٔ آن :

حس تجسس اطفال رااولاً تحریك وبعدازان تطمین نمائیدوسعی کنید این حس آن هابه غایه

های مفید ومعنی توجه گردد و کوشش کنید اطفال معتاد شوند تا حقیقت را من حیث حقیقت درک کنند وبآن میل پیدا نمایند .

تامیتوانید محبت ارباب علم وفن را در طفل تولید نمائید وبآن ها بفهمانید که آن مردان صرف برای درك حقیقت باین کارهای بزرگ دست زده وازان ها انتظار منفعت مادی نداشته اند .

تمایل اخلاقی :

یکی ازمیلان های عالیهٔ انسان تمایل اخلاقی است به عقیدهٔ ریبو حس اخلاقی عبارت از شعور واضح ویامبهمی مبنی برامر یانهی برعملی است واین حس یا انسان رابه ارتکاب عملی وا میدارد ویا اورا ازارتکاب آن مانع می شود واین حس مثل سائر سوق الطبیعی های انسانی یك غریزهٔ سوق الطبیعی است .

بعضی ازعلما منشاء این میلان اخلاقی را دروجدان انسانی میدانند ومیگویند وجدان محکمهٔ غیرقابل سهوی است که انسان رابه خیر یاشر اعمالش دانا وبینا ساخته اورا از ارتکاب اعمال بد بازمیدارد وباجرای اعمال خوب وادار میسازد اماتلقیات امروزهٔ علم النفس از وجود چنین یك مبداء ماورای طبیعی انکارمینماید ومیگوید . حس اخلاقی محصول تمام قابلیت ها و استعداد های ذهنی وحسی میباشد و اینك مجموع همین استعداد ها است که استقامت میلان های اخلاقی انسان راتعین مینماید .

علمای اجتماعی برخلاف علمای روحیات که منشأ اخلاق رادر استعداد های ذهنی واخلاقی انسان می بینند اخلاق رادرتحت تاثیرعوامل اجتماعیهٔ که فرد دران اجتماع زیست دارد می یابند .

میلان اخلاقی دراطفال :

علمائیکه درزمینهٔ روحیات معتقد وراثت اند میگویند : اطفال حس اخلاقی ، عدالت و صداقت را ازابا واجداد خودبوراثت باخود دارند وهمینکه دردنیامیایند این استعداد هاتوام باآن ها است .

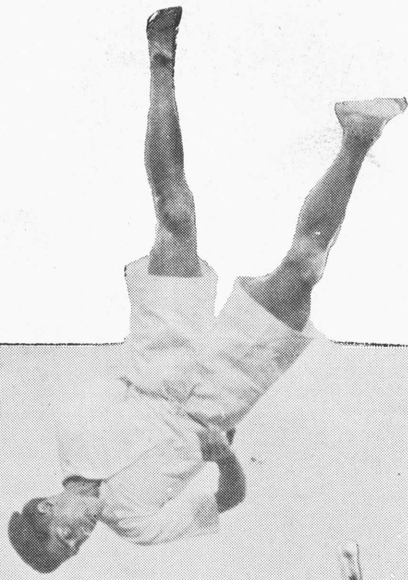
تربیهٔ آن :

اوضاع وحرکات و طرز زندگانی ومناسبات افراد یك عائله در بین هم دیگر تاثیرات بارزی بر حس اخلاقی اطفال دارد و باید پدران و مادران ملتفت باشند که در حضور اطفال خود مصدر اعمال مخالف اخلاق نگردند و الا در اثر تقلید اطفال شان هم عیناً همان اعمال را تقلید مینمایند ورفته رفته جزء اخلاق آن ها می شود .

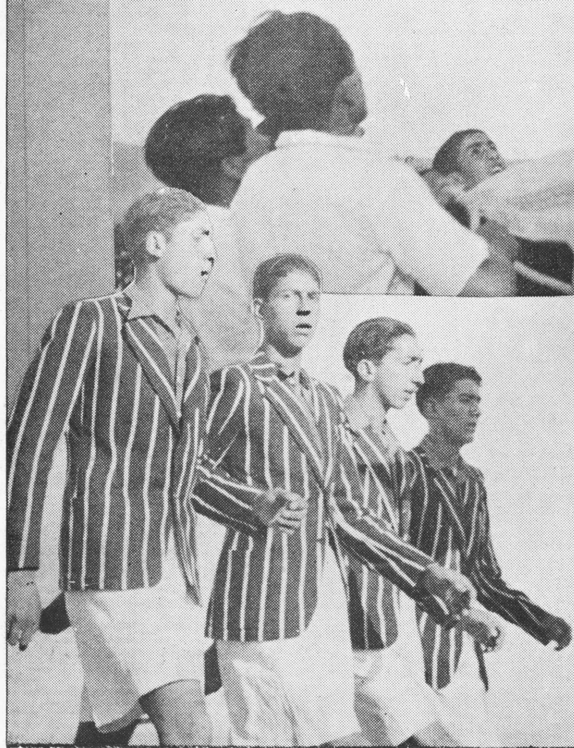
دراطفال حس وظیفه ومسئولیت را بیدار کنید وبایشان دراثر تلقین این افکار را تزریق نمائید وسعی کنید اطفال به اخلاق حسنه معتاد شوند مثلا در بارهٔ عزت نفس ، معاونت به دیگران ، فداکاری در راه رضای اهل خانه ودوستان اصرار نمائید که ملکهٔ آن ها گردد

ورزش کاران افغانی در

نمایش سپورت جشن استقلال

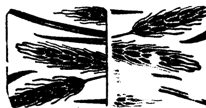

مفهوم وطن ، جامعه ، دولت وملت وحقوق آن ها را به‌اطفال بدانانید، تامتدرجا این افکار دران ها رسوخ نموده در کلانی مردان فداکار ، خدمتگار ، دارای حسن نیت گردند .

این بود مختصر ترین مطالعاتیکه میتوان در بخش دوم عوامل روحی انسان (حیات حسی) نمود وامید واریم این سطور ناچیز بتواند مأمولی راکه ما ازان انتظار میبریم برآرد .

مأخذ :

۱ :- دروس روحیات مؤلفه ا . رابو
۲ :- روحیات حسیات « ریبو
۳ :- روحیات اطفال « بای ابراهیم علاءالدین
٤ :- فضیلت « نگارنده
٥ :- روحیات مصطفی شکیب
وبعضی یادداشت ها ومحفوظات دیگر نگارنده

مزایای بدیعی پشتو

(مدخل)

عبدالرؤف «بینوا» دصحافت دخانگی معاون :

طبیعیست که هر طبقه ازافراد انسان بازاد وبوم خویش حب فطری وعشق روحی دارند و همین عشق انسان را طبعاً مجبور نموده تادربهبودی زاد وبوم خود بکوشد .

وهرآنچه اسباب سرسبزی وباعث آبادی وطن باشد فراهم کرده وبالمقابل از بربادی وتنزل محفوظ سازد . بدیهیست که بهترین وسیلهٔ ترقی وتعالی وبیداری یک ملت وتقویهٔ شئون ملی منوط بلسان آن محیط است. بهراندازه که زبان یک قوم پرورش و توسیع یافته همانقدر روحیات شان به پایهٔ قوت رسیده وبرغرور ملی آنها افزوده شده است .

خیلی خوش بختیم ـ خورشید زبان ملی ما که چندی قبل درسحاب عدم توجه پنهان بود امروز دراثر توجه پادشاه پښتون وجوان بخت ما برافق (پښتونخوا) طلوع کرده وطن عزیزرا منور وروشن ساخته است . وازهر طرف دلباختگان (پښتو) مشغول خدمت اند و فضای وطن عزیز به انوار این خورشید، تابان وهرروزه روشن تر میشود .

خو شبختانه زبان ملی ما با آنکه ازهر طرف سالها وقرنها فشار روح فرسای را دیده وستمهای دست خویش وبیگانه را کشیده بازهم معنویت ووسعت علمی را ازدست نداده . بلکه درگروه وسیع ترین زبانها بشمار میرود .

بلی :ـ ذخایر وخزائن علمی زبان ملی ما تاهنوز مکشوف نگردیده، ودرشهوارش درسینه های افراد کوه نشین که آنرا به پښتو (سوېځلی پښتانه) می نامند مدفون است ، ولی ذخائر ونفایس موجوده بما اطمینان میدهد که این زبان تماماً مستعد وازحیث ادب خیلی بلند و دلچسپ است .

دراینجا میخواهیم شمهٔ ازان ذخائر که عبارت است از(مزایای بدیعی پښتو) بطوراختصار باامثال آن بحضور قارئین عرض وتقدیم نمائیم . البته بادیگر زبانها مقایسه خواهند فرمود .

یاداشتهای که درین مقاله دربدیع وبیان زبان ملی فراهم نموده ام ، یک قسمت آن که صنایع لفظیست دراین سالنامه نشرمیشود ، وقسمت معنوی آنرا درسال آینده تقدیم خواهم نمود .

اعتذار

قارئین محترم از محدود بودن مقالات سالنامه واقف اند . لذا از تعریف مفصل وشرح طویل صرف نظر نموده فقط تعریف صنعت بطور کوتاه با امثال آن ذکر خواهم کرد .

شروع به مقصد

صنایع لفظی :

لف ونشر - ترصیع - المشجر - المربع - اسجاع - تجنیسات - اشتقاق - مقلوب - تضمین - تضمین المزدوج - اعنات یا لزوم مالا یلزم - حذف - رقطا - خیفا - قافیه - ذوالقافیتین - ذو القافیتین مع الحاجب - ذولسانین - ردالعجز علی الصدر - ردالمطلع - الملمع - تکرار قافیه - غیر منقوط - منقوط - موصل - مقطوع - عکس - المسمط - یك صنعت جدید الابداع .

لف و نشر مرتب

این صنعتیست که گوینده چند لفظ به ترتیب آورده وبعد تعبیر آنها را به همان ترتیب ذکر کند ، مثلاً حنان گفته :

داخه یار داخه حنان داخه اغیار دی　　داخه گل داخه بلبل داخه زغن دی

شمس الدین راست :

یو کاندی ویشتل بل بندول دریم نتل کا　　ورځی دی کمان زلفی رسی سپاهی کاکل

ترصیع

چنانست که شاعر کلام خود را حصه حصه کرده ، هر لفظی را برابر لفظی ذکر نماید که در وزن وحروف روی متفق باشند چنانچه رحمان بابا میفرماید :

په حالت ، دعاشقانو ، نظر ، بویه　　په زیارت ، دشهیدانو ، گذر بویه

خوشحال خان فرموده :

ښودی ، دولت شته ، هو نبره ، عزت شته　　ښودی ، صحت شته ، هو نبره ، راحت شته

گل محمد گوید :-

ستا ، جفا ، تروفا ، نه ده بې حاصله　　زما ژړا ، ترخندا ، نه ده بې حاصله

المشجر

این صنعت جزؤ توشیح است که شاعر غزلی را بسرآید که درنوشتن به شکل درخت ماند، مثلا شمس الدین راست :-

المربع

این هم ازاقسام توشیح شمرده می شود که یک رباعی را بر چهار حصه تقسیم نموده بدین طور که هم

افقی وهم عمودی خوانده شود ، مثلاً عبدالقادر خان گفته :

د یار	له غمه	په زړه	افګا ریم
له غمه	څه وایم	دردمن یم	خواریم
په زړه	دردمن یم	هر ګور	بیمار یم
افګاریم	خواریم	بیماریم	زاریم

اسجاع

اسجاع سه قسم است :ـ متوازی ـ مطرف ـ متوازن

متوازی :ـ چنانست که درآخر دومصرع کلماتی آورده شود که بوزن وعدد حروف وروی متفق باشند مثلاً عبدالقادرخان میگوید :

بدیم دانه وا یم چه زه ښاغلی یم په مرېی و ا لی دتا داغلی یم

مرګ می قبول دی شړل دی نه وی تښتی بنده یم درته راغلی یم

شمس الدین راست :ـ

پر خا طرمی دیار مینه شوه غـالبه عقل وهوښ زماله‌سره شوه غا یبه

مطرف :ـ چنانست که درآخر دومصرع کلماتی آورده شود که به حروف روی متفق، اما به وزن وعدد حروف مختلف مثلاً رحمان بابا فرماید :

خبرنه یم چه ځي راوستم له کو مه بیا می کومی خواته استوی چه درومه

عبدالقادر خان گفته :ـ

ادب په تله کښ دی ادب په ناسته کښ دی هم په ولاړه کښ دی ادب په نماسته کښ دی

متوازن :ـ آنست که در دومصرع چنین کلماتی ذکرشود که هریك نظیر خویش را به‌وزن موافق باشند ، مگر بحروف روی مختلف ، مثالش عبدالقادر خان گفته :

بندیي ، په تـاریم ، ددووزلفینو مست یي ، په جـام یم ، ددوو عینینو

خوشحال خان راست :ـ

نه ننګ نه شرم نه حمیت شته نه مهرمینه نه محبت شته

التجنیسات

تجنیس هفت قسم است :ـ تـام ـ نـاقص ـ زاید ـ مرکب ـ مکرر ـ مطرف ـ خـطی

تام :

تجنیس تام صنعتیست که درشعریا نثر دوکلمه ذکر شود که درصورت هیچ تفاوت باهم نداشته باشد ، مگر هریکی ازان دارای معنی جداگانه باشد، این تجنیس در (پښتو) با لکل کثیر الاستعمال است، حتی در ضروب الامثال نیزموجود است، چنانچه گفته می شود:- « خواری کړې هغه مینځی چه دمینځی کالی مینځی » درادبیات مثلاً عبدالقادر خان گوید !

نا پوه به وایې مینه آسانه ده ‏ ‏ ‏ ‏ چه مینه کاندی مینه یې ورانه ده

احمدشاه بابا فرموده :-

ستا پر مخ گوره اوربل دی ‏ ‏ ‏ ‏ ځکه اور بل یه کو گل دی

پیر محمد راست :-

فراق پماخوری دزړگی وینې ‏ ‏ ‏ ‏ اشنای می نسته الله می وینی

حنان یك غزل را در این صنعت سروده که چند بیت آن اینست :

چه ما ولیده دیار چین د جبین ‏ ‏ ‏ ‏ په هر چین کښ دجبین ئې هزارچین

دجبین په چین ئې زړونه واړه چین کړه ‏ ‏ ‏ ‏ وایې خیست په دغه چین له چینه چین

دغه چین دجبین نه دی دزړو چین دی ‏ ‏ ‏ ‏ په داچین کوی دچین دمشکو چین

گل محمد هلمندی نیز یك غزل درین تجنیس گفته که چند بیت آن ذیلاً نگاشته می شود :-

توردتورو سترگو خدای را باندی پور کړ ‏ ‏ ‏ ‏ چه ئې تور دتور وز لفو پر ما خوز کړ

سپوره خوله به په میدان کښ سپیره پروت وم ‏ ‏ ‏ ‏ شکر خدای اره چه سپور می سپروسپور کړ

نور به نور نکړی خاطر زما بې تانه ‏ ‏ ‏ ‏ نور دی څه اره بانه راته بل نور کړ

لور له لوره اند یښنې را باندی راغلې ‏ ‏ ‏ ‏ چه دی لور د ورځیو کوز زما پرلور کړ

تور له توره چه دی نه کړ گل « محمده! »
اوس له ډیره ملاقاته دی زړه تور کړ

همچنان عبدالقادر خان یك نصیحت نامهٔ مفصلی را در حدود هزار بیت در صنعت تجنیس سروده ، که درینجا بسبب ضیق صفحات ازآوردن آن صرف نظر شد .

ناقص :- این چنانست که در حروف مثل تجنیس تام متحد باشند ، مگر حرکاتش مختلف چنانچه عبدالحمید راست :

چه رښتینی سیده صاف نه وی حمیده ‏ ‏ ‏ ‏ بولی ، بولی عاقلان داهسی بول

زاید :- که درآخر یادراول کلمه های متجانس حرفی افزوده باشد مثلا عبدالحمید میگوید :-

زدم په هسی شونډو ، شونډ زه نن ساعت   چه می نه دی پو چ پکار مصر ی نبات

عبدالقادر خان راست : ـ

چه عا قبت به له دنیا لېږد ی   ولی داهونږه طولانی بلېږدی

قلندر گفته : ـ

که باده باده ! د سها ر با ده !   څه به هوا لري ، دلوړهوا د ه

مرکب متشابه : آن چنا نست که با لفظ بسیط لفظ مرکب بشکل بسیط آورند مثلا

عبدالقادر خان راست : ـ

ربه ته زما ښېښتن زه بنده ستا یم   تا به غواړم تا به بو لم تا به ستا یم

په نسیم د محبت لکه گل وا یم   په تجنیس په نصیحت پندونه وا یم

شمس الدین گفته : ـ

هیڅ محل دخوښۍ نه دی دا د یا ر   څکه وړم له دې دیاره درد دیار

مرکب مفروق : ـ این چنانست که لفظ بسیط ومرکب به اشکال بسیط ومرکب آورده شود مثلا عبدالقادر خان گوید :

بیا می شی زاړه غمونه په زړه نوی   چه دیار په بور جل رایشم یا ر نه وی

دیگرجا میگو ید : ـ

چه په ستر گو څراغ وو ینی پتنگ   څوونه مری له ژوندونه وی په تنگ

مکرر : که گوینده در آخر اسجاع یاابیات دولفظ متجانس پهلوی یکدیگر بیاورد اگر در صدر لفظ اول زیادتی باشد جائز است مثلا پیرمحمد راست : ـ

بوی دزلفو چه می تېرشو ترمشام شام   وبلبل ته می دزړه زدی گل اندام دام

خراب زړه زما تلاش ورپسی کاندی   مونده نشی په تلا شو په ناکام کام

په خندا به سو ر کفن له قبره پا څم   دامسیح که می لیز واخلی به دشنام نام

هرساقی چه یو قدح دمیو را کړ ی   دك له وینومی دزړه کړی سرانجام جام

دېر می وصل ته زحمت دهجرو کینس   هنو ز نشی د غمو نو ا ختتا م تا م

له دیداره ئې محروم « پیرمحمد » مشه
هغه ورځ چه دلربا کادا انعام عام

عبدالقادر خان گفته :ـ

مزین ئې کا یو خو په افسر سر — بیا ئې مات کا ددوران غضنفر فر
څکه نوم ئې دذهب ور باندی کښېښو — چه دباد غوندی هردم کا گذر زر
بر ائی می اشنا ولیده پخوب کښ — په ژړا می کړ په او ښیو بستر تر
په معنی کښ بشر نه دی پرانگ لیوه دی — چه دده د لاسه مو می بشر شر

حنان گوید :ـ

ښائسته کړه دنیکی په افسر سر — نشی خوب د بېغمی بر بستر تر

عظیم راست :ـ

چه مسکن زما دزړه شو د دلدار دار — بیلتا نه را باندی را ووړ په یو وار وار

یك قسم دیگر از تجنیس مکرر « حنان » آورده است :

هیڅ می نه مونده په عشق کښ دزړه کام کم — نه می دروی له خاطره په پیغام غم
پوخ مین آه و فغان نه کړی په عشق — مدام وی له اضطرا به څخه خام خم
که هر څو می جستجوی ور پسی وکړ — ومی نه لیده په سترگو دگل فام فم

خوشحال خان نیز این قسم را ذکر کرده :ـ

دم به نه وهی له خپله زور وزر — که دی ووینی یا وا روی کورو کر
د سبا په باد نشاط وی دگلو نو — که جنبش کا د بلبل له شورو شر

مطرف :ـ این چنانست که دو کلمهٔ متجانسه آورده شود که تمام حروف آنها یکی باشد، مگر حرف آخر مختلف، مثلا عبدالقادر خان فرموده :

د یار یا د لکه صیقل زړه پری صفاکه — آئینی دی د خاطر ونیوه زنگ

خطی :ـ دو کلمه آرند که قطع نظر از نقطه به یك شکل تحریر شود مثلا عبدالقادرخان راست :

چه نوم ئې وشی د محرمی — خوب به په څه کا د بې غمی
په یوه تکی محرم مجرم شی — وېره دی کاندی د مجرمی

خوشحال فرماید :ـ

هغه مفلس ئې که څه غنا لري — که څه غنالري ولی عنا لري

رحمان بابا گفته :ـ

که ددرستی دنیاغم راباندی باروی — واړه سهل دی که یارراسره یاروی

حمید راست :ـ

چه په توروستر گو توررانجه شی پوری — له یوې توری بلاپا څی سل نوری

اشتقاق

این صنعتیست که گوینده دریك محل الفاظی استعمال نماید که ازیك اصل مشتق شده ویا بنظر خواننده چنین آید که ازیك ماده است مثلاً خوشحال خان فرموده .

هیچری دشو لو دسړی بر کت نه وی «شل شی شول شی شوم شی» چه همیش شولی کرینه

حنان گوید :-

که په توردتورو زلفو تورشم خه شو دتوربخت له توروزلفو اشنائی ده

حمید گفته .-

چه سود من په اشنائی داشنا نه شی وګړه مشه دابی سوده سودا پوچ

شبه اشتقاق

این نظیر اشتقاق است مگر دریکی ازدو کلمه حرفی زیاده باشد مثلاً حمید گوید .

دحمید دپندداړو که څوك په شخوند خوری داترخه په خوله کښی خوند کاخوږ ه لوړی

مقلوب

صنعت مقلوب چند نوعست . -

مقلوب بعض - مقلوب کل وغیره . . . . . .

مقلوب بعض :- چنانست که درنثریانظم کلماتی ذکر شود که میان بعضی حروفش تأخیر وتقدیم موجودباشد ، مگردرتمامی حروف آن قلب دیده نشود مثلاً شمس الدین راست :-

که خه وایم ددلبر له تورو زلفو له سواده می په سر کښی ده سودا

عبدالقادر خان فرموده :-

که سپین اوسره ئې په کور کښی تل وی چه نه ئې علم نه ئې عمل وی

بنیا د ئې نشته آخر به خوا ر شی بخت به تر کومه ورسره مل وی

مقلوب کل :- چنانست که گوینده چنان کلماتی در کلام خویش ذکر کنند که در تمام حروف آن تأخیر وتقدیم باشد مثلاً عبدالقادر خان گوید :

زلفی په مخ کړه خم په خم، کښینه وماته مخ په مخ کښینه وماته مخ په مخ ، زلفی په مخ کړه خم په خم

در موضع دیگر فرمائید :-

ددوران له انقلابه لا بقاشی اعتماد به دا ناخه په دااقبال کا

تضمین

این چنانست که شاعر مصراع یا بیتی یادو بیتی ازشاعردیگر درشعر خود بطور عاریت شامل نماید . مگر این بایست برسبیل تمثیل یاسند باشد نه بروجه سرقه مثلاً حمید گفته :

داشرف دعاشقی نه دی نورخه دی		چه سینه شوه دحمید دکان دمشکو

حنان یك مصراع آخر بیت متذکره رادرشعر خود تضمین نموده میگوید :

دحنان سینه نوخطو تورسکاره کړه		که « سینه وه دحمید دکان دمشکو »

همچنان خوشحال خان میفرماید :

زه دبیلتانه په حال خبر نه وم خبر شوم		خدای له خپله یاره نه هیڅ یارمه بیلوه

عبدالقادرخان که پسراوست مصرع دوم رادربین غزل خویش چنین تضمین می نماید : -

داغزل ځواب دخان دهغه غزل کیږی		« خدای له خپله یاره نه هیڅ یارمه بیلوه »

تضمین المزدوج

این صنعت آوردن دولفظ یابیشتر ازدواست دریك بیت که دروزن وقافیه کمال شباهت باهم داشته باشند مثلاً خوشحال خان راست : -

طربناکه ، گریوان چاکه ، تل بیباکه ، تش پټاکه		خود آرایه ، خودنمایه ، خودستایه ، خوش هنره
غزلخوانه ، خوش الحانه ، دردندانه ، لب خندانه		عنبر خاله ، پرخیاله ، تل خوشحاله ، دزړه غوره

همین طور حنان گوید :

الف قده ، لاله خده ، گل خساره		سنبل مویه ، عنبر بویه کج رفتاره
موی میانه ، کج مژگانه ، میم دهانه		دردندانه ، له حنانه ، سوه وېزاره

اعنات (یالزوم مالایلزم)

چنانست که شاعر در کلام خود چیزی غیر لازم رالازم شمرده بیاورد چنانچه اگر ازین التزام صرف نظر شود اصلاً عیبی بظهور نرسد مثلاً عبدالعظیم ذیلاً درآخر بیت ها « زلزله ، غلغله ، ولوله ، نلنله ، سلسله » آورده که دولام غیر لازم رالازم پنداشته زیرا اگر بجای مناسب درعوض یکی ازینها کلمات « فیصله ، مرحله ، فاصله ، ناله » وغیره می آورد جائز می بود ، این است غزل :-

نن می گډه په صورت بیاز لزله ده		راپسی دمفسدانو غلغله ده
ماوي نن خوبه می پربېږدی پرقراره		پرون تو له ورځ می کړي ولوله ده
که شیرین دی نیشکر په نزد دخلقو		په نظر دعاشقانو نلنله ده

دادرنه دی چه په مخ زما ځلېږی   دا زما دسپینو اوښو سلسله ده

همچنین عبدالقادر خان راست :-

په گلو نو آواز ورو ، کوه بلبله   پریشانیږی ستاله شوره له غلغله

ومطرب ته مینا وائی وایه وایه   دا معنا ئې پیدا کړې له قلقله

حذف

صنعتیست که شاعر از کلام خودیك یادوحرف رابیندازد چنانچه عبدالقادر خا ن گفته :-

هومړی اور درکښې بلېږې اېرې نشوې   بلاسخت یې دعاشق نه لړمونه

دربیت مذکور (نه) دراصل (دنه) است ، حرف دال محذوفست .

رقطا

صنعت رقطا درنظم آن است که یك حرف درکلمه منقوط ویکی غیرمنقوط با شد مثلاً:-
خوشحال خان فرموده :-

زه زایریم ځان ستا ترتل تل   ترتا ځرشم ځان دېر ښهیی تربل

یو په شل ته ښائیسته دجونوخانه   تا بستا یم تا بستا یم یو په شل

ته جانانل تازه ترتر نسترنه   زه زهیر خسته جلیا یم تر بلبل

(درین بیتها حرف (ځ)دراملاءقدیم به دونقط نیز تحریرمی شد)

خیفا

این صنعت چنا نست که یك کلمه یاچند حرف منقوط وکلمهٔ دیگر یا به شمار حرفهای منقوط عاطل (یعنی غیر منقوط)باشد ، خوشحال خان راست : -

نن ما خپل گنهی لطنزه   ماخود نز ده هو نبره فن

بختور می ئې نوم کښېښې   لا که نشی درو غجن

ځنې تاو کا چین یی گورم   شی بنده درته ختن

دربیت اول فوق دوحرف منقوط ودوغیر منقوط،دربیت دوم سه حرف منقوط وسه حرف غیر منقوط،دربیت سوم چهارحرف منقوط وچهارغیر منقوط است

قا فیه

فیه آنست کهدرآخر دومصرع شعر یك حرف مکرر ذکرشود ، مگر تکرار کلمه لازم نیست

مثلاً عبدالقادر خان درغزل ذیل حرف (ها)را تکرار نموده است:-

که خبرمی شي له خوږ زړګیه تـه | شپه‌او روځ بـه پـه نـاروشي لکـه‌زه
خـو تاونه باندی تېر شی چه پخېږی | د پخو پـه حـال خبـر نه دی او مـه
عـام عـالم لـه حقیقته خبر نـه شو ل | دتـقلیـد خنـدا کـو ی لکـه کانه
که‌دی سوی چېری زړه‌دعشق‌په‌اوروای | ستابه هاله زړه په سویو بـا ندی سه
ښه‌لیده لـکه آوازدروح‌خوراك دی | ځکه هـیڅوك مـاړه نشول په لیده
ګوره‌یاد کوم‌بدبخت سړی په خوله شو | سل‌ښکنځل راته کوي چه غواړم خوله

تل‌تري غو ښت « عبدالقادر » کادی یاری
یـار هر ګو رته ونه وا ئې چه ښه!

ردالمطلع

این چنانست که‌مصرعی ازبیت اول‌درآخر غزل تکرار نماید مثلاً عبدالقادرخان راست:-

دا وینامی د ناروغ زړ ګی شافی ده | « یوه‌زړه لره یوه مینه کـا فی ده »
چـه‌له نـورو د انصـاف طمـع لریـنه | په مذ هب ز ما هم دابې انصا فی ده
هیڅ پېغور دعصیان مه کوه و مـاتـه | ترګنـاه می ددوست زیا ته معـا فی ده
مړد ئې‌مه ګڼه چه‌لا فی‌بې کړدي‌کا | مړد کړده‌بې لافو‌کا ، ښځـه لا فی ده
دخپل‌ځان دپاره‌نیم درم اسراف دی | چه په‌بل خونه ښندی بې اسرافي ده

خوهم داعبدالقادر ته بیا بیاوایه
« یوه‌زړه‌لره‌یوه‌مینه کافی‌ده »

همین طور پیر محمد گفته:-

حسن‌دی باقی‌وی‌دِدلدارچه‌دلداری کا | « مخ‌دغماز تورشه چه لما ئې ویزاری کا »
عقل‌می له‌سره‌ربوده‌په‌تش‌نګاه کړی | پورته‌چه‌له خوابه مستی ستر ګی خماری کا
لب دشکرلبو‌چه‌تل‌سره لکه‌یاقوت دی | پان په‌لبو مزی یادزړونوخو نخو اری کا
جوردخپل‌یارخو داغیارتر‌مهرښه‌دی | حیف دبیدلانوچه رو بیا روته زاری کا

یار ئې وفاداردی مکرر « پیر محمد » وائی
« مخ دغماز تورشه‌چه لمائې‌ویزاری کا »

ردالعجزعلی الصدر

صدر اول شعر وعجز آخر آن است ، این صنعت‌چنانست که کلمهٔ اول شعر را در آخر تکرار کنند مثلاً عبدالقادرخان گوید:-

اشنا ئې دی را ښکاره شوه   چه زما سره اشنا دبل اشنا ئې

عبدالحمید گفته

شوخ سترگی نرگس کوزگوری له شرمه   چه دباغ پلوری واړوی چشمان شوخ

گاهی می شود که لفظ مکرر به یك معنی نباشد چنانچه حمید آورده :

یکهوونی می دزړه تسلی نشی   خومی یار راسره نشی خو یخواگه

گاهی قبل از صدر یك کلمهٔ دیگر آورده می‌شود مثلاً عبدالقادر خان راست :-

داهمه سبب زما دبدبختی دی   چه دا هسی آزرده شې بې سببه

گاهی صدر درحشو بیت می‌آید مثلاً عبدالقادر خان گفته :-

څه حاصل له گفتگویه، عمل کړه عبدالقادره ! عمل کړه عبدالقادره ! څه حاصل له گفتگو یه

رحمان بابا می فرمایند :-

سر زما سامان زما ، جار سه ترجانان زما   جار سه ترجانان زما ، سرزما سامان زما

گاهی صدر درآخر مصرع اول وابتدأ مصرع ثانی می باشد ، مثلاً رحمان بابا راست :

اورنگ زیب چه ارایش دتخت وتاج کا   تخت وتاج به ئې مړگی تاخت وتاراج کا

گاهی صدر وعجز هردو دریك مصرع باشد ، مثلاً خوشحال خان فرمایند :

که ملیح یې دزړه مینه په ملیح کړه   که قبیح یې دروڼه چاری دقبیح کړه

گاهی عجز بیت اول درصدر بیت ثانی آ ورده شود وعجز هرمصرع درصدر مصرع ثانی نیز تکرار باشد و غزل تا آخر برین سبك منظم ومرتب باشد واین قسم کم دیده میشود ، خوشحال خان گفته :-

ښایسته نه دی بلا دی ، اشنایی ئې ده له غمه   اشنا یی ئې ده له غمه ، زه ناري و هم عالمه

زه ناري وهم عالمه ، عشق یو یم دی په موجو نه   عشق یو یم دی په موجو نه ، الحذر له هسی یمه

الحذر له هسی یمه ، چه عالم پکښې فنا دی   چه عالم پکښې فنا دی ، دادریاب روغ دی له دمه

دادریاب روغ دی له دمه ، چه ساحل ئې لیده نشی   چه ساحل ئې لیده نشی ، دپرغرقاب دی ترقلزمه

دپرغرقاب دی ترقلزمه ، نه زیا تېږی نه کمېږی   نه زیا تېږی نه کمېږی ، ترابده تر قدمه

ترابده تر قدمه ، چه شنا کا په دایم کښې   چه شنا کا پدایم کښې ، چه دعوی لری محکمه

چه دعوی لری محکمه ، هغه دروږ پسی غواړی   هغه دروږ پسی غواړی ، چه بها لری اعظمه

چه بها لری اعظمه ، هغه درئې ښه جمال دی   هغه درئې ښه جمال دی ، چه خوبی ده باندی تمه

چه خوبی ده باندی تمه ، په جمال ئې زلفی ماردی	په جمال ئې زلفی ماردی ، خبردارئې یم له سمه
خبردارئې یم له سمه، په خوقسم تور ماران دی	په خوقسم تو ماران دی ، ځوك ددم دی ځوك بې دمه

ځوك ددم دی ځوك بې دمه ، هغه مار « خوشحال » خوړلی

هغه مار « خوشحال » خوړلی ، چه ژوندی دی تر دې دمه

الملمع

این شعریست که یك مصرع آن پښتو ودیگر آن عربی باشد مثلاً عبدالقادرخان راست :-

مخ په هر لوری جلوه کوی دیار	ابصروا ابصروا اولوا الا بصار
که رقیب وو ینې له یاره سره	قل اعوذ برب لیل و نهار
دخواب ځوك دی چه آواز کاندی	لمن الملك وا حد القهار

همچنین شمس الدین گفته :-

که داخل می په روضه کښی درضوان ك	لعمری لایطیب العیش لو لاك
خوبر و یان که دجهان شی را ته جمع	فوالله لست انظر عنك سواك

ذوالقافیتین

این صنعت است که دریك شعر دوقافیه پهلوی همدیگر آورده شود مثلاً عبدالقادر خان راست :-

که نورخه نه دی چه مریی ستا نومم	بس دی وما ته چېری لتا درومم
ته به زما غوندی مریونه ډېر مومی	کله به تاغوندی ښښتن زه بیا مومم

پیر محمد گوید :-

معشوقه کاندی، تل جفا جور	هر گز ئې نه زده ،دوفا طور
که داد فریاد پر در بارو کړم	ستمگر نه کړی ، دمظلوم غور

ذوالقافیتین مع الحاجب

این صنعتیست که ردیف دربین دوقافیه آورده شود ، مثلاً عبدالقادرخان گفته :-

مین را یاد شو د تا له رنگه	که یو درنگ کښېنی زما له ځنگه
که اشنا نه یې ، داشنا مثال لری	ځار شم قربان شم تر تا ملنگه

ذو اسما نین

این چنانست که دریك بیت دولسان یابیشتر درج شود ، مثلاً خوشحال خان فرموده :-

افغان بچهٔ شوخی ! هرگز په عاشق باندی لطفی نکنی رحمی، داهم کله څوك کاندی
یك لحظه بیابنشین ، ماخوښ په ښه خنداکړه قربان سرت گردم ، چه نو رو وته خا ندې

شمس الدین راست :ـ

لاله زداغ حسرت ، کړسور کفن په غاړه صد داغ را زد ستت ، دارم پر بدن زه
هرگز نکړ د جانان ، پرما دیدن درحم هستم چنان که بو دم ، محتاج دد یدن زه

غیر منقوط

صنعتیست که در شعر الفاظی بی نقط بیاورند که یکی آن دارای نقط نباشد ، مثلاً خوشحال خان فرمایند :ـ

دل آرامه که دما دد رد دوا کا سکه اول دهم دمهر دا رورا کا
ددلدارو هوا دار له درد او دو که دمادم د آه سرد سره واوا کا
درومه درومه گله مه کوه له درده کله کله دور هم مراد ادا کا

شمس الدین نیز می گوید :ـ

که لرم مهر مدام دساده رو مکرم کړمه اکرام دسا ده رو
دمادردلره دوا راکړه همدمه مرم له درده لا آرام دساده رو
له دلداره اوس دوصل طمع مه کړه له دورا کوه سلام دساده رو

منقوط

چنانست که تمام حروف شعر دارای نقطها باشد مثلاً خوشحال خان راست :ـ

ښې ښې شپې شې ځینی پېښې غپېژپ غپېژ شی شفت ځېښښې
څښې څښې ښېښې تشپژی ژن ب شی بخښښی ښې ښې

(درین ابیات هم پیشتر (ځ) به دو نقط نوشته میشد)

مقطوع

این صنعت چنین است که حروف شعر باهم نه پیوندد مثلاً خوشحال خان یك غزل را برین صنعت گفته :

دل آزاری ك دی ځ ل ر ب دار دی زړون م آزارو ه روی د دادار د ی
ت چ ژاړې په زار زار ژړادی اروم دادی واړه دردودوك زړه دی آزاردی
چ اول دی دزړه داغ و ت آرزووه اوس وردروم زړه دی ښ ش چ داغ داردی
دزړه دردك پزاری پ زور او زروای
اې دزړه ل درده روغ پدا دار دی

در املاء قدیم (ك، چ، ت، ل) وغیره بدون (ه) نوشته می شد .

موصل

این صنعت است که حروف شعر باهم پیوند می شود، واین صنعت دارای سه قسم است اول موصل مجموع که تمام حروف بیت در یك پیوند بیایند، مثلاً خوشحال خان درین دو بیت علاوه بر صنعت موصل، صنعت موصل منقوط را آورده (۱)

شپې چین څنې پښتنې جنې　　　پشین شین ځی شین جنی
نن نغتی نشی تشی پښتنی　　　تشی پښتنی فتنې شی ځنی

دوم موصل دوحرفی که دودوحرف باهم اتصال یافته باشد، مثلاً خوشحال خان راست :-

نن یې لوئی څې کج کړ خوخوم　　　لویی څې یې خم خم ترقا مت خم
مخ په مخ شه ماته خانده چه خاطر می　　　هوسی شی په خوښی شی هم بې غم
خوخو بې ار گل برقد عرعر　　　په ښه مخ لکه لاله یې لا پرنم
گل مل چه مخ په مخ شی پر خوښی شی　　　طوطا کله گویایی کا بې موسم

سوم موصل سه حروفی که سه حروف باهم متصل آیند. مثلاً خوشحال خان میفرمایند : -

ځنی. خپل، جیش، لښکر، حشم، کسی　　　ځنی، خپل، لعل، گهر، نعم، کسی
ځنی، خپل، علم، هنر، قلم، کسی　　　ځنی ، ختك ، هغه ، صنم ، کسی

عکس

این صنعت چنانست که جزوی را در کلام مقدم برجزوی نمایند و باز مؤخررا مقدم سازند مثلاً پیر محمد راست : -

نااشنا یو ستر گو ستا لنا اشنا کړم　　　یکباره ئې له اشنایو نا اشنا کړم
بینائی د نابینا وو ستر گو نشوه　　　نابینا وم تا په زړه سره بینا کړم
دا نائی د دنیا ډیره نا دانی ده　　　نادانی ستا په مینه کښې دانا کړم
خو پیدا پردنیا نه وی فنا نشی　　　رب فنا لره په هجر کښې پیدا کړم

وفا نکړی بی وفا وماته وائی
بیوفا زه «پیر محمده» ستا وفا کړم

(۱) چون درمطبعه ترتیب این صنعت سخت است. لذا باهم مفارق تحریر شد ، و گرنه تمام حروف دوبیت متذکره باهم متصل می شود . فانظر　　　« بینوا »

نیز گل محمد گفته :-

که عشاق نه‌وای، ناز به پرچاو   خوبان به‌کله داسی رسواو
حسن له عشقه، عشق دی له‌حسنه   زه داشناوم، اشنا زماو

خوشحال‌خان فرموده :-

لېونی که مسخره دی وعالم‌ته   عالم هم وی لېونی ته مسخره

ردیف

ردیف کلمه ایست که بعینه درآخر اشعار مکررشود مثلاً رحمان‌بابا فرموده :-

په‌ښه خوی له بدخوا هانو بې پروایم   په نرمی لکه اوبه داو ر سزایم
وهر چا ته په خپل شکل خر گند یږم   آ ئنې غوندی بې رویه بې ر یایم
قناعت می ترخرقې لاندی اطلس دی   پټ دتول جهان بادشاه ظا هر گدا یم
دغنچې په څېر په سل ژبې خاموشه   لکه بو ی هسی په پټه خوله گو یایم
په ژړا می دخپل یاردیدن حاصل کړ   دشبنم په‌څېر دگل سره یکتایم

که چالار دعاشقی وی ورکه کړی
زه «رحمان» دگمر هانو رهنمایم

صنعت نادر

این صنعتی است که در شعرچند حرف آ ور ده شود، که به ما قبل ومابعد مر بوط باشد، یعنی معنی ما قبل‌وما بعدشعر بدون‌ربط درست‌نیاید مثلاً حنان گفته :-

نېك بداد ازل وقتو ښ و   ودچابد چاښه ودچا بېش و
دافغان اله ردم دبلبل اف   روانه‌هیخ سخن کاندلر ښ و
عشق ایم‌دام ین‌لره ستی‌د   بلبل‌تاب ر گک د گلور ښ‌و
گل‌شر م خ پ انو کښ ه و نغښت   اب ېی ستادیدن‌وداور پیش‌و

حل آن :-

نېك که‌بدادازل اوقتو وښ‌شو   ودچا بد دچا ښه‌هودچا بېش شو
دافغان ناله‌هر د م د بلبل لاف   پروانه‌هیخ سخن‌نه کاندلرښ شو
عشق قایم مدام‌مین اره هستی‌د   دبلبل‌تاب بر گک‌د گلوورښ شو
گل‌له‌شر مه‌مخ په‌پانو کښ ښه‌و نغښت   تاب ئې‌ستاددیدن‌نوداور پیش شو

این صنعت رادریك بیت فارسی نیزدیده ام که گفته : ـ

افتاب‌زم‌عنی‌وسف‌رخ‌صال　　　　مالك‌الملك‌رامت‌اجداروز گار

حل آن : ـ

آفتاب بزم معنی یوسف فرخ خصال　　　　مالك‌الملك کرامت تاجدار روز گار

مأخذ ها ی این مقاله :

۱ : ـ حدائق‌السحر فی‌دقایق‌الشعر، تألیف‌رشیدالدین محمدعمری معروف‌بوطواط‌طبع‌طهران

۲ : ـ علم بدیع طبع ایران ، مطبعهٔ میرزا علی‌اصغر

۳ : ـ حدایق البلاغت طبع لاهور

٤ : ـ هفت قلزم

۵ : ـ رسالهٔ دستور حسن تألیف محمدحسن هروی

٦ : ـ علم بدیع

۷ : ـ دیوان خوشحال خان ، طبع قندهار

۸ : ـ « عبدالقادر خان « «

۹ : ـ « عبدالرحمان مطبوع

۱۰ : ـ « عبدالحمید «

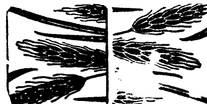
۱۱ : ـ « عبدالعظیم «

۱۲ : ـ « پیرمحمد کاکړ غیر مطبوع

۱۳ : ـ « شمس‌الدین کاکړ « «

۱٤ : ـ « حنان « «

۱۵ : ـ « گل‌محمد هلمندی « «

دپښتوژبې ځني خصوصي ښېګړې

ښاغلی محمداعظم «ایازی»

څرنګه چه انسان په ټولو مخلوقاتو کښې لوړ او لوی دی، نو څښتن تعالی ورته نه یوازې ژبه او عقل ور کړی دی. بلکه دوینا یوه داسې ګرانه مرغلره ئې ور بخښلې ده، چه دهغې په واسطه خپلې تجربې مشاهدې او خپل علمي معلومات یو پر بل باندې ښکاره کوي، او دنورو دافکارو او معلوماتو څخه ګټې اخلي، هرکله چه بنی آدمان پر بېلو بېلو قومو وېشل سوي دي او هر قوم بېل بېل ځای استوګه لري، او په بېله بېله ژبه وینا کوي، نو له دې وجه په دنیا کښې بېلې بېلې ژبې پیدا سوي، لېکن دا تر اوسه ښه معلومه سوې نه ده چه هغه کمه ژبه ده، چه دا ټولې ژبې ځني پیدا سوي دي، په دنیا کښې تقریباً نه سوه ژبې دي چه خلق په هغو سره وینا کوي، او ددې ټولو ماخذ هم هغه ژبه ده چه تر اوسه ئې حال وچاته معلوم سوی نه دی، هر یوه خپل داتکل آس په دې میدان کښې زغلولی دی. منګر واصل منزله ته هیڅوك رسیدلی ندی، ژبه چه دانسان دمطلب دادا کولو او دخیالاتو دظاهرولو دپاره یوه مخصوصه آله ده. او دانسان ټولې ښېګړې په دې سره اړه لري، نو اکثرو قومونو دخپلو ژبو دترقۍ و خواته توجه وکړه او ډېر زیار ئې وکېښ، چه هغه وسایل، چه دژبې په ترقۍ اړه لري، راغونډ کي، چه دیوې خوا دژبې په الفاظو کښې رواني، فصاحت او بلاغت پیدا سي، او دبلې خوا ئې په عبارت کښې یو داسې اثر پیدا سي چه داوریدونکوزړونه او توجه وخپل خواته را کښې کي، نو ددې مطلب وحاصلو لو دپاره ئې هغه علوم ایجاد کړه، چه دهغو په واسطه ژبه بلاغت او فصاحت خاونده کېږي او دتقریر او تحریر قابله ګرزي، ودا سې علوموته دژبې ادبیات وائي، چه بېله دې علومو هیڅ ژبه ادبي او علمي ژبه ګرزېدلای نه سي؛ دژبې ادبي قواعد او اصول، د اصلي ژبې څخه جوړېږي پوهان او علما پلټنې په کښې کوي، چه دژبې د محاورو او اداؤ قواعد او اصول سره ټول کي، دغو اصولوته ادبي علوم وائې، چه اساس ئې هم دژبې پر اصلي قاعدو او اساسي او عنصري اصولو اېښوو کېږي،، هیڅ ژبه ترهغو، نه تکمیل کېږي، ترڅو چه دفصاحت او بلاغت اصول او نور ادبي علوم ئې مرتب او سم نه سي، او ټوله لیکونه او کتابونه ئې پر خپلو خصوصي اصولو لیك او تحریر نه سي، او دا یو تاریخي حقیقت دی چه موږ ئې باید د بېغورۍ او غفلت په نظر سره ونه ګورو، او داسې ونه سي چه د ژبې دترقۍ اصلي وسایل پرېږدو او په فروعاتو ئې بخت سو، پښتو چه زموږ خوږه او مورنۍ ژبه ده؛ او دپښتنو علمي ترقي په دې سره ماړه لري. او س دادبیت

په لحاظ ترنوروادبي ژبووروسته پاته ده ، لیکن یوه قدیمه ژبه ده ، اوډېر پراخ و الی لري ، او د هرډول ادبیت استعداد په کښې ډېردی ، بلکه زه و یلای سم ، چه په ډېرو مزایاوو کښې ترا کثروژبو پراخه ژبه ده ، په شرط ددې چه پښتانه د دې وخواته د زړه د مینې متوجه سی اوادبیت وسایل ئې ژرراغونډ کې ؛ که موږ د مختلفوخلقو پرطرز کلام باندې فکراوغوروکو ښه به راته ښکاره سی ، چه د ځنو خلقوکلام ، علاوه تردې چه ساده او سلیس دی ، ژربه ذهن کښې راځي ، او د هغه څخه ژرنتیجه اخستله کیږي ، سبب ئې دادی ، چه و دوی ته د مطلب د ادا کولوسمه اوصحیح لارمعلومه ده ، اوژبې د ادبیت څخه واقف دی ، هیڅ یوه فاحشه غلطي نه ځنې کېږي .

دیوې ژبې دپاره ډېر کوښښونه په کاردي ، چه د ښه تحریر اوتقریر قابله وګرزي ، خبرې اولیك خوهرڅوك کولای سی ، لیکن مؤثرې خبرې هغه دي ، چه اروېدونکې خوند ځنې واخلي ، او د سحر په شان پرزړو باندې خپل اثرواچوي ، پرداسې کلام باندې قدرت حاصلول څه اسانه کارنه دی ، بلکه یوډېر مشکل کاردی ، نولازمه ده چه انسان د کلام محاسن اوعیبونه وپېژني ، اودا پېژندل د ژبې په قواعدو اړه لري ؛ قواعد د ژبې دترقي دپاره هغه اساس او بنیاد دی ، چه په ژبه کښې دفصاحت او بلاغت روح پوکي ، او په عبارت کښې ئې دتاثیر، رواني اوصحت قوت پیدا کوي ، اوژبه په علمي اوادبي قالب کښې اچوي ، او دتحریر قابله ئې ګرزوي خرنګه چه مورو پلار د اولاد روزنه اوتربیه کوي ، هم دغه رنګه صرف اونحو د ژبې د کلماتو روزنه اوتربیت کوي ، او دفصاحت او بلاغت قابله ئې ګرزوي ، هم دغه سبب دی چه هره علمي او ادبي ژبه خپل کامل صرف اونحو لري .

خرنګه چه هره ژبه خپلې خاصې محاورې ، اصطلاحات او مزایا وی لري ، چه د هغې ژبې په قواعدوسره اړه‌لري ، پښتوهم خپل‌خاص خاص محاورات اومزایاوی لري ، چه دپښتو په قواعدو ، اوژبې په محاورو اړه لري ، اوس زه غواړم چه دخپلو محترموورونو داستفادې دپاره د پښتو هغه خاص اصطلاحات او مزایاوی ولیکم ، هیله لرم چه د فائدې څخه به خالي نه وي ، که په دې کښې څه غلطي یاسهوه پېښه سوې وي ، نو د خپلو محترمو ادباو څخه امید د عفوې او اصلاح لرم .

تانیث او تذکیر

داخو ښکاره خبره ده ، چه ژبې د هر محیط اوهرعصرسره ځنې خصوصي نخښې اوتطورات مومي اومحیط اوزماني ، لکه پرانسان اونوروځلوقاتو ، چه دخدای تعالی په قدرت سره اغېزه اواثر کوي پرژبې هم دغه رنګه اثرونه اچوي ، نوځکه یوهان وائي چه د هرقوم ژبه د دوی

اخلاق اوعادات اوذاتي خواص اوقومي مزاياوې او روحيات ښکاره کوي ، داخبره صحيح هم ده ؛ ځکه چه که موږ وګورو ، د هرقوم ژبه هغسې ده لکه چه د دوی اجتماعي او ضاع تقاضالري ، هغه مزاياوې او ښېګړې په کښې ليدلې کيږي ، چه دهغه قوم خواص ګڼل کېږي ځنې قومونه د ژوندون په ټولوخواوو کښې ډېر عميق دي ، اوهرشي په هغه سترګه ګوري لکه چه ښائي ، داخوې ديوقوم دملي مزاج حقيقت اودشيانو دپيژندلو حقيقي روح ښکاره کوي ، نوددوی په ژبه کښې هم دغه مزيت څرګندوي ، اودايوه روحي ښېګړه ده ، چه ديوقوم لوړ استعداد اوحقيقت ځنې معلومېږي ، دپښتوژبې يوګرامري مزيت دادی چه دتانيث اوتذکير لحاظ په کښې کېږي اودشيانو دتذکير اوتانيث دپاره خورا اهم قواعد لري :

پښتانه خوروحاً يومېړه ، نراوشجاع قوم دي ، ددوی دمېړاني روح دانه قبلوي چه و ښځې اونرته دي يورنګ خطاب وکي ، نوځکه ددوی په ژبه کښې هم دنر اوښځې دښکاره کېدلو دپاره عنصري اواساسي قواعد سته ،

پښتانه هر کله چه وښځې ته په درنه سترګه ګوري ، اودښځې والي احترام ئې ساتي ، دښځې پلو ، عصمت اوناموس محترم ګڼي ، مګرنرته دښځې په ډول خطاب نه کوي .

دپښتنوالي په روح کښې داپرته ده ، چه نارينه دښځې چونه نه کوي ، اونر دښځو د چمو څخه عارکوي او غواړي چه دهره حيثه خپله مېړانه اومروت وساتي ، نوکه څوک دښځې په رنګ خطاب ورته کوي ډېر بدوړي .

دپښتنو دغه دمېړاني حس دي ، چه پرژبه ئې هم اغېزه کړې ده ، اوبه شدت د تذکير او دتانيث لحاظ په کښې سوی دی ، په اسماواو اعلامو کښې خولا څه کوي ، ددې ژبې په اشاراتو اوضمائرو کښې ، او هم دغسې په ټولو افعالو کښې ئې دتذکير اوتانيث لحاظ سته ، که څوک راسي ، نوموږ په پارسي ورته وايو (آمد) ليکن ددې څخه نه ښکارېږي ، چه نرراغی که ښځه ؛ مګرپه پښتوکښې موږ دنر دپاره (راغی) اودښځې دپاره (راغله) وايو ، اوددغسې مسئلې څخه موږ دپښتنو دحقيقت پسندۍ روح ښه معلومولای سو ، اودژبې دمزيت ددوی پرملي او اخلاقي مزيت دلالت کوي ، دپښتو تذکير اوتانيث بېلې اومفصلې قاعدې لري ، اونخښې اوعلامات ئې په ژبه کښې معلومې دي ، دمفرد اوجمعي دجوړولو لارې اواصول ئې بېل بېل دي ، چه تفصيل ئې دپښتو په ګرامر کښې مفصل راغلی دی ، دلته فقط ددې بحث دتکميل دپاره دتانيث علامې اومؤنثاتو ډولونه ازراوړو :

دتانيث علامات په پښتو کښې

په پښتوکښې دتانيث علامات اووه دي (ا، ه ، ۍ ، ې ، ی ، ن ، و) دهراسم په آخر کښې که

ځان دار وی که ښځانه ، یو ددې پورتو علاماتو راسی، هغه اسم په پښتو کښی عموماً مؤنث گڼل کېږي :

(۱) الف :ـ مثلاً ، ملا ، غلا ، ژړا ، خندا ، روڼا ، بریښنا، رښتیا، خوا ، شا ، کلا ، ښوروا ، خامتا ، پلا، جوړتیا ، غوا ، انا ، پردی اسمونو ددې قاعدی څخه وتلی دی لکه کاکا ، ماما، بابا ، لالا ، ملا.

(۲) هـ :ـ (های ملفوظی) مثلاً ښځه ، کنډه ، لنګه ، اسپه ، اوښه ، وزه ، سخو ندره ، گیډره ، بهانه ، چاړه ، لښته ، ونه ، دوړه ، توره ، مځکه ، شپه ، پښه ، خوله ، موچڼه ، خپټه ، ډبره ، سترگه ، پزه ، اوزه ، تنگسه ، بغاره ، بلگه ، ښکه ، بېره ، پلنډه ، پیغله ، پڼه ، ورځه ، پیتره ، پچه ، واله ، وځکه ، انده ، انګه ، پیاله ، اولجه ، اسپنه ، زرکه ، شګه ، استوګه ، مڼه ، ایره ، اندیښنه ، ورېره ، ترله ، :

(۳) (یای ثقیله)مثلاً سپوږمۍ ، کوټۍ ،لښتۍ ، سپۍ ، څپلۍ. خولۍ،هګۍ، ورۍ، کېلۍ کنګرۍ ، سپرلی ، مرغۍ ، بګړۍ ، څمڅۍ، ډوډۍ ، انځۍ ، مشوانۍ ، تبۍ ، کوتۍ ، تنۍ ، بنۍ، لنډۍ، پنډۍ ، ابرۍ ، مرۍ، ټیکۍ ،

نوت : (ثقیله ئی) وهغی یی ته وائی چه دڅه توری ئی زور کی وی اوآوازئی دروند ادا کیږی،

(۵)ی :(معروفه یا)مثلاً ښادی ، خپلوی ، ورور گلوی ، اشنائی ، بازی،خواری ، بدی ، نیکی ، بیاتی ، پشی ، دوستی ، ودانی ، پلار گلوی . ملګری ، سندلی ، نیستی ، مستی ،

نوت :ـ معروفه یا وهغی یاته وائی چه دڅه حرف ئی زیر لری :

(٦) دهر اسم په آخر کښی چه نون (ن) وی اودڅه توری ئی زور کی لری هغه اسم عموماً مؤنث وی مثلاً پلټن ، لمن،ستن ، خرمن ،مېچن ، مېرمن ، بړستن ، بن ، درغن ، مګر ځنی اسماء مستثنی دی .

(۷) و :ـ (مجهول واو) مثلاً پښتو ، پشو، مرګو ، باګو.بیو ! بزو ، زانګو، ښارو ،پیرزو

قائده :ـ په پښتو کښی ځنی یی ځان اسمونه مذکر اوځنی مؤنث راځی . لکه په عربی کښی (لرګی) بی ځان اسم دی منګر په پښتو کښی مذکر رو ته ویل کېږی ، او(لښته) بی ځان اسم دی لیکن په پښتو کښی مؤنث ورته ویل کېږی :

د تانیث ډولونه

په پښتو کښی مؤنثات پرڅلورو ډولودی ، (۱)مونث حقیقی(۲) مونث معنوی (۳)مؤ نث لفظی (٤) مونث سماعی :ـ

مونث حقیقی وهغه مونث ته وائي چه په مقابل‌خپل کښی نرلری اودتانیث لفظی علامت په کښی وی ، لکه غوا ، ښځه ، نجلۍ ، پښتنه ، مېرمن وغیره :

مونث معنوي وهغه مونث ته وائي چه په مقابل خپل کښې نر لرې او دتانيث لفظي علا مت
پکښې نه وي لکه مور ، خور ، نږور ، ترور ، يور ، ندرور ،

مونث لفظي وهغه مونث ته وائي چه په مقابل خپل کښې نرنه لري اودتانيث لفظي علا مت
پکښې وي ، لکه چاړه ، ملا ، شپلۍ ،ستن ، زانګو ، اشنائي ، داسې مؤنثات دبېځانو اسمو
څخه راځي :

مونثات سماعي وهغو مو نثاتوته وائي چه په مقابل خپل کښې نه نرلري اونه دتانيث لفظي
علامت په کښې وي ، داسې مونثات هم عموماً دبېځانو اسمو څخه راځي اوپه اروېد و سرهاړه
لري مثلاً اوربل ، لار ، روح ، زمنځ ، لوښت ، څنګل ، منګل ، وغيره :

دپښتو ژبې تحليلي قوت

زموږ دژبې يوبل خورامهم مزيت دادې ، چه دجذب او تحليل قوه خورا په کښې ډېره ده ،
ځنې ژبې چه دغه مزايانه لري ، ادبي استعداد ئې هم لږوي ، منګر پښتو دنورو ژبو څخه ډېر
فايده من مواد خپل ځانته را کښوي ، اوهغه په خپل ځان کښې داسې تحليلوي ، چه بيا نه پېژندل
کېږي ، چه دا کلمه دبلې ژبې ده که پخپله دپښتو اصلي کلمه ده؛

اوس زموږ په ژبه کښې ډېرداسې موادسته ، چه ژبې په خپل ځان کښې ګډه کړي ا و تحليل
کړي دي ، اوس هيڅکله داسې کلمات اولغات پردي نه ګڼل کېږي ، اوهر څوک يې خپل
ګڼي پښتو ، چه کومه ماده اوکلمه دبلې ژبې څخه راجلبوي ، نوئې داسې په خپل ځان کښې راجلبه کې
چه پخواني شکل ئې هيڅ نه پاتېږي ، داسې کلمې زموږ په ژبه کښې ډېرې دي ، چه موږ ئې مفغنات
ګڼو ، دا کلمات زموږ دژبې بهترين مواددي ، اودامزيت ، زموږ په ژبه کښې پروت دی ، بنائي ،
چه موږ دژبې په روزنه کښې کار ځني واخلو ، دا خوښکاره خبره ده ، چه دژبې په علمي کولو کښې
اوس موږ ډېرداسې نوونو وکلماتو اوشيانوته اړيو ، چه په علمي ترجمو اودفنو نو په انتقال کښې
کار ځني واخلو؛

که دژبې دغه تحليلي قوه ژوندۍ وي ، نودغسې علمي اسماء ، چه موږ ئې نوې نو ي وضع کوو
اوپه ژبه کښې ئې روا جوو ، زموږ سره به ډېره ښه مرسته وکې . اوهيڅ ډول مشکلات به مخې ته رانسي
ولې چه دغسې نوي موضوعات ، اونوې نوي اسماء اواعلام به په ژبه کښې ژرترژره جذب او تحليل سي
اودخلقو داذهان نوسره به ژر اشناسي . اودپښتو قوي اوغالب رنګ به ومومي؛ پخوا چه زموږ ژبې
پخپلې تحليلي قوې ، ځنې کلمات په ځان کښې حل کړي دي ، اقسام ئې دادي :

مفغنات

مفغنات وهغو پرديو لغاتو او کلماتوته وائي چه په پښتو کښې ئې داسې ځاې نيولی وی چه هغو ته

اوس موږ دپښتو کلمات ویلای سو ، او دا مغغنات دپښتو ژبی دپاره یوه لویه سرمایه ده ، او موږ باید داپرېږدو ، ولی چه ددنیا هیڅ ژبه دداډول کلماتو څخه خلا صه نه ده ، او په هره ژبه کښې ئی ځای نیولی دی ، او اوس دهغی ژبی کلمات شمېرل کېږی ، نوموږ هم باید داډول کلمات ، چه زموږ په ژبه کښې مغغن سوی دی ، پرې نږدو ، دادپښتو دمزایا وڅخه ده چه پر دی کلمات په خپل ځان کښې جلبوی او هغوته دپښتو شکل ور کوی ، مغغناتو زموږ په ژبه (پښتو) کې پوره دملیت اوتابعیت حق حاصل کړی دی ، او اوس د پښتو دلغاتو څخه منل کېږی

دپښتو مغغنات درې ډوله دی (۱) معنوی مغغنات (۲) تبدیل سوی مغغنات (۳) اوښتل سوی مغغنات معنوی مغغنات وهغو مغغناتوته وائی ، چه دپردیو ژبو څخه په پښتو کښې داخل سوی وی ، اوپرخپل اصلی شکل یا په لږ څه تغیر پاته سوی دی ، لیکن په معنی کښې ئی لږ څه تغیر راغلی دی ، مثلا (بشر) چه په پښتو کښې دانسان وتول بدن یاتن ته وائی ، او په عربی و (انسان) یاد انسان وظاهری شکل ته وائی ، یا (خبره) چه دعربی کلمی (خبر) څخه اخستلی سوی ده، اودارنګه نور، بدل شوی مغغنات وهغو مغغناتوته وائی چه دپر دوژبو څخه په پښتو کښې داخل سوی دی ، لیکن په شکل یا حروفو کښې ئی تغیر یا تبدیل راغلی وی ، داسی مغغنات پر دوه ډوله دی

(۱) یو هغه کلمات دی ، چه فقط ظاهری شکل ئی اوښتل سوی وی ، او اصلی معنی ئی پر خپل ځای پاته سوی وی ، یاتوری ئی پرخپلو ځایو په هم مخرجو حروفو بدل شوی وی ، اود کلمی په شکل ئی یو انقلاب پیدا سوی وی ، په دې ډول کلماتو کښې عموماً ش په ښ ، ب په پ ، ج په ځ ، چ په څ ، ب په و ، ز په ژ ، ف په پ بدلېږی ، مثلاً د (اشك) څخه اښکی ، د(سبك) څخه سپك ، د(جوان) څخه ځوان ، د(مثل) څخه متل ، د (فراخ) څخه پراخ د(آبدست) څخه اودس ، د(روزه) څخه روژه ، د(هیچ) څخه هیڅ او د(پشیمان) څخه پښیمان جوړ سوی دی ؛

دویم هغه کلمات دی ، چه ئې هم خپل ظاهری شکل بدل کړی وی اوهم ئې په معنی کښې تبدیلی راغلې وی ، مثلاً د (آسی) کلمه ، چه دعربی د (عاصی) کلمې څخه مغغنه سوې ده ، عرب (عاصی) ګنهکار یا باغی ته وائی ،

لیکن په پښتو کښې (اسی) بخیل ته وائی ، او د(تاو) کلمه چه د(تاب) څخه مغغنه سوې ده په پارسی (تاب) وقهر او (تابیدن) ته وائی ، لیکن په پښتو کښې (تاو) شدت ، تیزی او سوزش ته وائی ، مثلاً په پښتو کښې وائی (احمد په تاوزغاست) یعنی احمد به شدت وتیزی می دوید ،)خوله مې تاو کوی) دهنم سوزش میکند ، او(ناره) چه دعربی د (نعره) دکلمې څخه مغغنه سوې ده ، دغه رنګه ډېری کلمې دعربی او فارسی څخه مغغنې سوی دی ، اوپه

پښتو کښې ئې داسې ځاى نيولى دى ، چه اوس موږ هغه ټول دپښتو کلمات ګڼو ؛
اوښت سوي مغفنات وهغو پردېو کلماتو ته وائي ، چه په پښتو کښ ئې ځاى نيولى دى
او دحروفو په ترتيب کښ ئې داسي تغير اوتبدل پيدا کړى دى ، چه شکل ئې دلمړي حالت
څخه بالکل بدل سوي وي ، مثلا د (آزمايش) څخه ازموينښت ، د (فاتحه) څخه پاتا وغيره .

دخيل کلمات

دخيل وهغو کلماتو ته وائي ، چه دپردو ژبو څخه په اصلي شکل او معنى په پښتو کښ
داخل سوي دي ، اوآخر دپښتو ژبې جزوګرزېدلي دي ، داسې کلماتو ته اوس موږ پردۍ کلمې
ويلاى نه سو ، بلکه دپښتو جزوئې ګڼو ، چنانچه دغسې کلمې په هره ژبه کښ سته ، اواوس
دهغې ژبې جزوګرزېدلي دي ، مثلاً په عربي کښ ډيرې (لاتيني) او دنورو ژبو کلمې
داخلې سوي ، او دعربي ژبې جز وګرزېدلي دي ، اروپائي ژبو هم دغسې کلمې يو دبل
څخه اخستې دي ، په پښتو کښ هم دغسې کلمې سته ، چه دنورو ژبو څخه
اخستي شوي دي اواوس دپښتو دژبې جزوګرزېدلي دي ، موږبايد داسې کلموته پردۍ اوبيګانه
کلمې ونه وايو ، مثلاً دعربي څخه ډيرې داسې کلمې په پښتو کښ داخلې سوي دي ، لکه (ابا)
او (خلاص) چه په عربي کښ هم په دغه معنى اوشکل سره راځي .
لنډه داچه مغفن اودخيلې کلمې په پښتو کښ ډيرې راغلې اودپښتو دژبې جز وګرزېدلي
دي نوداډول کلمات دپښتوڅخه لرې کول ، ګويا دپښتو دژبې سرمايه ، لږول دي ، اودارنګه
کلمات نه يوازې په پښتو ژبه کښ داخل سوي دي ، بلکه ددنيا په ټولو ژوندېو ژبو کښ ئې ځاى
نيولى دى ، او اوس دهغو ژبو جز وګرزېدلي دي ، مثلاً په انګليسي اوفرانسي ژبو کښ ډېر
د (لاتيني) او (يوناني) ژبې کلمات دخيل سوي دي ، اواوس ددې ژبو جزوګرزېدلي دي ،
وګورى وپارسي ژبې ته ، چه نيم کلمات ئې دعربي ، ترکي اونورو ژبوڅخه اخستي دي !

دفعل خواص په پښتو کښ

په پښتو کښ کله فعل په لحاظ دتذکير اوتانيث ، مفرد اوجمعي دخيل فاعله سره اړه لري
او کله دخيل مفعول سره ، مثلاً زه ولاړم (من رفتم) ما احمد وواهه (من احمد رازدم) په لمړي
جمله کښ فعل (ولاړ) دصيغې په لحاظ دخپل فاعل (زه) سره اړه لري ، اوپه دوهمه جمله کښ
فعل (وواهه) دخپل مفعول (احمد) سره اړه لري ، اوهم دغه رنګه حليمه راغله (حليمه آمد) ، ما
حليمه وليدله (من حليمه راديدم) ، په لمړي جمله کښ فعل (راغله) دصيغې په لحاظ دخپل فاعل (حليمه)
سره اړه لري ، اوپه دوهمه جمله کښ فعل (وليد) دخپل مفعول (حليمه) سره اړه لري ،

دفعل تعلق دصیغې په لحاظ دخپل فاعل اومفعول سره ، خاص دپښتو دمزایاؤ څخه دی ، چه په نورو ژبو کښې نه راځي ، دغه رنګه په پښتو کښې صفت دتذ کیر اوتانیث ، مفرد اوجمعی دخپل موصوف سره ابړه لري ، هر رنګه چه موصوف وی هغه رنګه ئې صفت راځي ، مثلاً کوږ لرګی (چوب کج) کاږ لرګی (چوبهای کج) کږه لښته (خمچهٔ کج) کږې لښتی (خمچهای کج) او په پارسو کښې دټولودپاره فقط (کج)راځي ددې څخه ښه ښکاره کیږي ، چه پښتو یوه قدیمه او پراخه ژبه ده ، دهر ډول علمی اوادبی استعداد په کښې سته ، او دهر مطلب دادا کولو دپاره مستعده ده ، کهٔ ئې موږ په ښه او صحیح ډول روزنه و کو ؛

دفعل اود صفت دخواصو اودپښتو دنورو مزایاو مفصل بیان دپښتو په ګرامر کښې راغلی دی کهٔ ئې څوك غواړي چه ئې ښه وخپل ځان ته معلوم کی دپښتو ګرامر (قواعدپښتو) ته دې رجوع و کی ؛

دلیك او دویلو یو والی

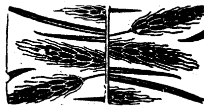
په ا کثرو مشرقی ژبو کښې دلیکلو اوویلو محاورې ډېری بېلی بېلی دی ، اوهر څوك چه ژبه ویلای سی نوورته بایددی چه دلیك دپاره نور دتحریر اولیك اصطلاحات زده کی ، اوډېر ځله چه یو سړی دیوه کاغذله رویه عوام ته یومطلب وائي ، هر کله چه دلیك اوویلو اصول ئې سره جلادی . نودوی نه پوهېږي ، اوعوام مجبوردی ، چه دوی ونکو اولیکونکو کېډ لود پاره دتحریر اولیك اصول اوقواعد زده کی ، نو په دې ډول په ا کثروژبو کښې مبتدی دوه کاره لري ، یوه خو به محاوره اودژبې ویل زده کوی ، بل به دلیك اوتحریر بېله محاوره او اصطلاحات زده کوې ؛

ډېر ځله هغه سړی ، چه ژبه ئې دلیك او کتابت له رویه زده کړې وی ، دعوامو په ژبه نه پوهېږي مثلاً په پارسی کښې (میشه) د (میشود) پر ځای او (فرای) د (فرودآی) پر ځای ویل کېږي هغه څوك چه د کتابت له رویه ئې ژبه زده کړې وی ، کورټ دعوامو په محاوره نه پوهېږي ، اودژبې په زده کړه او لیك کښې ډېر اشکالات ورپېښېږي ، له ښه مرغه زموږ پښتو داسی نه ده ، موږ چه هر څه په خوله وایو ، هغه په قلم هم لیکو ، لکه څنی اروپائي ژوندی ژبې ، دمسطور اوملفوظ ترمنځ ئې چندان فرق نسته ؛ دازموږ دژبې یو ډېر ښه ادبی مزیت دی ، موږ باید داښېګړه دلاسه ونه باسو ، اوزموږ لیکونکی باید دمسطور اوملفوظوفرق ونه کی ، اوژبه داشکالاتو وخواته کښې نه کی ، دلته زه یومثال هم لیکم ، یو سړی ویو بل دوست ته په ژبه وائي (پرون زه ستاسی کره درغلی وم ، ته نه وې . سبا به بیا پر پنځو بجو درسم او تابه ووینم) ؛

دامطلب که دغه سړی په قلم سره ولیکی ، نو به هم کټ مټ دغه عبارت لیکی ، په دی ډول زموږ دژبې انشااولیك خورا آسانه دی . او هر څوك ، چه ژبه اولیك ئې زده وی ، هغه خپل مطلب د مکتوب په ډول ښه لیکلای سی ، اوهیڅ اشکال ورته نه پېښېږي ؛

اوس چه دژبې دپالنې لمرې مرحله ده ، او اوسنې ادبا ګويا ژبه جوړ وي ، نو ښائي چه دوی ودې خواته ډيره توجه ولري ، چه د ژبې ليك اولوست ، لکه چه اوس په طبعي ډول سره يو اوبل ته دي ، سره ليرې نسي ، په دې کښې زما مطلب دا نه دی ، چه موږ اژ به دادبې پالنې څخه راوګرزوو ، بلکه مطلب مې دا دی ، چه موږ به بايد پر هغې لارې بوزو ، چه دژبې عنصر او فطرت ئې مني ؛

مثلاً هر کله چه پښتانه يو مساوات پسند قوم دی ، او هر سړی يو ملي غرور لري ، نو ددوی په محاوره کښې تکليف ګډ سوی نه دی ، يوه سړي ته ، ديوه سړي خطاب کوي ، او ډيروته دډيرو ، دوی دتکليف او تصنع په ډول يوه سړي ته (تاسې) نه وائي ، نو زموږ ليکوالکې بايد د ژبې دا خاصيت وساتي ، او د پر دو په تقليد ، د ژبې دا خاصيت د لاسه و نه باسي .

دپښتو د نثر تاريخي تطورات

او

د نثر ليکوونکو تذکره

ليکوونکی ښاغلی: قيام الدين «خادم» دپښتو ټولني دتاليف دشعبې مدير

مخکيني خبري : ـ په دې کال کښې مو دخداى تعالى په مرسته د پښتو دشعر په باب يوه مفصله « دشعراوتذکره » وليکله . پدې تذکره کښې نژ دې د (١٥٥) پښتو شاعرانو ذکر شوى دى . ددوى دژوندانه حال ؛ ددوى ادبى کار نامې ؛ سره دمسلك دښودلو اودکلام دنمونې ؛ اوسره ددوى و کلام ته دتنقيد اوتحليل په نظر کتلو ؛ او دپښتو دشعر د مدرسو او دهغو دمؤسسينو دپېلولو اودهر مکتب دخواصو بيانولو اودډېرو ورکو شاعرانو دراپيدا کولو او ژوندى کولو کار ، پدې تذکره کښې ، ټو مره چه په دې وخت کښې ممکنه وه ؛ اخر ته ورسېد . اميد کاوه شى چه په دې کوښښ سره به مونږ دپښتو داحيأ دااميد وارانو وذوقمندانو ترضيه ترېوه حده حاصله کړى شو !

چه په چاتېر وى ياپه دې زمينه کښې ځير شوى وى ؛ هغه پوهېږى چه دا کار ټومره ګران دى ؛ ټومره خولو توېولو او مغزو خرڅو لوته پکښې اړتيا ده ؛ نه په دې حال کښې چېرته کومه مکمله تذکره شته ؛ نه پدې بابکښې چېرته چا کوم مهم مضمون ليکلى دى ؛ اونه ورته داوسه پورى دچا پام شو يدى چه ګو ندې داهم دپښتون مليت ته کوم اساسى خدمت کول دى . سره ددې ټولو مشکلاتو مونږ زيار ښکلى دى پلټنه مو کړېده : چېرته مويو غزل په لاس راغلى دى ؛ چېرته مويوه بدله موندلې ده ؛ چېرته مويوه پاڼه ؛ يوه رساله ؛ اخبار يايوزوړ ديوان په لاس کښېوتى دى ؛ داټول موراغونډ کړيدى . بيامو په دې باب دخلکو له رواياتو هم اخذ کړيدى . خپل ذوق موهم ورسره ګډ کړيدى . داټول مويو تربله سره سنجولى دى ـ حاصل داچه ديوتکى دپيدا کولو او يار وښانولو دپاره سوونو اوزرګونو پاڼو اړولوته اړ شوى يو . تر دې چه يو ديوان مونږ ټو ټو ز له د مختلفو مقاصدو دپاره پاڼه پاڼه اړولى دى . اوپه بېل بېل بيت مودبېل بېل ذوق په اثر کښې غور کړى دى . چه ټو دا «تذکره» په دغه شکل اوصورت مرتبه کړى شوه !

په دې قصه کښې زماغرض داندى چه تېر کار وستايم . بلکه مقصد مې دحال اظهار اوديوې بلې نکتې ذکر دى . هغه داده چه له دغه دروندکار څخه هم يو بل دروند پېټى يوازې زما په

اوزوایښودل شویدی. چه دادروند پېټی عبارت دی «دپښتودنثر» «دنثرانو دتذکرې اوتاریخ» شخه !ـ دشعراؤ په تذکره کښې ملګرو ښه کومك سره کړیدی (۱) مګر داکار یوازی ماته سپارل شویدی . مشکلات هماغه بلکه ترهغې زیات ؛ اوزه ورته بې ملاتړه یم . نوځکه یه دې وارهم که زه دذوقمندانو توجه جلب کړی شم . نودا به زما پوره نیکبختی وی !!!

دایوه بله هم درته وایم چه کوم وخت سړی و غواړی چه په داسې یوه لاره لاړشی یاپه‌داسې یوه زمینه کښې لاره وباسی چه دپخوانه یکښې چېرته یوبل هم په سترګو نه راځی ؛ نو ډېر زله داهم کېږی چه په شاړو واړو سرشی .

اودا هم کېږی چه لاره ورکه کړی . اودا هم کېږی چه‌اخوادی خواسرګومه ګرځی اوډېر پس ته مقصد ته ورسېږی . داوروستنۍ خبره خوماته دداسې یوتلونکی دپاره چه‌ځکښې مو ورته اشارت وکړ ، ضروری برېښی !

ولې په دې تنګ کښې چه کومه فائده ده هغه داده چه دقومی حیات په اساس کښې یوه نوې تېږه ایښودل کېږی . یااقلا دیوې نوې نظریې یامفکورې زمینه تهیه کېږی ! نو ځکه په آخره کښې‌عرض‌ـ کوم چه‌که‌زه په خپلو افکارو کښې مصیب وم خو ښه ، اوکه‌نه، نود استاسو په ذمه ده چه داصلاحی تنقید په سترګه ورته وګورۍ ، نه دافتضاحی !!!ـ دا «دنثرا ونثرانو تذکره اوتاریخ» په هماغه اساس لیکل کېږی چه پورته مو دشعراؤ دتذکرې په موضوع کښې دهغې بیان وکاوه .

مقصد

زه غواړم چه خپل مقصد دابتدانه دمعاصرینو پورې په لس برخو وویشم چه لوستونکوته مقاصدښه مرتب په‌لاس‌ورشی‌اوزه‌هم له اختلاطه‌خلاص‌شم؛ اوهغه مکرراتوته‌اړ نه‌شم چه‌دلوستونکو دخوابدۍ او کرکې سبب وګرځی !

لمړۍ برخه ؛ پښتو په پخوانیو اعصارو کښې.

پښتون قام دآرین دنژاد یوه‌ښه ده ، دتاریخ دمحققینو دارایه‌ده چه پښتانه دهمدې خاورې اصلی اوسېدونکی دی ، چه‌دفاتح پریه‌قومود لاسه،یاد هغوی دمقابلې اومدافعې‌دپاره؛ د پښتونخوا غرنیو برخوته لکه غورات ؛ دسلیمان غره‌خوکې ؛ دهندو کش لمنې؛ یالکه دسوات ، با جوړ ، بنیر ، اوننګر هار غرونه ؛ دغو ځایوته تللی اوختلی دی . هواری او ابادې ځمکې له دوی شخه اخستل شو یدی .

(۱) خصوصا دتذکرې دلیکلو زیات فضل ښاغلی «حبیبی» دپښتو ټولنې مدیر عمو می ته راجع دی چه شخصاً یې ډېر زیار کښلی دی .

کلونه کلونه اوپېړۍ پېړۍ دوی دپردو قوموسره جنګونه ، اوجګړې کړېدی . هغه وختونه زمونږ ندی یاد ، اومؤرخین هم مونږته پوره پته نشی را کولای چه کوم وخت دوی په هوارو اوابادو کښې اوسېدل ؛ اودیومدنیت خاوندان وو ؛ هغه وخت دوی څه ژبه ، څه لیك او څه قسم تهذیب درلود . مګرڅلورزره کاله پخوا ددې قام نوم اخستلی شویدی . دپښتنو ژبه یعنی پښتو هم داریائی ژبوڅخه یوه مستقله اوځانته ژبه ده (۱) هغه وخت دې ژبې ادبیات لرل . خطو کتابت یې درلود . مګردغه صورت اودغه جامه یې نه وه چه نن ده . داخبره به هله پوره وسپړله شی چه دهغه وخت کتیبې اواثار چه شته دی ؛ ولوستل شی اوتطبیق شی .

پس له هغه وخته مسلمانان دعربو دسرزمین څخه دې ځمکوته راورسېدل ؛ په دې وخت کښې یوزبردست انقلاب اوتحول جاری شو . معبدونه خراب شوه . بتان مات شول . مذهب په بل مخ وا ووښت . مدنیت اوتهذیب بله ګانه واغوسته ، هرکله چه داانقلاب یوعقیدوی اواحساساتی انقلابؤ ؛ نو دهغه وخت هرڅوموره اثاراو آبدات چه وو ؛ ټول له یوه مخه محوه کړی شو . ځکه چه داد هغوی وظیفه وه ؛ چه داسې یې کړی وای !

تردې وروسته ورو ورو قوم دنوی تهذیب سره اشنا شو او اسلام راوړی هرڅه یې ومنل . په دې عصر کښې چه کومه نسبتا رڼه دوره ده ؛ هغه دغزنویانو عصردی . په دې عصر کښې پښتانه ښېځی ډېر یاد شوی دی .

کله پښتنو دخپله محمود پسې تورې را اخستې دی ؛ او دی یې خپل دښمن ګڼلی دی .

اوکله یې دمحمود ننوا تې منلی دی اوددهٔ دلښکر سره ګډ شوی دی ؛ اوو سطی ایشیایې ورته دبحرهند دسواحلو پورې په لاس ورکړېده . ډېر پښتانه دمحمود په وخت کښې په لویو لویو عهد وماموروو ـ هیڅکله سړی نه شی ویلای چه ګوندې دغه وخت پښتونه وه یا یې خط و کتابت نه و . مګر دایقینی ده چه درباری ژبه نه وه ، خاص دپښتنو ژبه وه .

محمود غوښتل چه دعربی دامحا په سبب دعربو تسلط له خپله سره څخه کم کړی ؛ اود استقلال نغاره وډنګوی . نویې له دفترو څخه عربی واېستله ؛ او دهغې ځای یې پارسی ته ورکړ ؛ دهندوستان ټول سره اوسپین یې دپښتنو دتورې په زوز راوړل اوپه غزنی کښې یې دپارسی په شاعرانو ښندل .

معلومېږی چه پښتانه په دی خبرو اجمالا پوهېدل اوله دغه سیاسته څخه یې بدراته . ځکه به کله دسلیمان دغرو او کله دننګرهار او کله دتور اوسپین ترین له غرو څخه بغاوتونه پورته کېدل . لارې به یې شوکولې . شاهی خزانې به یې تا لا کولې . اورقم رقم چارې به یې کولې

(۱) ودې کتلی شی د۱۳۱۲ ؛ ۱۳۱۳ ؛ ۱۳۱۴ ـ او۱۳۱۶ په سالنامو کښې دښاغلی « زمریالی » اوښاغلی یعقوب حسن خان مقالې .

هغه وخت لا د پښتنو په زړونو کښې څه وو، خو مړ کېزېږي نه درلود چه ددوی دمافی الضمیر شرح ورته وکړي ؛ او نصب العین ورو ښا کي .

ډېرې مودې بیاد غسې تېرې شوې . او بیا د (۶۲۰) حدودو کښې د چنگیز چپاو هم راغی دې سیلاب د اسلام د عصر مدني او تهذیبي اثار یوړل . ښارونه لوټې لوټې شول کورونه وران شول مدرسې په طبیلو بدلې شوې . کتابخانې وسیځل شوې. لکونه او کروړونه انسانان د توروتر خولو وایستل شول - چه څو نوبت مغو لوته په لاس ورغی . دغه وجهه ده چه مونږ په لا س کښې څه نه لرو . د اروپا دعلم او ادب شو قیان یا په بل عبارت پلټو نکي دماغونه چه د فا ئدې د پاره د مشرق خاوره چڼوی ؛ د پښتو د نثر دوره د مغولو د عصره څخه شروع کوی ؛ ځکه چه یوازې د همدغه عصر آثار لا سو ته رائحی.

مګر مونږ په دې آخره کښې دیو اثر په موندلو موفق شوی یو (۱) چه زما په فکر د ا زښت ډېر قیمتي اثر بلل کېږي. دا اثر د (۶۱۲) هجری کاله پورې اړه لري ؛ چه د(غور یانو آخر نی) عصر دی. نو پخوا که زمونږ د ژبې د نثر تاریخ دهجری کال زرمې پېړۍ یعنی (۳۵۹) کاله ځکښې نېټې ته رسېدی ؛ او س د دې اثر په لحاظ شپږمې هجری پېړۍ یعنی(۷۴۷) کاله ځکښې عصر ته ورسېد. ګویا یو په دوه شو .

دا اثر چه مونږ یې یادوو، دیو کتاب څو متفرقې پاڼې دی چه هم نثر لری او هم نظم او دهغه وخت د پښتنو بزرگانو او اولیاوذ کر پکښې دی، یعنی دهغه وخت« تذکرة الاولیا » حسابېږی.

هر کله چه زما په نزد دا اثر ډېر اهمیت لری نو یو واربه ټول کټ مټ دلته نقل کړو. او بیا به وربا ندی څېړنه وکړو .

اوله پاڼه

« وایم حمد او سپاس دلوی خاوند، او درو د پر محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم، چه دی بادار دکونینو او رحمت د ثقلینو ؛ لوی لوی رحمتونه دوی دهغه استازی پر آ ل او یارانو چه د واړه جهانه پر دوی دی روښان.

اما بعد، زه غریب خاورې سلیمان ځوی د بارک خان ما کو صابزی چه په ویاله د ارغسان او سېږم او په دې مز کو پا ئېږم. په سن دوولس شپږ صوه دهجری تللی وم، او د پښتنخا (پښتونخوا) په راغو او کلیو گرځېدم، او مراقد داولیا او واصلینو می پلټل؛ او پر هر لوری می کا ملان موندل؛ او ددوی په خدمت خا کپای وم؛ او هر کله په سلام ورته ولاړ .

(۱) دا اثر ښاغلی عبدالحی خان « حبیبی » موندلی دی .

چه له دې سفره په کور کښې کښېنستم ، او تنها کې مې وچاودې دېښو . بیاپاڅېدولم ، اوله ښښتنه مې مرستون شوم چه احوال دهغو کاملانو وکازم ؛ اودوی چه هغه ویناوې پاته کړې دی او پښتانه یه لولی اوس .

ذکر قدوة الواصلین شیخ مشائخ بېټنی

چه دخدای په پېژند گلوی تر ټولو لوی و او بزرگ . نقل کاندی چه شیخ بېټنی هوسېد په غره دکسې باندی ، اوهلته دېره (و) اوده به هرکله ښښتن باله ؛ اوروزه به و . په شپو به دخدای په عبادت بخت به و . »

دوهمه پانه :

« نقل هسی کاندی یارانوچه په روزگار دشیخ بېټنی کښې دده ورور چه سړبن نو مېد ، او پرشیخ هم خوراگران و . سړبن نه درلو زامن . اوهرکله به (ئې) ویل خپل ورور ته . بېټنی خپل ځوی اسماعیل ورکاوه ، اولوی شو دسړبن په کاله . خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چه اوس تروس تېرشو گڼون د هغو . د اسماعیل مرقد مبارك واقع دی د کسې په غره ؛ چه زه هلته تللی وم

نقل کاندی چه بېټنی سپین ږیری شو ، نوده به هرکله ښښتن ستایه ؛ او رب ته به (ئې) در خواست کاوه ، چه زما په کاله او د سړبن اوغر غښتی په کول کښې برکت کښېږده . بادار قبول کړ دده درخواست ؛ اودکه شوه مزکه دپښتنخا (پښتونخوا) ددوی په کول . نقل کاوه شی چه شیخ بېټنی به ډېرتر ډېره داسندری لولې ، اودکسې غره کښې به گرځېده په شپې :

لو یه خدایه ، لو یه خدایه ! ستا په مینه په هر ځایه
غرولاړ دی در ناوی کښې تو له ژوی په ځاری کښې
د لته دی د غر و لمنی زموږ کږدی دی پکښې پلنی
داو گړیه ډېر کړې خدایه
لو یه خدایه لو یه خدایه !
د لته لږ زموږ اور بل دی وړه کورگی دی وړه بورجل دی
مینه ستا کښې مو زمیشته یو بل د چا په مله تله نه یو
هسك اومز که نغښته ستا ده د مړو وده ، له تا ده
دا پیا لنه ستا ده خدایه !
لو یه خدایه ، لو یه خدایه !

دریمه یاڼه :

(اسماعیل)

(ملکیار)

نقل کاوه شي چه په روزګار د غازي شهاب الدین، چه پر کفر یرغل وو، شیخ ملکیار چه غرشین ستانه وو، هم ملګري و دشهاب الدین، چه په ډیلي کښ هغه ستر واکمن ته توبۍ وروښانده ؛ اوهم هورې مړ شو. - نقل کاوه‌شي چه په جوبله کښ "مسلمانان تر ښا ولاړه ؛ او کفارو بري وکړ. لری نه وو چه مسلمانان شي د کفارو په کتارو پنا، او دښمنه بري وکړ ؛ چه ناخا په شیخ ملکیار راغی، او پر دښمنه (ئې) یرغل وکاوه ؛ او ډېر زښت (ئې) ووژل. نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر الړخ توري وکښې ؛ او سره ومروړل (ئې) دښمنه. سترخښتن دوی ته په مرانه دشیخ ورکړه لوسو به اوبري چه پخوا هم نه‌ووپه برخه‌شوی دچاهیځکله په هیڅ ځای کښ په‌جوبله کښ ملکیار داپاړکی وویل، چه غازیان وباربدل، او په خپر دزمریو ورتوی شو :

ښښتن مومل دی اوږ مویرغل دی هـواد دبـل دی
غاز یانو ګوری ښښتن مومل دی
توري تیري کړي دښن‌مویږ بکړی منګولي‌سري کړي
څله به تښتو - ښښتن مومل دی
که ټینګ کړو زړونه - پر بري یونه - چه زمري یونه .
اسلام را ښخه دی - ښښتن مومل دی
غازیانو راشي - ټول شاوخوا شئي - دشهاب پرملا شي
دشهاب پرملا شي - ښښتن مو مل دی

نقل کاوه شي چه شیخ ملکیار ستانه به تل تتله دشیخ اسماعیل سترستانه پاړکی ویل، اوزغ به (ئې) کاوه . داشیخ (اسماعیل) دسړبن ځوی و :

تښته وکړه له ابلیسه	چه‌ابلیس لعین ښکاره شي
هلته ور که پلو شه شي	ټول نړۍ توره تیاره‌شي
سړی وران‌شي له‌ابلیسه	غوځ‌دیس په کتاره شي
که هرچا ابلیس خرځ کړ	نو بې هله ننداره شي

که سرې ابلیس ته پرشو — نو پر کوردوبر ناره شي

(نور نشته)

خلورمه پانه :

(قطب بختیار)

نقل کاوه شي چه بختیاری ستر ستانه و ، له ده نه سرگند شوی دی هغه کرامات چه موو کښل اوو(مو)ویل. موسي چه ستر پلارو دقطب ، تللی وله بختیارانو څخه او میشت وپراپواد وچه سندباله شي ، ارغوني برخه ځوی دموسی شیخ احمد ته لوی ستانه و ر کړ شو ی (و) دستر لاس (ئې)ونیو وګروهېد ، اوپرنړۍ دستن زغووه ، اودخدای وګړیه به (ئې) را بلل په سمې ، خوچه بمیاشو دوګړیه .

بختیار په پښتو سندري کړینه ، او ښې تو یوینه ، خدای ته ناري کړ ی ، غلبلې کړی ، پاڼه کی لرینه ، چه یو (ئې) دادی :

وېرمی زړه سوری سوری کړ — را ته وګوره ملو کې !
په پېلتون کښې دوباسم — له خوزمنه زړګی کوکې
راته وګوره ملوکې ! — راته وګوره ملو کې !
دپېلتون او رونه بل دی — هر ګړی می زړګی سوځی
اېوني یمه د مینې — سوځم زه لکه پېلو ځی
راته وګوره ملوکې ! — راته وګوره ملو کې !
غوړ ولی دا وربل دی — اور زما په زړګی بل دی
زه بختیار خاوري ایري شوم — په اور سوی می کوګل دی
راته وګوره ملوکې ! — راته وګوره ملو کې !

(نور نشته)

داوې هغه پانې چه دپخوانو آثارو څخه زمونږ په لاس کښېوتې دی . او له ، دویمه ، دریمه او خلورمه مو ځکه ویلی دی ؛ چه اصلی پانې خلور دی . مګر په دې لحاظ چه د غه اصلې خلورپانې مسلسلې نه دی. نومونږ دهرې یوې پانې مضمون علیحده کړی دی . اوددې دپاره چه مضامین سره ګډوډ نه شي داول ، دویم ، دریم اوخلورم په لمبر موسره مشخص کړ ی دی په اصل مضمون کښې چه کوم لفظونه په قوس کښې لیکلی شوی دی دا زمونږ زیادت دی ؛ اصل عبارت نه دی.

له ښه مرغه دغه پاڼې چه زمونږ لاس ته راغلې دي له څو خواؤ څخه داهمیت وړدي . یوخو داچه ددېنه دیوقدیم پښتو کتاب چه داثر په حېث قیمتي شی دی ؛ څرك ولگېږ . بله داچه په دې کښې دخورا مهمو کسانو ذکرشوی دی . اودهغو ادبي نمونې یې را نقل کړې دي . چه زمونږ ادبي حیات زریا یوولس سووکالوته رسوی .

په دې تېرو څو پاڼو کښې څلور نظمونه راغلي دي . یو دشیخ بېټني دخولې . دی دویم دشیخ ملکیار له طرفه دی . او دریم شیخ اسماعیل ته منسوب شوی دی . او څلورم دشیخ بختیار له جانبه دی نو که دا نظمونه دهمدغه کسانو وي لکه چه دا صریحه ده ، نودپښتو دنظم ابتدادودوی عصرته ورسېږه ، او که څېنې دېل چاوی ؛ لکه چه داهم احتمال لري ؛ نو دانظمونه په ددوی عصرته دپخوانو شاعرانو څخه خوله په خوله رارسېدلي وي . نو په دې صورت کښې دپښتو نظم ددوی دعصر څخه هم وړاندې ووځي .

اوس گورو چه دا کسان څوك دي ؟ –

(۱) شیخ ملکیار : دغازي شهاب الدین غوري معاصر ښودل شوېدی . شهاب الدین دهجرت دپنځمې پېړۍ په حدودو کښې تېر شوېدی .

(۲) شیخ بېټني اوسړبن دواړه ورونه دي . اودعبدالرشیدقیس بابا ځامن دی . اودځېنې روایاتو په لحاظ عبدالرشید دخیرالقرون (عصرنبوت) معاصردی .

(۳) په دې پاڼو کښې دغرغوښت نوم هم راغلی دی . غرغوښت دبېټني او سړبن ورور او دقیس عبدالرشید باباځوی دی . وایي چه قیس بابا ړومبي په غور کښې استوگنه ارله ، اووروسته د کسې غره ته چه (کوه سلیمان) یې هم بولي ؛ راغی ، دلته یې دغه درې ځامن پیدا شوه اوددوی له پښته دغه موجوده انساب او قبائل پاتې اوخپاره شول .

(٤) شیخ بختیاردی چه له بختیارانو څخه دی .

په هر صورت ، داروایات هر څنگه چه وي مگر دپښتو نظم تخمینا یوولس اودولس سوو کالوته رسېږي . علاوه ددېنه ، که مونږ دې شعرته په ادبي نظرو گورو ؛ نو یو مترقي او پوخ شعرمعلومېږي ؛ چه دنن ورځې دشعرنه په کمه ندی . نو داهم دپښتو دشعراوادب په قدامت دلالت کوي او څرگندېږي چه تردې دمخه هم په دې ژبه کښې ادبیات وو . چه مونږته دهغو پته نشته (۱) ځېنې ادیبانو دخوشحال خان ددې بیت نه چه :

(۱) دتفصیل دپاره دښاغلی « حبیبی » هغه مقالې ته مراجعت و کړی چه دمقدمې په ډول یې دشعراؤ په تذکره لیکلې ده ، اوچه په دې سالنامه کښې هم دپښتو ژبې دشعر دسبکو نودتاریخچې په عنوان نشر شوېده « خادم »

« بندو بست دپښتو شعرما پیدا کړ   ګڼه شعر دپښتووغیر سـا ل »

دامعلومه کړېده چه ده پدې بیت کښې دپښتو دشعرتاریخ ښودلی دی . داسې چه پښتو د ابجد په حساب (۷۱٤) کېږی . سال چه حساب ئې (۹۱) دی ؛ چه تر (۷۱٤) ئې تفر یق کړ و باقي (٦۲۳) پاتې کېږی .

نوګویا دادپښتو دابتدائی شعر تاریخ دی . چه له هغه وخته تر اوسه پورې (۷۳۱) کا له هجری قمری کېږی (۱)

دا تاریخ دسلیمان‌ما کود تذکرې نه یوولس کاله وروسته نېټه ښې . مګر په دې ، مو نږ ځکه اتبار نشو کولا ی چه دخوشحال خان‌دابیت په دې حساب اوپه تاریخ ښو دلو کښې صریح ندی . بله داده چه د« سال » کـلمه چه په دې بیت کښې راغلې د ه ؛ کېدای شی چه په ا صل کښې « سیال » وی نو معنی به ئې داسې شی چه د پښتو د شعر بند وبس او نقش و نګار ما پیدا کړو ؛ که نه ، نودپښتو شعر دچا سیال نه و ؛ لکه چه عبدالقادر خان د خو شحال خان ځوی وایی :

« خان‌خوزه کړه تر پارسی عبدالقادره !   کـه پخوا و ه تر خه ژبه د پښتو »

دپښتو داد بیاتو دنظم اونثر ، قدا مت ښودل زما ضمنی مقصد د ی . ز ما صر یح مقصد « دنثر تاریخ ؛ اودنثارانو تذکره » د ه . نوپه دې‌لحاظ دومبی سری چه مونږئې نثر په لاس کښې لرو سلیمان دبارك خان ما کو ځوی دی . اولکه څر نګګ چه ده ځان ښو دلی د ی ، د ی دارغسان دی .

ارغسان دقندهار شمال مشرق ته یوه علا قه ده چه لمرخاته پلوته ئې کا کړ ا و جنو بی خواته ئې غلجی اقوام اوغربی خواته ئې دقند هار حصص واقع دی . داځای دپښتنو پخوانۍ دزمی مېنه ده . سلیمان په قام صا بری دی . چه دما کو قبیلې یوه پښه حسا بېږی ، او دغه قومونه تر اوسه هم په ارغسان کښې اوسی .

او لکه افضل خان خټك چه په تـاریخ مرصع کښې لیکی ، دار غسـان دویـالې غـاړې هم‌دپښتنو پخوانی مسکن‌دی .

د سلیمان دنثر خواص :

الف ، ـ داتذ کرةالاولیاء چه سلیمان ما کولیکلې‌ده ؛ دنورو ډېرو پښتو تالیفاتو غوندې دمذهبی احساس په‌اثر کښې لیکل شوېده .

(۱) وګوری دښاغلی امین‌الله خان « زمریالی » مضمون (۱۳۱۵ کال په سالنامه کښې

(ب) غټه خبره چه پدې نثرکښې نظرته راځی، داده چه پدې کښې دعربی رنګ معلو مېږی جمله بندی اوادائې دعربی دتاثیر لاندې دی. زه دانښم ویلای؛ چه هغه وخت ګوندې دپښتو طبیعی اهنګ دغسې و؛ بلکه کېدی شی چه خپله سلیمان دعربی تعلیم‌یافته اوسی، نوده چه پښتو نثرلیکلی دی، طبعاً دعربی داثر لاندې راغلی‌دی. دسلیمان په عربی تعلیم باندې داخبره هم دلالت کوی چه دده‌په‌نثر کښې عربی‌الفاظ لکه‌قطب؛ قدوةالواصلین؛ مراقد؛ اوداسې نورشته اوصحیح خبره داده چه په دغه‌وخت کښې پرته‌له‌عربی څخه بله دتعلیم ذریعه وه‌هم‌نه !

داچه مونږ وویل‌چه دده په‌نثر کښې دعربی اثرمعلومېږی دلاندې‌جملو څخه ښه‌ څرګندېږی:

۱:ـ وایم حمد اوسپاس دلوی خاوند.

۲:ـ نقل کاندې چه‌شیخ بېټنی هوسپډپه‌غره دکسې باندی .

۳:ـ سړبن نه‌درلوزامن .

٤ :ـ خدای مهربان داسما عیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونې زامن چه اوس تروس تېرشوګڼون دهغو .

٥ :ـ دګه‌شوه مزکه دپښتنخا ددوی په کول .

٦ :ـ ستر خښتن دوی ته‌په مړانه دشیخ ورکړه لوسوبه اوبری چه‌پخواهم نه‌و په‌برخه‌شوی دچاهیڅکله په‌هیڅ ځای کښی .

۷ :ـ موسی چه ستر پلارو دقطب ، تللی وله بختیارانو څخه او میشت و پراږواد (هواد) چه سند باله‌شی .

په پورته جملو کښې دعربی رنګ څرګند دی ، ځوك چه دعربی‌سره اشنائی لری هغوی پخپله پوهېږی . زه نه غواړم چه دنحو اوجمله بندئی داصولو په بیان چه یو رقم تحصیل دحاصل یې ګڼم ؛ خپل‌مضمون اوږدکړم ؛ اودلوستونکو دنفرت اسباب راغونه کړم .

هو، دومره‌قدرې بهووایم‌چه دغه‌جملې‌نن ورځ مونږ په‌پښتو کښ‌څه رنګ ادا کوو؛ وګوری :

۱:ـ دلوی خاوند حمد اوسپاس وایم .

۲:ـ داسې نقل کاندې چه شیخ بېټنی دکسی په غره اوسېده .

۳:ـ سړبن ځامن نه درلودل .

٤:ـ خدای مهربان داسماعیل په برکت سړبن ته دونې ځامن ورکړه چه اوس د هغو ګڼون تروس تېرشو .

٥:ـ ددوی په کول دپښتونخوامځکه دګه شوه .

٦:ـ سترخښتن دوی ته دشیخ په مړانه داسې لویه سوبه اوبری ورکړچه پخواهم هیڅکله په هیڅ ځای کښی ، دچانه و په برخه شوی .

۷ـ موسی چه دقطب ستر پلارو ، له بختیارانو څخه تللی و ، او په داسې یوهوا دمیشت و چه سند باله شی .

(ج)ـ دپښتو مخصوص توری کټ مټ په هغه اصولو او شکل لیکی چه نن ورځ په پښتونخوا کښې مروج دی :

مثلاً (ټ) ته دلاندې خواڅخه یوه کړی وراچوی . (ړ) او (ډ) ته هم له ښکې یوه حلقه زیاتوی .

(ږ) او (ښ) هم عیناً ددې عصر درسم خط په ډول په لاندی باندی ټکو سره لیکی .

(گ) ته دپاڅه علامه نه ورکوی ؛ لکه په پارسی کښې چه مروج دی ؛ بلکه د لاندی څخه کړی ورکوی .

(ځ) ته دپاسه درې ټکی ورکوی . (ڼ) ته هم دلاندی څخه حلقه ورکوی لکه د تنها کی او (گټون) . (څ) ته هم دنن ورځې درسم خط غوندې دپاسه همزه ورکوی ؛ لیکن کله دهمزې سره دلاندې یوه نقطه هم ورته زدی . (کښې) یعنی دظرف کلمه په کاف او (ښ) سره بې له (ې) نوشته کوی . یعنی (کښې) او (کـې) نه لیکی . په کوم ځای کښې ئې (کـی) هم لیکلی دی ؛ مگر ډیر کم .

(د) ـ دپښتو خالص لغتونه اوسو چه محاورې استعمالوی لغتونه ئې دادی :

(۱) لوی خاوند : خدای بزرگ (۲) ستازی ، رسول (۳) پښتونخوا : افغـانستـان (٤) کول : نژاد (٥) سندرې : اشعار (٦) وس : قوت ، طـاقت (۷) ژوی : بمعنی فعلی زنده‌گی میکند وبمعنی اسمی زنده‌را افاده میکند (۸) وگړی : خلق (۹) وړو : ریزه گک (۱۰) کورگی : خانه گک (۱۱) پـالنه : پرورش (۱۲) یرغل : چپاو (۱۳) غر شین : نـام قبیله‌ایست (۱٤) ستانه : ولی . بزرگ (۱٥) ستروا کمن : سلطـان ، امپراطور (۱٦) ټاټوبی منزل ، خانـه ، جای‌رهایش (۱۷) جوبله : جنگک (۱۸) دښمنه : دشمنان (۱۹) ستر څښتن الله تعالی (۲۰) مړانه : مردانگی (۲۱) سوبه : فتح و کـامیابی (۲۲) پاړکی : بکسره کاف ، ابیات (۲۳) هواد : ملك ، وطن (۲٤) ارغونی : پیشینه ، قدیم (۲٥) ستر ستا نه : قطب ، غوث (۲٦) لـوی ستانـه : غـوث ، غـوثیت (۲۷) نـړی : دنیـا (۲۸) خـرڅ : خجل ، شـرمنده (۲۹) پېلوځی : اذخر (۳۰) کوکې : فریادها (۳۱) میشت : ساکن و جاگیر (۳۲) هسك : را بمعنی اسمان استعمال کرده است .

دالغتونه زیاتره دپښتو د استعمال څخه لوېدلی دی ؛ کوم یوئې چه نن مستعمل دی ؛ په هغې هم ټول پښتانه نه پوهیږی . فقط دادبیاتوله رویه پر مونږ پوهیږو و ځینې پکښې داسې لغتونه هم شته چه په پخوانو ادبیاتو کـښې ئې هم پته نشته لکه لمبر ۱٤ ، ۱٥ ، ۱۹ ، ۲۲ ، ۲٥ ، ۲٦ ، ۳۲ ؛ لغتونه .

په دې څلوروپاڼو کښې داسې لغتونه هم شته ، چه نه ئې دنن ورځې په محاوره کښې عموما سراغ کيږي ؛ نه ئې دپخوانو ادبياتو څخه څرك لګي ؛ اونه مونږ په عموما پوهيږو هغه لکه مرستون ؛ ځاري ؛ بوميا .

پښتو متروکې يانادرې محاورې چه سليمان راوړې دی ؛ دادی .

۱:- څښتن بلل ؛ دعاوعبادت (۲) څښتن ستايل: حمدوثنا (۳) ورښندل : اعطاء وبخشش (٤) پاريدل : بغضب شدن (٥) رابلنه : دعوت (٦) ګروهيدل : مريد ومعتقد شدن .

هغه محاوره چه هيچيري ئې پته نشته اومونږ هم ور باندې نه پو هيږو هغه د (مله تله) محاوره ده ؛ ممکنه ده چه په معنی د پير و وی .

(٦) رواني او عدم اغلاق : سره د دې چه د سليمان په نثر کښې د عربی رنګ شته ؛ مګردارنګ دومره کمزوری دی چه دده کلام ئې دفصاحت څخه ندی ايستلی ؛ که مونږ ورته خلك ملتفت نکړو ممکنه ده چه څوك وربانديې پوه هم نشی . سليمان اوږدې او پيچيده جملې نه مستعملوی . نوځکه دده نثرديوې طبيعی مکالمې اومصاحبې صورت غوره کړيدی . (و) بل يو بارز خصو صيت ئې دادی چه د ميان‌روښان د سبك په شا ن مقفی ا و مر دفې جملې نه جوړوی .

(ز) رسم‌الخط ئې دعربی په څېردی ؛ د پارسی د نستعليق غوندې ندی . په رسم خط کښې د (و) ، (ه) ، (ی) دليکلو پوره مراعات نه کوی . په ، ځينې ځايوکښې ئې ليکی ، او په ځينې نورو کښې يې نه ليکی . (د) ، (م) ، (ی) چه ضمائردی ، بې له (ی) څخه ئې ليکی . په (زمږ) کښې واونه ليکی . د (چه) کلمه په (ی) ليکی يعنی (چی) . د زړه جمع (زړونه) ، (زړون) ليکی (ه) نه ور کوی .

(ح) دالاندی کلمې چه د ګرځېدم ، موندل ، شوم ، هوسېد ، نو مېد ، کړ ، ګر ځېد ، کړې ، شی ، شو ، بری وکړ، زښت ، شول، ځوی ، پړشو ، وينو ، اوښی تويولې ، دی ؛ په خپل دغه رسم خط سره د زيات اهميت وړدی ځکه چه‌نن ورځ مونږ دځينو کلمواملا غلطه کړېده ، لکه ګرځېدل ، ځوی شوه چه مونږ ئې په (ز) ليکو . هوسېدل ، د ی په (ه) ليکو او مونږ ئې په (الف) ليکو .

دانوري کلمې په دغه املا سره د مصنف د خپل ځای لهجه نده .

نوداپه يوسابق اوپخوانی ادبی توحيد دلالت کوی ؛ چه دی په هغه کار بندو .

پرته دپورته بيان څخه چه مونږ وکړ، جارج مار ګين سټرن (زموږ معاصر مستشر ق چه په ناروې کښې اوسيږی ، او دپښتو دادبياتو په متعلق ښه مطالعه اوتحقيق لر ی) په خپله يوه انګريزی مقاله کښې دپښتو دادبياتو دقدامت په باب داسې ليکی :

« دراورتې دوینا څخه‌داسې معلومېږی چه دشیخ ملی) یوسف زی دخپلوطوائفو اودهغوی دفتوحاتو تاریخ چه‌دپېښور په‌وادی اونور وځایو کښې‌ېې کړیدی ، په۱۴۱۷ میلادی کال کښې یعنی ۵۲۳ کاله مخکښې ولیکلو . دا ، یودپخوانو کتابونو څخه‌دی چه زه ئې په موندلو موفق شوی یم . مگر ددېنه باید څوک دا استنباط ونه کاندې چه تردې دمخه گوندې د پښتو ادبیات نه وو . بلکه په عکس ددې اخون درویزه وائی چه زما دعصره (۱۶۰۰) میلادی کاله پورې ، چه دهغې راهیسې (۳۴۰) کاله کېږی ، دیو سفزو په لاس کښې یو مشهور کتاب چه (پاك ، یاپا کان) ئې باله ، موجودو . دا کتاب دڅوپېړیو څخه ددوی په لاس کښې متداول‌و (۱)

راورتې دپښتو دیوبل تاریخی کتاب نوم هم اخستی دی . دا کتاب خان کجور اهېږی په ۱۴۹۴ میلادی کښې (یعنی ٤٤٦ کاله دمخه تردې ؛ او۲۹ کاله دشیخ‌ملی دکتاب ترلیکلو وروسته) لیکلی دی . راوتې ویلی دی چه زما په لاس کښې دا کبر دعصر څو تصنیفو نه شته دی . مگر متأسفانه دا کبر دعصر اودهغې نه مخکښې تالیفاتو ذکرنه ، ده په خپل گرامر اونه دخپلو انتخاباتو په کتاب (کریشتامتی) کښې کړیدی . اونه دده په تراجمو کښې د دغوکتابو ذکرشته. اونه‌زه ددغو دلچسپو پښتوقلمی کتابونو په‌موندلو چه‌دده‌سره وموفق‌شوی یم (۲)-»

ددغه تېرو کتابونو او مؤلفینو څخه چه مونږ دکوم یوپه باب څه نه څه معلومات لرو ، هغه شیخ‌ملی دی ؛ نوځکه مونږ دخپل مضمون دویمه برخه دده بیان دپاره ټاکو :

دویمه برخه . شیخ ملی .

اخون درویزه په تذکره کښې شیخ ملی دشیخ آدم بن‌ملی په نامه یاد کړیدی . ددېنه معلومېږی چه نوم ئې (ادم) دی ؛ او (ملی) ئې د پلار یانیکه نوم دی ؛ نوشیخ ملی تقریباً دده فامیلی نوم شو ، چه پدې سره ئې شهرت موندلی دی . ملی دیوسف ځوی دی . یوسف دمندی ، اومندی دشیخی ، اوشیخی دکند ، او کند دشیر بون ځوی کېږی . (۳) شیخ ملی

(۱) ددې کتاب په باب مونږ ته هیڅ څرك ونه لگېد چه څه‌و، چا لیکلی و ، په څه باب کښې‌و ، اوڅه شو . داخون درویزه په تذکره اومخزن کښې هم مونږ ددغه کتاب په باب څه ونه موندل « خادم »

(۲) وگوری دجارج مارگین سطرن مضمون دخیرالبیان په‌باب (دهندوزېړو آ ثارو) په مجله کښې نشرشویدی « خادم »

(۳) تذکرة‌الابرار والاشرار .

په مندړو کښې داتمانزو دقبیلې او دا کازوله ښاخه دی . وائی چه او لاد ئې او س هم په (میني) کښې شته . (۱)

بعیده نه ده چه د صوات ملیزی همدغه (ملی) ته منسوبوی چه شیخ ور ته منسوب دی . شیخ ملی ۸۲۳ کاله مخکښې تردې یعنی په(۱۴۱۷)میلادی کال کښې ژوند کاوه . دده مدفن په اشنغر کښې دی .

داسی وایی چه شیخ ملی په دلازا کو کښې په صلاحیت اودیانت سره مشهور ؤ . دده په باب کښې دانقل کوی چه یوه ورځ ده ته یوسړی یوه حلاله کړې مرغی راوړه ، شیخ پوښتنه و کړه چه دادی چېرته نیولې ده ، سړی وویل په فلانی ځای کښې . شیخ وویل زه دا ، نه خورم . ځکه چه ددغه ځای وګړی په غلا ، لارشو کولو اوحرامو خوړلو مشهور دی ؛ کیدی شی چه د ې چرچنې ددغو خلقو دانه خوړلې وی (۲) .

همدارنګه نقل کاندي چه هر کله یوسفزیو د صوات مملکت ونیو ، ملک‌شیخ ملی دا مصلحت ولید چه ټول اولس واړه ،غټ ، ښځې اونر حساب کاندي ، اوبه دغه صورت سره صوات په دوی وویشی نوا کوزئی دعیسی‌زیوسره شپېز زره شول .

مندړهم دولس زره وختاته . مګر ننګرهاری ، لغمانی او کابلی خلك چه ددوی سره و و دوی‌ئې هم ورسره حساب کړل؛ ولې ددغه ځای خلك‌ئې په حساب کښې داخل نکړه ، او په دغه شان سره یې ویش وکړ .

وایی چه شیخ ملی د ځنکدن په وخت کښې دمجلس حاضران په خپل احوال شاهدان کړل . داسې چه ده وویل داولس هر کاروبار اوغمخورګی چه ما کړیده ؛ خاص دخدای دپاره او دصله رحم اودخپلوی دشفقت په لحاظ می کړیده ؛ نه داچه دزمانې درئیسا نو غوندې می دچانه پیسې خوړلې‌وی ؛ اودهغې دپاره می کار کړی‌وی . هو ، یودرهم می‌یاد دی چه په‌خپل عمر کښې می لاس ته راغلی‌دی ؛ مګرهغه هم خدای حاضردی چه په‌تمه اوتوقع سره زما لاس ته ندی راغلی . نوکه‌زه په‌دې وینا کښې رښتینی اوسم ، له خښتنه امیدلرم چه‌زما رسم دستور اوو یش به‌داووپښتو پورې زماداولس څخه لاړنشی . اوکه دروغجن اوسم خدای تعالی به‌ئې زر ترزره وران کاندي .

اخون درویزه وایی دغه وجه ده چه‌تراوسه پورې هیڅ سردار اومشر په دغه و یش کښې تغیر نشی کولای (۳) .

(۱) حیات افغانی .

(۲) وګوری داخون درویزه تذکرةالابرار والاشرار .

(۳) تذکرةالابرار والاشرار .

ملك شيخ ملی او شيخ احمد په دغه وخت کښې دقوم سرداران وو د دوی په قيا دت کښې يوسفزئی دننگرهار څخه پېښورته راغلی دی .

اودلته ئې دنورو قبائلوسره جنگونه کړيدی . ددوی دفتوحاتو سردصوات دمملکت پورې رسيدلی دی . چه دغه وطن ئې نيولی دی .

نو داتفاق دراوستو اوامنيت دقيام دپاره ئې په يومعقول ويش سره په قبائلي ، کور نيو اوسرونو باندې ځمکې ويشلې دی .

دشيخ ملی دويش په باب چه کوم لږشانې مفصل معلومات اروهغه داد ی چه شيخ ملی په ويش کښې اشتغر هغه محمدزوته ورکړ چه ديوسف زو دکومك دپاره په عليه ددلا زا کو پېښورته له ننگرهاره راغلی وو . دوآوه اولږه برخه دباجوړئې گيگيانوته وربه لاس کړه . اونور ملك يو سفزو او مندړوته پاتې شو . او په خپل منځکښې ئې د نفر شمار ی په حساب و و يشلو .

وائی چه ويش په دا سې شان وو چه اول په قام قام ؛ وروسته په قامو نو کښې په ټپو . بيا په ټپو کښې په دفترو ؛ او په دفترو کښې بيا په برخو ؛ او په برخوکښې هم په پنځمه ، شپږمه او څلورمه تقسيمات وشول . مندړ او يو سفزئې اوس هم ابائې ملکيت ته د شيخ د فتر وائی

دا ټول واقعات شيخ ملی په يو کتاب کښې ليکلی د ی . چه ترډېره پورې دا کتاب په پښتنوکښې متداول وو ـ خوشحال ختك هم په خپل ديوان کښې يو ځای دې کتاب ته اشارت کوی او وائی .

« په صوات کښې دی دوه څيزه که جلي دی که خفي مخز ن د درويزه دی يا دفتر دشيخ ملی »

دا کتاب چه ۵۴۳ کاله مخکښې تردې ليکلی شويدی اوس بيخی ورك دی ، اوهيڅچېری ئې پته نشته وائی چه په برټش موزيم کښې د دې کتاب قلمی نسخه شته . او هر څه چه دخان کجو را نېزی کتاب دی چه هغه هم دشيخ ملی په مو ضو عاتو په نثر ليکلی شويدی ؛ ددې کتا ب مونږ ته هيڅ پته نشته ٠ خان کجو د شيخ ملی او شيخ احمد د عصر نه وروسته دقام په ملکی او سردارئې ټاکل شوی وو ؛ اودههم دخپل قام تاريخ ليکلی دی .

تبصره : « دپښتودنثراو نثر ليکونکو تاريخ » يو اوزد کتاب کېږی . چه مونږ ئې دوې برخې دسالنامې دلوستونکو د دلچسپي دپاره دلته نشر کړې . زيات تردې په سالنامه کښې گنجا يش نه وو ؛ نو د محترمو لوستو نکو څخه خواهش کو و چه دوی دی د « پښتو د نثر او نثر ليکونکو دتاريخ » پوره اشاعت ته ، چه اميددی ژربه وشی ؛ وگوری .

د پښتو په شاو خوا کښې

ښاغلی گل پاچا خان «الفت»

څو مره چه پښتانه پخپله کړه وړه ، رنګ او بڼه کښې له نورو قومو ځنې توپیر لري او پخپلو ملي ممیزاتو او خصوصیاتو له ټولو ملتو څخه بېلېږي ، همدارنګه ئې ژبه هم له نورو ژبو ځنې بېلوالی او مستقل موجودیت لري ، چه د کومې بلې ژبې له زېږندې څخه نه شمېرل کېږي ـ مونږ دانه وایو چه پښتو له نورو ژبو سره هېڅ ډول نژدېوالی نلري او ټول لغتونه یې پخپلو تورو او حرکاتو کښې د نورو ژبو له لغاتو سره هیڅ قسم مشابهت نلري ، ځکه چه دا یو اجتماعی منل شوی قانون دی چه ملتونه د اجتماع او اختلاط له کبله د تاثیر او تاثر په سبب پخپلو عاداتو او اخلاقو ، تهذیب او معاشرت ، ظاهري او معنوي صفاتو کښې تر یوې اندازې یو له بله مناسبت پیدا کوی ، نو ددوو ژبو په کلماتو او الفاظو کښې هم سره لدې چه په اصل او ریشه کښې بېلوالی لري ، هرومرو یو راز مشابهت او قرابت لیدل کېږي مگر دا گمان باید څوک ونکړي چه ددې دواړو ژبو الفاظو سره گډ شوی دی لکه بعضې خلق چه د پښتو بعضې لغتونه په یوه ادنی مناسبت فارسي ته را کاږي او بعضې نور چه په عربي کښې څه معلومات لري هغوی ورته پخپل خیال په عربي کښې اصل پیدا کوی او پښتو یې نه گڼي .

مثلاً کمیس په اصل کښې قمیص بولي او لوبې له لعب ځنې ماخوذ گڼي او وایي چه اړېره له هلیلې ځنې اخستل شوی دی ـ دا راز اشخاص باید دې خبرې ته ملتفت کړه شي چه دغسې مشابهتونه هر ه ژبه له بلې سره لري چه که سړی ورپسې گرزي د سامي او آریائي ژبو په مینځ کښې یې هم پیدا کولی شي مگر دا سې مشابهتونه دیوې ژبې اصلیت او استقلال ته هېڅ نقصان نه رسوي او نه دیوې ژبې اهمیت او اعتبار لږوي ، که ددغسې فکر و خاوندان دا غواړي چه یوه داسې ژبه په دنیا کښې پیدا کړي چه له بلې ژبې سره هېڅ راز مشابهت ونلري نو هغوی دی اول یو داسې قوم او ملت پیدا کړي چه هغه له نورو ملتو ځنې په غړو او اعضاء ، شکل او صورت کښې بیخي بېل او جلاوی ـ هر کله چه د دوو مختلفو انواعو او اجناسو تر مینځ لکه انسان او بیزو بعضې مشابهتونه لیدل کېږي او اکثره حیوانات یو له بله شباهت لري نو دوې ژبې به ولې په بعضې الفاتو کښې سره نژدې او مشابه نه وي بالفرض که چېري لوبې له لعب ځنې جوړ شوی هم وي او ددوی خبره رښتیاوي هر کله چه یو عرب هېڅ وربا ندې نه پوهېږي او په معنی کښې یې پښتو قاموس ته اړېږي نو ولې به دالغت پښتو نه گڼو او د صحیح پښتو لغاتو په ډله کښې به یې نه شمېرو که مونږ په دغسې لرې مناسباتو پسې گرزو نو باید د پښتو ډېر لغتونه لکه : ـ

دوال ، مور ، نوم چه په انگلیسی (Wall) (وال) (Mother)(مدر) (Name) (نیم)

بلل کېږي لهپښتو وباسواوانګلیسي ته یې ور کړو ـ نوموږ باید دغه راز افکاروړک کړو اوهیڅکله خپل هغه لغات چه دغسې شباهت دنورو ژبو له لغاتو سره لري ونه رټو ، بلکه دیوه لغت ډېر لږ تغیر دهغه لغت دپښتو والي دپاره کافي و ګڼو ـ موږ باید یومقیاس او معیارو لرو چه په هغو سره تغیر باندې یولغت پښتو وبولو او پردی ورته ونه وایو ـ

زما په خیال دیوه لغت داستقلال او پښتو والي دپاره دیوه حرف تغیراوتبدیل یاتزئید او تنقیص کافي دی ، ځکه چه موږ وینو چه په همدغو سره تغیر یو لغت له بل لغت ځنې خپله معنی بېلوی لکه :ـ وتل اوختل ـ لور اوپور ـ خوراونور ـ اوپه همدغو سره تغیر باندې کال اوسال ـ سپین او سپید ـ نوی اونو ـ شپه اوشب ـ سره دمعنی له یووالي دوسره بېلېږي چه یوه ته فارسي او بل ته پښتو ویل کېږي ـ نودیوه حرف تغیر ددوو لغتو په بېلوالي کښې دوسره تاثیر لري چه که دواړه دیوې ژبې وی اومعنی یې هم یوه وی مرادف ورته ویل کېږي لکه :ـ

لمر اونمر ـ او که د بېلوژ بووی نود ترادف له عنوان لا ندې هم نه راځي او هر یو مستقل لغت ګڼل کېږي ـ داخبره هم باید پټه پاتې نشي چه زموږ مقصد د یوه حرف په تبدیل کښې یوازې صحیح حرفونه نه دي ، حروف علت هم دیوه لغت دمعنی په تبدیلولو کښې یادیوې ژبې اوبلې دلغاتو په بېلولو کښې دصحیح حرف قدر تاثیر لري ـ وګوری ! وداواړ ـ چه واو اوالف پکښې ردوبدل شوی دی په معنی کښې یې خوسره توپیر پیښ کړیدی ـ همدارنګه په نوم اونام کښې هم الف اوواودوسره اغېزه کړې ده چه یوفارسي اوبل پښتو ګڼل کېږي که موږ دخپلې ژبې خاصیتونه په نظر کښې ونیسو اودېته وګورو چه په پښتو کښې دیوه حرکت په تغیر او تبدیل هم یو لغت له بل ځنې په معنی کښې بېلېږي لکه :ـ تلل اوتـلـل ـ چه یو په مـعنی د(رفتن) اوبل په معنی د(وزن کردن) دی یاتله په معنی د(ترازو) اوتله په معنی د(کف پا) همدارنګه سور په معنی د (سرخ) او سور په معنی د (سوار) چه یوازې دزور او زور کې په اعتباراودمعروف اومجهول واوپه لحاظ بې معنی یخی یواه بله بېله شوې ده نو باید داومنو چه په همدغو سره تغیر یو لغت له فارسي ځنې هم بېلېږي اوپښتو کېدی شي لکه :ـ نرچه په پښتو کښې په زور کې ویل کېږي اودفارسي له نرځنې په آهنګ کښې ډېر تو پیر پیدا کوی

مرادف لغات:ـ

په هره ژبه کښې داسې لغات پیدا کېږي چه په معنی کښې هیڅ توپیر نلري او دلفظ په اعتبار ډېر فرق لري ، دې راز لغاتو ته مرادف اوهم معنی لغات ویل کېږي چه دژبې د ادبیاتو دپاره لوی خدمت کوی ـ که داراز لغات په یوه ژبه کښې نه وی او دهری معنی دپاره یو لغت وی نوهر څوسره چه هغه معنی په یوه مضمون کښې مکرر بېږې هغو سره به هغه لفظ هم مکرر کېږي اوداخو څرګنده خبره ده چه دیوه لفظ ډېر تکرار خلق نه خوښوی او سامعه ورځنې

نفرت کوی نو همدغه مرادف لغات دی چه د کلام شناعت او لفظی تکرار ور کوی او له بېخوندۍ څخه یی ساتی، نو په هره ژبه کښې چه مرادف لغات لږ وی هلته لیکوال مجبوره کېږی چه د کومی بلی نژدی ژبی لغات د دغه تکرار د لری کولو دپاره استعمال کړی لکه په فارسی کښې چه لیکوال په یوه لیکه کښې له اغماض او په بله کښې له چشم پوشۍ څخه کار اخلی، کله دشمنی او کله عداوت استعمالوی ځکه چه مرادف لغات دومره نلری چه د دوی احتیاجات پوره کړی شی. په پښتو کښې دا ډول لغتونه خورا ډېر دی چه پښتنو ته یی بر سېره د په نثر لیکلو شعر هم آسانه کړی دی چه په وزن او قافیه کښې ډېره مرسته ور سره کوی، که یوه کلمه په یوه ځای کښې د بیت وزن خرابوی یا خو قافیه کېږی نه هرو مرو په هغه معنی یوه بله کلمه پیدا کېږی چه له وزن او قافیې سره موافقت وکړی. نو مونږ د خپلو مرادفو لغاتو د ډېروالی دعوه سره له اسنادو کوو او ورباندی خوشحاله یو مگر خپل بعضی لیکوال نکی دي خواته هم ملتفت کوو چه په پښتو کښې بعضی داسی لغات هم شته چه په معنی کښې سره نژدې دی مگر بیخی یو نه دی، مونږ باید خپلو لغاتو ته ښه ځیر شو او د معنی په ټاکلو کښې یی ډېر دقت وکړو ځکه چه زمونږ د ژبی په اصل کښې هم ډېر دقت شوی دی او ډېر نازك شیان د یوې معنی په تعین کښې سنجول شوی دی.

زمونږ په ژبه کښې شکول او شلول په ظاهری او اول نظر باندی سری ته مرادف معلومېږی مگر که لږ دقت وکړو راته څرگندېږی چه په هر ځای کښې د شکولو په عوض شلول نشو استعمالولی مثلاً د انار شکولو په عوض انار شلول نشو ویلی او نه ثوك د دې په ځای چه غلو وشکولم ـ غلو وشلولم ـ وایی ـ همدارنگه لوېدل او ړنگېدل سره لدې چه په بعضې موافعو کښې یو د بل په عوض استعمالېږی مگر داسې مرادف ورته نه ویل کېږی چه هېڅ فرق ونلری ـ مونږ داوایو چه زه ولوېدم مگر دانه وایو چه زه ړنگ شوم همدغه شان په پښتو کښې غټ او پېړ ډېر فرق لری:ـ مونږ غټه خبره، غټ کتاب، غټه مڼه ویلی شو مگر پېړه خبره یا پېړه مڼه نشو ویلی دا ځکه چه دا دواړه لغتونه په معنی کښې یو نری فرق لری چه په لمړی نظر نه لیدل کېږی.

که مونږ د خپلی ژبې دقایقو ته نظر وکړو ډېر داسی لغات شته چه مونږ یې مرادف گڼو او په معنی کښې توپیر لری ـ له کومه وخته چه زه خپلی ژبی ته ښه ځیر شوی یم ما ته د داسی ډېرو لغاتو ترمینځ فرق ښکاره شوی دی چه ما به پخوا د مرادفو په ډله کښې راوستل او په هیڅ ډول فرق ورته نه قایلېدلم. ما تر یو وخته پوری پراوگرم بیخی یو شی گڼل او هېڅ فرق می پکښې نشو لیدلی مگر اوس گمان کوم چه پړ به اصلاً د الزام او مدعی ښکاره ملامتیا ته ویل کېږی چه د دلیل او برهان په اثر کښې وی او گرم هغه چا ته وایی چه د چا په حق کښې مقصر وی که څه هم د هغه قصور په دلایلو چا نه وی ثابت کړی د همدې لامله مونږ وایو چه ما احمد پړ کړی دی او دا څوك نه وایی

چه ما احمد گرم کړی دی ـ داسې ډېر لغوی او اصطلاحی فرقونه زمونږ په لغاتو کښې شته چه باید مونږ یې پخپل قاموس کښې مراعات وکړو مګر مونږ لا ترا و سه پورې ورته پوره نه یو ملتفت شوی او دیقین په ډول ورباندې حکم نشو کولی، ددې لوی سبب دادی چه مونږ خپله ژبه د فارسی په هنداره کښې وینو او له فارسی څخه د پښتو ترجمانی غواړو ، نو هر کله چه د خپلو بعضو لغاتو په مقابل کښې فارسی لفظ پیدا نکړو هر و مرو یې له یوه بل لفظ سره چه په معنی کښې ورته نژدې وی مرادف ګڼو او په فرق پسې یې نه ګرزو .

مونږ باید خپلو الفاظو ته ښه ځیر شو او ټول کیفیتونه یې په نظر کښې ونیسو چه مونږ ته د خپلې ژبې ټول دقایق او اسرار کشف شی ـ زمونږ په ژبه کښې ډېر داسې معانی په نظر کښې نیول شوی او بسیط کلمات ورته وضع شوی دی چه په بعضې نورو ژبو کښې ورځنی یا په مرکبو الفاظو تعبیر کېږی او یا بیخی بې تعبیره پاتې کېږی .

مثلاً که مونږ وغواړو چه له خپلو بعضو لغاتو لکه :ـ کړېدل، زغمل ، ګالل ـ په فارسی تعبیر وکړو بې لدې نه چه دوه یا درې لفظونه یو ځای کړو د کړېدل په ځای به آتش غم سوختن وو ایو او د زغمل په عوض هضم نمودن غم و قهر وو ایو او همدغه شان له ګالل څخه هم په یوې جملې نیم او نیمګله تعبیر وکړو بله چاره نلرو، مونږ مجبور یو چه له وراره څخه په فارسی په پسر برادر تعبیر وکړو او وریره په دختر برادر ترجمه کړو، مونږ له نا کامه د پښتو له دوه لغتونه لکه ځوان او ځلمی په فارسی کښې په جوان تعبیر کوو سره له دې چه جوان یوازې د ځوان ترجمه ده او مونږ په پښتو کښې دا نشو ویلی چه دا آس ځلمی دی سره له دې چه ځوان ورته ویل کېږی ، نو معلومه خبره ده چه د ضرورت له کبله له ځلمی څخه په جوان سره تعبیر کوو او له نا کامه د مشر ترجمه په کلان باندی کوو چه د لوی په معنی دی که څه هم داوی په ځای مشر نشو ویلی او هیڅکله لوی غر ته مشر غر نه وایو .

په پښتو کښې داسې ډېر مثالونه شته چه ددې ژبې لغوی او اصطلاحی وسعت او هغه وقت چه د معنی په باریکو فرقو کښې شوی دی پوره څرګندوی . دې خبری ته ماېر وسږ کال هم د کابل په سالنامه کښې اشاره کړېده او س بیا دخپلې ژبې لیکوال یا لوستکی ورته ملتفت کوم چه دوی خپل لغات په هماغه کیف وېږنی چه اری یې او سر سری ور ته ونه ګوری او پدې هم یقین وکړی چه مونږ خپل ټول افکار او هغه معانی چه زمونږ په زړه کښې ګرزی په بله ژبه پوره نشو څرګندولی .

د پښتو ادبی خصوصیات :ـ

زمونږ داعنوان ددومره اوږ دوبحثو نووړ دی چه سری پکښې ډېری مقالې او کتاب لیکلی شی او له مختلفو لاروپه دغه موضوع کښې داخلېدی شی ، پدې موضوع کښې پښتنو پوهانو ډېر ښه او قیمتی بحثونه کړی دی او ماهم کله کله پکښې برخه اخستېده ، مګر هر کله چه

دموضوع اهميت راته ډېرزيات معلومېږي اويقين لرم چه ددې موضوع حق پداسې ډېرو مقالو باندې نه ادا کېږي نودا راته ښه ښکاري چه بايد هرڅوك چه کله کو مي خبري ته ملتفت کېږي که څه هم جزوي وي دياد داشت په ډول دې دمطبوعاتو په پراخه لمن کښې وساتي نودهمدې لامله غواړم چه يدې ځاى کښې هم بعضې خبرې خپلو ښاغلو لوستونکوته وړاندې کړم:

دا معلومه خبره ده چه هرقوم او هرملت ځانته شعور او يومخصوص تفکر لري ، دهمدې لامله ښه اوبد ، جمال او ښايست ، خوند اولذت دټولو قومو په نظر کښې يوشان نه وي اونه يوشي په يوه اندازه هرملت ته محبوب او منلى وي ، همدغه سبب دى چه دهر قوم معشوقه او دهروطن ميوه بېل بېل صفتونه او رنګونه لري .

که مونږ دهرملك دمحبوبې ستاينه له نظره تېره کړو والبته مقتضا دخيالات او کلمات به واروو او دابه راته ښکاره شي چه هرڅوك ددنيا مخلوقات او شيان دخپلو عينکو په رنګ وينې ، يوقوم توري سترګى اوتوروپښتان خوښوي اوبل قوم په شنوسترګو اوژېړو وېښتا نو زړه بايلي ادبيات يامنظوم او منثور اشعار هم که ديوه ملت اوقوم له شعور او تفکر سره موافقت لري هغه دهغه ملت مخصوص او خپل ادب بلل کېږي چه د ملت ټول معنوي صفات او فکري پنګه ورځنې معلومېږي ، داراز ادب دملت په روح کښې اثر اواغېزه کوي ، ځکه چه د غه ادب ددوى خپل شعور او احساس وي چه په يوه داسې پيرايه کښې ورځنې تعبير شوي وي چه ددوى له حيات سره پوره تطبيق کېږي .

وګورئى ! يوپښتون چه دسحر له مخې باغ ته ورځي اودباغ ددروازې له بهرته کېدو سره سم دګلانو بوى اوښه وزمه پرې لګېږي اووينې چه باغوانان دګلو ګېډې دباندې باسي نو دغه حال پداسې ډول تصوير کوي چه دده له حيات سره پوره موافقت لري ، ده ته سمدلاسه هغه وخت وريه يادېږي چه درباط دروازه به خلاصه شوه اوددوى قافله به ورځنې وتله دخپل مقصد په لوربه روانېدل نوځکه وايي :ـ

دغنچې درباط دريه واکېده دى قافله درنګ وبو درومي سبا شه

(شيدا)

همدغه شان يوننګيالى پښتون چه ټول عمريې په ښه ويشتلو کښې تېرشوى دى اوتل يې له غشي اوليندۍ سره کارو ، کله چه خپلې معشوقې ته خپل عاشقانه ثبات بيانوي او هغه له خپلو هغوجفاګانو خبروي چه له ده سره يې کړې دي اوهروخت يې دده زړګى زخمي کړيدى ، نوبيدې الفاظو ورته وايي :

دهدف په شان مې آه ترخولې ونه خوت که زده کړې دى په ما تير اندازي ده

(شيدا)

په بل ځای کښې زمونږ د ملي ژبې یو بل شاعر چه خپل قوم ته د حلم یو ښه اخلاقي درس ورکوی نو په داسې ډول دغه مضمون اداکوی چه د پښتنو په ذوق پوره برابر دی او دهغوی په نظر کښې ښه ښکاره کېږی نو پدې ډول الفاظو کښې دامدعا ښرگندوی :-

د دوران دحاد ثاتو غشی نه خوری — هر حلیم چه اغوندی دحلم زغره

(عبدالقادر خان)

هر کله چه پښتنو ته حلم لکه زغره داسې معرفی شی چه دوی تل ورته په جنگو او جگړو کښې احتیاج لری باید په هر قیمت چه وی هر ومرودغه ښه لباس ترلاسه کړی او د دنیا د حادثاتو له غشو وربانديځان وساتی .

داراز مضامین به البته دهری ژبې په شعر او ادب کښې راغلی وی مگر په کوم نظر چه ورته پښتنو شاعرانو کتلی دی نوروادیبانو بهورته نه وی کتلی ځکه چه دهر قوم شعور او تفکر بیل او جلادی ، داسی ډېر پیښېږی چه یو شی دځوملتو په نزد محبوب وی مگر دانه کېږی چه ټول یې یوراز وستائی او یوډول تعبیر ورځنی و کړی ، داځکه چه هر شی ډېرې جنبې لری چه څوك یې په یوه لحاظ اوڅوك یې په بل لحاظ خوښوی - نو مونږ ه سره ولدې چه یو مضمون په پښتو او کومه بله ژبه کښې هم اداشوی وی دخپل ادب خصوصیت او خپله ملی قریحه یکښې پېژندلی شو او خپل یا پردی تخیل راته له ورا ښرگندېږی .

مونږ باید یوازی په همدغومره خبره چه یو مضمون زمونږ په ادب او د نورو په ادبیاتو کښې هم راغلی خپل ادب ونه کڼو او دا ونه وایو چه زمونږ ادب دکوم بل ادب له تاثیر لاندی راغلی دی ، ځکه چه داسی هیڅکله نه کېږی چه دیوه ملت په ادبیاتو کښې ټول داسی مضامین وی چه دبل ملت په ادب کښې بیخی نه وی - لکه څنگه چه مونږ بعضی اخلاق او صفات خوښوو او صدق وفاراته ښه ښکاره کیږی همدغه شان کېږی چه یوه بل قوم ته هم دغه شیان گران او محبوب وی ، نو همدغه یو مضمون به زمونږ او دیوه بل قوم په ادب دواړو کښې راغلی وی مگر که مونږ ورته ښه ځیر شو دخپل تفکر طرز اوډول یکښې په ښه شان پېژندلی شو او یو هېږو چه پدې مضمون کښې زمونږ مخصوصی قریحې ډېر تصرف کړیدی چه زمونږ ادب یې له نورو ځنی ممتاز کړی او بیل کړی دی .

زمونږ ادب یو طبیعی رنگ او له حقیقت سره ډېر قرابت لری ، زمونږ ادب له لنډو او متلو ځنی نیولې ترغزلیاتو پوری یو منطقی شکل لری :

وگوری ! کله چه کوم پښتون شاعر خپل قوم ته دمشرانو او لویو خلقو داطاعت او پیروی درس ورکوی رد به او بې دلیله ورته نه وایی چه :-

« خطای بزرگان گرفتن خطا است » او نه د تحکم په ډول ورته وایی چه تاسی

دمحض اطاعت لامله ورځي ته شپه اولمرته سپوږمۍ ووائي ، ځکه چه پښتانه داراز خبرې نشي مڼلې اوغاړه ورته نږدې ، نودوی ته بايدهره خبره دمشورې اومصلحت په ډول او په معقول طور وويل شي لکه چه کاظم خان شيدا وايي :-

سرگردان کاندی گرداب خلاف دبحر　　　　پير وی دلو يو ده بې مضرته

داهم زمونږ دادب خصوصيت دی چه اکثره مضمونونه په طبعی هنداره کښې ښئي :- کله گڼې ځنگلو نه اوډك سندونه پخپلو ادبياتو کښې دمثال په ډول راوړی ، کله دغروز رکې اوهوسۍ ، دهوا مرغان اوتور ماران يادوی ، اوکله داسمان ستوري اوسپوږمۍ او دلوړو غرو سرونه ستائي .

دغه راز شيان که څه هم دنورو په ادبياتو کښې هم شته اولنږ يادشوی دی مگر په هغه اندازه چه په پښتو ادب کښې ليدل کېږي په بل ادب کښې نه ليدل کېږي ، که مونږ دپښتنو په عام او عاميانه ادب کښې غور وکړو همدغه شيان ددوی دادب اساس بلل کېږي چه دوی پخپل شعور انتخاب کړيدي .

دپښتنو په لنډيو اونارو کښې داشيان ډېر يادشوی او ډېر ښه مضامين په دغه طبيعي پيرايه کښې د کنايې په ډول ادا شويدي .

وگورئ ! يو پښتون هيڅکله له محتسب سره خبرې نه کوی اونه يې نوم په خوله اخلي ، سپوږمۍ ته خطاب کوی او محتسب په غوږوهي :-

سپوږمۍ دخدای روی مې دروړی　　　　په دوه مينو پسې مه وړه مشلو نه

همدغه شان کله چه پښتانه ديوه چاغلط شهرت په لغته وهي اوغواړي چه حقيقت ښکاره کړي نو وايي :-

دطوطي هسې خولگۍ سره ده　　　　دباغ گلونه ټول بورا خوړلي دينه

همدغه راز کله چه د چاله بدنيتۍ شکايت کوی په ډېر نزاکت اويوه ادبي پيرايه کښې دامضمون په دې ډول ادا کوی :-

بورا به خدای په گلو موړ کا　　　　باغوانه ستانيمگړې نيت مې ژړوينه

دغه راز بليغه اداا ويو مطلب په ښه شان راوړل چه دادب جوهر بلل کېږي دپښتنو په عام ادب کښې زښت ډېر مثالونه لری چه مونږ به يې که خدای کول يو وخت دادبي تبصرې له عنوان لاندې سره له تفصيله راوړو .

لنډۍ

یا

یازموږ د ر وحیاتو او ښېگړو نماینده

ښاغلی محمد گل خان «نوری»

مقدمه ، د لنډیو تعریف ، د لنډیو تاریخ او د دوی دشروع منبع ، لنډۍ څنگه زموږ دهوا د نمایندگی کوی ؟ - دلنډیو ویش پر مضمون باندی ، دلنډیو او زان .

مقدمه

څرگنده ده چه د هر ملك او مملکت ادبیات دهغه مملکت دآب هوا ښخه نمایندگی کوی او دهغه مملکت دوگړو احساسات اوغریزه او خوی اوخاصیت ښئی ؛ همدغه رنگه د هر مملکت مخصوص شیان دهغه مملکت په ادبیاتو کی زیاته اغېزه کوی ، ځکه چه یو شاعر دیوه شعر دجوړولو او ویلو په وخت کی دغه دخپل محیط اوملك مخصوص شیان وینی ، که څه هم دی دخپل محیط دشیانو دتشبیه او استعارې قصد هم نه لری ، مگر دغه شیان اودغه محیط چه دده په سترگو کښېوزی طبیعی دی چه دی ودې ته اړم کوی اوگماری ئې چه دغه شیان دی په خپل شعر کی دتشبیه یا داستعارې په ډول مستعمل اووایی و گوری ! په هغه ځای کی چه توری غالبوزی ، اوماران اوپیلان ډېر دی ، له همدغه جهة دوی توری ښونی په غالبوزو سره تشبیه اوستایی ، اودمعشوق پزه کله دطوطی په مشوکه او کله دپیل په شونډك سره تشبیه کوی ، چه دا تشبیه زموږ په محیط کی دمذمت اودرخشند پر ډول مستعملیږی وایی چه دپلانی پزه لکه دپیل شو نډك .

همدغه رنگه دعربو ملك چه گرده غرونه ، ریگونه ، دښتونه دی ، اوا کثره شنې و نی نستته یکښ ، اوباران کم کم پراوری ، اوملك ئې ډېرتو ددی ، اوپه هغه ملك کی گاوزان اوهوسۍ ، اوښان ، او شتر مرغ او د خرماو نی ډېری دی ، نو ځکه دوی دخپل معشوق سترگی د گاوز اوهوسیو په سترگو سره ستائی اوښونی ئې په سکرو سره تشبیه کوی ، اوتور شونډان دوی ډېر حسن اوښایست بولی ، تردې حده چه ځنی کسان اوری لا په رنجو توروی چه وایی بیخی ښه وایسی ، اوغاښونه کله کله چه سپین وی په ژلیو اوژیړ غاښونه په گل بابونه سره چه یوژیړ گل دی زموږ په وطن کی هم ستة تشبیه کوی ، او توره اوریځ اوباران او بریښنا دسخی په لاس

سره چه ترپټورا وتلی وی تشبیه کوی وایی چه دارحم پرموز پاشی ، اوغرو نه اوډا گو نه او اوښان اودخرما ونی په خپلو اشعاروکی ډېرمستعملوی : دمسافر په استعاره کی وایی « اقتعدت سنام الغربته » زه سپورسولم دغربت اومسافری پر بوك .

هم پدغه ډول دهرملت شاعرانه تخیلات ، اوستاینی بېلی بېلی دی ، ځنی تور رنگ‌خو ښوی ، ځنی سپین او ځنی ژیړ ، لکه په کالو کښی چه دهر ملت ذوق بېل دی ، د غسی هم دد وی شاعرا نه تـلا زمات او داداء طرزاو دستا ینی وډ اوضاع گو ښی گو ښی د ی ، او هر څوك خپل خو ښ ستا یی !

وگوری ! که داروپا یوفصیح شاعر که په یوه جزیره کی یاد دریاب پرغاړه او سینز ی اوشعر وایی ، دی ضرور دهمدغه داوبوڅپې اوباډا سکی ؛ کب نیوونکو تورونه ، اودلمر لوېده اولمر خاته په اوبو کی : او ددریاب دغاړی شنه ځنگلونه په خپل شعر کی په استعاره ر اوړی، اود کښتیو چلېده او دبادوان سرپی اوددوی دلیری راتگ منظره په خپل شعر کی ستایی دالاڅه کوې ! په ا کثرو ملتو کی توری سترگی اوتور وېښتان دحسن اودښایست او دښکلی توب غوره ارکان بلل کیږی، سره لېدې ، هلته شنې اوزرغونې سترگی ، اوسره وژیړوېښتان دوی خوښوی اوتعریف ئې کوی :

وگوری ! یوغربی شاعر (لارماتین) دشاعر مثال پهڅه ډول سره اوپه څه شی ئې تشبیه کړی دی : شاعر لکه مسافرمرغه چه هیڅکله نه‌ددریاب پرغاړه ځاله جوړوی ، اونه دځنگله پرښاخلو ځای نیسی ، ازاد ددر یابو پرڅپو اوړ تیر یږی ، او ددریاب دغاړی څخه لیر ی رېز کوی ، وگړی یوازی دده زړه وړونکی اواز پېژنی وبس .

که دامثال او دشاعر معرفی موږ مثلاً دهند دیوه شاعر له فکره سره مقابله کو ، تاسی به ئې ووینی چه څومره فرق لری ، اودغه ټول دمحیط اغېزې دی چه دشعراؤ پر فکر ئې کوی ، بیدل خپل ځان دیوه شاعر په حیث داسی ښیی .

فطرت بیدل همان آئینهٔ معجز نماست   هر سخن کز خامه‌ات میجوشد الهام‌است وبس
معنی بلند من فهم تند می خواهد   سیر فکرم آسان نیست کوهم وکتل دارم

افغانستان یا په بل‌ښه عبارت سره دپښتنو سپېڅلی هوادکه څه‌هم یوغرنی مملکت گڼل‌سوی دی، منگرسره له دې ډول‌ډول برخی‌هم لر ی - یعنی هم سمی لری، هم غرونه ، هم هوا ری لری ، هم شېلې لری ، هم زنگلونه اوهم‌شنه باغونه ، شنې والې اوزرغونې مځکی ، اوښایسته ښکلی‌ښکلی گلان اوښې ښې‌خوږې‌میوې‌اوسرې‌وسپینی‌مڼې ، اوخوازه‌خوازه انگور اوسره‌سره انارو شفتالو اونور . . . لری ، اوپه همدې باغو کی جگ جگ چنارونه ، سېرونه ، جگی جگی اوښتی اولوړ لوړ سپېداران ولاړدی - اودهمدې‌هو ادپه غرو اودښتو کی هو سی او کبلیان ،

اوزمریان اوښه ښه مرغان لکه زرکې ، تمځری ، بازان ، سیسی ، اوپه باغوکې یې کوتری ، بلبلان ، میناگانې گرزی اوښه ښه ریږونه باندی کوی پرچونیږی .

دپښتنو دپښتو اشعار یاپه بل عبارت دپښتنو ملی لنډۍ چه داطافت اوپښتنوالی او ښو مزو اوجوش اوحرارت څخه ډکې دی خود همدغه دافغانستان دسپېڅلی محیط اثر دی چه زموږ هرپښتون ئې شاعر گرزولی اوپرژبه ئې جاری کیږی ی او دوی ئې په ډېره مزه او خو ند او دجوشه ډك آواز سره وایی . له همدې لامله ددې ادبیاتو بلکه دپښتنو د عمو مو ادبیاتو او دنوری دنیا دادبیاتو ترمنځ څه توپیرسته .

دابه پریږدو ، اوس به نوخپل مطلب اومرادته وگرزو چه دلنډۍ تعریف څه شی دی ؟ اوزموږ دلنډیو تاریخ کم دی اودکمه وخته څخه ویلی سوی اواصل منبع او اساس ئې د کمه ځایه څخه دی ؟ اولنډۍ زموږ دهوا دځنگه نمایندگی کوی ؟ د لنډیو او زان کم دی او پرکمو مضمونو و یئلی سوی اوڅه مضمونونه لری :

دلنډۍ تعریف او معنی ئې :

لنډۍ په لغت کې یو ه ډول لوېشتکی مارته وایی چه ډېر ضابطه ماردی ؛ اکثره دپاړ وگر تراوده نه لاندی کیږی اونه ئې نیولای سی ، چه زما پخیال په فارسو (کورمار) ورته وایی - اوبل لنډ په معنی دکوتاه دی چه مونث ئې لنډه ویله کیږه - هرکله چه دنسبت یې په مذ کره صیغه پوری ومنبلی نولنډی چه مونث ئې لنډۍ ده وایه کیږی - یعنی هغه شی چه لنډوی ، مثلاً لنډی قلم لنډی سړی ، لنډۍ رسۍ ، لنډۍ ښځه ؛ څرنگه چه ددې رقم شعرهم لمړی مسری په بحر اوسیلاب کې تردوهمی مسری لنډه ده نوځکه ئې همداشعر په لنډۍ سره بللی دی ؛ یاداچه په دې شعرکې یوډول تاثیر پروت دی چه په هسی اروېدوسره پرارو پدونکی یوراز اغېزه کوی چه پخوله ئې تعریف نه کیږی اواکثره پښتانه ئې په محض اروېدوسره په ژړا کیږی ، اوپه زړه کې ئې یوسوی پیداسی ، نوځکه ئې دهغی لنډۍ نوم چه په معنی دمارده پردی شعر ایښی دی .

قلم په لابس گوتی می ریږدی   د عاشقۍ لنډۍ پر زړه وهلی یمه

مسترراورتی چه یولوی پښتو پیژندونکی انگلیسی عالم دی ، اوپرپښتوژبه اودپښتوپر اشعاروئې زړه بایللی دی هم دپورته قول تائیدکوی او ددې لنډیو په باب کې داسی لیکی :

« دپښتویوډول ترکیبی اشعاردی چه دولاړی موزیکې په ذریعه ویل کیږی ، خورا دجوشه او حرارته ډك دی اوماته ددې په ذریعه خپل و طنی اوملی سروزونه را پیاد یږی ، هغه وخت چه زه په پېښورکی اوسېدلم خورا ډېر میدغه اشعار ولیکل » :

دلنډيو تاريخ اوددوی منبع :

زموږ ملي پښتو ژبه نوي دتکامل په میدان کې پښه ایږدی ، اوترنن روڼې پوری ددې په ادبیاتو اواشعاروکی دکومی څخه تحقیق نه دی سوی ، نوځکه لنډۍ هم د تحقیق اوتاریخ لەرویه نەدی معلومی چه دکمه تاریخه څخه شروع سوی اوویلی سوی دی ، فعلاً خود الندۍ زموږدټولو پښتنومشترك مال دی ، کەزوړدی کەووړ، کەنردی کەښځه کەځوان دی کەسپین ږیری دغه لنډۍ وایی ، اودقدیمه څخه ئې پخوالوکی جاری سوی دی ، اودپښتنو هر سړی چه ئې چیری واروی پيژنی ئې چەدغه لنډۍ وایی اوپه ډېره مزه غوږ پرنیسی او خوند ځنی اخلی دځینو لنډیو مضمون پر دې دلالت کوی چه همدغه لنډۍ ډېری قدیمی دی :- دپښتنو دعروج اوخروج زمانه خوهمدغه دشیخ حمید لودی نهضت دی په (٤ قرن هجری کی) چەوروسته ئې دغزنی دشاهنشانو عصر دی ، دخانجهان لودی قلمی تاریخ او همدغه رنګه حافظ محبت خان په (١٨٠٥ ع) کال په ریاض المحبت کی لیکلی چه دهند لمړی اسلامی فاتح محمد بن قاسم چه په (٩٣ ه) کی ئې پرهند حمله وکړه ، دپښتنو ملی ټولۍ له ده سره وې (په دې سالنامه کښې دپښتو شعر دسبکونو برخه وګوری) .

نو په همدې روایت سره دپښتنو دعروج اوخروج زمانه دبنی اومیه وزمانې ته رسیږی .
اوس وګوری دالاندی لنډۍ :

چه دخانو لښکری راسی ... زه به ګومل ته دخپل یار دیدن له ځمه

ګومل دروه دغرو په سلسله کې یوەمشهوره دره ده چەدهند دفاتحینو لارده ؛ اوملك خانو دسلطان محمود غزنوی په زمانه کې دپښتنو دمشهورو سردارانو څخه دی ، چه خورشید جهان اودسعادتخان تورترین خصایل السعادت طبع د (١٢٩٧ ه) هم ددەنوم دهغەعصر دلویوسر دارانو په ټولۍ کې لیکلی دی (تفصیل ئې دسبکونو پەبحث کښې وګوری) .

داپورته ناره دیوې مینې پښتنې دخوله څخه ده چەتوریالی مین ئې دملك خانو لښکر سره دهند دفتح دپاره تللی دی ، اوداغواړی چه دګومل درې ته چەدهند دفاتحینو لارده د خپل مین ځی ته ورسی ، اوپه همدغه انتظار کې ده چەنن او سبا به راځی .

مستر راورټی دپښتومین دریاض المحبت پەحواله سره لیکلی دی : څرنګه چه سبکتګین غزنوی (٣٦٧ ه) دپښتنو زوم ؤ ، نوځکه دده عسکر هم پښتانه وه - څنګه چەپس لەده څخه دده زوی اسماعیل باچاسو - پښتانه دخپل خوریی محمود پەحمایت ودریدله ، چەدمحمود ټوله لویی لوبی فتح ددې غیر تمن ملت دمټه پەزور سره وې ، او همدغه رنګه سلطان محمود هم خپله خور دپښتنو ویوه لوی مشهوره سردار ملك شهو ته ورکړې وه .

لەدې پورته بیان څخه څرګندیږی چه دالنډۍ په هم هغه ٨٠٠ یا ٩ سوه کاله دمخه کی

لاوې اودهغه وخته څخه تراوسه پورې ژوندی پاته دی ؛ بلکه ژوندی څه چه په ډېر برم ئې تراوسه پورې ځان را رسولی دی .

ځنې پښتانه وايي چه دالنډی دمومن‌جان اوشیرینو دنقل څخه یادطالب‌جان دقصې څخه ویلی سوی دی اواصل منبع ئې همدغه دوې قصې دی، وروسته ئې عمومیت‌میندلی‌دی اوپه‌ټولو پښتنوکې تیتی سوی دی ، تردې‌پورې چه‌دپښتنو هرسړی که‌نردی که‌ښځه‌که‌بی‌سواده‌دی که باسواده دی ددې لنډیو شاعر بلل کیږی او وايي‌ئې ؛ هـو کې ! دمـومن جـان دقصې او دطالب جان دنقل ناري خو عيناً همدغه لنډی دی چه نن روځ او اوس ویلی کیږی ، منګر دېد مرغه دمومن‌جان اودطالب جان دقصوتاریخ هم نه‌دی معلوم‌چه‌په‌کم‌عصرکې‌داعاشقان‌اوداپهلوانان‌تیرسوی دی اوپه څه ڈول وه ؛ دونه قدر معلوم دی چه مومن‌جان اوشیرینودقندهاروه اوچه دمومن جان اوشیرینوقبر یوځای اوس فعلاً دقندهار وښارته نژدی دښار دقبلې وخواته تقریباً یونیم کروه دملا صاحب دادپه غونډی کلی کې پریوه‌اوږه غونډۍ دی چه ډېرخلق ئې‌زیارت‌له ورځي . اوددغې غونډۍ دلاندی ئې کلی‌دی .

هرکله چه‌مومن‌جان داکازامنوشهید لي ښخاوه‌يي، نودموږپه امرسره ئې‌دی ددغې‌غونډۍ پرسرښخ کې . لکه‌چه موریې داناره پرکړې‌ده :

مومن پرلوړه غونډۍ کښېږدی
چه‌خواره‌مورئې‌هرسهارزیارت کوينه

ددې قصې تاریخ نه دی معلوم چه په کم وخت کې اودچاپه عصر کې وه ؛ منګر په هندوستان کې دهغه باچادلور چه‌مومن جان دمار څخه خلاصه کړی‌وه ، اودا دده پر اخلاص اومړانه مینه‌وه ، ددې ناري څخه‌دونه‌قدر معلومیږی چه‌داقصه دمغلي با چهانو دنهضت په‌عصرکې تېره سوې‌ده لکه داچه وایي

ځوانانو ننګ را باندی وکی
پلارمی مغل‌دی ما ښامارلره ورویینه

دمومن‌جان اوشیرینو نوره قصه‌دی په ملی هنداره کې وکتله سی ، دطالب جان قصه هم په‌قندهارکې یوه‌مشهوره عشقی قصه‌ده چه‌ناري‌ئې عیناً دغه دنن روځي لنډی‌دی چه‌ویلی‌کیږی که‌خدای‌کول ژردی چه‌زه‌داقصه‌ولیکم اوبس له طبع ئې محترم لوستونکی‌ولولی .

د مومن‌جان او دطالب‌جان د قصې څخه داڅرګندیږی چه لنډی اول د قندهار د محیط اووګړوڅخه‌شروع‌سوی دی اصلی‌منبع‌یې زابل‌دی ، اووروسته یی دپښتنونورو ځایو لکه سوات بنیر ، تیرا ، پېښور ، جلال‌آباد ته‌نقل‌کړی دی ، اوپه هغو ځایوکې هم تیتی سوی او شهرت ئې‌میندلی دی .

لنډۍ څنګه زموږ دهوا دنماینده ګي کوي ؟

دمخه موهم وویل چه دهرمملکت او دهرملت ادبیات دهغه ملت داحساساتو یوه مجموعه ده چه دیوه شاعر دخولې څخه راوتلې ده ؛ هرشاعر دخپل محیط تر تاثیر لاندې وي ، که دجغرافیې له حیثه وي ، یادآب وهوا له کبله وي څرنګه چه شاعر په خپل محیط کې دهمدغه محیط شیانویني نو ددغه شیانو فکر اوتخیل دده په شعر کې ځای نیسي ؛ اودده دشعر څخه دهغه محیط آب وهوا او جغرافیایي کیفیت اودهغه محیط دوګړ واحساسات اوغریزه او دهغو اداب او اخلاق اوعشق اوعلاقه دورا ځایه معلومېږي .

وګورئ ! ددې لاندې لنډیو څخه دپښتنو کم احساسات او کمه غریزه کم خاصیت او نور څه شي معلومېږي ؟

زلمی ولاړ توری تر ملا دی   غزاله ځي پر خپل وطن سرور کوینه

دانو هغه ساعت دی چه یو ه زلمی توریالی نوی واده کړی دی اودائې دواده لمړی روځ ده دغزا زغ دی ځلمیان ډلې ډلې ملاتړلي ولاړ دي چه اوس نورهې کېږي دې زلمي هم ملاتړلې غواړي چه دخپلو توریالیوورڼو سره غزاته ولاړ سي اوپر خپل ګران وطن سرور کي ؛ اوس د کوره راوزي اوپر خپلې میني چه اوس ئې سترګي سره روڼي سوي دي داپورته ناره کوي ؛ اودده نوې مینه دده دلنډۍ اوناري په جواب کې لاندې لنډۍ وايي .

که تور اوربل مي میراثېږي   ددین غزاده جانان نه مني کومه

پرسپین میدان به درسره یم   زه پښتنه له تورونه تر پلم مینه

په همدغه ګړی مین اومینه دواړه دجنګ میدان ته ځي ، اومینه یې همهغه دناوي توب په کالو کي ده ، هر کله چه دجنګ میدان ته رسېږي مین یې توره لاتیکي څخه کاږي اوجنګ ته ورګډېږي مینې ته ئې داحالت اومړانه خوند ور کوي اوناره پر کوي :

تر دې تیره توره دی جار سم   دغلیم وینې بیوه ګرانه مینه

ځوان توریالی دیوه دښمن سروهي سپینه توره ددښمن په وینو سره کېږي مینه ئې بیاناره پر کوي :

په وینو رنګ توره دی راوړه   راسه په سروشنډوئې زه دریا که کمه

زلمی دخپلې مینې په ناره دهوښه وزي لکه وزی زمري پر دښمن په ډېر شوق حملې کوي ، نابېره مردك راځي او دده دارمان ډك پر زړه ګي مبتلي اودی دوطن په مینه کې د شهادت شربت چښي ناوکۍ ئې ناره پر کوي : -

جانان مي سرپر وطن کښېښو   په تاردزلفو به کفن ورله ګنډمه

وروسته ئې مینه ناوکۍ هم ورسره لوېږي پر هغه ځای خپل روح پر خپل خوازه وطن نثار کوي . دمیو ندقصه خوهر چاته معلومه ده چه ددوشنبې ورځ او (۱۲۹۷ هـ) دبرات دمیاشتې اولسم

دی ، دمیوند په دښت کی دښمن پروت دی اوپښتانه غواړی چه مات اوورك ئې کی ، او پښتانه زلمیان اوپښتنې زلمیانی دجنګ میدان ته راوتلی دی ، مګر دوبی دی سورتك دی او به هم دښمن نیولی دی ، تږدې دې چه غازیان اوغازیانی ټوله شهیدانی سی ، یوه پیغله دملی غروره څخه ډ که ده راځی لکه زړور قومندان ودې پښتنو جنګیالیوته څنګه بولی ور کوی :

که په میوند کی شهید نه سوی ... خدای ږولالیه بی ننګی له دی ساتینه

وروسته له دې نارې څخه پر دښمن مخامخ ورځغلی اوناره پر کوی :

خال به دیار دوینو کښیږدم ... چه شنکی باغ کی ګل ګلاب وشرموینه

داپر غازیانو دونه اغیزه کوی چه دمرګ دحاله ژوندی کیږی اودښمن ماتوی ، ددې قسم لنډیو همدغه قدر پورته نمونه بس ده ؛ اوڅه څه به ئې دفخر اوحماسه تر عنوان لاندی ووینی .

دپورته لنډیو څخه دپښتنو غیرت ، دپښتنو مړانه ، دپښتنو مینه دوطن سره ، دپښتنو توره لکه لمر داسی ځر ګندیږی ځرنګه چه دپښتنو طبیعی محیط یعنی پښتون خوا (افغانستان) په عمومی طور سره مثلی سوی دی چه یوغرنی ملك دی ، اودجغرافیې عالمان همداوایی چه افغانستان غرنی مملکت دی ، اوپښتانه هم په دغه غرواودغو غرو په لمنو اوشپلو کی اوسیږی ، نو ځکه همداغیرت اودا مړانه اوتوریالی توب ، اوپروطن ځان جارونه دهمدغو سپېرواوتورو غرو اثر دی چه په دوی کی سوی دی ؛ ځکه چه دغرو اوسیدونکی تل داغواړی چه موږ دی ازادیو او دچاتر چپلاخه دی نه یو لاندی اودغرو په اوسیدونکو کی تل غیرت ، زړه ورتوب پروت وی ، بلڅه ذکر اوفکر نه لری بیله مړانی اوتوری اوسر ښندنی ؛ داخودغه زموږ دغرو تاثیر ووچه وموو ایه ، اوس هغه برخه وایو چه دخپل محیط شیان ئې په لنډیو کی ویلی دی دمخه موهم وویل چه هر شاعر دخپل محیط شیان وینی او هغه شیان په خپلو اشعارو کی داستعاری اوتشبیهاتو پر ډول په خپل شعر کی طبیعی ستایی - و ګوری زموږ ملی شاعرانو دخپل ملك شیان څنګه اوپه څه نزاکت سره په خپلو لنډیو کی طبیعی ویلی او راوړی دی :

دمین ګیږدی په غره کی اودمینی ګیږدی لاندی ده دخپلی ګیږدی څخه ناره پر خپل مین کوی :

دغره پر سر دی ځاله و کړه ... لکه سره زرکه ړنګه بنګه به در ځمه

همدارنګه یی مین دغره پر کمره ولاړ اوتږی دی مینه اوبه ورووړی اوناره پر کوی :

پاس پر کمره ولاړه ګله ... نصیب دچاپې او به زه در خېژ ومه

په دې ځای کی مینه پر کمره پاس ولاړه ده مین لاندی دغره په لمن کی وینی ناره پر کوی :

دغره دسره می سهی کړی ... پرې به دی نږوم د ګیږدی تر پېڅو لونه

دلته بیامینه کښته دغره په لمن کی ګرزی ، اومین ئې دلوړی ځا کی څخه ددی شین خال وینی ناره پر کوی :

شین خال دی ستوری د سهیل دی — دلوړو غرو پر سر ئې مېناوی کړه گلو نه
خوله دی تو پك خندادی ټك دی — د زنی خال خودی مړدك ودی ویشتمه
زما دی ټو ل عمر په دار کی — لکه هوسۍ پر مېږ تون شپې تېر ومه

په دې ناره د مین هیڅ ادرم پر مینی نه کیږی ؛ دغره دڅاکی ښخه بله ناره پر کوی چه ته ماته نه گورې نو زه هم باك نه در کوم اوورو سته له څاکی ښخه کښېنه کیږی تر یو ه ډېره نهامیږی :

ځان به دلویو غرو غرڅه کړم — داستا له مینی ښخه به زړه و صبر ومه

چه مین ئې تر گړ نگک کوزیږی مینه ئې ستر گی وراړوی ورته گوری اودا ناره پر کو ی :

دستر گو باز می درایله کی — ستاد دیدن کوتری واوښتې تر غرو نه

و گوری ! په لمړۍ لنډۍ کی اشنای په مرغه سره اوځان ئې په زر که سره تشبیه کړی دی ، او په دوهمه لنډۍ کی ئې اشنای په گل سره اوځان ئې په باغوان سره ستایلی دی اوپه دریمه لنډۍ کی یې دمینی خال په سهیل اوځان ئې دغرو په گلا نو اوپه پنځمه لنډۍ کی دمین هغه خپل پښتنی جوش او د توریالی توب غریزه راسر بېره سو ې د ه ، مینی کړه وړه اوخندا اوخال ئې په ښنگه نزاکت سره ویلی او لکه د جنگک په میدان کی خپل ځان ئې مغلوب او مات چه د زوه پر سر په مړدك و ویشت سی او بیا ئې خپله بې قراری د هو سۍ په بی قر اری سره تشبیه کړې ده اوو روسته ځان دغره دغرڅه په څېر ځنی نیهامه وی اومینه ئې خپل دید په باز او دده دید په کوتره سره وایی. څرنگه چه په دغسی ځای کی لکه چه پورته موویل طبعاً بل شی نسته بیله با ز اوزر کی اوهو سۍ اودغرو اوړی څاکی اودغرو گلان نو ، نو ځکه همدادی چه مین اومینی دالنډ ی په طبیعی ډول سره ویلی اودغه دخپل محیط شیان یې په استعار واو تشبیه سره پکښی ستایلی دی .

لکه چه دمخه موهم وویل افغانستان زیات پر دغو جگو غرو ښه شنه شنه باغونه گلان او ډ دل ډول جگی و نی اورنگارنگک خوږې مېوې ، اوزرغونه ښونه ، اوهر راز طبیعی مزایا اومناظر هم لری نو ددې دښودلو دپاره هم یو ه یوه لنډۍ دنمونې پر ډول لیکو که نه وی خو په زرها و دی دلته کله ځائیږی :

مخ دی د سرو گلا نو باغ دی — ما ښام سهار او ښکی شبنم پر تو یومه
زما جا نان گـل د گـلا ب د ی — خزان یې مه کې الهی تازه گـلو نه
په اصل گل کی گـل گـلاب دی — کم اصل گل که بو یوم ډك دی باغونه
گـلاب بـا چـا نرگس وزیر دی — داښو گـل می شـاهزاده دمخه ځینه
د کـافر گـل پشان کنږه سوې — چه راسمیږې روځ به نیمه تېرو ینه
خدا یه ما گـل د گـل گـلا ب کې — چه دجانان ما په غیږ کی پا ڼی پا ڼی سمه
گـل د گـلا ب سیو ر ی دولی — بوی دسنځلی خوب دپیغلی پر لا سونه

زړګی می څنګه پر ګرار سی　　　پر بستر اوړی لکه یو خروار ګلو نه
مخ دی ګلاب ستر ګی نرګس دی　　　داتورو زلفو دی سنبل وشر ما و نه
صورت دی سپین کمیس دی شین دی　　　لکه نرګس ډنډرئي شین سپین ئي ګو لو نه
خلق د ګل غو ټی ته شپې کی　　　ماد سمسوره باغه واخیسته لاسو نه
باغ ته دی تله مناسب نه دی　　　پخپله ګل ئي ګل دی ستا سلام له ځینه
لکه ریدی ګل به تری جوړ سی　　　که دی پرلنډه زنه ووهل خالو نه
یاد لاله پر ګل شبنم دی　　　یائي دمخ پر کنارو خواي راځینه
ماد شمشاد ونه ګڼلی　　　ځکه می ځان درپسی غوټه کی مینه
نتکئ دی سره جلوئي شین دی　　　لکه شمشاد باندی چه تاك ختلی وینه
له خپله ځانه می اور واخیست　　　لکه ښېتر دسلو کالوایره سومه
سردی له هرې ونی هسك دی　　　چناره ولی نه راوړې دخیال ګلو نه
خدای دی زما دلاس مڼه که　　　چه له همز ولو سره ځم تابو یو مه
زموږ د وطن ښه پسرلیه!　　　پر سپېره دښت دی وپا شله ژیړ ګلونه
پسرلی به ستاد کبره خوار سی　　　په زرغونو جستو دی مات کړه ژیړ ګلونه
د پسرلی میږی ولیري　　　چه سره ګډه سی په مین اور لګو ینه

لنډه داچه داسې لنډۍ خوپه زړو دی دلته کله ځائیږی چه زموږ دهواد او زموږ دو ګړو داخلاقو او عاداتو اونورو مزیاتو نمایندګی کوی چه دا وروسته به ئي دلنډیو دتقسیم په اوستری برخه کی څه نه څه لږ لږ راسی.

دا یوه خبره دی هم پټه پاته نه وی چه پښتانه که څه هم اکثره دغرو اوسېدونکی دی منګر سره له دې ددوی دملی لنډیو څخه دا ښکاری چه ددوی وروسته ترمړانی او سرښندنی اوغیرت اوشجاعت اوزړه ورتوب دعلم او عرفان شوق اومینه زیاته لری او په علم اوپه عالم فخر کوی تر بې علمه سړی ئي عالم خوښ دی، اوپه علم پسی ډېره هڅه کوی که څه هم علم په ډېر لیری ځایو کی لاس ته ورځی اوعلم پکښی حاصلیږی دوی هلته پسی ځی اوعلم ځانته حاصلوی؛ د پښتنو په ښځو کی هم عالمانی وې اوخپلو مینا نوته یې دعلم تشویق ورکاوه، معانی اوبدیع وبیان اومنطق ته ئي زیاته مینه درلوده.

دعلم دتشویق اودعلم دکولو اودحاصلو اودعلم دښه ګڼلو لنډۍ خو ډیری دی منګر که دنمونې دپاره هم دلته یو څو لنډۍ ولیکو بده به نوی :

جانانه ولوله ملا سه　　　نجنو پغور را کی چه یاردی امی سو نه
چیر ته چه علم حاصلیږی　　　هلته به خاوری کمه غوښې و هډونه

علم دریاب طالب اوبازدی — یا به ځان غرق کی یا به وباسی لعلونه
علم می قلف دی دپو لادو — فکر کلی ده په وروورو ئې خلاصومه
علم تفصیل پویه ده گرانه — زه سرگردان دکافیې دلاری سومه
زما دعلم تاوان راکه — چه په سروشنډودی خندل امی دی کړمه
زما د علم نصیب نسته — ځوک چه مېن سی ځنی پاته سی علمونه
سرراپورته که د کتابه — ستاد کتاب تراشوډېر دی زما خالونه
سرراپوته که د کتاب — په ستر گوړوند سې پر کتاب دروختمه
زما د علم نصیب نسته — دغم ساعت دی په سفرېې تېرومه
زما جانان دی دوری بند کی — تقریر دی ښه سه پښتور لویه عالمه
په تصور کی می زړه خوږین سو — څو دتصدیق مقام را ځی خاوری به یمه
د مطول طالب به یار کم — چه دی شپې کی زه دلیل پر تېرومه
راسه زما د پلار طالب سه — تر مطول به دی زه ور سومه
خاوری به ستاد پلار طالب سم — زه مطول وخیالی دواړ لومه
راسه دعلم رتبه واخله — دنادانۍ په کار کی مه گرزه مینه
هلکه خدای که به ملاسې — پر کتاب پروت یې یادوې شنکی خالونه
یامی د ښه علم ښښتن کړې — یامی دعمر پاڼې ژیړه کې چه مرمه
طالبان واړه ملایان سوه • — زما عاصی پر کتاب پر یوتل گرزونه
هر ځای چه عام حاصلیږی — زه به هغه ځای ته پر سر باندی ور ځمه
طالبان واړه ملایان کړی . — عبث ئې مه کې دټول عمر زحمتونه

دپورته لنډ یوڅخه خوښه تراخر گندیږی چه پښتانه دعلم شوقیان او پر علم مین وه ، منگر دبده مرغه زما په خیال چه معلم یی نه دراود، سره له دغه په سوو پرته له دینی او مذهبی عالمانو څخه فلسفی او نور عالمان هم پکښ سته اوهم پکښ تېر سوی دی ،

لنډۍ پر کمو مضمو نوویشلی سوی دی ؟ یا

دلنډیو ادبی او معنوی ویش :

څرگنده ده چه زموږ ملی لنډۍ خو طبیعی جوړی سوی او ویلی سوی دی ؛ او هیڅ دتصنع قلم په دوی کی نه دی گرزېدلی ، ټوله پر ملی ذوق زموږ عمومو پښتنو جوړی کړی اوویلی دی نو ځکه په دوی کی هر ډول مضمون اوهر قسم ادب پروت دی ، اوپه دوی کی زموږ ملی مزایاوی ، اوزموږ دژبی ادبی مزیات او استعداد په خرورو سته ، وگوری ! بېله پېښو او تقلید څخه او بېبله دې چه دچا پر پله تللی وی طبعا دارستو پر ادبی ویش یعنی پر (۹)

برخو منطقي اشعارو سمی دی لکه فخر او حماسه، عشق او غرام، مدح او صفت، ذم او هجو، مرثیه یا ساندی، جدیات هزلی یا ټوکی او مسخري، هزلیات جدی یا په ټوکو سره پر بدو عادا تو حمله او تنقید، مصیبت او نوحه، مضحکه ټوکی؛ اودعربو ادبی وېش لکه تهدید یا بېرونه تصوفی اشعار، عتاب یا ادبی ترټنه، اعتذار، ادب او حکمت او نورلا هم زیات اقسام لري، داتطبیق یا زیادت زموږ دملی لنډیو اوزموږ دملی ادبیاتو یو اعجاز دی چه زموږ سپېڅلو پښتنو طبعاً کړی دی نو اوس به موږ دپورته اقسامو یوه یوه نمونه څولنډۍ ولیکو.

فخر او حماسه

توری به نه کړو نو به څه کړو
په رنجك تور په وینو سور سي
ټکر ټکر په تورو را سي
په تو ر تو پك و یشتلی ر ا سي
یارمی په جنګ کی فتح وکړه
ځان به سل ځای کنتري کنتري کم

چه مو شید ي د پښتني رودلی دینه
د بدنامی احوال دی مه را ځه مینه
چه پر هارونه دی ګندم خوله در کومه
دبي ننګی احوال دی مه را ځه مینه
ما ته پر کور نجونی مچۍ سمو ینه
وطنه تا به له دښمنه څخه سا تمه

عشقی او غرامی

پر بام ولاړه یم زنګېږم
که دی زما دیدن په کار دی
پر لاری ځم سر می زنګېږی
باغ له دی تله مناسب نه دی
اسمان په ستورو ښایسته دی

دخو به نه یم د یار غم غلطو مه
دو لپي غاړه اجاره وا خله مینه
دخو به نه یم دیار غم می زنګوینه
پخپله ګل ئې ګل دی ستا سلام له ځینه
لکه د پیغلی نجلۍ غاړه په خالونه

مدح او ستاینه

د پیغلی خو له د جنت ور دی
لکه ریدی ګل به تر ي جوړ سی
زما جانان ګل د ګلاب دی
پښتنو بیا بګړۍ کښږي کړي
د اکبر خان غازی په توره
که جهان مړی اکبر دی نه مری
تله د لمر اسمان له راغله

د جنت وره ته هر مو من طمع لرینه
که دی پر لنډه زنه وو هل خالونه
خزان ئې مه کې الهی تازه ګلونه
پر د ښمنانو به بیا جوړ کی ناتارونه
وطن رڼا سو د ښمنان په ماتې ځینه
یوخو ښه ځوان دی بل ئې کړی جهادونه
ما چه دا ستا حسن د لمر سره تا لنه

ذم او هجو

ګل د بورا سره ښائيږی
مناسب نه دی چه کارګان ئې بويونه

موزی له جنګه تر پله وکړه
پر برنی ور کړی خوله پښېمانه يمه

ښاغلی يو ځله پر ځای مری
موزيګی هر ساعت پر ځای بېځايه مرينه

بورا د ګل سره جوړيږی
ګو نګټه مه ګرزه د ګلو پر سرونه

موزی دی خوب پر پلنګ نه کا
حق د هغو دی چه وطن په تورو خورينه

مرثيه يا ساندی

ګلان د خاور پيدا کېږی
زما لالی تر ګل نازک خاوروله ځينه

ستر ګی يې مه پټوی خلقو
روح ئې معطل دی بی وفايار يادوينه

پر نيلی سپور ښه را غلې ځوانه
مومن خان مړ دی په هوا ژاړی مرغيه

ماول له غمه به دی مړ سم
مرګ په نېټه دی دروغجنه سوم مينه

ما له قلم مشوانۍ راوړی
د يار تاريخ د زړه په وينو وليکمه

که به زما دعا قبليږی
مولادی درکی په جنت کی ښه ځايونه

جديات هزلی ياټوکی او مسخرې

موزيګی بيا مړانه وکړه
په ايرومړ خرېيې په توره ووا هنه

تر نيمو شپو را تګ دی جارسم
لکه چغال چه کوټی چرګی له ورځينه

موزيګی ستر ګی د لېوه دی
دارډ کاته يې دغوايی زده کړی دينه

زړه مې نری سو لکه لونه
د سهار بادې ښور وی لکه لکړه

هزليات جدی يا په ټوکو سره پر بدو عادتو حمله

راځه چه دواړه ملنګان سو
چرس به وهو چرګان به جنګ اره ساتونه

د موزيګی نخښه ښکاره ده
خولۍ يې خيری ککری يې لمروهينه

مصيبت او ژړا

ارمان ارمان لا خانه مؤمنه
ارمان مې دادی خانه مړمې کړې پخپله

قبر ئې ښه پرې که استاده
مومن پردېس دی پکښې تېر به کی کلونه

ادې راکښېنه اور رابل که
دمومن خان په وينو رنګ سوه بالښتونه

گورستان سل گزه کوهی دی
جانان کوز یږی د نا کام په تناوونه
د پاسه دوې جنازې راغلې
د مومن‌خان جنازه پیغلی* نجنونی وړینه
یا سین شروع کی ملا یانو
چه‌مومن خان دز کندن سګلی وهینه

مضحکی یا خندار اوستو نکی‌توکی:

د غره د سره می راتوپ کړه
بو دی ولاړه شر منیان خسیا نو ینه
د پلار زانګو می زنګو له
ناڅا په زغ سوچه نیکه دی پیدا سونه
ځو انا نو زور پربزګری کی
سپینی پا یڅې‌درو پو څلی ورانو ینه
توری وهم بې ننګه نه یم
نن می ګیدړ اره وهلی سنګر ونه

تهدیه یا بېړونه :

دپښتنو دښمنی مه کړی
بیا به ناري وهی چه ورك سووله وطنه
یوارخو ماله په‌غېږ راسه
چه داسمان ستوری په ورځ درو وینمه
موږ توله یوپښتون‌یادیږو
که بیګانه توپیر راوړی سرئې وهو نه

تصوف او موعظه :

عالمه یو تربل جاریږی
دنیا فانی ده بیا به وکی ارمانونه
دنیاله پاك دګناه راغلم
اوس دګناه پېټی پر سر خاورو له ځمه
پر پیغمبر می سلام وایه
امت دی ډوب سو دګناه په دریابونه
عمر تیریږی په‌شپو روځو
زه نه پوهېږم چه اخر ورسید نه
په اخرت کی به‌ناري کم
چه زه نا دان وم په ګناه نه پوهېدمه
پر شرع‌ټینګ‌دپاك‌حضرت شه
روځ دمحشر سته شفاعت به دی کوینه
که‌جنت‌غواړی عبادت کړه
بی عبادته مو نده نسی جنتو نه

عتاب یا ادبی ترټنه :

چه ماویل هغه‌دی نه کړه
خاوری ایرې‌سوې اوس‌دی بادراپسی‌وړینه
مسلما نی په چا کی نسته
دلاس بنګړی می خر خوی ما ژړوینه
ولی‌دی به راسره وکړه
ما په دنیا کی طمع وه چه څوك لرمه

اعتذار :

جانانه‌راسه چه‌خوله‌درکم
بیګاه می مه‌په خوب لیدې وبېر بدمه

زه گرمه یم نا گاره نه یم | د مرور جانان وپښتو ته به ور ځمه
مخ په مېوند کله پټیږی | ظالمه یاره سلامی و لاړ یمه

ادب یاحکمت :

تردې عنوان لاندی خورا ډېراشعا راځی چه دټولو لیکل مشکل دی او اکثره فلسفی افکار اوپند اونصیحت پکښی بیانیږی لکه دا :

کهٔزحمت وړې راحت به مومې | بیله زحمته راحت چا مو ندلی وینه
تل به زحمت پسی راحت وی | چه چا زحمت لیدلی وی راحت به وینه
پر زحمت صبر کوه یاره | چه ترې یوڅکی لیری سی رحمت به سینه
یو خو می دا نصیحت واوره | چه له پخلا د ښمنه ځان ساته مینه
د مسا فرو آزار مه وړه | بیا به ناري وهی چه وسوم په او رونه

لنډه داچه په لنډیو کی پرته له دې پورته مضمونو څخه نور ډېر اقسام سته : لکه تبر یك، خوش بینی بدبینی ، تحذیر ، تحریص ، تشویق ، محرومی ، مایوسی ، فراق ، وصال او نور اونور چه دلته دټولو لیکل پوها ځنی جوړیږی ؛ کهٔخدای کول ژر به دلنډیو یوه مجموعه چه ما ټولی کړی دی چاپ به سی او ولوستونکو ته به وړاندی سی :

دلنډیو اوزان :

دمخه موهم وویل چه لنډۍ یولنډ شعردی چه دوې خواوی لری ، اوله برخه ئې لنډه ده چه ۹ سیلا به لری ، اودوهمه برخه ئې لنژخه اوږده ده چه ۱۳ سېلا به لری ، په هرډول وزن اوپه هره لهجه کی تردغو سېلابونه زیاتیږی اونه کمیږی ؛ داطبیعی شعریالنډۍ دآهنگ اوږغ او دهرډول وزن تابع دی ، پرهر ډول چه ئې ادوې اوړی ، او همدالنډۍ په پښتنو کی پرډول ډول مخصوص آهنگ او وزنو ویلی کیږی اوغالباً دپښتنو په هرګوټ اوهرځای کی په بیل بیل آهنگ اووزن لری ، مثلاً تیراهی، شلگری ، گرمسېری ، پېښوری ، قندهاری، وردگی ، اونور نور ...

بلکه دالاڅه چه یو په قندهار کی پرلس دولس ډوله ویلی کیږی ، لمرۍ مسرۍ ئې بېل وزن اودوهمه مسرۍ ئې بېل وزن لری په هره لهجه اوپه هروزن چه وی ؛ لنډۍ یو بل مزیت هم لری چه هغه څه شی دی ؟ دادی چه څوك یومرجع یاپه بل عبارت سره کسر یا سرو ر ورجوړ کی - وروسته لنډۍ پسی وایی بیا کسرو مرجع وایی بیالنډۍ پسی وایی چه تقریباً داډول دغزل ووزن ته نږدې کیږی چه څوك څوك ودې ته نیمکی وایی چه داډول دپښتو دشعر په اقسامو کی خورا لوړ مقام لری . لنډۍ دپښتنو دموسیقی اوتغنی هغه ممیزی او داهمیت غړی دی او په

هر رنگه سروز کې ویلی کیږي خصوصاً دنیمکیو پرصورت خو په سروز کي ښځې په سرې اورلګوي .

دلنډیو پهوزن یا پهبل عبارت سره دلنډۍ په سیلابو کې دوزن دبدلیدو پهوخت کې ځنې زوائد حروف لکه : هی‌هی ، ها ، هو ، وی ، اوه اونور . . . . ورلویږي ؛ یعنی که څوك و غواړي چه لنډۍ پرخپله مخصوصه لهجه یا پرخپل مخصوص وزن ووایي ، یائې دپښتنو دبلی‌قبیلې پروزن وایي ، پردوه ډوله ئې‌وایي :- یو داچه دغه پورته حروف دلنډۍ دسیلابو پهمینځ کې‌وراچوی ؛ دوهم داچه دلنډۍ دلمړۍ مسرۍ یاد دوهمی مسرۍ بعضی سیلابونه مکرریا پهمد اواوږدوالی سره وایي ؛ یائې ځنې لمړۍ یادمنځ یااوستري کلمې‌مکرری مکری‌وایي؛ افسوس‌دی چه‌داوزن‌اوآهنګ‌دقلم په‌څوکه نه‌ښوول کیږي ، دادهغی جذب‌الصوت دآلی کاردی چه‌ږغ ځبیښي او بیائې بیرته دبرق دموج پهذریعه هواته ورکوي اوپه اروپه‌ونکو ئې اروي ، منلر سره لهدې پهموږ د مجبورۍ په سبب څوډوله دلنډۍ وزنونه دپورته تفصیل سره سم لاندی ولیکو :

(۱) هآ ـ آسمان‌ته‌لار« وآی »اسمان‌ته‌لار« وی » لاردختونسته‌آو- هی‌دمځکی‌سر « وآی » دمځکی سر « وی » سردی راته بلی آهاهآ ـ بلی لمبې کینه .

(۲) که‌شپه‌دزلفوپسی‌نه‌وای که‌شپه دزلفو پسی نه وای لمری یې آ ، دمخ آ ، به جهان تول ، سیز آلی وونه .	هره مسری دوه کرته

(۳) اسمان په ستورو آ ـ ستورو ښایسته دآی
« وی » لکه دپیغلی آ ـ پیغلی نجلی غاړه ـ غاړه پهخالو آنه

(٤) مومنه ځه آ ، ځه الله دی مل سه
خولګی می‌ستاده کهزه خاوری ـ خاوری سم مینه

(٥) ښه دی چه یوپښتون یادیږ آو اوه
ورك دی پردی سی آ « جانه » چه‌وطن « وی » وطن موشر مو آینه

(٦) غاړول پیاد « وآی » یادستا دز خسآرکی
پردامان سری « وآی » سری پیالی دمیو « اهاهآ »میونو شو آینه

(۷) دنجلی مخ آ پردآی وطن دی ـ پردآی وطن دی
څوك چه پردی « وآی » ملکونه خوری « وی » سربه آ پرزد یناو

(۸) هآ جانان په ځین کی‌راته کوزسو
دجستو ، څوکی ، لګه ، وم ، خوله ، ورکه ، ومه

(۹) تر دېوال دوې ګوتې سر لوړکه آو(۱)

دزنې خال به ، دی دېوال ، آو وسولوينه

بسته داوزنونه خوډېر د ی څه فائده چه ليکم ئې ځکه چه ددغو تورو څخه اوازنه راوزی چه څوك ېې واروی اومنګ ورته ولاړسی ! پردې اوسترې ليکه به ګرد سره مضمون بس کو . دا وو زموږ دلنډيو سر سر کی بيان چه پهډېر لنډډول سره موو ليکی ـ مګر په اوسترې کی دمحترمو لوستونکو څخه عفو غواړم کهچيرې دګوتې نيو لو ځای پکښې کی وی ؛ ځکه چه اولنی وايي: « تشه لاسه دښمن می ته ئې » تر ان روځی پوری پر ته له ښاغلی حبيبی او جلالی او زمرلای څخه چا څه نه وه پزليکلی اونه څه نور ماخذ وو . ددی درو ښاغلو څخه تشکر کوم چه ماد دو ی دمضمونو څخه په طلوع افغان اودکابل په سالنامه کی ځای ځای څهنه څه استفاده وکړه وبس .

(۱) د دغو لنډيو دو زنو په ښو ولو کی چه دغه مد ونه (آ) دی د اواز د اوږ دولو اوکشولو اودوزن ښوولو دپاره دی .

د دارو بوټي او له هغو څخه

دمعالجې اونور کارونه آخیستل

ښاغلی میاانوارالدین خان منتظم دپښتو کورس

دپښتنو دانښه احساسات وګوري ، چه دخپل ژوندانه دهو سائی دپاره ئې خور ازیار ، او زحمت ایستلی دی ، چه له خپل وطنی ، او کورنیو بوټو څخه ئې دعلاج معالجې دپاره ښې ښې نتیجې آخیستې دی .

دټولو پښتنو داعقیده اودستور دی چه په دوی کښې څوك ناروغه شي هره ناجوړی چه وی ، دوی دخپل علاج معالجې کارله بوټو څخه آخلی ، او ټول علاجونه ئې تجربې ته رسولی دی !

هغه بوټی چه پښتانه دمختلفو مرضونو علاجونو دپاره له هغو څخه کار آخلی په دې لاندینی ډول سره دی :

د دارو بوټی : –

شړی بوټی – شمکی-جینجر – کماچوخرخوږ اصیل ګندېری ، کم اصل ګندېری – خماز وره سپلمی – شینشوبی – دخوږغز ، اوی غز- دخوږ خروه – ګز کپانه – پرهر پانه – کورکونیئې پنه پراك – برباك – بوټیکه – سپانده – سپیر کی ، کازې نیلې – دنیا – پیاز – وزه –ګلبخور (اوګره ټینګی) کورې بوټی – زوال ، کوتی لال ، لړم بوټی ، غوائې ژبه ، شلخی ، بنفشه مستیاره ، اغزکی ، ترخه ، وله ، بکیانه ، ممانه ، کور بوټی ، سپیرکی بوټی ، کر کنه

شړی بوټی :

شړی بوټی په پسرلی کښې دپټیو په پولو ، او کاو خواو شا کښې راشین کېږی ، کم وخت چه اوربشی زیړی شی نودشړی بوټی دانې پخې شی ، دهغه کلی ښځې ، اوځنی سړی هم هغه شړی بوټی له بېخه راباسی ، نمرته ئې آچوی ، چه دوه درې ورځې تېری شی بیائې په لرګی باندی وهی ، او ټکوی ئې چه هغه دانې ورڅخه توی شی !

هغه دانې په چج ، یا په شکاره بادوی ، اوپاکوی ئې ، دغو دانوته اکثریه پښتانه خاکشیر وائی ، اودشینو ارو دعلاقی خلك ورته دشړی تخم وائی .

خاکشیر ، یا په بل عبارت دشړی تخم دریزش ، اوګیره کېدلو ، دمهې تبې ، همدا رنګه دقبضیت دپاره دنورو مرضونو دپاره دخوږ وچایو سره ئې خوری خوچه دوه درې وخته ئې دخوږ وچایو سره وخوری ریزش – او ګیره کېدل – مهه تبه – کوخی (یعنی قبضیت) ئې ورکېږی – اوروغ رمټ شی .

شمکی :

دشمکی بوټی دمنی پهوخت کښېدېروی شنه ګلو نه نیسی په پولو په ولو ، اولښتیو باندی ولاړوی - دشینوارو دعلاقی خلق شمکی ورتهوائي ، اونور خلق کاسنی ورته وائی .

دهرچا چه شپېږي ، یاددریمی ورځیتبی ګېږی - یاخوزیږی وربانديږ اوښتی وی نو خلق هغه ته وائی چه لس ، اتهورځې پله پسې دشمکی بوټی دېښخه راباسه ، په چا کوئې دېښخ پوټکی په دوه لپو اوبو کښې په کټوری ، یا کنډول کښې خیشته وه : هرسبائې اوماښیګری ئې چښه - دغه ناروغه سړې چه څو ورځې پله پسې داعمل و کړی تبه ، اوزیږی په سترګو هم نه وینی روغ رمټ شی !

جینجړ : -

دجینجړ بوټی هم دپسرلی په وخت په پولو او پټیو کښې راشین کېږی واړه ، واړه سره ګلو نه نیسی - دشینوارو دعلاقی خلق جینجړ ورته وائی - اونور خلق ورته شاطره وائی .

پرچاچه لړمې راخېژی ، یاخوئې وجود خارښت کوی ، یاسره څه پرې راوخېږی - دغه دجنجړ بوټی څوورځی پله پسې هرسبائی اوماز یګری راشکوی ، ټکوی یې نیم ګلاس قدر اوبه ترې باسی اوهغه چښی فی‌الحال ئې هغه لړمې ، خارښت ، سره څه جوړېږی - جنجړ ددې مرضونو دپاره اکسیر اعظم دی .

دکماچو بوټی : -

دابوټی هم په پسرلی کی راشین کېږی وړو کی غوندی شین بوټی دی دکلو پر خوا اوشا اوپټیو کښې‌وی ، خوچهمنیشی نوبیاسرې دانې ونیسی - پرچا چهسره څه راښکاره‌شی اودا کماچو وټکوی ، اوبهئې وباسی اوهغه سره څه پرې غوړوی دوه درې وخته چه داعمل وکړی هغه سره څه ئې جوړ ېږی -

یونانی طبیبان دکماچو دانې په جوشاندو کښې استعمالوی .

خرغوز : -

خرغوز خو یوسپېره بوټی دی چه دخپرقدر پاڼې لری دابوټی هم په خوړونو ، اودپټیو په پولو دپسرلی په وخت کښې راشین کېږی ؛ چه څه قدر رالوی شی نوبیا یوغټ قوی غندل (ډنډر) نیسی تقریباً دسړی دنیمائی قدر اوږدېږی هغه غندل بیازیړ . زیړ ګلونه نیسی .

دخرغوز دبوټی خوبائی داده : پرچا چه مرداری دانی وخېژی ، نوخوك ورته وائی چه دخرغوز پاڼې راوړه ، سوری تهئې وچې کړه بیائې مېده کړه اوپرهغو دانوئې دوړه‌وه

دانې به دې وچې کلکې شي اوجوړې به شي - هغه سړی خوهمغه سی کوی - هغه دانې ئې وچېږی اوجوړ ېږی .

کم اصل گنډېری :-

کم اصل گنډېری اکثریه خلق ئې په باغونو کښې ئې کری دگلاب پرډول سره گلونه نیسی . دچا چه دنزلې مرض وی نوهغه سړی دهغه گنډېری گلونه راشکوی اوسوری ته ئې وچوی بیائې میده وی ، او دنسوار و پر ډول ئې په پوزو سو نوی - څو ورځې چه دغسی عمل وکړی هغه نزله ئې ورکېږی .

اصیل گنډېری :-

اصل گنډېری په دښتو کښې راشین کېږی - سپین واړه گلونه نیسی په‌چاچه مرداری دانې راختلې وی نو هغه سړی څلور پنځه ورځې پله پسې د گنډېری دبوټی درې‌څلور پاڼې په هر سبائی اومازیگری راوړی تکوی یې‌اوبه تری باسی څه‌قدر نوری اوبه هم ور سره گډه وی چه یو نیمه پیاله اوبه ترې جوړې شی او هغه اوبه چښی څلور پنځه ورځې چه دغسی عمل وکړی هغه مرداری دانې ئې‌وچېږی ، اوجوړ ېږی .

که څوک‌ددانو په‌نسبت‌یانور څه‌پره زلی‌وی اوله‌بدغنز څخه ویرېږی اودهغه کم اصل گنډېری پاڼې راوړی وچې ئې کړی اوهغو دانویاپرهرته ئې‌دودوی هغه دانې ، اوپرهر ئې جوړېږی اوبدغنز پرې اثر نه کوی .

که پرچا باندی خنځه (شنځه) راوخېژی چه‌لاسر ئې نه‌وی کړی نوهغه سړی د گنډېری پاڼې راوړی تکوی ئې ، اوخام لېټې‌ترې پخوی اوپرهغې خنځه‌ئې تړی هغه دانه ئې سمدستی سر کوی ، اومواد ئې‌وزی .

خماز وره :

خماز وره داصیل گنډېری قدربوټی لری ، اوداهم په‌دښتو کښې شنه کېږی دچاچه‌نوم بې ځایه شی اوله هغه‌نامه وتلو څخه په‌تکلیف کښې‌وی نودخمازوری پاڼې تکوی او خام لېټې ترې جوړوی اوپرنامه باندې ئې‌تړی دنامه گنز کې ئې ماتېږی اونوم ئې جوړېږی .

او که په‌چاغټې بادی دانې یاخنځې وی چه لاسر ئې نه‌وی کړی اودی ورڅخه په‌تکلیف کښې وی ، نوڅوک ورته وائی چه‌دخمازوری خام‌لېټې‌پخه کړه اوپه‌دغو دانوئې وتړه چه‌سرو کوی . څنگه چه‌خام لېټې پخه کړی اوپردانوئې وتړی سمدستی هغه دانې سر کوی او مواد ئې راوزی .

شينشوبۍ :

دشينشوبۍ بوټي دخمازورې قدردی ـ شينشوبۍ هم په دښتو اوغرونو کښې کېږي ـ دشينشوبۍ پاڼې او گلونه خورا ښه بوی کوی ـ پرچاچه دانې ، ياخنځې راخېژی خوچه دشينشوبۍ پاڼې وټکوی په ار کاره کښې ئې وايشوی خام لېټې ورڅخه پخه کړی او پرهغه دانه ئې وتړی فی الحال يې هغه دانه ماتېږی او ځنې خلق دشينشوبۍ پاڼې پردانه باندی تړی هغه زوی ، اونوونه يې وچېږی دانه ئې جوړېږی .

دخوړ غز .

دخوړ غز په خوړونو کښې کېږي دشينشوبۍ قدربوټی لری ، په چا چه دانې راختلې وی ، اولاسرئې کړی نه وی هغه دخوړودغز پاڼې ټکوی خام لېټې ترې جوړه کړی اوپردانه باندی ئې تړی .

خروه :

خروه يوووړوکی بوټی دی چه په خوړونو کښې شنه کېږي ، بوی هم لری دغه بوټی هم ددانو دپاره په پورتنی ډول سره ښېتانه استعمالوی .

گـزك پانه :

گزك پانه يو وړوکی دښفشې دبوټی قدر بوټی دی ، مگر دښفشې پاڼې وړو کې دی او د گزك پاڼې دبوټی پاڼې څه قدر پلنې اواوږدې دی ـ د گزك پاڼې بوټی دولو ، او د لښتيو په غاړو باندې کېږي په ځمکه خپور پروت وی په پسرلی کښې راشين کېږي ، ترمنی پوری همغسی شين وی ، په چاچه مرداری دانې ، ياخنځې راختلې وی ، اود گزك پاڼې دبوټی پاڼې وربادی وتړی هغه دانې ، ياخنځه ئې سر کوی .

او که چېری ماتې شوې وی ، اوسرئې کړی وی اوهغه د گزك پاڼې دبوټی پاڼې ور باندی وتړی هغه دانې ئې وچېږی ، اوورځ په ورځ ښې کېږي .

پرهره پانه :

پرهره پانه هم دگزك پاڼې په ډول وړوکی بوټی دی چه بيخ نه لری ، اودولو ، اولښتيو په غاړو باندی کېږي ، مگر دگزك پاڼې څخه يې پاڼې څه قدر پلنې دی ، اودمنی په وخت کښې تخم نيسی هغو دانو ته ئې خلق بارتنگ وائی . دپرهر پاڼې بوټی ددانو دعلاج معالجې دپاره فقط دگزك پاڼې په ډول استعمالېږي ، دپرهر پاڼې دانې چه هغې ته بارتنگ وائی :

دچا چه کم وړوکی ايوان وی اوهغه دنسه کښېني ، نو د هغه د پاره بارتنگ ميده کوی

اوشکرتري ورسره ګډوی ، اوهغه ایوان ته ئې دتي دشودو سره ورکوی ، هغه دنس ناسته ئې ښه کنړ ی .

کورکونیئی :

کورکونیئی عیناً دکماچو بوټی په ډول معلومیږی اوهمغسی شنی پاڼی لری ، په پسرلی کښ راشین کیږی تراووړی پوری شین اوتازه وی ، ددارو دپاره ئې خاصیت دادی :

دکوم واړه ایوان چه په نس کښ چینجی پیداشی اوهغه تری په تکلیف وی نو دهغه ایوان مور د کورکونیئی پاڼی څه قدر ټکوی اوهغه اوبه ئې په مقعد کښ ورڅښوی بلداچه دکورکونیئی بوټی دپسرلی دسپو څخه ډیرښه نرم ، او ملایم سابه دی .

سارمی :

سارمی هم یوشین غوندی بوټی دی ، دکورکونیئی سره خورا شبیهه دی ، د ابوټی هم په پسرلی کښ راشین کیږی ، اوډیریوملایم سابه دی ، اوبله خوبائی ئې داده څوک چه دسارمی بوټی وټکوی ، اواوبه ئې وباسی اوپه هغواوبو کښ دخا متا سپینه ټوټه ومنډی چه شنه شی اوبیائې سوری ته وچه کړی هغې شنې ټوټې ته پښتانه ښو وائی ، دښوتاثیر دادې چه دچا اورپه کارشی نوپنډه ، اوبکرسره ووهی له هغې څخه سرې سرې سپرغۍ آلوزی چه دښو په ټوټه باندی کومه سپرغۍ پریوزی فی الحال هغه ښواور آخلی ، پښتانه له هغی ټوټی څخه داور کار آخلی :

پنډیرک :

پنډیرک هم دکورکونیئی ، اوکماچو پرډول یوشین بوټی دی ، دابوټی هم په پسرلی کښ شین کیږی ، مګر پنډیرک په زمکه خور پروت وی ، که پرچا باندی دانه وخیژی ، او لا سریی کړی نه وی نودپنډیرک پاڼی ټکوی اوخام لیټی تري جوړه کړی اوپردانه ئې کیږدی .

بله داچه اکثر پښتانه چه څوک پرهیزوی ، اوډپرهیز ورځې ئې پوره شی ، او غواړی چه خپل پرهیزمات کړی ، نوهغه سړی چاته وایی چه ځما دپاره څه قدر د پنډیرک پاڼی را وړه چه زه پری پرهیزماتوم ـ هغه سړی یو پخلی قدر دپنډیرک پا ڼی ورته راوړی اوهغه په خالی اوبو کښ پخې کړی اوبیا څه قدر دغوړیو تبی وروکړی ، بیائې دډوډۍ سره خوری پنډیرک په پسرلی کښ خوراښه ملایم سابه دی ، حتی چه ځنې طبیبان ئې په جوشاندو کښ هم استعمالوی .

بربك :

بربك خویوشین وړوکی بوټی دی چه اکثر په کمرونو کښ کیږی ؛ دپاڼو ساخت اوډول ئې لکه دانګور مګر دانګور بوټی لوې اوپاڼه ئې ښویه پسته ده او دبربك بوټی دځما زوري قدر

وړوکی دی او پاڼه ئې زیږه اوبېره غوندی ده .

دچاچه دغوږ لاندی دورمېږ په‌حصه کښې څه‌پړسوب راښکاره‌شی اوهغه درد کوی نوهغه سرې دبربك پاڼې راوړی په‌تبې باندی ئې تودوی ، اوپه‌هغه پړسېدلی‌ځای باندی ئې تړی دوه درې وخته چه دغه عمل وکړی هغه پړسوب اودردئې ورکېږی . پښتانه دغه پړسېدلی ځا ی ته باغوټ وائی .

بوټیکه :

بوټیکه په‌پسرلی کښې په‌رغونو کښې راشنه کېږی سره بخونه پلنه پاڼه لری ، اوبوټی‌ئې پرځمکه خپورپروت‌وی - ځنې‌ښځې هغه بوټی له‌بېخه‌راباسی سوری‌ته‌ئې وچوی بیائې میده‌وی دسپېږو دوژلو دپاره ئې‌استعما لوی .

سپانده :

سپانده یوشین بوټی دی چه په‌پسرلی کښې په‌رغونو کښې‌شنه کېږی. دا بوټی‌هم دخماز وری قدر لوړ یېږی مگر دد ې بوټی پا ڼی نری ، نری وی چا چه د شولو بزغلی کړلی و ی نوهغه خود سپاندې بوټی یو دوه گېډیه راوړی دبزغلی دپټی په ورخ کښې ئې خښو ی هغه بزغلی‌ښه‌عمل وربا ندی کوی اوزر ، زرلویېږی .

اوځنې خلق یې دبا لېږو دپاره را وړی دهر بوټی لا ندی ئې زدی اوښخوی ئې هغه پالېز چینیجی هم نه کوی اوډېرښه عمل ، وده پرې کوی .

اوځنې پښتانه ئې دعلاج دپاره استعمالوی مثلا : دچاچه‌غوا،یا مېږه یامېښه‌علت‌منه کسر منه وی نو د هغې خاوند سپانده راوړی په شړ ومبو کښې ئې خیشته وی تر شلو ورځو پو ری هره ورځ نوې ، نوې شړومبې ورآچوی چه شل ورځې پوره‌شی‌نوهغه خساشړ و مبې هغه کسر منې غوا ، یا مېږې ، یامېښې ته وراچوې - خوچه څوورځې تېرې شی هغه غوا ، یا مېښه بلکل هغه علت ، اوکسر بیاپه سترگو هم نه گوری . دسپاندې دانوته سپېلنی وائی .

دچاچه زړه خوزېږی نوهغه سړی څو ورځې پله پسې یو ،یوتلی سپېلنی خولی ته آ چوی اوداوبو غړپ ورپسی کوی هغه دردئې ورکېږی .

اوکه داچازخم ، یادانه وی اوبدو غزو وهلې وی ، خو چه دوه درې وخته سپېلنی ورته دود کړی هغه زخم ، یادانه ئې ښه کېږی .

اوځنی خلق‌دسپېلنی‌دانې‌په‌تبې با ندې سېزی بیائې میدو ی څه اوبه هم ور سره گډوی او دخپل لاس ارگی یا امسا پرې رنگوی ، هغه رنگ خولکه پوخ روغن بیا ترې نه ځی

سپېرکی

دسپېرکيو تخم خلق دپیازو په پولوباندی کری ، دسپېرکی بوټی دسپا ندی د بوټی قدر وی او دپیازو سره سمې پخېږی دچا چه گېډه خوږ ېږی هغه خو یو تلی سپېرکی خولې ته آچوی او داوبو غړپ پسی کوی گېډه ئې جوړ ېږی .

یاخو پرچا لړمې را خېژی ، هغه سړی خو شو ور ځی پله پسی سپېرکی ځانته دودوی هغه لړمې ئې ورکېږی .

دچاچه زیړی وی - نو څوك ورته وائې چه یوموټی سپېرکی یوموټی دنیا ، یوموټی اوربشی اوڅه قدر وشکی په یوه جام کښ سره خشتې کړه شو ور ځې پله پسې هغه او به چښه اوهغه وشکی خوره زیړی به دی ښه شی . دزیړی والا همغسی کوی زیړی ئې ښه کېږی .

دنیا :

دنیا هم دسپېرکی دبوټی قدر بوټی اری-دنیا دچرگ اودقرمې له مسالې څخه یوجزدی دنیا ، اوسپېرکی په یوه وخت کرلی شی .

که دچا گېډه خوږ ېږی نوهغه خو یو تلی دنیا دگوړې سره ژوی گېډه ئې ښه کېږی

اوکه څوك ډېر احتلامېږی نوهغه خویو څوورځی پله پسې یویوتلی دنیا دگوړې ، یامصری سره خوری هغه احتلام ، (شیطان غولول) ئې ورکېږی .

پیاز :

دچاچه پښه ، یالاس زخمی شی نوپښتانه فی الحال څو دانې پیاز ټکوی په غوړیو کښ ئې سره کوی لږغوندی سورخی هم ور آچوی چه هغه پیاز په غوړ یو کښ ښه حل اوملهم شی نوبیائې پر هغه زخم باندی ږدی دوه درې وخته چه پیاز اوملهم پرې کېږ دی هغه زخم ئې جوړ ېږی .

اوکه پرچا باندی دانه راښکاره شی اولا ماته شوې نه وی ، او غواړی چه ماته شی نو .دپیاز غوټه په انگار کښ ږدی چه پخه شی نو بیائی پر هغه دانه باندې تړی چه دوه و خته دغسی عمل وکړی هغه دا نه دائې سر کوی .

ځنی خلق پیاز په آچارونو ، اوترشیو کښ هم استعمالوی اوخوری ئې .

وزه :

دوزې ، اودپیاز دکرلو وخت یو دی که دچا غوږ خوږ ېږی نو هغه خود وزی پلی په غوړیو کښ سور کوی اول هغه غوړی په غوږ کښ ورڅخوی او بیاهغه د وزې پلی پکښ ږدی

دوه وخته چه دغسې عمل وکړی غوږ ئې روغ رمټ شي ځنې خلق دټوخې دپاره اوزه ، اوګوړه خوري هغه ټوخې ئې ښه کېږي .

ګلبخور :

ګلبخور (اوګره تینګی) وړوکی شین بوټی دی چه په رغونو، دښتو کښې کېږي، که دچا قوهٔ باه ضعیفه وي، نو ګلبخور راوړي، اوسوري ته ئې وچوي ، او بیائې په چلم کښې څکوي ، قوهٔ باه ئې ښه کېږي .

یاخود چا ساه لنډی مرض وي، اود ګلبخور بوټی په دغه پور تنی ډول سره په چلم کښې وڅکوي ساه لنډی ئې ښه کېږي .

کوري :

کورې (کمرې) داهم یو بوټی دی چه په دښتو او کمرو نو کښې کېږي-بوټی ئې په ځمکه خور پروت وي د ګلاب د بوټي په څېر آغزي لري، په ووړو کښې ګلونه نیسې بیا دانې نیسي، دادانې ئې سوري ته وچوي.

دچا چه بواسیر مرض وي نو هغه خود کورو سابه پخوي اوخوري ئې بواسیر وته ډېره فائده کوي ـ دپخلي صورت ئې دادی :

چه اول ئې څه قدر په تیزه باندې میدوي یاخوئې په اونګ کښې څه قدر درجل کوي اوپه اوبو کښې ئې خیښتوي چه دپخلي وخت ئې نژدې شي اول هغه اوبه ترې څخوي بیانو په دیګ کښې غوړي سره کوي پیازور آچوي اوهغه کورې هغو غوړیو ته ور آچوي چه په غوړیو کښې سرې اوپخې شي .

یاخوئې مثلاً دغورمې سره پخوي چه سالن ترې جوړ شي، اوخوري ئې هغه بواسیر پرې خورا ښه کیږي .

زوال :

دزوال بوټی په پسرلي کښې دغنمو په پولو راشین کېږي، اوبوټی ئې تقریباً ددنیا په ډول دی غنم چه سمسور شي دزوال بوټی هم زیړ ګلونه نیسي، دا ګلونه خلق سوري ته وچوي، په ژمی کښې چه دچا بر ېښ پیداشي نو هغه دزوال ګلونه په اوبو کښې دګوړي سره ایشوي اوتاوده. تاوده غړپونه ورځخه کوي، اوڅه قدر دزوال ګلونه میدوي، اویو پلن څېر دمالوچو، یادوژغنو څخه جوړوي هغه څېر په اورتودوي څه قدر دپندانې دتیلو، یادګرمو اوبو پرخه ورکوي اوهغه دز وال ګلو نه میدوي اوپرهغه څېر باندې ئې دوړوي، بیائې هم پر انګارنیسي چه ښه تودشي نو هغه څېر دبر ېښ دپاسه ئې ورته تړي، سباته ئې هغه بر ېښ روغ وي .

غوائی ژبه :

غوئی‌ژبه یو وړوکی شین‌بوټی‌دی چه‌دولو، اولښیتو په غاړه په‌پسرلی کښی راشین کېږي دکم‌اصل گنډېری په‌څېر اوږدی نری پاڼي لري په‌ځمکه خپور پروت وی .

دچاچه ستونی خوږېږی، اوهغه خودغوائی ژبي پاڼی را شکوي، اوپه‌خوله کښ‌ئې ژوی اوهغه ترخي اوبه‌يي تېروي، دري څلور وخته چه‌دغه عمل‌وکړی ستونی‌يي جوړ ېږی .

کوټی‌لال :

کوټی لال دخمازوري قدربوټی‌لري تقریباً همغسی پاڼي لري .

پرچاچه دانه راخلتي وی اوسرئې نه‌وی کړی نوهغه دکوټی‌لال پاڼی راشکوی اوپه اور باندی‌يي څه‌قدر تودوی اوپرهغه دانه باندې‌ئې‌ږدی هغه دانه‌يي سر کوی .

شلخی :

شلخی هم یوشین وړوکی بوټی‌دی دلښیتو، اوولوړ غاړوباندی راشین کېږی اوږ دی پلنې پاڼی لری په‌چاچه دانې راختلي وی نوهغه سړی دشلخی پاڼی ورباندی تړی دوه دری وخته چه‌دغسی عمل‌وکړی هغه‌دانه ئې سر کوی .

بل‌داچه دشخلی‌باڼی‌پاڼي‌خورا یوملائم‌سابه‌دی، اوکه‌دنورو سبوسره گډشی هغه نور سابه‌هم ډېرپري ښه کېږی .

بنفشه :

بنفشه (توره پاڼې) بنفشه وړ وکی شین بوټی چه‌دغرو‌په‌لمنو کښ کېږی همد ارنگه دولو اولښیتو پرغاړو اوزیمچنو ځایو کښ کېږی .

که‌څوک گرمی لاندی کړی وی هغه پاڼې ئې‌راوړی، اوټکوی ئې‌اوبه‌يي‌باسی هر سبائی او مازیگری يي چښی دوجود گرمی ئې دفع کېږی .

سپلمی :

سپلمی یو لوی بوټی دی چه پلنی پاڼې لری ، اودکم اصیل گنډېری قدر لوی بوټی دی : په پسرلی کښ راشنه کېږی او په اوړی کښ سره بخو ن گلونه نیسی . په پای کښ واړه غندی خټکی هم نیسی ځنی خلق هغو خټکیوته دسپلمی گوډری وائي .

نو دچاچه نوم بې ځایه شوی وی ، یا خود چاپه ملا ، یاز نگانه کښ باد وی نود سپلمیو پاڼی راوړی ، اول خوهغه پاڼی وینځی بیائي په مښینه تبی (دوسپنې تبی) باندی تو دوی بیا هغه پاڼی دپنډانې په تېلو ، یاپه غوړو څه قدر غوړوی ، پرنامه ، یاپرملا ، یازنگانه دپاسه ئې

ترې او که پرچا باندې زخې ختلې وي نود زخو والا دسپلمې پې ور باندې ټکې کوي هغه زخې يې ور کېږي.

اوکه دچانيم‌سيري ، يانزله وي نوهغه خونيم پاوقدر دسپلمې پې په‌يوه لوښي کښې جمع کوي او په هغو پيوکښې يوخورد سپيني غټې وريجې آچوي اوستوروته ئې ږدي چه هغه پې و چې کاندي نوبياهغه وريجې ميدوي ، اوچانوي يې ، بيائې نو په پوزو سو نوي خوورځې چه بله پسې د غسې عمل وکړي هغه سر درد ، يانيم‌سېري ، يانزله ئې ور کېږي .

د سپلميو په خټکيو کښې بوراز سپين پشم دي چه ځنې خلق يې په بالښتو کښې آچوي او بالښتونه ترې ډکوي هغه بالښتونه خودمالوچو ، او دپنکوله بالښتوڅخه هم پاسته او ملائم وي اکثريه ښځتانه د سپلميو دلرگيو څخه درنگ کار آخلي :

د سپلمې بوټې رارېږې ، وچوي يې بياهغو وچولرگيوته اور ورته کوي چه سکاره شي نو خپل سپين څادر ؛ ياپټکي په اوبوکښې لمدوي اوهغه د سپلميو سکاره ښه ميدوي څه قدراوبه او يوه لپه شوده هم پکښې گډوي اوهغه لوندکالي پکښې‌منډي ښه ئې په‌کښې اډ وي راآړوي چه ښه رنگ واخلي نو بيائې سيوري ته وچوي اووينځي ئې - هغه کالي داسې پوخ رنگ آخلي چه له پخو سرکاري رنگو څخه هيڅ کم نه وي .

بکيانه :

بکيانه د اناړگوسې قدرونه لري ، پر چاچه دانه را ختلې وي اونه و چيږي نو هغه خو دبکيانې دبوټي پاڼې راوړي ، سيوري ته ئې وچوي چه وچې‌شي بيائې ميدوي ، او پر هغه دانه باندې ئې دوړوي هغه دانه‌ئې وچيږي .

که پر چا باندې لړمې راختلې وي نوهغه سړي د بکيانې پانې راشکوي ټکوي ئې اوبه ترې‌باسي ، اوهغه لړمې په غوړوي ، مالش کوي هغه لړمې ئې ور کېږي .

ممانيه :

ممانه د اناړگوسي څخه لږ څه قدروړوکي بوټي دي . اکثر په غرونوکښې کېږي دچاپه وجود کښې چه گرمي و ي هغه سړي د ممانې پانې راوړي شو ورځې ئې بله پسې خيشتوي سبائې ، اومازيگري ئې چښې هغه گرمي يې ور کېږ ي .

اوکه په کوم غوائې ، ياغوا ، يامېږه ، يابل يوه څاروي کښې‌څه علت ، مرض وي نودهغه خاوند دممانې‌دبوټي بيخونه (نيلي) راوړي ښه ئې ايشوي اوهغه اوبه‌ئې هغه څار وي ته ورکوي هغه څاروي څوورځې روسته روغ شي .

کرکنه :

کرکنه د ممانی شخه لوی بوټی دی مگرممانه په غروکښی کېږی ، او کرکنه په دښتو کښی کېږی ؛

د چاپه غوا ، یاغوائی کښی چه کسر ، علت وی نوهغه خاوند ئې څی اودکرکنی دبوټی بیخ راوړی په اوبوکښی ئې ښه ایشوی اوهغه ایشولې او به ئې هغه غوایاغوائی ته ور کوی . څوورځی روسته هغه څاروی روغ رمټ شی اوهغه علت یې ور کېږی .

انګور :

انګور (کور) د چاچه سترګې خوږېږی نوهغه دپاره د انګورپاڼی مګردتورا نګورپاڼی راوړی او په سترګوئې ورته ټری ، که تور انګور پیدا نشی نو هر انګور چه وی دهغه پاڼی تودوی اوپرسترګوئې ورته‌ټری دوه درې وخته چه دغسی‌عمل‌وکړی هغه سترګې‌ئې جوړېږی .

سپېرکی :

سپېرکی یوسپېره بوټی دی په دښتو، اور غونوکښی کېږی . بوټی ئې د خما زوری شخه لوړدی . پر چاچه مرداری دانې را ختلې وی ، او هغه دانې ئې نه و چېږ ی نوهغه سړی د سپېر کی پاڼی ، اوګلونه ئې وچوی ، او بیا ئې میدوی ، او په هغو دانوئې دوړوی - هغه دانې ئې و چېږی .

اوی غز :-

په چابانډې چه خنځه راوخېژی هغه سړی دلوی غزپاڼی راوړ ی ټکوی ئې اوخام لېټی ترې جوړوی ، اوپه هغه دانه باندی ټری ، دانه ئې سر کو ی . .

کازې نیلې :-

دچا چه ګېډه خوږ ېږی هغه کازې نیلې اوګوړه ور کوی چه وئې ژوی سمدستی ئې ګېډه جوړېږی . اوکه چادګېډې پیچ آخیستی‌وی هغه دپاره ګوړه او کازې نیلې په‌اوبوکښی ایشوی ، بیائې غړپوی سمدستی ئې هغه پیچ ښه کېږی ،

کوری بوټی :-

کوری بوټی په غروکښی کېږی ، دممانی دبوټی قدرونه لری . څوک چه له کمر ه ، یاله توت شخه ، یاله دېوال شخه راولوېږی ، او دهغه ټول وجود ، اوهډو کی ژوبل شی نو دهغه دپاره دکوری دبوټی‌نیلې راوړی ښه ئې میدوی ، غوړی په‌ار کاره کښی سره کو ی ، اوهغه

میده کوری ورسره ګډوی اودغوړو سره ئې غړیوی دوه وخته چه دغسی عمل وکړی هغه پټ دردونه ئې ښه کېږی .

لړم بوټی :-

څوك چه لړم وچیچی نودهغه دپاره دلړم بوټی پاڼې راوړی څه قدرئې ټکوی په کښو ه کښی ئې ښه تودوی اوهغسی تودئې په هغه دردمن ځای باندې تړی هغه زهریې غلی کېږی .

مستیاره :-

مستیاره هم یوشین بوټی دی چه په منی کښی دپټیوپه پولو باندې کېږی مستیاره په تریخ والی کښی دشمکی له بوټی څخه کمه نه ده دچاچه زیړی وی او دغه دمستیارې دبوټی پاڼې بیګانې په اوبو کښی خیشته وی اوسبائی چاڼوی او چښی ئې شو ورځی چه دغسی عمل و کړی هغه زیړی ئې ښه کېږی .

اغزن کی :-

اغزن کی یوواړوکی شین بوټی دی چه په دښتو ، اوللمی ځمکو کښی کېږی ترمنی پوری شین ولاړوی تقریباً دترخی بوټی قدر بوټی لری، مګر واړه ، واړه اغزی هم لری ، پرچا چه ګرمی غلبه کړې وی نوهغه څوهرسبائی اومازیګر داغزن کی بوټی راوړی ټکوی ئې په یوګیلاس اوبوکښی ئې خیشتوی اوبه ترې باسی بیائې چاڼوی اوهغه صافی اوبه ئې چښی شو ورځی چه بله پسې دغسی عمل وکړی دوجود ګرمی ئې ورکېږی .

ترخه :-

ترخه هم دوجود دګرمی دپاره خلق راوړی ټکوی ئې اوبه ترې باسی څووخته ئې بله پسی سبا اوبیګاه چښی هغه ګرمی ئې له وجود څخه ورکېږی .

وله :-

دچا په وجود کښی چه ګرمی وی دولې پاڼې راوړی او په دغه پورتنی ډول سره ئې ټکوی اوچښی ئې له وجوده ئې ګرمی ورکېږی .

مختصری از ترقیات اقتصادی

افغانستان

بناغلی محمد قدیر خان (تره کی)

خوش بخت است نسل معاصر افغان که درعصری زیست دارد که مملکت پیوسته روبه ترقی ورفاه سیر میکند .

اگر بردارید تاریخ ده سال اخیر افغانستان را مطالعه نمائید می بینید درین مدت کم خوش بختانه مملکت عزیزما ازهر جنبه مصدر چه پیش رفت های بزرگی گردیده است .

یکی ازشعبیکه درین سنوات اخیر بیك مقیاس بزرگی پیش رفته ومنظرهٔ آن مارا بآتیهٔ مشعشع و درخشانی نوید میدهد اقتصادیاد مملکت است وخوش بختیم که هرسال بو سیلهٔ سالنامهٔ کابل قدم های درشتی را که مملکت درین راه برمیدارد به معرض مطالعهٔ عامه تقدیم مینمائیم زیادت احتیاجات وگرانی وسائل زندگانی اعمال اقتصادی راامروز درراس تمام اعمال و مشاغل دول دنیاجاداده وهردولت برای اینکه قوی وتوانابوده ازاحتیاج خارج نجات یابد پیوسته میکوشند اقتصادیات خودرا ترقی بدهند وتمام منابع ثروت داخلی خودرا بکاربیند ازانه امروز منشاء تمام فجائع حربی وسیاسی وتمام مشقات ومصاعب اجتماعی پول وثروت است وملتی میتواند درین دنیای مادی واقتصادی بهرفاهیت زیست کند که تجهیزات اقتصادی اوکامل بوده موازنهٔ تجارت خارجی برلهاوباشد .

متاسفانه درهمین دنیای معاصر ممالکی همهستند که تمام این جریانات رادیده وناظر کل قضایای بین المللی بوده معهذا حرکتی بخود نمی دهند وکمتر متوجه عواقب خود میباشند ماهم ازین قبیل خوابهای طولانی را بسیار کشیدیم ولی بالاخره موفق شدیم در تحت هدایات ورهنمائی های اعلیحضرت معظم همایونی ووالاحضرت افخم صدر اعظم صاحب آستین رابرزده به عمران وآبادی مملکت خود آغاز وباین اصل مهم حیاتی (اقتصادیات) خودمتوجه گردیم همین است که خوش بختانه درین مدت کم موفقیت های بزرگی نصیب ما شد .

این موفقیت ها واین اصلاحاتی که اخیراً دراقتصادیات مملکت رونما شده به هیچ صورت نمی تواند قناعت مارا فراهم کند وامید واریم همان طوریکه تا کنون پیش رفته ایم در آینده هم لاینقطع بسوی تعالی سیر کنیم زیرا علما میگویند درهر امر اقدام اولین به مراتب سخت تر ازاعمال مابعد است همینکه فردیاملتی جدیداً آغاز بکار مینماید درمرحلهٔ اول ثقلت امروصعوبت

کار زیاده ترحس می شود ولی همینکه کارها رونق گرفت وپرزه های ماشین هر کار بحرکت افتادتولیدسرعت دران سهل میباشد »

اینك بنابر همین اصل مسلم علمی که ازنوامیس طبیعیه هرگونه عمل وحرکت است ملیقین داریم درآینده به صرف زحمت کم ثمرزیاده تری خواهیم گرفت .

بایدواضح گفت تاامروز هرقدر کاریکه درین زمینه انجام داده شده وبهر اندازه پیش رفتی که نصیب ما گردیده است همه وهمه درشقوقی است که یامستقیماً بوسیلهٔ دولت بکارانداخته شده ویا رول دولت دران غالب تر است از سهم افراد و افراد هر کاررا از دولت انتظار میبرند درحالیکه این ذهنیت غلط محض است زیرا درتمام دنیا سابقه ندارد که تمام کارهارا دول انجام داده ولقمه های ساخته وپرداخته بدهن افراد داده باشد .

سهم افراد درهر کار مخصوصاً در اعمال اقتصادی بسیار بزرگ است وتمام ترقیات محیرالعقول صنائع وتجارت که امروز دیده ویاشنیده میشد همه بدست افراد صورت گرفته است این است که ماهم اولاً افرادرا بوظیفهٔ شان درین امر متوجه نموده سپس در اطراف بعضی خطوط مهم واساسی ترقیات وپیش رفت های اقتصادی مملکت درذیل بحث میکنیم :

پلان احیای اقتصادیات افغانستان

وصف بارزیکه سیستم کاردرعصر حاضر دارد وآنرا ازسیستم های اعمال اقتصادی ادوار ماقبل امتیاز میدهد این است که اعمال اقتصادی امروز در هرجا درتحت یك پلان وپروژهٔ معینی صورت گرفته هرمؤسسهٔ صنعتی وهردولت برای پیشرفت امور اقتصادی خود ها پلان های واضح ومعینی ترتیب وروی آن پلان پیوسته برای اجرای مقصد ونیل به نصب العین خود ها کارمیکنند .

طبیعی است ازیك کاریکه درتحت یك نقشهٔ معینی صورت میگیرد زیاده تر میتوان استفاده کرد تاازکاریکه بدون یك نقطهٔ نظر معین اجرا کرده شود .

درافغانستان هم خوشبختانه دراثر بهیخواهی حکومت مطبوعه وتوجهاتیکه به عمران وآبادی مملکت دراثر هدایات ورهنمائی های ذات مبارك همایونی ووالا حضرت صدر اعظم صاحب ازطرف رجال امور مملکت به عمل میاید اخیراً کارها سرو صورتی بخود گرفته به مجاری علمی واصولی که دردنیای متمدن به صرف زحمت وپول کم فوائد زیادی ازان ها گرفته میشود سوق داده شده است چنانچه یکی ازبزرگترین دلائل این پیشرفت همانا طرح یك پلان اقتصادی است که ازطرف دولت سر ازابتدای ۱۳۱۹ مورد عمل گذاشته شد .

این پلان میتواند درذات خود دیباچه یك آیندهٔ مشعشع ودرخشان حیات اقتصادی افغانستان باشد زیرا دراثر یك سلسله سنجش وتدقیق وضع وبرای اجرای آن وزارت ها ودوائر یکه

میتوانند درسر نوشت حیات اقتصادی مملکت مصدر اعمال بزرگی شوند مامور گردیده اند.
اینك درذیل متن پلان مذکور را عیناً درج نموده از خدای متعال آرزو داریم مملکت عزیزماهم درزیر سایهٔ همایونی وخدمت وجدیت سائر خدام مملکت آباد ومعمور گردیده دولت‌را باجرای این پلان وتمام آمال اصلاح خواهانهٔ اوموفق گرداند.

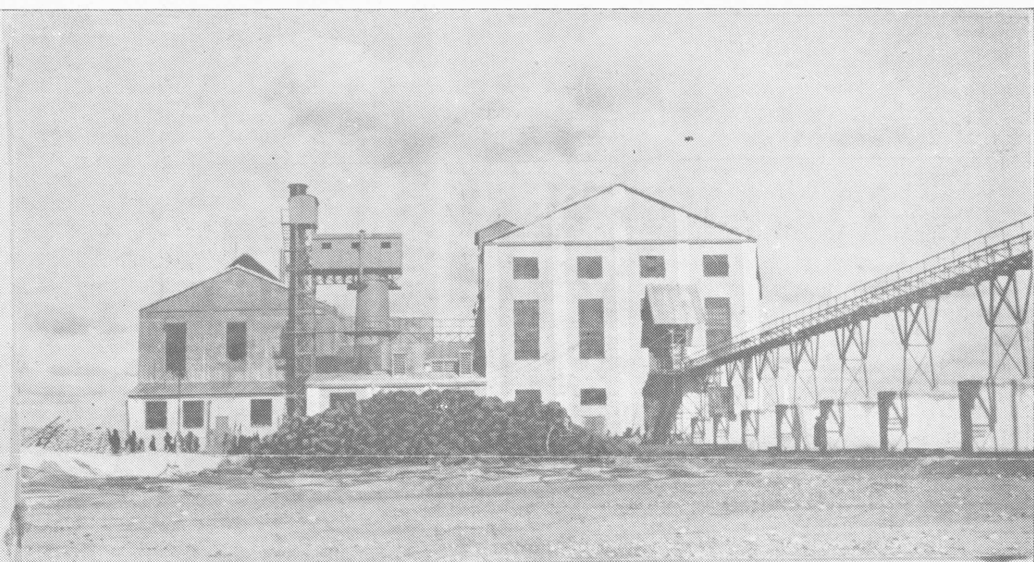
وضعیت مالی مملکت متقاضی پیشرفت ونشو وارتقاء است از همین جهت لازم است که‌ازهر طرف‌وهرجهت بدون فوت وقت شروع بکارهائی نمائیم که ذریعهٔ آن عملیات تولیدیه‌را درمملکت بلندبرده بتوانیم واگر فراموش نشده باشد یاد آوری میشود که‌درسال گذشته که پروژه « دافغانستان بانك » پیشنهاد گردید نکتهٔ اساسی پروژهٔ مذکور بروی همین تهداب گذاشته شده بود تاکه در حدود امکان بصورت فوری قوهٔ تولیدات مملکت بلند برده شود، الحال چون سال جاری درشرف گذشتن است بایست خاطر نشان نمود که مانباید پول را بیکار گذاشته ویااینکه پول‌را بدون‌نیروی فکری واداری بگذاریم که بهدروبدون نتیجه مصرف گردد ویك‌سال مابعد سال دیگر بدون نتیجه فوت شود، واین نکته‌نیز قابل‌تذکر است که‌درخاتمهٔ‌سال بایست‌ما برعملیات وپروژه گذشتهٔ خود تجدید نظر بداریم که‌درعملیات چه نواقصی بوده ودرپروژه چه اشتباهاتی دست داده وچون ماجداً طالب پیشرفت میباشیم بایست نواقص و اشتباهات را ازبین پروژه‌عملیات خود خارج نموده ودرعوض معلومات وتجاربی‌را که حاصل‌نموده ایم داخل میدان عمل پروژه جدید بداریم اگر این نقطه نظر اشتباهی نداشته باشد، درینصورت وزارت اقتصاد پیشنهاد ذیل را تقدیم داشته و برای روشن کردن مطلب به‌نکات ذیل اشاره می‌نماید.

۱ :- ازبدهم بدتر خواهد شد اگر پول های پروژه دافغانستان بانك بدون اینکه‌خودماهم بفهمیم ویااثری ازآن‌درمملکت ظاهر شود آهسته آهسته بمصرف معاش اداری ویا کسرات بودجه برسد.

۲ :- نواقصیکه مادراصول عمرانات داریم‌اگر آنرا رفع نداریم از قبیل طرز اداره ویامطالعه ویااینکه بواسطهٔ اقتصاد وصرفه جوئی شدیدیك کاریرا که دردوسال بایست اجرا گردد به چندین سال دوام میدهیم ویك کار بزرگی را که ملیونها افغانی مصرف دارد قبول میکنیم ولی بر مصرف پروژه تخنیکی آن‌قلم کشیده‌وبوجود آن‌قائل‌نمیگردیم‌وبه امثال‌آن درکارپیشرفت‌نخواهیم نمود.

۳ :- این نکته نیز قابل ذکراست که دراروپا از ۵ الی ۲.۳ فیصد مصرف

عکس طرف راست: دورنمای فابریکه قند بغلان

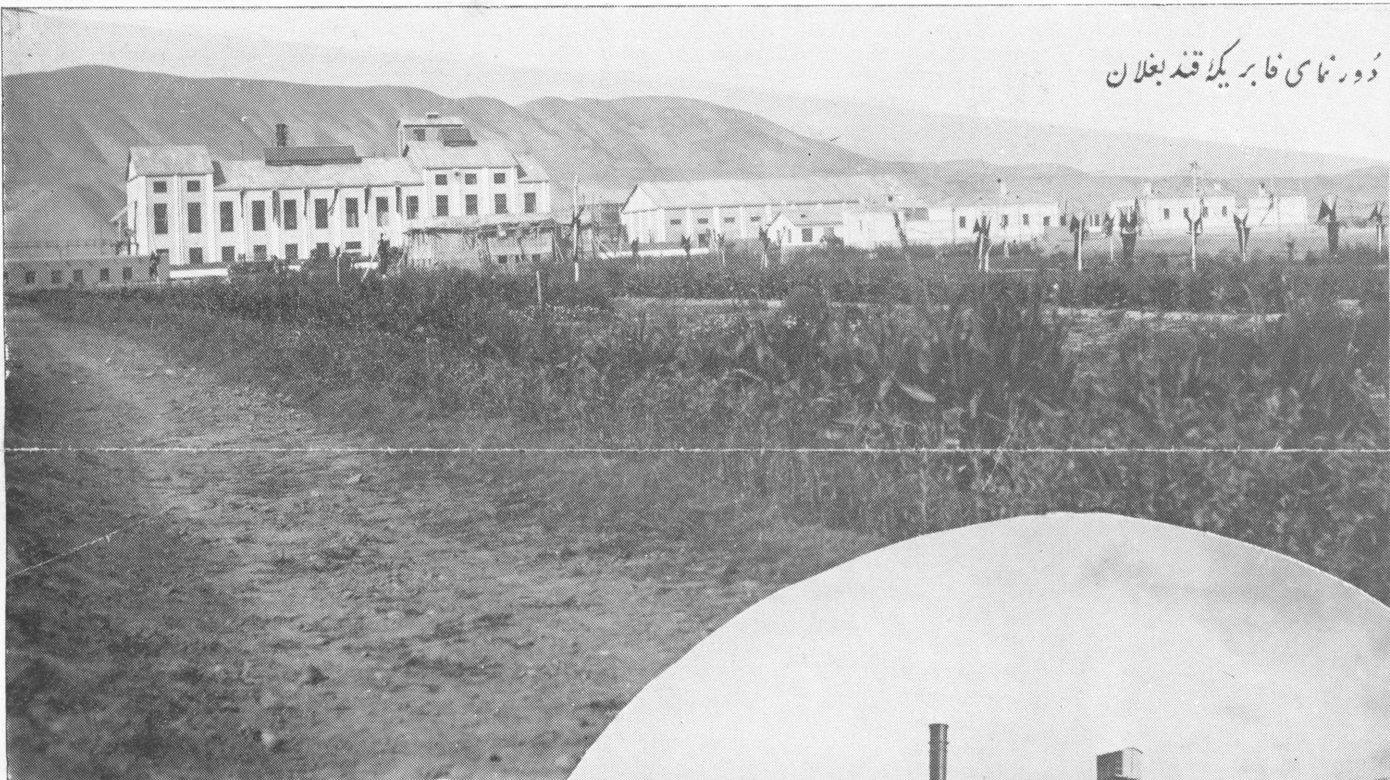

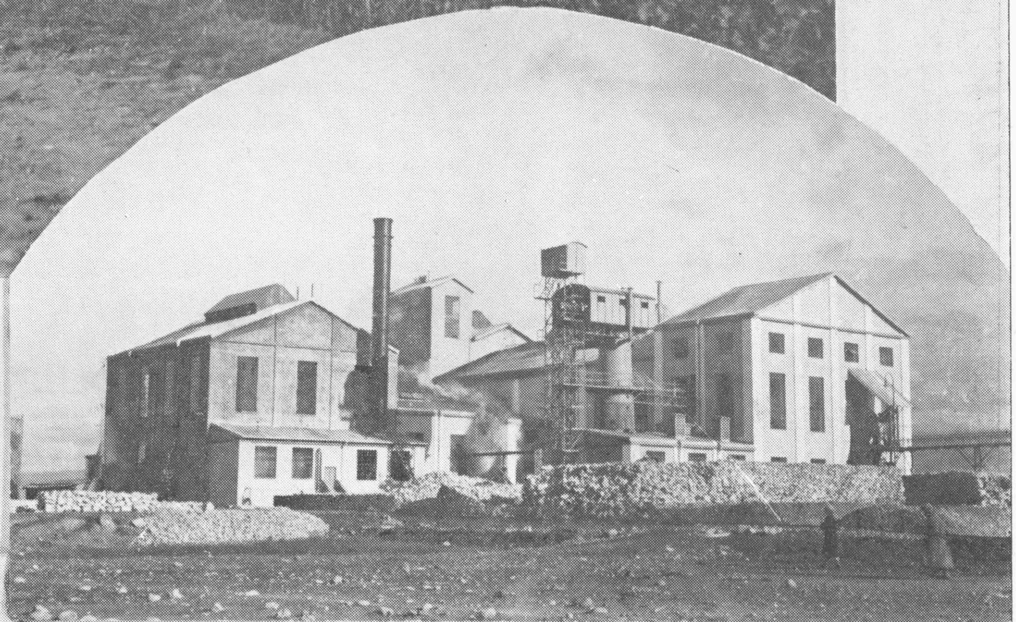

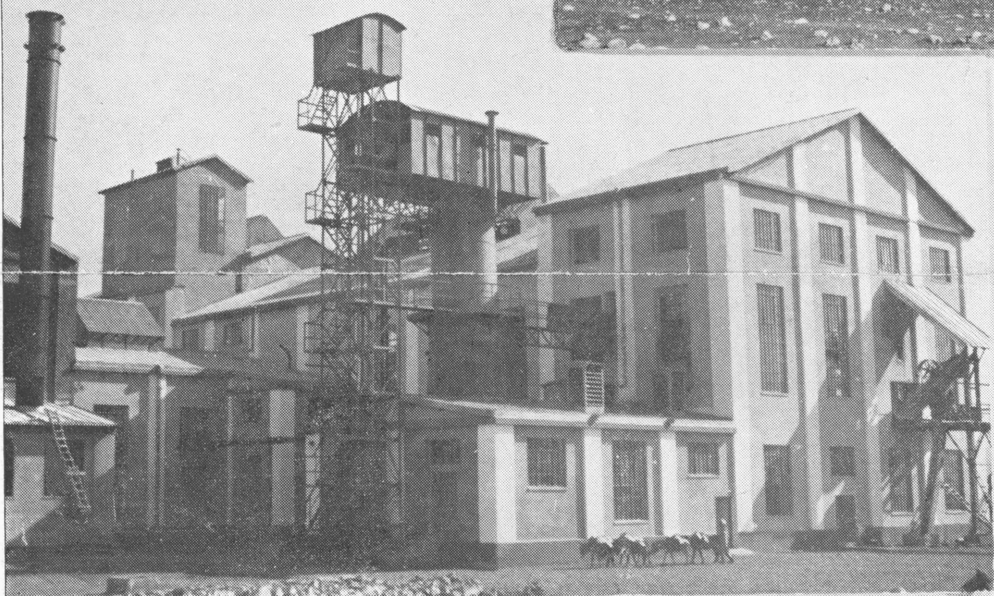
عکس طرف چپ: یکمنظرهٔ دیگراز دورنمای فابریکهٔ قند در بغلان با منظرهٔ قسمتی از یک سیلوی لبلبو

عکس بالا: از مناظر داخلی فابریکهٔ قند در بغلان

دور نمای فابریکهٔ قند بغلان

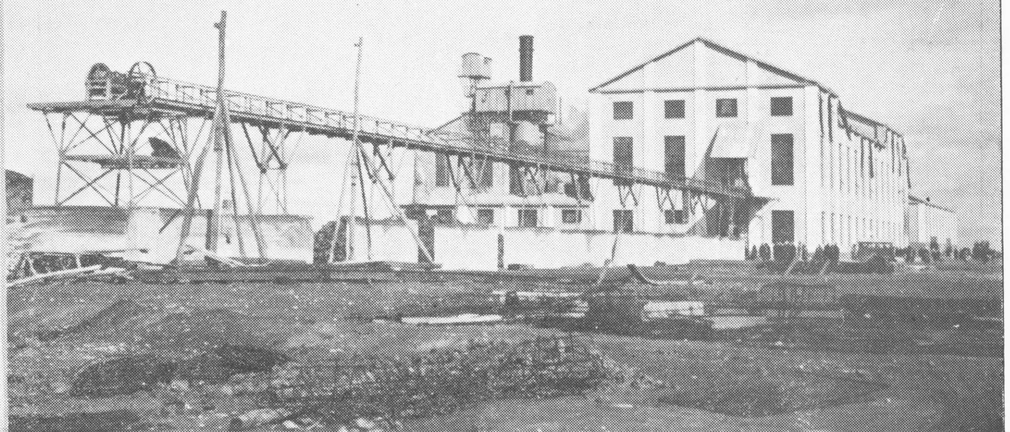

عکس بالا: منظرهٔ فابریکهٔ قند در بغلان

عکس طرف چپ: منظرهٔ دیگر از دور نمای فابریکهٔ قند بغلان

عکس طرف راست: یکمنظرهٔ دیگر از دورنمای فابریکهٔ قند در بغلان

ساختمان پروژه ونگرانی ، تخنیکی وانجیناری را برای یك كار قائل میشوند وهرحصهٔ یك كاررا به متخصصی جداگانهٔ همان فن میسپارندکه پروژه واجرا آت بدارند ودرین مورد نیز مانواقصی داریم کهقابل رفع وازاله است .

اینك در حالیکه ما میخواهیم امورات عمرانی واقتصادی ما رونق بگیردبایست این نواقص را ازجلو خود بر داریم ودر نظر بگیریم که از یکطرف اشد ضرورت به پیشرفت مملکت داریم وازطرف دیگر هیچکار ماپیشرفت نخواهد کرد تانواقص موجوده را اصلاح ننمائیم وزارت اقتصاد باشرط در نظر گرفتن رفع مشکلات ونواقص فوق پروژهٔ ذیل را تقدیم میدارد .

الف :ـ از نقطهٔ نظر اینکه بایست تولیدات مملکت ترقی نماید واین اصلاحات ازان ولایت باید شروع شود که زمینهٔ کار در آن فراهم گردیده وبه نتیجه هم نزدیکتر باشد واین موضع درمرحلهٔ اول ولایت خان آباد تعین گردد :

۱ :ـ چون امور زراعتی وصناعتی ولایت خان آباد بس مهم گردیده وبرای پیشرفت وترقی امور مالی مملکت درجهٔ اولرا امروز حایز گردیده ومجبوریم که سرعت فوق العاده را

در اجرای عملیات عمرانات آن ولایت قایل گردیده ونگذاریم که حرکات نهضت وپیشرفتیکه در آن ولایت میخواهد تازه شروع شود بطی گردیده وبه نتیجه نرسد ، وزارت اقتصاد بواسطهٔ اهمیت ترقی زراعت صادراتی وپیشرفت پلان صناعتی که واردات مملکت را محدود بدارد وهم برای اسکان کوچی ها سرعت عمل را در کارهای آن ولایت بس مهم شمرده ومیخواهد خاطر نشان نماید که بدون ترزیق یك خون جدید از واکسن ترقی زراعت وصناعت در کالبد این مملکت پیشرفت صحیح مملکت را مشکل میتوان شمرد وبرای همین ملاحظات پیشنهاد ذیل را تقدیم میدارد .

پلان زراعتی :

این پلان به سه حصه تقسیم میگردد که در سه جزو (الف ـ ب ـ ج)در ذیل شرح داده خواهد شد :

حصهٔ الف : این حصه کهذریعهٔ وزارت فوائد عامه تحت اجرا گرفته میشود قرارذیل است :

۱ :ـ در حین پنجسال که از اول سنه ۱۳۱۹ شروع میشود پنجصد هزار جریب زمین جدید چه از جنگلات وخشك نمودن باطلاق ها ویازمین جدید تحت زراعت آورده شود وبصورت آماده گردد که زراعت پنبه دران ممکن باشد .

۲ :ـ نقشهٔ تیپوگرافی زمینهای جدید که تحت زراعت میآید ونقشهٔ تیپوگرافی غوری ـ

بغلان ـ خان‌آباد ـ قندوز ـ تالقان ـ خواجه غار ـ حضرت امام ـ درحین هفت‌سال تکمیل گردد .

۳ :ـ باطلاقهائیکه موجب خرابی زمینهای زراعتی وتوسعهٔ امراض ملیر یا میشود خشك شده ودر وهلهٔ اول حصهٔ غوری وبین خان آباد وقندوز تحت عملیات قرار گیرد .

توضیح ـ این عملیات بایست بصورتی شروع شود که در آخر سنه ۱۳۲۰ یکصد هزار جریب زمین وبعد همه ساله الی آخر ۱۳۲۳ یکصدو سی هزار جریب زمین را فو ائد عامه تحویل ریاست زراعت وشعبهٔ ناقلین بکنند .

حصهٔ ب :ـ ذریعهٔ ریاست تنظیمه تحت اجرا گرفته شود واز ریاست زراعت پلان ونقشه تهیه وبریاست تنظیمه جهت سرعت عمل سپرده شود تاریاست معزی الیها امورذیل راتحت اجرا بگیرد:

۱ :ـ آن ذرائعیکه باطلاقها را تشکیل داده آسیاب وزراعت شالی ، دراطراف همان باطلاقها ممنوع قرار داده شود .

۲ ـ نواقص مجموع نهرهای موجوده اصلاح وپخته نمودن دهنه های آبیاری محال بغلان ـ غوری ـ خان آباد ـ قندوز ـ قلعه ذال ـ حضرت امام ـ خواجه غار ـ دشت قله ـ تالقان درمدت پنجسال تکمیل شود ـ بدین قرار که دونفر مهندس آب یاری درتصرف ریاست تنظیمه گذاشته شود ، تاآنها نواقص نهرها را نقشه کرده آنوقت هرچه سمنت ، آهن ومصالح خارجه لازم افتد از بودجهٔ زراعتی تهیه ومصالح داخلی ومزدور کار را خود زمیندارها تهیه نموده کارها را تکمیل وانجام نمایند .

۳ :ـ زراعت شالی درمنا طقیکه اهمیت زراعت پنبه ولبلبورا دارامیباشد و برای پیشرفت این دوقبیل زراعت مانع باشد ممنوع قرارداده شود .

٤ :ـ تهیهٔ نقشهٔ زراعتی هشت علاقه پنبه کاری ولبلبوکاری ولایت خان آباد ووادار نمودن دهاقین که زراعت خود را به اساس نقشهٔ فنی اجراء بدارند . و این نقشه از ریاست زراعت بامشورهٔ وزارت اقتصاد ملی ترتیب داده شود ، درین نقشه اصولی گنجانیده شود که هر زمین داریکه زمین اوقابل زراعت پنبه است درولایت خان آباد فی هرجریب اقلاً سالیانه پنج سیر پنبه باداره مربوطه تحویل بدهد . وهمچنان برای زراعت لبلبو معیاری وضع شود و از طرف دیگر برای این دوقبیل زراعت تشویقات ، مانند تخفیف مالیات و انعامات برای دهاقین وضع گردد وبه غرض اینکه این نقشه نتیجهٔ زود تری داده بتواند اقدامات ذیل اجراء گردد .

الف :ـ وضع اصولنامهٔ کشتمندی که‌حقوق زمیندارو زراعت کننده رادربین یکدگر حفظ بدارد.

ب :ـ وضع قوانین جزائیه حفظ حاصلات دهاقین ازچراگاه مردمان مالدار .

ج :ـ امداد نمودن وتقاوی به‌آن‌صاحبان املاك که زمین زیاد دارند ودهقان کم ، تازمین خود راذریعهٔ‌تراکتورو‌آلات تخنیکی زراعت نمایند، یا اینکه دهاقین را ازدیگرعلاقه جات آورده برزمین خود اسکان و بکاروادارند .

د :- تقاوی برای ساختمان خانهٔ دهاقین که باصول جدید شروع بزراعت میدارند .

ه :- اصولاتی وضع گردد که صاحبان زمین به آبادی زمین خود ها وغرس نمودن نهال و مراعات اصول زراعت مکلف شوند .

۵ :- موسسهٔ فارم قندوز باتمام لوازم آن برای توسعهٔ زراعت پنبه و سند واشجار درتحت ادارهٔ ریاست تنظیمیه تکمیل گردیده پلان هذا را قرارذیل عملی نماید .

اول :- درمدت پنجسال درحدود سه ملیون درخت توت برای تولید ابریشم غرس شود .

دوم :- اشجار میوه به اندازهٔ ممکنه .

سوم :- اشجار سوخت باندازهٔ ممکنه .

چهارم :- موسسهٔ فارم که قرارپلان جداگانه وضع میشود به نظریهٔ متخصص ، عملیات ذیل را انجام بدهد .

الف :- تهیهٔ تخم پنبه برای زراعت .

ب :- توسعهٔ زراعت پنبه که حاصلات آن درپنجسال به هفتادلك سیر برسد وهمه ساله مانند چهارسال گذشته ترقی تدریجی را تا اخیر پنجسال حفظ وادامه بدهند .

ج :- مطالعه ورفع امراض پنبه .

د :- کنترول زراعت پنبه واحصائیهٔ آن .

هـ :- کنترول آبادی زمین که ازگیاه مضره پاك شود .

و :- تاسیس کورسهای تعلیمی علمی که اصول جدید زراعت را بدهاقین یاد بدهد .

ز :- تاسیس شعب کنترول زراعتی درعلاقه جات پنبه کاری .

ح :- امتحان وتجربهٔ اقسام زراعت وسند واشجار و غیره گیاه های مفیده و علوفهٔ کار آمد مملکت .

ط :- تربیهٔ نسل گاو واسپ .

حصهٔ ج :- این حصه ذریعهٔ وزارت اقتصادملی جهت سرعت عمل تحت اجرا گرفته شود وپلان آن بعد موافقت ریاست زراعت عملی گردیده بعدازچهارسال که فارم بغلان تکمیل گردید این شعبه نیز بریاست زراعت تحویل داده شود .

توضیح :- (وزارت اقتصادملی تاسیس وتوسعهٔ فارم بغلان را جهت توسعهٔ زراعت لبلبو قرار پلان جداگانه وبراساس نکات ذیل انجام خواهد داد) :

الف :- تعمیر عمارات لازمهٔ فارم مذکور قرار نقشه های جداگانه که فهرست آن تقدیم است .

ب :- توسعهٔ زراعت لبلبو واصلاح جنس آن .

ج :- تهیهٔ تخم لبلبو .

د :- آبادی زمین های بغلان وغوری وکنترول زراعت آن .

ه :- توسعهٔ اشجار برای غوری وبغلان .

و :- تربیهٔ حیوانات برای نسل‌گیری اسپ وگاو وگوسفند وتشویق اهالی درین مورد .

ز :- تاسیس یك مکتب لیلیهٔ ابتدایهٔ زراعتی وکورس های عملی .

ح - تهیهٔ لوازم وآلات زراعتی جدید وتقسیم آن بین دهاقین بقسطهای معینهٔ سالانه ومراقبت دهاقین ، تا طرز کار گرفتن آلات جدید وآبادی زمین رابیاموزند .

ط - تهیهٔ کارخانهای کوچك دستی ازقبیل آهنگری ، سراجی ، نجاری ، گادی سازی ، که یك حصهٔ سامان زراعتی رادرخود مملکت تهیه نماید .

ی - تاسیس شعبهٔ کنترول زراعتی درقریه های غوری وبغلان وهیئت های سیار واداره باغهای ذخیره دربغلان وغوری .

ك - وضع پلانهائیکه باعث تشویق دهاقین برای توسعهٔ زراعت ورفع نواقص آن شود .

ل - تشکیل دایرهٔ رفع امراض زراعتی .

م - تشکیل دایرهٔ بیطاری وغیره .

ن - انتقال مکتب ابتدائیهٔ زراعتی کابل - به بغلان که درین حال درکابل مکتب متوسط زراعتی علیحده ئی قراریکه وزارت معارف درنظر دارد تاسیس گردد ،

ص - ع ، س نورمحمدخان معین زراعت به بغلان تبدیل گردیده ودرتحت اثر وزارت اقتصاد ادارهٔ فارم بغلان رابنماید وآقای غلام صدیق خان عوض او درقندوز مقرر شود وفارم قندوز راتحت اثر ریاست تنظیمهٔ اداره نماید .

پلان راه سازی :

ازحصهٔ که ولایت خان آباد شروع می‌شود الی بدخشان پلان تعمیر راه‌ها وضع وشوسه های مذکوره بدوحصه تقسیم گردد :

شوسهٔ درجه اول وشوسهٔ درجه دوم به تقسیم ذیل :

اول - ازدو آب الی قندوز - خان آباد - تالقان - پل خمری - غوری - بغلان - دشت خواجه الوان الی سرحد ولایت مزار شریف شوسهٔ درجه اول .

دوم - بقیهٔ راهای معینهٔ ولایت مذکور که ازنقطهٔ نظر اقتصادی ویا غیره احداث می‌شود شوسهٔ درجه دوم .

سوم درمدت پنج سال کلیه راهای درجه اول و دوصد کیلو متر راهای درجه دوم تکمیل گردد .

چهارم - پس ازشروع بکار ، اول پلانهای تخنیکی راهای مذکور تهیه ودرعین زمان لوازم کار آمد آماده گردیده ازیك یاچند موضع شروع به ساختمان شوسه‌ها وپلها شود واز طرف

دیگر بصورت فوری برای رفع احتیاجات موجوده به‌اصلاح راها اقدام گردد، تاوقتیکه‌راهای اساسی به‌تدریج بهم وصل میگردد احتیاجات حمل‌نقل موجوده بصورت موقتی رفع شود .

پنجم- ساختمان سرکهای شهرجدید بغلان‌وپل خمری وسرکهای حمل‌ونقل لبلبو درغوری وبغلان به‌این پلان ضمیمه شود .

ششم- دوپل درقندوز روی دریای قندوز که‌راه مزار شریف رابار‌اه قطغن وصل مینماید ویك‌پل هم‌روی دریای خان آباد که‌بحضرت امام وصل میشود وپل‌شیمه بایست درحین دوسال یانهایت سه سال ساخته شود وپل دریای قندوز که‌بغلان وغوری را بهم و صل میکند بایست درحین دوسال تکمیل گردد .

پلان تهیهٔ پول برای مصارف پلان زراعتی وراه سازی :

اول - ازپول منظوری پلان مالی « دافغانستا بانك » که‌برای فوائد عامه تعین گردیده سی‌وپنج فیصد وضع گردیده برای پلان شق الف زراعتی وپلان راه سازی خان آباد تخصیص داده شود .

دوم - ازپول منظوری پلان « دافغانستان‌بانك » برای ریاست زراعت شصت وپنج ،فیصد وضع گردیده، سی‌وپنج فیصد آن به‌مصرف نقشهٔ عمومی زراعتی‌خان آباد وفارم قندوز باساس شق« ب» وسی‌فیصد آن بمصرف پلان‌شق «ج» زراعتی رسانیده شود .

پلان سرك وبندوانهارباقی حصه های مملکت :

اگرچه از نقطهٔ نظر احتیاج مملکت ممکن است که‌خاطر نشان شود که‌بایست فوری‌وبدون معطلی درهمه جاشروع به کار نمود، ولی‌ازنقطهٔ نظرقوت‌اداری‌وتوان پولی‌موقعیت این راهنوز پیدا کرده نتوانسته ایم که باندازهٔ احتیاج عمومی شروع بکار بداریم و درین صورت بایست ماتجسس نموده همان کار های را که اشد ضرورت بآن داریم از همان موضع - اقدامات خود را جریان بدهیم وبعقیدهٔ وزارت اقتصاد بعداز انجام پلان خان آباد ما بایست اقدام بکار های ذیل نیز بداریم .

اول - تاسیس یك‌شعبهٔ سرویس عمومی مملکت در وزارت فوائد عامه ، وباین شعبه بایست غیر از امور سروی دیگر هیچ امور عملی سپرده نشود ، واین شعبه درجمیع ولایات‌مراکزی تاسیس نماید که امور امتحانات واحصائیه‌های سیلاب ورطوبت ومعلومات جوی ، بارندگی، خشکی ، ومجموعهٔ اموریرا که برای نقشه نمودن بندو انهارو پلها وزراعت وآب شارها وغیره لازم است همه ساله تهیه بدارد .

وارداتی (باستثنای قندوشکر وپطرول موتر) ده افغانی محصول گمرك تادیه مینماید يك افغانی سهم نساجی میخرد بانك حکومت يك کریدت باتکت پولی پانزده ساله درحین پنجسال اول به اساس قرار متخذهٔ بانك: سالانه چهارملیون افغانی برای شرکت نساجی مفتوح میکند ودر وقت ضرورت شرکت درتصرف آن میگذارد که مجموع آن بیست ملیون شود.

دوم- سرمایهٔ شرکت قندسازی به پنجکرور افغانی (۵۰ ملیون) ترقی داده میشود به تفصیل ذیل:

سرمایهٔ موجوده تخمیناً	۳۰ ملیون افغانی	
شرکت پنبه درپنجسال		
آینده فی سال دوملیون	۱۰	« «
درپنجسال سهم فروخته میشود	۱۰	« «
جمله	۵۰	ملیون افغانی

دروقت احتیاج باساس ماده متذکره ازبانك (دافغانستان) سالانه الی(پنجسال) دوملیون افغانی هرساله- قرضه پانزده ساله اخذکرده میتواند که مجموع آن ده ملیون میشود.

سوم- شرکت پرزه فروشی بردوش شرکت موتر گذاشته شود زیرا سرمایهٔ شرکت موتر به ده ملیون افغانی ترقی میبابد.

چهارم- شرکت چرمگری بردوش حاجی غلام حیدرخان وغیره.

شرکت گوگردسازی بردوش عبدالعزیزخان تاجر وغیره.

شرکت فابریکه سودا کاستك، شرکت پنبه، شرکت سمت سازی بعداز بدست آمدن ذغال سنگ درآینده تاسیس میشود.

پنجم - برای پشمینه بافی دوشرکت تاسیس میگردد یکی درکابل ودیگر درقندهار شرکت کابل بردوش حاجی محمد رفیق خان وملا پیرمحمد خان وحاجی عبدالرحمن خان وغیره گذاشته میشود که يك کارخانه مکمل شامل چهل دستگاه میخانیکی پشمینه بافی دایرنمایند. شرکت قندهار بذریعهٔ شرکت وطن وحاجی عبدالخالق خان اداره میشود.

ششم - برای امورصناعت چرمگری - گوگرد سازی پشمینه بافی وغیره صنائع، بانك «دافغانستان» يك کریدت پنج الی هفت ساله که سالانه الی ۲/۵ ملیون افغانی باشد مفتوح میکند و درپنجسال اول باساس تصویب وزارت اقتصاد کارخانه داران فوق باساس مادهٔ (٤) تکت پولی و (ج) اصول قرضهٔ پروژه ازآن استفاده کرده میتوانند مجموع ۱۲/۵ ملیون افغانی

هفتم -وزارت معارف درسنه ۱۳۱۹ -٦ نفرودرسنه ۱۳۲۰ -۱۰ نفر ودرسنه ۱۳۲۱-۱۵ نفر بعداً همه ساله ۲۵ نفر به شعب متفرقه شق صنائع متعلمین اعدادیه را به مشورهٔ وزارت اقتصاد جهت تعلیمات عالی به اروپا اعزام میدارد.

به اجاره دار سپرده وحصهٔ سروی ونقشه رافوائدعامه بدست بگیرد وهرگاه اجاره دار اجرائیه پیدا نشد واجاره دار سروی پیداشد ازان نیز استفاده گرفته شود .

هفتم ـ امور کنترول ونقشه وکنترول اینکه امور اجرائیهٔ تعمیریه باساس نقشه اجرا میگردد بدوش وزارت فوائد عامه گذاشته شود .

پلان صناعتی برای پنجسال آینده

که ازخاتمهٔ محاربه اروپا شروع میشود :

اول ـ توسعهٔ کارخانه جات نساجی تابه سه هزار دستگاه وتکمیل آن .

دوم ـ توسعهٔ کارخانه جات پشمینه بافی الی صد دستگاه .

سوم ـ توسعهٔ گوگرد سازی برای رفع احتیاجات تمام افغانستان .

چهارم ـ توسعهٔ چرمگری برای پخته وتهیه نمودن چهارلك پوست سالیانه .

پنجم ـ توسعهٔ پرزه سازی که حصهٔ زیاد ومهم پرزه جات کار آمد ماشین خانه های افغانستان وحصهٔ زیاد پرزهٔ موتررا تهیه نموده بتواند .

ششم ـ توسعهٔ تیل کشی برای هشت هزار خروار تیل که کلیه صابون کالاشوئی ویك حصه تیل خوراکه راتهیه نماید .

هفتم ـ سمت سازی .

هشتم ـ کارخانه سودا کاستك .

نهم ـ دوکارخانهٔ جدید قندسازی .

دهم ـ کارخانه‌های برق درکابل وخان‌آباد وقندهار ، تهیهٔ پول برای صنایع فوق ،

اول شرکت نساجی :ـ سرمایهٔ آن از پنجاه وپنج ملیون بدو صد ملیون توسعه داده شود به‌تفصیل ذیل: شروع ازسنه ۱۳۱۹ اسهام شرکت نساجی راخریداری نمایند .

بانك حکومتی	٤ ملیون افغانی
بانك ملی	۳ « «
شرکت پنبه	۲ « «
ازقره کلی جلدانه	۳/٥ « «

شروع از سنه ۱۳۱۹ هرتاجریکه مال صادرمیکند ومال مذکور تحت‌تادیه محصول می‌آید از هرده افغانی محصول، یك افغانی سهم نساجی راخریداری کند .

توضیح: شرکت قره قل وشرکت پنبه وشرکت قندوشکر وموتر که تادیات جداگانه دارند ازین اشتراك مستثنی قرارداده میشوند .

شروع ازختم محاربهٔ اروپا که‌قیمت اموال وار داتی تنزل خواهدنمود هرتاجریکه بابت مال

وارداتی (باستثنای قندوشکر وپطرول موتر) ده افغانی محصول گمرك تادیه مینماید یك افغانی سهم نساجی میخرد بانك حکومت یك کریدت باتکت پولی پانزده ساله درحین پنجسال اول به اساس قرار متخذهٔ بانك: سالانه چهارملیون افغانی برای شرکت نساجی مفتوح میکند ودر وقت ضرورت شرکت درتصرف آن میگذارد که مجموع آن بیست ملیون شود.

دوم- سرمایهٔ شرکت قندسازی به پنجکرور افغانی (٥٠ ملیون) ترقی داده میشود به تفصیل ذیل:

سرمایهٔ موجوده تخمیناً	٣٠ ملیون افغانی	
شرکت پنبه درپنجسال		
آینده فی سال دوملیون	١٠	« «
درپنجسال سهم فروخته میشود	١٠	« «
جمله	٥٠	ملیون افغانی

دروقت احتیاج باساس ماده متذکره ازبانك (دافغانستان) سالانه الی(پنجسال) دوملیون افغانی هرساله- قرضه پانزده ساله اخذکرده میتواند که مجموع آن ده ملیون میشود.

سوم- شرکت پرزه فروشی بردوش شرکت موتر گذاشته شود زیرا سرمایهٔ شرکت موتر به ده ملیون افغانی ترقی مییابد.

چهارم- شرکت چرمگری بردوش حاجی غلام حیدرخان وغیره.

شرکت گوگردسازی بردوش عبدالعزیزخان تاجر وغیره.

شرکت فابریکه سودا کاستك، شرکت پنبه، شرکت سمت سازی بعداز بدست آمدن ذغال سنگ درآینده تاسیس میشود.

پنجم - برای پشمینه بافی دوشرکت تاسیس میگردد یکی درکابل ودیگر درقندهار شرکت کابل بردوش حاجی محمد رفیق خان وملا پیرمحمد خان وحاجی عبدالرحمن خان وغیره گذاشته میشود که یك کارخانه مکمل شامل چهل دستگاه میخانیکی پشمینه بافی دایرنمایند. شرکت قندهار بذریعهٔ شرکت وطن وحاجی عبدالخالق خان اداره میشود.

ششم - برای امورصناعت چرمگری - گوگرد سازی پشمینه بافی وغیره صنائع، بانك «دافغانستان» یك کریدت پنج الی هفت ساله که سالانه الی ٢/٥ ملیون افغانی باشد مفتوح میکند و درپنجسال اول باساس تصویب وزارت اقتصاد کارخانه داران فوق باساس مادهٔ (٤) تکت پولی و (ج) اصول قرضهٔ پروژه ازآن استفاده کرده میتواند مجموع ٥/ ١٢ ملیون افغانی

هفتم -وزارت معارف درسنه ١٣١٩ -٦ نفرودرسنه ١٣٢٠ -١٠ نفر ودرسنه ١٣٢١-١٥ نفر بعداً همه ساله ٢٥ نفر به شعب متفرقه شق صنائع متعلمین اعدادیه را به مشورهٔ وزارت اقتصاد جهت تعلیمات عالی به اروپا اعزام میدارد.

پلان تولید قوهٔ حرارت وبرق :

اول ذغال سنگ

ذغال سنگ بهروقت وزحمتیکه باشد بایست معدن ذغال شه شولنگ ویاقرب وجوارآن را بکار بیندازیم واین نکته قابل ذکر است که ما به یك نقطهٔ رسیده ایم که هیچ یك قدمی بطرف پیشرفت وسیع عمرانات وصنائع برداشته نمی توانیم تادارای ذغال سنگ نگردیم و ذغال سنگ نه اینکه تنها برای عمرانات وصنائع ضرورت دارد بلکه امروز ازنقطهٔ نظر زراعتی وسر سبزی مملکت نیزدارای اهمیت گردیده وبدین جهت بایست وزارت محترم معدن را مکلف ساخت که الی اواسط سنه ۱۳۲۱ کار معدن ذغال وسرك دوآب را الی معدن ، خاتمه داده و در سنه ۱۳۲۱ ده هزار تن حاصل وسال های مابعد هرساله ده هزار تن برتو لیدات ذغال بیفزاید ، ووزارت معدن به اختیارات کامله ولا محدودی هراقداماتی را که لازم دارد اجرا بدارد که امور کار گرفتن معدن ذغال وسرك الی دوآب الی ماه اسد ۱۳۲۱ خاتمه یافته مسئول تهیه ده هزار طن ذغال درسنه مذکور بگردد . مصارفیکه برای این کار لازم میشود ازمدارك ذیل تادیه شود .

وزارت مالیه تهیه نماید		وزارت فوائد عامه از مدارك جدیده تهیه کند		
در سنه ۱۳۱۹	۱ ملیون	۱ ملیون	مجموع	۲ ملیون
درسنه ۱۳۲۰	۵/ «	۱ «	۲/۵	»
درسنه ۱۳۲۱	۲ «	۱ «	۳	»
		جمله	۷/۵	ملیون

وبرعلاوه مبلغ فوق آنچه ماشین برای استخراج ذغال لازم شود وزارت اقتصاد درتهیهٔ یك کریدت خارجی یاداخلی برای وزارت معدن داخل اقدامات خواهد گردید . که بموعد پنجسال آن ماشین ها بقرضه خریداری شود ووزارت معدن ازمدرك فروش ذغال در مدت پنجسال قروض خود را واپس تادیه خواهد نمود .

دوم – برق

برق امروز نه اینکه از نقطهٔ نظر تنویرات جزو زندگانی مدنی یك ملت محسوب میشود بلکه برق آلهٔ محرکهٔ تولیدات صناعت مملکت است که بدون دارائی قوهٔ برق یابخار نمیتوان هیچ یك چرخ کدام ماشین را دور داده واگرملاحظه نمائیم که همچنان که درقرون وسطی اقتصادیون زراعت راتنها وسیلهٔ زندگانی بشر میدانستند چه اینکه زندگانی بشربدون خوراك مداومت نمیتوانست وخوراك هم بدون زراعت بدست نمی آمد امروز اقتصادیون زندگانی مرفه یك ملت را وابستهٔ صناعت میدانند ، چه اینکه ملل بی صناعت دارای استقلال اقتصادی نبوده

محتاج بممالک صنعتی اند اگر مااین نقطهٔ نظر رااهمیت بدهیم البته اهمیت صنائع درحیات ملت بما واضح خواهد گردید وصناعت را (بعد ازینکه پول وافراد کار گرو متخصص ومواد خام پیدا نمودیم) بازهم نمیتوان بدون قوهٔ برق یابخار عملی نمود . ازین نقطهٔ نظر لازم است که مابه برق خاص ازنقطه نظر اهمیت صناعتی بان نگاه کنیم و تشکیلات آنرا ازروی همین احتیاج توسعه بدهیم اینک وزارت اقتصاد بموجب دلائل فوق برای تشکیلات وتوسعهٔ این شعبه اهمیت درجه اول رافائل گردیده پیشنهادذیل راتقدیم میدارد .

۱ - دائرهٔ برق بیک شرکت سهامی تبدیل و بریاست آن آقای غلام محمدخان انجنیر انتخاب شود

۲ - سرمایهٔ این شرکت چهل ملیون افغانی تعین گردد .

۳ - حکومت کار خانه های موجودهٔ برق خودرا بادیزل هاو جمیع سامان دیگر قیمت نموده عوض سهم سالهای آیندهٔ خود به (دافغانستان بانک) بدهند « دافغانستان بانک » هفتاد وپنج فیصد اسهام شرکت برق راخریداری نمایدوبقیهٔ اسهام رادرمعرض فروش بگذارد .

٤ - شرکت تنویرات نیز بشرکت برق مربوط گردیده وبه اندازهٔ سرمایهٔ مذکور اسهام شرکت برق به صاحبان اسهام تنویرات داده شود وهرگاه بعضی از شرکا راضی به معاوضهٔ اسهام جدید نباشند اسهام شان باساس امتیاز نامهٔ شرکت تنویرات نقد مسترد گردد .

۵ - انحصار برق در کل افغانستان بشرکت برق وا گذاشته شود باستثنای موارد ذیل هر شخص جهت محصول برق یاقوهٔ بخار درافغانستان جهت مصرف کارخانه خود آزادانه اقدامات نموده وآنرا حاصل نموده میتواند باساس شرائطیکه درذیل ذکر میشود :

الف - پلان وپروژه خود رابشرکت برق جهت اطلاع میفرستد .

ب - هرگاه یك حصهٔ قوت برق مذکور غیر از مصرف کار خانه بکار خانه داران دیگر ویا تنویرات غیر کارخانه وملحقات آن بفروش میرسید در ینصورت پنج فیصد از چهل پولیکه ازین درك عاید میشود حق الامتیاز بشرکت برق تادیه خواهد نمود .

ج - قیمت فروش برق برای تنویر ویا کار خانه داران باساس قیمت‌های تصویب واعلان شدهٔ شرکت برق برای همان موضع افغانستان خواهد بود .

٦ - شرکت برق میتواند برای هرشخص وشرکت که خواسته باشند ازنقطهٔ نظر تجارتی کارخانهٔ برق را دایر بدارد اما اینکار تحت شرائط مخصوصی صورت خواهد گرفت که مربوط بصدور جواز نامه خواهد بود .

۷ - شرکت برق مکلف خواهد بود که درکلیه شهرها وولایات و حکومتی‌ها ی اعلی ویا مواضعیکه موقعیت صناعتی دارد انتظام تولید برق را بدارد وحتی الامکان ذریعهٔ آب ودرجاهائیکه ممکن نشود ذریعهٔ دیزل وبخار خواهد بود .

۸ ـ قیمت برق در موضعیکه الی هشت فیصد تولید برق ذریعهٔ آب باشد قرار ذیل تعین میگردد واین قسمتها تغییرنه مینما ید مگر به تصویب مجلس عالی وزراء :

الف ـ برای تنویرات ویا صناعت هرخانه ویااداره ویاکارخانه که مصرف ماهانهٔ آن الی سه صد کیلوات باشد فی کیلوات (٦٠) پول خواهد بود .

ب ـ برای هرخانه ودایره ویا کار خانه که مصرف ماهانه آن از (۳۰۵) کیلوات تجاوز نماید قیمت ۳۰۰ کیلوات اول فی کیلوات ٦٠ پول واضافه بران فی کیلوات ۲۵ پول تعین میگردد .

ج ـ کار خانه های ئیکه جدیداً دایر میگردد از روز چالان شدن الی ختم سه سال اول ۲۵ فیصد تخفیف قیمت را از قیمتهای معینه الف ـ ب این ماده مستحق میباشد .

۹ ـ باقی مواد لائحه واساس نامه وپروگرام شرکت برق رایك کمیسیو نیکه از اشخاص ذیل معین گردد ترتیب بدهند .

۱ ـ ع ، ج وزیر صاحب مالیه

۲ ـ ع ، ج وزیر صاحب فوائد عامه

۳ ـ ع ، ج وزیر صاحب اقتصاد

٤ ـ ع غلام محمد خان مدیر برق

۵ ـ ع محمد نعیم خان مدیر فابریکات

پلان قانون کار :

اول ـ چون ازیکطرف امورصناعت روز بروز اهمیت پیدا میکند وازطرف دیگرصناعت وابستهٔ کار وکاریگر میباشد لازم است درعین حال امتیازات ومراعاتی را برای صنائع قائل شویم ، درقطار آنها اکثر حصهٔ استفاده صناعت را ازکار وکاریگر فراهم نموده و درعین زمان امتیاز چند برای حفظ حقوق کاریگر وضع نمائیم تاکاریگر بتواند بخوشی ورفاهیت شعب صناعتی را اشغال نماید ، اما این تجاویز بدون وجودقانون صورت نمیگیرد ، وبرای این امربایست مرکب از چند نفر متخصص مجالسی منعقد وبمشورهٔ همدگر قانون عمومی کار را وضع نمایند درقانون مذکور باید مراتب ذیل درنظر گرفته شود :

الف ـ درافغانستا وقت کارهشت ونیم ساعت مسلسل تعین شود واوقات استراحت در وقت کار محسوب نگردد .

توضیح ـ برای کار های شاقه مانند عملهٔ چا های معدن واطفالیکه سن آنها از ۱۵ سال کمتر باشد وقت کار هفت ونیم ساعت تعین گردد .

ج ـ اصول بیمه صحت وقانون تقاعد برای کاریگران وضع گردد .

د ـ ادارهٔ تجسس و استخدام وتهیه کار برای کاریگران درنظر گرفته شود .

هـ - یك اداره دریکی از وزارت خانه‌ها تشکیل گردد که دارای دو شعبهٔ ذیل باشد ،
۱ - شعبهٔ مطالعهٔ کار ورفع موانع و تهیهٔ کاریگر.
۲ - شعبهٔ حقوق که‌در موارد لازمه بین کاریگران و صاحب کار حکم قرار داده شود .
هیئت متخصص پروژه قانون مواد فوق وباقی مواد مهمه‌را که باین موضوع تعلق دارد تهیه وتقدیم نمایند . (انتها)

بدون‌مبالغه‌میتوان گفت که این‌پلان بادر نظر گرفتن تمام احتیاجات مالی و اقتصادی مملکت و قدرت مالی دولت میتواند در ترقی و پیشرفت اقتصادیات افغانستان عامل بس مؤثری گردد و از همین جا است که باید به والا حضرت معظم صدر اعظم صاحب وسائر رجال کار دولت طلب موفقیت نموده و ازخدای متعال تمنا کرد که ایشان را در اجرای تمام مرام و مقاصدایشان که محض برای خیر و بهبود این ملت نجیب است موفق و کامیاب گرداند.

صنایع درافغانستان

مملکت عزیزما بنابر دارائی مواد ابتدائیه صنعت استعداد خوب صنعتی دارد واز همین جهت‌است که‌این‌مملکت در تمام تاریخ خود مردان ماهر صنعت و مصنوعات نفیسی داشته است که هنوز هم‌میتوان آثار آن عظمت باستانی صنعتی‌را در بعضی جاها و زاویه‌های مختلف مملکت مشاهده کرد .

این صنایع گذشته ازاینکه وسیلهٔ‌رفع احتیاج مردم است نمایندهٔ بزرگ‌ذوق ملی واستعداد بدیهی افراد این دیار میباشد پس دریغ است که این صنایع اهمال شود وبگذاریم مانند سائر مفاخر تاریخی دیگر ما از بین برود .

اینك بنابر همین ملاحظات وزارت اقتصادملی که پیوسته درراه ترقی واصلاح اقتصادیات مملکت کار میکنند اخیراً توجهی به صنائع داخلی نموده پروژهٔ درین زمینه طرح و مورد عمل گذاشته است که‌اینك برای ارائهٔ اهمیت موضوع واینك فهمیده میشود که وزارت معزی الیها تاچه درجه موضوع را اهمیت داده وبکدام اندازه اقدامات جدی را روی دست گرفته است‌اصل پلان مذکوررا از نظرمطالعین عزیز گذارش میدهیم :

تحقیقات درامور صنایع یدی افغانستان

طبقات صنعت پیشهٔ افغانستان، گرچه فعلا وسایل عمده و عصری صنایع ازقبیل ماشین ها آلات، افزارهای عصری دردسترس ندارند ولی بااینهم صنایع جزوی باوسایل قدیمه درمملکت کم وبیش وجود دارد .

درافغانستان دونوع صنایع مروج است :

صنایع یدی ، صنایع ماشینی .

صنعت یدی ازقرنها باینطرف بین طبقات مملکت معمول بوده وآن عبارت است از صنایع حکاکی ، نجاری ، معماری ، حجاری ، زرگری ، ریخته گری ، آهنگری ، رنگمالی ، نقاشی قالین بافی ، سطرنجی بافی ، گلیم بافی ، کلالی وامثال آن .

صنعت ماشینی که بوسیله ماشین وآلات مختلفهٔ مصنوعات بدست آمده و استفاده های سائره هم ازان نموده می‌شود قبل ازبیست سال بجز فابریکهٔ برق جبل السراج، کارخانه اسلحه سازی مرکزی وبوت دوزی دیگر فابریکه ها تقریباً وجود نداشت و ازانتاریخ به بعد یعنی درظرف ۲۰ سال اخیر دربسانقاط مملکت فابریکات خورد وبزرگ متعددی ازقبیل فابریکات نجاری ، حجاری ،طباعتی ، نساجی ، نختابی ، پشپینه بافی ، چرم سازی ، بوت دوزی، صابون سازی ، گوگرد سازی ، تیل کشی ، کان سر وه لبنیات ماشین خانه میوه ، فابریکه ترمیم موتر وغیره وغیره تاسیس ودائر گردیده است .

مخصوصاً تعداد فابریکات ازده سال باین طرف مترقی بنظر میرسد چنانچه دوفابریکهٔ بزرگ قندسازی ونساجی برعلاوه ازفابریکات فوق درپل خمری تعمیر گردیده که ممکن است تا آخر سال ۱۳۱۹ تعمیر آن تکمیل وماشین ها نصب وبکار آغاز نماید .

یك فابریکهٔ نساجی دیگری درکابل یك فابریکه‌موبل سازی وغیره در نوی کابل و یك فابریکهٔ بزرگ برق در چك وردك تحت تعمیر است که عنقریب تعمیر فابریکهٔ برق وردك تکمیل خواهد گردید .

حکومت متبوعه برای ترقی وپیشرفت صنعت وجریان فابریکات متعدد در مملکت تسهیلات لازمه فراهم نموده ازآن جمله بغرض تشویق مؤسسات جدیده برای مؤسسین اراضی رایگان داده می شود وعلاوتاً در سال ۱۳۱۸ باثر پیشنهاد وزارت اقتصاد دولت محصول وارداتی ماشین های صنعتی (خورد وکلان) آلات وپرزه جات ماشین های مذکور ومواد اولیهٔ آنرا که درداخل تهیه شود باسامان کارآمد تعمیریهٔ فابریکات که درداخل تهیه شده نتواند برای مؤسسین وارباب فابریکات ملی معاًف نموده است .

علاوتاً وزارت اقتصاد ملی بامروهدایت حکومت متبوعه یك اقدام نافع دیگری نموده وآن عبارت ازتحقیقات درامورصنایع یدی است. بطوریکه یك هیئت عبارت از اشخاص فنی و متخصص درامور مربوطه وغیره تشکیل ودرنظر است که هیئت مذکوردرتمام نقاط افغانستان گشت وگذار نموده وحتی قریه ها، دهات ، محلات وشهرها رایگان یگان مطالعه نموده وازصورت چگونگی صنایع واسباب وآلات وطرز صنعت وهمچنین از تمام کوائف ومشکلاتی که در طریق پیشبرد صنعت ، اهالی درجلو دارند معلومات حاصل نموده وراپورت مفصل باادارهٔ امور صنایع و زارت

اقتصاد ملی بفرستند ، چنانچه صورت پروژهٔ مرتبهٔ وزارت اقتصاد ملی حسب صورت ذیل است

الف : هیئت سیار

هیئت سیار که مرکب ازرئیس هیئت و متخصصین صنایع و چند نفر اعضا باشد در ابتدای امسال تشکیل واز کابل بکار آغاز نموده اند .

ب : لایحهٔ وظایف هیئت سیار وظایفیکه ازطرف وزارت اقتصادملی برای هیئت مذکوره وضع گردیده برطبق ذیل است :

۱ : ـ معلوم نمودن اقسام مختلفه صنایع دستی افغانستان .

۲ : ـ معلوم نمودن همچو صنایع دستی که درمدت پنج سال آینده متدرجاً به صنایع ماشینی دستی ویاماشین خالص مبدل شده بتواند .

۳ : ـ معلوم کردن تعداد صنعت گران با قومیت تعداد ، سن واولاد هرکدام ازانها .

٤ : ـ معلوم کردن مشکلات فعلی آنها .

٥ : ـ معلوم کردن محصولات یکسالهٔ آنها .

٦ ـ معلوم کردن اجرت اوسط یکروزه با احصائیهٔ قیمت اموال .

۷ ـ مطالعات دراطراف پیداکردن بازار فروش آن درآینده .

۸ ـ مطالعات درموضوع اصولات پروگرام صنائع (مطابق روحیات هرمنطقه)

۹ ـ مطالعات وابراز نظریه راجع به‌خوبتر استفاده کردن‌از صنعت مربوطهٔ هرمنطقه .

۱۰ ـ خریداری تمام نمونه های صنائع دستی وسپردن آن به نمایشگاه صناعتی وزارت اقتصاد ملی .

۱۱ ـ معلومات ازانواع مواد ابتدائی پیدا وارافغانی از نقطهٔ نظر صنعتی .

ج : صورت معاونت وزارت اقتصاد ملی باصنعتگران قریه جات مختلفه درمسائل آتی :

۱ ـ تهیهٔ مواد خام .

۲ ـ تهیهٔ نمونه ها .

۳ ـ بدست آوری مشتری .

٤ ـ امداد فکری به صنعتگران جهت تشکیل شرکتها .

٥ ـ ساختن گرمخانه ها وخانه های بهاری

د : تقسیم اوقات مطالعات هیئت سیاردر مناطق مختلفه .

۱ ـ آغاز کار ازمرکز کابل .

۲ ـ جبل السراج ، گلبهار ، چهارکار ، استالف ، شکر دره .

۳ ـ شهرغزنی ومربوطات آن

٤ ـ هزاره جات از طریق سرچشمه ، دایزنگی ، بامیان ومراجعت ازراه غوربند کابل .
٥ ـ ازتاریخ ١٥ برج سنبله الی ١٥ برج عقرب : قندهار ، هرات ، میمنه ، دولت آباد اندخوی ، شبرغان ، قرقین ، خمیاب ، آقچه ، مزارشریف ومربوطات آن ، خان آباد وفراه .
٦ ـ ازاول برج جدی الی اخیرماه دلو سمت مشرقی .

افتتاح فابریکهٔ قند وشکر بغلان

ازچندسال پاین طرف می شنیدیم که دربغلان وپلخمری وغیره وزارت اقتصادملی بکارهای عمدهٔ دست زده است وعنقریب نتائجی ازان اعمال بزرگ شان ظاهر خواهد شد همان بود که خوشبختانه روز ٣٠ عقرب این امید واری وانتظار به نتیجهٔ شیرینی منتهی شد .

دردنیا پلان های متعددومختلف اقتصادی راروی دست میگیرند اما اکثری ازان هاچون درتحت یك پروژهٔ عقلی نبوده نتیجهٔ نداده است مثلاً بساديده شده که در ممالك جوان وتازه رسیده ماشین های متعددی وارد کردند امابعد ازمدتی بواسطهٔ فقدان مواد ابتدائیه وآذوقهٔ لازمهٔ او ماشین ازکار افتاده است امانقشه های اقتصادی وصناعتی که دراین سنوات اخیره در تحت هدایات حکومت متبوعه ازطرف وزارت اقتصادملی اتخاذشده تمام این مسائل ومراحل را که لازمهٔ حیات وبقای صنائع است درنظر گرفته اند مثلاً برای فابریکهٔ قند بغلان اولاً متخصص اعزام شد تابه بینند که قوهٔ انباتیهٔ خاك واراضی که بعدهادران جازراعت لبلبو می شود برای این کار مساعد است یانه ؟ بعدازان سنجیدند که مزارع اطراف ونواحی فابریکه اگر بصورت متناوب لبلبو زراعت شود آیامی تواندحوایج فابریکه راپوره کند ؟و....اینك بعدازانکه وزارت اقتصادملی جواب این سوالات رامثبت دید اقدام به توريد ماشين وتعمیر عمارت فابریکه ونصب ماشین هانموده روز ٣٠ عقرب شروع بکار کرد . بهترین خدمت درزمینهٔ اقتصادیات وبالنتیجه تامین عظمت وقوهٔ یك ملت نجات دادن اواز احتیاجات خارج میباشد ماازسالیان دراز باداشتن آن همه عظمت تاریخی ونام باستانی خود دراثر کم پرداختی های زمام داران سابق ازهرجنبه مخصوصاً اقتصادیات پیوسته روبه انحطاط میرفتیم ومتاسفانه همان صنائع وحرفیکه سابقاً درملك مارواج داشته وازان تمام حوائج خودرا رفع میکردیم درین عصور اخیره دراثر هجوم امتعهٔ خارجی بالمره ازبین رفت وکار بجائی کشید که حتی جزئی ترین مایحتاج خودراهم ازخارج وارد کردیم .

هرقدر روابط مابامدنیت اروپا زیاده ترشد بههمان اندازه حوائج مازیادت کردو بالنتیجه برمقدار واردات امتعهٔ خارجی درمملکت افزوده شده ازدرك موازنهٔ تجارت حال ما بدتر شد . چون درعقب هرشب روز ومتعاقب هرنشیب فرازیست بالاخره پس ازیك سلسله مایوسیت ها

ومضیقه‌های مالی واقتصادی وخرابی اوضاع معیشتی صبح‌امیدی طالع ودرسایهٔ تو جهات بزرگ گران قیمت ذات‌مبارك شاهانه وادارهٔ حکیمانهٔ والاحضرت معظم صدراعظم صاحب یك سلسله اصلاحاتی درمملکت آغازشده درهررشته کارهای امید افزائی راروی دست گر فته که یکی ازان کارهای عمده وتاریخی که بایدنسل آینده همهٔ این‌هارا مبداء سعادت وعظمت خودبد انند اصلاحات اوضاع اقتصادی افغانستان است .

درین‌سلسله که خوشبختانه درراس کاروزیرفعال ودانشمند ع،ج لمرعالی‌نشان عبدالمجیدخان جاداشته ومیتواند نمایندگی مکمل ازافکارعالی وبزرگ اعلیحضرت همایونی ووالاحضرت افخم صدراعظم‌را نموده آمال ونیات عالی ایشانرا پیش ببرند درظرف چندسال محدودی به‌موفقیت های بزرگی واصل شدیم که اینك یکی‌ازان موفقیت هاافتتاح فابریکه قند دربغلان است .

میدانید این مو فقیت برای یك ملتی مثل ملت نجیب ماچقدر بزرگ است وبکدام اندازه قابل قدر وستایش می باشد ؟

کسانیکه خبر دارند سالانه چقدر شکر از خارج وارد ودرمقابل آن بکدام اندازه پول میدهیم واین پول درموازنهٔ تجارت خارجی ما وبا لنتیجه قیمت پول مملکت که منشاء تمام اعمال واوضاع اقتصادی است چه‌تاثیر دارد ؟ میتوانندعظمت‌این کار را تخمین کنند ما سالانه یك‌مقدارزیادی شکر وارد مملکت نموده و درمقابل آن یك مبلغ هنگفتی پول ملی خودرا بخارج میدهیم این فابریکه تاحدی مارا ازین احتیاج نجات ویك مقدارکافی ازواردات خارجی کاسته وباندازهٔ اطمینان بخشی حامی قیمت پول ملی می شود .

طوریکه ازمطالعهٔ جرائدوجریانات افتتاحیهٔ‌این فابریکه استنباط میشود فابریکهٔ قنددرتاریخ اصلاحات اقتصادی مملکت یکی ازقدم های برجسته ایست که نمی توان تمام اهمیت های آن رادریك یاچند مقاله بیان کرد ازین سبب مختصراً مااین کار را بزرگترین موفقیت های معاصر شمرده ازیکطرف توده رابااهمیت این امر بزرگ متوجه وازجانب دیگر حکومت متبوعه را ازین موفقیت تبریك گفته امیدواریم توفیق‌یابند تامصدر اعمال‌بزرگتری گردیده نام این دورهٔ اصلاحات را باخط زرین درصحائف روزگار ثبت نمایند .

برای اینکه خوبتر اهمیت این فابریکه را ارائه نموده باشیم خطابهٔ راکه ع ، ج لمر عالی نشان عبدالمجید خان وزیر اقتصاد ملی در روز افتتاح این فابریکه ایراد نموده اند درین‌جا عیناً درج مینمائیم :

نوت :

مکالمه خطابهٔ جلالتمآب‌معزی الیه نه تنها برای این مقصد بلکه برای یك نگاه عمومی به‌ترقیات اقتصادی چند سال‌اخیر افغانستان دارای اهمیت مخصوصی است)

والاحضرت افخم، جلالتمابان محترم، حضار کرام ، ! چون عمده ترین مقصود ازسفر حضور مبارك والاحضرت وجلالتمابان محترم وباقی حضرات مکرم مطالعهٔ اوضاع اقتصادی این ولایت وهم معاینهٔ تاثیرات صناعت وزراعت درین منطقه میباشد بنابرین بمن افتخار خواهند بخشید تاراپورت مربوط باین امررا بحضور شان تقدیم نمایم :

(۱) تاریخ دورهٔ شاهزمان و شاه کامران وشاه شجاع برهمه واضح است درعین همان تاریخیکه تغیرات بزرگ بواسطهٔ اختراع قوهٔ بخار وصناعت وطرزجدید حمل ونقل وتجارت وامورات بانك داری وترقی زراعت دردنیارخ میداد مملکت ما بواسطهٔ بی اتحادی وخودپرستی وزدوخوردهای داخلی نه اینکه توجهی بحیات جدید اقتصادی دنیای دیگر مبذول نه نمود . بلکه بعلل و کشمکش های داخلی وآنچه اصولات قدیم امور اقتصادی وتمرکز ثروت درمملکت موجود بود آنهم ازبین رفت وازان تاریخ الی ختم دورهٔ انقلاب هرچیز ملحوظ نظر حکومات وقت قرار میگرفت غیر ازامور اقتصاد . همین علل بزرگ وبعدبی اتفاقی موجبات فقروپریشانی مملکت رافراهم و درنتیجهٔ فقراهالی بی امنی وبی انتظامی اداری وعدم وسایل ترقی وعلم وحرفت وغیره وغیره چیزها را دراعماق قلب مملکت چنان مستحکم ساخت که کشیدن ریشه های این گیاهای مضره از مزرعهٔ مملکت متضمن رنج وزحمات بیشماری ومستلزم وقت زیادبودوهست . واگرماخوب ملاحظه نمائیم همین خود پرستی ها وشخصیات طبقات مملکت بود درگذشته که دورهٔ احمد شاه بابای غازی وشاه محمود، تبدیل به تجزیه شدن افغانستان اسلامی(؟) وازدست دادن استقلال درقرن گذشته وعقب ماندن از ــ امروز نتیجهٔ همین خودپرستی وبی اتحادی وزدوخوردهای داخلی بود همان بود که بعد ازتقریبا یکصدوسی سال ستارهٔ یك شخص بزرگ ومدبر ومقتدری درافق مملکت طلوع یعنی اعلیحضرت نادر شاه شهیدمغفور زینت آرای اریکهٔ سلطنت گردید . در روزدوم انتخاب شاهانهٔ شان به پادشاهی افغانستان ازهمه بیشتر بطرف امور اقتصادی مملکت توجه فرمودند چنانچه درقدم اول برای پیدانمودن کار درمملکت به عمرانات مرکز کابل شروع وسپس به توسعهٔ زراعت ذریعهٔ بندوانهار جدید اقدام وبعد پروژه وپلان سرکها، پلها وامور مخابرات ومخصوصا دراحداث راه درهٔ شکاری که حیات جدیدی به اقتصاد ولایت شمالی بخشید توجه ملوکانهٔ شانرا معطوف فرمودند ومتعاقبا توسعهٔ صناعت تمرکز سرمایهٔ ملی و تاسیس شرکتها را مورد توجه عالیهٔ شان قرار دادند . مصادف این ایام که بنده درسنه ۱۳۱۱ وارد کابل شدم بعد چند روزی شرف باریابی حضور ملوکانه شانرا حاصل نمودم وبخوبی یاد دارم که حضور مبارك شان چه فرمایشات مفصل وجامعی در موضوع زراعت . صناعت و تجارت افغانستان و بکار انداختن تودهٔ ملت واینکه چگونه از فعالیت،ثروت، فکروعمل آنها کارگرفت ایراد

فرمودند از جملهٔ فرفایشات قیمت دارشان یکی این بود .

« هر حکومتی که عقیده داشته باشد که بدون فعالیت اشتراك ملت در ترقی مملکت اقدام بدارد ناکام خواهد ماند » ومخصوصاً آن مسرت وخوشوقتی اعلیحضرت رافراموش نمیکنم که درخصوص تاسیس شرکت امیدوشرکت رفاه وشرکت اسهامی که در آنوقت تشکیل شده بود ابراز وراجع بتقاوی وپارهٔ امتیازات دیگری که باین شرکتها اعطا نموده بودند ذکری فرمودند و حضور شاهانهٔ شان متذکر گردیدند که واضح است که این دوسهٔ شرکت کدام تهداب و اساسی ندارد . وممکن است که پیشرفتی هم نکند ولی مقصد من ازین اقدام توجه دوایر حکومت وتشویق سر مایه داران است بطرف تشکیلات جدید اقتصادی . ودرعین زمان پلان وپروژهٔ جدید تشکیل سرمایه ولزوم تاسیس مؤسسات اقتصادی ملی وبانك داری را توضیح فرمودند وبه بنده امر کردند که درین راه با حکومت همکاری نمایم همان بود که باساس سیاست موضوعه و معینهٔ شاه شهید رفته رفته زمینه مهیاء ومؤسسات اقتصادی بطرز جدیدی متدرجا درمملکت عرض وجود نمود .

این بود مختصر از تاریخ گذشته وآغاز توجه باقتصاد مملکت .

چگونگی شروع کار

در وهلهٔ اول اقدامات حکومت نه سرمایه نه دوایر اجرائیه ونه زمینه و پلان یکی ازین چهار رکن اعظم که سرمایهٔ حقیقی وتهداب اقدام بهر کاری مخصوصاً امور اقتصادی شمرده میشود موجود نبود . برعلاوه موانع زیادی نیز درخط سیر اقتصادی مملکت با صول جدید موجود بود در آن وقت تنها یك سرمایهٔ . معنوی راحکومت دارابود که بوسیلهٔ آن توانست اکثر موانع را رفع وراه . رابرای سیر سریع اقتصادیات مملکت باز بدارد آن سر مایه تنها عزم تزلزل ناپذیر وتوجه ومراقبت مخصوص حضوروالاحضرت صدراعظم صاحب بود که اولا سیاست جدید اقتصادی مملکت را برروی منکورهٔ قیمت دارشاه شهید طرح و فیصله نموده و بعد درپیشبرد آن هچیك مانعی . را اهمیت نداده وبا تصمیم تزلزل ناپذیری در تطبیق آن مجاهده فرمودند پوره بخاطردارم وقتیکه کابینهٔ محترم وزراء افغانستان بمقصد حمایهٔ تجارت مملکت اجتماع طبقهٔ تجار وسرمایه داروکارگرفتن ازسرمایهٔ اوشان وتمرکزسرمایهٔ ملی جهت عملی شدن آن اقدام بسیاست انحصاری بعضی موادواردات وصادرات نمودند که یکی ازآن جمله انحصار واردات قند وشکر بود بالمقابل چه مخالفت هائی نبود که بظهور نه پیوست چنانچه دریکی از روز های سنه ۱۳۱۱ عدهٔ از طبقات بانفوذ مملکت درحضور والاحضرت افخم استدعای لغو انحصارات را نمودند وحضور مبارك شان از قبول آن استنکاف ورزید و به آنها اهمیت نقشه وسیاست جدید اقتصادی مملکت را توضیح فرموده وضمنا اوشانرا به تامل واستقامت توصیه فرمودند

وغیر این موانع دیگری وجود داشت که به آنها ترتیب اثری داده نشد ومنکری وجود نخواهد داشت که مفکورهٔ سیاست حکومت دریك فضای تاریك ظهور نموده و وقتی شروع بکار گردید که هیچ یك ذرائع پیشرفت در دسترس نبود وزراعت مواد صادراتی غیر از میوه کابل سقوط نموده وصناعتی در مملکت هم وجود نداشت که جبران صادرات رابدارد تجارت هفتادفیصد بدست تجار خارجی اداره شده واردات در تزاید وصادرات روز بروز محدود میگردید وپول مملکت دچار تزلزل وبحران گردیده بود ذخیرهٔ پولی مملکت دراثر انقلاب کاملا نابود شده بود اعتماد از بین رفته بود ومخصوصاً انقلاب ۱۳۰۷ تمام شیرازه های مالی واداری و حرفوی وغیرهٔ مملکت را بر هم زده بایست به هرچیز از نو اساس گذاشته میشد.

شروع بکار ونتیجه

درسنه ۱۳۱۱ و ۱۳۱۲ حکومت مشغول انجام پروژهٔ تمرکز وبکار انداختن سرمایهٔ ملی وکار گرفتن از طبقهٔ سرمایه دار بود در سنه ۱۳۱۳ اولین موسسهٔ که عرض وجود نمود و عملا داخل کارشد همانا بانك ملی بود این موسسه اولین موسسهٔ اقتصادی مملکت دارای ۷۴ لك افغانی سرمایه بود ودرمدت کمتر ازشش سال یعنی امروز مملکت دارای تقریبا بالغ بر ۶۵ موسسه که باساس سیاست جدید اقتصادی حکومت درمملکت ایجاد شده وبا سرمایه ۷۱ کرور افغانی مشغول انجام وظایف اقتصادی میباشند بعبارت دیگر درپنج ونیم سال تمرکز سرمایه ازیك تقریبا به ۹۹ ترقی یافته یعنی درمملکت که یکحصه افکار بواسطهٔ ضعف بنیهٔ اقتصادی مملکت ویاعدم امنیت ویاعدم طبقهٔ سرمایه دار مسموم گردیده بود وطبقهٔ دیگر بانظر بی اعتمادی بااصل سرمایهٔ ملی نگاه مینمودند وطبقهٔ عقیده داشتند که بدون سرمایهٔ خارجی کار گرفتن از آن از خود دارای کدام تشکیلاتی گردیده نمیتوانیم وهم یك طبقهٔ دیگر باین وآن حتی به همه چیز مخالف بوده با نظر بدبینی به اوضاع مینگریستند دارای این همه پیشرفت اقتصادی گردیدن کار سهلی نیست.

برر غم وجود همچوعقاید بایست عرض نمود که به پیروی سیاست صحیح حکومت وهدایات نافع حضور والاحضرت وحمایهٔ بزرگ حضور مبارك پادشاه جوان اینك سرمایهٔ ملی میخواهد که متدرجا وآهسته بی همه سر وصدادر مملکت عرض وجودنموده اثرات بزرگ خودرا درمملکت بجا بگذارد وتا پنج سال دیگر هرگاه ازطرف عموم تودهٔ ملت باین مفکورهٔ نیك حکومت معاضدت بعمل آید ومامورین حکومت حس همکاری خودرا تقویه بدهند اساس ثروت ملی مستحکم ریخته شده و متضمن سعادت قوم و آبادی ملت خواهد گردید شاید بکلمهٔ سعادت قوم بعضی ها اعتراز نماید که بچه اساس و از روی چه حساب؟ اینك ما برای اقناع اوشان دلایل حسابی

که در دست است به عرض میرسانیم :

۱ ـ از بیانات گذشته روشن گردیده باشد که تا وقتیکه سیاست جدید اقتصاد را اتخاذ نه نموده بود تجارت و زراعت ما روز بروز محدود وثروت ما همه ساله در شرف سقوط بوده چه اینکه از یکطرف تجارت خارجی ما در دست تجار اجنبی یهود بود که حاصل داد وستد تجارتی ما همواره بخارج منتقل میشد وهم تجار اجنبی بمنافع حقیقی مملکت توجهی نداشته ازطرف دیگر افغانستان یك مملکت زراعتی بود و آن هم چون از بنادر بحری و راه های تجارتی بدور افتاده بود و تشکیلات اقتصادی هم از خود نداشتیم که وسائل جدید تجارتی را کشف ودست بدامن تولیدات ثروت طبیعی مملکت بیندازیم بدین جهت زراعت ما نیز بحالت فلاکت گرفتار و آنچه حاصل مواد خام ما که بخارج فرستاده میشد بقیمت جزوی بفروش ومواد ساختهٔ خارج بقیمت گران خریده میشد مثلا یك سیر پنبه را به ۱۵ افغانی در خارج بفروش میرسانیدیم ویك سیر چیت که ازهمان پنبه ساخته میشد درعوض یکصد افغانی خریداری می نمائیم وبنیهٔ ملت افغانستان اسلام راضعیف ودرعوض بنیهٔ اقتصادی اجنبی راتقویه می نمودیم این بود که نه زراعت درمملکت ترقی مینمود ونه هم عمرانات و صناعت وجود پیدا میکرد بهمین علل کار که یگانه ذریعهٔ تولید ثروت ملی است ازمملکت رخت بربسته بتدریج ملت غریب، شهرها حفظ الصحه ، پوشاکه ، تغذیه ، منزل وهمه چیز ملت گرفتار ضعف وفتور بود . خزانهٔ حکومت هم تهی گردید .

حضرات محترم فراموش نکرده باشند که تاسنه ۱۳۱۱ بیکاری باوضع رقت آوری درمملکت وجود داشته منتظرین که بصد ها دایرهٔ وزارت موجود واجرت ومزد غیر کافی وکارهم وجود نداشته ـ هزار ها خانه که ازممر معاش زندگانی داشتند چشم شان تنها بطرف خزانهٔ تهی حکومت بود امروز باوجود اینکه تشکیلات اقتصادی هنوز بصورت ابتدائی است دیده میشود که چه اثراتی رادرمملکت بظهور رسانده مثلا امروز دوایر رسمی ودوایر شرکتها برای جلب یك کاتب ویایك تحویلدار وامثال آن بین خودها مناقشه برپامیکنند . امروز درحالیکه اکثر ممالك رابلای بیکاری تهدید میکنند درمملکت ماقلت کاریگر باعث تعویق بسی کار ها گردیده امروز اجرت فعلهٔ معمولی ازیك افغانی چندسال قبل به دونیم افغانی ودربعضی مواضع الی سه افغانی ترقی نموده ومعاش مامورینکه درشعبات اقتصادی بوظیفه مشغول اند از ده الی یکصد افغانی درروز ترقی داده شده همه ساله دوایر شرکتها کرورها افغانی را در مملکت بمصرف معاش واجرت فعله وتعمیر وتاسیس کار خانه ها میرسانند وازین رهگذر هزارها عایله معیشت شانرا تامین میدارند که درسابق دولك افغانی دوایر تجارتی در مملکت صرف نمیکردند در پنج سال قبل احصائیهٔ موترهای باربردار در کل مملکت به پنجصد بالغ نمیشد اما امروز بواسطهٔ ترقی تجارت وازدیاد حمل ونقل دوایر صناعتی وزراعتی بالغ برچهار هزار موتر لاری شخصی درمملکت

مشغول امور حمل‌ونقل است درنتیجه اول سال جاری تنهاشرکت پنبه ازمنبع حاصلات زراعت (٦٤) ملیونافغانی‌پنبه بخارج‌فروخته ٢٦٠٠ خروار تبل ٣٠٠٠٠٠٠ صابون و ١١٠٠ خروار کنجاره محصول برداشته شده که در گذشته این‌عواید سابقه نداشت گویا دیروز شرکت پنبه وامروز شرکت قند شروع به‌افاده واثمار نموده وفردا شرکت نساجی محصول ونتیجه رابیرون خواهد داد وروزبعد شرکتهای دیگر که‌ازقبیل‌پشمینه بافی‌وابریشم بافی وبوری‌بافی و سمنت سازی وغیره ثمرهٔ خود شان راظاهر خواهد داشت البته این‌کارهابی‌سابقه است اگرماترقیات زراعتی وصناعتی وعمرانی را درولایت قطغن‌مطمح نظر قراربدهیم حسن‌تاثیرات سیاست جدید اقتصادی مملکت بماخوبتر واضح خواهد شد درچهار سال‌قبل که درین‌ولایت عملیات اقتصادی شروع نشده بود درولایت خان آباد‌لك هاجریب زمین‌حکومت ذریعهٔ رعیت برخلاف خواهش آنهـا فـی جـریـب از ٢ ـ الـی ٩ ـ افغـانـی بموعد پـنـج سـا ل بـفـر و ش رسید ه بود زیرا درین مملکت چیز یکه قیمت نداشت زمین بود وزمین بغیر از زحمت‌حاصل نداشت گندم فی‌سیر نیم افغانی برنج فی‌سیر دوافغانی بود وچون غیر از زراعت جو وگندم وشالی وجوار دیگر زراعتی درین خطه وجود نداشت وآنهم نفعی نمی‌نمود لذا بتدریج زمین خاره وقسمتاً جنگل وچمن زار گردیده بود اینك وقتیکه دوایر زراعتی وصناعتی شروع بـکار نمود همان زمین‌ها امروز درعرصهٔ کمتراز چهار سال از ـ ٩ افغانی به٢٠٠ـافغانی الی ١٢٠٠ افغانی بالغ گردیده وبواسطهٔ ازدیادنفوس درمراکز صناعتی وپیداشدن مجرا وکشیدن یك‌حصه زمین ازتحت زراعت گندم وجو بزراعت پنبه ولبلبو که درهذاسنه در ولایت خان آباد ومزار شریف ١٥٥٠٠٠ـ جریب زمین تحت این دوزراعت آمده غله ازفی‌سیر نیم‌افغانی به سه‌افغانی ترقی نمود برنج ازدو به پنج الی هشت‌افغانی رسید وحاصل‌همان یك‌جریب زمین که به‌٩ـافغانی خریده شده از یکصدو پنجاه افغانی الی ٥٥٠ حاصل یك سالهٔ پنبه ولبلبو دهاقین بر میدا رند چهار سال قبل که‌درین مملکت مزدوری کردن واجرت گرفتن معمول نبود وکسی برای کار اجرتی قائل نمیشد وکار بعنوان عشر اجراء میگردید امروز دهاقین در فصل زراعت شالی ولبلبو پنبه به سه افغانی مزدور میگیرند حتی باین معیار هم مزدور کار پیدا نمی‌شود .

امروز نه اینکه مردمان زراعت کار وعیال واطفال اوشان درمناطق زراعت پنبه ولبلبو مصروف بکار شده اند که درسابق بیکار بودند بلکه در وقت فصل مردمان بیکار کوه نشین جهت اجرت گرفتن بمزارع دهاقین مشغول کار گردیده اند تا دو سال قبل در این مملکت باوجود دارا بودن حاصل خیز ترین زمین کسی بدرخت شانی اقدام نمی‌کرد چون چوب‌هیچ قیمت نداشت در اندراب ورستاق یك‌درخت که دوچوب خوب برای پوشش میداد یکنیم الی دوافغانی درسه سال قبل قیمت داشت امروز که تعمیرات صناعتی ودهاقین شروع گردیده از

رستاق،تالقان، خان آباد،غوری، نهرین، اندراب بالغ برنیم ملیون درخت‌را شر کتها خریده وقیمت از دوافغانی دربعضی نقاط به ۱۲ ـ افغانی ترقی وقلمهٔ درخت فی هزار به پنجاه افغانی خریده شده وهمین قیمت پیدا نمودن چوب در دوسال اخیر واسطه‌شد که ملیونها درخت برای سرسبزی این خطه غرس گردد صرف‌نظر از اینکه یك صد هزار خانه وار دها قین وشتر کار ازمدرك زراعت پنبه ولبلبو وحمل ونقل مشغول کار وبهترساختن زندگانی وبلند بردن عایدات خود می باشد .

امروز ۱۲ هزارنفر مامورین، کاریگر کار خانه‌ها ،بسته کار، موتر ران ،باغبان، گل‌کار نجار ،عملهٔ فنی‌وعملهٔ تعمیر در کلیهٔ افغا نستان درقسمت نساجی وپنبه وقند سازی مشغول کار می‌باشند درسال آینده دوهزار نفر کاریگر کار خانه را شرکت نساجی جدیداً مشغول کار خواهد ساخت درپنج سال آتیه شرکت نساجی احتیاج به ۱۲ هزار کاریگر فنی خواهد داشت برعلاوه تعمیرات در پنج سال آینده متواتر در ولایت خان آباد جهت امور صناعت معادن زراعت ؛ راه سازی احتیاج به‌بیست‌هزار کاریگر محسوس میشود که تهیهٔ آن امر محال بنظرمیرسد . درشهرهای بزرگ مملکت تاهنوز طبقات اهالی نتوانسته اند عمارات را بامصالح پخته تعمیر کنند ولی این قوت برای مؤسسات صنا عتی باوجود آنکه عایدی تا کنون ازان گرفته نشده برای تامین حیات مامور وکاریگر حاصل گردیده چنانچه خانه های نشیمن پخته وعصری باتمام لوازم امروز برای اوشان تدارك وشروع بساختمان‌آن گردیده چنا نچه درقندوز وبغلان وپل خمری شروع گردیده ودر نقشهٔ شهر پل خمری یکهزارو هفتصد عمارت ویکهزار دکان ومساجد وهوتلها وشفاخانه وغیره عمارات پارکها ومیدانهای سپورت وباغهای کودکان وکشتار خانه وغیره نقشه گردیده وکارآن بشدت جریان دارد ودر عین زمان در حالیکه بهر کاریکه درمملکت شروع‌میشد ویامی‌شود مشکلات بزرگ پیشرفت‌کار بواسطهٔ نبودن تجربه وادارهٔ عملهٔ خورد فنی ازقبیل بسته کار وکاریگر وغیره بوده واست با آنهم پیشرفت کار دوائر اقتصادی ازسرعت‌خود نکاسته وهمواره اشخاص برای‌اجرای امور مملکت تهیه میکند .

درسابق وهنوز امروز کاریگر افغانستان همیشه برای غریب کاری بهند رفته وبرای گرفتن اجرت کار میدارد واز نتیجهٔ کار مملکت اجنبی را آباد میدارد وقبل از محاربهٔ سنه ۱۹۱٤ سمت شمال افغانستان چهل‌هزارنفر مرد کار به‌ترکستانات روسیه فرستاده بود ومملکت غیررا آباد می‌نمودند وچون درمملکت خودشان ذریعهٔ کار موجودنبود امروز بواسطهٔ‌سیاست جدید حکومت اعلیحضرت ظاهرشاه نه‌اینکه وسعت شمال مملکت عزیزما بخارج احتیاج ندارد که جهت نوکری وغلامی برود چون‌وسائل کار درخود این‌خطه تهیه شده برعکس لکها خانهٔ مهاجررا همین کار ازخارج جلب وهمه‌را درآغوش خود جاونان میدهد تا (؟ ؟ ؟) بسمت شمال

وارد واز آنها برای آبادی مملکت کار می‌گیریم .

این بود مختصر از تاریخ سیاست جدید اقتصادی حکومت واستفاده از منابع ثروت ملی ذریعهٔ تمرکز سرمایهٔ ملی وطبقهٔ سرمایه دار اگرما بخواهیم بدانیم که مملکت از سیاست جدید اقتصادی استفادهٔ دیگری نموده یانه ؟ ازشرح مختصر ذیل حقیقت بدست می‌آید .

مفاد حکومت :

اول تهیه جهت آینده قراریکه سابقاً عرض شد فعلاً (۷۱) کرورافغانی توسط مؤسسات اقتصادی بکار انداخته شده که البته باینمقدار بالتدریج افزود خواهد شد واز ین قرار امروز برای پیشبرد امور موانعی از لحاظ نبودن سرمایه موجود نیست قلت ونبودن نفر وعمله ممکن است موانع پیشرفت کار شمرده شود .

۲ ـ اثرات ترقی تولیدات وداد وستد موقعیت پول کاغذ افغانستانرا مستحکم وترویج آنرا کاملاً تأمین نموده .

۳ ـ بواسطهٔ تطبیق سیاست اقتصادی حکومت توانست ذریعهٔ شرکتها ۱۸ کرور افغانی طلا ونقره را درمقابل پول کاغذ ذخیره نماید .

٤ ـ اداره وترقی سریع اقتصادیات افغانستان اعتبارات خارجی مملکت را ترقی داده چنانچه اعتبارات قرضهٔ مابمبلغ ۳۲ کرور افغانی درسنهٔ گذشته دراروپا رسیده بود وذریعهٔ فعالیت دوایر تجارتی خود ماتوانسته ایم که ازبازارهای جدید مانند امریکا ، آلمان ، انگلستان چکسلواکی ، ایطالیا ، هند چین و سیام استفاده نموده وروابط تجارتی خود را توسعه بدهیم و برای اولین بار پنبه ـ پشم شتر ، موی بز ، تریاك و پوست باب خود را به این بازارهارسانده وطوریکه باید تجارت خودراوسعت بخشیم وازین مدرك به ازدیاد ثروت اهالی خدمت بنمائیم .

دیروز پنبه در صادرات مملکت رولی بازی نمیکرد امروز مقام دوم را درصادرات احراز نموده دیروزتریاك مابازارفروش نداشت امروز بواسطهٔ روابط مستقیم بازار سیام وهند وچین ماتوانستیم که درهذا سنه ۳۳ فیصد قیمت تریاك را ترقی داده وعایدات دهاقین را بلند ببریم تاسه سال قبل پشم شترو موی بزوموی اسپ وغیره سالانه یك پاو آن بخارج فرستاده نمی‌شد پشم شتر فی‌سیر ۳۲ـ افغانی قیمت پیدانموده وموی اسپ سیر ۷۰ـ افغانی ودرسال اول‌شروع صادرات پشم شترمجموع صادرات ٥ لك افغانی بوده ودر سنه ۱۳۱۹ به ٤۲ لك افغانی بالغ خواهد گردید .

٥ ـ ما امروز برعلاوهٔ ۲۰ـ کرور افغانی ذخیرهٔ طلا ونقره دارای یك ذخیرهٔ بی سابقهٔ اسعارخارجی و یاجنسی که ازان اسعارخارجه عاید میگردد میباشیم که این ذخیره ذریعهٔ توسعهٔ

صادرات وادارهٔ صحیح آن دربازارخارج بدست آمده که بدان ذریعه هر پلان و پروژهٔ صناعتی رامیتوانیم عملی بداریم وآن عبارت است از مبلغ ۳۶ کرور افغانی .

۶:- باداشتن دارائی تولیدات شرکت پنبه و شرکت قند که اگر زراعت لبلبوی آن تامین گردد وشرکت نساجی سال ۱۳۲۱ مملکت همه ساله دارای ۱۰ کرور افغانی حاصلات جدید میگردد و اگر پلان های جدید نساجی وقند سازی در پنج سال آینده تکمیل میشود و برای تکمیل آن هم موانعی غیر ازبی امنی دنیادیگر چیزی وجود ندارد قوهٔ تولیدات مملکت به ۲۳ کرورافغانی نسبت به امروز درسال زیاد میگردد و اگر ما باین مبلغ ازدیاد روزافزون باقی تبادله های تجارت خارج ومفاد شرکت های خود راحساب بداریم این مبلغ سالانه به ۳۰ کرور افغانی بالغ میگردد و با ازدیاد تولیدات ۳۰ کرور- سرمایه درسال‌مامیتوانیم درکلیهٔ افغانستان به تمام پروژه های صناعتی پروژهٔ استفاده از معادن وراه آهن سازی نیز شروع بداریم چه اینکه برای بکارانداختن معدن تیل جهت مصرف داخلی وذوب آهن ومس وصناعت فلزی جهت مصرف داخلی صناعت حربی ودوهزار کیلو مترراه آهن وصناعت سمنت سازی وغیرهٔ مابمبلغ ۲۱۰ کرور افغانی محتاج میباشیم با ۳۰ کرور افغانی تولیدات عایدات جدید در (۷) سال بعد از پنج سال اول یعنی ازتاریخ امروزدرمدت ۱۲ سال اگر کار بداریم تمام اینهارا تکمیل نموده میتوانیم‌یابعبارت دیگر اگرملت و حکومت اتفاق و مامورین حکومت توحید عمل راپیشه و دوایراقتصادی راتحت حمایهٔ خود بگیرند و بآنها امداد بدارندپس ازآن مامیتوانیم اعتماد بنفس نموده وذریعهٔ سرمایهٔ موجوده قوت کار را در مملکت زیاد وذریعهٔ ازدیاد کار وسعی وعمل جمیع سرمایهٔ کارآمد راجهت عمرانات وترقی مملکت تهیه بداریم و بدون امداد خارجی تکیه بر قوت ملی نموده و بآیندهٔ خود مطمئن باشیم وآینده را با چشم روشن ملاحظه بداریم ولی ناگفته نماند که شرط اول کامیابی و سعادت آیندهٔ مملکت متعلق است به اتحاد و همکاری

تمام طبقات جامعه یعنی‌علماء، روحانیون، جوانها وپیرها وزارعین وکوچی هاوکسبه هاوتجار وبای ها باحکومت وبین‌خود، باعرض این توضیحات میخواهم متذکرشوم که آنچه حضرات محترم درین‌ولایت ملاحظه فرموده اند اینها اساس حقیقی صناعت وزراعت نیست .

این‌مؤسسات فقط عبارت ازیك مدل‌های خورد وتجربوی میباشند که جهت امتحان مانند مدل‌هائیکه درلابراتور وبصورت میناتور میسازند وچیز یکه میتوان باطمینان کامل عرض نمود اینست که‌به تجربهٔ ساختمان این مدل هادوچیز ثابت گردیده .

۱- افغانستان موقعیت ترویج هرقسم صنائع را که خودش‌بآن احتیاج دارد داشته وتوسعهٔ هرگونه زراعت درآن ممکن‌است .

۲- باندازهٔ کافی دارای سرمایه وثروت طبیعی بوده که اگرازآن بصورت صحیح کار

گرفته شود میتوان تقریبا استقلال اقتصادی خودرا اگرخداوند بخواهد تأمین نماید وبدین ذریعه استقلال سیاسی خودرا برای همیشه حفظ بدارد .

استفادهٔ مستقیم حکومت ازدوائر اقتصادی

۱ ـ مطابق حسابیکه دردست است حکومت در ۱۳۱۲ و ۱۳۱۳ (۲۱) لك افغانی به بانك ملی اشتراك نموده وازین اسهام تا سنهٔ ۱۳۱۷ ـ ۲۶ لك افغانی مفاد اخذ نمود .

ودرسنه ۱۳۱۷ اسهام خودرا که از بانك ملی مسترد نمود بانك ملی از بابت دارائی حکومت برعلاوهٔ (۲۶) لك افغانی یکصدوشصت لك افغانی دیگررا نیز تادیه وبرعلاوه تخمین ٤٥ لك افغانی دیگر نیز تادیه نماید که آنهم منتظر نتیجهٔ هیئت تفتیش میباشد گویا با ۲۱ لك افغانی اشتراك ۲۳۱ لك افغانی اخذ ویا بعبارت دیگر ۲۱۱ لك افغانی تنها از بانك ملی فایدهٔ مستقیم دریافت نمود .

۲ ـ فایدهٔ شرکت پطرول ۱۲ لك افغانی که جمله مفاد مستقیم این دوشرکت بدون تجارت قره گل ۲۲۳ لك افغانی میشود وبرعلاوه مفاد ذیل راحاصل نمود .

۱ ـ پانزده کرور طلائیکه بانك ملی درعرصهٔ ٦ سال بحکومت خریداری نموده اگر بفروش برساند مبلغ ٤ کرور وده لك افغانی امروز مفاداین طلامیگردد .

۲ ـ درسه ونیم سال گذشته که دایر به اسعار خارجی بین نرخ رسمی وبازار تفاوتی پیداشده بود بانك ملی ذریعهٔ شرکتهای قره گلی ۲۸ لك پوند بحکومت بقیمت رسمی تحویل داده که تفاوت قیمت بازار تجارتی وحکومت فی پوند ۱۳ ـ افغانی بوده گویا حکومت بواسطهٔ فداکاری وحسن ادارهٔ شرکت ها سه کرور وشصت وچهار لك افغانی ازمدرك اسعار مفاد حاصل نموده یعنی کمتر خرج نموده وبعبارت دیگر اگر آن پوند ها نمی بود حکومت مجبور بود برای خرید اسلحه و دیگر لوازمات پوندرا ازبازار مانند گذشته خریداری مینمود باین حساب بایدسه کرور و ٦٤ لك افغانی زیادتر خرج میکرد مسلم است که این پول درخزانهٔ حکومت موجود نبود ومجبور به افزودی مالیات میگردید با در نظر گرفتن سه قلم عایدات فوق ثابت میگردد که حکومت درمدت شش سال ۹ کرور و ۹۷ لك افغانی مفاد مستقیم ازتشکیلات اقتصادی حاصل نموده وبرعلاوهٔ استفاده وتسهیلات غیرمستقیم ذیل را نیز بدست آورده است .

۱ ـ پیش ازتشکیلات جدید اقتصادی یعنی ۱۳۱۱ عایدات گمرکات مملکت از ٤ کرورافغانی کمتر بود درسنهٔ گذشته بواسطهٔ توسعهٔ تجارت وتنظیم جدید اقتصادیات مملکت عایدات گمرکات نزدیك به ۸ کرور افغانی تزئید حاصل کرد یعنی صدفیصد درعایدات گمرك افزودی بعمل آمد درسال جاری ممکن است عایدات گمرکی نسبت به سنهٔ گذشته بازبین ۲۲ الی ۲۵ فیصد ترقی را نشان بدهد که اگر ما ۲۲ فیصدرا از ۸ کرور حساب بداریم ۷۲ لك افغانی میشود .

۳ : ـ سابق ازتشکیلات جدید اقتصادی حکومت باوجود گرفتاری زیاد دردگر رشته های حیاتی مملکت بعلت عدم تکافوی سرمایهٔ تجار به خرید تمام پیدا وار صادراتی مملکت بایست به تجارت نیز اقدام می نمود .

مثلا همه مطلع اند که حکومت چند سال شعبهٔ خرید وفروش قره گلی را نیز دایر وهمچنان حکومت تنها ذریعه بوده کهوسیلهٔ تاسیس چند کارخانه درمملکت شده بود وهکذا جهت تهیهٔ اسعار خارجیخزائن خارجیرا تاسیس وباجرای امثال آن اقدام ورزید اگر خوب غورشود درحالیکه دیگر صنائع مملکتازقبیلراه سازی وبندوانهار وشعبهٔ زراعتوحفظالصحه ومعادن ومعارفوحربی وامنیت وصدها شعبهٔ دیگر مملکت ـ احتیاج به فعالیت ومراقبت وصرف سر مایه داشت حکومت مجبوربود کهیك حصهقوت اداری وحصهٔ مهم پولخودرا از آن راهها کشیده وبدین طرف صرف بدارد.مثلا خرید وفروش قره گل بهمقصد تجارت خارجی خریدچوب جهت ساخت درودروازه ومیزوچوکی بمقصد فروش .

خلاصه حجاری وچرمسازی ، گوگرد سازی، تکهبافی وچهوچه را همهبایست حکومت اجرا وبرای هر کاری ادارهٔ تشکیلومامورین جمع وآنرا جریان وکنترول مینمود وازاجرای آنهم ناگزیر بود زیرا درمملکت دیگر قوتی موجود نبود که این امور را اداره میکرد .

امروز نه اینست کهتمام این بارها ازدوش حکومت برداشته شده بلکه به مبلغ چهار کرور افغانی که حکومت درصنائع باپنجاه لك افغانی بکار قره گل ودو نیم کرور ببانك ملی وشرکت پطرول بکار انداخته بود تمام اینمبلغ واپس ازین کارها برآورده شده وبمجاری دیگر بمصرف خواهد رسید ـ که به عمرانات وترقی مملکت امداد خواهد نمود و بعبارت دیگر سیاست جدید اقتصادی حکومتهمان مفکورهٔ اعلیحضرت شهید سعیدرا عملی ساخت یعنی ازثروت وفکروعمل ملت کار گرفت اینست که دوایر اقتصادی امروز دردست حکومت آلهٔ بس مهم ومعاون بسیار فعال درپیشبرد نیات ومفکورهٔ حکومت ثابت گردیده وبسی بارها را ازدوش حکومت برداشته وخواهد برداشت .

من باعرض این توضیحات نمیخواهم خاطر نشان کنم که کار های بس بزرگی صورت گرفتهولی توجه میداریم که اشخاص پیسیمست نیز نبایست منکر این باشند کهماراه را پیداو کشف نکرده ایم اگر درعوض آنها فکر پیسیمست را ازخود دور انداخته بمقصد ور اهنمائی مملکت ازدستفقروفاقه باحکومت اشتراك مساعی ورزیدهامداد بدارند به یاری خداوند مملکتبزودی بطرف منزل مقصود نزدیك خواهد شد .

به آقایانیکه تاریك بین می باشند بایست که گفتهشود که اگر ماملاحظه نمائیم درسنهٔ ۱۳۰۷ وقتیکه چند کارخانه ازاروپا خریدهشد وحکومت آنوقت هرقدر جدیت ومجالس وتشویق وتهدید

نمود نتوانست ازسرمایهٔ مملکت اضافه از ۲۶۸ هزار افغانی قبولی اشتراك در امور صناعت بگیرد ویا اینکه درسنهٔ ۱۳۱۰ وقتیکه اولین بار شرکت اسهامی تشکیل میشد در دو سال اول ما نتوانستیم زیاده بر۱۴۸ هزار افغانی سرمایهٔ تجار را بشرکت اسهامی جلب بدهیم در سنهٔ ۱۳۱۹ وقتیکه اعلان شدکه شرکت برق بهسرمایهٔ ٤ کرور افغانی تشکیل می شد بدون اینکه کسی راتشویق ویاتهدید بداریم ده روز بعد خواهشات اشتراك از چهار کرورتجاوز وسرمایه به ٦ کرور ترقی نموده پنجروز بعد خواهشات اشتراك از ٦ کرورتجاوز وسرمایه به ۷ کرور افغانی ترقی نمود آنهم اسهامش فروش شد گویا ما امروز دارای ۷۱ کرور افغانی سرمایه هستیم که ازآن جمله ۳۸ کرور افغانی آن در صناعت کار مینماید مابایست قائل بگردیم و اطمینان حاصل بداریم که رفع این همهمشکلات درشش سال بما آنقدر اطمینان قلبی می تواند به بخشد که ازیاس جلوگیری بداریم وجهت رفع مشکلات آینده مارا امیدوار بدارد مشروط باینکه اگر با اتحادواتفاق دست بهمداده کاربداریم ودر آنوقت همهٔما بایك نصب العین واحد کهحفظ مملکت اسلامی ما افغانستان است امیدوار بوده وترقی مملکترا تامین ومشترکا سعادت مندبگردیم این بودمختصرویامفصلی از تاریخ وجریان سرمایه درچند سال اخیر ولی اولین دفعه که درمدت شش و یاهفت سال از موضوع پیشرفت اقتصادی مملکت توضیحاتی میدهیموخدا وندشاهد است که آنهم نه برای مقصد نمایش ونه تبلیغات دیگری است غیر ازیك نقطهٔ کهآنهم تنها بمقصود از ابراز نکات ذیل است :

۱ ـ بایست مایوس نباشیم .

۲ ـ سرمایه وتجربهٔدوایر اقتصادی مابه پایهٔ رسیده که احتیاج زیادی بهتوجه جامعه و دوایر حکومتی ومحلی دارد که اگر بهآنها اعتماد شود درحمایه وتقویه وپیشرفت آنها فداکاری گردد بعدها برای مملکت نتیجهٔ مفیدی خواهد داد والا این سرمایهٔ ملی بدون اینکه بجائی برسد از بین خواهد رفت اما چون این دوائر وسرمایهسرتاپا ازخود ماست وبدون امداد خارجی بهاثر سیاست وزحمت کشی حکومت بدست آمده مستلزم آنست کهخود ما آنرا پرورش داده وپیش ببریم ومنتظر این نباشیم کهدیگری پیداشده کارهارا انجام بدهد .

درینجا یكموضوع دیگری که قابل تذکر بوده وما رابه آینده امیدوارمیسازد سرعت انجام امور در دوایر صناعتی سمت خان آباد است .

دوائریکه درمرکز کابل بهامور تعمیر مشغولیتدارند ملاحظه نموده باشند کهبرای پیشبرد تعمیر چه مشکلاتی درمملکت ماموجود است خلاصه درینولایت که هیچیك اموری جهت پیشرفت امور عمران مهیا نبوده مخصوصا که عمرانات صناعتیهم درمواضعیوارد گردیده که دشت های خشك وبدون نفوس ومخصوصا گرمی شدید تابستان وشدید ترین امراض ملاریادر تیر ماه و نبودن عملهٔ فنی وغیره واگر به این موانع ومشکلات حمل ونقلکه دوایر همه که یك زمان شروع بکار

مینمودند و هردایره بایست ازهمان منبع رفع احتیاج مینمود ومخصوصا اگرمد نظر گرفته شود که حصهٔ زیادی موادسوخت وتهیهٔ مصالح اضافه‌شود خوبتر بامشکلات آن پی خواهند برددر بغلان از حضرت امام که یکصد وبیست کیلو متر بعید است احتیاجات محروقات شان ذریعهٔ پنبه رفع میگردد وهزار هاتن سمنت آهن وماشین وچوب ولوازم سوخت ودیگر که بصورت مجموعی درسه‌سال شرکت پنبه وقندسازی بغلان ونساجی بایست ۹۸ خروار اموال کار آمد خودرا ازپشاور ، کابل وسرحدات روسیه نقل میدادند باین راه های غیرمنظم ومشکل بایست قائل گردید که این‌مؤسسات وظایف خودرا بخوبی انجام داده اندواین انجام وظیفهٔ امروز نیز میتواند مارا بتامین کارهای بزرگتر آینده امیدوار بسازد درموقعیکه لازم است بمطلب‌خاتمه داده شود اینك به‌حقایق ذیل‌نیز اشاره میشود اگرحقیقتا میتوان در محیط برای مؤسسات اقتصادی پیشرفت را قایل گردید واگرمیتوان به مفید بودن آنها برای مملکت عقیده پیدا نمود واگر آنهارا میتوان عامل آلهٔ ترقی شمرد پس‌بایست درین‌صورت ایمانا تصدیق نمود که‌بانی‌اول وموسس حقیقی این مؤسسات مابعدازپادشاه محبوب وترقی خواه اسلام پرورما حضوروالاحضرت صدراعظم صاحب‌اند چه‌اینکه اشخاصیکه درمؤسسات اقتصادی کارمینمایند آنان دیروز هم درمحیط زندگانی مینمودند ولی دیروز آنها متفرق وگرفتار انجام زندگانی شخصی خود بودند وآنها هیچ یك رولی را درزندگانی اقتصادی مملکت بازی نمی نمودند والاحضرت محمد هاشم خان صدر اعظم بود که‌جمعیت متفرق آنهارا جمع و به آواز آنها گوش وبه آنها موقعیت داد واعتماد بی‌سابقه به آنها نمود ودست قوی حمایهٔ خودرا بسر آنها گذاشت وروز بروز متوجه حالشان بوده وآنها را بطرف خدمات اقتصادی مملکت مانند یك عسکر فداکار سوق داد لهذا مملکت وتاریخ آن انصافا بایست ممنون‌ومنت گذاراین خدمتگار صادق خود باشند چه دیروز که باوجود مخالفت محیط وباوجود معلوم نبودن اینکه این اشخاص را که والاحضرت جمع نموده وموقعیت کار را دادند لیاقت عملی نمودن مفکورهٔ سیاست اقتصادی مملکت را دارد به‌آنها اعتماد بی‌پایان فرموده‌وسنگین ترین پروژه هائی که در ین محیط به‌بسی مشکلات مواجهه بود ازقبیل انحصارات وامتیازات که‌ازآن جمله انحصار قندو شکر بود باوشان تفویض‌شد امروز اینك که‌همان اعتمادوجرئت امراجرای آن انحصارات چنین نتیجه‌داد که عوض اینکه طلای مملکت‌را بخارج صادر وبوره وارد کنیم اکنون شروع به این‌شد که‌ذریعهٔ زراعت درخود مملکت تهیهٔ همان پولیکه بایست بخارج بجیب اجنبی میریخت همان پول امروز در مملکت مانده ودرراه تقویهٔ ثروت ملی وبهبودحال زراعت پیشه‌گان وکاریگران افغانی صرف میگردد البته خوانندگان محترم اطلاع‌دارند که‌زیاده بر ۷۵ سال‌تجارت قندوشکر آزادبود آثاری بقیمت یك‌افغانی درمملکت نگذاشت ودرین سالهای اخیر همه ساله بیست هزارتن قند وشکر از خارج

واردو کرورها افغانی درعوض ازمملکت خارج وبنیهٔ ثروت ملی را ضعیف مینمود اینك پنج ونیم سال کامل هنوز ازپروژهٔ انحصار قند وشکر نگذشته که کارخانهٔ بوره سازی چالان واین اولین کارخانه پنجاه فیصد بوره کار آمد مملکت را تهیه نموده میتواند والبته این موفقیت دراثر اعتماد وراهنمائی وامداد والاحضرت صدر اعظم صاحب است که تودهٔ تجار مملکت را امروز روح جدیدی بخشیده .

قارئین محترم میتوانند کاملا اطمینان را داشته باشد که این توده حس مسئولیت خودرا درمقابل وطن عزیز وحکومت واعتمادیکه ازطرف والاحضرت افخم شده کامل دانسته و بدون یك ثانیه فوت وقت سروظیفه وادای آن استاده میباشند همچنان که آنها دراجتماع سرمایه وکار گرفتن ازپول وسرعت کار اجرای عملیات ومطالعهٔ پلان وپروژه های اقتصادی باشوق سرشار کار مینمایند ودرعین زمان باتمام جدیت سر گرم کار گرفتن از منابع ثروت مملکت میباشند چه آن‌ها تجارتی یازراعتی ویا صناعتی باشند همچنان درپیروی وانجام مفکورهٔ عالی پادشاه جوان محبوب خود وحضور والاحضرت صدراعظم صاحب ودیگر بزرگان مملکت جدیت دارند که همه قسم وسایل بهبود حال اهالی رافراهم بدارند چه‌دوسال کامل می‌شود که‌تجارت سمت شمالی باسرحدات نزدیك ماقطع شده ولی همین دوایر توانسته اندباشکال که‌داشت چنان امور تجارت آن‌را اداره بدارند که‌شیرازهٔ آن ازهم جدانباشد .

۲ـ درسال اول ودرشروع زراعت پنبه قیمت خریدپنبه فی سیر سه‌افغانی تعین‌شده بود ولی همینکه حس شدکه زندگانی وقیمت کار بلندرفته اگر درقیمت پنبه تجدید نظرنشود به‌زارع قوهٔ زراعت نمیماند درهمان وقتیکه دوساله پنبهٔ شرکت درسرحدات دراثر برف وباران میخواست ازبین برود وبازار فروش مسدودبود شرکت‌شمالی فدائیت نموده قیمت پنبه‌را ترقی داد واینك ازسنه ۱۳۱۷ الی‌هذاسنه ۲۸ فیصد قیمت پنبه بلند برده‌شده یعنی‌در سنه ۱۳۱۶ به سه افغانی امسال بصورت متوسط به ۳/۸۴-۱ فغانی قیمت یکسیر پنبه تعین‌شده .

۳: اجرت مزدور کار ازیکنیم‌به دونیم افغانی ترقی‌داده‌شده .

٤ـ برای‌اولین دفعه برای متخصصین‌خورد تعمیرات بیمهٔ صحت منظورشده که اگر کسی درسروظیفه عیبی‌شد اول معالجهٔ مجانی دوم یابرایش‌وظیفهٔ دایمی ویایك مبلغ نقد تادیه میشود واگربالای وظیفه فوت نمود یکهزار وپنجصد افغانی به‌عایلهٔ آن پرداخته میشود .

٥: حیات طبقهٔ مامورین‌به صورت بسیار خوبی تنظیم وهمه‌روزه دربهبودآن کوشیده‌می شود.

٦: پروژهٔ صناعت سندوابریشم وسودهٔ کاستك وگوگرد سازی‌وترقی زراعت مواد آن سردست‌است‌معدن سنگ مرمر وذغال کشف‌وبا همکاری وزارت معدن بکار انداخته شده البته خوانندگان محترم میتوانند تخمین فرمایند که‌هرگاه روح تعاون ویك وجود گی‌بین دوایر

اقتصادی این ولایت وحکومت محلی ووزارت فواید عامه وریاست زراعت پیدا شود درعرصهٔ پنج‌سال هیچ کس ولایت خان آبادرا نخواهدشناخت که این همان ولایت نی‌زار ومرض باروبی درخت ومخروبه بوده که‌به‌ترقی عصری نایل گر دیده وبه قوت ثروت که ازهمین ولایت حاصل گرددتمام افغانستان وتمام پر وژه های خودرا عملی نموده میتوانیم وزارت اقتصاد وتمام تجار واعضاء شرکت ها ازوالاحضرت صدراعظم صاحب از صمیم قلب سپاس گذاری وحق شناسی مینمایند زیرا معظم له‌برما اعتماد نمودند وبما موقعیت دادند که ما بتوانیم خود را یك عضو مفید جامعه قرار داده وبخدمت وطن محبوب خود با حکومت معظم‌خود دوش بدوش جان فشانی‌نمائیم ووظایف ملی وافغانیت واسلامیت خودرا اجرابداریم .

به خداوند شکر گذاریم که ماطبقهٔ تجار شرکت هارا ازگرفتاری هوای نفس نجات داده و به اعتمادیکه برماشده بود آنرا بصداقت انجام دادیم وامیدواریم که درآینده هم هر باری که‌بردوش ما گذاشته شودتحت قیادت‌پادشاه محبوب وجوان وکافهٔ مملکت خود آنرا بر داریم .

درخاتمه وظیفهٔ خود میدانم از کسانیکه در راه عملی کردن پلان های اقتصادی حکومت بامؤسسات اقتصادی وطن‌همکاری ومعاونت نموده اند بنام طبقهٔ تجار ومؤسسات اقتصادی مملکت اظهار تشکر نمائیم اولاً ازجناب جلالتمآب وزیر صاحب داخله رئیس تنظیمیهٔ ولایت قطغن که مخصوصاً درقسمت تهیهٔ عمله و دیگر تسهیلاتیکه قبول فرموده بودند بما معاونت نموده اند و بعد ازآن ازتجارمحترمیکه درین مؤسسه شرکت ورزیده خواه بدادن‌سرمایهٔ اقتصادی وخواه علاوه بدادن پول عملا هم درکارهای آن شرکت ورزیده اند خصوصاً مرحوم حاجی عبدالعزیزخان رئیس فقید شرکت پخته که صحت خویش را در راه کار شرکت فدا کردند . خدا آن ها را بیامرزد » و برادر شان جناب عبدالرشید خان رئیس فعلی شرکت پخته که آن ها هم خیلی زحمت کشیده اند وهمچنین ازجناب محمد عتیق خان که در پیش برد امور این مؤسسه ازروی عشق ووظیفه شناسی خیلی زحمت کشیده ومیتوان گفت تمام موجودیت خود را وقف این کار کرده اند ونیز ازنمایندگان شرکت سکودا وعملهٔ فنی آن که از روی صمیمیت وحس همکاری اجرای وظیفه کرده‌اند اظهار امتنان نمائیم .

پس ازختم بیانات خود جلالتمآب وزیراقتصاد ملی به تقسیم انعامات وهدایاتی که از طرف ریاست شرکت قند سازی برای یك عده اشخاصی که در پیش برد کار فابریکه سهم بیشتری گرفته بودند تهیه شده بود ، پرداخته یکایك آنها را با شرح خدمات شان به حضار معرفی و انعامات وهدایای معینه را بایشان تسلیم نمودند درین جمله برای جناب محمد عتیق خان ۲۲ هزار

افغانی اسهام شرکت قند با ۲٤ جریب زمین و برای جناب محمد شریف خان مدیر فابریکه ۱۰ هزار افغانی اسهام شرکت نساجی با ۱۲ جریب زمین و برای جناب عبدالکریم خان احراری مدیرزراعتی سابق شرکت ٥ هزار افغانی اسهام شرکت نساجی و برای انجنیرهای مهم شرکت سکودا نظر به شخصیت وخدمت ایشان جوائزنقدی از ۲٥۰ گرفته تا یکماه معاش و بعضی تحف ازقبیل قالیچه و پوست قره گلی پیداوار وطن بصورت تقدیر و یادگار اعطاء گردید وهم برای برخی نگرانها و عملهٔ فنی داخلی انعامات نقدی داده شد .

در پایان این مراسم برای هرفرد ازمدعوین یك یك بستهٔ کوچك شکر ساخت فابریکهٔ قندسازی که بصورت زیبائی بانوار سه رنگ بیرق افغانستان پیچیده شده بود بقسم تحفه از طرف شرکت تقدیم وتوزیع شده مجلس افتتاحیه اختتام یافت .

راپور مختصر راجع بهٔ شرکت پخته قندوز

یکی ازاعمال مهمهٔ اقتصادی کەدرین دورهٔ اصلاحات وپیش‌رفت اموراقتصادی مملکت روی دست گرفته شده زراعت پنبه درافغانستان وپیش برداین شعبهٔ مهم درمملکت میباشد .

ازمدتی است وزارت اقتصاد ملی‌وریاست زراعت توجه خاصی باین‌امر معطوف نموده وبه مقیاس بزرگی آغاز به‌تولید پنبه نموده است‌وبرای این مقصد یك‌اثر بزرگی بنام شرکت پخته تاسیس شده تابوسیلهٔ یك‌سرمایهٔ مکفی به‌تولیدات پنبه در مملکت بیفزاید .

چون درظرف چند سال شرکت مذکور درین زمینه محرز موفقیت های خوبی‌شده است ودرموقع‌تشریف‌فرمائی والاحضرت افخم صدراعظم صاحب درقندوز راپورمفصلی ازاجراآت وپیش‌رفت های شرکت‌مذکورراجناب‌عبدالرشیدخان‌رئیس شرکت مذکوربه حضور والاحضرت شان‌تقدیم کردند لذامادرین جاعین آن راپوررا کەحاوی مطالب مهمی مبنی برپیش رفت این شعبه‌است برای ارائه پیش رفت اعمال دولت درین موضوع ذیلاً درج مینمائیم :

۱ : ـ درماه‌ثور ۱۳۱٥ قرار هدایت‌والاحضرت‌اشرف بانك‌ملی باهمدستی تاجران کابلی ومزاری اقدام به‌تاسیس یك موسسه بنام شرکت اتحادیهٔ شمالی باسرمایهٔ۹٦ لك افغانی نمود .

۲ : ـ درهمان‌سنه‌برای اولین دفعهٔ شرکت شمالی بعدازینکه عرصهٔ چندین سال که زراعت پخته ازبین رفته‌بود باحیای آن‌اقدام نموده ومقدار ٦۰۰ خروار تخم پخته‌را که‌بمصرف کرایهٔ مبلغ ٤ لك افغانی تورید گردیده بود بصورت مجانی‌بین دهاقین‌تقسیم نموده ودرهمان سال اولین حاصلات پخته رامقدار ۱۳ لك‌سیر جمع نماید .

۳ : ـ درسنه ۱۳۱٦ بواسطهٔ هیئت توسعهٔ زراعت قرار امر حضور والاحضرت شرکت شمالی باشتراك حکومت شرکتی بنام شرکت پخته تاسیس گردید ودرآخرسنه مذکور ازنقطهٔ

نظر سرعت و ایجابات اداری شرکت پخته وشرکت شمالی ضم گردیده وسرمایهٔ حکومت واپس تادیه گردید .

٤ : - دراول امرازیکطرف بواسطهٔ نداشتن تجربه ووسائل تخنیکی و کارخانه و گدام واشخاص فنی وازهمه مشکلتر نبودن بازار فروش پختهٔ افغانی درخارج امورشرکت بهمشکلات بر خورده وتااندازهٔ سدراه واقع شد چنانچه یك حصهٔ پخته بواسطهٔ نبودن گدام وکارخانه های پنبه پاك کن وتیل کشی وصابون سازی تلف وخراب وتخمیناً ٤٦ هزارانده پختهٔ شرکت درهمان سال به سرحدات معطل وازفروش ماند وازاین رهگذرخساره های بزرگی راشرکت متحمل گردید . وهم دهاقین درشروع بهعملی شدن این نظریه وزرع پنبه شایق نبوده وبه آن بلدیت نداشتند تااینکه رفته رفته باثر امداد های قیمت داریکه از طرف والاحضرت اشرف وجلالتمآبان رئیس صاحب تنظیمیه وشیرمحمدخان نائب الحکومهٔ مرحوم ونائب الحکومه صاحب مزاروتوحیدمساعی قیمتدار رئیس صاحب مستقل زراعت وهمکاران محترم آن شرکت اتحادیهٔ شمالی بهمعاونت بانك ملی توانست موانع را ازبین برداشته شروع بهتوسعهٔ زراعت پخته وصنایع متعلقهٔ آن بقرار تفصیلات ذیل نماید .

الف : - تاچهار سال اول ١٤ لك سیر پنبه دانه ازخارج وداخل بمبلغ ١٨ لك افغانی تهیه ومجانا بدهاقین تسلیم گردید .

ب : ١٤ مرکز درولایات خان آباد ومزار شریف تأسیس وتعمیرشد وگدامهائیکه امروز شرکت پخته تعمیر نموده موجود است وبرای حفاظت ٧٠ لك سیر پخته کفایت میکند .

ج : این گدامها عبارتست از ١٠ گدام درقندوزوسه گدام درخانه آبادوچهار گدام دربغلان و٩ گدام درتالقان و٦ گدام درخواجه غار و١٢ گدام درحضرت امام و٤ گدام درقلعهٔ ذال و١٦ گدام درمزار شریف .

د : ٥ کارخانهٔ پنبه پاك کردن درولایت خان آبادو٤ درولایت مزاردارای ٢٥ پایه ماشین و١٤ لیترو ٣ پرس پدرولیك و٥ پرس میخانیکی و٩ دیزل و٦ تراکتور ویك کار خانه برق آبی و٥ کارخانه دیزل میباشد تاسیس نمود ومنجمله ٢ پرس تیل کشی چالان و٧ پرس دیگر وماشین های آن وارد وتعمیرات آن شروع شده است که تااوائل سال آینده جاری وبکار خواهد افتاد . کارخانه برای پنبه پاك کردن هم جدید فرمایش داده شده کارخانهٔ فلترتیل که جهت خوراکه (قرار حفظ الصحه تهیه میدارد) درنظراست خریداری نماید .

ه : کارخانهٔ صابون سازی فعلا بصورت دستی کار کرده وروزانه ٩٠٠ قالب صابون که عبارت از ١٨ هزار کلچه شود تولید میگردد ماشین های کار خانهٔ جدید صابون سازی که بصورت میخانیکی ازو کار گرفته شودواردشده عمارت آن تحت تعمیراست .

وحاضراً مشکلات مهم شرکت پخته باستثنای راه (حمل ونقل) همه رفع گردیده وسرمایهٔ

شرکت بالغ بر ۷ کرور افغانی میشود ودر ۱۲ ماه گذشته توانسته اند که ۶۲ ملیون افغانی راپخته به خارج فروخته وستاك (ذخیره) اسعار مملکت راتقویه داده وهم تعداد ۲۰ لك و ۸۵ هزار کلچه صابون ومقدار دوهزار وسه صدو پنجا وسه تن کنجاره حاصل نماید .

ز : شرکت پخته از یك طرف به تعمیر عمرانات وتوسعهٔ کارخانه ها کوشیده وازطرف دیگر سعی داردکه در مراکز مربوطات خود وسائل آبادی وعمرانات وبازار ها ومساجد وحمام های عصری وتنویرات شهر وتکثر اشجار وجنگلات رافراهم نماید تاراحت اهالی وآبادی مملکت که منظور عالی حکومت است حاصل گردد .

ونیز برای استراحت ورفاه مامورین وعمله کاریگرها نقشه های وسیعی طرح گردیده وبعملیات آن ازقبیل ساختمان خانه های عصری وتهیهٔ زمین زراعتی وباغ برای رفع احتیاج زندگانی وتقویهٔ معیشت واسباب استراحت آنها شروع وهمیشه صرف مساعی میگردد .

درهمین موقعیکه والا حضرت افخم صدر اعظم صاحب وسائر مدعوین مراسم افتاحیه فابریکه قندبغلان تشریف فرمای بغلان شده بودند ازطرف ریاست شرکت نساجی راپور مفصلی از کار روائی های شرکت مذکور بحضورشان قرائت گردید که مابنابر اهمیتیکه راپور مذکور داشت عیناً درین جادرج مینمائیم :

راپورت مختصری شرکت نساجی پل خمری

۱ ـ: درسال ۱۳۱۵ حسب هدایت حضور والاحضرت ، باساس پیش نهاد بانك ملی وتصویب مجلس عالی وزرا به تاسیس شرکت نساجی اقدام ودراواخر سال مذکور بنیاد تشکیلات وتعمیرات مبادی آن به شالودهٔ عملی ریخته شد . ازآغاز ۱۳۱۸ کاربند برق وسپس امور تعمیراتی وبنیاد کارخانهٔ نساجی وغیره تعمیرات شروع گردید .

۲ ـ: کارهای ساختمان کارخانهٔ نساجی وبند برق درسال ۱۳۱۸ تکمیل شده وامور بسته کاری آن ها نیز درظرف همان سال آغاز گردیدکه اگر محاربهٔ ارو پامانع ورود بعضی حصص ماشین ها وبسته کاران نمیگردید یقین بوددرماه میزان امسال کارخانهٔ نساجی بجریان می افتاد ولی بنابر عوامل فوق جریان آن به تاخیر افتاده ولی معذالك امید داریم که تا ماه ثور سال ۱۳۲۰ جریان کارخانه صورت خواهد گرفت .

۳ ـ: مجموع مبالغی که تا امروز باین مؤسسه درپل خمری صرف گردیده بالغ است بر ۲ کرور و ۶۷ لك و ۱۲ هزارو ۹۰۵ ـ افغانی از جملهٔ مبلغ فوق یك کرور و ۹۱ لك و ۴۵۱۸ افغانی مصرف خرید و کرایه وبیمه وبسته کاری تمام ماشین ها ۷۶ لك و ۸۴۵۷ ـ افغا نی مصرف ساختمان بندو کارخانهٔ برق وکارخانهٔ نساجی وکارخانهٔ ترمیم وعمارات سب ستیشن

وتانك آب کارخانهٔ نساجی ودیگر ملحقات آن وخاکشی های لازمه تحویل خانه ها ونجارخانه های عاریتی ومعاشات مامورین ومستخد مین ، همچنین علاوه برامور فوق ساختما نهای ذیلهم ازهمان پول انجام گردیده است :

الف: ساختمان ۷٦ کوتی وعمارتهای کلان بصورت تمام .

ب: ساختمان ۳۱ کوتی خورد که به پوشش رسیده

ج: ساختمان ۲۵ کوتی که فعلا به کرسی رسیده .

د: ساختمان سیل برهاودوپایه پل کانکرت روی سیل برها ودو پل پخته کاری روی دونهر

٤: ساختمان ۲۲ داش خشت پزی وطنی ویك داش عصری تمام این تعمیرات وکوتی ها همه بصورت پخته کاری انجام یافته (تمام این تعمیرات کوتی باستثنای عمارات عاریتی درخود بند برق ۵۵۰۰ طن سمنت و ۱۰۰ طن آهن صرف گردیده که مجموعا ۱۵۰۰۰ متر مکعب کانکرت با آهن مخلوط به بند برق ۷۰۰۰ متر مکعب به تحت کارخانه و سطح بند مصرف گردیده و ۱۲۰۰۰ متر مکعب در سطح فابریکهٔ نساجی بصورت کانکرت هم صرف کرده شده وبایست عرض نمود که شرکت نساجی نه تنها به ساختمان کارخانه وقوهٔ تولید برق اقدام ثموده بلکه درموضعی که خالی از اهالی ومسکونین بود به ساختمان یك شهر عصری که کامل پخته ودارای ۱۷۰۰ عمارت وتقریباً ۱۰۰۰ دکان وسرك ها وپارت ها وغیره باشد صرف مساعی نموده البته ملاحظه خواهند فرمود که از ساختمان کارخانه ها تعمیر شهر مذکور درهمچه موضوع پر زحمت تر واقع گردیده .

۵: ساختمان کارخانهٔ نساجی وهمه عمارات ملحقهٔ آن باصول عصری ترین کارخانه های دنیا میباشد که هم امور حفظ الصحهٔ عمله وحرارت درزمستان وبرودت داخل کارخانه درتابستان مراعات شده وهم ماشین ها ولوازم تخنیکی آن ازبهترین سیستم های عصری انتخاب گردیده است

٦: سطح کارخانه عبارت است از ۱۱۰ در ۱٦۵ متر که جمله ۱۸۱۵۰ متر مربع میشود دستگاهای موجوده مشتمل است بر ۵۵۰ دستگاه بافت و ۵۰۰۰۰ دوك نخ تابی باجمیع ماشین ولوازم مربوطه آن علاوه برآن جهت وسعت دادن فابریکه برای ۲۲۰۰ دستگاه پیش بینی های لازمه قبلا اتخاذ گردیده .

۷: حاصل این کارخانه دریك شباروز (با ۱٦ ساعت کار سالانه ۳۲۰۰۰ توپ سان بقیمت ۱۷ ملیون افغانی بوده ومصرف کلیه نقاط افغانستان را ازحیث سان کوره تکافو مینماید) درنظر است که درظرف ۵ سال آینده دستگاهای باقت ۳۷۵۰ دستگاه در پل خمری وکابل توسعه داده شود که باانجام این پلان حاصل سالانهٔ آن معادل ۱۱۰ ملیون افغانی تکه بافته خواهد شد مزیداً این کارخانه بعد ازانکه بکار می افتدودر شبا روز ۱٦ ساعت کار میکند ۲۰۰۰ نفر عمله رامشغول میدارد ووقتیکه ما موفق به عملی ساختن پلان ۵ سالهٔ خودگردیدیم برای ۱۲ هزار عمله کار تهیه میگردد .

اتحادیه اطاق های تجارت در افغانستان

درسلسلهٔ پروگرام های ترقی وپیشرفت امور اقتصادی که وزارت جلیله اقتصاد روی دست دارد یکی هم تشکیل « اتحادیه اطاقهای تجارت در افغانستان » است .

بدیهی است تشکیل اتحادیهٔ اطاق های تجارت درعقب ویا بعد تشکیل اطاقهای تجارت ممکن است صورت بگیرد ، تا قبل ازحمل امسال معلوم است اطاقها ی تجارت که مقدمه ومبدأ تشکیل اتحادیهٔ اطاق های تجارت است درولایات بوجود نیامده بود ، ضرورت وجود این موسسات وتاثیرات مستقیم وبارزیکه اطاق تجارت درپیشبرد اقتصادیات مملکت داردایجاب نمود که اطاقهای تجارت فعلا در مراکز مهمهٔ مملکت تاسیس گردد ، وروی این اصل اطاقهای تجارت در ولایات هرات ، قندهار ، مزارشریف واندخوی یکی بعددیگری تاسیس گردیده واینک فعلا موقع آن رسیده است که « اتحادیه اطاق های تجارت » که مرکب از نمایندگان اطاقهای تجارت ولایات وسایرموسسات مهم اقتصادی است بوجود آورده شود .

« اتحادیه اطاقهای تجارت » که برطبق اوامر صادرهٔ وزارت اقتصاد ملی در ۱۵ میزان سال ۱۳۲۱ نخستین اجتماع خود رادرکابل انعقاد خواهد نمود روی اصلاح نواقص موجوده اقتصادی بحث خواهند کرد وطرق جدیدی برای پیشرفت اقتصادیات مملکت باز خواهند نمود درکنفرانس های بین المللی اقتصادی وتجارتی که بعضا در یکی ازشهر های مهمهٔ دنیا انعقاد یافته واز افغانستان نیز دعوت بعمل می آید این موسسه توسط اعزام یك ویاچند نفر ازاعضای خود نمایندگی خواهد کرد ، وهم چنین در سائر امور اقتصادی همواره بااطاق های تجارت مملکت همکاری وتشریك مساعی خواهند ورزید .

موسسهٔ « اتحادیه اطاق های تجارت » پس ازانعقاد نخستین جلسهٔ خود درکابل ، بعدهریك ویادوسال باانعقادجلسات دیگردریکی ازشهرهای مهمه تجارتی افغانستان ادامهداده درکلیهٔ اوضاع اقتصادیات مملکت ازروی راپورتهائیکه توسط اطاقهای تجارت محلی تنظیم خواهدگردیدتدقیق ومطالعه خواهندنمود.وبعدنظریات اصلاح خواهانه خود شانرابااتفاق آرابوزارت اقتصاد ملی تقدیم خواهند داشت کمیته اجرائیهٔ دائیمی اتحادیهٔ مذکورهمواره درکابل ماه یك مرتبه ولزوماچندبار اجتماع خواهند کرد ، اعضای این اتحادیه فعلاً ازبین موسسات ذیل انتخاب می شود .

۱ـ اطاق تجارت کابل ۸ نفر
۲ـ « « مزار شریف ٤ «
۳ـ « « قندهار ٤ «
٤ـ « « هرات ٤ «

٥ـ اطاقهای تجارت اندخوی ٤ «
٦ـ بانك ملی افغان ٢ «
٧ـ دافغانستان بانك ٢ «
٨ـ شرکت نساجی ٢ «
٩ـ شعبه عمومی حمل ونقل ١
١٠ـ شرکت قندسازی ٢
١١ـ معادن ١
١٢ـ فابریکات وصنایع ١
١٣ فوائد عامه ١
١٤ ازسایر شرکت های تجارت یك یك نفر

نمایندگان موسسات فوق که مجموعاً اتحادیه اطاق های تجارت افغانستان را تشکیل می نمایند طبعی است که ازجمله اشخاص برگزیدهٔ موسسات مذکور که از هرحیث دارای صلاحیت درامور مذکوره باشند انتخاب ومعرفی خواهند شد .

شرکت پښتون

ازنقطهٔ نظر اقتصاد ملی واحراز تمامیت واستقلال اقتصادی بهترین وبرجسته ترین خدمت رادر اقتصادیات یك مملکت تجاروشرکت هائی انجام میدهند کهمرادوپیداوار مملکت را درداخل وطن بهاشیا وامتعهٔ مصنوع مبدل ومورد استفادهٔ افراددداخل وخارج قراردهند دردنیای امروز هر مملکت سعی دارند تاحدیکه امکان داردمواد ابتدائیه رادر داخل مملکت خود مصنوع گردانند زیرا ازین عمل میتوان چندین فائده حاصل کرد که اینك به بعضی ازان فوائد درذیل اشاره می شود :

١ : ـ در صورتیکه مواد ابتدائیه در داخل مملکت مصنوع گردد طبعاً درفابریکهٔ مذکور یك عده افراد داخلی مشغول کار باشد وباین صورت ازیك طرف قوای عضلی وطبعی افراد بکار افتاده ازان ها استفاده می شود وازطرف دیگر مردم بی کار کار پیدا میکند .

٢ : ـ درمملکتی که دستگاهای صنعتی بکاربیفتد کارگران آن بالمره بتربیهٔ تکنیکی ومدنی مهارت پیدا کرده بهحیات معاصر وزندگانی عصری آشنامی شوندوباین وسیله مدنیت روز بروز پیش میرود .

٣ : ـ همان مواد ابتدائیهٔ که بارزانی بخارج فروخته می شود ودو باره خارجی ها امتعهٔ مصنوع آنرا بهقیمت گرانی بهمملکت میفروشند درداخل بکار صنعت برده شده ازخروج پول مملکت بخارج جلوگیری میشود ودراوقات جنگ وبحران :

٤ : ـ درصورتیکه درداخل مملکت دستگاهای صنعتی موجودباشد مایحتاج داخلی درخود مملکت اعمال گردیده ازقلم واردات کاسته شده برصادرات افزود می شود .

اینها رؤس مسائلی است کهازصنائع وطنی انتظار برده میشودوتجارو شرکت هائیکه در مملکت صنعت راوارد کنند درحقیقت درراهای فوق الذکر بهمملکت خدمت مینمایند .

شرکت پښتون کهبه همت شاغلی محمدموسی خان درقندهار تاسیس وبکار شروع کرده از مدتیاست کهنصب العین خود اعمال مواد ابتدائیه مملکترا قرار داده از میوه باب داخلی اقسام شرینیها ، انواع شربت ها ، مرباها و کانسرودها ساختهوچند سالاست کهدربهترین ومجلل ترین دعوت ها اثرات شرکت پښتون رامی بینیم ومیتوان گفت کهشرکت مشارالیها با اینکه تاهنوز درکارخودابتدائی وجدیداستدرین راهیعنیتامین حوائج داخلی بوسیلهٔاعمال لوازم فوق الذکر خدمت بزرگی نموده وماشینهای مفید وکار آمد راازخارجوارد ، ودرسمت غربی شهر قندهار فابریکهٔ بزرگیرا تعمیر وبکار انداخته ، که این اقدام تاجر فعال ووطن خواه ، در زمینهٔ خود بینظیر است .

قراریکه اطلاع گرفتهایم شرکت پښتونعنقریب موفقخواهد شد مصنوعات خودرا بخارج اصدار ودربازار های بینالمللی مصنوعات میوه باب افغانستان راهم مثل بعضی امتعهٔ بینظیر دیگر افغانستان عرضه دارد .

شرکت پښتون تااکنون موفقشدهاست اشیای ذیلراازمیوههای مملکتاعمال ودر بازار های داخلی بهقیمت ارزانعرضه دارد :

اقسام شرینی

١ : ـ مکس خرادی ساده وابریشمی
٢ : ـ گل دسته ساده وابریشمی
٣ : ـ خربوزهٔ «
٤ : ـ سنتره « «
٥ : ـ نمونه طوطا « «
٦ : ـ نمونه کودك «
٧ : ـ پیرمت تلخ سفید سه کنجه و٤ کنجه ومدور
٨ : ـ « خوش بودار « « ساده وابریشمی
٩ : ـ امرت ساده وابریشمی
١٠ : ـ انجیر «
١١ : ـ نقل بادامی

۱۲ : ـ نقل گولی

۱۳ : ـ جب جیت

۱٤ : ـ مرباء خشك

اقسام شربت

۱ : ـ شربت انار

۲ : ـ « لیمو

۳ : ـ « نارنج

٤ : ـ « صندل

۵ : ـ « کیله

٦ : ـ « کیوره

۷ : ـ « راز بری

۸ : ـ « گلاب

اقسام مرباء در بوطل شیشهٔ یکپونده

۱ ـ مربای زر دالو

۲ ـ مربای شفتالو

۳ ـ مربای نارنج

٤ ـ مربای بهی

۵ ـ مربای آلو بخارا

٦ ـ مربای الوی گردی گاو

۷ ـ . مربای سیب

اقسام مرباء فوق درقطعی یکپونده ودو پونده نیز ساخته شده .

اقسام جیلی در بوطل شیشهٔ یکپونده

۱ زرد آلو .

۲ شفتالو .

۳ نارنج .

٤ بهی .

۵ آلو بخارا .

٦ آلو گردی گاو .

۸ سیب .

اقسام جیلی فوق درقطعی یکپونده ودو پونده نیز ساخته شده .

۱ حفظ میوه تازه

۲ « سیب

۳ « ناك

٤ « شفتالو

٥ « زردالو

اقسام فوق درقطعی های نم چهارکه حفظ شده است

اقسام میوه خشك

۱ شندو خانی

۲ کشمش سبز

۳ « سرخ

٤ « سیاه

٥ آب جوش

٦ شکرپاره

۷ انجیر

۸ بادام

۹ منقه

اقسام میوه خشك فوق بصورت فنی تصفیه ودرقطعی های کاغذی یکپونده ونیم پونده تهیه شده مادرعین اینکه پیش رفت های موجودۀ شرکت پښتون را تقدیر نموده به بناغلی محمدموسی خان ازین موفقیت های شان تبریك میگوئیم وا میدوا ریم بتوانند زمینۀ صادرات مصنوعات خودرا هم فراهم نموده دامنۀ خدمات خودرا دراصلاح وترقی اقتصادیات مملکت ازدست ندهند.

این بودمختصرترین عرائضیکه راجع به پیش رفت های اقتصادی مملکت دربعضی از رشته ها به حضور مطالعین محترم نمودیم والبته مطالعۀ سطور فوق نشان میدهد که دولت درزمینه اقتصادیات افغانستان درین مدت کم چه خدمات قابل قدری نموده است .

دهافغانان ۲۰ حوت ۱۳۱۹

وقائع مهمه داخلی

۱۳۱۹

بناغلی یارمحمد خان « نظامی

سال « ۱۳۱۹ ش » که مصادف است باسال (۱۹٤۰ ع) برای جامعهٔ بشر یکی ازپرشورترین سالهای بعدازجنگ عمومی (۱۹۱٤) بشمار میرود . البته قارئین محترم بذرائع خبرهای رادیو و نشرات روز نامهای داخلی و خارجی ازشرح و قائع اسفناك یومیهٔ جهان ملتفت و مسبوق خواهند بود . واین جای بسی شکر گذاریست که ازفضل ومراحم حضرت خدا وند جل جلا له ونیات پاك امنیت خواهانهٔ اعلیحضرت همایونی پادشاه محبوب القلوب افغانستان وحسن اجراآت دولت درمملکت عزیزما امنیت کاملی حکمفرما بوده که هیچ قسم حوادث سوء خارجی ویاداخلی که باعث پریشانی واضطراب اهالی این کشور بوده باشد ، پیش نشده، اینك درذیل این سطور مختصر گذارشات ووقائع عمده وقابل ذکر این سال را که درجملهٔ اجراآت دوائر رسمی آمده نمیتواند بترتیب تاریخ جهت معلومات خوانندگان محترم این سالنامه اشاعه میدهیم :

نهال شانی وغرس اشجار

بنابراهمیتیکه اشجار دارد واستفاده هائیکه امروز از اشجار دراکثری از رشته های زندگانی مینمایند تمام دول دنیا پیوسته سعی میکنند تادرممالك خود احداث جنگلات و باغات نموده ، ازچوب ، میوه ، هوا و سائر مزایای آن استفاده کنند ، همین است که در ین دورهٔ مسعود که امور مملکت ازهرجنبه تحت اصلاح ووارسی دقیقی قرارگرفته است باین امر هم عطف توجهٔ مخصوصی نموده شده ، هرسال دراول بهار اعلیحضرت معظم همایونی فرمانی به عنوان ملت عزیز خوداصدار وآنهارامتوجه بهغرس اشجارمیفرمایند،همین است که : درماه حمل ۱۳۱۹ نیز مثل سالهای گذشتهٔ زمامداری خویش این کشور را بعمل نهال شانی بذریعهٔ اعلانات پادشاهی دعوت وتوصیه فرمودند .

این فرامین شاهانه که کاملاً جنبهٔ توصیه وی داشت درظرف این چند سال تاثیرات خوبی نموده ومردم را متوجه باین امر مهم گردانیده است .

تزئید معاشات مامورین ملکی وصاحبمنصبان

نظامی وافراد عسکری

اعلیحضرت پادشاه محبوب افغانستان که شب و روزدرفکر آسوده حالی ورفاهیت ملت عزیز خود میباشند درابتدای امسال بنابر گرانی وسائل معیشت اراده فرمودند ، تا برمعاش مامورین ملکی ونظامی بقدر قدرت مالی وعوائد مملکت بیفزایند همان بود که بذریعه فرمانی این ارادهٔ شاهانه را عملی وبرمعاشات مامورین ملکی و صاحبمنصبان بزرگ و افراد عسکری فیصد ۲۵ و درمعاش ضابطان عموماً فیصد پنجاه افزده ، وعلاوه ازین ضابطانیکه شهادتنامهٔ مکتب حربیه را دارا بودند فیماه یکصد افغانی و ازکورس عالی فیماه هفتاد افغانی و اشخاصیکه دارای شهادتنامه مسلکی بودند فیماه یکصدو چهل افغانی وکسانیکه دارای شهادتنامهٔ ارکان حرب بودند فیماه چهار صد افغانی بطور امتیاز ازحضوراشرف ملوکانه برایشان اعطاومقرر گردید.

مجلس میلاد نبی صلی الله علیه وسلم

بتاریخ روزیکشنبه ۱۲ ماه ربیع‌الاول که‌مصادف باروز میلاد حضرت سرور کائنات پیغمبر عظیم الشان‌ما حضرت محمدمصطفی صلی‌الله علیه وسلم بود ، ساعت هفتنیم صبح درسلامخانهٔ شاهی حسب دستور همه ساله بمناسبت حلول این روز بزرگ ترتیبات عالی گرفته شده و مجلس بزرگی درآن منعقد ووالاحضرتین اشرف صدراعظم صاحب ووزیر صاحب حربیه وباقی وزراء ورؤسا واعضای مجلس عالی اعیان ودارالشورای ملی ، علما وفضلای محترم جمعیت العلماء ومامورین عالی رتبهٔ لشکری وکشوری تشریف آورده بعد ازمراسم معمول واحوال پرسی مشفقانه که ازطرف والاحضرت صدر اعظم صاحب ووالاحضرت وزیرصاحب حربیه باحاضرین بعمل آمد ، جناب فاضل مولوی یارمحمد خان به‌قرائت احادیث مبارك نبوی از آخر صحیح بخاری شریف که قبلاً ختم شده بود مجلس‌را آغاز نمودند، بعد ازان‌جناب فاضل سیدمبشرخان‌طرازی آیتی چند ازقرآن مجید قرائت فرمودند، درپایان‌همه‌دانشمند جلالتمآب صلاح الدینخان رئیس مستقل مطبوعات نطقی مؤثری ایراد نمودند .

درخاتمهٔ نطق‌مجلس بدعای سلامتی‌وجود مسعود ذات ملوکانه وترقی واعتلاء مملکت وسعادت ملت افغانستان وعموم عالم اسلام خاتمه پذیرفت .

بیست ودومین سال جشن استقلال وطن

امسال بتاریخ ۶ جوزا بمناسبت بیست ودومین سال جشن استقلال سفرای دول متحابه از ساعت ۱۰ الی ۱۲ ومامورین عالی رتبه الی درجهٔ مدیر ازساعت یك تاساعت ۶ عصر به قصر شاهی دلکشا رفته وبه نسبت حلول این روز پیروز بحضور ذات اشرف همایونی عرض تبریك خودهارا تقدیم نمودند، وتمام دوائر رسمی وملی یك روز تعطیل گردید . ودرهذالسنه درماه جوزا بنابر مساعد نبودن هوای کابل حسب تصویب مقامات محترم صلاحیت دار میله های عمومی بماه سنبله معطل گذاشته شد ، زیرا بهترین موسم کابل ازقبیل وفور فواکه واعتدال هوا برج سنبله میباشد . دراول برج مذکور حسب مقررات همه ساله بیست ودومین سال استقلال که بهترین یادگار خدمات تاریخی فرزند صالح وزعیم نامدار وطن پرور افغانستان اعنی اعلیحضرت محمد نادرشاه شهید سعید است ، مانند سائر سالهای ماضی ازطرف عموم طبقات ملت وحکومت باکمال احترام وگرمجوشی وتزئینات فوق العاده درمرکز وولایات وحکومات اعلی وکلان وجوامع ملی پذیرائی واستقبال کرده شد .

جشن استقلال امسالهٔ وطن که هفتمین باراست بدورهٔ زمامداری اعلیحضرت المتوکل علی الله محمد ظاهر شاه تصادف نمود درمرکز (کابل) حسب ادارهٔ سنیهٔ ذات اشرف همانی وتوجهات والاحضرت اشرف صدر اعظم صاحب باتجلیلات خوبی که شایسته همچو روز بزرگ ملی است روز جمعه اول سنبله تابروز چهارشنبه ۶ برج مذکور باانواع وسائل تفریح وساعت تیری از قبیل رسم گذشت عسکری نمایشات صنایع ، ورزشکاران ، سرودهای ملی ، موزیك عسکری ، جریان رادیو وغیره چیزهای انبساط آور که تفصیل آنها در روزنامهای مرکز نشر واشاعه یافته درتمام مناطق جشن آماده ومهیا گردیده بود ، وبروز اول سنبله جهت نطق افتتاحیهٔ ذات اشرف ملوکانه عموم هیئت کابینه وهیئت محترم شورای ملی واعضای محترم مجلس اعیان وعلماء وفضلاء وهیئت مامورین کشوری ولشکری وکوردیپلوماتیك درسلامخانهٔ شاهی حضور بهمرسانیده جشن ۲۲ استقلال وطن به نطق غرای ذات همایونی افتتاح وبامسرت تمام ازجانب عموم طبقات وعرایض تبریکهٔ هیئت شورای ملی ونطق جوابیهٔ ج ، ع ، ج والاحضرت صدر اعظم صاحب وهیئت کوردیپلوماتیك مقیم کابل استقبال گردید .

عزیمت والاحضرت افخم وزیر صاحب حربیه

به سمت جنوبی

ع ، ج ، ا ، نشان والاحضرت وزیر صاحب حربیه بتاریخ روز پنجشنبه ۶ سرطان برای

بازدید بعضی امور بطرف گردیز بمعیت ع ، ش سردار اسدالله خان رئیس تفتیش اردوی افغانی و ، ع ، ش پیر محمدخان فرقه‌مشر حرکت فرمودند ، ودرعرض راه ازطرف عموم اهالی درهرجا پذیرائی میشدند وهکذا در حین ورود در گردیز ازطرف صاحبمنصبان عسکری گردیز وجم غفیری ازاعزه ومعاریف وعلماء و ملکان احمد زائی وبالا ده گر دیز وغیره خوانین ومعز زین اقوام جنوبی ووزیری استقبال وپذیرائی شایانی گردیدند ، ووالا حضرت موصوف باتمام نفری مستقلبین اظهار لطف ومهربانی ودرضمن قدردانی از احساسات صداقت وفدویت‌شان بحکومت متبوع وصایای قیمتداری راجع به‌توسعهٔ امورزراعت ومعارف که ازعوامل اولیهٔ رفاه وآسوده حالی‌شان میباشد اعطافرمودند . و بعد ازچند روزتوقف درگردیز ورسیدگی در امورات آن بتاریخ ١٤ برج مذکور بسواری موتر جهت ملاحظهٔ سرکها وکوتل سروتی جدران تشریف فرماگردیده وتمام اقوام دریخیل جدران قبلاً برای پذیرائی و استقبال والاحضرت ممدوح حاضر گردیده بودند ، واز طرف اهالی قریهٔ (دم) منگل که قریب کوتل مذکورواقع است دعوتی بمناسبت تشریف آوری والاحضرت شان‌ترتیب داده شده‌بود وحضور ممدوحی دعوت شانرا پذیرفته بعدازصرف طعام اطفال اهالی مذکور را که بحضوروالاحضرت مشرف شده‌بودند نوازش فرموده ، و پس ازان ازقریهٔ مذکورحرکت و به ساعت ٦ عصر درعثمانخیل‌طوطاخیل برای ملاقات اهالی قریهٔ مذکور که باستقبال والاحضرت جمع آمده‌بودند توقف و با ایشان اظهار تلطف وشفقت نموده ودعوتی که از طرف اهالی مذکور قسم عصریه ترتیب یافته‌بود صرف‌نموده‌وپس‌ازان طرف‌گردیز‌حرکت وساعت هفتیم‌شام واردگردیزگردیدند .

و بتاریخ ١٦ سرطان جهت وارسی‌امور مربوطهٔ ارگون وملاحظهٔ تعمیرات آن از گردیز حرکت وبساعت (١١) قبل‌الظهر بعلاقه داری سلطانمیرمربوط حکومتی‌مذکورواصل وازطرف مامورین واهالی واعزه ومعاریف آنجا محترمانه پذیرائی واستقبال شدند ، وحضور والاحضرت ازحسیات صمیمانهٔ اهالی مذکور اظهار رضائیت وخورسندی فرموده و تاساعت ٤ بعد ازظهر روزمذکور با اهالی‌مزبور باشفقت وملاطفت تمام بسر برده وسپس جانب ارگون حرکت وساعت چهارونیم بمرکزارگون تشریف فرماگردیده وازطرف جمیع صاحبمنصبان عسکری ومامورین ملکی واعزه ومعاریف وعلماء واهالی ارگون که درمیدان‌تعلیمگاه عسکری انتظاروروود والاحضرت ممدوح رامیکشیدند باتجلیل واحترام تمام وسلامی عسکری و فیرهای توپ استقبال گردیدند .

حضوروالاحضرت بانهایت شفقت ومهربانی بامستقبلین‌ملاقات فرموده ودرحین ابراز احساسات صمیمانهٔ حاضرین (که‌نسبت بحکومت متبوع ووالاحضرت شان‌تقدیم واظهارمیگردید) باقامتگاه شان که درکلوپ عسکری ارگون‌ترتیب وتعیین‌شده‌بود ورودفرمودند ، وفردای آن‌عموم ملکان ومعززین ارگون‌که‌جهت استحصال‌شرف ملاقات وزیر صاحب حربیه‌آمده‌بودند ، ایشانرابحضورخویش‌پذیرفته

پس از استفسار وتفقد با آنها ضمناً اوامر وهدایات لازمه راجع برفع حوائج وفراهمی بهبود حالات ایشان بدوایر مربوطه اعطا فرمودند .

والاحضرت ممدوح فردای آن از ارگون عازم (گومل) گردیده ساعت ۸ به قریهٔ (مستی خروت) واصل وبا ملکان ومعززین واهالی قریهٔ مذکور که منتظر استقبال وپذیرائی والاحضرت شان بودند بکمال شفقت احوال پرسی فرموده وضمناً یك حصهٔ ازجنگلات جلغوزهٔ کوه قریب قریهٔ مذکور را که یکی از محصولات عمدهٔ مملکت عزیز ما بشمار میرود ملاحظه ونسبت بحسن اداره وتربیهٔ جنگلات مذکور بهاهالی آنجا توصیه وهدایات لازمه اعطافرموده وازآنجا تشریف فرمای گومل شدند ، درآنجا ازطرف منصبداران وافراد عسکری که جهت استقبال وپذیرائی والاحضرت صف بسته بودند محترمانه استقبال واحترام گردیدند بعد ازقبول رسم تعظیم واظهار مرحمت بملاحظهٔ قشلهٔ عسکری پرداخته واظهار رضائیت فرمودند و پس از صرف چای عازم ارگون شدند .

در عرض راه طعام چاشت را در قریهٔ (سوروبی) که قبلاً ازطرف اهالی ترتیبات گرفته وتهیه شده بود صرف نموده وپس از اوامر وهدایات بمامورین مربوطه تشریف فرمای سمت ارگون گردیده ساعت ۷ بعد از ظهر وارد ارگون گردیدند ، شب را در ارگون گذشتانده فردای آن باعموم منصبداران عسکری ومامورین ملکی واعزه وخوانین آنجاوداع وخداحافظی نموده بطرف گردیز حرکت ودر عرض راه اهالی سر روضه ترتیبات نان چاشت را گرفته بودند ، معظم له از برای صرف چاشت وقفه نموده ، پس از صرف طعام ساعت ۵ از سر روضه حرکت نموده بساعت ٦ عصر تشریف فرمای گردیز گردیدند .

والاحضرت ممدوح بتاریخ ۲۰ سرطان ساعت ۹ صبح از گردیز بطرف خوست حرکت نموده و بساعت ۲ روز مذکور به دری خیل جدران مواصلت نمودند ، اهالی آنجا باستقبال حاضر وضمناً ترتیب یك دعوت مختصر نیز از طرف اهالی آنجا برایشان گرفته شده بود ، والاحضرت دعوت اهالی مذکور را پذیرفته وبعد از صرف طعام بطرف خوست عازم شدند . درامتداد راه حدبحدازطرف خوانین واعزه واهالی استقبال پرحرارتی میگردیدند ، ووالاحضرت ممدوحی علیحده علیحده بامستقبلین مذکورا براز لطف ومرحمت میفرمودند وبساعت ۳ بعد ازظهر وارد علاقه داری المرهٔ جدران گردیده ودر آنجانیز مراسم استقبال ازطرف اهالی و خوانین المره ایفاشده وطعامیکه ازطرف (زمرك خان) نایب سالار تهیه شده بود صرف فرموده وپس ازساعتی ملاقات باحاضرین ازالمره حرکت وبساعت ۷ ونیم وارد خوست گردیدند ، دراینجا استقبال وپذیرائی ممدوحی ازطرف ع ، ش ، عبدالقیوم خان فرقه مشروعموم منصبداران وافراد عسکری وع ، ع محمدسرورخان حاکم کلان خوست ومامورین ملکی وطلاب معارف

واهالی وخوانین واعزه وعلمای خوست محترمانه بعمل آمده وپس‌ازاظهاراحوال پرسی و شفقت بهریك مستقبلین به عمارت قوماندانی‌خوست که جهت رهایش والا حضرت شان تهیه شده بود تشریف بردند .

فردای آن تمامی ملکان ومعززین‌خوست وجدران برای ملاقات والا حضرت حاضر وپس ازباریابی وتشرف‌در ضمن‌مصاحبه‌های مشفقانه دراطراف حفظ اتحاد واتفاق وا خوت اسلامی که سبب یگانه پیشرفت‌وترقی ومتضمن‌هرگونه‌فلاح وبهبودی است بااوشان صحبت ودر زمینهٔ مذکور وصایاوتذکرات سودمند وقیمتداری اظهار فرمودند وراجع باینکه منطقهٔ خوست یك سر زمین حاصل خیز ومستعد هرگونه زراعت ومحصول میباشد هدایات لازمه بایشان اعطا فرمودند وبتاریخ ۲۳ سرطان جهت معاینهٔ قشله وافراد عسکری وملاحظهٔ امورات حکومتی جاجی میدان مربوط حکومت‌کلان خوست پرداخته وازطرف صاحبمنصبان‌عسکری ومامورین ملکی و اعزه ومعاریف و اهالی موضع مذکور محترمانه استقبال وپذیرائی شدند ، وشب مذکور در جاجی میدان تشریف داشتند .

بتاریخ ۲۳ سرطان ازجاجی میدان بغرض ملاحظهٔ‌امور چمکنی حرکت فرموده ودرحوالی ساعت های عصر روز مذکور محترمانه وارد چمکنی گردیده از طرف اعزه ومعاریف و صاحبمنصبان‌ومامورین‌ملکی موضع مذکورمراسم‌استقبال وپذیرائی والاحضرت ممدوح بعمل آمده وجهت رسیدگی بامور مربوطهٔ آنجا دو شب درچمکنی توقف فرمودند وبتاریخ ۲۵ از چمکنی بطرف جاجی حرکت نموده وازطرف‌اعزه ومعاریف‌ومامورین ملکی وصاحب منصبان‌عسکری پذیرائی شایانی گردیده وروز ۲۶ سرطان درمحل گل غندی جاجی تشریف برده وتمام‌روز باماموربن ملکی ونظامی وابراز شفقت باخوانین وملکان جاجی بسر برده امور متعلقهٔ آنجارا بازرسی ومعاینه وبمامورین‌مربوطه اوامرو هدایات لازمه‌اعطافرمودند . وشب‌نیزدرمحل‌گل‌غندی تشریف داشتند ، وفردای آن به‌علی خیل جاجی که حیث مرکزیت جاجی رادارد تشریف فرما و بساعت ٤ روز وارد علی خیل گردیده واز طرف عموم اعزه ومعاریف وماموربن ملکی وصاحبمنصبان نظامی وافراد عسکری باتجلیل واحترام‌تمام‌مراسم‌پذیرائی والاحضرت بعمل آمده و دوشب رادر موضع‌مذکور گذشتانده وبه امور مربوطه و اعطای هدایات لازمه بمامورین آنجا پرداختند .

ساعت ۱۰ روز یکشنبه ۳۰ سرطان‌در حینیکه جم غفیری از طبقات مامورین‌واهالی برای وداع ومشایعت‌والاحضرت حاضر شده بودند ، باحاضرین وداع نموده وبه سمت گردیز حرکت نمودند درعرض راه ازطرف اعزه واهالی اقوام منگل ومیرزکه‌وطوطاخیل واحمد زائی‌حد بحد پذیرائی واستقبال میگر دیدند وساعت ۸ شام وارد گردیزشدند ، فردای آن طرف کابل

حرکت فرموده بعدازپذیرائی مجللی که ازطرف رجال بزرگ در کابل از ایشان بعمل آمد جهت استحصال مشرف حضور اعلیضرت همایونی به پغمان تشریف بردند .

تشرف فارغ التحصیلان دارالعلوم عربیه

بحضور ذات اشرف ملوکانه

روز ۱۶ سرطان عدهٔ ازطلاب فارغ التحصیلان دار العلوم عربی بهمعیت رئیس دارالعلوم وسایر مدرسین مدرسهٔ مذکور بهقصر صیفیه دربالاباغ پغمان‌شرف باریابی حضوراشرف ملوکانه را حاصل ومورد الطاف ونوازش ذات همایونی واقع گردیدند ، واز حضور قرین الشرف ذات همایونی برای فارغ‌التحصیلان مذکور علاوه برخلعت مبلغی بطور انعام نقدی هم اعطا شد .

انتخاب رئیس شورای ملی افغانستان

ع ، ج عبدالاحدخان وکیل شهر کابل پس ازافتتاح دورهٔ چهارم تقنینیهٔ شورای ملی نظر بپاس لیاقت وفعالیتی کهدردورهٔریاست شورا ازایشان بعمل آمده مجدداً درجلسهٔ تاریخی ۱۶ اسد سال ۱۳۱۹ باکثریت آرای وکلا بحیث رئیس شورای ملی انتخاب گردیدند .

اعلیحضرت همایونی درنمایشگاه

درایام جشن استقلال که ما خبر آنرا در صفحات گذشته بعرض قارئین محترم رسانیدیم ، امسال نیز درایام جشن حسب معمول همه ساله نمونه های صنعتی وتکه های پیداوار وطن وغیره که (نسبت بهمه سال امسال چیز های بهتر وخوبتر) جهت نمایش درمنطقهٔ جشن تهیه ودر غرفها جداگانه گذاشته شده بود کهمشاهده کنندگان یك‌ترقی فوق العاده درآن محسوس مینمودند .

ذات اشرف همایونی که توجهه کاملی درپیشرفت امور اقتصادی وطن مبذول میفرمایند ، درروزدوم جشن استقلال در عمارت نمایشگاه تشریف فرما گردیده وعموم غرفه های ننداراتون (نمایشگاه)را ازنظر مبارك گذشتاندند ، درختم معائنهٔ نمایشگاه اعلیحضرت همایونی ازمساعی عموم اشخاصیکه درترتیب نمایشگاه شرکت نموده بودند ، اظهارمسرت نموده وبه ع،ج وزیراقتصاد امر فرمودند که مراتب مسرت ملوکانه را بهآنها ابراز دارند وضمناً ذات اشرف ملوکانه

فرمودند که :

«راه جدیدیکه امسال برای نمایشگاه اختیارشده اساسی وصحیح بوده و باید آنراتوسعه داده تکمیل نمود . ذریعهٔ نمایشگاه باید دیده وفهمیده شود کهمملکت چه ثروتهای دارد وچگونه میتوان به اصول باصرفه تری ازان استفاده کرد . افراد مملکت باید بنام وطنیت ازین اشیا قدردانی کرده و بعنوان تقویهٔ بنیهٔ صنایع و اقتصاد ملی آنرا استعمال نمایند ، دولت و ملت دوش بدوش همدگر برای عمران مملکت کار کرده درنتیجه ثمرونتائج آنرا هرسال دراینجا مشاهده کنند » .

زیارت و نثار گل برمقبرهٔ اعلیحضرت

شهید سعید

هیئت ورزشکارن هندی که بروز های جشن استقلال وارد کابل شده بودند ، پس ازختم ایام جشن بروز پنجشنبه ۷ سنبله ساعت ۲ بمعیت ماموریـن عالی رتبهٔ او لمپیك افغانی بزیارت مقبرهٔ اعلیحضرت غازی محمدنادرشاه شهید نورالله مرقده فایزگردیده ، بعد از قرائت یکسوره ازسوره های قرآن عظیم الشان وتقدیم فاتحه وادعیه به روح آن فقید بزرگوار بر تربت پاك شان اکلیل های گل نثار کردند .

بتاریخ روزچهارشنبه ۲۶ میزان بمناسبت هشتمین سالگرهٔ تاسیس فاکولتهٔ طبی ازطرف طلبای فاکولته وتمام پروفیسوران فاکولته ودکتوران مرکز بپاس حق شناسی از بانی فقید این موسسهٔ عالی اعنی اعلیحضرت شهید سعید (رح) بر مزار آن فقید بزرگ اکلیل های گل نهاده شد .

بروز ۱٤ عقرب عالیقدر جلالتمآب ادیب السلطنه سمیعی سفیر کبیردولت علیه ایران بمزار اعلیحضرت شهید سعید (رح) رفته و پس از ادای فاتحه اکلیل گل گذاشتند .

بتاریخ ۱۹ عقرب ساعت دونیم بعد از ظهر یکدسته هوا بازان افغانی بمزار اعلیحضرت شهید رفته پس از ادای فاتحه وادعیه اکلیل گل نهادند .

روز تاسیس دهمین سال شورای

محترم ملی

روز ۱۸ سنبله یکی ازروزهای برجسته و پرافتخاروطن عزیزما گفته میشود ، زیرادرین روزسعد ومیمون ملت باعظمت افغانستان درسایهٔ نیات خیرخواهانه وملت‌پرورانهٔ پاد شاه‌بزرگ وفقید خویش اعلیحضرت محمد نادر شاه شهید (رح) به بزرگترین حق مشروع خود که اساس تامین جمله حقوق ملی ودولتی بر آن استوار است نائل و بهره مند گردیده ، باین مناسبت بروز مذکور تمام دوائر مملکتی ومؤسسات ملی در سر تا سر کشور تعطیل گرفته و با احترام این روز و ابراز قدر شناسی نسبت به مؤسس بزرگ این مؤسسه پرداختند.

والاحضرت اشرف صدراعظم صاحب

در شورای ملی

بتاریخ روز یکشنبه ۷میزان بمناسبت حلول ایام تعطیل شورای ملی وعزیمت اعضای محترم آن باوطان شان بساعت ده‌ونیم روز مذکور ج ، ع ، ج ، ۱ ، ۱ نشان والاحضرت سردارمحمدهاشم خان صدر اعظم در ریاست شورای ملی تشریف بردند ، ودر حینیکه ع،ج رئیس شورای ملی واعضای ریاست محترم آن بغرض وداع بحضور والا حضرت ممدوح قیام داشتند نطق مؤثری از طرف والاحضرت در اطراف نظریات بلند حکومت نسبت به ترقی وپیشرفت وامنیت‌مملکت وبلند بردن سویهٔ عرفانی ، اقتصادی ، مدنی وهمکاری ومعاضدتی که تا کنون از طرف شورا در پیشبرد نظریات اصلاحی حکومت بکار برده شده وبعد از ینهم باید شود ایراد گردید که در حضار تاثیر خوبی بخشیده ومقابلتاً عبارات شکریه وحسن عقیدت که ملت نسبت بحکومت غمخوار وهیئت فعال فدا کار دارند بحضور والا حضرت معظم له عرض شده وبساعت (۱۲) محفل وداعیه بدعای حکومت انجام یافت . ووالاحضرت معاودت فرمودند .

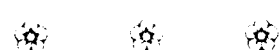
تشرف وکلای شورای ملی بحضور اعلیحضرت

اشرف همایونی

روز سه شنبه ۹ میزان بمناسبت تعطیل سنوی شورای ملی وعزیمت اعضای آن بمساکن شان بساعت (۱۲) روز مذکور اعضای محترم شورای ملی بغرض حصول مرخصی واستماع فرمایشات ملوکانه بمعیت ع،ج عبدالاحد خان رئیس شورا در قصر دلکشا بحضور اشرف

ملوکانه پذیرفته شدند ، والا حضرت صدر اعظم صاحب وبعضی ارا کین دولت نیز اجتماع نموده ، انتظار شرف ورود ملوکانه را می کشیدند ، درین حین ذات شوکتمآب همایونی تشریف آورده ، احترامات حاضرین را قبول وپس از اظهارلطف وشفقت باعضای محترم شورا وقرار گرفتن بکرسی سلطنتی بحاضرین اجازهٔ جلوس اعطا ویک سلسله فرمایشات ونصائح وارشاداتی که میخواستند ذریعهٔ نمایندگان ملت بملت شاهانه ابلاغ گردد آغاز فرمودند ، واز کمال همراهی ومعاضدتیکه از طرف عموم ملت وبالخاصه نمایندگان شان به نظریات نیک وبهیخواهانهٔ حکومت بعمل آمده مراتب رضائیت وخوشی شاهانه را اظهار ودر خاتمهٔ آن راجع به تبلیغ مراحم خسروانه بکافهٔ افراد ملت توصیه فرمودند .

بجواب فرمایشات ملوکانه بدوا ازطرف یکیاز اعضای محترم شورا معروضهٔ که تماما مبنی بدعاگوئی ذات همایونی وخلوص وعقیدهٔ ملت بنظریات بلند وبهیخواهانهٔ شاهانه وامتنان از فعالیت هیئت محترم دولت بود عرض ومتعاقباً ازطرف ج ، ع ، ج ، ا ، انشان والاحضرت صدر اعظم صاحب وع ، ج عبدالاحدخان رئیس شورای ملی هم معروضاتی که تماما تائید فرمایشات همایونی بود ایراد واین محفل عالیه تاساعت ۱۲ ونیم ادامه داشت ، سپس ذات اشرف همایونی با هیئت محترم شورا وداع وپس ازتشریف بری همایونی حاضرین طعام چاشت را در میز سلطنتی صرف ومتعاقبا مرخص گردیدند .

بیست وهفتمین سال میلاد المتوکل علی الله

اعلیحضرت محمد ظاهر شاه

روز ۲۲ میزان کهروزمیلاد اعلیحضرت پادشاه محبوب افغانستان بوده حسب معمول ازساعت ۱۰ الی ۱۲ قبل ازظهر هیئت کوردیپلوماتیک وازساعت دوونیم تاسه ونیم بعدازظهر مامورین عالی رتبهٔ لشکری وکشوری بغرض امضای کتاب وعرض تبریک روز تولد اعلیحضرت همایونی بقصر دلکشا حضور بهمرسانده بودند .

جشن نجات وطن

روز ۲۳ میزان یکروز سعد ومیمون تاریخی ودرجملهٔ اعیادملی برای ما ملت محسوب است ، زیرا قدر واهمیت این روز فروز بعموم ملت افغانستان مبرهن و ثابت است که : پرده های تاریک افق وطن بانوار خوشبختی وسعادت مبدل میگردد ، نفاق وخانه جنگی ازین محیط بهنیروی قوی

وتدابیر صحیح اخلاف رشید وطن اعنی اعلیحضرت غازی محمدنادرشاه شهید (رح) واخوان فداکار شان یکسره ازین محیط رخت برمی بندند .

بنابران ملت قدر شناس افغانستان بیادگار آن روز وخدمات فراموش نا شدنی فرزندان صالح مملکت که روز بزرگ ومسرت باریست یك روز را جشن گرفته وعموم دوائر رسمی وملی تعطیل میگیرند ، وبه سپاسگذاری خدای واحد (ج) وابراز قدردانی وامتنان منجی وطن اعلیحضرت شهید سعید (رح) می پردازند .

امسال نیز حسب سنوات گذشته بتاریخ ۲۳ میزان تمام دوایر رسمی وملی چه در مرکز وچه درولایات تعطیل گرفته وبانهایت صمیمیت و احترام ادعیهٔ خالصانه خود ها را بروح پرفتوح محصل استقلال ونجات بخشای افغانستان تقدیم داشته وسعادت دائمی مملکت خود ها را بزیر سایهٔ پادشاه جوان خویش وترقی افغانستان ازدرگاه حضرت احدیت مسئلت نمودند .

استقبال ازعیدین

اعیاد مذهبی دین مقدس اسلام که عبارت ازعید رمضان وعیدسعید اضحی باشد ازطرف ملت وحکومت بکمال مسرت ونهایت گرمجوشی پذیرائی گردید :

درهردو عید ذات اشرف همایونی درسلامخانهٔ شاهی برای شنیدن عرض تبریك طبقات ملت شاهانه واجرای مراسم عید مبارکی بالذات حضور آورده ، درضمن نطقهای موثری ازعیدین استقبال میفرمودند .

ونیز حسب معمول همه ساله فرامین تبریکیهٔ عیدازحضورذات اشرف ملوکانه بنام عموم نایب الحکومه ها وحکام اعلی وکلان وصاحب منصبان عسکری وغیره اعاظم ملت شرف اصدار یافته که سواد آنها را قارئین محترم درموقعش درجراید وطن عزیز خوانده خواهند بود .

تشریف فرمائی والاحضرت اشرف صدر اعظم صاحب

برای ملاحظهٔ جای موسسه جذام

برای تاسیس وتعمیر شفاخانه وجای رهایش جذامی هابامرمقام منیع صدارت عظمی ازطرف مدیریت عمومی املاك قطعه زمینی درحدود سرخ آب لوگر تخصیص وخریداری آن زیرنظر گرفته شده بود .

بتاریخ روز یکشبه ۲٤ سنبله ساعت ۸ صبح ج ؛ ع ، ج ، ۱۰۱ نشان والا حضرت سردار

محمد هاشم خان صدر اعظم بمعیت ع ، ج مرزا محمد خان وزیر مالیه وعز تمند با ی رفقی کا مل مشاور وزارت صحیه بغرض معاینهٔ موضعیکه برای تاسیس مو سسهٔ مذکور پیش بینی شده بود تشریف برده موضع مذکور رامعاینه وپسند وپس ازان ساعت ۱۲ بمرکز معاودت فرمودند .

عزیمت ومعاودت والاحضرت اشرف سردار محمدهاشم خان

صدر اعظم

بتاریخ روز دوشنبه ۲۰ عقرب ج ، ع ، ج ، ا ، ا ، نشان والاحضرت سردار محمد هاشم خان صدر اعظم بایك هیئت بزرگی که مرکب ازیکعده وزرأ و مامورین عالی رتبه که از طرف وزارت اقتصاد ملی برای شمول درمراسم افتتاح فابریکهٔ قند وشکر دعوت شده بودند ساعت ۷ روز مذکور ازکابل حرکت وبساعت ۹ قبل ازظهر بهچاریکار وارد ، واز طرف مامورین ملکی واعزه ومعاریف چاریکار که انتظار تشریف آوری والا حضرت ممدوح را داشتند بکمال احترام استقبال گردیدند .

والا حضرت بعد از تفقدومهربانی بامستقبلین وداع نموده بسمت مطلوب حرکت ودر دوآب میخ زرین تشریف فرما گردیده وشب درهوتل دوآب باهیئتیکه شرف معیت والاحضرت راداشتند توقف فرمودند .

فردا بساعت ۸ صبح پس ازصرف ناشتااز هوتل دوآب حرکت فرموده ودر عرض راه جهت معائنهٔ ذغال آش پشته که بمسافهٔ یکنیم میل طرف چپ سرك کابل وخان آباد واقع است تشریف برده ومعدن ذغال را منفصلاً معائنه فرمودند .

معائنه معدن ذغال وقسمتهای مختلفهٔ آن یکساعت کامل وقت گرفته ودرختم آن والاحضرت اشرف برای عملهٔ موظف بکار معدن مبلغی بصورت بخشش عطا فرمودند ، سپس والا حضرت افخم ازطرف یك قطعه عسکری استقبال گردیده ودرحدود بازار دوشی اعزه ومعاریف دوشی وطلبهٔ مکتب باحاکم محلی که در هردو طرفهٔ سرك صف بسته بودند پذیرائی والا حضرت بانهایت گرمجوشی وحرارت بعمل آمد ، والاحضرت اشرف بعدازتوقف مختصر وتفقد بهمستقبلین مجدداً حرکت فرموده ودر نزدیك پلخمری ع، ج، ا، ا نشان محمد گل خان وع، ج امرعالی نشان عبدالمجید خان وزیر اقتصاد ملی باستقبال والاحضرت افخم پرداختند ، والاحضرت معظم له وذوات معیتی شان پس ازپذیرائی اهالی واعزهٔ پلخمری بعمارت معینهٔ شان تشریف فرماشدند ، والا حضرت شب چهارشنبه وروز چهار شنبه وشب پنجشنبه رادر پلخمری تشریف داشته عمرانات وسایر موسسات صنعتی آنجارا قرار ذیل معائنه فرمودند .

۱ :- بساعت (۱۱) روز ۲۲ عقرب والاحضرت ممدوح باهیئت معیتی شان برای معاینهٔ فابریکه نساجی تشریف بردند ، قبل ازمعاینه در تالار اول فابریکه کفیل ریاست نساجی نسبت به تشریف آوری والاحضرت اظهار تشکر نموده سپس راجع به بناء ومصارف وعملیات فابریکه بیاناتی بعرض رسانیدند والاحضرت معظم له ازعملهٔ فابریکه و ع ، ج وزیر اقتصاد ملی اظهار خوشنودی ورضائیت فرموده وع ، ج لمرعالی نشان وزیر اقتصاد ملی ازطرف هیئت فابریکه از نوازش والطاف والاحضرت افخم تشکر وتوفیق مزید خدمت استدعا نمودند .

بعد ازان والاحضرت اشرف برهنمائی کفیل نساجی تمام عمارات را منصلا معاینه و بازدید فرمودند ودرهر موقع را جع بماشین ها اصول کاروغیره امور مربوطه تفصیلاتی میخواستند که بحضور شان عرض می شد ، معاینه فابریکهٔ مذکور تقریبا یکنیم ساعت دوام کرده وبعد ازان حضور والاحضرت ازحسن اجراآت وعملیات فنی ، عمرانی واداری اظهار خوشنودی فرموده به اقامتگاه خویش تشریف بردند .

۲ :- ساعت (۳) بعد از ظهر والاحضرت وهیئت معیتی شان برای معاینه بند وفابریکهٔ برق که بذات خود یك کارگاه مهم ویك عمل صنعتی قابل توجهی شمرده میشود تشریف بردند، در اینجا نیز والاحضرت همه قسمت امور را بدقت وتوجه کامل معاینه فرموده و پس از گرفتن جوابهای رضائیت بخش در برابر سوالات خود باقامتگاه خویش تشریف فرما گردیدند .

بتاریخ ۲۳ عقرب والاحضرت ممدوح ساعت (۱۰ و نیم) ازپلخمری حرکت نموده وبساعت (٤ و نیم) وارد قندز وازطرف مامورین واهالی وعسکری وطلاب معارف با کمال احترام پذیرائی و استقبال گردیدند وعلاوه ازطرف طلاب معارف خطابهٔ خیرمقدم ایرادشد ووالاحضرت به نوازش وشفقت جواب گفتند ، بعدازان والاحضرت بعمارتی که برای توقف شان تعین شده بود تشریف فرما گردیده شب را درقندز گذشتاندند، فردا بملاحظهٔ فابریکه هاوسایر موسسه های اقتصادی وفورم زراعتی وعمرانات قندوز پرداختند .

جلالتمآب میر محمد یوسف خان رئیس مستقل زراعت وص ، غلام صدیق خان مدیر فارم ومتخصصین فارم جهت عرض توضیحات لازمه، بمعیت و الاحضرت حاضر بودند ، والاحضرت معظم تمام مزروعات را ازقسم درخت های جنگلی وحاصلدار وبته های تزئینی و سبزیجات که برای نمونه زرع شده بود هریك را ملاحظه فرموده درخاتمه ازحسن اجراآت ریاست زراعت وعملیات متخصصین اظهار رضامندی نمودند وبه متخصصین مذکور مبلغی بطور انعام اعطا فرمودند وبساعت ۳ بمعیت هیئت همرکاب خود فابریکه های شرکت پخته رامعاینه وجناب عبدالرشید خان رئیس شرکت پخته تفصیلات لازمه رابحضور والاحضرت عرض مینمودند ، سپس والاحضرت گدامهای پخته ، ماشین های فشارو پاك کردن پخته وعدل بندی و روغن پنبه دانه را معاینه وبعدازان فابریکهای صابون پزی وتعمیرات جدید شرکت پخته وتعمیر فابریکهٔ اساسی صابون

سازی رانیز معاینه و ازحسن اجراآت وکار روائی مامورین مربوطه و نتائج رضایت بخش فابریکهای مذکور که محاصل اقتصادی خوبی تولید نموده بودند اظهار رضامندی فرمودند .

بروز ۲۵ برج مذکور بساعت (۸ونیم) صبح بمعیت هیئت معیتی خویش والا حضرت از قندوز بطرف تالقان حرکت نموده وبساعت(۹و۴۵)دقیقه درحیات آباد (قرارگاه فرقه عسکری خان آباد) واصل گردیده درمدت تقریباً سه ونیم ساعتیکه در آنجا توقف فرمودند، قرارگاه فرقه وعمارت اطراف آنرا معاینه و ازمامورین عسکری وملکی واعزه ومعاریف خان آباد که قبلاً بغرض استقبال حاضر شده بودند، احوالپرسی وتفقد فرموده وبساعت (۱۰) ازخان آباد حرکت وساعت (۱۲) روز مذکور بتالقان تشریف فرما گردیدند، در تالقان اعزه و معاریف موضعمذکور وسایر نقاط وهم چنین مامورین حکومتی وطلاب مکتب ومامورین شرکت پخته جهت شرفیابی حضور والا حضرت در مقابل عمارت فابریکهٔ پخته حاضر و صف بسته بودند در موقع ورود والاحضرت بموضع مذکور اولاً ازطرف کلیه مستقبلین باجوش و صمیمیت فوق العاده بحضور والاحضرت بکمال احترام خیرمقدم عرض وسپس از طرف یك نفر شاگرد مکتب بیانیهٔ خیر مقدم معظم له قرائت گردید . درخاتمهٔ آن والا حضرت بامستقبلین بانهایت مهربانی وتفقد احوالپرسی فرموده ، پس ازان بعمارت مدیریت فابریکهٔ پنبه تشریف برده درطی یك سلسله بیانات نافع ومفید به توزیع انعاما تیکه ازطرف ریاست زراعت برای دهاقینیکه در زرع پنبه مطابق پلان زراعتی موفقیت حاصل کرده بودند ، پرداختند و راجع به اهمیت زراعت ایراد فرمودند وبساعت ۳ روز مذکور باحاضرین وداع نموده بطرف قندز حرکت فرمودند وساعت ۵ شام وارد قندز گردیدند .

فردای آن ساعت ۸ صبح جهت معاینهٔ امور صناعتی و زراعتی حضرت امام بمعیت ذوات همرکابی خود ازقندز حرکت نموده وبساعت ۱۲ بهحضرت امام واصل شدند، اعزه ومامورین وطلاب مکتب ازوالاحضرت پذیرائی واستقبال نموده، والاحضرت پس ازصرف طعام انعامات زارعین را که ازطرف ریاستزراعت تهیه شده بود به مستحقین آن اعطا ودرین موقع نسبت باهمیت زراعت ونتائجیکه برای خود دهاقین وهمچنین برای اقتصادیات مملکت داردار شاداتی فرمودند .

سپس والاحضرت ممدوح فابریکهٔ پختهرا باعمرانات جدیدآن ملاحظه و بساعت ۲ بطرف قندز حرکت وبساعت ۵ وارد قندز گردیدند، وبروز۲۷عقرب اعزه ومعاریف خان آباد ودیگر حصص ولایت قطغن بغرض شرفیابی حضور والاحضرت ممدوح در عمارت رهایشگاه شان حاضر وچاشت روز مذکور مهمان والاحضرت بوده بعد ازصرف طعام باوالاحضرت و شنیدن وصایای سودمند ازحضور ایشان مرخص گردیدند .

ساعت ۲ بعدازظهر همین‌روز والاحضرت معظم له باذوات همرکابی شان برای توزیع انعامات به‌زار عینیکه در کار زمینداری خود زحمت کشیده وحاصلات زیاد تری بر داشته بودند، وازطرف ریاست زراعت انعامات برای زارعین مذکور تعین شده بود، بعمارت شرکت پخته تشریف برده، وازطرف رئیس زراعت لیست اسامی زارعین مستحق انعام قرائت گردیده وحضور والاحضرت بهریك آن شخصاً انعامات را اعطافرمودند، وبروز ۲۸ ساعت ۸ صبح باهیئت معیتی خویش ازقندز حرکت وچاشت را دربغلان بریاست تنظیمه صرف فرموده وبساعت ۳ بعدازظهر به‌پل خمری وارد شدند. وبتاریخ ۲۹ ساعت (۱۰) از پل خمری باهیئت معیتی خویش والاحضرت جانب بغلان حرکت فرموده، بااعزه ومعاریف بغلان ودیگر حصص که جهت شرفیابی حاضرشده بودند ملاقات وچاشت را همرای نفریمذکور بجای ع،ج،ا، انشان رئیس تنظیمیه صرف وبعدازظهر به‌پل‌خمری مراجعت فرمودند، وبروز ۳۰ مجدداً والاحضرت اشرف وهیئت معیتی شان به‌بغلان تشریف فرما گردیده وفابریکهٔ قندبغلان راافتتاح فرمودندکه تفصیل آنرا بانطق هائیکه از طرف والا حضرت وع،ج لمرعالی نشان وزیر اقتصاد درحین افتتاح فابریکه قرائت گردیده قارئین‌محترم درموقعش درروزنامهای وطن ملاحظه فرموده خواهند بود ونیز اطلاعات منصل این موضوع‌را ازناحیهٔ مسائل اقتصادی به‌مقالهٔ معنون (به‌پیش‌رفت‌های اقتصادی افغانستان) مندرجهٔ همین سالنامهٔ کابل مطالعه فرمائید .

حرکت والاحضرت اشرف صدر اعظم صاحب

ازپل خمری بطرف مزار شریف

ساعت ۸ صبح روزاول قوس والا حضرت اشرف صدر اعظم صاحب باذواتیکه در سفر قطغن شرف معیت معظم له را داشتند ازپل خمری حرکت وساعت (۱۱) به ایبك وساعت (۱۲) به تاشقرغان واصل گردیدند . در ایبك ازطرف مامورین واعزه ومعاریف بانهایت گرمجوشی واحترام استقبال گردیدند وحضور والاحضرت باآنها باملاطفت وشفقت احوال پرسی فرمودند .

درتاشقرغان و، ج گل احمدخان نایب‌الحکومه وع ، ش ، الله دادخان فرقه مشر قوماندان عسکری مزار شریف باستقبال والا حضرت حضور بهمرسانده و در مقابل باغ جهان نما باجم غفیری ازاهالی تاشقرغان‌وطبقات روحانیون ومشایخ ومعاریف شهر ازحضور والا حضرت پذیرائی کردند . والاحضرت نان چاشت را در باغ جهان نما صرف فرموده بعد ازادای نماز ظهر بساعت ۲ ازتاشقرغان عزیمت وبساعت ٤ونیم وارد مزار شریف گردیدند .

اهالی مزار ، مامورین وفرقهٔ عسکری وطلاب معارف درباغ حضور انتظار ورود والاحضرت رامیکشیدند والاحضرت اولاً باذوات معیتی شان مستقیماً بروضهٔ شریف وارد وبعداز

ادای فاتحه نماز عصر رانیز درداخل روضه ادا وسپس بسواری موتر به باغ حضور تشریف فرما گردیدند دراینجا استقبال والاحضرت ازطرف عموم هیئتی که حاضر بودند باگر مجوشی زیادی اجرا شده مراسم احترام ذریعهٔ موزیك عسکری بعمل آمد ، والا حضرت اشرف بعد ازقبول سلام حاضرین با آنها به تفقد ومهر بانی پرداخته در مقابل صف عسکری تشریف برده وپس ازان در صفهٔ که مشرف به صفوف مستقبلین بود قیام و درینجا دونطق بزبان پښتو و فارسی بحضور والاحضرت عرض وبعدازان والاحضرت نطق جوابیهٔ مبنی برتشکر از احساسات نیك وصورت استقبال ماموریی لشکری وکشوری وسایرا هالی مزار شریف ایراد وبعد از پرسش احوال واظهار تلطف زیاد پذیرائی کنندگان را مرخص فرمودند .

بروز ۲ قوس ساعت ۲ بعد از ظهر والا حضرت بسواری موتر به فرقه عسکری مزار حرکت وبساعت دوونیم وارد دهدادی گردیدند ،درمیدان مقابل قشلهٔ عسکری دهدادی که فرقه عسکری انتظار قدوم والا حضرت را میکشیدند داخل وبسواری اسپ درمقابل صفوف عساکر تشریف بردند رسم سلام بقوماندهٔ ع ، ش الله داد خان فرقه مشر ایفا و سپس والاحضرت تمام صفوف عساکر رامعاینه فرمودند ، پس ازختم رسم گذشت ، والا حضرت ممدوح بمعاینه قشلهٔ عسکری وشفاخانه وسایر جاهای دهدادی پرداخته دراخیر در حالیکه تمام ضابطان فرقه عسکری ودیگر عساکر در حضور والا حضرت قیام داشتند ، حضور والا حضرت اشرف در باب عسکریت و وظیفهٔ مهمیکه عسکر در دفاع از شئون مملکت وهمچنین توجهاتیکه حضور مبارك شاهانه باین صنف جلیل دارند ایراد و در اخیر آن ازحسن مجاهدت ع ، ش الله داد خان فرقه مشر و کلیه ضابطان اظهار رضائیت فرموده و پس ازان به کلوب عسکری تشریف بردند ، درکلوپ عصریهٔ که ازطرف قوماندان عسکری ترتیب یافته بود صرف وبساعت ٥ بطرف مزار شریف عودت فرمودند . وفردای آن والا حضرت معظم له باهیئت معیتی شان و والا شان جلالتمآب گل احمد خان نایب الحکومه جهت معاینهٔ عمرانات جدید مزار شریف تشریف برده وبعدازآن شفاخانهٔ ملکی راکه یکی از مؤسسات تازه وقابل توجه میباشد معاینه ودرهرقسمتی ازطرف مدیر صحیه و دکتوران مربوطه بحضور شان توضیحات عرض می‌شد ، دراینجا والاحضرت برعلاوهٔ معاینهٔ مفصل قسمت های مختلفهٔ شفاخانه واطاقهای مریضان بستری را نیز ملاحظه وشخصا ازهریك مریض پرسان وبه آنها اظهار تفقد ومهربانی فرمودند . پس از معاینهٔ شفاخانهٔ ملکی عمارات مکتب رشدیه و محبس عمومی را (که درآنوقت زیر تعمیر بود) مفصلا ملاحظه فرموده وبساعت (۱۲) بباغ حضور معاودت فرمودند چون مامورین مزار درین روز ازطرف والاحضرت مدعو بودند، بسلامخانه تشریف برده طعام چاشت بمعیت آنها صرف شد ، بعدازصرف طعام والاحضرت نطق خیلی جامع‌دایر بر مشاهدات

درولایت مزار شریف وترقیاتیکه بهم کاری حکومت وملت در سنوات اخیره درین ولایت حاصل شده ایراد ودرختم آن ، اهالی را به توجه وکوشش مزید درترقی دادن امور تجارت ، زراعت معارف ، حفظ الصحه توصیه وهدایت فرمودند .

درپایان نطق والاحضرت معروضهٔ شکریه از طرف و، ج نایب الحکومه بوکالت تمام اهالی مزار شریف نسبت بافتخاریکه دراثر سفر والاحضرت به اهالی تفویض شده و توجهاتیکه حکومت متبوعه درترقی وتعالی مملکت دارد ایراد ومتعاقباع،ج المرعالی نشان وزیراقتصاد ملی نیز بیانات جامعی بتائید فرمایشات والاحضرت دادند که خیلی جالب توجه واقع گردید .

بعدازان والا حضرت برای تماشای تیم های ورزشکاران مکاتب مزار تشریف برده وتا ساعت چهارونیم نمایش مذکور دوام کرد ، پس از اختتام والاحضرت باقامتگاه خویش معاودت فرمودند .

بروز ٤ قوس ساعت۹ قبل ازظهر بسواری موتروالاحضرت باهیئتمعیتیشان بطرف شبرغان عزیمت وبساعت (۹ و٤٥) دقیقه وارد بلخ شدند ، ازطرف مامورین واعزه و معاریف و اهالی بنهایت گرمجوشی استقبال گردیدند ودرهمین موقع رسم سلام باموزیك از طرف تولی تشریفات نیز بعمل آمده والا حضرت بعدازقبول سلام حاضرین واحوال پرسی و اظهار لطف بامستقبلین نیم ساعت دربلخ توقف وجاهای تاریخی را ملاحظه فرموده راجع بحفاظت جا های تاریخی بحاکم بلخ ونایب الحکومه هدایات لازمه اعطاء وبعد بطرف شبرغان حرکت فرمودند . بساعت ۱۲ واردآقچه شدند ، درآقچه کلیه مامورین واعزه ومعاریف وجم غفیری از اهالی آقچه که قبلا برای استقبال حاضرشده بودند ، ازوالاحضرت بکمال صمیمیت استقبال و والاحضرت معظم نیز با ایشان نوازش فرمودند ، بعداز صرف طعام بساعت یکنیم بسفر خویش ادامه داده وبساعت ۲ ونیم وارد شبرغان گردیدند ، دراینجا از طرف مامورین وطبقات اهالی پذیرائی و استقبال گردیدند ، والا حضرت بعداز قبول احترامات باقامتگاه شان تشریف برده و تمام موسفیدان وکلانشوندگان را بحضور خویش پذیرفته راجع بترقیاتیکه باثر مجاهدت حکومت وهمکاری ملت درین خطه رو داده نطق جامع ایراد فرموده ، پس از ختم نطق والا حضرت ازطرف مامور بلدیهٔ شبرغان معروضهٔ خیر مقدم وپس ازان ازطرف یکی مو سفیدان معروضهٔ مبنی برشکران ومسرت که نسبت به تشریف آوری والاحضرت به اهالی دستداده بود بحضور ذات اشرف ممدوح ایراد ، وسپس ع، ج علی محمدخان و زیر امور خارجه که شرف معیت والاحضرت را داشتند ، حسب اجازه بتائید نطق والاحضرت نطقی ایراد وپس ازختم نطقها وملاقات باحاضرین وداع فرمودند .

فردای آن بمعاینهٔ عمارات جدید شهر شبرغان پرداخته بعدازمعاینه باقامتگاه خویش عودت

فرمودند پس ازمصاحبه وملاقات بارؤسا وموسفیدان شهر شبرغان بطرف مزار شریف حرکت وبساعت ۱۲ به بلخ مواصلت کردند طعام چاشت را بحکومتی کلان بلخ صرف وبعدازان برای دیدن اماکن تاریخی بلخ حرکت و بدواً مزار ومسجد تاریخی خواجه محمد یار پارسا را که ازبزرگان معروف بلخ میباشند زیارت و صنعت کاشی کاری های معروف آن خلیی جالب توجه والاحضرت واقع گردید، پس ازان بزیارت حضرت شفیق بلخی که ازعرفای معروف قرن چهارم هجری میباشند مشرف وبعد از ادای فاتحه بمزار حضرت عکاشه که از صحابهٔ کرام حضرت ختم المرسلین هستند مشرف وفاتحه خواندند ، بعداز زیارت ومعاینهٔ اماکن متبرکه و عمارات تاریخی بلخ بطرف مزار شریف حرکت وبساعت ۳ ونیم بعدازظهر بباغ حضور که محل اقامت والاحضرت تعین گردیده بود واصل شدند ، بعداز کمی توقف موزیم مزار را مفصلا معاینه نموده وپس ازان باقامتگاه خویش عودت فرمودند .

روز آیندهٔ آن موسفیدان و معززین اندخوی را بحضور خود پذیرفته وبقدر نیم ساعت با ایشان صحبت وبساعت (۲) بعدازظهر بسواری موتر بموضع چشمهٔ شفاتشریف برده ودر جریان مدت توقف بعضی هدایات به نایب الحکومهٔمزار راجع به تعمیریك بند آب دردریائیکه ازنزدیك موضع مذکور میگذرد اعطا وبساعت ٤ باقامتگاه شان درمزار شریف عودت فرمودند .
بتاریخ ۷ قوس با اعزه ومعاریف ومامورین لشکری و کشوری مزار که جهت وداع بیرون باغ حضورانتظارورود والاحضرت رامیکشیدند ، خداحافظی کرده بطرف کابل حرکت فرمودند .
ساعت (۱۰) وارد تاشقرغان وساعت (۱۲و۵۰) دقیقه وارد ایبك گردیده و بساعت ۲ مجدداً بسفر خود ادامه داده بساعت ٥ وارد پل خمری شدند .

ازپلخمری بعنوان اهالی وعساکرمزاروقطغن تلگرامات داده ، نسبت بقدردانی وپذیرائی هایکه از طرف اوشان در حین ورود وتوقف چند روزهٔ والاحضرت بعمل آمده بود اظهار رضائیت فرمودند .

فردای آن با مامورین وداع و از حسن اجراآت شان اظهارخورسندی فرموده عازم کابل گردیدند ، و بتاریخ (۱۰) قوس والاحضرت اشرف باذوات معیتیشان ساعت ٤ ونیم عصر وارد کابل گردیدند ، ودرحدود حسین کوت جهت استقبالشان ع ، ج ، ا ، ا نشان والا حضرت وزیر صاحب حربیه و ع ، ش ، محمد انور خان نایب سالار و ع ، ش ، سردار اسدالله خان رئیس تفتیش اردوی افغانستان که باجمعی ازصاحبمنصبان بزرگ وعالیرتبه تشریف برده بودند شرف ملاقات والا حضرت اشرف صدر اعظم صاحب رادر یافته و به معیت شان واپس بکابل معاودت نمودند .

بروز (۱۲) قوس والاحضرت اشرف بحضورذات همایونی مشرف شده وعرض احساسات

پرحرارت عمومی اهالی سمت شمال وطن عزیزرا باشعبات مامورین لشکری و کشوری آ نولایت بحضورذات اشرف ملوکانه عرض وازترقیات زراعتی وفلاحتی وتکنیکی و صنعتی و بنای شهرها وعمارات و کار خانه ها وغیره مراکز اقتصادی آ ن سرزمین و قدمهای متینیکه برای تامین امنیت ورفاء عموم وترقی شئون مدنی واجتماعی وهم از حسن تلقی وهمکاری وخوش بینی ملت که بترقیات شئون اقتصادی وعرفانی نشان داده می شود ، وهم ازوفا داری واعتمادیکه نسبت بحکومت ازاهالی آن سامان مشاهده شده بود بحضورمبارك ذات اشرف ملوکانه عرض نمودند ..

اعلیحضرت پادشاه محبوب افغانستان که بزرگترین آ مال شان ترقی مملکت وآسوده حالی ملت شاهانهٔ شان است ، از ین بیانهٔ والاحضرت اشرف نهایت مسرور شده واز فعالیت هیئت دولت که دررأس آن والاحضرت ممدوح قرار دارند ، واز ذواتیکه درین حصهٔ خدمات مملکت حسب هدایت و رهنمائی والاحضرت ابراز لیاقت نموده بودند اظهار امتنان فرمودند .

الطاف ذات شاهانه به فقرا

ومساکین

اعلیحضرت معظم همایونی پادشاه محبوب ومهربان افغانستان همچنانیکه در راه تحصیل عوامل ترقی وتعالی مملکت همیشه توجهات شاهانهٔ شانرا مبذول میفرمایند، دربارهٔ فقراء ومساکین ملت هم که اعضای عاجز وناتوان جمعیت اند از ابذال تعاون ودستگیری دریغ نمیفرمایند ، چنانچه اطلاع داریم که حسب سنوات ماضی امسال هم در اوایل ماه جدی یکمقدار پول مکفی بمناسبت حلول زمستان بریاست بلدیه اعطا وامر فرمودند که دربین فقراء و مساکین توزیع کرده شود .

عزیمت و معاودت والاحضرت

وزیر صاحب حربیه

ع ، ج ، ا ، انشان والاحضرت سردارشاه محمود خان وزیر حربیه بروز دوشنبه ۲۵ قوس از کابل بسمت قطغن حرکت فرمودند ، قراریکه معلومات داریم درعرض راه وسایرمناطقیکه والاحضرت ممدوح تشریف فرما گردیده اند ، از طرف مامورین لشکری و کشوری واعزه ومعاریف وطبقات مختلفهٔ ملت بانهایت احترام وتجلیل پذیرائی واستقبال گردیده ، و والاحضرت ممدوح باعموم مستقبلین تلطف ومهربانی فرموده اند ، از تفصیل عزیمت و الا حضرت موصوف

بسمت قطغن وپذیرائیهای مامورین واهالی ومهربانیهای والاحضرت بااوشان قارئین محترم از نشرات روز نامه های مرکز واقفیت داشته خواهند بود .

والاحضرت غازی پس از توقف وگردش یکماهوچند روز در خان آباد ومناطق مربوطهٔ آن بروز ۳۰ برج جدی ساعت (٦و٤٥) دقیقه بعد از ظهر باهیئت معیتی شان مع الخیر وارد کابل گردیدند .

وفیات

بروز یکشنبه ۲ سرطان آقای محمد امین خان پیلوت پسر جناب غلام محی الدینخان ساعت دهونیم قبل ازظهر دراثر سقوط طیاره درراه عشق بوظیفه جان بجان آفرین سپرد (انالله وانا الیه راجعون) جنازهٔ آن سرباز افغانی با احترام زیاد وبه بهترین صورتی بعمل آمد وبازماندگان آن مرحوم مورد دلجوئی ونوازش حکومت متبوع خویش قرار گرفتند .

هکذا دراوائل ماه اسد جناب خلیفه صاحب ملا امیرمحمد خان ساکن لغمان باشندهٔ کارندهٔ کوهدامن که شخص متقی وپرهیزگاری بودند وتمام عمر شریف خویش‌را بعبادت‌خالق وخدمت مخلوق بسر برده بودند اخیراً به‌عمر ۱۳۵ سالگی وفات نمودند . (اناللهوانا الیه‌راجعون)

ع ، ع ، ش ، سردار اعلی محمدغوث‌خان نایب سالار مشاور حربی حضور ملوکانه بتاریخ ۲۵ میزان‌ساعت ۳ بعدازظهر روزمذکوربرحمت‌حق‌پیوستند . (انااللهوانا الیه‌راجعون) جنازهٔ آن مرحوم‌درحالیکه ج ، ع ، ج ، ا ، ا نشان‌والاحضرت اشرف‌سردار محمدهاشم‌خان صدراعظم‌صاحب و ع ، ج ، ا ، ا نشان والاحضرت سردارشاه محمودخان وزیرحربیه وکلیه وزراء واراکین عالی رتبهٔ لشکری وکشوری ، اعزه ومعاریف شهر حضور داشتند ، بامشایعت یك کندك پیاده ، یك‌بطری توپ ، یك‌تولی سوار ویك‌تولی ماشیندار بساعت ۱۰ روز جمعه ۲٦ میزان بسوی مدفن نقلداده شد ، وبااحترام وتشریفات زیادی دفن گردیدند .

پس ازمراسم تدفین حضور والاحضرت وزیر صاحب حربیه سوانح مختصر آن مرحوم را که قسمت عمدهٔ آن در راه خدمت بوطن و برای تامین شرف ملی و عسکری گذشته بود تذکار وبروح آن مرحوم فاتحه خوانده وبیازماندگان شان توصیه وشکیبائی فرمودند .

جناب مرزا عبد النبی خان طبیب که ازاطبا معروف ومبرز کابل بودند ومدت مدیدی عمرگرانمایهٔ‌خویش‌را درراه‌خدمات ابنای‌وطن صرف‌نموده بودند ، اخیراً به عمر ۸۷ سالگی

بتاریخ (۱۱) برج دلو بمرض استسقا وفات نمودند . (انالله‌وانااليه‌راجعون) تشییع جنازهٔ آن مرحوم بااحترام زیاد از طرف رجال محترم دولت ومعززین شهر کابل تامدفن آبائی شان رسانده وبخاك سپرده شد .

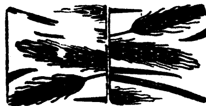

بتاریخ روزیکشنبه ۱۹ حوت ع ، ع ، ش ، محمد نعیم خان نایب سالار که قسمت بزرگ عمر عزیز خویش‌را درخدمت عسکری گذرانیده بودند، دراثر مریضی طولانی بروز مذکور ساعت (۵و۴۵)دقیقه وفات نمودند . (انالله‌وانااليه‌راجعون)

جنازهٔ آن مرحوم بروز دوشنبه ساعت ۱۱ بامشایعت یك کندك عسکری و توپخانه بمدفن شان برده شد ودرآنجا دفن گردید .

ماهم بنوبهٔ خود برای شان‌ازدرگاه حضرت احدیت طلب مغفرت وبرای بازماندگان شان صبر وتسلیت نیاز میکنیم .

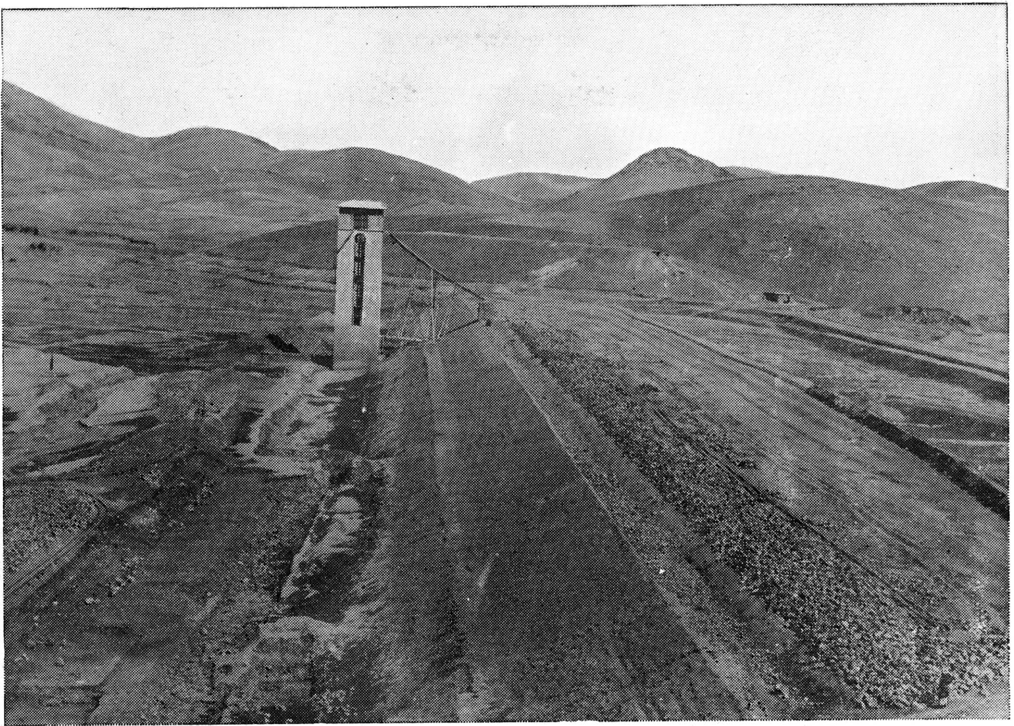

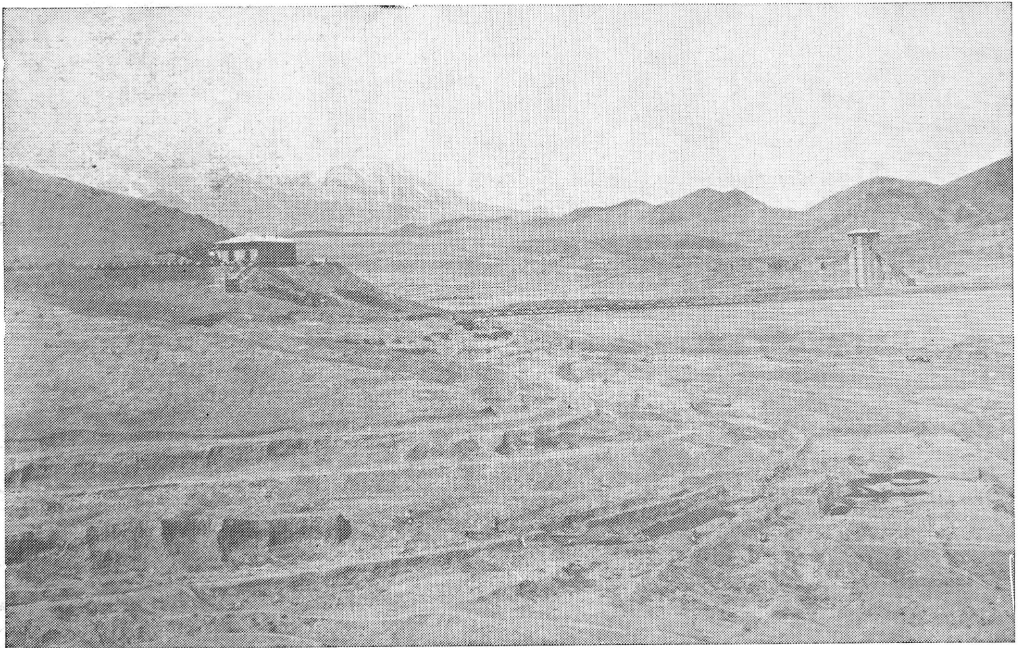
بند خروار

بند خر وار : از سمت که آب داخل می‌شود

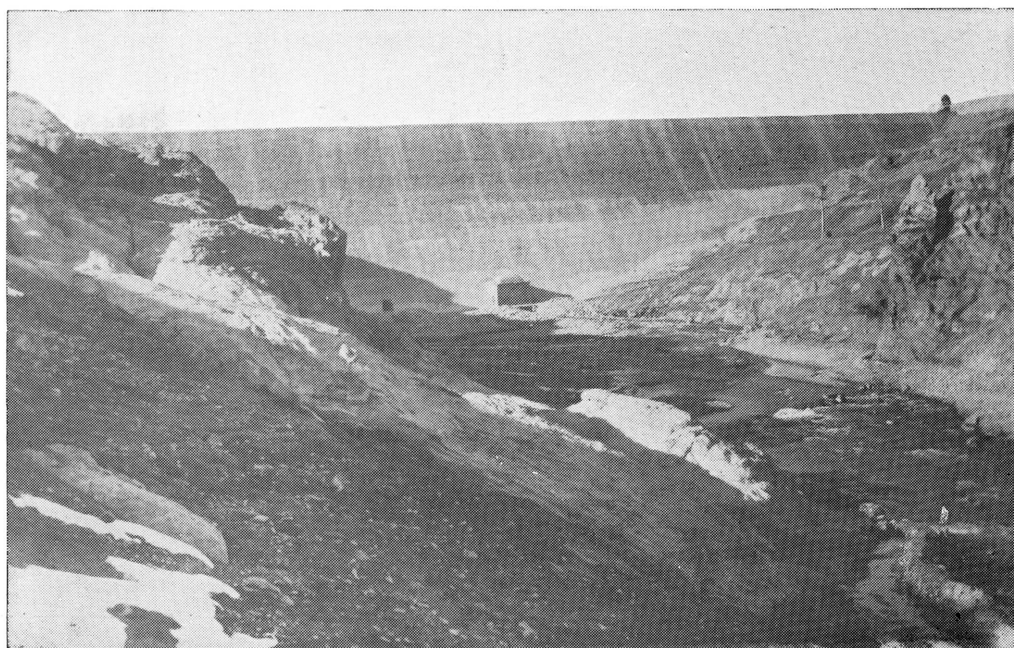
بند قرغه : از حصهٔ جنوبی

بند قرغه : از حصهٔ شرقی

بند سراج رخ داخل شدن آب

بند سراج رخ بدرفت آب

گذارشات دنیا

در سال ۱۳۱۹

بناغلی سید قاسم خان «رشتیا»

جنگ بین المللی که در سال ۱۳۱۸ منحصر به چند نقطهٔ محدود و برخی عملیات نسبتاً مختصری بود، درین سال (۱۳۱۹) ساحهٔ آن وسیعتر گردیده، ملل دیگری را نیز بمیدان خاك وخون کشانید ودر خریطهٔ سیاسی اروپا تغیرات بزرگی را وارد ساخت.

ولی باوجود این ازحریفان پرزور این معرکهٔ عظیم هیچیك موفق بانجام دادن نقشه های اصلی واساسی خود نشده دامنهٔ برادر کشی وخون ریزی کوتاه نگشت. بلکه اینك در طلیعهٔ سال نو(۱۳۲۰)هنوز افق مقدرات عالم بیش از پیش تیره وتار به نظر میرسد وهیچیك عاملی که ازروی آن پایان این جنگ فجیع رابتوان پیش بینی کرد به نظر نمی رسد. باچنین حال غیر ازآنکه برای خاتمه بخشیدن باین سانحهٔ الم انگیز ومنافی تهذیب وارتقای بشر، از درگاه خداوند بزرگ(ج) تمنای رحمت کبریائی اورا بنمائیم وضمناً سوانح مهمهٔ این سال پرآشوب را محض عبرت وباخبری مختصراً بقلم آوریم عجالتا دیگر کاری نداریم. «رشتیا»

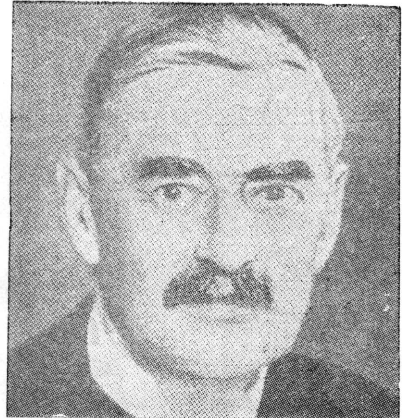
شروع سال با تغیر کلی در قیافهٔ جنگ تصادف نکرد زیرا بعد از انکه دراخیر حوت نظر به مساعی المان بین شوروی وفنلیند مصالحه شده ازدرآویختن دول دیموکراسی غربی بادولت شوروی که امداد موعود آنها متضمن آن بود، جلوگیری بعمل آمد، طرفین به سوی شبه جزیرهٔ سکاندینا ویا (سویدن، ناروی ودنمارك) عطف توجه نموده، اشغال این اراضی را برای پیشبرد مقاصد حمله ودفاع خویش خیلی مفید تسلیم کردند. همان است که پس از اعلان حکومت برطانیه نسبت به نقب گذاری به سواحل ناروی ودنمارك که بااحتجاج هردو دولت مذکور مواجه شد حکومت المان این وضعیت را مقدمهٔ اعزام عساکر برطانیه و فرانسه بطرف ممالك مزبور دانسته بتاریخ ۲۰ حمل به هر دو حکومت (ناروی ودنمارك) اولتیماتوم داد تا عساکر اورا اجازهٔ دخول بدهند ومتعاقب آن عساکر المان درظرف نیمروز دنمارك را اشغال وهم بیك عده بنادر ناروی قابض گردید بالمقابل درحالیکه دنمارك وقت دم زدن نیافت اما حکومت ناروی ازانگلستان امداد خواست وقوای برطانیه وفرانسه به آن طرف سوق

داده شدند. پس از ۲٤ساعت درحالیکه بنادر بزرگ ناروی از طرف قوای المانی اشغال شده بود، قوای متحدین در حصص شمال ناروی بنادر نارویك وستاو انجر را استیلا کردند وجنگ در ین ناحیه شروع شد. انگلیزها میخواستند مملکت را که عرض آن خیلی تنگ است بدوحصه تقسیم کنند اما در ظرف یك‌هفته قوای متحدین دردره های تنگ کوهستان‌ناروی ازهرطرف باقوای المان مواجه شده مجبوراً بتاریخ۱۳ثور دیگر حصص‌را تخلیه کرده صرف باشغال نارویك اکتفاء نمودند. چنانچه برخی این‌پس کشیدن عسکر برطانیه را شکست حربی ندانسته بلکه یك‌تعبیهٔ مخصوص باثر پیش بینی حملهٔ المان بر هالیند وبلژیك قیاس کردند طوریکه واقعات ما بعد این نظریه را تااندازهٔ تصدیق هم کرد. از طرف دیگر در پارلمان برطانیه نسبت به این ناکامی قوای برطانوی مباحثهٔ شدیدی بعمل آمده روی هم رفته تا امروز انگلیسهاعدم جدیت قوماندانی‌اعلای انگلیس‌را مسئول ناکامی این جنگ که شایددرصورت فتح آن فرانسه اصلاً از سقوط نجات می یافت میدانند. اما وضعیت بهمین حال نمانده در (۲۰) ثور المان به بلژیك وهالیند هم اولتیماتوم داد که وضعیت بیطرفی خود را حفظ کرده نمیتوانند وبنابران المان مجبور است برای تأمین بیطرفی آنها ممالك مذکور را اشغال کند حکومتین مذکور اولتیماتوم را رد واز فرانسه وانگلیس امداد خواستند. وقوای المان مثل سیل به ممالك مذکور هجوم آورد. درینجا بحران سیاسی شدیدی در ممالك دیموکراسی غربی (انگلیس وفرانسه) رخ داد. چمبرلین ازصدراعظمی انگلستان مستعفی شد وچرچل جانشین اوگردید وکابینهٔ جدیدی بشمولیت عناصر جوان ضد المان امثال ایدن (حربیه) دف کوپر (مطبوعات) تشکیل داد بلکه روسای احزاب مخالف (کارگران وآزادی خواهان) را هم در کابینه شامل ساخت. متحدین قوائی بطرف بلژیك وهالیند اعزام کردند، اماباز هم قوای آنها به‌تعداد کافی وبوقت مناسب بسروقت این دول رسیده نتوانست، بالمقابل المانها قوای عظیمی را به آن طرف سوق داده، در اثر چال ترتیباتی که قبلاً گرفته شده بود، خطوط استحکامات آلبردر بلژیك که مثل خط ماژینوی فرانسه محکم بود وهمچنین سدآب هالیند که مانع بزرگی‌را تشکیل میداد کار داده نتوانست وقوای المان از ین موانع بدون هیچ اشکالی عبور کرده یك حصهٔ آن در اراضی پست هالیند وحصهٔ دیگر بسمت سرحد فرانسه شروع به پیشرفت نمودند. علاوه برین المانها ازهمان روز اول حمله، عساکرخودرا بذریعهٔ پاراشوت در شهر های بزرگ هالیند مثل امستردم وروتردم پائین کرده جواسیسیکه قبلاً از طرف المان دران نواحی گماشته شده بود. بوسائل مختلفه آنها را حمایت میکرد، طوریکه درظرف ۳روز قوای المان نه تنها عساکر هالیندی را کاملاً درهم شکست بلکه پیش از رسیدن عسکر پیاده، بسا شهرهای بزرگ هالیند قبلاً در تصرف المانها درآمده،

بروزسوم ملکهٔ هالیند مجبور به ترک خاک هالیند شد(۲۳ثور) وپس فردای آن حکومت نیز از عقب او به لندن رفته چون مقابله امکان نداشت بسپاه هالیندی امر تسلیم داده شد. اما بلژیکی ها بیشتر مقاومت نشان میدادند. در حصهٔ مرکزی بلژیك یك خط دفاعی در حال عقب

چرچل صدر اعظم موجودهٔ انگلستان

چمبرلین صدر اعظم سابق انگلستان که فوت شد

نشینی از استیلای سریع عسکر المان جلوگیری میکرد وچندفرقهعسکر فرانسوی و برطانوی نیز درین محاذ بابلجیکی ها امداد می نمودند. لیکن ارکان حرب المان نظر بیك چال ماهرانه سمت جنگ را بعد از قلعهٔ (لیژ) بطرف سرحد فرانسه متوجه ساخته. در امتداد رود (موز) سرراست برفراز سیدان که آخرین قلعهٔ خط ماژینو بشمار میرود، فرود آمدند. اسلحهٔ المان خصوصاً تانکهای ثقیل آن کهتااینوقت درجنگ های پولیند، وناروی ابداً مورد استعمال نیامده ودوائر حربی متحدین ازان بیخبر وحتی هیچ پیش بینی برای آن ننموده بودند، وضعیت مدافعین را مشکل ساخته، قوای المان از خلال آخرین استحکامات ماژینو منفذی برای خود جستجو کرده، داخل خاك فرانسه شدند. این واقعه بقدری غیر مترقب بود که زمام داران حربی وسیاسی دول متحارب هرگز احتمال آنرا در نظر نگرفته بودند. نفوذ عسکر المان در خاك فرانسه وعبور آن از بین قلعه های پراگندهٔ که درین قسمت بعجله در ظرف ۸ ماه جنگ بفاصله های دور ازهم تعمیرشده بود بااستعمال تانکهای بزرگی که توپهای فرانسوی آنرا از کارانداخته نمی‌توانست وکمی تعداد عسکر متحدین به نسبت یکصدو پنجاه فرقه عسکر مجهز

المان ومشکلات تقویۀ مفرزه های مذکور از سبب قلت ودوری راه ها و فعالیت ستون پنجم (جواسیس) المانی که درتمام دوائر فرانسه ریشه گرفته بودند، وبالاخر سرعت برق آسای افواج المانی بقدری معنویات فرانسویها را خراب ساخت که درهیچیک میدان مقاومت لازمه ازطرف قوای متحدین اجراشده نتوانست ودر ظرف یك هفته قوای المان از یك خط باریکی درکنار رود (سوم) پیش رفته بساحل غربی فرانسه رسیدند وبنادر ابی ویل وبولونی وکالی را بدون کدام اشکال بزرگی فتح کردند ودرعین زمان این عسکر المان نظر بیك نقشۀ تردستانه قوای متحدین را که در وسط بلژیك مشغول مدافعه بودند، بحالت محاصره دوچار ساختند زیرا پس از تسلیم هالیند عسکر المان از شمال بلژیك راه را بر آنها بریده وازجنوب بلژیك درساحل شمالی فرانسه هم قوای المان رسیده گویاخط محاربه باصطلاح صاحب منصبان المانی شکل نعل را بخود گرفت که مخرج آزاد آن صرف بندر دونکرك بود درین موقع شاه بلژیك که شخصاً قیادت سپاه خود رابعهده داشت

ولهلمینا ملکۀ هالیند

دربرابر فشار المان تاب مقاومت نیاورده، باوجود اصرار صاحب منصبان فرانسوی وانگلیسی بلاشرط تسلیم شد وبقول جنرال گورت انگلیس خنجر رابر پهلوی چپ قوای متحدین فروبرد. این اوضاع اسباب سراسیمه گی شدیدی در مراکز حربی وسیاسی فرانسه وانگلیس شده، جنرال گاملن ازقوماندانی عمومی قوای متحدین معزول وجنرال ویگان ازقوماندانی قوای متحدین درشرق خواسته وبعوض اومنسوب شد. کابینۀ فرانسه هم متزلزل شده، رینو برای تحکیم موقعیت خویش مارشال پیتن یکی ازفاتحین جنگ عمومی گذشته را که بسفارت درمادرید خدمت میکرد، بمعاونی خویش گرفت وماندل منشی مخصوص زمان حرب عمومی سابق (کلیمانسو) را بوزارت داخله برقرار کرد ودست دلادیه را که مسئول بی اداره گی های

این دوره شناخته میشد کم کم از کار کشید ووزارت دفاع ملی‌را ازاو گرفته‌وزارت خارجه‌را بوی واگذار کرد وبساحکام‌رامعزول نمود. اما درین وقت سوال بزرگی که‌بمقابل ارکان حرب متحدین عرض اندام میکرد، تنها نجات فرانسه نبود بلکه متجاوزازهشت فرقه از بهترین عسکر متحدین دردوزخ فلاندرقریب محاصره شدن بوده بایستی بهرقیمت بود لااقل جهت‌آبروی دول دیموکراسی نجات داده میشدند. همان است که انگلیسها باین کار همت گماشتند وکشتی های جنگی خویش را بمخاطره افگنده، ازتنگی کوچکی که‌بدوطرف دونکرك برای شان باقیمانده بود، وبزحمت مافوق‌التصوری دربرابر فشار المان محافظه میشد، قوای خویش‌را بحال پریشانی در زیر آتش توپ، طیاره، تارپیدو، از دونکرك خارج ساختند. این کارنامه‌راکه المانهافرار مسلح‌نام گذارده اند انگلیسها آن‌را در جملهٔ درخشان ترین عملیات حربی خود میدانند. بهرکیف قسمت بزرگ قوای محصور شده باینصورت نجات داده‌شد وپس ازان‌تمام انتظار متوجه این نکته گردید که آیاالمان سرراست‌از ساحل شمالی فرانسه که کاملاً درتصرف او درآمده است، بانگلستان هجوم خواهد کرد یا اینکه از رود (سوم) گذشته جانب پاریس مارش خواهد نمود. هر دو احتمال برای متحدین خطرناك بود زیرا نه‌تنها انگلیسها هیچیك آمادگی برای مدافعه از هجوم بزرگ را در جزیرهٔ خود نگرفته و بهترین عسکر شان هم درمحاذ مذکور بحال فلاکت تباه‌شده بود، وحتی بمقابل پائین شدن عساکر پراشوت دارالمان دراراضی انگلستان هیچیك‌ترتیباتی رادارا نبودند بلکه فرانسه‌هم فاقدهمه‌گونه وسائل تدافعی مکمل‌وموثر بوده، صاحب‌منصبان وحکامیکه خیانت ویاغفلت کرده بودند، ازکار برطرف، اسلحه‌ومهمات حربی ناپیدا، راه‌هائیکه‌برای سوقیات عسکری قابل‌استفاده‌است ازپناه گزینان مملوو بالآخره هرج ومرج فجیعی درمملکت حکمفرما بوده، درین حال جنرال ویگان سعی کرد، درآنطرف رودهای (سوم) و (این) که‌عسکرالمان بسمت‌دیگر آنهارسیده بود، خط تدافعی ولوهر قدر نامکمل باشد، علی‌العجاله تشکیل نماید. روی این‌منظور درظرف یك‌هفتهٔ که کارزار فلاندر طول کشید اقدامات جدیانهٔ از طرف فرانسویها بعمل‌آمد ولی همین که بتاریخ ۱٤ جوزا عسکر المان بامرقائد خودباینطرف مارش کردند ونقشهٔ المان واضح‌شد که‌مراد ازفتح پاریس وسقوط دادن

لئوپولد شاه بلژیك که بلاشرط بالمانها تسلیم شد

مارشال پیتن رئیس حکومت فرانسه

فرانسه است(اگرچه بسا اشخاص حربی وسیاسی امروز غلط بودن این نقشهٔ المان را تصدیق وعلت طول کشیدن جنگ همین خبط ارکان حرب المان رامیدانند) این استحکام خیالی کاری داده نتوانسته المانها بآسانی روی رود های مذکور درپناه طیارات ودودمصنوعی ذریعهٔ کشتی جسر بستند و مقاومت عسکر فرانسه و تشجیعات ویگان دربرابر تفوق اسلحه وعدد تانک وطیاره وبلندی معنویات وانضباط عسکر المان تاب آورده نتوانسته درتمام محاذبه عقب نشینی مجبور شدند . بطوریکه بتاریخ ۲۳ جوزا قوای المان در۳۰ کیلومتری پاریس رسیده حکومت فرانسه پای تخت را ترك ودرمجلس حربی که بشمولیت وزرای انگلستان انعقاد یافت فیصله شد که پاریس بدون مدافعه تسلیم شود و پای تخت ابتداء بشهر (تور)وازآنجا دراثر بمباری طیارات المانی مثل جنگ گذشته به بندر (بوردو) نقل نمود. امادرهمین مجلس رینورئیس الوزرای فرانسه بهچرچل اطلاع داد که اگر انگلیسها تمام قوای خویش را فوری به فرانسه نفرستند عسکر فرانسه دیگر قادر به مقاومت نیست و چرچل عدم وجود عساکر کافی را برای مدافعهٔ برطانیه خاطر نشان کرده ضمناً مشوره داد که از امریکا امداد بخواهند واگر امریکا امداد نکرد ، فرانسه میتواند جنگ را خاتمه بدهد مگر بشرطیکه قوای بحری وقوای هوائی ومستعمراتی خویش را با نگلستان واگذار نماید همان است که عساکر المان بتاریخ ۲۵ جوزا داخل پاریس شدند واز طرف دیگر برخط ماژینو نیز از هردو طرف هم

مارشال پیتن، پول رینو، پول بودوان و جنرال ویگان
در روزهای بحرانی پیش از سقوط فرانسه

از سمت خاک المان وهم ازشمال شرق فرانسه بهجوم پرداختند . ازاین وقت وضعیت جنگ

کارول شاه مخلوع رومانیه

جنرال انتونسکو رئیس حکومت فعلی رومانیه

در فرانسه شکل یک عقب نشینی غیر منظمی را بخود گرفته بود و در روز ۵۰ تا ۶۰ کیلومتر عسکر المان در هر سمت پیشرفت میکرد چنانچه درخط ساحلی بازیکی دومرتبه قوای انگلیسی وفرانسوی درحال محاصره افتاد ولی باثر کمک جهازات بحری انگلیس نجات یافتند ، درخلال این موقع جاپان در شرق اقصی ازوضعیت پریشانی انگلیس وفرانسه استفاده کرده برآنها فشار آورد تاازامداد به چین صرف نظر کنندو حکومت جدید را که تحت ریاست ورنگ جنگ‌وی وزیر خارجهٔ سابق چین برای درهم شکستن نفوذ چیانگ کائی شیک درنظر گرفته بود اعتراف نمایند همانست که انگلیس وفرانسه چاره را منحصر به تسلیم دیده اول الذکر پس از یک سلسله زدوخوردهای بین قوای جاپان وهند چین چندمیدان هوائی را ازخاک مذکور بجاپان واگذار کرد وانگلیس حاضرشد که برای

میخائیل شاه جوان رومانیه

مدت ۳ ماه راه برمارا بروی چیانک کائی شیک مسدود سازد وکنترول این تعهد خودراهم به صاحب منصبان جاپانی که به برما بیایند واگذار نماید بعد از سقوط خط ویگان حالت عسکر فرانسه بکلی پریشان شده انضباط از دست صاحب منصبان رفته بود. عسکر بزرگیکه درخط ماژینو موقعیت داشت برای آنکه بمحاصره گرفتار نشود بطرف سرحد سویس عقب نشینی مینمود وباقی قوا بسمت جنوب تا کنار رود (رون) عقب نشستند. درین بین بتاریخ ۲۱ جوزا ایطالیا هم با متحدین اعلان حرب داد وعساکر فرانسه در سرحد آلپ نیز مشغول جنگ شدند وایطالویها علی العجاله پیشرفتی حاصل کرده نتوانستند اما این وضعیت

جنرال واول قوماندان عساکر برطانیه درشرق

جنرال متکساس صدراعظم فقید یونان

فرانسه دیر دوام نکرد. زیرا بتاریخ ۲۶ جوزا پس از یک مجلس وزرای پرآشوب که دران جوابات امریکارا نسبت به پیام استمدادی رینو قرائت کردند وروی همرفته جوابهای مذکور قناعت بخش نبود وامداد فوری وموثر را وعده نمیداد، رینو که طرفدار دوام دادن جنگ ونقل دادن حکومت به افریقای شمالی بود، بمقابل عناصر طرفدار صلح مقاومت نتوانسته از عهدهٔ خویش مستعفی شد ومارشال پیتن جای اورا گرفته، همان شب دررادیو عزم فرانسه رابرای مصالحه اعلان نمود. ومتعاقب آن که المان برای پذیرائی هیئت نمایندگان فرانسه اظهار آمادگی کرد وهتلر وموسولینی درین خصوص بتاریخ ۲۸ جوزا درمیونیخ باهم ملاقات کردند، نمایندگان فرانسه ابتداء درجنگل کومپین درهمان قطاریکه درخاتمهٔ جنگ گذشته مارشال فوش نمایندگان المان راپذیرفته بود، باهتلر و گویرنگ وفون کیتل وفون بروخچ ملاقات وشرایط متارکه را تسلیم گرفتند وبعد از مفاهمه باپیتن که ذریعهٔ تیلفون صورت گرفت آنرا قبول و امضاء نمودند. بعد

نمایندگان مذکور بهروم رفته با (بادوگلیو) ودیگر نمایندگان ایطالی باساس مذاکراتیکه باهیئت المانی نموده بودند، مقاهمه ودرینجاهم قرارداد متارکه را امضاء کردند . بموجب این معاهده.عسکر فرانسه خلع سلاح وحصهٔ بزرگ خاك فرانسه یعنی تمام حصص شمال وغرب آن

مارشال گرازیانی قوماندان (سابق) عساکر ایطالیا در لیبیا   جارج دوم شاه یونان

وساحل بحر شمال وبحر اتلانتک تاسرحد هسپانیه باحصص صنعتی منجمله خود پاریس تاختم محاربه زیر اثر المانها مانده مصارف عساکر المان مقیم فرانسه نیز برذمهٔ حکومت فرانسه قرار گرفت و کارخانه جات ولوازم حربی عموما بهالمان سپرده شد باستثنای قوای بحری واراضی مستعمراتی کهمارشال پیتن نظر بوعدهٔ که بانگلستان کرده بود ازدادن آن به المان خودداری نمود. درین بین انگلیسها پیشنهادی بدست دو نفر ازوزرای خود بهمارشال پیتن فرستادند تااگر از متارکه صرف نظر نماید فرانسه وانگلستان یك دولت واحدرابرای همیشه تشکیل داده ، جنگ را بعد از سقوط فرانسه در انگلستان ومستعمرات هردومملکت دوام بدهند. امامارشال پیتن این پیشنهادرا قبول نکرد وصرف وعده داد که برضد انگلستان داخل جنگ نشود و هم قوای بحری خود را بهالمان نسپرد بالاخره متارکه بتاریخ ۱۲ جوزا اعلان شده عسکر فرانسه دست ازمحاربه کشیدند وپیتن حکومترا به ویشی نقل داد . انگلیسها که آرزو

جنرال هونتسنگر وزیر حرب ورئیس نمایندگان فرانسه درمذاکرات متارکه

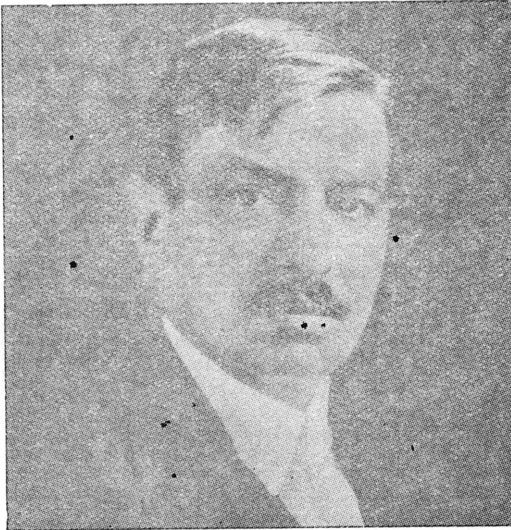
داشتند قوای بحری فرانسه را اشغال نمایند. چون ٤٠ فیصد قوای بحری مذکور درتحت اقتدار خودشان در بنادر انگلیس بود آنرا جبراً تصرف و هم بر بندر اوران (افریقای شمالی) که مرکز بحریهٔ فرانسه است، حمله کرده چندین جهازرا در آنجا بزور گرفتند و چند دیگر را مجروح ساختند.

مقارن همین زمان یکی از جنرال های فرانسوی موسوم به دوگول که اخیراً در کابینهٔ رینو کفیل وزارت حرب بود، بعد ازروی کار آوردن پیتن به انگلستان رفته، بتاریخ ٤ سرطان اعلان کرد که فرانسویهای مقیم خارج تسلیم شدن پیتن را قبول نداشته جنگ را به معاونت انگلستان ادامه خواهند داد و خود را رئیس کمیتهٔ ملی فرانسویان آزاد اعلان کرده مستعمرات فرانسه را به عدم قبول حکومت پیتن دعوت نمود چنانچه باثر این دو واقعهٔ اخیر پیتن بانگلستان قطع مراوده نمود و هم جنرال ویگان را بطرف سوریه و دیگر مستملکات فرانسه فرستاد تا از الحاق آنها به دوگول جلوگیری بعمل بیاورد و عسکر فرانسه را که در سوریه بهمکاری انگلیس تشکیل یافته بود مطابق شرائط متار که منحل سازد. چندی بعد بتاریخ ۲۹ سرطان قائد المان نطقی ایراد و دران باز عرضهٔ صلح خودرا پیش کرد و گفت که با انگلستان دشمنی نداشته و آرزو ندارد امپراطوری برطانیه را نابود سازد بلکه اقتدار غیر مشروع آن رادرجهان میخواهد خاتمه بدهد. انگلستان

وندل ولکی رقیب روزولت درانتخابات ریاست جمهور و رئیس حزب جمهوری خواهان که در آخر سال باروپا مسافرت کرد

این عرضه راهم مثل عرضه های سابق قائدالمان بنام اینکه غیرقابل قبول است وبه قول المانها اعتماد نمیتوان کرد ، رد نمود ازآن وقت احتمال حملهٔ المان بر انگلستان روز بروز قوی تر شده المانها دربنادر فرانسه وبلژیك وهالیند وناروی قوای بحری وهوائی خودرا تمرکز دادند وحملات هوائی از هردو طرف برنقاط نظامی وصنعتی بشدت هرچه تمام تر آغاز یافت انگلیسها در داخل به تشکیل عساکر امدادی وتکمیل قوای مسلح ، استحکام سواحل. تقویهٔ کارخانه جات اسلحه سازی وطیاره سازی خود پرداخته وهم فرمایشات خودرا بامریکا افزوده رفتند . باوجوداین تاماه سنبله ومیزان که قرارونظریهٔ متخصصین حربی برای حملهٔ المان موقع مناسبی بشمارمیرفت کدام واقعهٔ بزرگ باستثنای جنگ های هوائی رخ نداد . ازطرف شب طیارات طرفین بنادرومراکز هوائی و بحری و کارخانه جات همدیگررا بمبارد میکردند. درخلال این موقع مارشال پیتن به کمك لاوال رئیس الوزرای سابق فرانسه قانون اساسی جدیدی باصول دیکتاتوری ترتیب داده ریاست

لاوال معاون سابق مارشال پیتن که درزمستان دستش از کارکشیده شدو تاامروز بین اوو پیتن مذاکرات جاریست

جمهور را لغو و اقتدار عمومی را بدست خود گرفت و لاوال را جانشین خود قرار داد و پارلمان را منحل ساخت و همکاری با المان و تشکیل مجدد فرانسه را اساس پروگرام خود اعلان کرد بالمقابل جنرال دوگول هم آرام نه نشسته فرانسوی هارا ازهرطرف جمع و مطابق نظریهٔ انگلیسها بامداد جهازات بحری برطانوی بطرف افریقای غربی فرانسه رفته بربندر معروف (داکار) حمله کرد امابسبب مقاومت حاکم آنجا ناکام شده ، دیگر حصص افریقای غربی فرانسه رااشغال نمود. درمحاذافریقائی که بعدازشامل شدن ایطالیا درمحاربه بین انگلیس وایطالیا جنگ شروع شده بود بسبب سقوط فرانسه ، وازبین رفتن قوای بزرگیکه بسرکردگی جنرال ویگان در سوریه بمقصد عملیات تدافعی وتعرضی درتمام حوزهٔ شرق تشکیل شده بود وضعیت انگلیسها بسیار متزلزل گردیده ، ایطالویها ازموقع استفاده کردند ودرتمام سرحدات خودبه حمله آغاز گذاشتند چنانچه درماه ـ سرطان عساکرایطالیا در سرحد کینیا علاقهٔ مویال

را ازانگلیسها گرفته وچندی بعد درهمین ماه برسومالی برطانوی هجوم بردند وانگلیسها پس ازمقداری مقاومت تمام سومالی رابایطالویها وگذار کردندوهمچنان درماه سرطان قوای ایطالیا از صحرای لیبیا بطرف مصر حمله نموده بنادرومواقع حربی سولوم وسیدی بارانی را ازانگلیسها گرفتند وتا صدمیل درخاک مصر پیش آمدند . وضعیت جنگ درتابستان سال ۱۳۱۹ بهمین قراربوده ومعطلی حملهٔ المان برانگلستان کم کم دلچسپی اذهان عامه رابابن موضوع کمترمیساخت تااینکه درماه ستمبر (سنبله) المانها حملات هوائی بزرگی رابرضد لندن وسائر شهرهای بزرگ انگلستان آغاز گذاشتند هرشب وروز چندین هزارتن بمب برمواقع حربی وصنعتی وشهرهای مهم برطانیه میریخت وتصورمیشد حملهٔ بحری نیزازعقب آن شروع خواهدشد لیکن تمام این عملیات مقاومت وپایداری انگیسها ووسائل دفاعی را که برضد حملات هوائی گرفته بودند پس ازیکماه حملات متواتر وبلا وقفه

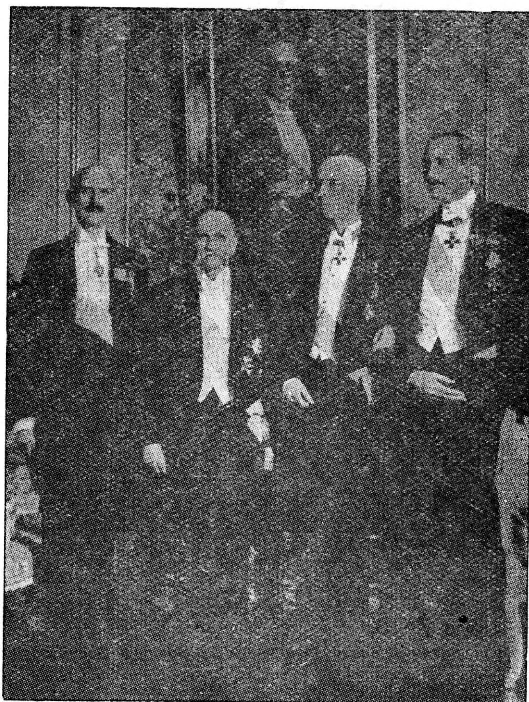

انتونی ایدن وزیرحرب سابق ووزیرخارجهٔ فعلی انگلستان
که دراخیر سال به شرق قریب مسافرت نمود

شکسته نتوانست حملهٔ بحری و هجوم بزرگ از طرف المانها روی کار نیامد وهم انگلیسها علاوه از مقابلهٔ که با طیارات المانی ذریعهٔ طیارات خود مینمودند ، بر بنادر ساحلی فرانسه وبلژیك بشدت حمله میکردند وتیاری های المان را عقیم می ساختند. حملات هوائی المان بتاریخ ۱۲ سنبله تا ۲۵ میزان به منتهای شدت خود رسید. ازان پس به تدریج کم شده رفت وسپس درماه سنبله ازحملات عمومی صرف نظر وبیك شب صرف یك شهر صنعتی راتحت بمباری میگرفتند چنانچه درین ضمن بنادر لیورپول سوت ایمپتن ، برستل ، مانچستر بلایموت وپورتسموت وغیره حملات محیر العقولی را متحمل شدند. بالمقابل انگلیسها روز بروز در قوای فضائی تقویه یافته ، حملات سنگین را برضد بنادر ومراکز صنعتی شمالی المان ازقبیل همبورگ، ویلهلمسهافن ، بریمن ، کیل، ایسن، هانوور وعلاقه جات صنعتی (رور) شروع

کردند ولی باهم هیچیکی، ازین حملات بزرگ هوائی نتیجهٔ قطعی وقناعت بخشی راحاصل کرده نتوانستند.

در خلال این اوقات المانها مصلحت خود را دران دیدند که بسبب طول کشیدن جنگ، نسبت به همسایه های دور و نزدیك خود مطمئن شوند و پلان سیاسی و حربی تازه راتشکیل بدهند چنانچه روی این نظریه از یك طرف قائد المان در اوائل عقرب ملاقاتهای بامارشال پیتن وجنرال فرانکو بعمل آورده پیشنهادات تازهٔ رادربرابر آنها قرارداد تا آنهانیز درنظام جدید او شرکت ورزند ولی تا اخیر سال نتیجهٔ این اقدامات بدرستی معلوم نشد همچنین یك معاهدهٔ سه گانه باساس مفاهمه های سابق محور برلین، روما، توکیو، بین المان وجاپان و ایطالیا بتاریخ (٥ میزان) امضاء شدکه بموجب آن جاپان کار تشکیل نظام جدید اروپا را بالمان وایطالیا وا گذار واین دو دولت تاسیس نظام نوین آسیای شرقی را حق جاپان تسلیم کردند وهرقسم معاونت های باهمی رابرای منظوراساسی فوق بهم وعده دادند. این معاهده باجوش وخروش زیاد ازطرف دول سه گانه إعلان گردید وضمناً برای آنکه این معاهده برخلاف دولت شوروی تلقی نشود، در مواد معاهده یك مادهٔ داخل کردند که بموجب آن گویا معاهدهٔ مذکور در روابط

هاکن شاه ناروی، کالوئی رئیس جمهور فنلیند گوستاف شاه سویدن، کرسچین شاه دنمارك درروزهای قبل از حملهٔ المان برممالك سکاندنیا

دول سه گانه بمقابل شوروی هیچیك تغیری وارد نمیسازد. بهر حال این معاهده تاثیر فوری که کرد، همانا تولید عکس العمل شدیدی از طرف امریکا و انگلستان بر ضد جاپان بود که اول الذکر پلان بعهده گرفتن مدافعهٔ نصف کرهٔ غربی را که بهمکاری انگلستان درنظر داشت بانظریهٔ امداد به چین ونزدیکی مزید بانگلستان ومنع صادرات بعضی مواد مهمهٔ صنعتی بطرف جاپان بسرعت سردست اجراء گرفت وانگلیسها بتاریخ ٢٥ میزان راه برما وچین

را که مقارن زمان سقوط فرانسه باثر فشار جاپان بقصد عدم امداد باچیا نك كای شیك موقتاً جهت خوش ساختن جاپان مسدود کرده بودند بعد از بسر رسیدن موعد امتحانی مذکور دوباره باز کردند. اما دولت شوروی نه تکرار سیاست بیطر فی خویش را تاکید نموده ، با اینکه دولت برطانیه با اعزام سفیر جدیدی مثل (سر ستیفرد کرپس) از رؤسای حزب کارگر بمقصد حصول همکاری روسیه باپلان معینی ، کوشش زیاد نمود ، از حصه گرفتن در پلانهای دول محارب خود داری بعمل آورد . تنها در موسم تابستان در روابط دولت شوروی و ممالك بالتیك بعد از معاهدات سال گذشته مشکلاتی رخ داده وپس از انکه کشید گی مدتی دوام کرد ومنجر بعزل یك عده زمامداران دول مزبور شد بالاخره بتاریخ (۳۱ سرطان) باثر تصویب مجالس شورای دول سه گانه (لیتوانیا ، لتویا واستونیا) دول مذکور به اتحاد شوروی ملحق شدند . درین زمان روزولت رئیس جمهور امریکا دورهٔ دوم ریاست جمهور خودرا بپایان رسانیده ، خواهان تجدید آن برای مرتبهٔ سوم بود بنابران در اقدامات خویش نسبت به دول متحارب خیلی محافظه کاری بخرج میداد چنانچه ازیك طرف حرکات انتخابیه درامریکا جاری و از طرف دیگر فرمایشات بزرگ انگلستان متواتر رسیده میرفت وآمادگی زیادی را از طرف امریکا ومداخله درامور مؤسسات صنعتی آنجا باهم ایجاب میکرد روزولت بفروش پنجاه مخرب کهنه با نگلستان جرئت نموده وهم به موسسات صنعتی سفارشات مخصوصی برای انجام دادن فرمایشات حربی برطانیه بعمل آورد . اما المان بعدازعقد معاهدهٔ سه گانه درانتظار رسیدن موقع مساعد ، جهته حمله برانگلستان که ازسبب نزدیکی زمستان کم کم قابل اجرا تصور نمی شد ، متوجه ممالك اروپای شرقی شده برای تطبیق نظام جدید درین منطقه یعنی تأمینات اقتصادی برای خود ودور کردن رسوخ انگلستان از آنجا داخل اقدامات گردید . بالمقابل دولت برطانیه درین منطقه برای پهن کردن نفوذ خویش وبیشتر بنام استفادهای اقتصادی ازمدتی صرف مساعی میکرد چنانچه نتیجهٔ این تصادم اقدامات دولتین در رومانیه بصورت یك بحران سیاسی رونما گشته منجر بخلع شاه کارول گردید (۱۶ سنبله) ومیخائیل پسر جوانش بسلطنت برداشته شد وجنرال انتونسکو از عناصر طرفدار المان اقتدار حکومت را بکف گرفت . ولی هیجان سیاسی در رومانیه هنوزهم رفع نگردیده بتاریخ ۲۶ سنبله

روزولت رئیس جمهور امریکا که درزمستان برای سومین مرتبه بریاست انتخاب شدوقانون معروف قرض و اجاره را برای امداد بانگلستان طرح نمود

المان عساکر خودرا بنام حفاظت منافع المانی درهرحوضهٔ نفت خیز رومانیا بمقابل عملیات سابوتاژ المان احزاب کاری، انگلیسی، به آن مملکت سوق دادند این اقدام مقارن بازمانی بود که المان دول اروپای شرقی وجنوبی را برای داخل شدن در نظام جدید واتحاد ثلاثهٔ محور دعوت کرد، مجارستان، رومانیه، سلواکیه بمعاهدهٔ سه گانه شمولیت خودرا اعلان نمودند. اما بلغاریا، ویوگوسلاویا درینوقت وضعیت بین البینی را اتخاذ کردند وتنها ترکیه کاملاً جنبهٔ خود را واضح ساخته اگرچه دراثر داخل شدن ایطالیا در جنگ، از شمولیت درمحاربه خودداری کرد، لیکن وفاداری خودرا به معاهدهٔ که باانگلیس عقدنموده بود، تاکید نمود ومسافرت ها ومذاکرات متواتر سفیر کبیر المان بازمام داران ترکی ومجاهدات جرائد دول محورتاثیری در طرز عمل ترکیه وارد آورده نتوانست تااینکه بتاریخ ۶عقرب ایطالیا به یونان اولتیماتوم داد که چون بیطرفی خودرا حفظ کرده نمی‌تواند قوای ایطالوی را اجازه بدهد تا منافع ایطالوی را در خاک وآبهای یونان تأمین نمایند، حکومت یونان نص نطق ووعدهٔ موسولینی را که بروز شمولیت خود در محاربه نام گرفته یونان ودیگر همسایه های خویش را از احترام بیطرفی شان اطمینان داده بود، یادآوری کرده اولتیماتوم را رد نمود و بلا فاصله عسکر ایطالیا ازخاک البانیا به یونان حمله‌ورشد وحکومت یونان از انگلستان امداد خواست. انگلیسها وعدهٔ امداد کامل بیونان داده جزیرهٔ کریت را اشغال کردند وقوای هوائی انگلیس بزودی بیونان رسید. ابتداء ایطالویها تاده میل در خاک یونان پیش آمدند ولی بزودی بااستحکامات یونانیهاوموانع، اراضی مقابل شده، جنگ شکل خودرا تبدیل داد. چنانچه بتاریخ ۲۶ عقرب عساکر یونان بحملهٔ مقابل شروع ونه تنها عساکر ایطالیارا کاملاً از خاک خود خارج ساختند بلکه خود بخاک البانیا بنای پیشرفت را گذاشتند. شهرهای مستحکم کورتزا، یوگرادت وارجایوکسترو وبندر کیمارا یکی بعد دیگری سقوط نموده فرارسیدن موسم سرما وخرابی راه ها وبمباردمان هوائی طیارات برطانوی وضعیت قوای ایطالوی را روز بروز وخیم‌تر ساخته قوماندانهای بزرگی مثل مارشال بادوگلیو رئیس ارکان حرب عمومی و جنرال سادو کفیل وزارت حرب پی هم از کار کناره گیری اختیار کردند. مقارن همین زمان نظر بدعوت حکومت المان مولوتوف صدر اعظم ووزیر خارجهٔ روسیه بتاریخ ۲۷ عقرب به برلین رفته مدت سه روز باز مامداران نازی مذاکرات نمود ودر خاتمهٔ مسافرت نامبرده اعلان شد که طرفین نسبت به روابط باهمی خود رضامندی وموافقت کامل دارند ولی دیگر نتیجهٔ مهم ازاین ملاقات تااخیرسال ظاهر نشد. کمی بعدازین شاه بلغاریا نظر به دعوت حکومت المان ذریعهٔ طیاره به برلین رفته ودرآنجا طوریکه بعدها از طرف حکومت بلغار توضیح شده زمام داران المانی به او پیشنهاد الحاق بلغاریارا بقرارداد دول سه گانه

نمودند. وقتیکه شاه بلغار به سوفیا مراجعت کرد، معین وزارت خارجهٔ شوروی هم بآنجا واردشد ومتعاقب آن حکومت بلغاریا به المان جواب داد که الحاق او به معاهدهٔ سه گانه مشروط باین است که روسیهٔ شوروی هم داخل معاهدهٔ مذکور گردد. همچنین چندی بعد که آوازهٔ دخول عساکر المانی درخاك بلغاریا نشروگفته شد که دولت شوروی هم ازموضوع باخبراست آژانس رسمی تاس این خبرهارا جداً تردید نمود ازطرف دیگر مذاکراتی بین بلغاریا وترکیه که دراثر حملهٔ ایطالیا به یونان واقدامات المان برای نزدیکی بادولت اول الذکر روابط مملکتین اهمیت خاصی کسب کرده بود، جریان یافت وروی همرفته تااین وقت بلغاریه وضعیت بیطرفی خود را باربار تائید ولی ضمناً ازبعضی تمایلات بالمان خودداری نمیکرد چنانچه درماه قوس صدر اعظم بلغاریه بنابر معالجه بطرف وین رفته ضمناً بازمامداران المانی ملاقات کرد ودرمراجعت دوستی المان وبلغاررا تائید وهم مقرراتی نسبت به یهودیان وضع وهیئت المانی رابرای نمایش گاه مهندسی درسوفیا پذیرفت. ازطرف دیگردرهمین آوان مجارستان هم تمایلاتی بطرف یوگوسلاویا نشان داده خواست این مملکت راکه امروز توجه تمام دول بطرف آن معطوف است وخود اودربیطرفی خود اصرار زیاد دارد بواسطهٔ اعزام وزیرخارجهٔ خود جلب نمایند (۲۱ ماه قوس) چنانچه درهمین موقع یك معاهدهٔ مودت ویك قرارداد اقتصادی بین طرفین بامضارسید وچندی بعدوزیر خارجهٔ یوگوسلاویا هم بجواب سفرفوق الذکر به بوداپست مسافرت کرد وگویا روابط این دو مملکت بنابر مساعی المان وایطالیا شکل بهبودی بخود گرفت .روی همرفته در حوالی ختم سال وضعیت دول بالقان درحالت تردد وبیقراری باقی بوده، بعضاً هیجاناتی که فعالیت فریقهای مخالف رادران سرزمین نشان میداد، ظاهرمیشد مثل بحران سیاسی که دراخیرماه جدی در رومانیه باثر قتل یکنفر صاحب منصب المانی ومنجر به سقوط حزب آیرن گارد گردیدومتعاقب آن انگلستان روابط سیاسی خودرا بارومانیه قطع کرد تا اینکه بتاریخ(اول حوت)دفعتاً ازانقره وصوفیه بصورت بی سابقه اعلان شدکه بلغاریاوترکیه بریك اعلامیهٔ عدم تعرض امضاء کرده اند- این واقعه گرچه غیر منتظر بودباهم محافل ترکی متعاقب آن اظهارنمودندکه معاهدهٔ مذکوربرتعهدات ترکیه باانگلستان اثری وارد نمیسازد. باوجود این محافل انگلیسی برای حاصل کردن اطمینان بزودی باعزام وزیر خارجه ورئیس ارکان حرب خودبه انقره تصمیم گرفته ایدن وسرجان دل پس ازیك اقامت مختصر درقاهره بتاریخ (۸حوت) وارد انقره شدند ومدت سه روز بازمامداران ترك مذاکره نمودند و ازآنجا بروز (۱۰حوت) به آتن رفتند ودوروز دیگردرآنجامشغول مذاکرات بودند ودر هردو مرکز ازاتفاق نظر کامل طرفین اعلامیه هانشرشد.درخلال این موقع آوازهٔ داخل شدن عسکر آلمان در بلغاریا روزبروزشدت کرده بتاریخ (۱۱)حوت صدراعظم ووزیرخارجهٔ بلغاریه بذریعهٔ طیاره به وین رفته وازطرف دیگر هتلر وربین تروپ وچیانووسفیر کبیر المان نیزبه وین آمدند وبلغاریابر معاهدهٔ

دول ثلاثه امضاء کردوضمناً داخل‌شدن عسکر المان را درخاك بلغاریا (برای تأمین صلح‌بالقان) قبولدارشد. این‌واقعه‌با دخول‌عساکروطیارات المان‌درخاك بلغارتوأم‌بود. انگلستان عکس العمل که‌نسبت به‌این قضیه نشان داد عبارت از قطع روابط سیاسی‌بود که بتاریخ (۱۶) حوت صورت گرفت وحکومت شوروی بروز (۱۵) حوت اعلان نمود کهاگرچه حکومت‌بلغاریا پیشنهاد المان رابااواطلاع داده بود ولی‌حکومت شوروی به دخول عساکرالمان درخاك بلغار رضائیت نداده است ونه‌این اقدام‌را ضامن صلح بالقان اعتراف کرده میتواند. باوجود این کدام اقدام عملی ازطرف دول مربوطه بظهور نرسیده عساکرالمان بزودی خاك بلغاررا تا ساحل بحر سیاه و سرحدات یونان وترکیه اشغال کردند. متعاقب آن بتاریخ (۱٤) حوت قائدالمان ذریعهٔ قاصد مخصوص پیغام شخصی به‌رئیس جمهورترکیه ارسال‌داشت که محتویات آن تاکنون‌معلوم‌نشده است ولی‌حکومت ترکیه جواب آن‌راذریعهٔ قاصد مخصوص بتاریخ ۲۶ حوت به‌برلین فرستاد ومتعاقب آن بتاریخ ۲۸ حوت وزیر خارجه ترکیه برای‌ملاقات شان‌باوزیر خارجهٔ انگلیس به جزیرهٔ قبرس رفته باهم مذاکرات کردند وابلاغیهٔ منتشره‌توافق نظرمملکتین راتائید نمود. از طرف دیگربتاریخ ۲۱ حوت متسوکا وزیر خارجهٔ جاپان بقصد مسافرت به برلین وروم ازراه مسکو جانب اروپا حرکت کرد.

یك واقعهٔ دیگریکه در زمستان این سال اتفاق افتاد عبارت از عزل لاوال از طرف پیتن بودکه بتاریخ ۲۵ جدی بصورت بی سابقه صورت گرفت ومراکز سیاسی آنرا باثر دسیسه دانستند که از طرف لاوال جهت براندا ختن حکومت پیتن بعمل آمده است ونیزمعلوم شدکه درهمین‌وقت المان پیشنهاداتی به‌پیتن نموده بود بهرحال پس‌ازچندی بتاریخ اول دلوبین پیتن ولاوال آشتی‌بعمل آمد، بااین‌هم‌فلاندن که‌جای لاوال رادرو زارت‌خارجه گرفته‌بود بجای خود مانده لاوال در کابینه داخل نشد وازان پس تااخیر سال بین پیتن ولاوال نسبت به‌شرائط داخل‌شدن دوبارهٔ اخیرالذکر درکابینه مذاکرات جاری بوده اما بنتیجهٔ نرسیده است، ضمناً دارلان وزیر بحریه موقعیت بلندی رادرکابینهٔ پیتن حاصل‌نموده رفت. چنانچه فعلاً علاوه برمعاونی وجانشینی‌مارشال‌پیتن وزارت‌خارجه وداخله هم‌باوتفویض‌شده ومذاکرات باالمان کاملاً توسط اواجراءمی‌شود.در اواخرسال نسبت بموانع محاصرهٔ اقتصادی برطانیه واثرات آن برآذوقه رسانی‌فرانسه‌نزاعی بین حکومت ویشی و سلطنت برطانیه رخ داد لیکن باثرمساعی‌امریکا بزودی رفع‌گردیده انگلیسها بجهازات حامل غله کهازامریکاطرف فرانسه می‌رفت غرض دار نشده مراکز سیاسی این اقدامات پیتن را عبارت ازمقاومت او دربرابر خواهشات المان میدانند درخلال این اوقات درمحاذ افریقائی فعالیت‌حربی‌شدت کرده جنگ ایطالیا ویونان که بزودی بفائقیت دولت اخیرالذکر وپیشرفت آن درالبانیه تغیر شکل

داد ، با نگلیسها موقع بخشید تا به تقویهٔ فوری قوای خویش در افریقای شمالی و شرقی پرداخته درست درهمان موقعیکه ایطالویها آماده گی حملهٔ بزرگ رادرمصر وسودان و کینیا داشتند ، غفلتاً درتمام این محاذات بحمله شروع کنند چنانچه حملهٔ اول قوای برطانوی از خاك مصر برسیدی بارانی وسولوم یعنی همان علاقه هائیکه سه ماه پیشتر ایطالوی ها در صحرای مصر متصرف شده بودند بتاریخ ۲۱ قوس آغاز یافته بزودی هر دو نقطهٔ مذکورمسترد وتعداد زیادی ازقوای ایطالوی اسیر گردیدوعساکر برطانوی درنگ نکرده برخاك لیبیا حمله بردند ودرظرف دوماه علی الترتیب بنادر باردیا ، تبروك ، درنا ، بنغازی (مرکزلیبیا) پی هم بحال محاصره دوچار وبعد از چند روز مقاومت سقوط نمودند و غنائم زیادی بدست انگلیسها افتاد . همچنین بر افریقای شرقی ایطالوی ازهرسه محاذیعنی ازسودان علیا ، سودان سفلی و کنیا در اوائل دلو به حمله آغاز و قوای برطانوی بکمك قوای بومی حبشی که از طرف هیلا سلاسی امپراطور سابق حبشه که از مدتی باینطرف در خرطوم اقامت داشت ترتیب یافته وبسر کردگی خود نامبرده درحصص غربی حبشه مشغول اقدامات شده بود ، شروع به پیشرفت نمودند .

هیلاسلاسی امپراطور سابق حبشه که فعلاً درحبشه مشغول جنگ با یطالیا میباشد

چنانچه تااخیر سال علاوه براسترداد تمام علاقه هائیکه بدست ایطالوی ها افتاده بود ، قسمت بزرگ سومالی واریتریا بتصرف انگلیسها درآمده وادیس ابابا مرکزحبشه هم ازچند طرف مورد تهدید واقع شد . درآنطرف اوقیانوس اطلس انتخابات امریکا درماه قوس به غلبهٔ روزولت وحزب دیموکرات منتج وندل ولکی رئیس حزب جمهوری خواهان وکاندیدریاست جمهورشکست خورد ورزولت بعد ازانکه سومین مرتبه برای مدت چهارسال خودراصاحب اختیاردول متحده دید نظر

به دلچسپی شخصی ومسلکی وصوا بدید خود ومساعی ظاهری وباطنی انگلیسها ازقبیل اعزام وزیر خارجهٔ خود لارد هلیفکس بحیث سفیر کبیر جدید آن(بعوض لار دلودیان فقید) جداً طرفدار امداد به برطانیه بوده وعقیده‌داشت که شکست برطانیه شکست امریکا میباشد بنابران پلانی برای مقاومت با نگلستان ترتیب داد که بموجب آن بایستی علاوه ازفرمایشات غیر رسمی برطانیه که بکارخانه جات امریکائی داده ، حکومت امریکا هم از لوازم واسلحه خود چیزی راکه برای خودش عجالتاً ضروری نباشد، بصورت قرض وکرایه به انگلستان واگذار نماید وبعد ازختم جنگ یاجنساً ویاعوض آنرا بازیافت دارد ، این پلان که بعداز گفتگوهای لازمه بتاریخ ۱۸ حوت از کانگرس تصویب یافت سبب تولید نارامی شدیدی درالمان و جاپان گردید چنانچه زمام داران جاپان والمان این عدم‌رضائیت خودرا نسبت به امداد های امریکا بابرطانیه وچین ویونان علناً اظهارو نسبت به‌عواقب این رویه، امریکا راتهدید کردند خصوصاً قائد المان‌درنطق‌روزپنجشنبه ۱۰ دلوخود بشدت به‌امریکاحمله کردوآن دولت‌رامسئول مصائب جنگ اعلان نمود.

در خلال این واقعات ، واقعهٔ کوچك ولی معنی دار دیگری در گوشهٔ جنوب شرقی آسیا بظهور رسیده ، توجه‌مراکز سیاسی را بسوی خود جلب کرد یعنی بعدازینکه بسبب باز شدن دوبارهٔراه‌برمابروی چین‌امدادهای زیادی ازامریکا وبرطانیه‌به‌چین وارد وهم دولت شوروی همدردی وروابط دوستانهٔ خودرا با حکومت چیانگ کائی‌شیك ادامه داده و به‌مقاومت چین به‌مقابل‌جاپان می‌افزود ، دولت‌سیام‌که‌اخیراً نام‌خودرا اتائی‌لیندگذاشته به‌اساس منازعات سابقیکه در سر اراضی سرحدی خود باهندچین فرانسوی داشت مطالبات خویش را علنی ساخته و چون فرانسویان‌به آن‌گوش نمیدادند از طرفین تصادمات سرحدی شروع شده از ٦ ماه جدی تا دهم دلو دوام داشت چنانچه درین تصادمات علی‌الاکثر سیامی ها پیشقدم بودند.

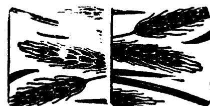
تااینکه دراوائل‌دلوجاپان پیشنهاد ومیانجی گری کرده طرفین آن‌راپذیرفتندوبتاریخ ده‌دلو معاهده متارکه امضاء وزدو خورد معطل گردید حکم جاپانی قسمتی از اراضی مختلف فیه را به سیام واگذار کرد درعین زمان جاپان‌به‌تیاری‌های حربی بزرگی درشرق آسیا پرداخته خواه بطور مظاهره وخواه جدی چنان نشان میداد که گویا برای تصرف هند چین و شرق الهند هالیندی آماده است . ازطرف دیگر المان سعی کرد تا روابط جاپان وشوروی را اصلاح نماید اما این مظاهرات برخلاف انتظار جاپان باعکس العمل‌قوی ازطرف انگلیس و امریکا مقابل شده انگلیسها قوای خودرا درسنگا پور فوری تقویه کردند واطراف سنگاپور را نقب گذاری نمودند وامریکا منظوری‌استحکامات جزائر گوام وساموآ راکه دربحر کاهل شرقی واقع است صادر نمود وهم هردو مملکت متفقاً به جاپان اخطار دادند که پیشرفت مزید او را

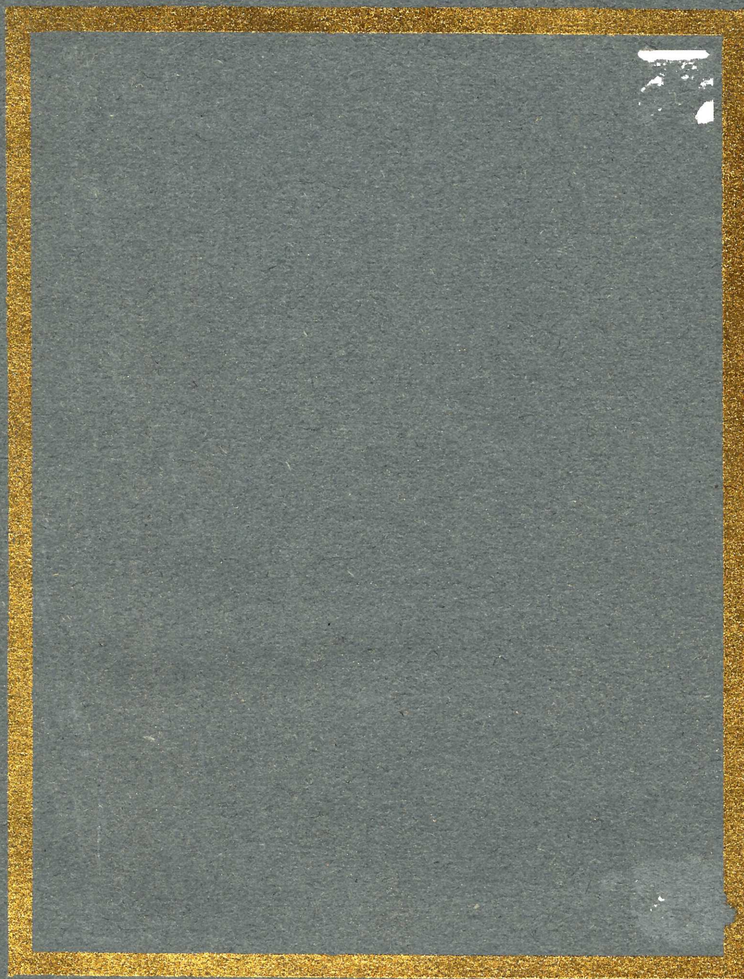
درجنوب آسیا تحمل کرده نخواهند توانست چنانچه جاپان باثر این مقابله ها تا اندازهٔ ازجوش وخروش افتاد ونز دیکی او با روسیه هم تا آخر سال نتیجه نداد .

درممالکی که ازجنگ بیرون مانده اند خصوصاً درممالك شرقی درین سال امنیت قایم بوده وباوجود مشکلاتی که ازرهگذر جنگ چه درزمینهٔ سیاسی وچه در زمینه های اقتصادی برای شان رخداد بر بیطر فی خود استوار مانده بالمقابل به پیشر فتهای مدنی واقتصادی خویش افزودند

ایران درین سال خط آهن سرتاسر خود را به خلیج فارس وصل و کارخانه جات ذوب آهن را اساس گذاشت درهندوستان بعداز انکه حکومت برطانیه آزادی داخلی هند را بمفاهمه احزاب داخلی هند مشروط قرار داد ، حزب مسلم لیگ تقسیم هندرا به هند مسلم وهندو پیشنهاد کرد واین پیشنهاد ازطرف تمام هندوها وقسمتی ازمسلمین تردید شد . وباوجود اینکه چند بار بین رؤسای احزاب مذکور جدا جدا ودرحضور نائب السطنهٔ هند ملاقات بعمل آمد ، به نتیجهٔ نرسیدند - بالمقابل تحریك نافرمانی ملکی ازطرف حزب کانگرس زیر پرده جاری بوده ، در اواخر سال حکومت برطانیه رؤسای حزب کانگرس را باستثنای گاندی در تحت مواد قانونی گرفتار کرد .

درامریکای جنوبی احساسات اتحادپان امریکا تقویه یافته در شروع خزان کنفرانس بزرگی در (پاناما) تشکیل و دران وزیر امور خارجهٔ امریکا پلان مدافعهٔ نصف کرهٔ غربی را که بمساعدت انگلستان جزائر و مواضع بحری و هوائی و متصرفات اروپائی این خطه کاملاً در تحت نظر دولت امریکا قرار داده شده ، پیشنهاد و پلان مذکور را زطرف سائر اعضای کنفرانس هم بطور اساس تصدیق شده و مقرر گردید که اتازونی درهرمرحله همکاری دوائر و ممالك مربوطه را تقاضاء نماید . و نیز انگلستان ودول محور برای جلب ممالك امریکای جنوبی خصوصاً در زمینهٔ اقتصادی داخل اقدامات شده ، انگلستان وجاپان هیئت هائی باین ممالك اعزام کردند که تاحال هیچیکی نتائیج قطعی حاصل ننموده است .

مرض پیره

بقلم شاغلی دکتور میر نجم‌الدین خان

شاغلی دکتور میر نجم‌الدین خان متخصص دندان و دیپلومهٔ امریکا یکی از جوانان متبحری است که علاوه از وفرت علم و وثاقت تخصص در شعبهٔ دندان ذوق خدمت را به مطبوعات مملکت خودهم دارند و مصمم اند آنچه اندوخته‌اند درمحیط خود تعمیم بنمایند همین‌است که حسب‌خواهش‌ما مقالهٔ ذیل‌را که از نقطهٔ‌نظر حفظ‌الصحهٔ دندان اهمیت بزرگی دارد برای سالنامهٔ کابل نوشته و فرستاده اند ما ازیك‌طرف ذوق دکتور جوان‌را تقدیر و از جانب دیگر تمام افراد وطن را به مطالعهٔ این‌مقالهٔ مفید که راه دفع بسا امراض را بانسان میاموزد توصیه میکنیم .

(قدیر تره کی)

دهن قسمت اول کانال‌هاضمه بوده،واعضای بس‌مهمی چون‌زبان، غده‌های براقیه ،وسستم مضغیه را که مرکب ازالاشه ها ، دندانها ، وعضلات مضغیه است ، محتوی میباشد . بدن انسان بذریعهٔ این راه غذاء وغیره احتیاجات وضروریات حیاتی خود را اخذ نموده ، و بعد از یك سلسله تحولات کیمیاوی مواد صالحه وقابل انجذاب آنهارا به تعمیر نسوجات جدیده استعمال نموده ومواد فاضله و غیر صالحه رادفع میکند . غذاء بذریعهٔ سستم مضغیه خورد خورد شده . وقسمتی از اجزاء نشایستهٔ آن در حضور یك خمیره موسوم به «تائلین» به مرکبات بسیط شکری تحویل وتبدیل می یابد .

بدین طریق اولین تحول کیمیاوی دردهن انجام میگیرد . و برای این قدم ، وقدمهای مابعد تغیرات کیمیاوی مواد غذائیه که بنام هضم خوانده میشود ، جویدن ومیده کردن غذاء ضروری وحتمی‌است . واین وظیفهٔ بسیارقیمتی رادندان ها وغیره ساختمان های مربوطهٔ آن ها انجام میدهد . اگر دراین فعالیت فزیالوژی کدام‌رخنه‌یاعیبی‌واقع‌شود ، وظائف‌معده ودیگر قسمت‌های کانال‌هاضمه سنگین‌میشود . ازاینجا اهمیت‌حفظ‌الصحهٔ‌دندان‌ها‌بخوبی‌واضح‌وروشن میشود .

حفظ‌الصحهٔ دندان‌هابنوبهٔ خود تایکدرجهٔ بزرگی وابسته به سلامتی وتندرستی پیره هامیباشد و پیره ها درحالات وکیفیات مختلفهٔ بدن ، تبدلات وتغییرات متنوعه را اختیار میکنند بناءً علیه دراینجامناسب خواهد بود اگر در اطراف پیره وتطورات غیر طبیعی آن درذیل بطور مختصر

چیزی بنویسیم تاشاید برای خوانندگان عزیز منشاء استفادهٔ صحی بشود .

یکی از علماء دهن شناسی بیره را دروازهٔ صحت بدن خوانده . این گفتهٔ قابل ملاحظه اهمیت وظایفی بیره را تائید و تصدیق می نماید . بیره برای حفظ و ادامهٔ بقاء دندان ها و نسوجات محیطی آن ایفای وظیفه میکند . از یکطرف ریشه ها و غشا و اطراف ریشه های دندان را از جراثیم ، محصولات جراثیمی ، ذرات غذائی ، مواد کیمیاوی ، وعوامل فزیکی (چون حرارت ، برودت) و صدمات میخانیکی حفاظه و وقایه میکند ، واز طرف دیگر استخوان اسفنجی « لیوبولی » راکه جدار های « ساکت » دندان را تشکیل میدهد از اثرات سوء عوامل ومواد خارجی حمایه می نماید .

بیره ودندان در سایهٔ نظریهٔ کانون انتشار مرض درحفظ الصحیهٔ عمومی بدن رول بزرگی را بازی میکنند . مطابق این نظریه که دکتور « روزناو » امریکائی طرفدار قوی آن است دندان وبیرهٔ ردی وفاسد دربعضی اشخاص درتحت شرایط مساعد بحیث کانون های انتشار امراض جراثیمی به حصص مختلفهٔ بدن کارنموده ، ودر تولید عوارضی چون« رومتزم »، والتهاب گرده والتهاب لوزتین ، بی مدخلیتی نیستند . صدق این نظریه در امراض مذکوره هنوز بدرجهٔ اثبات نرسیده ، ولی گمان غالب این است که جراثیم از راه دندان ، ریشهٔ دندان ، بیره واستخوان الویولی به بسیار سهولت داخل جسم انسان شده میتوانند . زیرا سستم لمفیهٔ دهن ، زبان ، زیرزنخ ، حلق وگردن برای این مقصد بسیار مستعد ومساعد بوده ، در انتشار مرض بذریعهٔ جراثیم ویامواد جراثیمی اشتراك میورزند .

اگر بیره بکدام مرض گرفتار شود ، نسوجات مجاور ومحیطی دندان نیز غیر متاثر مانده نمی تواند . چون این خط مدافعه ازمیان برود ، یاضعیف بشود ، جراثیم دهن وجراثیم خارجی ، ازراه بیره داخل غشاء اطراف ریشه واستخوان « الویولی » گردیده ، واز راه خلل های آخرالذکر بغده های لمفیه یاخون، خود را رسانیده بغده های براقیه به نسوجات سطح دهن وزیر زبان وساختمان های اطراف سرایت ومولدالتهاب میشوند. مهمترین اختلاط ها وپیچیده گی های که بدین نهج برای مریض های ضعیف البنیه وناتوان تولید میشود ، مرض « لدویگ » است که متأسفانه عموماً به مرگ شخص خاتمه می یابد . این مرض خوشبختانه نادر است ، ولی نبایست ازخطرات آن ایمن وفارغبال نشست ، بنده دراین دوسال اخیر بمشاهدهٔ چارنفر مبتلایان این عارضه موفق شده ام . دونفر آنها که بقسم راست این مرض گرفتار بودند ، حیات را پدرود گفتند ونفر سوم که مبتلای مرض شبیه به مرض لدویگ بود ، بعدازعملیات برمرگ غالب آمد ونفرچارم را پوره تعقیب کرده نتوانستم . وازصحت خوب اوامید نجات او میرفت . خلاصه در هرچار مریض مذکور ، انتشار جراثیم مضره از راه بیره واطراف ریشهٔ دندان صورت گرفته بود . طوریکه پیشتر گفتم این

حالت مهلك وخطرناك بندرت اتفاق می افتد ، ولی اکثراً طریق انتشار آن بیره ودندان ردی وفاسد میباشد .

ازبیانات فوق معلوم میشود که فساد بیره ودندان دربعضی باعث مرگ هم میشود . علاوه برآن، جریان ریم ازبیره دهن را بی طعم وبی ذایقه ساخته ، باعث التهاب گلو وسوء هضم نیزمیشود پس میتوان گفت که حفظ الصحهٔ بیره برای صحت وبهبود تمام بدن ممد ومعاون میباشد .

بیره یك نسج بسیار حساسی است که ازحالات وعوارض متنوعهٔ بدن متأثرشده واکثراً دستخوش تغیرات میشود . درامراض خون چون فقرالدم وتکثرساول های سفید خصوصاً ساول های لمفیه ؛ درمرض دیابیطس ؛ درتداوی «سمبت» برای سفلیس ؛ درمسمومیت سیماب ، سرب وغیره ، بیره علامات التهاب وتراسپ مواد فلزی را ارائه میدهد . به عبارهٔ دیگر بیره مرآت امراض مختلفه ایست که بدن انسان را موردتهاجمات خود قرار میدهند ، دراکثر اوقات صحت یامرض بیرهٔ او صحت یامرض بدن ترجمانی میکند .

نه تنها دراثر عوارض عمومی بدن ، بیره تبدلات مهمه را نشان میدهد ، بلکه در نتیجهٔ عوامل مقامی دهن نیز متأثر شده وتغییرات غیر طبیعی را ارائه می نماید اما در اکثر مریضان عوامل عمومی ومقامی هردو باتفاق همدیگر بنیان صحت بیره را متزلزل میسازند . امراض عمومی چون فقرالدم مزمن قوه مقاومت بیره هارا تنزیل وسقوط داده ، وسپس عوامل مقامی دهن چون جراثیم ومرسوبات آهکی درتحت بیره بهتخریش این نسج حساس آغاز میکند ، دراین مقاله موضوع بحث خودرا بهمرض «پیوره» محدودساخته ، وکوشش میکنیم تاعلل وعوامل مقامی وعمومی راتاجائیکه وقت اجازه میدهدمتذکربشویم .

مرض بیره یکی ازقدیمترین امراض دهن انسانی میباشد . درپاپیروس های مصرقدیم ، خاصةً درپاپیروس ایبر ، درتحت عنوان تداوی امراض بیره ،سنون های مختلفه عجیب الترکیب که اجزاء مهمهٔ آن هااستخوان سوخته ، وپوست تخم مکلس وغیره میباشد تذکار یافته . در طب یونانی هم سنون های مختلف الترکیب که بی شباهت به نسخه های پاپیروس فوق نیستند ، داده شده ، این ترکیب ها محض دارای خاصیت پاك کردن دندان را تایکدرجهٔ غیرقابل ملاحظهٔ بوده ، واز نقطهٔ نظر تداوی بیره استعمال آن ها بیشتر مضر صحت بیره میباشد . چه اجزاء درشت آن ها سلول های بیره را آزرده ساخته ، وعمل التهاب رابه حرکت می آورد . درقرون مختلفه بین مردمان وطوایف مختلفه تداوی های عجیب وغریبی برای مرض بیره وجود داشته ؛ اماتداوی اصولی یك امر بسیار جدید وتازه ایست که اساس آن بردانستن عوامل مولدهٔ مرض نهاده شده .

مرض بیره دربین اهالی وطن عزیزما به پیمانهٔ بسیار بلندی وجودوشیوع دارد . ازمشاهدات روزمره درموسسهٔ دندان ، ومعاینه خانهٔ مرکزی معلوم میشود که بیشتر از هشتاد فیصد مردم به این

مرض مبتلا میباشند . واگر احصائیهٔ صحیح جمع وترتیب داده شود شاید این رقم تخمینی بلند تر برود . کثرت این عارضه علل وعوامل متعددی دارد که از انجمله عدم مراعات نظافت وصفائی دهن؛ قلت یاعدم اغذیهٔ متوازن صحی، وویتامین هابیشتر مسئولیت و مدخلیت داشته میباشد. عدهٔ زیادی ازمردم، قطعاً بهشست وشوویاك‌داشتن دهن، دندان، وپیره اهتمام واعتنانورزیده، وحتی به ایفاء واکمال یك امرسنت که عبارت ازاستعمال مسواك باشدهم نمی پردازند . درنتیجه دهن محل اجتماع ذرات غذائیه وموضع تراسب مواد آهکی دراطراف دندان وتحت پیره شده وبرای تربیه وتمنیه جراثیم ومواد چراثیمی زمینهٔ خیلی‌مساعدی‌راتهیه می نماید همین‌است که‌دندان مورد حملهٔ‌مرض « کی‌ری » - یعنی کرم‌خورده‌گی - وپیره . میدان‌تاخت وتاز « پیوره » وامراض دیگر واقع میشوند. واکثراین جور دهن‌هادرستاژهایا دوره‌های آخری مرض دندان ومرض پیره، به معاینه‌خانه یاموسسه مراجعت میکنند . وبرای آنها علاج قطعی جزکشیدن دندان‌ها دیگری نیست . قلت‌غذاهای متوازن‌صحی‌نیز رول‌های‌فجیع بازی میکنند ومنشاء آن غربت وجهالت‌است. این بی پروائی درنظافت دهن، واین قلت یاعدم اغذیهٔ متوازن صحی بدن های شان رابرای استقبال امراض متنوعه آماده میسازد .

قبل‌ازانکه به‌بحث مرض پیره خودرا مصروف ومشغول بسازیم، بهترآن است که از حالت وکیفیت طبیعی پیره ودیگر نسوجات مجاور ومربوطه خودرا واقف ساخته ، تاکه بتوانیم تغیرات غیر طبیعی را به بسیار سهولت درك نمائیم .

پیره یك نسج لیفی گلابی رنگی است که گردن دندان را احاطه وفاصله های مابینی دندان ها را اشغال کرده وبرای وقایه وحفاظهٔ نسوجات دیگر چون غشاء ماحول ریشه واستخوان «الویولی» بذل فعالیت وایفا وظیفه می نماید . رنگ گلابی پیره از انعکاس مادهٔ ملونهٔ خون یعنی«هیمو گلوبین» ازبین سلول‌های غشاء محافظیکه سطح خارجی پیره را تشکیل داده ، بوجود آمده . رنگ پیره‌شفاف‌ودارای نقطه هائی است که بصورت غیر منظمی در طول و عرض پیره پراگنده شده . واین نقاط در حقیقت سلول های خارجی ترین غشاء محافظ است که دراثر تماس بااشیای خارجی فاقد هسته مرکزی شده وبیك مادهٔ شفاف قرنی مبدل گردیده‌اند ،این سلول هابصورت فلس هاپهلوی یکدیگر بایك وضع متراکمی قرار یافته اند . این طبقهٔ خارجی وقتاً فوقتاًازپیره منفك‌شده ودرترشحات غده های بزاقیهٔ دهن - یعنی دربزاق بصورت سلول های مرده موجود میباشد . وطبقهٔ سلول های تحتانی جایگیر آن میشود این سلول ها پهن ودارای هستهٔ مرکزی میباشند ، ولی‌بمرور زمان ازآنها محروم میشوند . طبقهٔ تحتانی ترین غشاء محافظ ازسلول های دراز ستون شکل تشکیل یافته که برروی یك غشاء باریك تهدابی قرار گرفته . نسج لیفی ماتحت‌غشاء محافظ بطرف پائین یابالا آمده ودرطبقهٔ‌سلول

های ستون شکل فرو رفتگی ها یا بالارفتگی‌ها بوجودمی‌آورد. این ها باخود عروق کوچك واعصاب رامی آورند. وازهمین جهت است که سلول های دراز تحتانی ترین غشاء محافظ بسیار فعال بوده ومصروف تجدید وترمیم سلول های طبقات خارجی میباشد چه مواد غذائیه بدسترس این سلول ها بمقدار زیاد موجود است.

پیره از هرطرف گردن دندان را در آغوش خود گرفته ودرقسمت های مختلف دارای ضخامت متغیر است. در جلو وعقب دندان نازکتر ودرقسمت مابینی دندان ها نسبتاً ضخیمتر میباشد. درینجا پیره از گردن دو دندان مجاور آغاز یافته ودر فاصلهٔ مابینی آنها یك ارتفاع یاذروهٔ فانه شکل تولید میکند که بر خلاف قسمت های دیگر آزاد میباشد: این قسمت پیره از طرف تحتانی بذریعهٔ تارها ورشته های الاستیکی باغشاء اطراف استخوان الویولی ارتباط و استحکام می یابد؛ و از طرفین بذریعهٔ غشاء محافظ خود با غشاء نازك قرنی تاج های دندان های مجاور در یك نقطه که تقریباً حد فاصل مینای تاج و سمنت ریشه را نشان میدهد، اتصال یافته، و یك ساختمان ذره بینی‌موسوم به «پیرستگی» غشاء محافظ راتشکیل میدهد: اهمیت پیرستگی غشاء محافظی در تولید «پاکت» یاجیب پیوره توضیح خواهدیافت. در بین دندان و پیره یك‌فاصلهٔ کوچکی بوجود آمده که موسوم به «ناوهٔ» پیره است. این فاصله در اشخاص و در سن های مختلفه دارای‌عمق ووسعت متفاوتی میباشد. و این تعلق‌به‌عوامل وشرائط دیگر چون نظافت و صحت و غیرهٔ‌دهن دارد. وبطورعموم در اشخاص جوان قدری عمیق‌تر و در اطفال نسبتاً کوتاه تر میباشد. در اشخاص معمر نسبت به جوانان عمق آن کمتر است زیرا که استخوان الویولی در اثر کبر سن و درنتیجهٔ تغیرات فزیالوژی همیشه رو به نقصان بوده و ذروهٔ پیره هم ازاین‌طورطبیعی بی‌اثر، نمانده وبالنتیجه پایان‌میرود و بدینطریق ناوهٔ‌پیره‌هم‌سطحی شده میرود در امراض «لوکیمیا» پیره بی اندازه بزرگ میشود، و بطرف تاج دندان عزیمت میکنند، و ناوهٔ پیره هم عمیق شده میرود.

پیره‌به‌دوقسمت آزاد وغیر آزادتقسیم‌شده میتواند. قسمت آزادآن ذروهٔ پیره و اطراف گردن دندان را تشکیل میدهد؛ قسمت غیر آزاد آن‌سطح استخوان الویولی رامستور می‌سازد ودر قسمت آزاد آن است که خاصیت الاستیکی پیره در حالت طبیعی آن ارائه یافته میتوانند. اگر پیرهٔ آزاد را بذریعهٔ یك پنس گرفته، آهسته بطرف خود کشیده وباز رها نمائیم، پیره واپس بحالت و وضعیت اولیه خود بر میگردد. این خاصیت طبیعی پیره از بودن تارها و الیاف الاستیکی در نسج پیره بوجود آمده این تارها از یکطرف باسلول‌های ستون شکل غشاء محافظی رابطه دارند؛ و ازطرف دیگر با غشاء اطراف استخوان، و از جانبین افقاً

امتداد یافته باغشاء اطراف ریشه اتصال بهم میرساند .
سستم خون رسانی بیره بسیاروافر ، وازمنابع وطرق مختلفه به بیره میرسد . درقسمت ذروهٔ بیره شرائین خورد و باریك ازخلل ها وفواصل استخوان اسفنجی الاشه ، بیرون آمده و در بیره قوس‌ها وکمان‌های پیچیدهٔ خون رسانی راتشکیل‌میدهند . سستم خون رسانی غشاء اطراف ریشه امتداد یافته ، و باشرائین بیره داخل شبکه بندی میشوند . سستم خون رسانی بیره خیلی درهم و پیچیده بوده و یك‌نوع عضوانسجامی خون‌رسانی‌راتولید میکند ؛ یابعبارهٔ دیگر بیره از جریانات معاونی محروم است یعنی‌دروقت مرض ، در بیره کدام سستم خون رسانی احتیاطی وجود ندارد که وظایف سستم اصلی‌خون رسانی آنرابدوش بگیرد . وازهمین جهت است که بیره به تاثیرات عوامل‌خارجی فوق العاده حساس میباشد . وازهمین‌خاطراست که بیره مرآت صحت ومرض‌بدن گفته شده میتواند . ودرنتیجه همین وفرت و کثرت خون رسانی بیره یك قوهٔ بزرگ التیامی راماالك میباشد . یعنی اگر بیره مورد کدام صدمهٔ واقع شود ، التیام آن درعرصهٔ نسبتاً کمی صورت می پذیرد .

برخلاف سستم خون رسانی ،سستم‌خبررسانی بیره قلیل وضعیف میباشد . یعنی اعصاب بیره بسیارزیاد نیست واین امر برای انجام وظیفه بیره که بیشتر محافظه ووقایهٔ نسوجات دیگر است خوب مساعد افتاده .

حال قدری در باب‌دیگر نسوجات که درمرض بیره متاثرمیشوند ، بحث می نمائیم . و این نسوجات عبارت اند ازاستخوان الویولی ، وغشاء اطراف ریشه .

استخوان الویولی :

حفرهٔ که دران ریشهٔ دندان قیام وتمرکز یافته «الویوله» واستخوان اسفنجی که جدارهای آن را میسازد ، «استخوان الویولی» خوانده میشود . این استخوان دارای خلل‌ها وفواصل متعددی است که دران هامغز ، شرائین ، اورده ، واعصاب سکونت دارند . استخوان مذکوره دارای خاصیت الاستیکی بوده ، و ماهیت آن طوری است که آن رایك آلهٔ بس مهم جاذب صدمه میگرداند یعنی قوی مختلفهٔ که از خائیدن غذاء ودیگر صدمات ، اتفاقی بالای دندان ها وارد میشود ، فشارآنها را بیشتر این استخوان جذب وتحمل می نماید . استخوان الویولی بسیارحساس و بسیارابن‌الوقت ومتغیرمیباشد . وتغیرات آن همیشه به جانب حرکات فزیالوژی و پتالوژی دندان‌متوجه ومائل بوده ، و برای حفظ‌الصحه وبقاء آن به تطورات‌گوناگون خودرا معروض میدارد .

چنانچه دراثرفشارزیاد دندان ، سلول‌های این‌استخوان مقدار زیاد مواد آهکی را متراسب

ساخته و بدینطورازتعداد خلل ها کاسته میروند. غشاء اطراف این استخوان بارشته هاوتار های نسج لیفی پیره ، و باغشاء اطراف ریشه ارتباط و پیوستگی دارد. نقطهٔ بلند ترین استخوان در بین دو دندان موسوم به «ذروهٔ الویولی» است. شرائین وارده واعصاب آن با پیره و غشاء اطراف ریشه رابطه بهم میرساند.

در امراض غشاء اطراف ریشه وامراض پیره ودر عوارض مخصوصهٔ استخوان ، استخوان الویونی تغیرات نقصانی نموده ، وذروهٔ آن پست میشود. پیره هم بهمان درجه نزول میکند. واین برهنه گی رایشه منتج میشود.

غشاء اطراف ریشه :

این غشاء ازرشته های بسیارسختی ساخته شده ووظیفهٔ مهم آن قایم ومحکم داشتن دندان است در «ساکت» آن رشته های این غشاء به دسته های ذروه ئی ، فاصلی ، افقی ،مایل وشعاعی وغیره تقسیم یافته ، واهمیت این ترتیبات برای جلوگیری از تاثیر قوی مختلفه که بر دندان وارد آمده وآن رابه فرورفتن دراستخوان ودورخوردن بدورمحور طولانی آن مجبور میسازد ، میباشد. این غشاء از یکطرف باسمنت ریشه وازطرف دیگر باغشاء اطراف استخوان الویونی پیوستگی دارد.

سلول های این غشاء از یکطرف سمنت ثانوی وازطرف دیگر استخوان الویولی بوقت‌ضرورت بنا کرده میتوانند. خصوصاً درمواقعیکه خطر صدمه به ریشه واستخوان الویولی متصور ومحقق باشد. در اطفال ضخامت این‌غشاء زیاده ترین ودر اشخاص‌معمر وکسانیکه قوهٔ مضغیهٔ بلنددارند، کمترین ودر جوانان متوسط می‌باشد.

علاوه برقایم داشتن دندان در «ساکت» ، این غشاء یك‌وظیفهٔ بسیارمهم دیگررا نیزانجام میدهد واین عبارت ازحس فشار وتماس است. دندان درداخل خود دارای حس‌موضع‌نیست. ولی رفع این نقیصه از طرف غشاء اطراف ریشه بعمل آمده. اگر یك دندان کرم خورده را برمه نمائیم ، مریض داندان مطاوبه‌را به مشکل‌تعیین وتشخیص کرده می‌تواند. اکثراً درد دندان در اثر التهاب «پلپ» یامغز آن ، مریض را دچار اشتباه میگردانند، ومریض دردابدندان مجاورومنسوب می‌سازد. واز همین سبب است که بعضی اوقات دلاك‌ها به گفتهٔ مریض عمل‌نموده بعوض دندان مجرم دندان معصوم را محکوم به اعدام میکنند لیکن درامراض غشاء اطواف ریشه درد مشخص ومعین ومنحصر به یك‌دندان می‌باشد. در مرض پیره ، این غشاء نیز اکثراً دچار مشکلات میشود. واز اثر خرابی صحت آن ، دندان متحرك میشود.

تامرض پیره را عوامل متعدد ومختلفی بوجود می‌آرند. واین عوامل در اشخاص مختلفه از باعث تفاوت سن ، غذاء ، صحت عمومی بدن یامرض آن ، وشرایط دیگر اختلاف دارد.

بطور کلی میتوان گفت کهاگر صحت بدن نازل ومقاومت درمقابل تهاجمات مکروبی پست باشد، عوامل موضعی دهن درتولید التهاب بیره مصدر تاثیرات شده میتواند . عواملیکه باعث تخریش والتهاب بیره می‌شوند قرار ذیل اند :

تراسب مواد آهکی :

چون توازن مواد آهکی ترشحات دهن برهم بخورد، مواد مذکوره ازبزاق جدا شده برسطح های مختلفه دندان ودرتحت بیره وگردن دندان متراسب میشوند واگر پاك نشوند ، به مرور زمان برحجم ومقدار خود می‌افزایند . قسمت طرف زبان دندان ها ی جو ی، پایانی ، ودندان های آسیاب پایانی وبالا ئی از جهت اینکه مقابل یانزدیك مجراهای غده های بزاقیه واقع شده اند ، بیشتر از این مرسوبات مستور میشوند . مواد آهکی که در بیرون به‌مجاورت بیره نهاده میشود سخت وزرد رنگ ، وآنهائیکه در تحت بیره ته نشین میشوند، سیاه یا کبود رنگ وبسیارسخت میباشند. این‌مرسوباهای آهکی درتخریش‌والتهاب‌بیره رول‌مهمی‌راباز ی‌میکنند.

« کی‌ری » یا کرم خورده گی‌دندان:

خصوصاً خالی گاهائیکه در نزدیك بیره بوجود آمده ، وکناره های نا هموار آن‌ها بیره را آزرده میسازد وبعلا وه برای جمع وترا کم مواد غذائیه وتربیهٔ جراثیم موا ضع مسا عد را تشکیل میدهند . (این جور دندان‌ها اگرقابل پرکاری باشند پرکاری، ورنه کشیده‌شوند) .

پرکاری های ناقص ونا مکمل :

آ نها ئیکه حواشی وکناره های ناهموار داشته باشد ویااضا فگی آ نهابربیره فشار وارد نماید . آ نهائیکه نقطهٔ اتکاء بین دو دندان را تجدید واعاده نکرده باشد و بدینطریق ترا کم ذرات غذائیه را معاونت نماید . آ نهائیکه دوخالی گاه دو دندان مجاور راپرودو دندان ر ا بهم پیوسته ویك دندان از انها ساخته باشد . وامثال آ نها همه برای صحت بیره مضرا ند .

کارهای پروتیز ناقص :

پل هائیکه پوش‌های دندان استنادی آنها بالا ی بیره فشار بیجا وارد میکند . پوش های بزرگتر ازدندانهای پوش شده ، برای جمع شدن غذاء ونشو ونمای جراثیم مساعده میکند . پل‌هائیکه سطح‌های فعال اجزاء آن بادندان های مقابل طبیعی وسالم بوضع بلندی تماس میکند دندان‌ های مصنوعی که کروشه های آن ها بالا ی بیره اتکاء داشته باشد .

سوء تشکل وسوء ترتیب دندانهای طبیعی :

تراکم دندان‌های جلو ی پایانی بطوریکه ازاستقامت‌قوس فك‌اسفل خارج‌شده باشند بیره را

متاثر و ملتهب میسازد اگر دندان های جلوی بالائی بادندان های مقابل پایانی بصورت طبیعی تماس وارتباط قایم نکرده وبعوض بر پیره های پایانی صدمه برسانند .

گرفتن اشیاء مختلفه در بین دندان ها :

گرفتن بعضی اشیاء از قبیل آلات موسیقی چون توله وترمپفك ، سوزن ونخ درخیاطان، زدن دندان ها باقلم ویاچیز دیگر، نهادن انگشتان بین دندانها . درهمهٔ این صورت‌ها فشاربیجاوبیهوده بر دندان غشا ، اطراف ریشه ، استخوان الویولی ، وبالاخره پیره رامتاثر می گردانند .

کاویدن وپاك کردن دندان ها بادندان خلال ونخ :

کاویدن دندان‌ها بذریعهٔ دندان خلال، چوب گوگرد وغیره استعمال نخ برای همان مقصد برای صحت پیره مضر میباشد . اگرچوب یانخ دربین دندانها بشکنند . ازرطوبت متاثر شده ، وبرحجم آن‌ها افزوده میشود، دور کردن آن ها موجب تکلیف زیادی میشود .

خوردن چیز های لیفی وریشه دار

خوردن بعض چیزها مانندنیشکر وگوشت‌های معمول وطنی.ریشه‌هادروقت جویدن‌مانندتارهای محکم ازمابین‌دندانها کشیده شده ، وقسمتی‌ازانها درینجا بندمانده ، انسان‌را به‌دردسر مبتلا میگردانند مضرات‌گوشت ازاین نقطهٔ‌نظر خیلی زیاد است . طریق فنی تهیهٔ گو شت این است که الیا ف وریشه‌های گوشت نرم وبطوری قطع شوند ، که خائیدن آن‌ها انسان‌را تکلیف ندهد .

عادت نصوار :

نصوار یکی ازعوامل مهم تولید مرض پیره است . اجزاء مختلفهٔ آن چون چونه و نکوتین تنبا کو وغیره برای سلامتی وعافیت پیره خیلی مضرمیباشد علاوه برتخریش کیمیاوی ، ذرات درشت نصوار دربین دندان‌ها ودرزیر پیره جمع‌شده‌باعث تخریش وانزجار میخانیکی آخرالذکر میشود . ونیز نصوار رطوبت دهن را ازتقلیل ترشحات غده های براقیه کمتر میسازد . خشکی دهن مرسوبات آهکی‌را بیشتر ساخته ، وچالس التهاب واشتعال پیره را مضاعف میگر داند . بالاخره ، نصوار دهن را متفقن وبی‌ذایقه نیزمیسازد . بنابر ملاحظات فوق اجتاب از استعمال اولی است .

مرچ و مصالحه جات و ترشی جات :

استعمال بی اعتدا لانه این مواد بغرض نشاط ذایقه وحظ طعام ، برای صحت پیره مضر میباشد . عادت مفرط مرچ دردهاتی‌ها بدون شك محرك مرض پیره میباشد .

پاك کردن دندان بابرس بدون مراعات شرائط صحی:

برس کردن ، بذریعهٔ اکثر مردم موجب تخریش وانزجار بیره میشود . دردندان های بالائی باید سمت حرکت برس ازبالا (بیره) بطرف پایان (تاج دندان) باشد ، دردندان های پایانی سمت حرکت برس از پایان (بیره) بطرف بالا (تاج دندان) باشد ازبرس کردن غیر اصولی بیرهٔ دندان های عقیبی بیشتر متاثر ومنزجر میشود .

استعمال محرك های رابری وغیره :

بغرض تقویه وتحریك جریان خون درنسج بیره اکثراً فایده ونتیجه معکوس ومنفی می بخشد بعوض بیره را آزرده ترمیسازد .

ازعوامل فوق ، عامل اول الذکر دربین اهالی این سرزمین بیشتر مسئول تولید مرض بیره است ، عدم نظافت اعتیادی دهن ، برای تجمع مواد آهکی درنزدیك حواشی ودرتحت بیره وبرای تمنیه وتربیه جراثیم ، خدمت بزرگی را انجام میدهد. وچونکه دراینجا اکثراً امراض مضعف چون سل ، ملیریا ، فقرالدم مزمن ، وامراض متعدی جراثیمی چون «تای فاید» وغیره بدن هارا منزل وماوای خود ساخته ، ومقاومت حیاتی سلول هاو نسوجات را پست برده ویا میبرند ، بناءً علیه بیره های مردم به قبول ونشر ، تغیرات غیر طبیعی بسیار مستعد وآماده میباشد ویك عادت دیگر هم برشدت و کثرت این مرض می افزاید ، وآن عبارت است از خوردن ونوشیدن یك عدهٔ از مردم تنها ازیك کاسه ویك جام ، کشیدن دود ازیك چلم ، هرچنداین عادت ومسئلهٔ انتقال امراض دیگر هم میشود ، ولی بااین هم مردم ازمضرات آن آگاه نیستند خلاصه درنتیجهٔ فعالیت ومدخلیت مجموعی این عوامل مختلفه که قبلاً متذکر شدیم ، بیره ها دچار تغیرات نامطبوع میشوند .

پتالوژی یا تغیرات نسجی در مرض بیره :

درپیوره بیره ها رنگ طبیعی خودرا ازدست داده وازگلابی شفاف ومنقط به سرخ ، سرخ نیلگون ، سرخ جگری ، وسرخ تاریك مبدل میشود . بعلاوه ، خاصیت الاستیکی آن نیز ازمیان میرود. یعنی اگرقسمت آزاد آن رابذریعهٔ پنس آهسته به کشیم وبیجانمائیم واپس به وضعیت اولی خود مراجعه نمیکند ، بیره عموماً آماسیده واسفنجی بنظر میخورد ، وازاندك صدمه ، وحتی از نفس کشیدن نیز ، خون ازان درجریان می آید . واگر حالت مذکوره بطرف ریشه پیشرفت شایانی کرده باشد ، ازفشار بالای بیره یك مادهٔ سفید زرد رنگ خارج میشود . واگریك آلهٔ نوك دار کندرا گرفته، بین دندان وبیره داخل نمائیم وآهسته آهسته پیش ببریم ، خواهیم دید که تافاصله های مختلفی درراه آن چیزی مانع واقع نمیشود . بعبارهٔ دیگر مرض بیره ، غشاء اطراف ریشه رانیز حمله وویران نموده ویك فاصلهٔ غیرطبیعی راکه موسوم به «پاکت» یاجیب پیوره است بوجود آورده است واین پاکت به قسم مخزن موادغذائیه، جراثیم، مرسوبات آهکی ، وبالاخره مخزن

ریم بوده ، وعمق ووسعت آن نمایندهٔ پیشرفت مرض میباشد . اگرعمق پاکت قابل ملاحظه باشد ودندان حرکت غیرطبیعی داشته باشد ، حالت مذکوره صعب العلاج خواهد بود، واگر عمق پاکت بالعکس کمتر باشد ودندان دارای حرکت نباشد ، آیندهٔ تداوی اطمینان بخش است .

خروج ریم از پیره دهن را بی‌ذایقه وبی‌طعم میسازد ، ودربعضی باعث التهاب گلو ، واغتشاش هاضمه نیز میشود .

چون مرض پیشرفت زیادی کرده وبه‌مزیست سیر کرده باشد ، غشاء محافظ از بین رفته وطبقات داخلی نسج پیره مستقیماً باخارج تماس وارتباط حاصل میکند ، خون شدن ومجروح گردیدن آن یك امر عادی میشود ، پیره درینصورت مانند گوشت خامیکه تازه ازبدن چیزی جدا شده باشد بنظر می آید .

این علاماتی را که درفوق ذکر نمودیم ، تغیرات مهم نسجی پیره بوجود می آورد . واین تغیرات ذیلاً توضیح می شوند : در صورتیکه عامل مرض پیره مقامی وموضوعی بوده ، و هیچیك علت عمومی مانند دیابیطس ، وفقرالدم مزمن وغیره درعقب پرده کارروائی وتأثیر افگنی نکند عارضه پیره بدین طریق بوجود میآید : عوامل تخریش چون مرسوبات آهکی ، ذرات غذائیه، مواد کیمیاوی ، جراثیم وامثال آن در بین پیره ودندان حایل شده . موجب آزار وانزجار اول الذکر میشوند . وعمل التهاب که درحقیقت یك نوع فعالیت دفاعی بدن در مقابل تعدی عوامل خارجی است ، بکار می‌افتد . شرائین کوچك پیره دراثر تخریش و سعت اختیار کرده وخون زیادی بطرف خارج پیره درجریان میشود . وازاین جهت است که رنگ پیره درین وقت سرخ معلوم میشود . و اگراسباب تخریش رفع نشود ، بالاخره جریان خون بطی ودیوار نل‌های خون دراثر فشارمتواتر خاصیت الاستیکی خودرا ازدست میدهد. دمه‌شدن خون درقسمت آوردهٔ پیره رنگ آن راسرخ نیلگون میسازد . خلاصه چون خون بمقدار زیاد بنقطهٔ تخریش میرسد، فشار واردهٔ آن ، قسمت‌مایع خون را ازجدار شرائین خارج میگرداند. و سلول های سفید دفاعی بواسطه حرکت ذاتی ازانجابرده ودربین نسج‌پیره پراگنده وانتشار می یابند قسمت‌مایع‌خون بذریعهٔ سلول‌های ستون شکل‌غشاء محافظ جذب شده وازانجابه‌سلول‌های فوق انتشار می‌نماید. هسته های مرکزی درتحت فشار آبی هلاك ومادهٔ سمنت که سلول ها را باهم محکم وصل‌نموده، محلول وازمیان میرود . دراثر این تغیرات طبقات خارجی غشاء محافظ جدا شده می‌افتند . درینوقت فاصله بین شرائین پیره ونگاه بیننده کمترمیشود . یعنی واسطهٔ حایله کمترمیگردد . واز این‌جهت رنگ‌خون سرخ بنظر میخورد. اگر عوامل تخریش ازاله و رفع نشوند، این کیفیت بالاخره به‌برهنه‌شدن پیره ازغشاء محافظ آن خاتمه می‌یابد وقسمت‌های تحتانی یاداخلی پیره بیشتر معروض عوامل خارجی میشود . وچون‌حالت مذکوره تداوی و علاج نشده

ومزمن بشود، جدارهای نل‌های خون مسترخی شده واجازهٔ خروج رابه سلول‌های قرمز خون میدهد این سلول‌ها دربین نسج بیره پراگنده شده ومانند اجسام خارجی به تخریش قسمت های داخلی بیره می پردازند. سلول‌های مذکوره تحلیل وتجزیه شده، بهیمو گلوبین تجزیه شده واین هم بنوبهٔ خود، بمرکبات بسیط تری تحویل می یابد. این تغیرات بیشتر بیره را آزرده ومنزجر میسازد. سلول‌های سفید خون به‌تعداد زیاد آمده ودرپاك کردن این مواد مخرشه عطف توجه میکنند. این سلول های دفاعی به تعداد کثیری ازپادرافتاده وبه‌مرور زمان بادیگر سلول های مرده خود بخود مستحیل به‌مایع میشوند، ویك‌مادهٔ سفید زرد رنگ راکه موسوم به « پس » یاریم است تشکیل میدهند. واین ماده دردوره های مزمن مرض بیره، به‌مقدارزیاد خارج میشود ومریض‌را دچارتکلیفات میسازد. (طوریکه دیدیم تغیرات مهمه در رنگ بیره در اثر تحلیل وتجزیه مادهٔ ملونهٔ خون جلوه گرمیشود) . ریم عبارت است ازیك مادهٔ سفید زرد رنگی که دارای قوام مخصوصی بوده وازمستحیل شدن سلول‌ها ونسوجات مرده تشکیل می یابد. سفیدی آن ازباعث موجودیت سلول‌های سفیدخون است. اگردر تولید التهاب جراثیم اشتراك یا فته باشند (یااشتراك داشته باشند) ریم‌جراثیمی میباشد وبرای صحت مضرمیباشد. واگر التهاب بدون اشتراك جراثیم بعمل آمده، ریم تشکیل شده غیر جراثیمی معقم میباشد .

یك تغیر بسیار مهم دیگری که درمرض بیره بوجود می آید ، تشکیل « پاکت » یاجیب پیوره میباشد. برای دانستن طرز تولیدآن بهتر است به ساختمان طبیعی بیره مراجعه نمائیم . طوریکه پیشتر گفته بودیم ، غشاء محافظازذروهٔ بیره پایان آمده درحد فاصل مینای تاج وسمنت ریشه‌بایك غشاء نازك ومحکم مادهٔ قرنی که باسطح مینای تاج بصورت بسیار مترا کمی پیوستگی دارد ،اتصال حاصل می نماید . این غشاء مادهٔقرنی یك تاریخ دلچسپی دارد . دراوانیکه دندان ها اززیر بیره خودرا کشیده ودرکمان استخوان های الاشه مقامات ومواضع مخصوصهٔ خودرا اشغال می نماید تاج های آن ها غشاء محافظ بیره را ازهم نمیدرند ، بلکه آن راباخود بالا می برند بقایای سلول های که درتولید منشور های میناا‌شتراك ورزیده‌بودند ، نیز درتحت غشاء محافظ وبالای تاج ها موجود بوده ودراثر فشارزیاد باآنهایك غشاء محکم‌راترتیب میدهد . سلول های آن ها فاقدهسته های مرکزی گردیده . وبصورت یك مادهٔ قرنی مبدل میشوند . در تحت ما یکرو سکوب این غشاء بیش ازدو ویاسه طبقهٔ سلولی ندارد.باوجود این ، اهمیت‌این غشاء خیلی زیاداست‌چه ارتباط آن باغشاء محافظ بیره یك ساختمان بسیارقیمتی راکه ما بنام « پیوستگی »غشاء محافظ ذکر کردیم میسازد . این ساختمان یك خط دفاعیه مستحکمی است برخلاف جراثیم وغیره مواد خارجی که اراده داخل شدن دربیره یادرغشاء اطراف‌ریشه‌راداشته باشند . بدینطریق ارتباط غشاء محافظ درحفظ‌الصحهٔ بیره وغشاء دندان رولی مهمی را بازی میکند ،

بعداز اخذاین معلومات مختصره درباب پیو ستگی غشاء محافظ ، اینك بدانستن طرز تشکیل « پاکت » یاجیب پیوره می پردازیم . درفاصلهٔ کوچکی که بین پیره ودندان وجود دارد ، مواد مختلفه جمع میشود . فرض میکنیم که این مواد مرسوبات یاسنگریزه های چونه میبا شند . پیره ازتماس بااین ها انزجار وتخریش یافته برای دفاع خود به التهاب می‌آید . وتمام تغیرات غیر طبیعی که بیشتر ذکر یافته بود ، بروی کار می شوند . سلول های ارتباط غشاء محافظ دراثر این تغیرات خراب گردیده ، ساختمان دفاعیه مذکوره ازهم می شکند وراه را برای تهاجمات جراثیمی وداخل شدن مواد خارجی بازمیکند. اگرعوامل تخریش رفع نشود ، مواد دیگر برروی آنها افزوده وفشار بالای پیره وغشاءاطراف ریشه زیادشده وبرتوسعه وامتداد پاکت افزوده میشود . تخریب سلول ها درپایان این ساختمان پتالوژی ، ومستحیل شدن آن هابه مایع ، تشکیل ریم میدهد. چون پیوستگی غشاء محافظ برطرف میشود، سلول های غشاء محافظ پیره بطرف داخل پاکت آغاز به نشوونما میکنند وبطرف انجام ریشه امتداد می یابند . وبدین طریق یك جدار بوجود می‌آید که پیره را ازدندان جدا نگاه میدارد بین این جدار ودندان مواد کثیفه جمع شده ، به تولید ریم اعانت میر سانند . تشکیل جیب عموماً از طرف پیره بجانب ریشه انجام می پذیرد ولی عکس آن نیز واقع شده میتواند . مثلاً اگر مرض از اطراف انجام ریشهٔ البسه دار غشاء حول ریشه راحمله کرده وبطرف تاج دندان انتشار یابد ، بالآخره ارتباط غشاء محافظ را درانده بخارج باز میشود . (دربعضی امراض مهلك خون پیره بی اندازه بزرگ میشود وتاج هارا تقریباً می پوشاند . دراین صورت فاصله بین دندان وپیره عمق زیاد پیدا میکند . این وضعیت پاکت حقیقی رانشان نمیدهد .)

بعداز تشکیل پاکت وامتداد غشاء محافظ پیره بطرف ریشه ، رشته های غشاء وحول ریشه ازاستخوان الویولی جدا میشود وبالاخره مستحیل به ریم میگردد . وچون قوهٔ کشش تار های مذکوره ازمیان میرود ، استخوان الویولی محکوم به تغیرات نقصانی میشود . نزول و سقوط ذروهٔ الویولی ، ذروهٔ پیره رانیز بدرجات پستی تنزیل میدهد .

در اثرهمهٔ این تغیرات ، بیخ دندان سست شده میرود . و دندان از تاثیر قوی مضغیه بیشتر متأثر میگردد . واین باعث حرکت غیر طبیعی دندان وموجب تکلیف مریض میشود .

تداوی :

تداوی :ـ اساس تداوی بر تشخیص صحیح نهاده شده . بدون تشخیص وتعین عوامل موثره که یك مرض را تولید کرده اند ، تداوی جز نتیجهٔ منفی نمی بخشد . در بعضی امراض که عوامل آنها مجهول مانده ، انسان از تداوی وتدابیر علامات ناگزیر است . اماتا جائیکه امکان دارد ، باید در کشف علل اصلی مرض کوشیده و بعد به تداوی اساسی عطف توجه کند .

در پیوره بیره نیز مراعات این شرط مهم لازمی است . بدون رعایت این پرنسیب . تداوی یك نوع هوا پیمائی خواهد بود . تشخیص صحیح بنوبۀ خود وابسته به امتحان فزیکی ، امتحا ن های کلینکی ، و تاریخچۀ مکمل صحی بوده ، وآخر الذکر یعنی اخذ و قید تاریخچۀ صحی مهمترین میباشد . و این معلومات از نهادن سوالات ساده ومعقول بهمریض بدست می آید .

از روی این اجمال صحی ، تداوی‌های سابق برا ی مر ض بیر ه ، و امرا ض مضعفه چون سل ، سفلس ، دیابیطس ، امراض لمفیۀ خبیثه ، فقر الدم‌مزمن و امثال آن ها ،بما معلو م و منکشف شده ، وبرای نهادن یك اساس درست رژیم تداوی معاونت ها ی شایسته میکند . قبل از تداوی جدید باید از تداو ی های سابق آ گاه باشیم . و تنها بدینطریق میتو ا نیم از بعضی غلطی‌ها بر کنار و محفوظ بمانیم . اهمیت دانستن امراض دیگر از این است که بیره یك نسج خیلی حساسی بوده واز عوارض عمومی بدن متأثر شده مظهرعلامات آنها میشود . ویا اقلاً قوۀ مقاومت او در مقابل ، عوامل مضره پست‌میشود و برای قبول امراض آماده میشود . اگر یکی از این امراض دربدن مریض بیره موجود باشد ، لازم‌است در دورنمودن آن کو شید اکثراً تداوی عادی و معمول بیره مولد کدام نتیجۀ مثبتی نمیشود ، و در این حالا ت معاینه و امتحان فیزیکی‌وکلینکی مریض یك امر حتمی است . تا عوامل مخفی را کشف و تداوی بیره را در سایۀ تداوی طبی مریض تامین نموده با شیم .

بیرۀ مریضان دیابیطی اماسیده و خونین‌میباشد . غشاء حول ریشه‌خراب و نکروز گردیده باعث‌حرکت و جنبش‌دندان‌میشود . علتش‌مملوگردیدن‌سیستم‌خون‌رسانی بیره است ازموادشکری . جریان خون در شبکه بندی شرائین واورده کما ن شکل بیره بطی و حتی مسدود میشو د . شکر نسوجات را زمینۀ مساعدی برای نشو ونمای جراثیم میساز د . و عدم نظافت دهن با این کیفیت اساسی یکجاشده ، بیره را یك نسج اسفنجی و خون آلودمیسازد دندانها از جنبش و حرکت زیاد محکوم به کشیدن میشوند . مریض دندان های خودرا فاقد میشو د . ا ین رقم مرض بیره اساسی نیست بلکه علاماتی وفرعی است و ازالۀ آن وقتی صور ت می پذیرد که علت اصلیش را بذریعۀ تداوی مرتب‌با « السلون » از بدن دور نمائیم . مشوره با دکتو ر طب حتمی است و دکتور دندان تنها به حفظ نظافت دهن مریض بکوشد و سر نوشت مر یض را بدست دکتور طب بسپارد .

درقلت «ویتامین‌سی» که اکثرا دراطفال‌دیده میشودبیره‌هاوضعیت‌خرابی را اختیار می‌نماید. وخودبخود خون میشود . جلوگیری وعلاج آن تهیۀ ویتامین مذ کوره است به مریض .

تداوی «بسمت» برای سفلیس‌موجب علالت و سیاهی بیره ها میشود . قطع کردن ازژیم تداو ی و پاك داشتن از مرسوبا ت متنوعه ، بالاخره به بهبو د ی و اعاد ۀ صحت بیره ها

تمام میشود . در سمومیت‌ها بذریعهٔ مرکبات سرب وسیماب و غیره پیره ها اسفنجی میشود . و مقابل دندان‌های جلوی پائینی سیاه شده ، خط سرب (یاسیماب) را تشکیل میدهند . علت اصلی این عوارض را کشف و ازاله باید نمود و به نظافت وصفائی دهن باید کوشید . تقویهٔ بدن را بذریعهٔ اغذیه متوازن صحی تامین باید نمود . در امراض «لوکیمیا» پیره ها بی اندازه بزرگ میشوند . مثال امراض دیگر در رفع علت اصلی باید پرداخت .

در زنان حامله وحایضه پیره ها به تغیراتی دچار شده ودر نتیجه زود زود خون میشود . این ازباعث تبدلات فزیالوژی جسم بوده ، وبعد ازانکه بدن بحالت اصلی خود مراجعه کند پیره ها نیز خوب میشوند . اما درهمه حال دهن را نظیف باید نگه داشت .

مقصود از تذکار امثلهٔ فوق این است که ما باید همیشه اهمیت دانستن حالت عمومی بدن مریض را مدنظر داشته ، ودرگرفتن اجمال صحی این نقطه را اهمیت شایانی بدهیم .

برای تشخیص ، گرفتن تصاویر اشعهٔ مجهول دندان ها وپیره ها نیز شرط است . از اینها معلومات ذیل بدست می‌آید . اول . وجود مرسوبات سنگریزه های چونه در اطراف دندان وتحت پیره ؛ دوم . وجود تغیرات ردیه چون البسه ،« گرن یولوما » وغیره در انجام ریشه ؛ سوم . حالت استخوان الویولی : آیا استخوان مذکوره دستخوش تبدلات نقصانی شده یانی . چارم تشکیل پاکت یاجیب وامتداد آن به موازات ریشه ؛ پنجم . حالت غشاء حول ریشه ، آیا دران تغیرات رو داده است یانی .

علاوه برتصاویر اشعه مجهول ، باید اثر دندان های بالاوپائین گرفته واز گچ ریخته‌شوند. ومادل های حاصل شده بصورت درست ومناسب تراشیده وآنهارا در جای محفوظ بگذارد . فائدهٔ آنها این است که علاوه برترتیب دندان ها ، برای ما حالت قبل از تداوی پیره ها را نشان میدهد . بعداز اختتام سلسلهٔ تداوی باز مادل‌ها ریخته شده ، وبامادل های سابق مقابله شوند . فرق مرئیه نتیجهٔ تداوی را نشان میدهد .

رژیم تداوی :

بعداز انکه خودرا ازطرف امراض داخله وغیره آسوده ومطمئن ساختیم ، وتصاویر و مادل هارا گرفتیم ، آغاز به‌تداوی می‌نمائیم . این رژیم تداوی که ذیلا ذکر می‌یابد ، طریق محافظه کاران را تطبیق میدهد . وبعد از بیان این طریقه ، به ذکر مختصر طریقه های دیگر نیز می‌پردازیم .

در جلسهٔ اول قسمت ها وسطح های مرئی دندان هارا بکمال دقت واحتیاط پاك وصفامی کنیم . وتمام سنگریزه های چونه را دور می‌نمائیم بدون آنکه پیره را متاثر وصدمه بردار بسازیم . برای این مقصد سمت حرکت آلات پاك کننده از طرف پیره بجانب تاج دندان

باشد . دراینوقت دکتور باید چشم های خودرا بذریعهٔ عینك از صدمهٔ سنگریزه ها ، وانتشار مرض بذریعهٔ جراثیم حفاظه نماید . بعد از دور نمودن سنگریزه ها ، دندان ها را بذریعهٔ نوك های چوب نارنج وغیره باخمیرهٔ ریگ بسیار میده وگلسرین صیقل وپالش بدهیم . استعمال برس بذریعهٔ ماشین مناسب نیست چه بیره ممکنست آزرده تر شود . بعد ازان بیره ها را باقدری آب اکسیژن لواژ میکنیم .

در جلسه دوم : تحت بیره وقسمت ریشه را از مواد خارجی پاك ونظیف میسازیم . مرسوبات آهکی زیر بیره از یك مادهٔ خیلی سخت ، سیاه یا کبودرنگ تشکیل یافته . ورنگ آن از تاثیر تجزیه « هموگلوبین » خون وحاصلات جراثیمی است . درجلسه های دیگر به صیقل وپالش ریشه وهموارساختن آن‌ها بذریعهٔ سوهان ودیگر آلات مخصوص می پردازیم .

در تداوی بیره ، منهدم ومحوساختن پاکت پیوره یك‌امر حتمی ومشکل است . تا وقتیکه پاکت موجود است ، ریم از بیره جریان خواهد نمود ، وعمل التهاب بصورت مزمنی ادامه خواهد یافت . استعمال سطحی ادویه جات برای انهدام پاکت مفید واقع نمی‌شود . چه دوا، تنها سلول های سطحی را متاثر ساخته وسلول های داخل پاکت را بحال خود شان میگذارد . هرچند لواژ پاکت تایك اندازه محتویات آن را دور می‌نماید اما یك امر مهم که عبارت از برطرف نمودن جدار غشاء محافظ پاکت وتشکیل اتحاد میخانیکی بین بیره وریشهٔ دندان جز بذریعهٔ آلات وسامان مخصوص صورت نمی‌گیرد . بااین آلات تیزوزاویه دار جدار مذکوره را پاره نمود ، وبیره را قابل این می‌سازیم باسطح ریشه نزدیك ترشده معانقه نماید .

وچون پاکت پاك وریشه صاف وهموار ، وجدار غشائی ازمابین برداشته واتحادبین بیره‌وریشه قایم گردید ، دیگر مواد مخرشه به سهولت زیر بیره جمع شده نمیتواند بشرطیکه شرائط نظافت دهن مراعات شود .واین تنها درحالاتی است که پاکت سطحی باشد ودندان حرکت محسوسی نکند . اتحاد بین بیره وریشه بعد از تداوی محض میخانیکی بوده ،واتحاد فزیالوژی شده نمیتواند . زیرا ارتباط غشاء محافظ قابل تجدید نیست . همین اتحاد میخانیکی نیزبرای مقاصد صحی‌مریض کفایت میکند . وحرکت خفیف دندان دراثر این معانقه بیره ودندان‌رفع می‌شود. بعد از پاك کردن ودور کردن پاکت بیره هارا بایك نوع وارنش مخصوصی طلا می کنیم ، تادهن پاکت را برمواد خارجی مسدود نمائیم . عمل ازالهٔ پاکت پیوره وقت و حوصلهٔ زیادی بکاردارد . وروزانه باید دویاسه دندان‌تحت عملیاة گرفته شود . درطی‌تداوی مریض باید باد کتور دندان تشریك مساعی وابراز تساند وتعاون‌نماید، ومطابق هدایات اوعمل‌ورفتار کند.

تکالیف مریض :

مریض باید در تداوی بیره باد کتور معاونت اخلاقی وروحی نماید . دروقت اخذ اجمال

صحی از دادن معلومات صحیح خود داری نکند. زیرا اگر جمله عوامل مستقیم وغیر مستقیم مکشوف نگردد، تداوی بی‌فائیده تمام می‌شود. مریض باید به‌مواعید ومواقیت تداوی پابند باشد. در برس نمودن دندان ورعایت دستور های صحی، وخوردن اغذیه ویتامین دار از هدایات دکتور پیروی کند. واگر ضرورت به دکتور طب بیفتد مریض باید از مراجعه باوتغافل نورزد. زیرا در بعضی حالات این عمل اساس بهبودی اورا میگذارد.

برای پاك داشتن دهن برس کردن دندان هارا یك‌عادت منظم بسازد. در ابتداء برس نرم وکوچك استعمال شود. ودر برس کردن همیشه از پیره بطرف تاج دندان برود. تاپیره را بی‌جا آزرده نگرداند. وبرس‌را هرگز ازجانب بجانب استعمال ننماید. ازمرچ، نصوار، ودیگر مواد مخرش پیره اجتناب کند. غذا بیشتر ازسبزیجات ومیوه های تازه مرکب باشد. گوشت میده را بر گوشت ریشه‌دارترجیح بدهد. ازشیرینی‌جات وخورده نی های سخت ودرشت اجتناب‌ورزد. ازهمه مهمتر مریض باید بردکتورخود اعتماد واطمینان کامل داشته باشد.

عاقبت تداوی:

حسن نتیجه تداوی پیوره برعوامل مختلفه تعلق دارد. ازهمه اولتر صحت عمومی ودرجهٔ مقاومت سلول های بدن در مقابل عوارض قابل ذکر است واگر مریض از امراض عمومی وامراض مضعفه فارغ وآزاد باشد، وعمق پاکت کم باشد، تداوی فائده خواهد بخشید، درجهٔ مرض پیره: اگر تنها یك‌ربع ریشه متاثرشده ودندان حرکت نکند، تداوی نتیجهٔ‌خوب خواهد داد. اگرنصف ریشه برهنه شده باشد، ازتداوی امیدوار بودن بدنیست. واگر سه‌ربع آن برهنه گردیده باشد، آتیهٔ تداوی تاریك است. مریض باید فکر ونظریه دکتور خود را سعی کند تابفهمد. تداوی پیره ناقابل علاج جزضیاع وقت دکتور وضیاع پول مریض دیگر فائده ندارد.

مشکلات تداوی مرض پیوره در این است که دهن وپیره ها استراحت وظایفی کرده نمی‌توانند. ودهن باید در اوقات معینه اشیاء مغذی را برای رفع جوع مرض از خارج اخذ نموده، ودندان ها باید غذاء را جویده وخورد خورد ساخته برای انجام وظایف معده آن هارا تیار وآماده بسازد. طبیعی است که در این حالات پیره راحت نداشته و مصروف کار می باشد. و سلول های آن فرصت ندارند به ترمیم والتیام آن در وقت کوتاه‌تری بپردازند. درامراض دیگرحصص بدن، استراحت رول بس‌مهمی را بازی میکند مثلاً درانکساراستخوان، استراحت عضوشکسته سلول های مختلفه را وقت کافی میدهد تانسج جدیدی تولید وشکستگی‌را ترمیم بنمایند امادرامراض دهن وپیره این استراحت وظایفی امکان ندارد زیرا دهن همیشه باید باجرای وظایف خود توجه کند وعلاوه برآن پاك داشتن پیره

از جراثیم ومواد خارجی دیگر ، محال میباشد . بنابرین ملا حظات تداوی بیره در اشخاص ضعیف البنیه وکسانیکه بمرض های مزمن گرفتاراند ،وقت ودورهٔ دور ودرازی لازم داشته ، واکثراً نتیجهٔ دلخوا نمیدهد . برای دکتور دندان لازم است کهاین اطلاعاترا قبل ازشروع تداوی برای مریض توضیح وتشریح داده ، وحقیقترا برای اومبرهن نماید . واورا بوعده های بی اساس خوشوقت نسازد ، درصورتیکه علامات وامارات برنتیجهٔ منفی دلالت مینماید .

طرزهای دیگر تداوی :

جراحی بیره درمرض پیوره طرفداران دارد . اما صورت رادیکال آن خلاف مصلحت بوده ونتیجهٔ آن برهنه شدن ریشه‌های دندان است ازبیره‌ها . این جراحی عبارت ازقطع نمودن تمام نسج های مرضیه وردیهٔ بیره است وجای آنها را بذریعهٔ موم پر وترمیم نمودن . معایب ونواقص این عمل ازینقرار اند :

اول : برهنه شدن ریشه‌ها واین مخالف مقصد اصلی تداوی که عبارت از اعادهٔ صحت بیره برای حمایه ووقایهٔ دندان‌ها است ، میباشد . دوم : بیره ودندان‌ها حسن وظرافت اولیهٔ خودرا از دست میدهند . وچون مریض خنده کند یك منظرهٔ نا مطبوعی به ناظر مرئی میشود ، سوم : دندان‌هاحساس میشود. چهارم : کامیابی وحسن‌عاقبت‌این جراحی‌مشکوك میباشد . خصوصاً درحالیکه سه‌ربع ریشه برهنه شده باشد . فعالیت وظایفی دهن وداخل شدن جراثیم وغیره بدهن عمل التیام رابطی میسازد .

سوختاندن بیره‌ها بصورت شدید نیزخلاف مصلحت است . زیرا اثرات این عمل به سلول های خارجی محدود بوده به منتهای پاکت نمیرسد . ونیز سوختاندن سلولهای غشاء محافظ را هلاك نموده وطبقات تحتانی نسج بیره را به صدمات واثرات عوامل خارجی بیشتر معروض میگرداند . بناءً علیه دراستعمال‌سوزن های برقی باید کمال احتیاط واقتصاد مراعات شود .

از استعمال کاستیکها برای تداوی بیره چون حموضات ضعیف وغیره حتی الامکان خودداری لازم است . تاثیرات این طریقهٔ تداوی مانند سوختاندن برقی است . حموضات مانند کرومك ایسد درخاب نمودن سلول های سالم ومریض امتیازی قایم کرده نمیتواند . واثراتآن تااعماق‌پاکت نفوذ نمیکند. غشاءمحافظ بیره‌تباه شده ، وبیره درآینده معروض هرگونه صدمه‌میگردد. وبرودی‌خون ازوجاری میشود . استعمال‌طولانی‌کاستیك‌ها دربیره‌یك‌گونه تحمل ضدادویه را ایجاد میکند . تینچرها بحیث ادویهٔ ضد تخریش نیز باید بسیار استعمال نشود .

اگر حالت بیره ، غشاء حول ریشه ، واستخوان «الویولی» قابل اطمینان نباشد و دندان ها بی‌اندازه حرکت وجنبش داشته باشند ، علاج قطعی کشیدن تمام دندان های ردیه است .

در صورت های دیگر که حالت بیره ودیگر نسوجات مجاور اطمینان بخش است ، طریقهٔ تداوی محافظه کارانه بهترین بوده ، مولد نتایج خوبی خواهد شد . انتها .

بعضی از اختراعات جدید

بناغلی علی احمد خان « نعیمی »

از ابتدای پیدایش تا حال که قرن بیستم است علماودانشمندان اختراعات واکتشافات گوناگونی نموده اند تااینکه طرز زندگانی اولیه بشر بصورت کنونی درآمد .

معهذا نباید تصور کرد که زندگانی بحد اعلای خودرسیده ومدنیت بشرمنتهای اوج وترقی را کسب کرده است . بلکه تنها باید گفت کهامروز دانشمندان نسبت بقرون ماضیه بیشتردر راه اختراعات واکتشافات مجاهدت وجان نثاری میکنند .

ازجمله اختراعات محیرالعقولیکه درعصر کنونی بوجود آمده اند یکی تلویزیون است که میتوان ذریعۀ آن ازفاصلۀ دوری چگونگی جسم واوضاع حرکات اشخاص را مشاهده کرد .

اگرچه تاکنون این اختراع مورداستفادۀ عموم واقع نشده مگرباآنهم جای هیچگونه تردید نیست که بزودی زیاد همگان مانند دگر ایجادات ازان تمتع خواهند برد .

طوریکه درمقدمۀ مقالۀ سال گذشته راجع به اختراعات خاطر نشان شده است ، به تجربه ثابت گردیده که هر اختراعی که دراول بمرحلۀ عمل وارد میشود دارای نواقص زیادی بوده و بتدریج نواقص آن تکمیل شده است .تلویزیون رانیز باید تابع این اصل اساسی شمرد واکنون که اشکالات عملی شدن آن رفع شده نواقصش نیزمتدرجاً ازبین برداشته خواهد شد وصورت تکامل وعمومیت را بخود اتخاذ خواهد نمود . وباید منتظر بود که این اختراعیکه بعدازطیاره وتلگراف بیسیم ورادیو وامثالهم پادرعرصۀ وجود گذاشته است ، درطرز زندگانی بشر فصل تازۀ باز وقیافۀ آنرا تغیر کلی خواهد داد . ودربسیاری ازمسائل حیاتی تأثیر آن بزودی آشکارخواهد شد .

تلویزیون امروز درآلمان وانگلستان بسرعت در پیشرفت است ، اگرچه جنگ وزدوخورد های امروزیکه دراروپائی ها بروی کار آمده تایك اندازۀ پیشرفت وتکامل آن رابطی ساخته مگر باآنهم امیدمیرود که بزودی بهمرحله کمال خودبرسد .

این اختراع ، مانندرادیو وتلگراف دارای دودستگاه می باشد یکی فرستنده ودیگری آخذه .

تلفن راهمۀما دیده ایم وباآن درامور رسمی وغیر رسمی مخابرۀزیاد کرده ایم . تنهاتفاوتی که تلفن باتلویزیون داردا ینست که تلفن اصوات وصداهارا منتقل میکندولی تلویزیون اشکال و نقوش راجای دیگری نقل میدهد .

طوریکه گفتیم دستگاه های تلویزیون تاکنون مورد استفادۀ همگان واقع نشده ولی چند

دستگاهی که کار میکنند باثروت ومصرف هنگفتی صورت گرفته اندوتعداد آ نها فوق العاده کم وناچیزمی باشد . چیزیکه هستباید امیدوار بود کهاین اختراع هم مانند سایراختراعات پس ازمدت کوتاهی باندازهٔ فراوان وزیاد شود که همه مردم ازآن استفاده نموده ومصرف فوق العاده هم نداشته باشد .

رادیو که امروز دربیشتر شهر های بزرگ دنیا جزواثاثیه ضروریه زندگانی شده است ودرمملکت ماهم به آن مدت کمی می شود که احتیاج زیادحس گردیده دستگاه فرستندهٔ آن نصب وهمگان بتوسط دستگاه های کوچك آخذ خویش ازنشریات آن استفاده میکنند تاچندی قبل جز یك چیز نفیس وتجملی بیش نبود . بدینطریق امیدواری زیاداست که تلویزیون هم مانند رادیو فراوان ومورد استفادهٔ عموم واقع شود .

بهر صورت از روزیکه برق پا به دنیا گذاشت ودر دست استفاده بشر قرار گرفت هزاران امید دور ودراز روز بروز در دل انسانها پدیدار و دراثر مجاهدت دانشمندان بخود صورت عملی وحقیقت را اختیار کرد .

ازمطاب دور افتادیم وتاحال بحث مابی مورد بود . میخواستیم درین مقاله بعضی از اختراعات تازهٔ راکه درجریان این سال ذریعهٔ مجلات وروزنامه های داخلی وخارجی ازآنها باخبر شده ایم ذکر وبمعرض خوانندهگان گرام قراربدهیم . اگرچه درسراسرامسال دامنهٔ جنگ روز بروز وسعت پیدا کرده است وباید توجه علما راجع به اختراعات کمتر می بود مگر باآنهم این خدام بشرونمونه های فرهنگ بشریت زحمت رااز خود کم نکرده دامن اختراعات وا کتشافات را از دست نداده اند وحتی میتوان گفت که امسال بنابر شدت احتیاج اختراعات بیشتر درقسمت لوازم حربی میباشد ، اینك بعض ازاختراعات تازه :

اختراع تازهٔ در رادیو :

در رادیو بتازه گی اختراعی شده که صاحبان آن سالها بود آرزوی آنرا داشتند . این اختراع عبارت ازساعتی است که بوسیلهٔ آن رادیو هرموقعیکه خواسته باشد شروع بکار نموده وبعداً بخودی خوددرساعت معین دیگری خاموش گردد . بدین نحو دیگر لازم نیست که هنگام کار پیوسته بساعت نظر افگنده وانتظار پروگرام ومخصوصاً ساعت خبر های رادیو برده شود همچنین می توان بآسوده گی درتخت خواب خوابیده وباموزیك دلنواز رادیو بخواب رفت بدون آنکه رادیو تاصبح روشن باشد . این اختراع مخصوصاً برای بیماران خیلی سودمند است .

ساعت مذکور باقسام وانواع مختلف ساخته می شود از جمله یك ساعت ۲۴ ساعته می باشد که می تواند ۷۲ مرتبه وهر دفعهٔ هربیست دقیقه ئی رادیو را خاموش یا روشن نماید ، یك نوع دیگر ساعت دوازده ساعته است که می تواند هفتادو دومرتبه که هرمرتبه ده دقیقه طول میکشد رادیو را

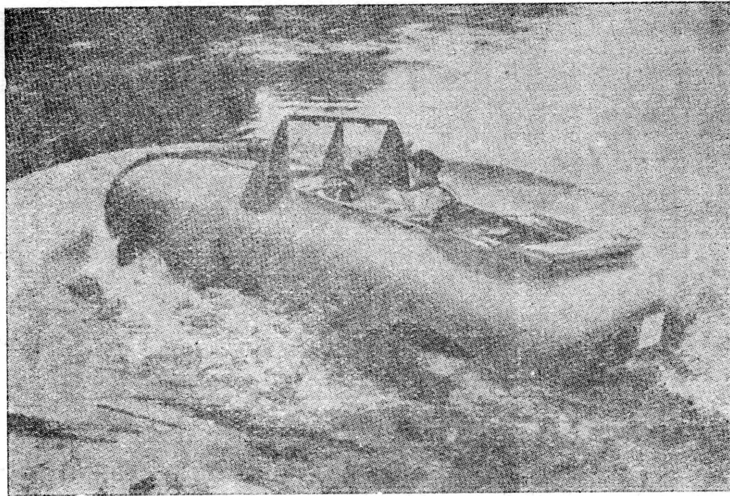
بکار انداخته یاخاموش کند . بوسیله ساعت ۲۴ ساعته می‌توان پروگرام مخصوصی را یکماه قبل تعین وساعت راطوری تنظیم نمود که درست درآن ساعت رادیو شروع بکار نماید .

این اسباب بسیار ساده است وبآسانی می‌توان آنرا بکار برد . ساعت مزبور دارای بندی است که درسرداشته دیگر سرآن بکلید برق در رادیو وسردیگر متصل به سیم برق رادیومیگردد .

ابتدا رادیو راروشن نموده وسپس عقربك ساعت را برروی ساعتیکه باید رادیو خاموش گردد قرار میدهند این ساعت را می‌توان برای رادیو های باتری دار هم استعمال نمود ضمناً باید متذکرشدکه این ساعت علاوه برخاموش‌وروشن کردن رادیو مانند ساعات دیگر وقت روز وشب رانیز نشان میدهد .

موتریکه‌هم کوه گرد است وهم شناور :

یکی ازاختراعات جدید دیگر اختراع‌موتریست که‌هم بکوه بالا وهم برروی آب‌شنا کرده می‌تواند .

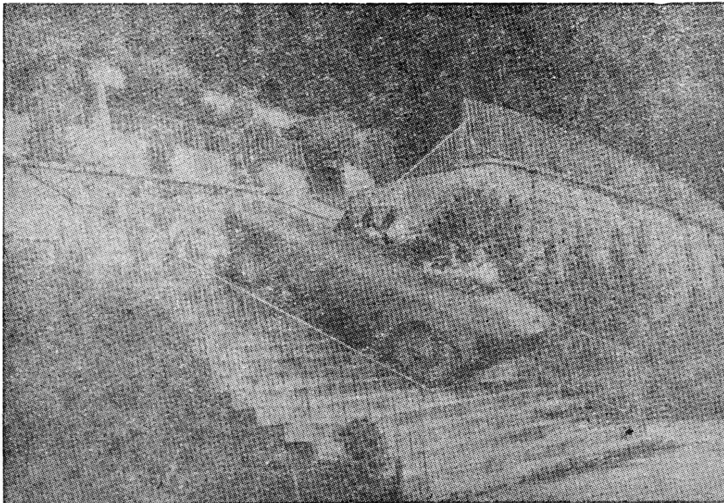

درین عکس موتور مذکور را مشاهده میکنید مانند کشتی در روی دریا بحرکت است

مخترع این موتور «هانس تریپل» Hans tripel آلمانی است که بعداز امتحان و تجارب زیاد پنجساله‌موفق به این اختراع خویش گردیده‌است . مخترع مذکور تا کنون هزران کیلو متر بااین موتور اختراعی خویش قطع مسافه وسیاحت کرده است .

ساختمان این موتر عیناً مانند موتر های سیستم عصری است وسرعتش فی ساعت نود کیلومتر می باشد .

همچنین موتورمذکور بدون کدام اشکال به نردبانهای مرتفع نیز بالاشده میتواند اگرموتران

درین عکس موترمذکورمشغول بالاشدن برروی زینه‌است

خواسته باشد که موتررا بالای کدام پتهٔ زینه بالاکند بدون بلند نمودن خود موتر ذریعهٔ آلهٔ مخصوصی هفتاد سانتی‌متر بلند وسپس بخودی خود به پته‌های زینه بالا میشود .

دستکش برقی :

اخیراً یکی ازدانشمندان امریکائی موسوم به « فرانکیس » آتکنیسون » دستکش مخصوصی برای پولیس ها ایجاد نموده است که عبارت از یکنوع دستکش دارای « باتریه » (بالتی) برقی میباشد .

طوریکه دراطراف این دستکش تجربه بعمل آمده دستکش مزبور بطور کامل مجرب وشایان اطمینان ثابت‌شده وقوهٔ « باتریه » آن به ۱۵۰۰ولت بالغ میگردد . درین باتریه عبارت ازعین همان باتریه هائی می باشد که دربرقهای جیبی استعمال کرده میشود . پولیسها ئیکه این دستکش‌هارا بدست میکنند می‌توانند هرگونه مجرمان‌قوی وتنومندرا که گرفتار میکنند از بازوی آنها گرفته تا بمرکز پولیس برسانند یعنی مجرمین درتحت تاثیر قوهٔ برق از هر گونه مقاومت عاجز آمده ورویهمرفته ازگیر دست پولیس رهائی نتوانسته ومجبور به تسلیم میگردند .

اختراع آلهٔ «داوا» برای رفع سرما رسیده گی :

هوا رسیده گی‌ها عموماً مولدبسا امراض میگردند. بهترین چارهٔ حمایت‌ومجادله با «انفلونزا» عرق دادن مریض مبتلا بمرض است • وبیش از سالهای متمادی است این علاج پسندیده را بصورت خوبی اجرا میکردند. معلوم است که‌درممالك که‌فعالیت جسمی بیشتر است مانند فنلاند وناروی وجاپان عرق بیشتر ازابدان خارج میشود. «داوا» هم برای این علاج موثرجدیداً

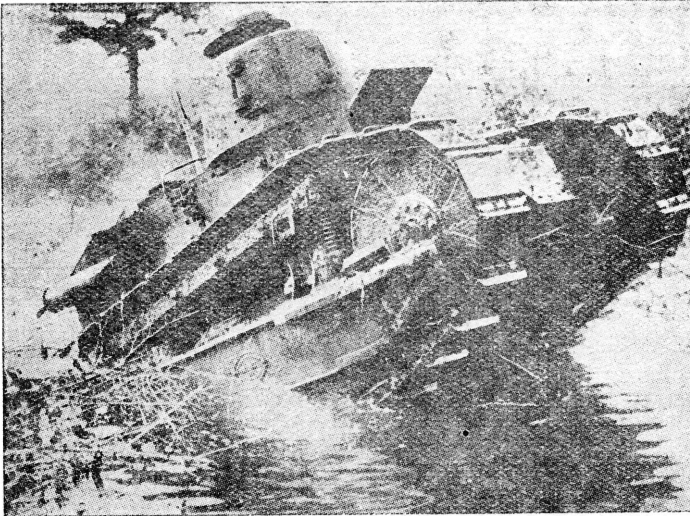

آلهٔ «داوا» که برای رفع سرما زده گی اختراع شده

ذریعهٔ یکی ازدانشمندان آلمانی اختراع شده است. طشت زیرین این آله‌را مناصفه با آب گرم که از ۵۰ الی ۶۰ درجه سانتی‌گراد حرارت‌داشته باشدمملو نموده درروی‌روکش کاسوچوکی‌را قرارمیدهند که‌دارای حرارت ٤۰ الی ۵۰ درجه سانتی گراد بخارگرم میباشد. «داوا» نه تنها جهت کسالت‌هاوهوا رسیده‌گی‌ها وبعض امراض دیگر اختراع شده است بلکه‌برای مواد چربی وروغنی بدن نیز مستعمل شده می‌تواند سر مریض به‌روی بالش یامتکای رابری گذاشته شده ومتساویاً ازتمام بدن اوعرق بسرعت شروع به سرا زیر شدن می‌نماید. وبعد به‌ترتیب در ستی عرق مریض در اطاق خشك وسرد گردیده‌ازمضرت هوا رسیده‌گی و غیره عوارض مرضی جلوگیری بعمل می‌آید. بدینطریق بوسیلهٔ عرق دادن پوست بدن مریض صفا وپاك گردیده دوران خون منظم وطبیعی میشود.

تانکهای جدید جرمنی که از آب عبور مینمایند :

همگمان واقف اند که مملکت هالیند خط دفاعی اطمینان بخشی ازآب برای خود تهیه نموده بود . تاقبل ازتهاجم آلما نها تصور میرفت که این خط دفاعی هالیند را هیچ قوهٔ عبور کرده نخواهد توانست . مگر دراثر حمله آلمان که درسال ۱۹۴۰ هالیندرا تحت تهدید قرار داده قوای

تانک جدید جرمنی که از آب عبور میکند

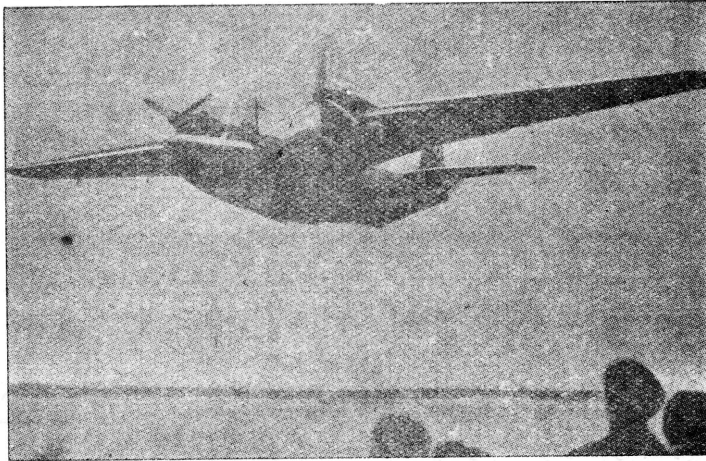
تدافعی آنرا ازهم شکست ، معلوم شد که تخنیک جدید آلمان از آب نیز عبور کرده توانست . چنانچه در جنگ و حمله بر هالیند چنان تانکهای جنگی از طرف قشون آلمان استعمال گردید که مانند خشکه از آب عبور نمودند . این تانک که جدیداً درهمین جنگ موجوده مورد استعمال عساکر آلمانی واقع شده اند از اختراعات تازهٔ می باشد . درین عکس یکی ازتانکهای مذکور که از خط دفاعی آب عبور می نماید بمشاهده میرسد .

طیارهٔ مستر شمیت :

طیارهٔ مستر شمیت که از نوع طیارات جدید ومهم جرمنی بحساب میرود خدمت شکاری دونفره را اجرا کرده می تواند .

این طیاره بصفت بماردمان سریع حمله کشف وهمینطور به فرماندهی طیارات شکاری نیز استعمال شده می تواند .

شعاع عمل این طیاره به نسبت طیارهٔ شکاری یکنفره دارای اهمیت زیاد بوده و از همین سبب است که بهمراهی طیارات بمبارد‌مان و کشافی استعمال میشود .

طیارهٔ مسر شمیت

طیارهٔ موصوف که یکباله بوده وگنجایش دونفر را دارد کاملاً فلزی بوده و تانکهای بنزین آن که گنجایش ۱۸۲۰ لیطر مواد سوخت را دارد به دوطرف بالها بین موتور و بدن طیاره نصب میباشد .

در طیارهٔ فوق موتور نوع « دیملیر بنیث ۶۰۱ » نصب بوده که موتور موصوف توسط مایع مخصوص «ایتلین گلی گول » سرد میشود .

قوه موتور در صورت حرکت طیاره درسطح زمین ۱۱۷۵ قوه اسپ بوده ودیگر نوع موتورهای ساخت جرمنی نیز در طیارهٔ مذکور نصب شده میتوانند . خصوصاً موتور « یونکرس » یومو ۲۱ « ۱۲۰۰ » اسپ قوه موتور جدید رقم « دیملیربنیث » چارلیز بهشکل چلیپا بوده وقوهٔ عمومی آن بالغ بر ۲۰۰۰ اسپ میباشد . طیارهٔ فوق در حصه دم دارای دوسکان گردش عمودی بوده عراده های طیارهٔ در وقت پرواز در هوا برداشته میشود .

اسلحه طیارهٔ مسر شمیت قرار آتیست :

در حصه مرکزی پیشروی طیارهٔ دو طوب ثابت به قطر ۲۳ ملیمتر نصب و دو ماشیندار ثابت در بالها نصب میباشد . ودر جای نشیمن تیر انداز یك ماشیندار دومیله نیز نصب است .

قطر ماشیندار های مذکور ۹و۷ میلیمتر می باشد طول بال طیاره ۱۶،۷۵ متر مربع است . وطول بدن آن ۱۰،٦٥ متر وبلندی طیاره ۳،۲۸ میترو سطح با لها ۳۸،٤۰ متر مربع است وزن خالی طیاره ٤٥۰۰ کیلو گرام ، وزن لوازمات غیر متحرك ۱۸۰ کیلو گرام ، وزن مواد سوخت ۱۸۲۰ لیتر ، وزن مواد چرب کننده ۱۲۷ لیتر ، وزن رادیو ٥٥ کیلوگرام ، وزن تجهیزات ٤٥۰ کیلو گرام وزن همه ۲۲۰۰ کیلوگرام :

وزن مجموعی طیارهٔ درهوا ٦۷۰۰ کیلو گرام ، وزن دریك متر مربع ۱۷٥ کیلو گرام ، وزن دریك اسپ قوه ۲،۹۱ کیلو گرام است .

طیارهٔ فوق بسرعت٥۸٥ کیلومتر درساعت مسافه ۱۳۲۰ کیلومتر وبسرعت ۳٦٤ کیلومتر فی ساعت مسافه ۲٤۱۰ کیلومتر ، وبسرعت ۲۸۲ کیلومتر فی ساعت مسافه ۲۷٥۰ کیلو متر را طی کرده می تواند .

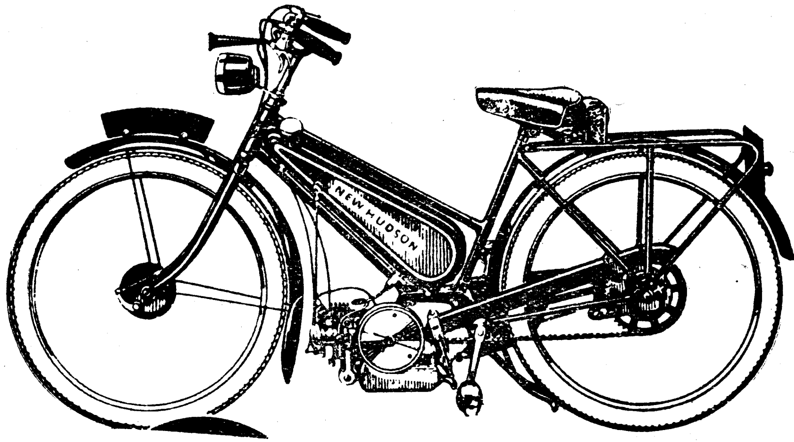
تکری بم :

در اختراعات حربی چیزیکه بیشتر از همه مورد توجه واقع می شود همانا اصلاحات واسباب جدیدیست که در قوای هوائی بروی کار آمده چه دول در راه تکمیل نواقص قوای فضائی اولتر عطف توجه به چیزیکه مبذول نمودند اینست که بسا ادوات وآلات جدید جنگ فضائی عملاً در میدان کارزار مورد استفاده قراریافت . منجمله آلهٔ جدیدیست که روس ها آنرا اختراع نموده واهالی فنلند آنرا بنام « تکری نان مولوتوف » مسمی نموده اند . این آلهٔ جدید عبارت ازیك سلندر مجوف است که طول آن ۸ فت وقطر آن ۳ فت می باشد و بیکطرف آن یك پروانه نصب گردیده است .

وقتیکه طیارهٔ بمب افگن قشون احمر این آله را ازهوا بزیر افگندند پروانه آن سلندر را اینطور باز میکردند که از هر دو طرف باز شده و محتویات آن بیرون کرده می شد . درین سلندر ها تقریباً هزاربمب خورد آتش افروز وبمب های شرپنل که دراطراف زمین منتشرشده وخرابی وارد میسازند وجوددارد . آوازانفلاق این بمب خیلی مدهش میباشد .

هدسن اتوسایکل جدید :

جدیدا یك اتوسایکل جدیدی اختراع شده است که بمصرف یك گیلن تیل ۱٥۰ میل مسافه راطی می نماید واز حیث ساختمان و استراحت در حین سواری بی نظیر است . بکار انداختن موتر وسوار شدن آن خیلی آسان است . وبیش ازیك سایکل معمولی جای نگهداشت بکار ندارد . گنجایش تانك آن ۱ گیلن وسه بر ٤ آن می باشد .

هدسن اتو سایکل

تار پیدوی هوائی :

دیگر از اختراعات خیلی مخوف هوائی عبارت از یك نوع بمب است که بنام « سکو نتنگ تارپیدو » یادمی شود . این اختراع درجنگ های هوائی اهمیت خیلی شانداری را داراست زیرا مخترع آن با کمال مهارت درتهیه آن مصروف بوده وچنین تصورنمودکه اگر قوای تدافعی وضدحملات هوائی خیلی مکمل وقوی باشد ، تعرض از فضا خیلی دچار اشکالات شده و بمباری غیر ممکن میگردد . امااین تارپیدوی، جدیدالاختراع اودرمقابل قوای ضدحملات هوائی اجراآت وکار روائی های بسیار شانداری می نماید .

این تار پیدوی هوائی با کمال صحت بهدف اصابت نموده واثرات بسیار مخوف و دهشتنا کی بروی کار می آورد . اگرچه ساختمان آن ظاهراً مبهم بنظر می آید اما درحقیقت مبهم نبوده و کنترول اتو ما تیکی که در آن بعمل آورده شده بیك طر یق صعب الحصول صورت نگرفته است .

درعقب سراین تارپیدو دوبال بمشاهده رسیده ودرین بالها دوچشم نیم بازویا احول ما ننده نصب گردیده است . که باآن لحاظ نام تارپیدو را « سکونتنگ تارپیدو » نهاده اند . این دوچشم عبارت ازدو آئینه های فوکس داری می باشند که در حصهٔ بیرونی آئینه های مایل نصب شده ودرمقابل اخذ شعاع سرخ خیلی حساس میباشند . وچون هدف این تارپیدوها انجن های بزرگ بخار وامثال آنست لذا این چشم درین راه اجراآت و کار روائی های بسیار مهمی مینماید . ودارای اهمیت بسزائی میباشد . دیگر اختراعات بشرمانند انجن های بخار دارای شعاع ها ی

سرخ نمیباشند وهنگا میکه شعاع های موصوفه به این شیشه های حساس اصابت نموده فوراً به حجرات عکسی برقی تحول می یابند . ودرنتیجه آن موتور خورد برقی را که برای اصلاح خطهای هوابازی تهیه شده تحت کنترول وانتظام خود قرار میدهد .

غباروابر مانع فعالیت این آلهٔ مهم حربی نمیگردند زیرا ازفاصلهٔ سه میل دور ترهم میتواند که هدف رابخوبی مشاهده نماید وبآن اصابت کند . چه همیشه بصورت عمودی حمله نکرده وبصورت مایل هم میتواند که به نقطهٔ مطلوبه انفلاق وخرابی هابروی کار آورد .

تانکهای نود تنهٔ جدید جرمنی :

اینکه چگونه آلمانها خطوط تدافعی بلژیك وفرانسه رادرهم شکسته آن دو مملکت را درظرف چندروز مغلوب ساخت ، همه را متحیر میسازد . ولی یگانه موجب مسلط وفاتح گردیدن آلمان همانا آلات وسامان تخنیك جدید ومحیرالعقول آنها می باشند . ازجمله چیزهای عجیب و اختراعات حربی تازهٔ که آلمانها درجنگ هزار ونهصدوچهل درمقابل فرانسویان استعمال کردند تانکهای نود تنه میباشند . این تانکها دارای چندین طوپ ثقیل وماشیندارها بوده ۵۰ متر و ۲۵ متر عرض و۱۲ متر ارتفاع دارد که اگر بدین قرار جسامت وبزرگی آنها را بنظر مجسم سازیم ازیك عمارت عظیم هم بزرگتر است . اگرچه جزئیات این تانك جدید بدست ما نیامده ولی چیزیکه دیده شده اینست که طوپ های ۷۵ سانتی متره ضدتانك فرانسوی که از بزرگترین طوپ های عصر اند . درمقابل آنها کاری ازپیش برده نتوانستند وبه آنها خسارتی وارد نکردند .

بعض بومب های جدید دستی برای مردمان شهری :

جدیداً درشهر لندن بعضی ازانواع بومب های دستی دربین مردم تقسیم وطرف استفاده واقع شده اند که از چندین نقطه نظر خیلی دلچسپ می باشند . این بمب ها نیزاز اختراعات جدیدهٔ حربی می باشند .

بمب های مذکور مزیت وخصوصیت مخصوصی که دارند اینست که استعمال وبکار بردن آنها چندان مشق وتمرین زیاد بکار ندارد . همه مردمان بلا استثنا پس از مدت بسیار کمی میتوانند که به آنها بلدیت پیدا نمایند وآنها را بکار برند . کسیکه اندك احتیاط را مراعات میکند بدون خوف به استعمال کردن آنها مبادرت وجرأت کرده می تواند .

درعکس صفحهٔ آتی ، نمونه طرف چپ یك بمب دستی می باشد که به اساس تفنگ جاغوردار بوده وحینیکه بومب انفلاق میکند هر چهل پارچهٔ که درآن موجود است ، بشدت به اطراف منتشر گردیده وتا هشتاد الی نود مترا تحت آتش میگیرد ،

نمونهٔ که درمرکز عکس بنظر میرسد محتوی یك دستهٔ درازی است که برای افگندن بومب ومنفلق شدن آن

بمب های جدید دستی

پس از مدت کمی کمك می نماید. نمونهٔ طرف راست بمب دستی نوع « امپرویزد » Improvised می باشد.

دستگاه ضد مین مقناطیسی:

طوریکه از اعلامیه ها واز حوادث جنگ دریائی فهمیده می شود وسیلهٔ **محافظت کشتی ها** از صدمهٔ مین های مقناطیسی کشف شده است. میگویند این وسیله عبارت ازاسبابی است که

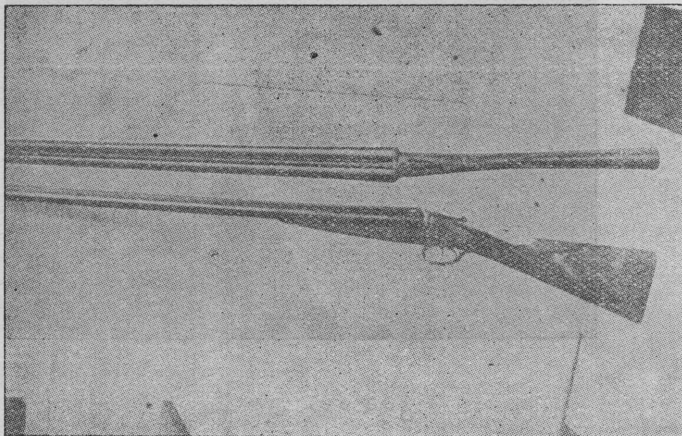
نمیگذارد دراطراف حجم آهنین کشتی میدان مقناطیسی تولید شود . گویا دراطراف بدنه کشتی ها « کابل » های زیادی پیچیده شده که مانع از پیداشدن میدان مقناطیسی می باشند .

حال چگونه قدرت الکتریکی درین کابل ها منتشر شده وعمل آنها چگونه است . هنوز معلوم نیست وجزاسرارقوهٔ دریائی می باشد .

فقط چیزیکه مسلم است اینست که دراثر عمل این کابل‌ها درمیدانیکه کشتی از آن عبور مینماید ابداً خاصیت مقناطیسی وجود ندارد . یعنی نه فولاد کشتی ونه محتویات آن نمی تواند درعقربك مقناطیسی مین اثرنموده ودرنتیجه مین منفجرگردد . این اسباب در بسیاری از کشتیها بکاررفته است . کشتی بزرگ کوین الیزابت کهاخیراً ازاوقیانوس گذشته و با امریکا رفته است دارای همین اسباب ضدمین بوده است .

تفنگ های شکاری جدید :

درحین جنگ کنونی در بین اهالی شهرهای انگلستان یك نوع تفنگ شکاری جدیدی

تفنگهای جدید شکاری که برای دفاع از شهر های انگلستان دربین اهالی آنجا تقسیم شده اند

تقسیم شده که برای حفاظت شهر هابکار برده می شوند . این تفنگ‌ها از نقطهٔ نظر ساختمان چندان تفاوتی باتفنگ های عادی شکاری ندارند . ولی چیزیکه به آنها مزیت مخصوصی میدهد اینست که این تفنگها می‌توانند تافاصلهٔ ۵۰ یارد را زیر آتش بگیرند .

پارچه از شیر :

اخیراً چندی قبل مجلات علمی خبری را انتشارداداند که درمحافل دانشمندان اهمیت خاصی دارد وآن عبارت ازاینست که درایطالیا از بقایای شیرتوانسته اند پشم بدست بیاورند :

هر چند پشمیکه ازشیر بدست میآید بپایهٔ پشمهای طبیعی نمیرسد با آنهم می توان گفت که این اختراع در دنیای علم اهمیت شایانی دارد وقدرت نیروی فکری بشررا ثابت میکند .

تکهٔ از چوب :

موضوع دیگری که اهمیتش کمترازاختراع فوق نیست اختراع تکه از چوب می باشد .

امروز درار و پا بسیاری اشخاص را مشاهده میکنند که جامه های زیبائی دربردارندا گربشما بگویند این تکه‌هاازچوب تهیه‌شده اند یااقلاً فی صدهفتادآن هاازچوب است شاید باور نکنید ولی‌این موضوعی‌است‌که حقیقت دارد .

اکنون کارخانه‌هائی هستند که تکه های چوبی تهیه کرده ودر بازار میفروشند و ازحیث ظرافت وخوبی هیچ کمی ازپارچه های پشمی معمولی وطبیعی ندارند .

لباس ازشیشه :

اخیراً خبربزرگ دیگری درمطبوعات علمی نشرشده است کهازهمه حیرت‌انگیزتر است . وآن‌است که توانسته اند ازشیشه تکه به‌بافند .

اگریك ذرهٔ شیشهٔ دربدن انسان فرورود خواب وآسایش اورا سلب‌میکند. باوجود این پیشرفت علم‌ودانش بشری توانست کهازهمین مادهٔ برنده که پیش ازین برای ساختن ظروف مایعات بکارمیرفت‌پارچه‌هائی بسازند کهازهرحیث برپارچه‌های معمولی‌ترجیح‌داشته‌ومحکم‌تر باشند

تهیه‌این پارچه‌ها ازهمه نوع‌شیشه میسرنیست وازیك‌نوع شیشه‌مخصوص می‌توان آنرا‌تهیه کرد بااین‌هم بایدگفت کهاین اختراع، مانندسایر اختراعات که‌بتدریج کامل شده‌اند روزی بسرحد کمال خواهد رسید .

گفتیم شیشه‌هائیکه ازآن پارچه می‌بافند باسایر شیشه‌ها فرق دارد وبذات خودیکنوع شیشهٔ مخصوص میباشد. باوجوداین‌بایدگفت که‌مواداصلی که ازآن پارچه‌های شیشه تهیه میشود ازلحاظ مواد اصلی تفاوتی بامواد اولیه سایرشیشه‌ها ندارند . وتنها ازحیث ترکیب وساختمان باآن تفاوت دارد .

راه‌ساختن‌پارچه ازمواد شیشه‌ئی اینست که‌آنهارا بوسیلهٔ ماشینهای مخصوص بقدری مورد فشار قرارمیدهند که رشته‌رشته‌شده وتارهائی مانندموی سریااز آن نازکتر، ازآن‌بدست می آید.

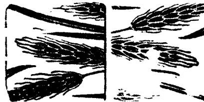
این موادرا ابتدا بهر رنگی که بخواهند رنگ میکنند وسپس بصورت تارهای نازك درآورده پارچه می سازند .

شاید تصور کنند، این پارچه‌ها که از شیشه ساخته می‌شوند بی اندازه سنگین اند ولی تعجب دراینست که پارچه‌های شیشه ئی بمراتب از پارچه‌های پشمی ونخی معمولی سبك‌تر می باشند .

یکی از مفاددیگر این پارچه‌ها اینست که مانع نفوذ الکتر یسته به بدن می‌باشد . البته این مزیت برای جلوگیری ازبرق زده‌گی فوائدزیاد دارد. ولی باوجود این مفاد هنوزهم دربین علما راجع به پارچه‌های مذکور گفتگو ومطالعات زیاد درآن باره موجوداست .

نکته دیگریکه باید بدان ملتفت شد اینست که مصرف تهیه کردن این پارچه ها چندان زیاد نمی باشد .

این بود چند اختراعیکه درین سال بعمل آمده وبطور اختصار خدمت مطالعین عزیزعرض شد .

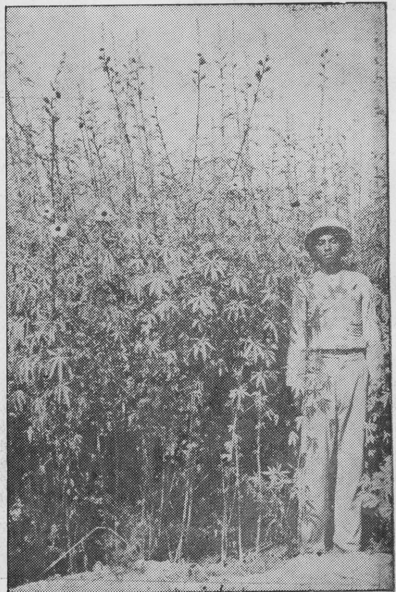
فارم زراعتی قندز

قلمه يك سالهٔ انجير قندهار كه درسال
اول نشانی میوه‌داده

زراعت کچ لوی لشمك

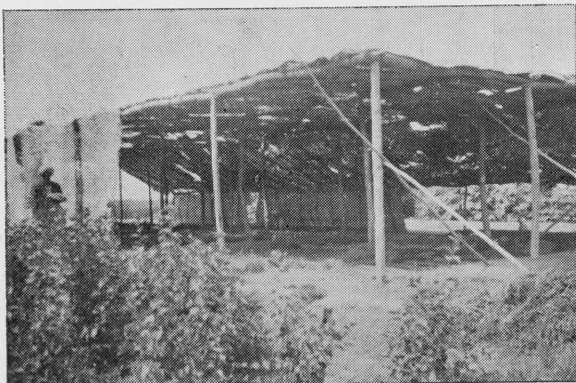

سنند

زراعت ژوت گیاه صنعتی

فارم زراعتی قندز

سایه خانه برای تربیهٔ
قلمه ها در تابستان

یك منظره از باغ
چار دره

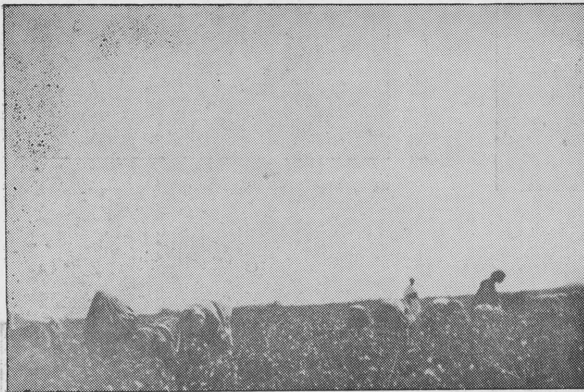

تراکتوریکه زمین را
قلبه میکند

فارم زراعتی قندز

چین پنبه

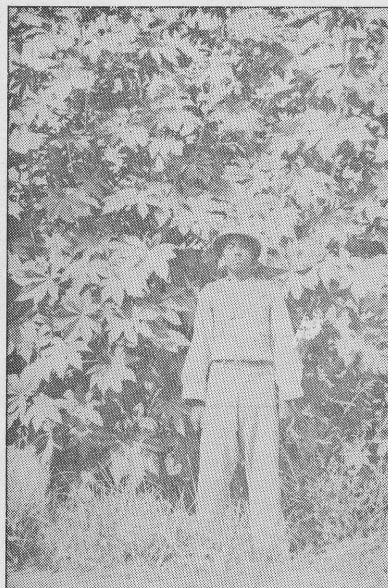

چین پنبه

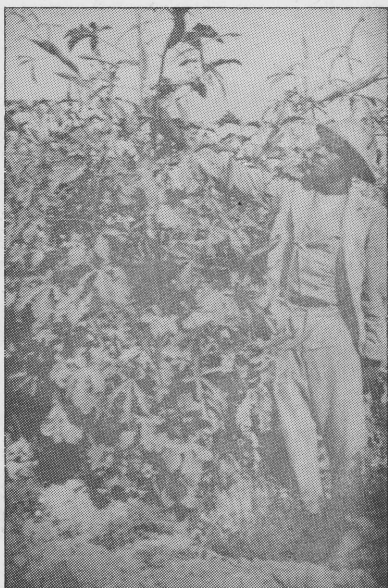

دوا پاشی

فارم زراعتی قندز

پنبهٔ امریکائی

بامیه [redacted]

قلمه های پیپل که بدست نشان داده شده

یکدسته مزدور کار درحال خیشاوه

فارم زراعتی قندوز

بکین- یکقسم درخت هندی قلمه‌های یك و نیم ساله

منظرهٔ سایه خانه

قلمه در چقری های مخصوص

یك بوته بید انجیر

فارم زراعتی قندوز

تمباکوی سگرتی ورژینیا

مون پلی

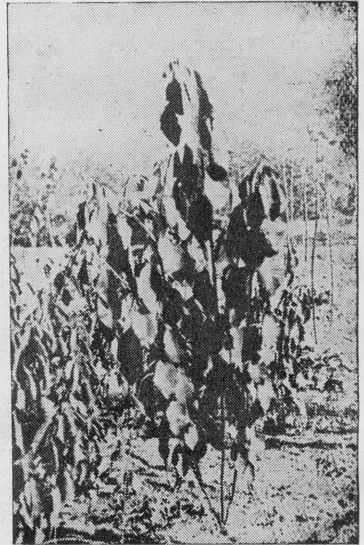

گینا گراس یك قسم علف

نهالهای توت یك ساله که از بذر بعمل آمده

فارم زراعتی قندوز

فیکوس الاستیکا ـ درخت رابر

الیفانت گراس ـ یك نوع علف

نهالهای جوان نارنج و مال، و مته

بوته های کنجد

فارم زراعتی قندوز

بوته‌های کنجد

راس بری

پنبهٔ مصری

امروت

(بقیهٔ صفحه ۱۹۷)
گرفته میشود ، قرار راپورت های واصله پشم گوسفند های دورگه که از چندسال باین طرف بامرینوس جفت میشوند با پشم مرینوس اصلی در بعضی ولایات مشابهت زیادی را حاصل نموده است مراقبت ونگرانی گوسفندهای مذکور هم از طرف مدیریت های زراعت بعمل آمده است ، ریاست زراعت برای اصلاح پشم گوسفندهای وطنی ونسل گیری از گوسفند مرینوس ترتیبات جدیدی را مد نظر دارد که اول به یك موسسه تحت نگرانی متخصصین اجرا گرفته بعد از نتیجهٔ مثبت قرار نظریهٔ متخصصین تحت یك پروگرام در تکثیر و ترویج آن اقدامات لازمه خواهد شد . علاوه بر امور فوق از طرف مدیریت های زراعت ولایات ومدیریت های زراعت حکومتی های اعلی درحصول نهال شانی و ترتیب قوریه ها اجراآت لازمه شده است . در قندهار یك تجربه گاه زراعتی ترتیب شده و دران انواع نهال ها وسبزیجات تحت نگرانی مدیریت زراعت زرع شده است برای ترتیبات تجربه گاه مذکور هدایات لازمه از ریاست زراعت بمدیریت زراعت قندهار داده شده است درفراه نیز یك باغ بزرگی که دران یك عده زیاد نهال غرس شده است ترتیب داده شده ونیز درنظر است که درمقدار آب زیاد تی حاصل شده باغهای جدید دیگری نیز تیار شود . ریاست زراعت برای اصلاح امور زراعتی ولایات و تعین وظائف مدیریت های زراعت پلان وسیعی را روی دست داشته مسائل ترقی زراعت درولایات وحکومتی های اعلی نیز تحت بحث است .

تشکیل دوائر جدید ریاست زراعت در سنه ۱۳۱۹

دوائر جدیدیکه درسنه ۱۳۱۹ دراثر پیشنهاد ریاست مستقل زراعت درسنه ۱۳۱۹ از مقامات صلاحیت دار منظور شده است قرار ذیل اند :-

۱ :- مدیریت تفتیش : برای وارسی ومراقبت امور زراعتی ونگرانی شعبات زراعتی درولایات یك مدیریت بنام مدیریت تفتیش از مقام عالی صدارت عظمی منظور شده و ص ، نادرعلیخان مدیر مامورین ریاست مستقل زراعت ترفیعاً به مدیریت این شعبهٔ جدید مقرر گردیده اند .

۲ :- مدیریت تدوین قوانین زراعتی : چون مسائل مختلف زراعتی که اکثر آن به اهالی تماس دارد باید اقتضائی نبوده تحت قواعد وقوانین معینی آورده شوند لهذا یك مدیریت بنام مدیریت تدوین وقوانین ازمقام عالی صدارت منظور شده و ص ، آقای فقیر محمد خان که سابقاً به شعبه ترجمانی مقرر بودند ترفیعاً بمدیریت تدوین وقوانین مقرر گردیدند .

۳ :- شعبهٔ احصائیهٔ زراعتی : مبرهن است که ترقی زراعت وابسته بداشتن معلومات احصائی زراعتی بوده بدون آن ممکن نیست که دربین حاصلات زراعتی موازنهٔ اقتصادی را ایجاد نمائیم از نداشتن معلومات احصائی کاملاً از تزئید وتقلیل موادزراعتی بی خبرمانده انسان پروگرام صحیحی دربارهٔ پیشرفت اصولی زراعت ترتیب داده نمیتواند . بنابرین شعبهٔ احصائیه که ازطرف

ریاست زراعت پیشنهاد شده بود ازمقامات عالی منظور گردیده است .

٤ :ـ شعبه پیله‌وری درا کثر نقاط ولایت هرات وبعضی حصص مشرقی وقطغن شرایط نموی کرم پیله مهیا بوده اهالی نیز به تربیهٔ آن مشغولیت دارند . لاکن چون تربیهٔ کرم پیله در مناطق مذکور طور معمولی بوده مراتب فنی تعقیب نمیشود ابریشمی که گرفته میشود از لحاظ خواص ومقدار ناقص بوده علاوه بران دربین پیله‌ها امراض مختلفی که اکثر بروز آنها وابسته به ضعف پیله ها وعدم رعایت قوانین صحی میباشد پیدا میشود . لهذا برای نگرانی پیله وری درمناطق مذکور ودادن هدایات به‌اهالی ومدافعهٔ امراض پیله بنام شعبهٔ پیله وری بریاست مستقل زراعت تشکیل شده است که دروقت موسم پیله وری داخل اقدامات لازمه خواهد شد.

امور مطبوعات

مدیریت عمومی نشریات :

شعبهٔ اول :

۱ :ـ روز نامه ساختن انیس ومعاونت های اخلاقی بامدیریت مذکور ازقبیل تهیهٔ مقالات وپاورقی هاوغیره .

۲ :ـ تهیهٔ پروژهٔ مقررات جوائز برای نویسندگان وشعرائیکه به مطبوعات وطن کمک میکند واخذ منظوری ازمقامات صلاحیت‌دار .

۳ :ـ ترتیب مجلس قضاوت مرکب ازافاضل ودانشمندان که همه‌ساله دراوقات معینه اشخاص مستحق جوائز راتعین وبرایشان جوائز را تعین کنند .

٤ :ـ تهیهٔ لست مقالات واشعاریکه درظرف یك‌سال بمطبوعات ازطرف نویسندگان وشعرا داده‌شده باتعین درجهٔ شان .

٥ :ـ اقدامات برای پیشرفت جرائد ومجلات ورفع مشکلات واحتیاجات درداخل حدودوظائف:

٦ :ـ اقدام به تحریك وتشویق اعانه ازمامورین واهالی وفراهم کردن مبلغ (۹٦۳٦۷ـ افغانی) برای انیس از مرکز وولایات .

۷ :ـ همکاری باریاست بلدیهٔ کابل راجع به نام گذاری جاده ها وخیابان های شهر کابل وسائر نام گذاری هابه همکاری پښتو ټولنه .

۸ :ـ اقدام به‌تاسیس مطابع حروفی ولایات بهمدستی مدیریت عمومی مطابع چنانچه درین سال مطبعهٔ قندهار تکمیل ومطبعهٔ هرات عنقریب تکمیل میشود .

۹ :ـ آغاز به‌ترجمهٔ (١٦) جلد کتاب که‌بیشتر بحیات مردم تماس‌دارد ازقبیل کتب اجتماعی

تربیوی ، طبی ومعلومات عمومیه از السنهٔ خارجه به پښتو وفارسی توسط نویسندگان ومترجمین مختلف بحسب ذیل :-

اول :- کتاب فامیلی « انګلیسی »
دوم : داکتر خانګی « « »
سوم : کتاب معلومات عمومیه (انګلیسی)
چهارم : « تربیه اجتماعیه (عربی)
پنجم : « طفل بحیات چطور حاضر میشود (ترکی)
ششم : « خطوط اساسی معلومات انسانی (انګلیسی)
هفتم : « چګونه میتوان صد سال زنده ګی کرد (عربی)
هشتم : « راه موفقیت (تربیت نفس) (انګلیسی)
نهم : « ماکولات مشرقی ومغربی (اردو)
دهم : « طبیب نسوان («)
یازدهم : « « خانګی مرغها («)
دوازدهم : رسالهٔ مرض سکابیز
سیزدهم : « حرارت وعفونت خون بعد وضع حمل .
چهاردهم : « دانه های دنبل ومبارزه با آن .
پانزدهم : « امراض ویریك ومبارزه با آن .
شانزدهم : « ګوناری ویاسوزاك .

۱۰ :- تهیه وارسال (۳۶) جلد پاورقی شامل (۱۱۷۲) صفحه بغرض نشر بجرائد ومجلات مرکز وولایات
۱۱ :- « « (۸۱۸) مقاله « (۳۰٦٦) « « « « « « «
۱۲ :- « « (۱۳۱) اشعار « (۱۹۱) « « « « « « «
۱۳ :- « « (۲۰۱) فکاهی « (۳۲۸) « « « « « « «
۱٤ :- طبع ونشر رسالهٔ اصول تنقیط .
۱۰ :- ترتیب لست شعرا وادبا ومؤلفین وطن وتاسیس مراوده باهریك ایشان وازاین اقدام نتیجهٔ خوبی ګرفتن .
۱٦ :- بمعاونت وزارت معارف لست طلاب چیز نویس رابدست آوردن وایشان را بوسیلهٔ وزارت معارف برچیز نوشتن تشویق کردن تا باین وسیله ملکهٔ تحریر درایشان پیداشود .
۱۷ :- ترتیب بودجه های دوائر مطبوعاتی ولایات که نظر به سال ګذشته (٥٦٩٣۲) افغانی تزئید دربودجه های مذکور بعمل آمده .

۱۸ : ـ مراقبت جرائدومجلات مطابق مقررات مخصوصه ودادن هدایات لازمه راجع به بهبودی صوری ومعنوی آنها .

۱۹ : ـ وارسی به پیشنهادات ومراجعات نشریاتی جرائدولایات .

۲۰ : ـ اظهار نظریه به بعضی کتبیکه بغرض ملاحظه باین اداره ازمقامات مختلف فرستاده شده

۲۱ :ـ تهیه کردن لست کتب خانه های مهم بعضی ممالك خارجه واقدام به تاسیس مراودهٔ مطبوعاتی.

۲۲ : ـ ترتیب پروژهٔ قانون مطبوعات .

۲۳ : ـ ترتیب لائحهٔ وظائف داخلی واداری ریاست مطبوعات .

شعبهٔ دوم نشریات :

۱ : ـ مضامین ویادداشت هاوتراجم مهمهٔ اخباری ازمنابع مختلفه (جرایدمختلفهٔ خارجی) به مقامات عالیه تقدیم شده (۸۲٤) . نمره

۲ : ـ مراوده بابعضی کتنک فروشی های خارجه توسعه یافته وبه پیمانهٔ بیشتر ازسال گذشته برای دریافت مقطوعات خارجه نسبت به افغانستان اقدام واشتراك شده وبه تعداد زیادازهمین مقطوعات دراداره بوسیلهٔ مترجمین ترجمه گردیده وبه مقامات مربوطه تقدیم شده (بالغ بریکنیم هزار کتنک گردآورده شده)

۳ : ـ مضامین ومقالات نسبت به افغانستان جمع گردیده (٦۰ مضمون تاریخی)

٤ : ـ کمك باروز نامه های مرکزوجرائدولایات .

الف : ـ کمك باروز نامه هاو جرائد مرکزی (۵۲۱ ورق مضامین سیاسی و۳۷۱۲ ورق مضامین متنوعه)

ب : ـ کمك باجراید ولایات (۹۱۹ورق) از مضامین علمی وسیاسی متنوعه .

۵ : ـ ارسال معلومات نشریات (ازقبیل روزنامه ها ، مجلهٔ کابل وسالنامه ها وعلی الخصوص سالنامهٔ ۱۳۱۸ کابل وفوتو های رجال ومناظروتأ سیسات وغیرهٔ افغانی به مؤسسات علمی ومطبوعاتی واشخاص متتبع خارجی درخارجه بیشتراز۹۲ دورهٔ مجلهٔ کابل ، ۲۵۰ فوتوو درحدود ٤۵۰ مجله ها وروزنامه ها طور مجانی یابقسم تبادله ، ویادراثر درخواست وتقاضائی که رسیده)

٦ : ـ ارسال سالنامهٔ کابل به نمایندگی های سیاسی افغانی درخارجه (٤۳ جلد)

۷ : ـ اقدام برای استوار کردن روابط عرفانی ومطبوعاتی بایکعده کتابخانه های خارجی ومقامات علمی وتاریخی

۸ : وصول ودریافت یکعده رسایل تتبعی نسبت به زبان ملی پښتو.

مدیریت نشریات رادیو :

این مدیریت که درماه اسد بمدیریت عمومی نشریات مربوط گردیده ومتعاقب آن بتاریخ (۲۵) اسد ۱۳۱۹ نشریات امتحانی رادیو کابل شروع شد ، و تا اخیرسال نشریات امتحانی

مذکور ابتدا باندازهٔ دوساعت وسرازتاریخ (۱٦) حوت بقدرسه ساعت ادامه یافت، خلاصه اجراآت مهمهٔ این مدیریت درسال مذکور حسب ذیل است :

۱:- کلوپ رادیو که دراخیر سال گذشته تاسیس یافته بود، درین سال کمیسیونهای مختلفهٔ آن شروع بکار نموده . باجلسه های روزمره وهفتهٔ سه بار خود هرکمیسیون توانست تاموقع آغاز نشریات امتحانی رادیویك مقدارمقالات ومضامین مفید بروی کاربیاورد وذخیرهٔ مقدماتی موادرادیوفراهم شد .

۲:- مدیریت رادیوبرای تهیهٔ نطاق‌های فارسی، پښتو، انگلیسی، فرانسوی واردواقدام کرده یك‌عده جوانان لائق‌را برای این کار انتخاب وبه‌مشق وادارساخت‌چنانچه درموقع آغاز نشریات امتحانی برای هریك‌ازین السنه اقلا دودونفر نطاق حاضر گردید که‌بعضی موقع کار یافته وبرخی هنوز موقعی برای خدمت پیدا نکرده اند .

همچنین بساکاندیدهای دیگر هم برای نطاقی فراهم شد واین کاریکه درمملکت بیسابقه بود وبنظر یك‌مشکل بزرگ جلوه میکرد، به زودی راه‌حل اطمینان بخش پیدا کرد .

۳:- برای تهیهٔ ممثلین جهت دیالوگها ورادیو درامه ها نیز اقدام شده، یك‌عده جوانهای صاحب ذوق ومستعد برای این کار درنظر گرفته‌شدند وپس ازیك‌مدت مشق وتمرین در موقع آغاز نشریات رادیوبدرستی ازعهدهٔ خدمت بدرشده توانسته درامه‌های مکمل‌را بکامیابی بمعرض اجراء گذار دند .

٤:- برای تربیهٔ موسیقی نوازان ملی واحیاناً ایجاد تطور ونهضت جدید درین فن داخل اقدامات گردیده، یك‌عده جوانان صاحب ذوق‌را که‌بموسیقی وطن ویابموسیقی اروپائی‌دسترس داشتند درین شعبه برای رهنمائی موسیقی نوازان گماشت گرچه این کار یك کارخیلی بزرگ بوده وقت زیاد میخواهد باهمه اصلاحات مختصر یکه درشق مو سیقی درین عرصه بعمل آمده وامروز در رادیو کابل بملاحظه میرسد - قابل تقدیر است و امید میدهد که بزودی درفن موسیقی هم یك نهضت تازه مستند به موسیقی خالص ملی و به اساس فن جاری خواهد شد هم رادیو کابل موسیقی ملی پښتورا درنشریات خود اولیت داده وبا لمقابل از موسیقی های کلاسیك اجنبی که دروطن مامروج گردیده، حتی المقدور کاسته است که این خودیك عامل مهم وقابل ملاحظهٔ بشمار میرود .

۵:-تشکیل دائره وتکمیل اعضای آن نظر بشروع شدن کار وتقسیم وظائف در بین افراد ووضع اصول اداری برای محاسبات واجرائیه .

٦ :- مقالاتیکه تاکنون درپښتو وفارسی توسط نویسندگان وطن واشخاص صلاحیت دار هرشعبه فراهم شده مثل مقالات تاریخی، جغرافیائی، تربیوی، اخلاقی، صحی، فلاحتی علمی وفنی، امور خانه واقتصاد وغیره وغیره بشمولیت اشعار ومنظومه ها از روی تعداد بالغ

بر (۵۸۹) واز روی صفحه بالغ بر (٤٨۹٤) صفحه میشود .

۷ :- ترتیب پروگرامهای روز مره ، هفته‌وار (۱۵) روزه وتهیهٔ مقدمات نشر مجلهٔ پښتون ږغ که متضمن پروگرامهای ۱۵ روزهٔ رادیو کابل خواهد بود .

۸ :- عملی کردن درس پښتو در رادیو مطابق بهترین سیستم فنی که ازوسط ماه حوت آغاز یافته وهرشب به استثنای شب جمعه برای ۱۵ دقیقه مرتباً اجراء میشود این خود خدمت بزرگی درراه تعمیم زبان ملی پښتو بشمار میرود .

نوت :

رادیوی کابل پس ازشش ماه نشریات امتحانی واحراز موفقیت کامل روز اول حمل ۱۳۲۰ بوسیلهٔ نطق افتتاحیهٔ ع ، ج والاحضرت افخم سردار محمدنعیم‌خان وزیر معارف ومعاون صدارت عظمی که بزبان ملی پښتو ایراد فرمودند ومعرفی دستگاه رادیو ازطرف جلالتمآب صلاح الدین خان رئیس مستقل مطبوعات افتتاح شده آغاز به نشر یات مرتب نمود .

مدیریت عمومی آژانس :

با آغاز سال ۱۳۱۹ فقط سه‌ماه ازعمر آژانس باختر میگذشت . این موسسه که درمحیط ما بکلی بی‌سابقه بود وتازه میخواست اذهان‌عامه ومخصوصاً مؤسسات و دوایر رسمی وغیررسمی‌را بخود جلب نماید در ماه های اولیهٔ حیات خویش بمشکلات زیادی مواجه شد . گذشته ازاینکه پیدا کردن مامورین لایق جهته اجرای وظائف خبر رسانی درمرکز وولایات وتربیهٔ شان اقدامات شدهٔ قانع ساختن مقامات ودوایر - مسئول اعم از رسمی یا ملی به اعطای خبرها واجراآت یومی شان مشکله متعذرتری را (پیشروی) این موسسه تشکیل داده وتاوقتیکه این مدیریت مفکوره ونظریهٔ اساسی را که برای آن حیات یافته بود در اذهان قایم کرده توانست وقت زیادی دربرگرفته واذهان جسته‌جسته بطرف این‌دایره‌وخدمت مهمی‌که‌بعهده‌دارد متوجه میشد . معهذا مدیریت عمومی آژانس درسه ماه اول حیات خویش مشکلات اولیه را تا حد زیاد رفع کرده وتوانست (نمایندگیهای) خویش را درمرکز وولایات بزرگ وحکومتیهای اعلی قایم و مرکز را از حیث وصول اخبار یومیه ذریعه مخابرات تیلفونی منظم شبا روزی بتمام اطراف و نواحی مملکت وصل نماید . درسال ۱۳۱۹ نقایصی که چه ازرهگذر مخابراتی وچه ازحیث نبودن نمایندگیهای آژانس در بعض ولایات خورد ترو مهم تروامثالها موجود بود آهسته ، آهسته رفع و به توسیع دایرهٔ خدمات اخباری این موسسه پرداخته شد . درجریان این سال پروژهٔ مبادلات خبرهای آژانس باختر با بعضی آژانسهای رسمی دنیا ازقبیل آژانس تاس ، هاواس ، ریوتر ، اناطولی ، ترانس اوشن ، دومی ، وغیره هم روی دست وزیر مطالعه گرفته شده و درین زمینه تا حدی موفقیت هم نصیب شد که از باعث جنگ موجودهٔ اروپا

صورت عملی یافتن کلی این منظور معطل مانده است درماه های اخیرهٔ این سال مدیریت عمومی آژانس باوزارت پوست وتیلگراف وتیلفون داخل مذاکره راجع به نصب بعضی دست گاه های کوچك آخذهٔ (ریسیور) دریکی ازشعبات مدیریت عمومی آژانس جهة تسریع دراخذ اخبار جاریهٔ دنیاشده واین مذاکرات به نتیجهٔ مثبت واصل وخرید دستگاه های موصوف هم بخارج فرمایش داده شده است . درجریان این سال مدیریت عمومی آژانس باختر اهمیت خودرا ازحیث خدمات مهم وسریعی که دراخذ وانتشار کلیهٔ اخبارداخلی وخارجی انجام میدهد ثابت ساخته وامروز مدیریت عمومی آژانس باختر ادعا کرده میتواندکه هیچیك خبر کوچك یابزرگی که دریکی از گوشه های دور افتادهٔ مملکت اتفاق افتاده ویادردنیای خارج بوقوع میرسد ازاحاطهٔ معلومات آن بیرون نمانده وهرخبری بعداز ـ حدوث آن بلافاصله درظرف شش یاهشت ساعت ذریعهٔ مطبوعات به معلومات عامه رسانده میشود . درجریان این سال یك وظیفهٔ دیگریکه علاوه برخدمات اخباری آن بجراید برای این دایره زیادشداعطای مهم ترین خبرهای داخلی وخارجی یومیه جهة پروگرام امتحانی رادیوی کابل بوده است که امروز دراثر فعالیت این مدیریت همه شب جامع ترین وتازه ترین خبرهای داخلی وخارجی هرشب به سمع عامه رسانده میشود . البته دایرهٔ این خدمت بعد ازافتتاح رسمی رادیو وسیع تر خواهدشد . باوصف اینهمه این مؤسسه مراحل ابتدائی حیات خود راپیموده وبسیار پروژه هائی دارد که بمرور ایام وبمساعدت وقت وسرمایه عملی کرده خواهدرفت . چون آژانس باختر دردوران جنگ ازتمام منابع اطلاعات دنیا استفاده می کند میتوان گفت که ازنقطهٔ نظر تفصیل وقایع وجامع بودن گذارشات دنیابهترین موفقیت نصیب این آژانس است .

مطبعهٔ عمومی

مطبعهٔ عمومی کابل درسال ۱۳۱۹ علاوه از کارهای طباعتی مثل کتب معارف جراید وثایق ، مجلات ، و کتب علمی واسهام و غیره که ما احصائیهٔ آنرا ذیلاً عرضه میداریم و در مملکت ما کاملاً بی سابقه میباشد توانسته است که مطابع ولایات رانیز بشکل عصری ومطبعه های لیتوگرافی وسنگی آنرا بمطابع حروفی مبدل سازد .

چنانچه مطبعهٔ قندهار وهرات با ماشینهای حروفی طرز جدید بکار انداخته شده ودارای هرقسم حروف ها به بنط های مختلف ساخت کارخانهٔ حروف ریزی مطبعهٔ عمومی میباشند .

این مطابع علاوه ازجراید جمله کارهای حکومتی وشخصی آن ولایت رانیز بصورت قشنگ و زیبا تکمیل میدارند و اشخاص تعلیم یافتهٔ فنی از طرف مطبعهٔ عمومی بحیث ماشینکار مرتب بهرجا جدا جدا فرستاده شده .

برای دیگر مطابع مثل مطبعهٔ اتحاد مشرقی جلال آباد ، مطبعهٔ بیدارقطغن ومطبعهٔ مزارشریف وميمنه نیز ماشینها وحروف وغیره سامان وادوات تکمیل و عنقریب فرستاده می شوند .

اینك اجراآت طباعتی مطبعهٔ عمومی کابل را بصورت مختصر مینویسیم :

الف شعبهٔ طبع :

۱:- جلد اول ما لیاتی و کتب دفتر داری	۳۶۸۶۷۳۴ داپ	۲۷۵۵۰٤۰۵ داپ
۲:- کتب تدریسی وتعلیمی معارف	« ۱۲۳۲۰۰۰	
۳:- مجلات ، کتب علمی ، جراید واخبار	« ۲۰۹۱۷۸۷۱	
٤:- وثایق واوراق قیمت دار	« ۱۷۱۳۸۰۰	

ب : شعبهٔ صحافت و تجلید :

۱:- کتابهای که دوخت و وقایهٔ صحنی و ملتی شده	۱۷۳۸۰ جلد	۷۷۹۲۸۰ جلد
۲:- مجلات پانزده روزه وماهوار وقایه ودوخت شده	« ۷۵۰۰۰	
۳:- کتب تدریسی و تعلیمی طلبه وغیره آثار علمی	« ۵۸۹٤۰۰	
٤:- یاد داشت ها وغیره آثار خورد سایز وپساپورت	« ۹۷۵۰۰	

ج : شعبهٔ عکاسی وپلت سازی :

۱:- عکاسی فوتوهای سالنامه ومجلات وغیره	۳٤٤۰ قطعه
۲:- کلیشه کارت ویزت وغیره متفرقه	۳۰۰۰ کلیشه
۳ : - قلم درافسیت گرفته شده	۵۱۰ قلم
٤ : - کاغذ عکاسی	٤٤۰ تخته
۵ : -پلتهای مخصوص طبع	۵۹۰ عدد

د : شعبه حروف ریزی :

۱ : - حروف ساخته شده فارسی پښتو وغیره	۵۵۰۰ کیلو گرام	٦۷٤۰ کیلو
۲ : - سپیس، خشت، سربی کتیشن وغیره که ساخته شده	« « ۱۲٤۰	

ه : شعبهٔ مهر سازی :—

۱ : - مهر ساخت وتکمیل شده	۷۰۰ عدد

مدیریت عمومی پښتو ټولنه :

چون در نهضت حاضرهٔ مملکت خوش بختانه برای احیا وتعمیم زبان ملی پښتو جای بزرگی داده شده است وتوجه اولیای بزرگ امور مملکت از شخص اعلیحضرت همایونی تاتمام اراکین دولت باین سو معطوف است پس وظیفهٔ که بدوش پښتو ټولنه تحمیل شده بسیار گران میباشد وجای بسی امید واری است که فضلای زبان پښتو باین اهمیت کماهو حقه که پی برده برحسب ایجاب مسئله باتمام قوا در این راه کار میکنند وتا اندازهٔ زیادی درمشاغل خود کامیاب هم شده اند وچون احیا وتعمیم زبان مستلزم وفرت کتب ومطبوعات است لهذاامسال درپښتو ټولنه برعلاوهٔ خدماتیکه در زمینهٔ کورس ها ونشریات پښتوی رادیو واعطای مشوره های لسانی به مراجعین در توفیر کتب و مطبوعات موفقیت های خوبی نصیب شان شده است که اینک به بعضی از آثار مهمه آن درذیل اشاره میشود :

تألیفات و ترجمه ها :

۱:- کتاب قاموس اصطلاحات پښتو (۵۰۰) صفحه نگارش ښاغلی محمد گل خان نوری

۲:- د پښتو لنډی (۳۰۰۰) » » » »

۳:- د پښتو متلونه (۱۵۰۰) » » » »

٤:- ملی هنداره باتنزئید وترتیب نو » » » »

۵:- ترجمهٔ کتاب مناهج الحیات از عربی نقولای حداد بقلم ښاغلی عزیزالرحمن خان

٦:- » » معنی الحیاة از عربی » » » »

۷:- نگارش تذکرهٔ شعرای پښتو بنام (پښتانه شعراء) در حدود (۱۵۰۰) صفحه حاوی شرح حال وآثار تقریباً (۲۵۰) نفر ادباء وشعرای پښتو در مدت یکهزار سال اخیر از (۳۰۰ ه) تاحال نگارش ښاغلی عبدالحی خان حبیبی معاون ریاست مطبوعات ومدیر عمومی پښتو ټولنه .

۸:- نگارش و نشر کتاب لغت حبیبی پښتو حاوی ده هزار لغت با ترجمه ومشتقات آن، وتفصیل تذکیر وتأنیث وجمع ومفرد آن این کتاب در شعبهٔ لغت تحت ادارهٔ ع، محمد اعظم خان معاون پښتو ټولنه نگارش ونشر یافته .

۹:- نگارش جلد سوم پښتو کلی در دو جزو (۲٦۰) صفحه بقلم ښاغلی عبدالرؤف خان « بینوا » وطبع ونشر آن .

۱۰:- نگارش جزو اول جلد چهارم پښتو کلی بقلم ښاغلی عبدالرؤف خان « بینوا » .

۱۱:- تصحیح وترتیب جدید گرامر پښتو باایزادات لازمه ازطرف ښاغلی محمداعظم خان ایازی

۱۲:- نگارش کتاب (لوی احمد شاه بابا) باشرح حال ومنزلت آن شهنشاه بزرگ بحیث (ادیب ، مفکر ، شاعر) وتصحیح وترتیب دیوان غزلیات احمد شاه بابای کبیر از روی سه نسخهٔ خطی وطبع ونشر آن بقلم ښاغلی عبدالحی خان حبیبی .

۱۳:- آغاز تحقیقات راجع به تحریر کتاب تذکره نثر نگاران پښتو ونگارش مباحث

اولیهٔ آن از طرف ښاغلی قیام‌الدین خان خادم وصدیق‌الله خان رشتین .

۱۴ :- نشر مجلهٔ کابل ازطرف شعبهٔ صحافت تحت‌مدیریت ښاغلی محمدقدیر خان تره کی

۱۵ :- « سالنامهٔ » » » » » » » » » »

۱۶ :- ترجمه‌وتحشیهٔ کتاب‌روش‌های ادبی وبدیعی معاصر ترجمه‌وتحریر ښاغلی « «

۱۷ :- جمع آوری لغات پښتو علاوه برده هزار لغت جیبی - برای قاموس بزرگ پښتو

۱۸ :- ادارهٔ تنظیم کورسهای زبان پښتو از طرف شعبهٔ تنظیم کورسها ، و تقرر معلمین وتفتیش‌های مسلسل کورسها ، ورفع نواقص تعلیمی واداری کورسها ، ومکاتبات بادوائر راجع به اصلاح کورسها ذریعهٔ (۵۰۰) مکتوب ، وتعقیبات لازمهٔ حاضری کورسها ، تفتیش (۸۳) کورس ، وتقرر معلمین به (۴۷) کورس مرکز (این‌اجراآت از قوس تاآخر دلو است)

۱۹ :- اصلاحات وکنترول مقالات پښتوی رادیو ومدیریت عمومی نشریات وجراید در حدود (۲۵۰) مقاله ونگارش مقالات مهمهٔ اقتصادی واجتماعی .

۲۰ :- به خواهش دوائر ترجمه اسماء واعلام بزبان پښتو ونامگذاریهای جدید پښتو .

۲۱ :- نگارش تاریخچه سبکهای اشعار زبان‌پښتو بزبان‌پارسی - بقلم ښاغلی عبدالحی خان حبیبی

۲۲ :- ترجمهٔ کتاب (حیاة‌قومیه) عربی از طرف ښاغلی اورادالدین خان منتظم کورسها.

۲۳ :- کتاب (آداب جوانان) عربی ترجمهٔ ښاغلی صدیق‌الله خان رشتین .

از عناوین کتب فوق میتوان حدس زد که کتب مذکور درین دورهٔ انتقال یعنی دورهٔ که‌خوش‌بختانه زبان فارسی‌را ترك وبه‌زبان پښتو منتقل می‌شویم چقدرمفید وبرای این‌مأمول‌عالی وبزرگ ما دارای چه تاثیراتی خواهد بود ؟ بهر حال زحمت فضلای پښتو قابل قدر است .

امور فوائدعامه : (۱)

وزارت فوائد درعمران وآبادانی مملکت وظیفهٔ بزرگی‌داردوازخوش قسمتی های وزارت معزی‌الیها درین‌چند سال‌اخیر چنانچه لازم‌است‌صرف‌همت وجدیت‌نموده تااندازهٔ زیادی آمال وآرزو های دولت راکه در عمران وآبادی مملکت دارد بر آورده است چنانچه مصداق این ادعای ما احداث بندها، انهار ،سرك‌هاوسائر آبادی هائی‌است که‌درین‌چندسال‌اخیر درمملکت رو نما شده‌وجرائد ، روزنامه‌ها وسائر منابع خبر رسانی‌وقتاً فوقتاً ازان‌ها اطلاع میدهند .

امسال هم‌وزارت‌موصوفه دامنهٔ‌جدیت ومساعی‌خودرادروظائف موظفهٔ‌خویش ازدست نداده ومصدر کار های بزرگی‌دراحداث بندوانهار ، معابر وعمران وآبادی مملکت‌شده است که ازهر حیث‌قابل قدرمیباشدواینك‌شمهٔ ازاجراآت آن‌وزارت‌راتاحدیکه‌بدست آورده‌ایم درذیل مینویسیم :

مدیریت عمومی بندوانهار :

الف : مراتب مقدماتی راجع به‌استخدام انجنیر وخریداری برای وزارت فوائد عامه .

(۱) چون‌معلومات راجع به‌امور وزارت فوائدعامه مؤخرتر بمارسید لذابنابر درنظر داشتن سرعت کارامور فوائدعامه ازرون خود عقب‌ترافتاد . (اداره)

جون سنجیدن شرائط مقدماتی کارها ومعلوم نمودن پهلوی اقتصاد و صرفه، ذریعه انجنیر واسباب انجنیری صورت می‌گیرد، وبدون سنجش ودقت اقدام به کارهای بزرگ سبب خسارات بزرگ میشود .

لذاء وزارت فوائد عامه ازابتدای سال ۱۳۱۹ درصدد تهیه وتکمیل انجنیرها وخریداری سامان برآمد، واساس هائی راکه برای استخدام صحیح انجنیران وخریداری سامان لازم بود وضع نموده وزیر اجراء گرفت قرارذیل است .

۱:- صورت ترتیب قراردادیکه باانجنیران اجراء شده وروابط مستخدم ومستخدم راتعریف وحقوق طرفین رانشان می‌دهد .

۲:- ترتیب کوالیفکش انجنیران کهاندازه لیاقت واهلیت انجنیر را واضح نموده وکارهایکه ازایشان مطلوب است بیان می‌کند .

۳:- ترتیب لست ادوات ماشینی و دستی تمام شعبات عمرانی وزارت فوائد عامه نظر به احتیاج کارهایکه اجرای شان مدنظر بوده است .

٤:- صدور متحدالمال بنمایندههای افغانی درخارج، وکمپانی‌های معروف دنیا، وموسسات فنی وتخنیکی، برای استخدام انجنیر وخرید سامان ودعوت کمپانی های تجارتی برای کار وعمل درافغانستان بحسب شرایط مرتبه .

ب : تهیهٔ وسایل پیشرفت کارهای نیم کاره وکارهای جدید عمرانی .
مدیریت عمومی بند وانهار برای پیشرفت کار های نیم کارهٔ بند وانهار، سعی نموده، تاحتی‌الامکان تمام وسایل کار موجود شود، وازطرف دیگر وقتاً فوقتاً اجراء امور عمرانی آن‌راتعقیب نموده‌تابمقتضای فن‌اقدامات شده باشد، نتایج کارهای مذکور حسب آتی است .

الف : بندها :

مربوط ولایت کابل :

۱:- بند قرغه مقدار کار انجام شدهٔ امسال (خام کاری) ۲۳۵۰۰ مترمکعب
۲:- بندسراج « « « (پخته کاری وکانگریت) ۳۸۰۰ « «
۳:- بندخروار « « « (پخته کاری) ۶۰۰۰ « «

ب : انهار :

نهرهای قندهار .

۱:- نهرسراج : پلان وپروژه ساختن های که ترمیم طلب است .
۲:- نهرمرغه : تمام امور پروژه وی واقدام بکار .
۳:- « پاتو بعدازمطالعه ترتیب پروژه آن زیر کار است .

۲ :- نهر های مربوط قطغن :

۱:- نهر اجمیر بغلان وجریان دادن کار های موقتی الی سلام خیل وتمام نمودن پیمایش

بین فابریکهٔ بغلان الی سلام خیل .

۲:- نهر قندوز بعداز مطالعه به نتیجه رسید که از پلجعه مرمت کاری حصه های نهر کرده شود .

۳ :- حکومتی اعلی مشرقی :

۱:- نهر سراج - پیمایش تخنیکی ونقشهٔ نهر موجوده همراه برق های آن ذریعهٔ یك هیئت فنی عملی شده است .

ج :- تشکیلات :

۱:- درانهار قندهار به نسبت اهمیت کارهای فنی واداری آن یك مدیریت لازم دیده شد ، تشکیل مذکور اخیرا منظور ودررأس آن ص ، عبدالغنی خان مدیر مامورین وزارت تعین وبرای نگرانی کارهای فنی واداری انهار قندهار ع ، محمد کبیر خان مدیر عمومی بند وانهار مقرر وباهدایات لازمه اعزام شدند .

۲ :- نهر اجمیر بغلان :

همچنان برای پیشرفت وسرعت کارهای نهر که از نقطهٔ نظر زراعتی بغلان نهر مذکور اهمیت زیادی داشت ع ، سید وحدتشاه خان انجنیر تعین وباهدایات لازمه اعزام شد .

د :- متفرقات امور پروژه وی ومطالعه وی درسال ۱۳۱۹ :

۱:- به اتمام رسانیدن پروژه وشروع کردن ساحه برای ساختمان های مدافعه وی سیل آب درپل خمری .

۲:- فرستادن یك هیئت فنی برای سنجیدن پروژه مناطق ملیرهائی پلخمری - از نقطهٔ نظر فن ، وتکمیل پروژهٔ مذکور وسپردن آن بوزارت صحیه .

۳:- ساختن نقشهٔ ابشار های قصر پغمان .

٤:- ترتیب نقشهٔ دور کردن آب های خراب ازچاهای علی آباد وتسلیم دادن نقشهٔ مذکور بوزارت صحیهٔ .

٥:- مطالعهٔ دریای قندوز از نقطهٔ نظر آبیاری ولایت مزارشریف ذریعهٔ ، هیئت ، وتحقیق امکان کشیدن جوی ازدریای قندوز بولایت مزارشریف مطابق نظریهٔ هیئت مذکور .

ه :- ترتیبات مقدمات کارهای ۱۳۲۰ :

۱:- چون مقصد وزارت فوایدعامه درین شعبه به سال ۱۳۲۰ پیشرفت پلان های عمرانی است لهذا ، پروژهٔ کارهای مذکور را برای سال ۱۳۲۰ حسب ذیل ترتیب داده :

۱:- ترتیب لست ماشین های بندها وانهار .

۲:- « « مصالح داخلی بندها .

۳:- « بودجهٔ مصارفاتی بندها وانهار .

٤:- اقدامات مزید برای استخدام انجنیر وخریداری سامان .

مدیریت پیمایشی :

لستهٔ مرتبهٔ نقشه ها یکه مدیریت پیمایشی بوسیلهٔ مهندسین مربوطهٔ خود از ابتدای هذا سنه تا کنون ترتیب وبدوایر مطلوبه اش سپرده است :

تفصیلات	اسکیل و نمبر نقشه		شروع	ختم
	نمبر	اسکیل		
نقشهٔ اراضی گمرك قلعه محمود خان	« ٥	١متر-٥٠٠٠متر	١٤حوت١٣١٨	١٩ثور ١٣١٩
« پارك های اراضی ریش خور «	« ١٣	١متر-١٠٠٠ «	« «	« « ٢١
« « چمن حضوری واطراف آن	« ٣	« ١-٢٠٠٠	.	.
« « تپه مرنجان	« ٤	« ١-١٠٠٠	.	.
« « علی آباد	« ١١	« ١-٥٠٠٠	١٠حمل١٣١٩	« ١٦ سنبله
« « پل میدان	« ١٠	« ١-٥٠٠٠	« ١١ ثور	« « ٣١
« « پل شیخ آباد	« ١٢	« ١-٥٠٠٠	« «	« «
« « دامنه کوه خواجه رواش	« ٨	« ١-٥٠٠٠	« ٢٠جوزا	« ٢٢سرطان
« « پل کنك غزنی	« ٦	« ١-٥٠٠٠	« ٤ سرطان	« « ١٣
« « ٩ برجهٔ غزنی	« ٧	« ١-٥٠٠٠	« «	« ٣٠ سنبله
« « پل کشك غزنی	« ٩	« ١-٥٠٠٠	« « ١٦	« ١٨سرطان
« « شهر غزنی	« ١٤	« ١-٥٠٠٠	« ٢١ اسد	« ١٣میزان
« « تپه بلند یغمان	« ١٥	« ١-١٠٠٠	« ٢٨ سنبله	« ٧ عقرب
« « سرك ارگ شاهی حد مینار استقلال	« ١٦	« ١-٤٠٠	« ٢٣میزان	« « «
« « میدان طیارهٔ گردیز	« ١٨	« ١-٢٥٠٠	« ٢٨عقرب	« ١ قوس
« « فابریکه بوت دوزی	« ١٧	« ١-٢٥٠	.	« ٢٥ عقرب
« « زمین عقب قهوه خانه چمن	« ١٨	« ١-٥٠٠	.	« ١١حوت
« سردی تنگ غارو	.	.	.	.
« اراضی کوتل شبر	.	.	.	.
« « ایش پشته	« ١	« ١-٢٥٠	برج میزان١٣١٨	« ٢٦ جدی
« « بند قرغه	« ٢	« ١-٢٠٠٠	.	.
« « گمرك قلعه محمود خان	.	.	.	.
« « پارکهای اراضی ریش خور	.	.	.	.

مجلس شورای ملی

درسنه ۱۳۱۹ شورای ملی برعلاوهٔ امور سائرهٔ اداری خود موفق به مذاکره و تصویب اصولنامه های ذیل شده است :

۱ : ـ تدقیق وتصویب موازنهٔ بودجه ۱۳۱۹ مملکتی .
۲ : ـ « « چلندنوتهای دافغانستان بانك
۳ : ـ « « لایحه اصولنامهٔ رادیو
۴ : ـ « « لایحه اصولنامهٔ تشویق صنایع
۵ : ـ « « ضمیمه اصولنامهٔ محصولات بلدیه راجع به تبدیل اصل ۲۳ آن
۶ : ـ « « معاهده مودت بین حکومت افغانستان وسوید
۷ : ـ « « قرارداد تلگرافی « « « وجاپان

مجلس اعیان :

ریاست اعیان درسنه ۱۳۱۹ لوائح واصولنامه های ذیل را تصویب نموده است :

۱ : ـ معاهده مودت بین حکومت شاهی افغانستان وحکومت شاهی هولاند
۲ : ـ « « « « « « « وسوید
۳ : ـ لایحه اصولنامهٔ رادیو
۴ : ـ « « تشویق صنایع
۵ : ـ قرارداد رادیو تلگرافی و رادیو تیلفونی بین افغانستان وجاپان

امور دارالتحریر شاهی

دارالتحریر شاهی که بمثل اوامر وهدایات ومبلغ اراده های حضور مبارک اعلیحضرت همایونی (محمدظاهر شاه افغان) پادشاه جوان ومعارف پرورو ملت خواه افغانستان است برعلاوهٔ امور اداری خود در هذالسنه درحدود وظائف موظفهٔ خویش مصدر اجراآت خوبی شده است که اینك از ان جمله یك فهرست نشان هائی را که برحسب معتادهر ساله از حضور مبارك شاهانه به خدمت گاران جدی وصادق مملکت اعطامی شود برای درج بما فرستاده اند .

ماعین فهرست را باعتبار تاریخ اعطای نشان هادرذیل درج میکنیم :

بموجب اعتبار نامهٔ نمبر ۱۱۷ مورخهٔ ٤ ثور ۱۳۱۹ نشان درجه اول معارف برای و، ج گل احمد خان نائب الحکومهٔ مزارشریف نسبت به خدمات اودرامور معارف ولایت مزبور .

بموجب اعتبار نامهٔ نمبر ۳۰۷ مورخهٔ ۲٦ جوزا ۱۳۱۹ نشان خدمت برای حمیت مند

ذکریا خان غندمشر مدیر کورسهای وزارتحربیه نسبت به‌خدمات او که بمشاهده رسیده .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۶۱ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای ش ، محمدحسن‌خان کندکمشر فرقه شاهی نسبت به‌خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۶۲ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان‌خدمت برای ش ، عبدالغفورخان کندکمشر فرقه شاهی نسبت به‌خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۶۳ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان‌خدمت برای غ ، سیدنجف‌خان تولیمشر فرقه شاهی نسبت به‌خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳٦٤ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای غ ، محمدمحسن‌خان تولیمشر فرقه‌شاهی نسبت به‌خدمات ومساعی مشار الیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳٦٥ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای غ ، میرحسن خان تولیمشر فرقه شاهی نسبت به‌خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳٦٦ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای غ ، کندل‌خان تولیمشر فرقه‌شاهی نسبت به‌خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳٦۷ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان‌خدمت برای غ ، محمداسماعیل‌خان تولیمشر فرقه شاهی نسبت به خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳٦۸ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان‌خدمت برای غ، حاجی‌عین‌الدینخان تولیمشر فرقه شاهی نسبت به‌خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳٦۹ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان‌خدمت برای غ ، پسندشاه خان تولیمشر علم بردار فرقه شاهی نسبت به‌خدمات ومساعی مشار الیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۷۰ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان‌خدمت برای غ ، مهرالله خان تولیمشر علم بردار فرقه شاهی نسبت به‌خدمات ومساعی مشار الیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۷۱ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان‌خدمت برای ب ، غلام‌حسن‌خان بلوکمشر فرقه‌شاهی نسبت به‌خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجت اعتبارنامهٔ نمبر ۳۷۲ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای ب ، محمدیعقوبخان بلوکمشر فرقه‌شاهی نسبت به‌خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۷۳ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان‌خدمت برای ب ، عزیزاحمدخان بلوکمشر فرقه‌شاهی نسبت به‌خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۷٤ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای ب ، محمدعلی خان بلوکمشر فرقه‌شاهی نسبت به‌خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۷۵ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای ب ، محمداسحق خان بلوکمشر فرقه شاهی نسبت به خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۷۶ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای ب ، میردلاورشاه خان بلوکمشر فرقه شاهی نسبت به خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۷۷ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای ب ، خواجه عبدالغیاث خان بلوکمشر فرقه شاهی نسبت به خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۷۸ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای ب ، عبدالغفورخان بلوکمشر فرقه شاهی نسبت به خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۷۹ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای ب ، نورمحمدخان بلوکمشر فرقه شاهی نسبت به خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۸۰ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای ب ، عبدالله خان بلوکمشر فرقه شاهی نسبت به خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۸۱ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای ب ، سیدمحمدخان بلوکمشر فرقه شاهی نسبت به خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۸۲ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای ب ، محمدعلم خان بلوکمشر فرقه شاهی نسبت به خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۸۳ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای ب ، حاجی محمدخان بلوکمشر فرقه شاهی نسبت به خدمات ومساعی مشارالیه .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۸٤ مورخهٔ ٤ سرطان ۱۳۱۹ نشان خدمت برای ب ، محمدیوسف خان بلوکمشر

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۲۳/٤۳۵ سرطان نشان ستوردرجه دوم برای ع،ص غلام حیدرخان رئیس گمرک کابل نسبت بخدمات اودر احاطهٔ وظائفش .

بموجب اعتبار نامهٔ نمبر ۲۳/٤۳۶ سرطان نشان ستورسوم برای ع،ص خواجه تاج الدینخان رئیس گمرک مزار شریف نسبت بخدمات اودر احاطهٔ وظائفش .

بموجب اعتبار نامهٔ نمبر ۳۱/۸۶۶ اسد نشان ستوردرجه اول معارف برای ع،ص عبدالاحمد خان معین وزارت معارف نسبت بخدمات اودرپیشبرد امورمعارف .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۱/۸۶۷ اسد نشان ستوردرجه اول معارف به ع،ص سیدمحمدفاروق خان رئیس تفتیش وزارت معارف نسبت بخدمات اودر پیشبرد امور معارف .

بموجب اعتبار نامهٔ نمبر ۳۱/۸۶۸ اسد نشان ستور درجه دوم معارف برای ع،ص عبدالرحیم خان رئیس مکاتب استقلال ونجات نسبت بخدمات او درپیشبرد امورمعارف .

بموجب اعتبار نامهٔ نمبر ۳۱/۸۶۹ اسد نشان ستور درجه سوم معارف برای ص، غلام جیلانی خان مدیر معارف قندهار نسبت بخدمات او در پیشبرد امور معارف .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۱/۸۷۰ اسدنشان ستوردرجه سوم معارف برای ص، عبدالسلام خان سابق مدیر معارف مزار شریف نسبت بخدمات او درپیشبرد امور معارف .

بموجب اعتبارنامهٔ نمبر ۳۱/۸۷۱ اسدنشان ستور درجه سوم معارف مادام گرته غفور برشنا نسبت بخدمات اودرامور معارف .

بموجب اعتبار نامهٔ نمبر $\frac{۴۷۵}{۲۷۵۸}$ /۲۴ سنبله نشان سردار عالی برای ع،ج واروموریاوزیر مختار جاپان درکابل اعطا گردیده .

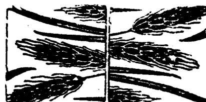
بموجب اعتبار نامهٔ نمبر ۱۵۷۸ /۱۷ قوس نشان ستوردرجه دوم برای حمیت مندبای حلمی اربوغ ارکان حرب معلم تعبیه نسبت بخدمات اودر وظیفه اش .

بموجب اعتبار نامهٔ نمبر ۱۵۷۹ /۱۷ قوس نشان ستوردرجه دوم برای حمیت مند بای برهان اوزکوك ارکان حرب معلم تاریخ وجغرافیای عسکری نسبت بخدمات اودر وظیفه اش .

بموجب اعتبار نامهٔ نمبر ۱۵۸۰ /۱۷ قوس نشان ستور درجه دوم برای حمیت مند بای حقی صوقول معلم سواری تاریخ وجغرافیای عسکری نسبت بخدمات او دروظیفه اش .

بموجب اعتبار نامهٔ نمبر ۲۸/۱۵۰۷ عقرب نشان معارف درجه سوم فورن رات اماحسن نظر بخدمات او درامور معارف .

بموجب اعتبار نامهٔ نمبر ۲۲/۱۹۹۸ جدی نشان المرعالی برای ع،ج عبدالمجید خان وزیر اقتصاد ملی به‌تقدیر خدمات معزی الیه درامور اقتصادی وبانکی افغانستان .

بانک ملی افغان

تشکیلات اداری ونماینده گی ها

رئیس	:	ع ، ج ، ا ، ع عبدالمجید خان (وزیر اقتصادملی)
معاون شعبهٔ بانکی	:	ع ، ص غلام حیدرخان مختار زاده (کفیل ریاست بانک)
معاون شعبه تجارتی	:	ع ، ص خیرمحمدخان

ریاست تفتیش :

معاون	:	ع ، میر شمس‌الدین خان
مدیر	:	ع ، محمد موسی کاظم خان
مدیر عمومی صناعتی	:	ع ، محمد عتیق خان
مدیر مامورین	:	ص ، غلام علی خان
مدیر محاسبه وکنترول	:	ص ، محمد عمر خان
مدیر نمایندگی	:	ص ، محمد یعقوبخان

اجرا آت بانکملی افغان

سال ۱۳۱۹ بواسطهٔ شیوع وجریان جنگ اروپاء برای اقتصادیات عالم حوادث وجریانات غیر منتظره بوجود آورده ودراثر این پیش آمد ها نه تنهادول متحارب بلکه ممالک بیطرف ودور دست نیزچه از لحاظ پیدا کردن بازار برای عرضهٔ محصولات خود وچه تهیه وتورید محصولات ولوازم کارآمد زندگانی با تکانهای شدیدی معروض گردیده واکثر ممالک عالم کوشیدند که باتخاذ تدابیر وانتظامات مختلفه اوضاع خود را درقبال این جریانات متوافق بسازند.

بانکملی افغان که در تدویر امور اقتصادی وتجارتی افغانستان ازبد وتاسیس خود عهده دار رول عمده گردیده است در جریان سال ۱۳۱۹ باتمام آنچه در قوهٔ خود داشته کوشیده است که اوضاع وحالات اقتصادی کشوررا باشرایط جدیده و غیر منتظره موافق نگه داشته ودرعین زمان وظائف مهمهٔ که ازلحاظ پیشرفت امور بانکی وانبساط امور تجارتی وتکمیل پلانهای صنعتی وکنترول توازن اسعار برذمه داشته مطابق منظور وهدف عالیهٔ دولت ازپیش ببرد .

باجود آنکه حوادث ناشیه ازجریانات جنگ بساءموانع واشکال در راه پیشرفت امورعائد نموده ولی معذالک خوشبختانه بانکملی راتا اندازهٔ مهمی موفقیت دست داده است که امور

مربوطه را باحسن ترتیب ازپیش ببرد وعلی الرغم حوادث ومشکلات قدم های وسیعی بطرف هدف مقصود بردارد .

خلاصه اجراآت بانکملی رادرظرف سال ۱۳۱۹ درتحت عناوین ذیل بمطالعهٔ خوانندگان محترم تقدیم می داریم :-

۱ ـ امور بانکی :

۲ ـ امور صناعتی وزراعتی

۳ ـ امور تجارتی :

٤ ـ متفرقه :

۱ ـ امور بانکی

تدویر امور بانکی برسیستم اساسی وراسیونالیزه یکی ازهدف های مهم بانك ملی بوده ودرین راه اصول محاسبات بانك ازبدو پیدایش آن مراحل تکامل راپیموده است درسال ۱۳۱۹ اسلوب اسناد سهم بانك واصول محاسبات آن مطابق مطالعاتی که درطریق اصلاح آن معمول گردیده بود تعدیل واصلاح گردیده اشکالاتی که قبلاازپارهٔ جهات درین موردعایدبود کاملامرتفع شده است.

طرز محاسبات وارتباط مشتریان به بانك وروابط بانك مرکزی با شعبات وروابط شعبات دربین یکدیگر نسبت بسابق خیلی بهتر ومطابق مطلوب درجریان است باثر حسن معاملات واجراآتیکه بانکملی در امور مربوطه رعایت داشته است اعتبار و اعتماد مردم روز بروز بدان زیاده شده وبغرض آنکه مراجعت مشتریان ببانك سهلتر وآسانتر گردد در اواسط سال ۱۳۱۹ یك شعبهٔ دیگری بنام (شاری خانگه) که جزء شعبه نمایندگی کابل است در سرچوك کابل دایر کرده وباین ترتیب در مراجعت داد وگرفت بین بانك ومشتریان درشهر تسهیلات فراهم آمده است باثرحسن معاملات بانك توجه مردم درتودیع ودائع وباز کردن حسابات جاری نسبت بسابق زیاده شده است .

(ملاحظه شود گرافیك نمبر «۱») .

وچون مردم بفوائد سیستم معاملات شرکت ها آشنائی پیدا کرده وعملا تامین منافع نمودند درسال ۱۳۱۹ بدون آنکه ازطرف حکومت وبانکملی تشویق وحمایتی بعمل آمده باشد عدهٔ شرکت ها درکابل وهرات ومزار وقندهار افزون شده (۱) وعناصر مالی کشور بمیل ورغبت خود به تشکیل شرکت ها توجه نموده اند واین تمائل وتوجه مردم به تشکیل شرکت ها روز افزون بوده ودلیل مثبتی است که نتائج عملیات وموفقیت های شرکت ها ومؤسسات اقتصادی راثابت میسازد.

---

(۱) چنانچه تا اوآخر ۱۳۱۹ دوازده شرکت جدید بامرا منامه های شخصی در مملکت تشکیل گردیده است .

از طرف دیگر هر قدر بمراتب انکشاف وتکامل با نکملی افزود بهمان نسبت حمایت و کمك آن نسبت به تجار وموسسات اقتصادی افزون ترگردید ـ اگر خوانندگان محترم گرافیك نمبر اول راکه مربوط بحساب امانت وقرضه وحسابجاری است بدقت از نظر بگذرانند ملتفت میشوند که درسال ۱۳۱۹ میزان قرضه دادگی بانکملی نسبت بسال ۱۳۱۸ درحدود شصت (۶۰) ملیون افغانی صعود نموده وتقریبا دوچند نسبت بسابق افزون شده است .

۲ ـ امور صناعتی وزراعتی :

۱: درظرف سال ۱۳۱۹ بانکملی در راه پیشبرد پلانهای صنعتی مصادف باعوائق غیر منتظره بوده که این مشکلات کلیتاً ناشی از پیش آمد جنگ اروپا ومسدودشدن راههای تجارتی است ـ معذلك تا آنجا که مقدور بوده بانکملی کوشیده است که این مشکلات را ازجلو خود برداشته ونقشهٔ صنعتی کشور را ازپیش ببرد ـ یکی از موفقیت های مهمه که درظرف سال ۱۳۱۹ ازحیث پیشرفت صنعت نصیب کشور گردیده افتتاح اولین فابریکهٔ قند سازی بغلان است که ساختمان آن در ۲۰ ـ اسد ۱۳۱۷ ـ ازطرف شرکت قند سازی آغاز وبکمال موفقیت در ۳۰ عقرب ۱۳۱۹ افتتاح گردید درمراسم افتتاح این فابریکه ج ـ ع ـ ج ا ـ ا والاحضرت افخم صدراعظم صاحب کار کنان ومتصدیان بانکملی وشرکت قند سازی را کمال مباهات وافتخار بخشیده شخصا باجمعی ازوزراء ورجال دولت دربغلان تشریف برده وآنرا بدست مبارك خود مفتوح فرمودند امسال فابریکه موفق شده نتوانسته است که بمقدار حقیقی تولید خود برسد ـ علت اینکه استحصالات امسال با مقدار حقیقی تولید فابریکه تناسب ندارد اینست که امسال چون لبلبو بمقدارمطلوب استحصال نشده بود فابریکه فقط (۱۶) شانزده روز کار نموده است برای استحصال لبلبو وبهتری جنس وشرائط زراعت آن بصورت علمی طبق نظریه ومشاهدات متخصصین لائحهٔ جامعی ترتیب ومنظور شده وبرای تطبیق بدوائر مربوطه تحویل داده شده است ـ انتظارمیرود که با تطبیق مقررات این لائحه مقدار استحصال لبلبو زیاد وصفات وجنسیت آن بهتر شده وفابریکه موفق بتولید مقدار مطلوب شکر بگردد .

درلائحهٔ مرتبه که برای ترقی زراعت وتولید لبلبو ترتیب وتصویب گردیده مقررات مهمی پیش بینی شده دائر براینکه هردهقانی که خوبتر بزراعت پرداخته وبیشتر ازمقدار تعهدی خود لبلبو تحویل بدارد (ولوآنکه این مقدار اضافه گی یکسیر باشد) باندازهٔ (۲۰) فیصد قیمت مقدار لبلبوی تعهدی اوبصورت جایزه برایش داده میشود .

مطابق پروگرام مرتبه باید درسال ۱۳۱۹ بنای دومین کارخانهٔ قندسازی درقندوز گذاشته می شداما متأسفانه بواسطهٔ جنگ اروپا ومشکلات راهها این منظور بناچار بتعویق افتاده است .

قوهٔ تولید فابریکه درظرف ۲۴ ساعت درحدود شش صدتن لبلبو تخمین شده یعنی کارخانه

درمدت مذکور شش صدتن لبلبو را مستهلك وبشکر تحویل مینماید .

بنای فابریکهٔ قندسازی بغلان چنانچه درجای دیگر اشاره شده (از ۲۰) اسد ۱۳۱۷ شروع ودر ۳۰ عقرب ۱۳۱۹ ختم گردیده ودرساختمان فابریکهٔ مذکور بطوراوسط درهرروز هزارنفر عمله و نودنفر گلکار وشصت نفرنجار کارنموده قیمت ماشین پنج ملیون ودوصد هزار افغانی وکرایهٔ آن سه صدوپنجاه هزارافغانی حساب شده است درساختمان عمارت فابریکه تقریبا هشت ملیون افغانی صرف شده است .

۲:- درجزء امورمهمه که درقسمت کار های صنعتی در دست اجرا ست فابریکهٔ نساجی پلخمری میباشد باوجود مشکلات عایده شرکت نساجی به کمك ومعاونت بانك ملی کار های ساختمانی را درظرف سال ۱۳۱۹ - تعقیب نموده وقسمت اول اموراین فابریکه را از حالا باید خاتمه یافته حساب کرد - اگرمحاربه آغاز نمی شدمطابق به پروگرام مرتبه حصهٔ دوم و سوم کار فابریکه نیزشروع میگردید بهرحال قسمت اول ساختما نهای این فابریکهٔ بزرگ وعصری در ۱۳۲۰ تمام شده ومورد استعمال واستفاده قرار خواهد یافت .

در حوالی بابرجهت تعلیم وتربیهٔ عمله برای فابریکه های نساجی کشور ساختمان یك فابریکه نساجی که شامل هفت صد (۷۰۰) دستگاه میباشد تحت ساختمانی بوده در ظرف سال ۱۳۱۹ ساختمان بعضی عمارات آن تکمیل شده است.

۳:- به تعقیب نظریات عالیهٔ دولتکه متوجه ملی ساختن صنایع در افغانستان است در ۱۳۱۹ شرکت نساجی پلخمری فابریکهٔ نختابی جبل السراج رانیز از دولت خریداری نموده وکنون فابریکهٔ مذکور به سیستم تشبث تجارتی اداره میشود .

٤:- ازطرف شرکت اتحادیهٔ شمالی (پنبه) دربساء نقاط قطغن چون قندوز وتالقان و حضرت امام وقلعهٔ زال وغیره فابریکات ودستگاه های متعددی برای حلاجی وپرس وتیل کشی وصابون سازی وغیره نصب وبکار افتاده ودربعضی محالات چون قندز وتالقان دستگاه های کوچك برق آبی بکار انداخته شده است چون ازعملیات سال ۱۳۱۹ شرکت مذکور درین قسمت اطلاع جامعی بدست نیست فقط احصائیهٔ نصب ماشین های مختلفه را که در سال ۱۳۱۷ و ۱۳۱۸ بواسطهٔ آن بعمل آمده درجدول نمبر (۳) بمطالعهٔ خوانندگان تقدیم میداریم .

۵ :- با تکملی از لحاظ اهمیت و مصرفیکه پنبه و لبلبو در صنایع نو ایجاد کشور دارد و یك قلم مهم را در صادرات وطن تشکیل میدهد توجه کاملی بدان مبذول و این توجه مخصوصا بدو قسمت معطوف است یکی بهتری جنس پنبه و اصلاح نوع وتخم آن که هر سال بانتخاب و تجدید تخم و توزیع مجانی آن از طرف شرکت شمالی پرداخته شده و دیگر بهبود احوال دهاقین و زارعین که به تهیه و تولید آن میپردازند

باساس همین منظور شرکت پنبه بهدایت بانك ملی قیمت خرید پنبه راسال بسال ترقی داده است چنانچه در سال ۱۳۱۷ نسبت بسال ۱۳۱۶ شانزده ونیم فیصد و در ۱۳۱۸ هشت فیصد قیمت ترقی یافته ودر بهار سال ۱۳۱۹ مجدداً هشت ونیم فیصد در قیمت تزئید بعمل آمده و مجموع تزئید قیمت از ۱۳۱۶ الی ۱۳۱۹ سی وسه فیصد میگردد درسال ۱۳۱۹ قیمت پنبه قرارذیل تعین شده است .

۱:- چین اول و دوم از ابتدای فصل الی اخیر عقرب ۳/۶۵ افغانی
۲:- چین سوم از اول قوس الی اخیر برج مذکور « ۴/۷۵
۳:- بعد از اخیر قوس الی اخیر سال « ۲/۵۰

چنانچه در قسمت دیگر اشاره کردیم برای بهبودی زراعت لبلبو نیز لایحهٔ جامعی وضع و بدست اجرا سپرده شده مطابق این لایحه اگر دهاقین لست متعهدهٔ خود راپوره تحویل نمایند بیست فیصد اضافه بر قیمت بآنها اعطاء شده و اگر از بست مقرره بیشتر برسانند (اگر چه این زیادی یك سیر باشد) آنوقت مستحق اخذ بیست فیصد دیگر قیمت بصورت اضافی میشوند که باین ترتیب چهل فیصد اضافه از قیمت مقرره دریافت میدارند . گویا باین ترتیب از هر حیث وسائل ترقی زراعت لبلبو فراهم آمده وانتظارمیرود که در سالهای آینده نتائج مثبتی از آن بدست آید .

۳ــ امور تجارتی :

ادامهٔ جنگ اروپا در ظرف سال ۱۳۱۹ ازحیث بندش راه ها مشکلات غیر منتظره را در پیشرفت وانکشاف امورتجارتی عائق ساخته و بانك ملی کوشیده آمده است که آن قسمت مواد را که تجارت آن بانحصار شرکت هابوده از تحمل صدمات وارده محفوظ دارد . بدین مقصد سلسلهٔ اعتباراتی را که بطور قرضه باعتبار مال التجارهٔ صادراتی چون قره قلی به تجار صادراتی در سال قبل داده بود بردوام داشته و باثراین کمك تجار موفقیت پیدا کردند که با درنظر گرفتن تقاضای بازار بعرضهٔ محصولات بپردازند خلاصه اقداماتی را که از طرف بانك درامور تجارتی درسال ۱۳۱۹ بعمل آمده بشرح ذیل ازنظر میگذرانیم .

۱:- توسعهٔ زراعت پنبه که باساس یك پروژهٔ مثبت واساسی ازچند سال شروع شده بوددردوسال اخیر نتیجهٔ مثبت ومفید داده چنانچه درظرف ۱۳۱۸ مقدار مجموعی استحصالات پنبهٔ افغانی در حدودده هزارتن تخمین گردیده ویك قلم کاملا جدید ومهمی دراقلام مواد صادراتی افغانستان بوجودآمده بانکملی باوجود مشکلات حمل ونقل وموانع جنگ اقدامات موثری درعرضهٔاین محصول تازه ببازار های مختلفه نموده چنانچه درظرف سال مذکوربانك موفق شدکه تنها (۱۰) ده هزار تن پنبهٔ شرکت شمالی رابحکومت هند بفروش رساند وبابعضی ممالك دیگرنیز این معامله

معمول گردیده ومخرج مهمی را درصادرات مملکت پیداء نموده است .

۲:- در(۲۱) اسد۱۳۱۹ بین بانکملی وموسسهٔ سوء افغان ترك روسیه قرار داده تجارتی بامضاء رسیده مطابق این قرار داد بانکملی متعهدشده است که توسط شرکت‌های انفرادی به‌مقادیری که درقرار داد تصریح شده پشم - تریاك - قره‌قلی - کنجد - پنبه بروسیه تحویل ودر مقابل ازطرف روسیه ده‌قلم سامان که دران جمله مخصوصاقند وشکر - نفت‌باب - رخت‌وغیره مهم‌است بافغانستان وارد شود .

۳:- درظرف‌سال۱۳۱۹ بانکملی درطی‌تلاش وتجسس خرد جهة پیدا کردن بازار برای عرضهٔ مواد پیداء وارداخلی افغانستان موفق شده‌است که یك‌مقدار تریاك افغانی رانیزدربعضی بازار های خارجه چون‌سیام وغیره عرضه داشته ومقداری بفروش رساند .

٤:- ازموفقیت های دیگر بانکملی درظرف سال ۱۳۱۹ اینست که نمایندگی آن بنام‌افغان امریکن تریدنگ کارپوریشن انستیتو - درنیو یارك قائم وتثبیت یافته وبواسطهٔ آن بانکملی موقع یافته که جهة معرفی مال التجارهٔ افغانی چون قره قلی وغیره اقدام نماید و بدین ترتیب بازار پوست افغانی ازلندن به نیویارك منتقل شده - مخصوصا ترتیب گرفته شده که پوستهای افغانی بدالرکه فعلا محکمترین اسعار محسوب میشود به‌فروش رود .

٥:- بتعقیب سلسلهٔ اصلاحات تجارتی کشور در اواخر سال ع ، ص خیرمحمد خان معاون تجارتی بانکملی بسمت هرات عزیمت نمودند تاباارباب موسسات اقتصادی وتجار قراری راجع باصلاحات اوضاع تجارتی بسمت مذکور بدهند .

درپایان این‌قسمت تذکرداده میشود که خوشبختانه بازار مواد خام‌که دراوائل سال ۱۳۱۸ دچار کساد شده بود درسال ۱۳۱۹ روبه بهبود رفته وباوصف مشکلات راه‌ها بانکملی ازین وضع استفاده نموده و در وقت مناسب به عرضهٔ مواد پرداخته است ورو یهمرفته میتوان گفت که‌سال ۱۳۱۹ باوجود مشکلات وارده اوضاع تجارتی افغانستان مترقی‌واطمینان بخش‌بوده است

٤ - متفرقه :

درظرف سال ۱۳۱۹ خوشبختانه باثر هدایت ورهبری وحمایت حکومت مصلح ما بانکملی تااندازهٔ مهمی توانسته است که بمقاصد اجتماعی وملی خدمات و کمك‌های قابل تقدیری عرضه دارد خلاصه اقدامات بانکملی درین‌قسمت قرارذیل است :

۱ - موسسهٔ خیریه :

درسال ۱۳۱۹ بانکملی به‌پیشنهاد ع - ج - ا - ع وزیر صاحب اقتصاد ملی ورئیس بانکملی و تصویب هیئت مدیرهٔ خود ترتیب گرفت که‌یك موسسه خیریه تاسیس نماید برای این موسسه

ازطرف بانك وموسسین آن فعلایکصد وهفتادلك (۱۷۰) افغانی اعانه داده میشود وبالفعل درنظر است که یك دارالمساکین ویك دارالایتام ویك شفاخانه ویك مکتب ملی (کهمقدمهٔ تاسیس دارالفنون ملی میباشد) تاسیس نماید موسسهٔ مذکور سرمایهٔ خودرا درشرکتها بکار انداخته و از عایدات آن مصارف لازمه این مؤسسات رافراهم مینماید. مقدمات انجام این کارفراهم والبته درسالهای بعد مطابق مطلوب عملی خواهد شد از سرمایهٔ این موسسهٔ خیریه برای تمام موسسات خیریهٔ مملکت کمك ومعاونت بعمل خواهد آمد - درمجمع عمومی سالانه بانکملی کهدرسال ۱۳۱۹ منعقد گردیده بود هیئت مدیرهٔ بانکملی تعهد نمودند که مبالغی بشرحذیل از دارائی شخصی خود ها بدین موسسه تحویل بدارند بدین ترتیب که سرازسال ۱۳۱۹ هرسال دهلك افغانی تادیه نموده ومیزان تعهد خودرا پوره وتکمیل نمایند. تعهدات هیئت مدیره بانك قرار ذیل است .

۱:- ع-ج عبدالمجیدخان رئیس بانکملی (وزیر اقتصادملی)	۵۰۰۰۰۰۰	افغانی
۲:- ع-ص غلام حیدرخان مختارزاده معاون بانکملی	۵۲۰۰۰۰	»
۳:- ع - محمدعمرخان نمایندهٔ بانك درامریکا	۳۱۰۰۰۰	»
٤:- ع - حاجی عبدالخالق خان	۷۹۰۰۰۰	»
۵:- ع - سید عظیم خان وسید نعیم خان	۱٦۰۰۰۰	»
٦:- ع - سید کریم خان	۱٦۰۰۰۰	»
۷:- خیرمحمد خان معاون تجارتی	٦۰۰۰۰	»

در مجمع عمومی سالیانهٔ ۱۳۱۹ مجلس سهمداران بانکملی همازرویهٔ هیئتمدیره پیروی کرده وقرار دادند که یك کرور (ده ملیون) افغانی از سرجمع مفاد بانك بمدت هفت سال وضع شده وبموسسهٔ خیریه تادیه شود .

۲ - شرکت ها :

تحریك اعطای اعانه وتقویهٔ مزیدبنیهٔ مالی موسسهٔ خیریه بانك در شرکت های وطنی نیزتاثیر نموده وشرکتهای ذیلتعهد نمودهاند که از ۱۳۱۹ الی هفت سالآینده مبالغ ذیل رابصندوق خیریهٔ بانکملی تحویل دارند :

۱ - شرکت قند سازی	در هفت سال		۱،۰۵۰،۰۰۰	افغانی
۲ - « نساجی	»	»	۳۵۰،۰۰۰	»
۳ - » تریاك	»	»	۳۵۰،۰۰۰	»
٤ - « پنبه	»	»	۲،۱۰۰،۰۰۰	»
۵ - « هرات	»	»	۱،۰۵۰،۰۰۰	»

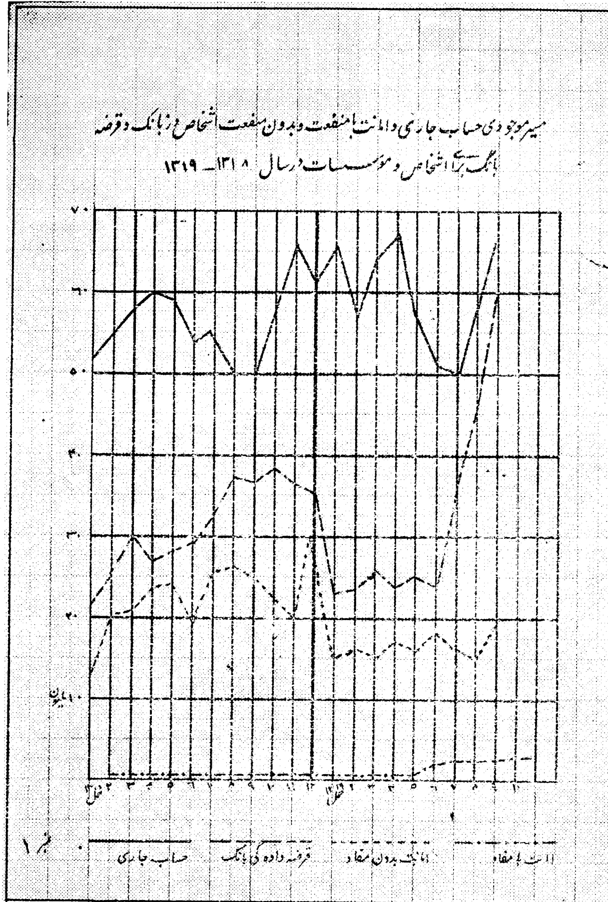
کلوپ وکتاب خانهٔ بانك :

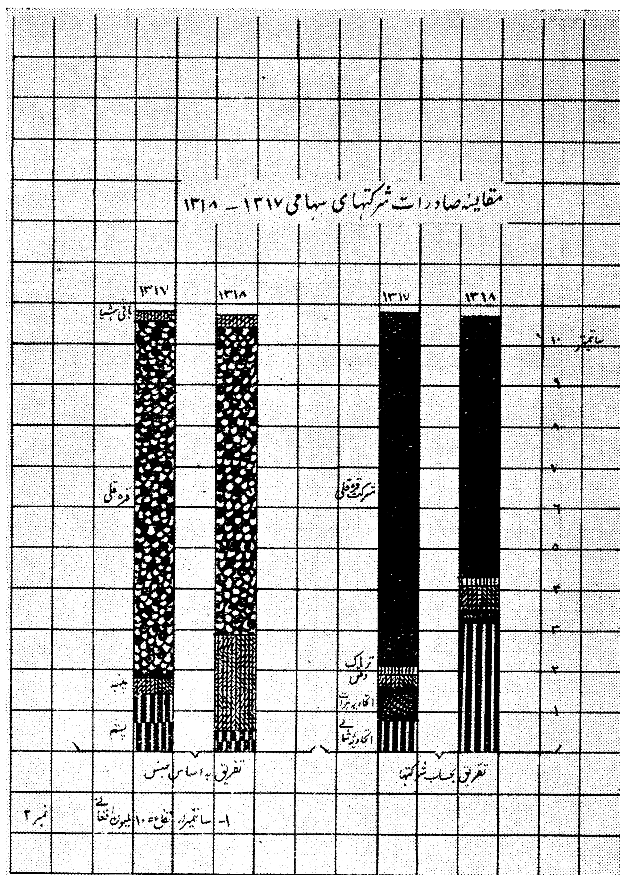
درسال ۱۳۱۹ بانك‌ملی موفق‌شده که کلوپ وکتاب خانهٔ‌برای مامورین‌خودافتتاح کند. مطابق مقررات مصوبهٔ کلوپ درماه دومرتبه ازطرف ارباب اطلاع درموضوعات اقتصادی وبانکی درحضور مامورین خطابه ایراد میشود .

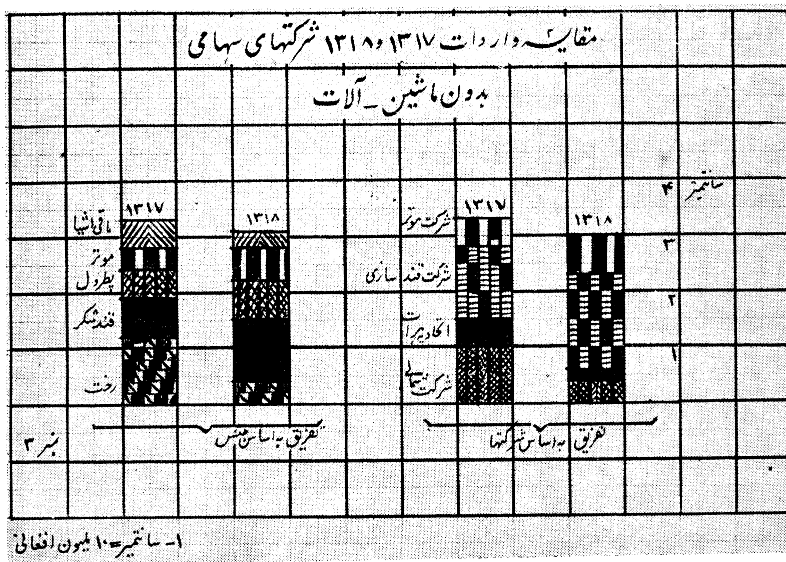
درکتاب خانهٔ بانك یك عده کتب مفیدهٔ اقتصادی وبانکی در السنهٔ مختلفه تهیه شده وبرعلاوهٔ ـ مامورین بانك باقی علاقه‌مندان نیز درداخل اجازه وشرائط مخصوصه ازان استفاده میتوانند.

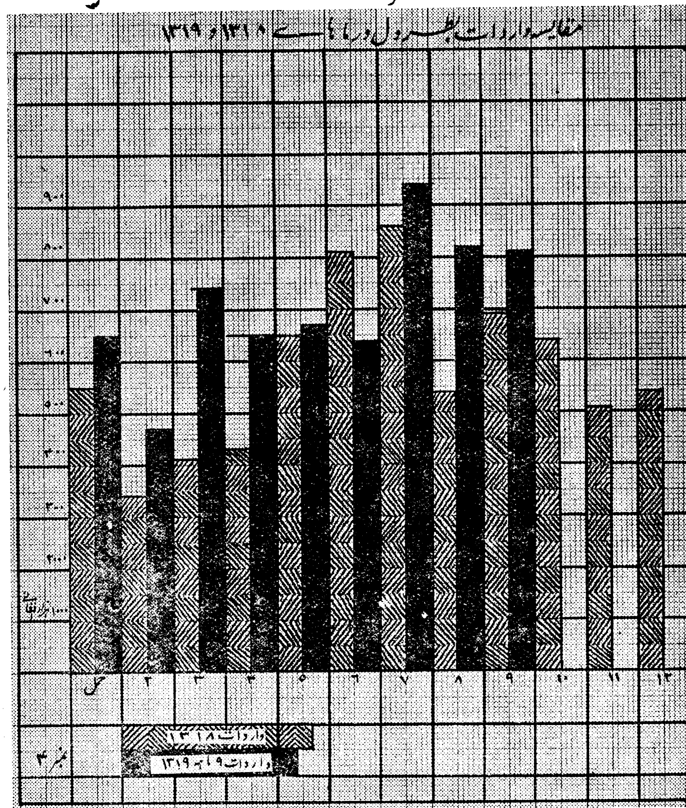
احصائیهٔ ماشین های ناحیه شرکت شمالی پنبه در سال ۱۳۱۷ـ ۱۳۱۸

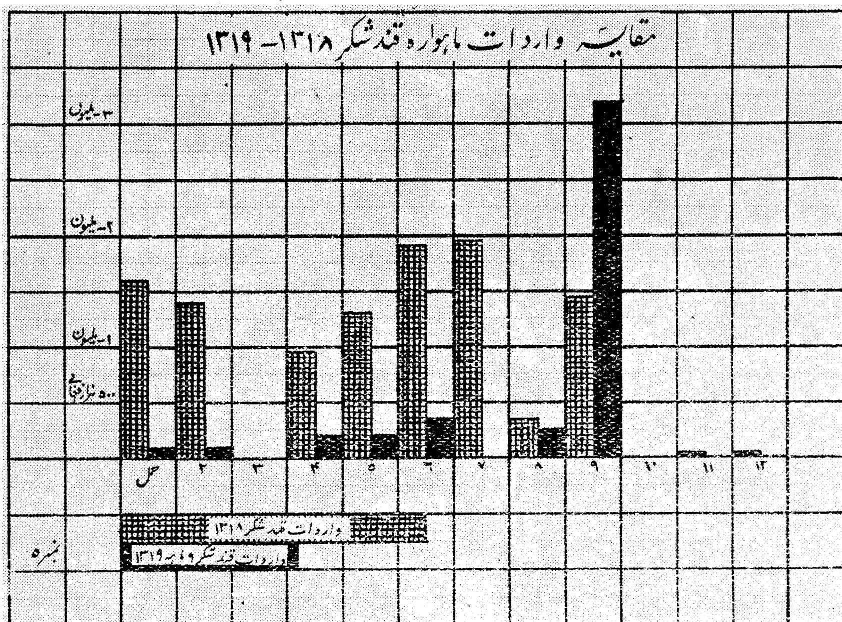
اسم محل	انواع ماشین ها								
	کیدرولیك	تیل کشی	چین روئی ابدردی	تراکتور	پریس میخانیکی	پریس دستی	نتر	داینموی برقی	جمع کل
قندز	۱ پایه	۱ پایه	۳ پایه	۳ پایه	۱ پایه				۹ پایه
امام صاحب.	۱ »		۵ »	۲ »	۱ »	۲ پایه			۱۱ »
تالقان	۱ »		۷ »	۲ »	۱ »		٤ پایه		۱۵ »
خواجه غار			۲ »	۱ »	۱ »		۲ »	۱ پایه	۷ »
مزار شریف				۲ »					۲ »
آقچه			۲ »		۱ »				۳ »
ایلمره			۲ »		۱ »		۱ »		٤ »
بغلان			۲ »	۱ »	۱ »		۱ »		۵ »
جمع	۳ »	۱ »	۲۳ »	۱۱ »	۷ »	۲ »	۸ »	۱ »	۵٦ »

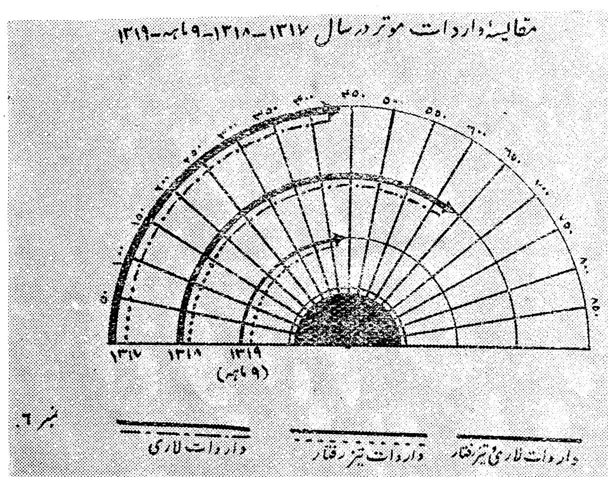

سیر موجودی حساب جاری و امانت با منفعت و بدون منفعت اشخاص نزد بانک و قرضه
بانک برای اشخاص و موسسات در سال ۱۳۱۸ ــ ۱۳۱۹
۷۰
۶۰
۵۰
۴۰
۳۰
۲۰
۱۰ ملیون
۱ حمل ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲
۱ حمل ۱۳۱۹ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰
نمبر ۱
حساب جاری
قرضه داده گی بانک
امانت بدون مفاد
امانت با مفاد

مقایسهٔ صادرات شرکتهای سهامی ۱۳۱۷ – ۱۳۱۸
۱۳۱۷
۱۳۱۸
۱۳۱۷
۱۳۱۸
باقی اشیاء
قره قلی
پنبه
پشم
شرکت قره قلی
اتحادیه هرات
اتحادیه شمالی
سانتیمتر
۱۰
۹
۸
۷
۶
۵
۴
۳
۲
۱
تفریق به اساس جنس
تفریق بحساب شرکتها
۱- سانتیمتر = ۱۰ ملیون افغانی
نمبر ۲

مقایسه واردات ۱۳۱۷ و ۱۳۱۸ شرکتهای سهامی
بدون ماشین ـ آلات
۱۳۱۷
۱۳۱۸
۱۳۱۷
۱۳۱۸
باقی اشیا
موتر
پطرول
قند شکر
رخت
شرکت موتر
شرکت قند سازی
اتحادیه برات
سانتیمتر
۴
۳
۲
۱
تفریق به اساس جنس
تفریق به اساس شرکتها
نمبر ۳
۱ـ سانتیمتر = ۱۰ ملیون افغانی

مقایسه واردات پطرول درماهاے ۱۳۱۸ و ۱۳۱۹
۹۰۰
۸۰۰
۷۰۰
۶۰۰
۵۰۰
۴۰۰
۳۰۰
۲۰۰
حمل
۲
۳
۴
۵
۶
۷
۸
۹
۱۰
۱۱
۱۲
واردات ۱۳۱۸
واردات ۱۳۱۹
نمبر ۴

مقایسه واردات ماهواره قند شکر ۱۳۱۸ـ ۱۳۱۹
۳ـ ملیون
۲ـ ملیون
۱ـ ملیون
۵۰۰ هزار
حمل
۲
۳
۴
۵
۶
۷
۸
۹
۱۰
۱۱
۱۲
واردات قند شکر ۱۳۱۸
واردات قند شکر ۹ ماهه ۱۳۱۹
نمبره

مقایسهٔ واردات موتر در سال ۱۳۱۷ـ۱۳۱۸ـ۹ ماهه ۱۳۱۹
۱۳۱۷
۱۳۱۸
۱۳۱۹
(۹ ماهه)
نمبر ۶
واردات لاری
واردات تیز رفتار
واردات لاری و تیز رفتار

فکاهیات

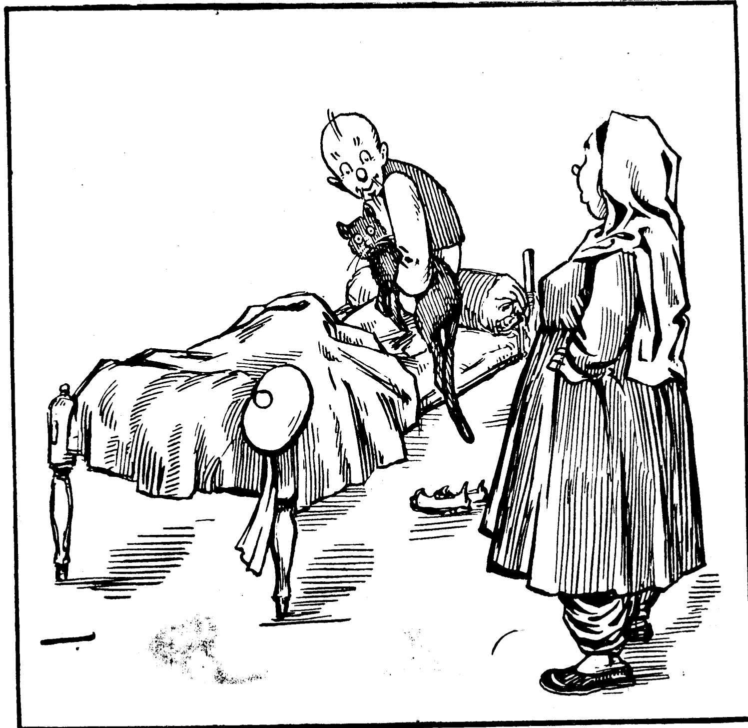
تجاربیکه بعضی دکتور ها نموده‌اند، خنده‌را درحفظ‌الصحه ذیدخل دانسته و تشویق میکنند تامردم چنددقیقه بخندند زیرا خنده تمام عضلات را بحرکت آورده یك‌قسم تمرینی برای عموم اعضای قوی وضعیف وجود انسان میباشد.

اینك ماهم‌علاوه‌برمقالات علمی، تاریخی، تربیوی، اقتصادی و... که‌درین‌سالنامه درج است خدمت قارئین‌محترم کلیشه های آتی رانیزجهت یك لحظه تفریح وساعت تیری ضمیمه نمود یم.

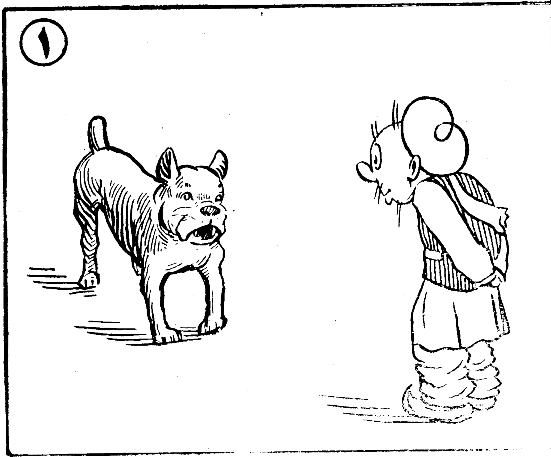
رجب خان و خانم او

خانم‌رجب‌خان : زوال شوی ای پشکه چرا کتیت‌خومیتی؟

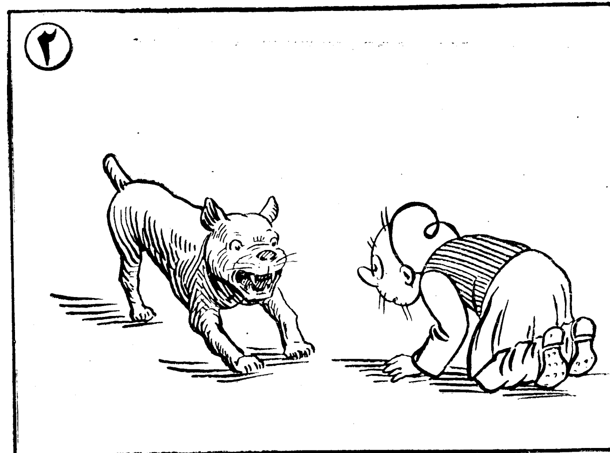
رجب خان : گپ نزن که ده ای شو ها هرشو موش ها ده خویم میآیه

بسیار زنند اس

از قواره اش معلوم میشه

که بسیار زنند باشه

خیر . . . مه یك چل یاد

دارم کلانها میگن که

بطرف سگ که تیز دیدی

میگریزه

عاقبت ....

بیچاره شاعر

سرم برید وبدستم بداد وگفت برو   زعشق‌تو به‌نکردی سزای‌تواین است
اغلباً گمان میرود که شاعر این فرد را در وصف خانم خود گفته باشد .

❀ ❀ ❀

میگویند ویتامین در پوست سیب است :

شوهر سیب را خودم خوردم مگر ویتامین هایش را برایتو گذاشتم .

سپورت رجب خان

میتوانی مثل‌من بدست‌استاده شوی ؟

اینه شکر صاحب پیزار هم‌شدم ؟

رجب خان :- پیزار بابا

فهرست مندرجات سالنامهٔ

۱۳۱۹

الف : مضامین

ب تصاویر

غلطنامهٔ سالنامهٔ

۱۳۱۹

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱٦٦	٤	قبل الا	قبل الاسلام	۱۷۹	۲	هریك	بریك
۱٦۷	۷	مینه هر هر	مینه په هر	»	۱۵	شیخ مالی	شیخ ملی
»	۱۵	یاله لتاده	یالته ستاده	۱۸۰	۱٤	اقتضای	اقتفا
۱٦۹	۱	شاهنشا هان	دشاهنشاهان	۱۸٤	٤	چوهوا	څوهوا
۱۷۰	۱٤	سلطان گوبد	سلیمان گوید	»	۱۱	نه نبوی سپېږی	نبوئېږی
۱۷۳	۱۲	خووایه	خوووایه	۱۸۵	٤	هرشاه	پرشاه
۱۷٦	۱۲	دِرداوش	در اوش	»	۱۱	په پوهغه	په پوهه
»	۱۷	ماواءالنهر	ماوراءالنهر	»	۱۲	وباسلی	وباسی

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۲	۱٤	مسال	مثال
»	۱۵	ودر منی	دردمنی
۱۸٦	۳۰	شاهنشای	شاهنشاهی
۱۹٤	۲۵	ماوراءالعاده	ماوراءالماده
۲۰۰	٤	روش است	
		ازوی	روش ازوی
۲۰۲	۲۳	بلندش را	بلندش شعر را
۲۰۵	۱۰	قرائح‌اخلاقی	قرائح خلاقی
۲۰۹	۵	سپهررا	سپر را
»	٦	افغان نمای	جهان نمای
»	۱٦	ترجیع	ترجیح
۲۱۰	۱۷	زمانخان ولدسرمست	
			بن‌خواجه‌خضر (زمانخان‌ولد
			دولت‌خان ولد
			سرمست خان
			ولد شیر خان
			بن‌خواجه‌خضر)
۲۱۲	۱۵	(۱۳۰۰ه)	(۱۲۰۰ه)
۲۱۳	۹	(معرفت	
		الافغان)	(معرفت‌الافغانی)
۲۱٤	۷	(۱۱۳۸ه)	(۱۲۳۸ه)
۲۲۰	۷	محاصر	معاصر
۲۲۲	۲۷	مهم سلك	هم سلك
۲۲٦	۱۹	ملا حیران	ملا میران
۲۲۸	۱۹	ماوراءلعاده	ماوراءالماده
»	۲۳	ورزش‌ادبی	ارزش ادبی
۲۵۳	۱۵	آباد	آباده

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۲۵۷	۲۱	خاوندی	خاوند دی
۲٦۰	٤	کړوده	کړه وده
۲۷۰	۲	کړ	کړه
۲۷۸	۱	شاغللی	شاغلی
۲۸۰	۲	دغه	هم‌دغه
۲۸۸	۲۰	خدمت	از خدمت
۳۱۵	۲۵	فیه	قافیه
۳۱٦	۸	کادی	کاد
۳۱۹	۲٤	په	پ
۳۲۳	۱۷	مطلب‌و	مطلب‌د
»	»	ژبه بلاغت	ژبه دبلاغت
»	۲۲	اینوو کینزی	اینوول کینزی
۳۲٦	۸	پیتره	پتیره
۳۲۸	۲	پریزدو	پری نه‌ږدو
۳۷۰	۱۱	خوز	غوز
»	۲۵	کوخو	کوضی
۳۷٦	۱۹	چه‌پیاز	چه دپیاز
۳۷۷	۱۰	بونهی‌نهی دی	بو نهی دی
»	۱۱	په وو	په‌او
٤٤۹	۱۵	انتظار	انظار
٤۸۷	۷	کاسو	کائو
۵٤۹	۱۵	وآن است	وآن اینست
درمقابل			
کلیشهٔ‌دوم	۱۰	میرستون	مرستون
درمقابل			
کلیشهٔ هفتم	۱	بختیارمی	بختیاری

جرمی

جرمن

